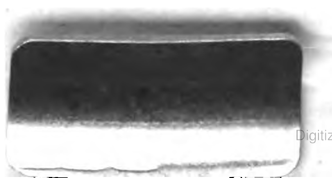

HVGONIS GROTII

ANNALES ET HISTORIÆ DE REBVS BELGICIS

AMSTELÆDAMI,
Ex Typographejo JOANNIS BLAEV.
M DC LVIII.

Cum Privilegiis S. C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. VVest-Frisiæque per annos quindecim.

ILLVSTRISSIMIS,
POTENTISSIMIS DOMINIS,
DOMINIS

HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE ORDINIBVS,

CORNELIVS & PETRVS GROTIVS S.

INter omnia ſcriptionum genera principatum ſibi quin vindicet Hiſtoria nemo Veſtrum eſt, ILLVSTRISSIMI & POTENTISSIMI PROCERES, qui dubitat; nemo qui non expreſſas in ea ſuorum virtutes conſpicere gaudeat; nemo qui non ſuas aliquando in ea prædicari ambiat. Ea profecto eſt, quam teſtem vetuſtatis, lucem veritatis, optimamque vitæ humanæ magiſtram oratorum diſertiſſimus non immerito appellavit. Et primus quidem non ſui tantum, ſed omnis ævi, imperatorum, ſi non majorem, æquiorem certe in exprimendis geſtis

ſuis,

ſuis, quam in iiſdem exſequendis, ſibi famam comparavit. Neque tamen plus gloriæ ex ea ſcriptori ſuo, quam fructus lectori, accedere certiſſimum eſt. Adeo ejus cognitio privato utilis, regenti prorſus eſt neceſſaria. Hac ope inſtructi Græci potiſſimum duces, mirandum, quam reſpondentia peritiæ ſuæ, quamque digna aliorum imitatione teſtimonia edidere: quorum ſecuti exempla fortiſſimi aliquando mortalium Romani, & ipſi omnibus populis in exemplum fuere: donec depulſa per literas barbarie, diſperſoque cum rerum notitia etiam gloriæ appetitu, nullæ pæne gentes artium pacis, nullæ bellicarum virtutum expertes manſere. Noſtra certe, vel potius Veſtra, ILLVSTRISSIMI PROCERES, Batavia, eo, quod ſeptuageſimum ultra annum mira caſuum varietate protraxit, bello, (nam & duodecim annorum induciæ nihil aliud quam arma in loca partim vicina, partim longinqua, tranſtulere) ita omnium prudenter de rebus judicantium in ſe vertit animos, ut diverſa-

rum

rum nationum nonnulli, & quidem illustriores, Galli, Hiſpani, Itali, Cardinales, Duces, aliique, quorum vix inire eſt numerum, non contenti interfuiſſe, in quibusdam & præfuiſſe, etiam ex deſcriptione ejus ſibi famam aucupati ſint. Nec ſane immerito. Quid enim mirabilius, quam populos, quorum amantem quietis & mercatus animum pleræque gentes, & maxime Hiſpani, in ſocordiæ partem interpretabantur, contra potentiam illam nullis non regibus formidandam inſurrexiſſe: libertatem vi raptam armis, fœderibus, ipſorum denique hoſtium pactionibus ſibi reſtituiſſe: quin & reddidiſſe bellum Hiſpaniæ, protuliſſe idem ad Indos & ad novum illum orbem, qui non niſi ad imponendam veteri ſervitutem detectus, & e tot ſeculorum caligine erutus videbatur. Et certe præliorum terreſtrium artes aliunde forte diſcentur melius: at pugnarum navalium, obſidionum, tutandarum urbium præcepta nullæ hiſtoriæ aut plura dederint, aut meliora. Quare nec indecoram patriæ,
 nec

nec ſibi ingloriam, nec poſteritati infructuoſam facturum ſe rem merito credidit parens noſter, ſi quæ ipſe natus in Hollandia, & in aliqua Reipublicæ parte aliquamdiu verſatus, partim ex actis publicis, partim ex relatu eorum, qui coram pleraque viderant, de præcipuis hujusce belli ſucceſſibus potuit cognoſcere, colligeret, & in formam Annalium atque Hiſtoriarum redacta publico daret. Vt nec Vobis, POTENTISSIMI PROCERES, ingratum fore confidimus, ſi quod facturum fuiſſe ipſum, niſi obſtitiſſent fata, authorem credibile eſt, nos hoc Veſtris inchoatum auſpiciis, Veſtræ præcipua Reipublicæ decora continens opus Veſtro etiam Illuſtriſſimo nomini inſcribamus. Videbitis in eo non ignotarum Vobis gentium, ſed ipſorum parentum veſtrorum ſtupendam in utroque genere pro legum & libertatis defenſione virtutem, digniſſimam, quæ tanto impenſa bono, eodem debito conſtantiæ ſuæ pretio quam proſperrime frueretur. Videbitis fidele ubique authoris nec aut odio, aut

ſtudio

ſtudio corruptum judicium, adeoque propenſum in meritas Naſſaviæ domus, Principisque ſpeciatim Mauritii, laudes animum, ut facile ſit eorum convincere errorem, qui falſis hactenus imbuti opinionibus, ea, quæ contra eundem Principem ſentire aliquando neceſſe habuit, alii quam legitimæ imputarunt cauſæ. Videbitis conſtantem ejusdem, nec temporum ullis, nec inimicorum labefactatum injuriis, ſed talem ad extremum usq; ſpiritum in patriam amorem, quali citra invidiam optari poſſe arbitramur, ne unquam aut libertas indigeat, aut exigat neceſſitas. DEVS OPTIMVS MAXIMVS, qui florentiſſimam hanc ex deſperatiſſimis illis initiis formavit Rempublicam, eandem Vos, ILLVSTRISSIMI ET POTENTISSIMI PROCERES, in omni concordia & juſtitia tanto cum ſucceſſu moderari faciat, ut non fortuiti caſus proſperitatem eam, ſed æquitati ſemper faventis divinæ benignitatis eſſe effectum omnes indigenæ ſentiant, omnes exteri agnoſcant.

AD EOSDEM PATRIÆ PATRES CORNELII & PETRI GROTII SCAZON.

AVguste cœtus, gentis optimæ præses,
Quam liberam suique juris assertrix
Iustitia fecit, nunc semel manumissam
Servet beatam, posterisque transmittat
Seris precamur: o Corona regnantum
Collegiumque quo potentius nulla
Adspexit ætas, post Quiritium leges
Vni subactas, consulumque vim fractam,
Recurrit ad vos, unde venerat pridem
Civisque vester, corporisque pars vestri
Dum res sinebant, inde ad ultimum vitæ,
Qualem hic videtis, conditor stupendorum,
Quos retulistis non semel, triumphorum.
Hoc in theatro, lacrymabili primum,
Mox lætiore, mille cernitis casus,
Artes nocendi mille. Prodeunt iræ
Insanientes, odiaque, & furens fulvi
Fames metalli, carnifexque non unus,
Laqueos & ignes, & (nefas inauditum)
Vivis parans sepulcra. Sequitur a tergo
Armata tædis ensibusque Bellona,

Vltorque

Vltorque Mavors non deest lacessitis.
Hinc tot repente cladibus rubent amnes,
Vastantur urbes ignibus, probaturque
Satis superque, per pericla, per mortes,
Periculorum funerumque contemtrix
Batava constans & sui tenax virtus.
Talem sub alta fabulæ ferunt Oeta
Crudele virus, sanguinemque Echidnæum,
Omnes per artus, perque corpus Alciden
Sensisse totum, patrio antequam cælo
Admitteretur. Per cadavera, & cædes
Itum est ad illud, quo sedetis, o Patres,
Sublime culmen, constititque non parvo
Emersa lacrymis luctibusque libertas.
Hæc tanta tam miranda, charta non mendax
Ferroque, & auro, & ære fortior servat
Perennitati. Munus hoc damus vobis
Proles superstes filiique scriptoris,
Hoc etiam habete pignus integri affectus
Verique amoris Patriæque Vestrique.
Et judicate cum legetis hæc, esse
Res tot stupendas sæculis modo tali
Fecisse primum, proximumque scripsisse.

Rodeunt tandem in lucem omnibus jam dudum ubique efflagitati Viri Illustris, Hugonis Grotii, Annalium Historiarumque de rebus Belgicis libri; tam sublimi atque inusitato orationis stylique cultu elaborati, cæterisque numeris omnibus absoluti, ut excellentis ingentique literarum flumine inundati viri sit, illorum incomparabilem dignitatem atque præstantiam non æmulatione, quod vix fieri potest, sed intellectu assequi. Et quanquam lubentes confiteamur, cætera quoque tot ac tanta omnigenæ eruditionis opera, quæ ab hoc inexhausto doctrinæ fonte promanarunt, qualibet laude esse majora, ac seculorum memoria dignissima, iisque jam illum jure optimo esse consecutum, ut doctorum consensu rerum divinarum atque humanarum omnium ad miraculum usque sciens, eruditionisq; princeps habeatur; hisce tamen scribendis perficiendisque libris omnes cœlestis atque immortalis ingenii sui thesauros præcipue impendisse videtur; tanta in iis rerum actionumque arcana penetrans elucet sapientia; tam naturalis, semper & ubique sibi æqualis, sermonis pulchritudo; tanta rerum pondera con-

constanter exæquans verborum majestas; tanta in concionibus, cum rebus, tum personis, supra quam dici potest, accommodatis, eloquentia; tam accurata denique dispositio. Adeo ut pronunciare haud vereamur, omnium non modo laudibus, qui res Belgicas scribere sunt aggressi, eximii hujus operis splendore tenebras obduci; sed & ipsos antiquorum gravissimos disertissimosque, quibus, tanquam Historicorum dictatoribus, a tot jam seculis totus eruditorum orbis merito assurrexit, Salustios, Livios, Tacitos, & si qui hisce annumerari merentur, brevitate, pondere, genio, flumine, pompa, in præstantiæ vocari certamen; cum quæcunque in singulis optima atque cuique propria sunt, hic beatissima divinæ naturæ ubertate, inimitabili quodam modo, in unum conjuncta conspiciantur. Istam porro horum Annalium Historiarumque admirabilem dignitatem vehementer quoque exornat illa, pluribus rerum gestarum scriptoribus adeo sæpe falso promissa, intemerata prorsus auctoris ubique in narrando fides; quam neque abruptus religionis suæ amor, neque tot scriptores transversos agens partium studium, non metus, odium aut gratia a vero unquam flectere potuit: neque efficere quominus sociis, hostibus, amicis,

amicis, inimicis nullo, discrimine habitis, unicuique pro meritis candide sua persolverentur præmia. Quicunque igitur hos libros leges, ac Populi Batavi ejusque gloriæ vere es amans, illi nobiscum gratulare, quod, sicuti omnipotentis ac supra spem ipsaque vota cœptis suis aspirantis Dei auxilio, a tam exiguis initiis, invicta semper hostibus fortitudine, ad tantam magnitudinem atque majestatem provexit rempublicam suam; ita ejusdem divinæ benignitatis inæstimabili dono incomparabilem hunc sibi genuerit civem, qui tam sublimi, ipsisque Atticis Romanisque Musis dignissimo charactere præclara incredibiliaque, pro asserenda avita libertate, domi, militiæ, terra, mari patrata sua facinora æternitati consecrarit. Nos interim neque sumptui, neque labori parcentes operam dabimus, ut omnia egregii auctoris opera, edita ineditaque undique conquisita, apte in ordinem digerantur, atque elegantibus typis descripta in manus hominum quam emendatissima perveniant. Vale.

S. CÆ-

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS PRIVILEGIUM.

FERDINANDUS TERTIUS *divina favente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtenbergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenore præsentium Universis, quod cum Nobis Noster & Sacri Imperii fidelis dilectus* Petrus Grotius *humillime exponi curarit, Patrem quondam suum* Hugonem Grotium *diversa opera tum in Ecclesiasticis quam politicis scripsisse, partem etiam eorum in publicum dedisse, daturum etiam reliqua, nisi fata invidissent. Cum igitur ipse a compluribus requisitus, omnia ejusdem opera, in diversos Tomos distributa, videlicet:* Tomo primo, Annotationes ad vetus Testamentum. Tomo Secundo, Annotationes ad Novum Testamentum. Tomo tertio continente diversa Opuscula Theologica, ut sunt, de Veritate Religionis Christianæ. Pietas Ordinum Hollandiæ. Eorundem Ordinum Decretum cum Notis. De satisfactione Christi, contra Socinum. Disquisitio, an ea Dogmata sint Pelagiana, &c. De fato. De Cœna celebranda, ubi Pastores non sunt. Notæ ad Cassandrum. Animadversiones in animadversiones Riveti. Votum Pacis. Discussio Apologetici Rivetiani de pace. Notæ ad Decalogum. De Fide & Operibus. De Anti-Christo. Appendix adversus Borbintam. Conjecturæ de Gog & Magog. Tomo quarto Politica; Tractatus de Iure Belli & Pacis. Apologeticus Rectorum Hollandiæ. De Imperio Summarum potestatum circa Sacra. Oratio super hac materia, Amstelodami habita. Tomo quinto Iuridica; Introductio ad Iurisprudentiam Bataviçam. Florum Sparsio ad Ius Iustinianæum. De mari libero. Tractatus alii varii. Tomo sexto Historica; Annales, & Historiæ Belli Belgici. De antiquitate Reipubl. Batavicæ. Obsidio Grollæ. Notæ ad Procopium. Disquisitio de Origine Americana. Tomo septimo Philologica; Notæ ad Martianum Capellam. Ad Arati phænomena. Ad Lucanum. Ad Senecam Tragicum. Ad Tacitum. Tomo octavo Poëtica; Anthologia Græcorum Epigrammatum. Excerpta ex Stobæo. Excerpta ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis. Tragœdiæ Phœnissa, Electra, & Supplices. Tomo nono Poëmata Latina tam edita hactenus, quam nondum edita, cum Epistolis. *in inferioris Germaniæ Provinciis sub uno typo & forma excudenda curare decreverit: Id autem cum operis & laboris tum sumptuum, qui eo requiruntur, neque ipse nec quivis alius in se recepturus sit, nisi privilegio Nostro prohibitivo munitus, quod nemo alius dicta opera intra quindecim annos in Sacro Romano Imperio recudere, vel alibi excusa eodem venalia importare debeat: Atque idcirco demisse Nos rogarit, ut suæ hac loci indemnitati privilegio Nostro Cæsareo consulere dignaremur: Nos sane humillimis id genus precibus deesse nolentes, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunque librariam negociationem exercentibus firmiter inhibemus & vetamus, ne quis supra memorata* Hugonis Grotii *Opera per quindecim annorum spacium a prima editionis die computandum, intra Sacri*

Romani

Romani Imperii, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hæreditariorum fines simili aut alio quopiam charactere vel forma, sive in toto, sive in parte recudere, aut alii recudenda dare, vel etiam impressa adducere, vendere, distrahere aperte vel occulte citra voluntatem & consensum præfati Petri Grotii, *ejusque hæredum præsumat. Si quis vero secus faciendo privilegium hoc Nostrum Cæsareum spernere, negligere, violare, aut transgredi conatus fuerit, eum non solum hujusmodi libris, perperam quippe recusis & adductis; quos quidem supradictus Petrus Grotius hæredesve ipsius ubicunque deprehensos vel propria authoritate, vel Magistratus loci illius auxilio sibi vendicare poterunt; de facto privandum, sed & pœna insuper triginta marcharum auri puri Fisco Nostro Cæsareo fraudis vindici, & injuriam passi seu passorum usibus ex æquo pendenda, decernimus, irremissibiliter plectendum. Hac tamen lege, ne in dictis operibus aliquid bonis moribus, aut legibus Imperii contrarium aut noxium contineatur. Ac præterea declarantes, quod si quid in iisdem doctrinæ unius veræ Salvificæ Catholicæ Romanæ Religionis adversum contineatur, id nequaquam per hoc privilegium approbare, sed in hoc pacis religiosæ placitis solummodo inhærere intendamus. Dummodo etiam prædictus Petrus Grotius sive ejus hæredes ad minimum quaterna dictorum Operum exemplaria, vel pretium eorundem, quod in electione Nostra erit, quamprimum suis sumptibus ad Imperialem Cancellariam Nostram ejusdem destinato Taxatori transmittunt. Quod si neglexerint, hac Nostra gratia & privilegio neutiquam gaudere poterint, sed eo statim privati, & exuti esse censeantur. Proinde mandamus Universis & singulis Nostris & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hæreditariorum subditis & fidelibus dilectis, cujuscunque Status, gradus, conditionis, atque præeminentiæ exstiterint, præsertim vero iis, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo, vel superiorum suorum nomine & loco Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc Privilegium impune violare patiantur, sed si quos dolose vel contumaciter eidem contravenire compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque recte fieri potest modis coerceri curent, quatenus & ipsi gravissimam Nostram & Sacri Imperii indignationem ac eandem mulctam incurrere noluerint. Harum testimonio literarum manu Nostra subscriptarum, & sigilli Nostri Cæsarei impressione munitarum. Datum in Civitate Nostra Imperiali Ratisbona, die altera mensis Octobris, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio. Regnorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo octavo, Bohemici vero vigesimo sexto.*

FERDINANDVS.

V^t. FERDINANDVS COMES CVRTIVS.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium

I. WALDERODE.

SVMMA PRIVILEGII
DD. ORDD. BELG. FOEDERATÆ.

C*Autum eſt authoritate Sereniſſ.* DD. Ord. Fœderatæ Belgicæ, *ne quis* Opera Hugonis Grotii, *omnia, vel aliquam eorum partem, citra voluntatem & conſenſum* P. Grotii *per annos quindecim imprimat, aut excudat; vel de alibi impreſſis in Fœderatam Belgicam inſerat, atque divendat; ſub omnium librorum & alia inſuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatis patet, datis Hagæ Comitis,* VI *Novembris Anno* CIↃ IↃ C LVI. *Signatis*

HANS van WYCKEL vt.

Ad mand. Ordd.

N. RVISCH.

Ex lege quam Cæſar, & Ordines Belg. Fœder. ſupra præſcribunt, ne quis præter Ioannem Blaeu privilegiis eorum utatur, fruatur, cupiens ego jus omne in ipſum tranſcripſi, Hagæ Comitis, die 25 Septembris, Anno CIↃ IↃ CLVII.

PETRVS GROTIVS.

SVMMA PRIVILEGII
DD. ORDD. HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE.

C*Autum eſt authoritate Potentiſſ.* DD. Ordd. Hollandiæ Weſtfriſiæque, *ne quis* Hugonis Grotii Annales & Hiſtorias de Rebus Belgicis, *per annos quindecim, quacumque forma aut in aliam linguam verſa imprimat; vel de alibi impreſſis in Hollandiam & Weſtfriſiam inſerat atque divendat, citra conſenſum* Joannis Blaeu, *ſub omnium librorum & alia inſuper pecuniæ mulcta, ut latius in diplomatis patet, datis Hagæ Comitis,* 24 *Septembris A.* CIↃ IↃ CLVII. *Signatis*

I. CATZ. vt.

Ad mand. Ordd.

HERBERT van BEAVMONT.

HVGO GROTIVS,

Reginæ Regnique Suedici Consiliarius, eorundemque ad Regem Christianissimum Legatus ordinarius. quondam Syndicus Roterodamensis, ejusdemque Urbis in Conventu Ordinum Hollandiæ & Westfrisiæ Delegatus.

HUGONIS GROTII ANNALIVM BELGICORVM, Ab abitu Philippi regis,

LIBER PRIMVS.

SVMMARIVM.

Belgicæ situs & regimen. Belli Belgici prima caussa. Inquisitionis origo, administratio, infaustus apud Belgas eventus. Philippus in Hispaniam discedens Margaritam Parmensem Belgicæ præficit. Implacabile ejus in Belgas odium. Belgicæ regimen vocabulo penes Margaritam, vi penes Granvellam. Graves inter illum & proceres inimicitiæ. Philippus novos per Belgicam constituit antistites. Quibus Belgæ aliique se opponunt. Arausionensis, Egmondi, atque Hornani literis impulsus Granvellam e Belgica discedere jubet. Egmondus in Hispaniam missus spem vanam inde adfert. Rex in religionis diversos immisericorditer animadverti, ac Synodi Tridentinæ placita publicari jubet. Hinc magni ubique motus. Proceres pacem religionum procurare instituunt. Contra inquisitionem fœdus pangunt. Fœderatorum ad Margaritam, ut edicta super religione mutentur, preces. Geusiorum nominis origo. Montiniacus & Marchio Bergensis ad Regem mittuntur. Transmissa a Senatu Belgico moderandarum legum forma Regi displicet. Pontificis Romani imperia abnuentium tria per Belgicam genera. E vulgo erumpunt qui sacra novo ritu peragunt. Templa per totam Belgicam violantur. Margarita veniam gestorum nobilibus promittit, conciones plebi concedit. Arausionensis, Hornanus aliique offensam ejus incurrunt. Interceptis ex Hispania ad eam literis omnes exitio destinantur. In medium consulentes frustra in Egmondum oculos vertunt. Arausionensis missionem a republica urget. Consilium suum ad Regem scripto complectitur. Hornanus suos se in penates abdit. Fœderati nobiles rem communem produnt. Præfecta conscripto milite duces jurare cogit, hostes futuros quoscunque Rex designasset. Soli Arausionensis & Hooghstratanus detrectant. Regis præsentia comprimendarum partium optimum habetur remedium. Rex moras nectit. Tandem constat Albanum cum exercitu mitti. Abit ad fratrem in Germaniam Arausionensis.

BEllum scribere institui, nostris temporibus nobilissimum, quod sociale haud immerito dixeris; dum Hispani Belgæque, sueti iisdem imperiis populi, & iisdem sæpe in armis victores, inter se concurrunt: quanquam & civilis in speciem transiit, inventis domi partibus, sub Principis & legum nomi-

nomine. Regendi, seu pugnandi artes spectamus, nulla fœcundior exemplorum materies; nec unquam tam iniqua contentione tamdiu acriterque certatum. Iacta multo ante hostilitatis semina mireris, &, postquam auxit, vim & fraudes potentiorum, infirmorum desperationem, nova fœdera, & intus iterum dissidia, externas denique gratias infœliciter quæsitas. Quibus accessere reliquum in tempus oppidorum & castellorum expugnationes, infesti exercitus, nonnunquam & prælia, maris cursus, longa obsidia, nullum belli genus sine insigni documento. Sed hæc palám visitata ex quo firmatæ res partium, & cuncta in vim verterunt: facilius assequar, quæ & ipse propiora habeo, & alii non item præcepere. Priora belli secretis incerta, casibus turbida, claros scriptores jam habent, etiam Latino sermone. Sed quando sine his ne illa quidem satis intelligas, haud incongruens reor, tumultuum causas, & quæ initio abusque intercessere, supra repetere; ut brevi inspectu, quid cuique consilii cum eventu comparetur. Est sane ea rerum gestarum magnitudo, ut peregrina etiam ingenia in scribendi curam adverterit: sed hoc nos magis adversus patriam ingrati, posterorum commodis invidi tenemur, si, quæ tanto propius datum cognoscere, exactiori memoria fraudamus. Nam & nostratium plerique scriptores vanis rumoribus & incompertis, ut quæque partium studio vulgabantur, credulitatem legentium decepere: tum si cui vera noscendi cupido, aut occasio fuit, contentus & hic velut diurna componere. Mihi populi motus, & rebus præsidentium meditamenta, & unde provecta dominatio, ubi desierit, aperire animus.

Belgica veteris situs & limites. Belgarum origo, lingua:

Quæ gentes Rheni insulam & utrinque adsita, ad fretum usque Morinorum & Amasium flumen, colunt, hinc ad Germaniam, inde ad Belgicam veterem pertinent. Sed Germanica plerisque origo, & lingua: unde una cura belli & libertatis; donec commercia & suas artes Romani invexere, socii, aut victores. Mansit tamen armorum laus, sub auxiliis interim, & per rebellionem exercita virtute. Post, ubi plurimæ nationes, velut signo dato, orbem Romanum irrupere, omnis hic tractus in jus Francorum concessit; donec scissa potentia, pars penes Galliæ dominos, pars penes Imperatores Germanos adhæresceret. Vtrique autem, præter civitates sacrorum reverentia dicatas episcopis, cum primum Christianorum nomen invalesceret, quod longius ipsi aberant, præfectos dedere; qui

Comites, Duces.

regerent, tuerentur, comitum, ducum, aut simili vocabulo.

Duces

Duces ad bellum missi vocabantur; quibus comites attributi rationes procurabant, judiciis præsidebant. Sed hi atque illi, sua virtute, provincialium studiis, regum socordia, vix credibile est, brevi quantum rem auxerint. Iam primum cunctis benefaciendo, sibi auctoritatem & potentiam comparare; nec in bello audacia major, quam pace religio & æquitas erant. His artibus muniti, pro præfectura perpetuam atque hæreditariam ditionem obtinuere; quod eo facilius concessum est, quia ingruentibus bellis pericula cuncta promptius adituri erant, si res suas defenderent. Ea enim tempestate, maria & littora pene omnia Danorum & Normannorum classibus obsidebantur. Non multo post, metu aut gratia exempti clientelæ, aut fracta vi majoris dominatus, etsi imaginem retinebant, summum, sed legitimum, imperium populi benevolentia stabilivere. Secreti principibus agri, vectigalia modica; sed tamen ad dignitatem sustinendam satis: nam avaritia, luxus, & quæ alia mala haud ita pridem invaluere, procul habebantur. Sola imperitandi libido aderat, antiquissimum malum. Hinc inter se, aut cum finitimis, perpetuo bellarunt, suo, non externo, milite: nam pro tutandis finibus certatim omnes excubabant; si ultra principem duceret gloriæ cupiditas, ne tum quidem impigre sequebantur, spe laudis & præmiorum. Nobilitati a victoribus agri clientelares dabantur, oppidanis immunitas, sua jura, leges, magistratus, munimenta libertatis: nec ante accepti in imperium successores, quam munera hæc, quibus data erant, jurejurando affirmassent. Penes utrumque ordinem, nobilium & oppidanæ plebis, reipublicæ cura antiquitus fuit; quibusdam in locis accessit tertius, sacerdotum. Hi legationibus, ubi necesse erat, coibant: hi maximis de rebus consulebantur; nec, nisi cunctis volentibus, indicere tributa, statum qui erat rerum mutare, ne nummi quidem pretium novare, fas erat. Adeo cavebatur, etiam cum boni principes essent, ne malis fieri liceret. Munera publica nobilissimus & optimus quisque, civium ex numero, administrabant; peregrini aula, curia, honoribus arcebantur. His moribus, atque hac republica diu æquo jure agitatum est. Inde paulatim exortæ seditiones florentes & divites populos attriverunt; donec per multas victorias, affinitates, pactiones, plurimæ gentes in Burgundionum ditionem concessere. Qui orti domo regnatrice, pugnaces, callidi, conari plurimum posse, primorum discordiis armare poten-

Hæreditaria illis concessa ditio.

Successores privilegia jurejurando confirmabant.

Reipublicæ antiquitus administrandæ ratio.

In Burgundionum ditionem tandem concedunt.

potentiam, his minari, dare illis, polliceri. Ita brevi cuncta eo vergere, ubi pœna & merces erant; promptumque promiscuæ licentiæ vim destruere, egregio juris ordine, Francicum ad instar. Nam & suus cuique nationi senatus, & pluribus commune judicium Machliniæ imponitur; quo facilius unius civitatis speciem acciperent. Abducti ab armis & cœtibus populi. Institutum & collegium aureæ pellis nomine, quo adscitos undique, qui genere illustres & meritis spectabantur, decus sibi ac præsidium principes circumdedere. Ius populi inter has artes Ordines tuebantur, quos cunctis ex nationibus commune in concilium acciri, depletum bellis ærarium, aut quæ alia necessitas, sæpe flagitabant. Eo missi fortia sæpe pro republica, &, quod addebat audaciam, ut mandata loquebantur. Neque vero arces, aut pace miles, nisi pauca præsidia finibus extremis & Gallorum mobilitate suspectis: simul adversus subita trium millium equitatus, flos ipse nobilitatis, quos popularium clarissimi regebant. At nulla classis, cum privatarum navium copia, etiam improvisos ad usus, sufficeret. Transfuso hoc fortunæ cumulo in Austriacam familiam, quanquam accessione Hispaniæ vis increvit, mitia imperantium ingenia potentiam temperando auxere; qua arte libertas, magis etiam quam vi, expugnatur. Nam in cogentes resistendo crescit ferocia, comitati & mansuetudini ultro subitur; donec corruptis licentia moribus, concedi solita imperantur, ex obsequio servitium fit. Interea abstentæ ab armis plebi opificia & negotiandi commoda ostentantur, augendorum vectigalium, & ut innoxii atque florentes privati cura publicum exuerent. Maximum incrementum Hispanica conjunctio attulit. Sed jam tum prudentiores, cum opes imperantium nimium prævalescerent, Hispanorum e moribus, quos bellorum commilitio inspexerant, ac sua diversitate, mutationem reipublicæ formidine quadam augurabantur. Nam dum finitimæ gentes pari origine, studiis iisdem accreverunt, facile tum fraterno jure inter se agebant. Hispanis Belgisque diversa pleraque, & quibus conveniunt acrius colliduntur. Bellica virtute cunctis a sæculis utrique insignes; nisi quod hi desueverant, illi per Italicas & transmarinas expeditiones longa disciplina & præmiis excitabantur. Sed Belgæ attenti sane, & quæstus studio laborum tolerantes, pacem ideo & commercia expetunt; non tamen ut injurias ferant. Alieni nulla gens abstinentior; sua fortiter defendunt. Inde una orbis regione

Ius tamen populi tuebantur Ordines.

Belgica dominium in Austriacam familiam translatum.

E moribus Hispanorum mutatio reipublicæ prævidetur.

Belgarum Hispanorumque in moribus convenientia & diversitas.

gione creberrimæ urbes, munitæque ad mare primum & amnes, passim postea, convenarum & sobolis multitudine. Ita post depulsam septentrionis rabiem, octo per sæcula mansere externis armis invicti & indirepti. At Hispaniæ, postquam sub diversis victoribus multum de eorum moribus traxerat, tandem ad Gothos possessio rediit; quos, ex quo originis sedisque miscuerant ingenia, nobis prisci novique auctores describunt, animi adversus labores & pericula invicti, dubium gloriæ an opum avidiores, usque ad aliorum contemtum superbos, sacrorum quidem venerabundos, & beneficiis haud infidos, sed ultione adeo flagrantes & victoria efferos, ut in hostem nihil turpe sit, nihil illicitum. Adversa hæc Belgis, genti innocenter callidæ; cæterum Germaniam inter & Galliam, ut positu loci, ita moribus temperatæ; non extra amborum vitia, non sine virtutibus. Haud facile fallas, haud temere insultes. Nec divinorum cultu Hispanis olim cessisse indicio est, quod unanimes, ex quo Christum semel induerant, non Normannorum armis adacti, ut professionem mutarent; non ullo infecti damnato antehac errore, tantum pietati impenderunt, ut necesse fuerit sacrorum ministris possidendi modum præscribere. In universum utrisque insitum colere principes, & admirari: sed Belgæ leges supra putant, quo obtentu sæpe turbatum. Castellani regnari amant aliquanto, quam nonnullæ Hispanorum gentes, addictius; & tamen, quantamcumque usurpant ipsi libertatem, in aliis non ferunt. Maximum hinc periculum, quod veluti in duo imperia divisa principum sollicitudine, nec Belgæ gratia superiorem ferre quenquam poterant, nec Hispani parem. Cunctis sane populis, qui dominandi libidine aguntur, ubi prima successerint, proximum, socias nationes suas sub leges trahere, præfectos & judices dare, imponere tributa, ut communium virium penes ipsos usus & arbitrium sit. Ita tum Hispani, soliti Italiam regere, Americam perpopulari, in Belgas, qui principum successione velut æquo fœdere coierant, jus idem, aut causam belli quærebant. *Hispani Belgas sub leges trahere volunt.* Neque exciderant animo Adriani Florentii, qui mox Pontifex Romanus, sancti quidem & probi, sed Batavi tamen, invidiosa per Hispaniam auctoritas; Croïaci fastus, & Cevrii rapaces manus, quos penes cuncta sacerdotiorum, honorumque venalia, queis vix per arma vitatis, reposituri vicem haud inique sibi videbantur. Assentando igitur validiores irridere vanam imperii imaginem, ubi

magiſtratus populi eſſet beneficium, ubi vix tenuem ad res magnas pecuniam principes eblandirentur. Fruſtra ſane trans mare Oceanum & trans mare Tyrrhenum terminos ferri, ſi dominis apud ſuos ſerviendum ſit. Nec tamen illos flexere, quos in Belgica eductos patriæ caritas, & nota gentis modeſtia devinxerant. Quanquam Carolus imperator de vertendo ſtatu, componendisque in regnum civitatibus ſerio conſultavit: præſertim ex quo Flandriam Atrebatesque, ab omni Francorum jure liberatos, victoriæ Ticinenſis habuerat pretium. Sed diverſis moribus, inſtitutis, legibus deterritus eſt; nec tollere audebat. Enimvero provincias Hiſpanorum facere adeo noluit, ut contra ſæpe teſtatus ſit, ſi illorum ſuperbia cum harum gentium patientia committeretur, periculum ingens imminere: increpito & filio, qui inter Hiſpanos nutrita indole, oportunitates harum regionum, ingenia populorum non perinde noſſet, aut etiam contemneret. Ipſe, æquus virtutum judex partitorque honorum, eundem omnibus populis principem agebat; haud diuturna paſſus, quæ novo regno uſurpata Hiſpani querebantur: Belgas vero præſens, ſi res ferret, aut per proximas neceſſitudines, curans. Ei, qui principis vices tuebatur, triplex conſiliantium claſſis aderat: uni conſeſſui permiſſum belli pacisque regimen; alteri legum cura, æquitatis temperatio, & in publicis nationum controverſiis judicandi poteſtas; tertio ærarii & principis opes, ac neceſſitates. Primum illum cœtum ex nobiliſſimis Belgarum componi ſolitum, rerum quoque tractandarum magnitudine eminentem, Senatum proprio nomine dicemus. At Philippus inter regna & adulantes acta juventute, ad hæc induta gravitate auſtera, parſimonia verborum, turbæ fuga, formatus Hiſpanorum ad mores, ne ſermone quidem alio adibatur. Pertracto igitur patre, ut privato otio ſenectam conderet, illum rebus imponere feſtinant; cui avita dominandi cupido, nondum experimentis repreſſa, haud facile finem aut modum patiebatur. Neque vero dubium eſt, quin pulcherrimum imperii inſtrumentum Hiſpanorum fidem ac virtutem crediderit. Quanta regiis ingeniis cupido incedat ſubruendi leges, quæ vim potentiæ infringunt, inſignes principum aut populorum ruinæ vetera ac nova documenta extant. Idem Philippi ſtudium quidam poſtea & Hiſpanorum populi ſenſere. Sed Belgæ (ita deſcriptas ante gentes ex majore ſui parte nominabo) fracti quidem jam ut pare-

Quid Carolum V. idem ſerio meditantem de eo deterruerit.

Triplex conſiliantium claſſis.

Philippi ingenium & mores;

Leges Belgicæ ſubruere ſtudet.

parerent, sed violenti imperii ne tum quidem patientes, eo majore cum usu frenum accepturi erant, quod egregiæ hinc occasiones in proxima regna terra marique sperabantur. Nec irarum semina aberant. Nam, cum Gallicum bellum, domestico certamine quam populi ex usu, Philippus suscepisset, concessa post cunctationes & ambages a communi Ordinum indictio, quasi negare licuisset, præscripta insuper lege ut ipsi quæstores tributo darent, apud insuetum vel modicæ libertati in crimen trahebatur. Ex eo Conventus Ordinum, velut coitionem interpretatus, districte inhibuit. Nec dubitabant Hispani offensam accendere, obtritis legibus viam ad honores, pars & in rapinas affectantes. Prudentes ergo quanti esset usus principes possidere, quorum præsentia ante subnixi Belgæ non se modo, sed & Hispaniam sæpe rexerant; firmata pace Gallicana, iter Philippo in Hispaniam, ceu potiora imperii, persuadent: tum quia turbas in eo regno, & Turcam mari valescentem metuebat; tum ut Americæ thesauris propius incubaret. Etiam eo tempore nobilitas magnifica, dignitate eximia, sed attritis opibus erat; suo luxu, an principum dolo, qui specie honorum præstantissimum quemque sumptibus exhauserant. Industria, comitate, solertia anteibat alios Wilhelmus, successione Cabelloniæ domus princeps Arausionensium in provincia Gallica; sed origo illi a Nassavia, Germanica gente, quæ olim Austriacis æmula imperii certamine, deinde in victricis familiæ clientelam concessit. Prima hic ab infantia segregatus a patre, qui Germanicam religionem profitebatur, alumnus aulæ, intima apud Carolum admissione, belli ductu & maximis legationibus addidicerat regimen. Aderat antiqua gentis claritudo, possessiones per Belgicam amplissimæ, animus ingens & celans sui, par animi magnitudini consilium, & quantævis fortunæ capax; crudelitas & avaritia nullo ab ingenio longius absuere: validus rerum etiam remotissimarum indagine, fidaque rerum omnium memoria; apud subjectos multis illecebris potens: præfecturam habebat Hollandos cum Zelandis & Trajecto. Ea autem potestas & juris & armorum, intra datos fines, curam complectitur. At Lamoralius, Egmondæ comes, Flandriam & Atrebates regens, apertior ingenii, & militariter ferox, multum rebus suis, multum famæ credebat; egregiis ad Quintini fanum & Gravelingam de Gallo victoriis laudem & gratiam meritus; nisi nimium imputasset. Hi duo cæ-

Iter illi in Hispaniam persuadent Hispani.

Arausionensis prosapia.

Munia.

Possessiones.

Indoles.

Mores.

Præfectura.

Egmondæ comes Flandriæ & Atrebatum rector.

Maris præfectus Hornæ comes.

Hos amoliri student Hispani.

Belgarum procerum inter se simultates.

Inquisitionis origo, administratio, infelix apud Belgas eventus.

teros gloria & munere anteibant. Nam Brabantia proprio rectori non paret, communis imperii ſedes; cæteræ præfecturæ infra ſunt. Maris imperium, quod per ſe ſplendidum eſt, Mommorantius illuſtrabat, Hornæ comes, inclita Gallorum ſtirpe. Hos viros tantos atque tales amoliri Hiſpanis neceſſe erat, antequam Belgicæ potirentur; idque eo facilius factu videbatur, quia dum dignitati ſtudent, & cum Hiſpanorum faſtu concertant, magnam rei familiaris jacturam fecerant: itidemque primores reliqui, neutiquam pari opulentia; minorum autem gentium plerique luxu, aut inopi militia, etiam fidem conſumpſerant. Quibus illi anguſtiis non ex ſpe inimicorum continuo de potentia dejecti ſunt; ſed induſtriam & vigilantiam intendere, ut quovis modo dignitatem tuerentur: multi publica mala ſuis remedium, aut obtegumentum quærebant; parata diſſidiis turba, &, ut cuique plurimum ſpei aut deſperationis erat, in partes transgreſſura. Sternebant Hiſpanorum audaciæ gradum Belgarum inter ſe Procerum certamina, & diſcors ſtudiis nobilitas; dum pars Arauſionenſem, & quos jam diximus, alii domus diverſas, ſectantur. At plebi odium belli, malorum tolerantia, amor quietis, honorum fuga, ſtudium omne circa mercaturam & convivia erat; ut quærerent pecuniam, prodigerentque. Sed hominem cædi & cruciari ob qualemcunque Dei cultum, etiam quibus ea crudelitas formidini non erat, miſerabantur: diu tamen inter gemitus & lacrymas dolor ſtetit, antequam rectorum artibus eliceretur. De ejus rei, quoniam armis cauſam apud aliquos, apud alios ſpeciem dedit, origine altius diſſeram. Chriſtianam religionem, ſola quondam ſimplicitate venerandam, mox aggregati diverſæ philoſophiæ profeſſores, ſuæ quiſque doctrinæ placitis, tum Iudæi, Græci, alii, patriis cæremoniis inſtruxere; quo majeſtatem ſacrorum, haud fruſtra repertam, meliores ad uſus verterent. Sed hæc libera diu, & privato ſingulorum, aut eccleſiarum arbitrio ſumpta, paulatim aucto uſu, docentium facundia, conciliorum ſuffragiis in legem ac neceſſitatem mutata; ſubnaſcente temporum barbarie, perque cœcas diſputandi ambages facile defendebantur. Atque interim Romani Epiſcopi, maximæ ſemper auctoritatis, amotis Aſiæ Ægyptique urbibus, & æmulatrice Byzantio, regnum quoddam ſacrorum, ſibique ſummam imperii, Cardinales aſſeſſores, inde longam poteſtatum ſeriem ſtabiliverunt; detrectante nemine, quia ple-

ræque Europæ gentes mores Christianos missis Roma formatoribus acceperant. Hinc latini passim ritus, & in sacris sermo. At illi, postquam divina sui juris fecerant, nova edere decreta, vetera interpretari, sacros libros vulgi manibus excutere; perniciosum dictantes, si rei maximæ judicium indocta curiositas acciperet. Ita promptum cuncta suos ad honores & quæstum componere; sacerdotumque licentia eo vitiorum deventum est, ut remediis opus & ipsi faterentur. Sed subita litterarum luce, quæ novo vulgandi reperto sæculorum caliginem dispulerat, exstiterunt, qui ceteris cum artibus purgare religionem polliciti, res cunctas sacrarum ad litterarum testimonia revocarent. Gratum id populis, qui sumtuum & injuriarum pertæsi, simul gaudebant, quod non anxia formidine, cœcove obsequio, sed fiducia majore, ac paucioribus præceptis sperare cœlum jubebantur. Ne principibus quidem nolentibus erat infringi sacerdotum potentiam, quæ jam & regale fastigium sibi subjecerat. Sed ubi conspectum est, non hærere manum vulneribus, ingenia turbida intercurrere, quæ nihil quietum paterentur; publice impetranda privatim sumi, jamque inter ipsos discordiam, nec esse qui judicio componeret; quamque non facilis convelli illa tot sæculorum compages, displicuit incomposita rerum facies, ut ad coërcendos plebis animos non idem valitura. Iamque resuscitata Hussi per Germaniam, Wiclefi per Britanniam, Valdensium per Galliam placita, inde in Belgicam transmota, conventu incolarum, contactu externi militis, commerciis denique vulgabantur. Cæterum plurimas impias atque nefarias sectas inducta semel mutandi licentia invexit. Nec aliam fuisse terram id genus monstrorum per hæc tempora Belgica feraciorem, facile crediderit, si quis probrosas in Christum Davidis Delphici, & seditiosas Ioannis Bucoldi Lugdunensis sententias penetraverit. Quorum Batavus uterque, cœlestis afflatus simulatione, vitrorum ille pictor, vitam haud inopem sectamque sibi superstitem paravit: vestium concinnator alter, regnum apud Monasterienses, & bellum, quanquam infœlici exitu, molitus est. Sapientissimos ego principum comperio in diversos religionum, pro magnitudine erroris, pro numero peccantium, remedia constituisse. Vbi vires æquaverant, geminæ interdum sectæ in publicum accipiebantur, acri legum custodia, nequid eo obtentu turbarent. Alias, quos auditos Imperator & concilium

David Delphicus, & Iohannes Bucoldus.

lium damnaverant, ejecti templis, aut, siqua suspicio gravior, etiam privatis cœtibus arcebantur. Nec illos plane damnaveris, qui prava & moribus noxia docentes, exilio, aut honorum facultatumque ademtione, mulctaverunt; donec paulatim melioribus assuescerent. Sed penes magistratus id judicium, qui tali cognitione non suas injurias exsequebantur. Sacerdotibus permissum, imprudentia devios corrigere, & sacrorum participatione arcere: tum vero legitimus cognoscendi ordo, facta arguebantur, cogitata impune erant. Sed in sanguinem sævire eorum, quos Dei communis & imperantum reverentia teneret, episcopis inhumanum, nec principibus tutum videbatur. At Romani Pontifices, sensim eo egressi, ut jus solertia partum terrore munirent; quæ principes, formidini suæ nimium faventes, in perduellionis reos dura atque acerba constituerant, eadem voluere in eos, qui decretis suis obluctarentur, ut Deo rebelles, usurpari. Nec tantum episcopis injunctum suam ditionem lustrare, sed & mos ipsis, quo visum insuper mittere quæsitores amplissima potestate; quæ res initium cepit ferme ante hos annos quadringentos. Hi adsessores sibi pro arbitrio adsciscere, quosvis, quacunque in potestate constitutos, sacramento interrogare. Ea arte non domuum modo, sed & animorum arcana penetrantur, cum ut quisque perjurii metuens, ita se maxime prodat. Quanquam & alias latere vix possunt, quibus ante divum simulacra, panemque sacratum in templo, aut ubi publice circumfertur, procumbere religio est. Suspicio ad carcerem, indicium leve ad torquendum satis. Nec saltem testes audire reo, aut refellere, concessum; quasi testibus ipsis ac veritati inde periculum foret. Iudicibus profanis permissum, duntaxat sacerdotali sententia damnatos punire, quorum multi suppliciorum sævitia, velut pietate, certabant. Alii, qui providerent istum judicandi ordinem, non odiis tantum, sed & avaritiæ patere, (quippe cum bona fisco cederent, nec sine quæstu delaturæ exercerentur,) eripi sibi notionem non ferebant. Sed omnium acerrime per Hispaniam quæstiones habitæ, electis ei ministerio monachis e Dominici familia, veteri instituto adversus Hebræos & Mauros, qui, coacti a regibus Christianos ritus subire, ad ejuratos errores furtim relabebantur. Quod primo haud ingratum barbaricarum gentium odio, inde promiscue cunctis incubuit, mira indagandi sagacitate; custoditi quippe sermones, etiam silen-

silentium, fallaces amicitiæ, & a latere accusator; ut jam facile appareret, neminem esse tam innocentem, qui illis invitis posset salutem & dignitatem tueri. Quod non ad invidiam auctum, sed ex vero tradi, haud diffitebuntur, qui audierint in Hispania, & per omnem fere Italiam, gravissimos motus, ejus inquisitionis causa, ab hominibus Romanæ ecclesiæ addictis, quin ipsa in urbe Roma, excitatos. In Belgica de religione primus omnium Carolus edixit, postquam auditum in Wormatiensi Germaniæ conventu Lutherum damnaverat. A mulctis ad sanguinem ventum est, ob judicum lenitatem repetitæ septies, & intentæ leges. Cautum inter cætera, ne qui libri, nisi Lovaniensibus magistris laudati, in vulgus exirent; eorundem ad præscriptionem juventus institueretur. Qui de litteris divinis dissertassent, privatis coetibus sacrorum causa interfuissent, in viros gladius, in fœminas sub terram defossio statuitur, publicatis bonis, ita tamen, si prius culpam agnoscerent; nam in pervicaces flammis vindicabatur. Etiam si qui falsæ opinionis deprehensi, cætera insontes, resipiscerent, ab omni dignitate arcebantur. Qui hospitio juvissent, & qui non indicassent, nocentum pœnis suppositi; contra, excitandis delatoribus, impunitas & præmia. Multa in suspectos & profugos acria, sæviora in relapsos; territique pœnis judices, ne specie miserationis leges inflecterent, etiam inquisitoribus, quos Cæsar mandatis instruxerat, auxilio esse jubebantur. Sola Antverpiensium civitas, quam egregie cum obsequio temperata libertas ad summas opes evexerat, ausa conqueri Germanos ac Britannos, bonam commercii sui partem, ista edicti severitate fugari, obtinuit, ut advenæ paulo laxius haberentur, & ne sua in urbe valeret pars illa edicti, qua alienationes & testamenta delinquentium, etiam ante judicium, rescindebantur, ingens mercaturæ turbamentum. Ea jura dictata ab ingenio alias non immiti, quo minus miremur, vis religionis facit, dissentientis impatiens; quæ, cum molliendis fœderandisque animis valere deberet, facta est, humanæ imbecillitatis vitio, acerbissima odiorum materia. Ad hoc, plerisque tum principibus infixum, unum reipublicæ corpus una religione velut spiritu contineri, sacrisque, ut humanis legibus, ita optime constare rationem, si multitudini non reddatur. Quo facilius Cæsari, post Germanica exempla, persuasum, proculcata sacerdotum reverentia ne ipsi quidem mansurum obse-

obsequium, brevique pœna opprimi posse virus, quod alimentum haberet licentiam. Sed contra eventus fuit, effecto ut perirent multi, plures succrescerent. Ea nimirum, quæ corpore exercemus, mortis & cruciatuum metu, vi atque imperio obnoxia sunt; verum animus, ut est liber & immortalis, si quid per se arripuit, non ferro, non igne eviceris: quin ipsa invitant pericula, beatumque & gloriosum habetur, extra sceleris conscientiam crudelia atque invisa perpeti; cui rei documento sunt & veteres Christianorum res, & hæc tempora. Nam post carnificata hominum non minus centum millia, ex quo tentatum an posset incendium hoc sanguine restingui, tanta multitudo per Belgicam insurrexerat, ut publica interdum supplicia, quoties insignior reus, aut atrociores cruciatus, seditione impedirentur. Atque hæc moverant Hungariæ reginam, quæ fratris Caroli jussu Belgicæ præsidebat, ipsum in Germania adhuc hærentem coram accedere, & edocere, in quantam stragem processissent illa, quæ remedia dicebantur. Queis Philippus nihil territus, patri cœpta instantius urgebat, asperatis edictis, aliaque remedia moliendo, quæ vetustescens malum opprimerent. Causa, supra communes alias, hæc proprie conjectari potest, quod ipse Pontificis Romani auctoritate ad res multas uti statuerat. Nam cum is regna dono dare, jus, fas, æquum ex usu temperare, consensu tot gentium obtineret; dum ipsum obsequio, proximum quemque largitionibus suum faceret, fiduciæ atque obtentus in hoc abunde videbatur. Tum vero suis ipse paternisque experimentis didicerat, quam grave esset illam potentiam habere adversam, a qua veniam etiam bello victores precantur. Is erat rerum status, hi populi mores, cum Philippi regis discessu de summa præfectura certatum est. Non erant infra hanc spem Arausionensis & Egmondus, sed omissus uterque hoc obtentu, ne, prælato altero, perpetuis simultatibus distraherent Rempublicam. Tum inter fœminas ambigebatur, Christiernam, cui maritus fuerat Franciscus Lotharingiæ dux, avunculus Carolus Cæsar; & Margaritam, quæ ipsi Carolo extra conjugium nata, Alexandro primum Medicæo, inde Octavio Farnesio Parmensium duci nupserat. In Christiernam promota Arausionensis & Belgarum studia, sed contra tendebant Ferdinandus Alvares Toletanus Albæ dux, & Antonius Perenottus Granvella Atrebatum antistes; quos patri individuos quondam

Philippus inquisitionem instantius urget.

Arausionensi & Egmondo summa negatur præfectura.

dam

dam rerumque maximarum ministros eodem honore Philippus amplectebatur. Albanus Hispanorum genere inter primos, multis in locis summus armorum arbiter, insignes Cæsari victorias, sibi inclitum nomen paraverat. Perenotti pater Nicolaus Burgundus, quanto ortu humili, tanto obsequiis promptior, pervigili industria, artes aulæ, consiliorum arcana, sigillum Cæsaris adeptus, functusque per annos viginti, eadem filio reliquerat. Sed ut Albani ferum ac superbum, ita subdolum Perenotti ingenium, dum Principis magnitudini studeret nihil ultra pensi habentis, totidem gentes, quot utrumque novere, incusant; præcipue Germani, qui Landgravii vincula non aliis imputantes, amborum potentiam inter præcipuas belli causas prætulere. Horum ubi in sententiam de Margarita Belgicæ præficienda itum est, quamvis haud aberant speciosæ consilio causæ, sanguinis qualiscunque vinculum, & fidei obses maritus, in urbe Hispanis arcem tenentibus obnoxia; offensos procerum animos abitus regis, non minus ipsis suspectus, quam plebi tristis, accendit. Isque præcipuus dies Philippo sollicitatæ libertatis, aut Belgis contumaciæ in Principem fuit. Nam cum discessurus Hispanorum supra ter mille præsidium vellet relinquere, tanquam tuendo adversus Gallos limiti; revera ut auctam bellis externo contactu religionum licentiam suo arbitrio compesceret; Arausionensis & Egmondus, quos leniendæ invidiæ cohortibus rectores destinabat, detrectavere munus ut inimicum legibus: & in ipso abitu Principem rogavit Ordinum conventus, quos tantum ad valedicendum convocaverat, amoliri vellet invisum militem, addito monitu, ne ad Belgas regendos, aliis quam Belgarum consiliis uteretur. Conditum inde odium hoc implacabilius, quod ingruentem dominationem, & imperii artes intellexisse videbantur: sed palam assensus; nam & Gomesium Figueroam Hispanum Feriæ comitem, pridem in id destinatum, Senatui Belgico miscere abstinuit. Alebat iram dissimulando, & jam tunc vindictam animo versabat. Et ille quidem, dum alienos per fines ire dedignatur, mari vectus, amissa classe, vix sæva inter pericula incolumis portum Gallæcum attigit. Miles aliquanto post mansit, immodestus & gravis, donec ad Gerbim (Menynx est veterum) in Turcas male pugnato, ut Belgæ interpretabantur, non suam in gratiam, sed in remedium cladis abductus est. Interim Belgicæ moderA-

Albæ ducis & Granvellæ genus, mores, munia.

Ex horum sententia Margarita Belgicæ præficitur.

Philippus contra leges Hispanorum militum præsidium apud Belgas relinquere statuit.

Odii ejus in Belgas implacabilis causa.

Amissa classe in Hispaniam venit.

Miles aliquanto post abductus.

Vis regiminis penes Granvellam.
deramen, vocabulo penes Margaritam, vi penes Granvellam fuit; in quo industria, vigilantia, ambitio, luxus, avaritia, bona malaque omnia excellebant. Nec ipsi tamen plus in sua prudentia subsidii, quam in aliorum omnium ignavia fuit; qui luxu marcentes tempora transmiserant præsentis potentiæ, cui olim adultæ non sine periculo occurreretur. Is igitur callidus illigare principem conscientia secretorum, & clientes erigens, legationum intima, litterarum notas, & quæ per exploratores noscebantur, in se traxerat. Hornano veteres cum illo inimicitiæ, primum per Lalænium, quem sororis Hornani maritum male obitæ legationis crimine ille asperserat: deinde, quod Geldriæ præfecturam valde ambitam Hornanus, illo intercedente, non obtinuerat. Arausionensi adhuc non alienum se tulerat, subsidium in eo dignitati suæ sperans, sed, qui mos ambitionis, hactenus, ne nimium insurgeret. Quam ob causam, cum creandi Antverpiæ essent magistratus, illius absentiam captarat. At Arausionensis, qui nihil minus ferre posset, quam inanem honoris speciem, unumque hominem, peregrinum, & ignobilem, non sine sua atque aliorum contumelia, rerum omnium potiri, Egmondum, qui forte tum injuriam se a Granvella accepisse judicabat, ostentata sibi, nec præstita, Hesdini præfectura, & Trullensi abbatia, quam Egmondus agnato petebat, per illum intercepta, verbis exstimulans, plures inde aurei velleris sodales, collegas suos (nam hi eo tempore sæpius coibant a Margarita exciti, ut super muniendis finibus sententiam promerent) traduxit in partes, velut ad ipsos non minus id dedecus pertineret, quorum consiliis principes res olim feliciter maximas expedissent. Post quæ tres illi proceres vitare Antonii congressus, ubi in Senatu pariter adsederant, manifesti discordiæ. Nec impiger Antonius, intendere vires adversum potentes & in vulgum gratiosos: adjungere sibi beneficiis homines industrios: inter quos erant Carolus Barlamontius & Viglius Zuichemus, pars & ipsi Senatus: adhoc, ille rei quæstoriæ summus curator, hic Friso haud magna domo, sed clarus rerum multarum peritia, consessus juridici princeps erat. Qui cum secreto inter se commearent, & arcana componerent, exulceratum suspicionibus odium ad publica factionis insignia erupit. Iam ante abitum Philippus, quo sacra rectius ordinaret, a Paulo Quarto Romano Pontifice obtinuerat, ut suæ per Belgicam regiones externorum

Hornano tum illo veteres inimicitiæ.

Arausionensis Egmondum, pluresque aurei velleris sodales, in Granvellam exstimulat.

Adversus illos sibi adjungit Granvella Barlamontium, Viglium aliosque.

Ad publica factionis erumpitur insignia.

Philippi jussu, novi antistites per Belgicam renunciantur.

rum

rum antiſtitum curæ eximerentur. Nam Agrippinenſium & Remorum archiepiſcopi, quæ olim principes, iſta Germaniæ inferioris, hæc Galliæ Belgicæ civitates fuerant, ex veteri diviſione nihil ferme præter nomen uſurpabant. Igitur horum reciſa jurisdictione, ſimul Leodicenſi, Tauriennenſi, Oſnabrugenſi, Monaſterienſi, Paterbornenſi epiſcopis parte ſuæ inſpectionis exutis, intra Burgundicas ditiones ſuperioris gradus tres, Machliniæ, Trajecti Batavorum, & Cameraci, antiſtites renuntiantur: hos infra alii complures, quorum in finibus Brabantiæ ſedes Antverpia, & Silvaducis, Geldriæ Rurimunda, Flandriæ Gandavum, Ipra, Brugæ, Hollandiæ Harlemum, Middelburgum Zelandiæ, Transiſulanorum Daventria, Atrebatum quoque urbs cum Fano Audomari, inde Namurcum, Gruninga, Tornacum, urbes regioni ſuæ cognomines. Vetus quidem hoc, nec raro Pontificibus uſurpatum ob populorum incrementa, & quo ſacra hoc facilius curarentur, novas ponere antiſtitum ſedes, demto onere, quo alii gravabantur: captamque olim Principibus Auſtriacis curam Carolus alia agitans intermiſerat. Sed cauſæ tum repetendi conſilii pæne omnibus inviſæ: unam, quo plures eſſent ac propiores, qui in mores ſacerdotum & deviam plebem inquirerent, ipſi auctores palam prætulerant, queſti gliſcere mala neglectu aut diſſimulatione curantium: altera Granvellæ artibus imputabatur, qui & pontificium Machlinienſe, & cardinalem dignitatem Roma acceperat: plerisque futurum augurantibus, ut, quando in Ordinum Belgicorum conſeſſu ſacerdotes antiquitus jus ſuffragii prærogativum habent, ipſe ejus numeri princeps, quique alii ejus opera allecti (nam Regi jus epiſcopos nominandi, ſibi retento probandi jure, Pontifices conceſſerant) tacito cum Hiſpanis fœdere opprimerent libertatem. Cum reditus epiſcopis ex monaſticis poſſeſſionibus addicerentur, primi ſe huic inſtituto objecere Abbates, cujus ordinis eo tempore liberrimæ voces erant, non admiſſuri opum & potentiæ ſubſeſſores. Socii his Brabanti per libellos commendare principi leges, queis cautum, ne invita plebe & nobilitate ſacerdotia augerentur. Acceſſere multa jus profitentium reſponſa, irreligioſum convelli pias liberalitates, & ſuprema morientium judicia & donata verti in quod non ipſi dederant. Et veterum antiſtitum nonnulli, præſertim Leodienſis, circumventum Romanum Pontificem clamitantes,

Quod omnibus pæne inviſum.

Abbates ſe opponunt:

Brabanti ſe ſocios dant,

Et veterum antiſtitum nonnulli.

tes, jus suum pertinaciter persequebantur. Aliæ igitur urbes novos antistites non accepere, &, qui admissi erant, invisi omnibus, nec sine ludibriis agebant. Consentiente Belgarum in Granvellam odio, commodissimum suis publicisque rebus proceres judicabant, Ordinum Belgicæ conventus haberi. Igitur quoties de ærarii paupertate (nam & pediti & equiti mercedes multæ debebantur, & retentari apud exteros ob publica debita mercatores cœperant; & exitura jam erant promissa in novem annos tributa,) aut de seditionum metu querelæ inciderant, laudare morem vetustum, de quo nunquam male sentirent boni principes. Quid autem nunc mirum complorata omnia, quando unicum cunctis malis remedium deterrima assentatio eriperet? Regerebat adversa factio, parum ipsos dissimulare quo tenderent odiis in hominem plusquam vellent Regis studiosum: egregios scilicet Philippi ministros principes potestati æmulam quærere alteram. At quos eos fore, quibus novato rerum statu cuncta obedirent? Abbates nimirum privati commodi causa offensos, nobilitatem ipsis obnoxiam, cæteros profanorum rituum contactu ancipites, Ordinum specie. Ita modestiam hinc & obsequium, providentiam inde periculorum & avita jura, virtutum vocabula, simulantes, pro sua quisque magnitudine certabant. Etiam litteras tres iidem, quos diximus, ad regem componere ausi, pernegabant exitium publicum averti posse, ni Perenottus odiosa potentia dimoveretur; petita & sibi senatorii muneris vacatione, cæterum pro ipsius imperio, sororis dignitate, Romanæ religionis tutela, large pollicentes. Acceptoque Philippi responso, benigno in ipsos, sed insolitum sibi, ministros nisi dijudicata causa depellere, quare si reditus suus exspectari non posset, cujus spem faciebat, velle se alicujus ipsorum adventu propius de re omni cognoscere. Instant iterum: nec enim se in crimen cujusquam inscribere, sed quod officii sui crederent, ejus principem simpliciter monuisse. At quam non falso, imminens inde periculum se tacentibus loqui: quanquam & ita se natos meritosque, ut non minus fidei litteris suis, quam verbis sperarent, nunc quidem maxime, cum rectorum absentiam præfecturæ cujusque vix ferant. Permovere hæc Regem, ut tempori cederet, secretaque Granvellæ, quem & Præfecta ipsa gravari cœperat partim ut inspectorem, partim ut odii publici contage sibi noxium, mandata abscedendi in

Belgarum contra Granvellam querelæ.

Arausionensis, Egmondus atque Hornanus repetitis literis Regi suadent, ut Granvellam odiosa potentia dimoveat.

Granvella discedendi mandata accipit.

Bur-

1566.

Burgundiam daret: ſed ipſe vitam ſuam petitam inimicorum inſidiis, eo digredi vitandi periculi cauſabatur. Denique Belgas in univerſum metu reditus ſui ſollicitos, paucos ejus ſpe ſibi addictos, tenuit; donec longius Romam, ſponte an juſſus, abiit.

Quo amoto, proceres summam diligentiam rebus advertunt.

Tum illi, qui emanſerant hactenus, Margaritæ precibus in Senatum revocati, quo ſe omnibus probarent, ſummam incipiunt diligentiam rebus advertere; aliorum non magnus uſus. Regis quoque, offenſas diſſimulantis, laudes & gratiæ in ipſos eo quæſitiores, quo magis volebat mali ſenſum avertere: planeque pro victoribus agentes,

Rationes publicas & ad leges pertinentia in se trahunt.

rationes publicas & ad leges pertinentia in ſe traxerant; Senatus ajentes ſummum eſſe arbitrium, eique conſeſſus alios miniſterium, & obſequium debere. Sed quæ paucorum dominatum comitantur vitia, ea & tum brevi adoleverunt: fiſci neglectus, validas inter diſcordias remiſſa juris auctoritas, flagitia inulta, hono:es pro beneficiis dati, ſive omnium gratias captantibus multa ambitioſe facienda fuere, ſeu mala nunquam vitata ſemper famam potentium onerant.

Religionem facilius doceri, quam cogi posse, asserunt.

Minus & de religione diſſimulabant, facilius eam perſuaderi, quam cogi poſſe; comperto tandem alimenta morbi facta, quæ remedia crederentur: quod populari auræ dederint, an ſuo ipſi ingenio a ſævitia alieno, aut etiam quod ſub inquiſitionis tegumento latere ſervitutem, & fortiſſimo cuique periculum ſuſpicarentur, in medio relinquam.

A Romanis cæremoniis interim non decedunt.

Hoc quidem conſtat, & ipſos a Romanis cæremoniis non diſceſſiſſe, &, qui horum conſiliorum princeps erat, in ſua Arauſionenſi ditione nihil paſſum in ſacris immutari.

Egmondus in Hispaniam missus simulata mente excipitur.

Hæc ſuper, aliisque gravibus de cauſis, miſſus in Hiſpaniam Egmondus regiæ voluntatis explorator, honore, donis, quantis ante nemo, excipitur, multaque Philippus de ſuo in Belgas affectu teſtatus, & eos quo minus reviſeret Turcico ſe bello diſtineri:

Philippus spem illi facit; posse edicta circa religionem temperari.

ſpem quoque nonnullam fecerat, poſſe de ſententia Antiſtitum edicta hactenus temperari, ne ſectarum licentia aut pœnis, aut impunitate excitaretur; reipſa totus in duriora conceſſerat. Nam cum primum in Hiſpaniam advectus multos illic reperiſſet, & Iſidoriani cœnobii præcipuos, de recepta doctrina ac ritibus ſequius ſentire, viros ingenio, fœminas ſanguine nobiles flammari juſſiſſe non contentus, ut læta oculis uſurparat: quo terrore compreſſis diſſidiis, eundem in Belgica exitum putabat ſibi judicum ſocordia invideri. Quin hoc ipſo tempore miſſa Bajonam uxore Eliſabetha,

1566. Caroli Gallorum Regis sorore, unaque Albano, quo & Carolus, & mater Medicæa ad colloquium convenerant, exscindendis sacrorum novatoribus mutuam opem arcanis pactionibus firmaverat. Simile fœdus post pacem Cameracensem Henrico & Philippo initum, idque sibi in Gallica legatione, cum forte venatu decurreret, imprudentia Henrici Regis apertum, Arausionensis sæpe asseruit; testatus jam tum consilia se metuisse, quæ celabantur. Vix rediens Egmondus spem vanam attulerat, cum secutæ Regis litteræ, judicia læsorum sacrorum per inquisitores, additis e numero judicum adsessoribus, immisericorditer exerceri imperantes, &, quanquam Viglio & cum eo nonnullis dissuadentibus, statim vulgatæ omnium animos movere: nec segnius Synodi Tridentinæ placita publicari. Eo in conventu nihil eorum in doctrina aut ritibus emendatum, quorum causa totæ nationes a Romana ecclesia desciverant: tantum in sacerdotum mores instituta censura, hos ipsos offendebat, nec illis medebatur. Erat sane corruptissima in Belgica eorum vita, qui sacro ministerio electi, nihil ejus præter nomen & reditus obtinebant: nec alii acrius decretorum evulgationi intercessere.

Eodem tempore Bajonæ cum Galliæ Rege exstirpandis sacrorum novatoribus mutuam opem firmat. Egmondus ad suos redux spem vanam attulit.

Paritum quibusdam in locis, sed adscripta exceptione, in quam Philippus adsenserat, ne quid juri cujusquam derogaretur; quod ob patrocinia in ecclesias, & jurisdictionum terminos, additum. Vlterius Brabantorum vox libera processit, quorum urbes, mox & ipse ejus nationis Senatus, haud reticuere, irrepentem altius indies inquirendi morem patriis suis legibus adversari, quibus judicia ordinarentur, & quæ sacerdotalem notionem certis finibus includerent. Horum inde constantiam secuti alii. Sed præcipue vulgus terribili rumore Hispanicam inquisitionem differebat, cujus quanquam manifesta apud Regem auctoritas, ususque in regnis omnibus, & exemplum, ut salutare, Galliis commendatum, nomen tamen in Belgica anxie vitabatur. Fuere qui ad Regem eo tempore perscriberent summam ejus disciplinæ, quæ hæreseos vocabulo male audiebat; ne tam profanam, atque intestabilem crederet, quam procul, & ab infestis fingeretur. Per Arausionensis industriam acciti & qui moderata suaderent, gnari antiquorum, Georgius Cassander, & Franciscus Balduinus Atrebas; hujus quidem & oratio exstat haud inelegans, ad usum impetrandum validæ jam, sed inturbidæ religionis. Id commerciorum, id pacis interesse:

Brabanti inquirendi morem patriis ad versari legibus contendunt.

Vulgus ab eo præcipue abhorret.

Ad Regem summa religionis, quæ hæreseos accusabatur, transmissa.

Georgius Cassander & Franciscus Balduinus, qui moderata suaderent, ab Arausionensi acciti;

an

an & Iudæis illos inferiores, quibus emendam rituum impunitatem Pontifex ipse concederet. Quæ postquam irrita fuere, pars pœnæ metu, alii rerum novarum cupientes, sermones ambiguos jactare, libellos proponere, tentamenta vulgi: Germanos religionis vindices ex bello jus æquum retinere; ejectam rursum Britannia latinam superstitionem, ejectam eandem apud Danos & Sueonas; ne in Gallia quidem cædes inultas, salutem palam armis aut pace defendi: unos se libertatis medios & expertes sævientium ingenia alere ferendo; quasi vero res ulla arctius populum obsequio, quam principem æquis imperiis alligaret. Vtendum hac inclinatione animorum rati proceres, qui in sua sententia ipsos se a Rege damnatos interpretabantur; quidam & matrimoniis illigati fœminarum externæ, ut gentis, ita religionis, Arausionensis Saxonico, Nienario Hornanus, suspectos se Regi inde etiam credito, quod novam Senatus potentiam, quam ipsi introductum ibant, Rex improbaverat. Quo causam suam cum vulgi studiis sociarent, diligentius instituunt pacem religionum, si publicam non possent, at domesticam procurare, malorum metum hoc magis attollentes, quanto cæteri iniquius contemnebant. Obtendunt huic rei turbas civiles, partim & ipsi faciunt: seu flecti posse Regem, seu ultra quidam speravere, non defuturos rebus novis adjutores invidia magnitudinis Hispanicæ. A Senatu ergo digressi, velut provisis motibus, quibus sanandis impares forent, modo per nuptiarum solemnia, modo epularum specie convivia miscentes, alios aut sanguinis, aut studiorum, vinculo aggregavere; id quo pertineret brevi erupit. Nam postquam perspectum plurimos eadem velle, longe Principem & militem, rem summam penes fœminam, Ordines & civitatum rectores dissuadere crudelitatem, interim perpeti, multi genere nobiles, cæterum regiminis exsortes, inter quos erant Romanæ religionis nonnulli, contra inquisitionem fœdus pepigere, verba dictante Marnixio, quo inter se promisere auxilium, siquis eo nomine periclitaretur; ac ne lateret quo subsidio niterentur, inter duces ejus Societatis eminebat Ludovicus Nassavius Arausionensis frater, a Romanis sacris palam dissentiens: unde haud difficile intellectu, vera capita occultari adhuc, in tempore eruptura, atque interim prætentantibus repositam in illorum auctoritate fiduciam, adversus acres aliorum sententias, qui nascentem coitionem armis opprimi

1566.

Irrito eventu.

Proceres pacem religionum procurare instituunt.

A Senatu digressi alios aggregant.

Contra inquisitionem fœdus pangunt.

Inter Duces Societatis præcipuus Ludovicus Nassavius.

1566. volebant. Aderant Ludovico Herenbergensis, & Culemburgicus comes, & Henricus Brederodius, antiquo genere Hollandiæ Principum, & vulgi applausibus, qui, ni alia adsint, varia & incerta sunt, in spes nimias erectus. Hi, quadringentis fœderatorum comitantibus, die Nonarum Aprilium inermes in curiam Bruxellensem venere, ubi tum & Arausionensis aliique, vix a Margarita ut redirent exorati, consederant. Preces (ita enim vocabant) hæ fuere: ut edicta super religione a Rege de Ordinum Belgicorum sententia mutarentur, interim quiescerent: quorum cum alterum Præfecta se commendaturam Regi promitteret, alterum suæ potestatis negaret, non aliud impetratum, quam ut judices & quæsitores juberentur cognitionem prudentia temperare. Tunc primum auditum est illud non minus postea nobilitatum, quam Protestantes & Hugonoti, Gueusiorum nomen, quo cum ambesas fortunas fœderatis alii exprobrarent, ipsi in honorem traxere, parum fausti nominis appellatione professi, fidem sibi in regem ad mendicitatem usque constituram. Sed his visis atque auditis, varie per Belgicam & Hispaniam consultabatur. Qui circa Margaritam erant, fœderatorum nobilium postulata alii ut æqua probabant, alii ut necessaria: addendam fiduciam securitatis, ne pœnæ metus in spem belli transiret, haud dissimulato ex ipsis primoribus esse, qui graviora in se regis consilia suspectarent: & hæc si negarentur, ipsos, quorum sub imperio fortissimæ nationes erant, & turmæ populares, præcipuum belli robur, pro legum sævitia ferrum non educturos, quo cives scilicet alter alterius manu cadentes, Hispanis usui & oblectamento cederent. Ad Regem aliæ post alias litteræ, postremo frater Hornani Iohannes Montiniacus, & Iohannes Marchio Bergarum ad Zomam venere, læti honore legationis, ut prioribus se purgarent, venturis eximerentur. Ipse Rex, turbatus atrocioribus indies nuntiis, cum primis Hispanorum, & qui senatores Belgæ aderant, sæpe & secum deliberabat. Non placebat transmissa a Senatu Belgico moderandarum legum forma, quæ prava docentes sacrorum administros, conventuum receptores, & qui publicos oculos exemplo violassent, laqueo aut ense puniebat: indicta cæteris errorum detestatione, aut fuga: quia major ipsi dignitatis quam periculi cura, ne minis coactus, quæ nollet, largiri videretur: unde etiam, siquid violentiæ cedendum foret, suum nomen pactionibus illigari vetuit.

Fœderatorum ad Margaritam preces.

Gueusiorum nominis origo.

Montiniacus & Marchio Bergarum ad Zomam ad regem mittuntur.

Transmissa a senatu Belgico moderandarum legum forma regi displicet.

vetuit. Hactenus tamen indultum, ut bene firmata episcoporum auctoritate, quorum esset munus siquid usquam turbidum scrutari, extra ordinem alii Pontificis mandato non ultra inquirerent. Veniam citra discrimen dari, & nisi discussa conjuratione, præfractius quam illa ferebant tempora, olimque multo majora concessurus, abnuebat: clementiam tamen & adventum suum pollicitus. Ordinum autem haberi conventus, quanquam fidissimæ civitates orabant, suadentibus Belgarum cunctis, annisa & sorore, quæ aliter retineri posse imperium desperabat, pernegare haud destitit; arma potius sumi imperans, & solvi Germanis auctoramenta, quo paratior miles haberetur: adjecto, nec dubitare se, quam toties expertus esset pater Belgarum procerum fidem, eandem sibi paterna decreta exsequenti non defuturam: quippe sententiis diffidere fas cuique, sed mox judicium Principi, subditis obsequium relinqui. At contra illi, ne vis ulla pararetur facile effecere, ærarii penuriam obtendentes, & siquid moveretur, fœderatos nobiles bellum ante capturos, externis societatibus undique se offerentibus, quod ut in terrorem adauctum, ita a vero trahebatur. Nam vicinorum nonnulli eadem de sacris, aut non longe diversa sentientes, quo domi validiores ipsi agerent, contra Philippi contumaciam arma & opes ostentabant. Eorum, qui Pontificis Romani imperia abnuebant, tria per Belgicam erant genera. Anabaptistarum credulitas, quæ Frisiam proximaque insederat, non magnopere formidanda ob infinitas inter se discordias, & quia magistratus atque arma abdicant. At ea professio, cui ab Augustano conventu & Luthero doctore nomen est, Germanorum principum amicitia, & quadam juris imagine fovebatur: nam quia Belgas suos Carolus Cæsar Germanico fœderi adscripserat, pars quoque antiquitus ejus imperii majestatem observarat, erant qui dicerent, pacem quoque religionum eo pertinere: facili quanquam responso, Belgas, etsi tributorum & immunitatum participes, Germaniæ tamen leges & conventuum decreta jam a multis retro sæculis non agnoscere. Non multum ab hac institutione discrepat altera, Zuinglii præ cæteris & Calvini ingenio illustrata, & cum Augustana jamdudum coalitura, nisi in religionibus compertum foret, esse omnia pertinaciæ quam concordiæ proniora. Hanc pars Helvetiorum & aliquanta Germaniæ probarat, & hoc uno clarissima Geneva

1566.

Ordinum haberi conventum vetat.

Pontificis Romani imperia abnuentium tria per Belgicam genera: Anabaptistæ, Lutherani,

Calvinistæ.

1566. Allobrogum: eadem in Anglia regnabat, paucis retentis ex antiquo ritibus. Sed potissimum magnæ per Galliam ejus viris, animum sectatoribus indiderant; nec eos cæteri numero æquabant. Ergo hi atque alii jus novum, quod proponebatur, non minus acerbum, quam Philippus remissum, judicabant: hoc etiam arguentes, quod loco postulati Ordinum universorum conventus, seorsim nationum sententiæ, exquirebantur, nec omnium, nec prisco more, ab his facto initio, quibus & dignitatis minus erat, & libertatis. Quos ad motus, dum præfecta alios regis jussus, & militem, aut conducendo militi pecuniam exspectat, sperans posse periculum prolatando finiri, contra ecce e vulgo, qui flammas ferrumque timuerant hactenus, territare incipiunt, prorumpunt e latebris in apertum, conciones & sacra celebrant novo ritu, velut convincendis palam mendaciis, quibus arcani cœtus infamabantur: acciti & exsules qui religionis crimine solum verterant, quibus non pauci, durioris vitæ pertæsi, monasteriorum desertores aggregabantur. Apparet formidabilis multitudo & quantum nec ipsi crediderant, qui frequentiam faciebant. Licentia firmat audaciam, aut ubi vis metuitur, incedunt armati. His omnibus in tutelam receptis fœderati nobiles, fama quoque supra verum crescente, muniebantur. Nec multo post, incertis auctoribus orta vilissimæ plebis seditio, nec fures aberant, per oppida & agros templa involat, affliguntur solo dona aræ & simulacra divum: quales olim sæpe motus Iudæorum, nec dissimilis Græciam tempestas Iconomachorum pervaserat: quin ne sævitiæ quidem in sacerdotes & religiosos temperabatur, eadem in libros & sepulchra rabie motuque tam repentino, ut tanquam ex condicto Belgicam omnem eodem tempore incenderet; vix paucis in locis auctoritate, aut armis magistratuum valentioribus: nisi quod Atrebates, Hænovii, Lucemburgenses, quique his proximi, fidem in Romanam ecclesiam regemque, ab ea contage integram tenuere. Nonnullis in locis magistratus, ne plebs licentiæ adsuesceret, occupaverant amovere imagines; quibus officium jactantibus facete Viglius dixit, eos cum ratione insaniisse. Multa e sacro rapta ut redderentur, ipsi haud egentis ad odium nova infamia religionis doctores perpulere. Tanta rerum perturbatione Margarita vehementius exterrita, non tam regis jam poterat e longinquo omnia audientis sero plerumque

Isti atque alii jus novum nimis acerbum judicant.

Sedandis motibus intenta præfecta, vulgus sacra novo ritu peragit.

Monasteriorum desertores aggregantur. His muniebantur fœderati nobiles.

Per totam Belgicam eodem tempore templa violantur.

Atrebates, Hænovii, Lucemburgenses fidem in Romanam ecclesiam, regemque conservant.

Margarita tempori, & procerum consiliis obsequitur.

rumque ob gliſcens periculum imperio, quam tempori, & procerum conſiliis obſequi. Nam & fœderati nobiles, & plebs concitata, non aliis arbitris agi ſecum patiebantur. Reluctata igitur diu, tandem eo pertrahitur, ut nobilibus promittat geſta hactenus fraudi non fore. Illi viciſſim, quamdiu maneret ſecuritas, fœderi renuntiavere. Veniæ nomen & Romanæ religionis addita primum conditio, aſpernantibus remiſſa. Plebi, dum noxa & armis abſtineret, quibus in locis conciones ſacræ inſtitutionis cauſa ad id tempus habebantur, permiſſæ in poſterum: ceſſantibus edictis, donec rex & Ordines propius ſtatuiſſent. Statim diverſa in loca abiere, qui vim prohibentes, affirmarent pactione, quod vis extorſerat. Inprimis Arauſionenſis miſſus Antverpiam ſeditione ancipiti flagrantem, vicecomitis gentilitium nomen ea in urbe obtinens, flectebat in ſe validiſſimam civitatem: ubi non in agris, ut alibi, verum ipſa intra mœnia præter conciones admiſſos etiam ritus novos non ita, neceſſitatem præferens, excuſavit, ut offenſam præfectæ effugeret. Idem cum aliis tum Hornano acciderat, cui & ex Hiſpania frater iram regis implacabilem nuntiabat. Sed magis angebant deprehenſæ ad Margaritam literæ, quibus miniſtri ſecretorum ipſos crimini & exitio deſtinabant. Igitur in medium conſulturi Tenerimundam convenere, verſis in Egmondum oculis, belli peritum gratumque militibus. At ille promiſſis delinitus, an officii memor, negabat ſe principi quidvis paranti obſequio defuturum; ſed mitigandum conſiliis animum, prioremque neceſſitatem purgandam in poſterum fide: imprudens, magna & regibus adverſa cum periculo incipi; ubi prima proceſſerint, durando ſalutem & præmia ſperari; ſin remiſeris, inſtare ultionem. Plus Arauſionenſis habebat conſilii, qui videns fallere cœpta, regem per litteras, ut pateretur ſe deponere honores, otiumque & Germaniæ ſuæ ſecretum orabat. Cui Philippus callide reſpondit, &, quæ fraus plurimum valet, ſpecie ſimplicitatis. Nam obſecratum, ne ſe deſereret rebus turbidis, cum maxime uſus operæ eſſet, hortabatur, ut fratrem ſuſpectum novandi tantiſper a ſe abdicaret, dum cuncta conſiderent. Sed ille ſuperior dolis, urgebat nihilominus miſſionem, atque interim regreſſus in præfecturas, ſævitiam vetans, etiam proviſo ne earum regionum munimenta milite inſiderentur, populos fortes & ipſo ſoli ingenio validos libertatis dulcedine excitabat.

1566.

Nobilibus promittit geſta fraudi non fore.

Plebi conciones permittit.

Arauſionenſis offenſam præfectæ incurrit.

Interceptis ex Hiſpania literis omnes exitio deſtinantur.

Tenerimundæ in medium conſulunt.

Arauſionenſis regem honorum depoſitionem rogat.

Scripto Regi ſuadet permittere religiones, quas vicina imperia admiſiſſent.

1567. tabat. Scripto quoque suum ad Regem consilium complexus est, ubi docebat, nisi hæ saltem religiones permitterentur, quas vicina imperia necessario recepissent, anceps ipsi discrimen, utique exhaustis populis opibusque damnosam victoriam fore At Hornanus suos se in penates speciemque privati condiderat. His disjectis, facile Præfectæ, quæ conspecto quo res erupisset, ad damnata prius Viglii consilia se receperat, nobilium & populi plebisque infimæ nexus perrumpere, rescissis quæ ipsa aut per alios pepigerat: primum cavillando, mox apertius, ut metu expressa, & quasi priores alii fidem exuissent. Nam cum in sacrilegos, quique ultra verba ad ritus publicos, aut ad arma processerant, secretis judicum mandatis, animadverteretur, cæteri, quasi causa dispares, nec inter se religionum concordes, vim dissociavere. Nec minus fœderati nobiles, spe aut metu diversi, rem communem prodebant. Nam subeunte paulatim factorum conscientia, fuere qui ad contraria provoluti, veniam pararent: alii cogi tributa & cohortes, ut privatis insolita dissuadent: alii, dum singula singuli conantur, omnibus excidunt. Et jam ipsa, ad tutandam vim imperii, præter Germanum militem, quem Ericus Brunovix ducebat, alium conscribi e Walonibus jusserat. Id Belgarum populis nomen est, qui Francis contermini, Gallici sermonis usu & ferociore ad arma ingenio cæteris distinguuntur. At quo duces fidos internosceret, verbis conceptis cogebat jurare, hostes sibi futuros quoscunque Rex designasset, citra exceptionem ullam; id sacramentum dixere Egmondus, Carolus Arscotius, e Croiorum gente, turbis prioribus impermixtus, Carolus Barlæmontius ejusque fratres; Comites, Petrus Mansfeldius Lucemburgi præses, Geldriæ Megemus, Frisiorum Arembergius, & qui apud Hænovios Bergensis Marchionis locum tuebatur Norcarma. Statimque factis comprobavere; Egmondus, in Flandria eos disturbando, in quorum tutelam consenserat; Norcarma, Valentinianis imperia detrectantibus obsidio ad deditionem redactis, acriterque punitis; quo exemplo maximæ urbes, positis turbis, jussa præsidia accepere: cæteri manus temere coortas cædibus vastantes. Soli Arausionensis & Hooghstratanus negarunt vetus se jusjurandum, quo Principi ac Legibus tenerentur, alio mutaturos; adjecitque ille, esse sibi uxorem eorum e numero, qui istud per jusjurandum exitio destinarentur. Quæ dum geruntur, Hispa-

Hornanus suos se in penates abdit.

Illis famotis, omnia, quæ pepigerat præfecta, rescindit.

Fœderati nobiles rem communem produnt.

Jurare præfecta duces cogit, hostes futuros quoscunque rex designasset. Egmondus aliique hoc sacramentum dicunt.

Soli Arausionensis & Hooghstratanus detrectant.

Hispani tam felicem occasionem, ut quæsita videri possit, non segniter tractavere. Ac primum manente periculo ferme consentiebatur, vultum numenque principis ad comprimendas partes immane quantum valitura: fidissimis Belgarum monentibus, si alius mitteretur, plus odii, minus obsequii fore. Nam & Carolum patrem, cum una Gandavi civitas turbaret, nihil cunctatum Galliam, pæne adhuc bellum spirantem, transcurrere. Sed moræ nectebantur, quod iter tutissimum disputando, dum suspecta Gallia inermi, & exercitui iter haud datura, & quo minus classe iretur, Oceani terrent pericula, nec satis certus in Zelandiam exscensus, ignoto quousque Angli vel Arausionensis auderent. Igitur, quasi mari alio Ligustica ora, inde Germania peteretur, tentari prius Cæsaris animum placuit. Erat is Ferdinandi filius Maximilianus, qui consultus de re Belgica, ni quid Philippus temporibus largiretur, significabat periculum haud abfore, propter Augustanæ professionis principes, Belgarum clarissimis per varias necessitudines illigatos: sin leniora probarentur, pacificatorem se offerebat: quæ parum grate accepta; velut Augustus Saxo elector dictasset, qui Cæsaris amicitia potens, Arausionensi per fratris sui filiam jungebatur. Missæ tamen ad Margaritam litteræ venturum Regem vulgabant, nec sine exercitu: id quippe regiæ majestati, etiam apud exteros decorum, & aut brevi terrore quieturos motus, aut siquid restaret, adfuturum non accipiendis sed dandis legibus. Paulatim apparebat Hispanos, securitate non contentos, ultioni prospicere, quo Regis iram sua in commoda traherent: oblato subigendos ad Belgas colore, perduellionis omnes teneri, quod aut ipsi res novas cœptassent, aut talia ausos non repulissent. Sunt qui addant, jam ante Philippo a Romano Pontifice factam gratiam jurisjurandi, quo imperium iniens legibus se obstrinxerat, ut quomodo America & Italiæ plurima, ita Belgæ regnarentur. Præcipua Albano consiliorum fides, qui non novus sæviendi auctor, credi voluit, nisi tam fœdum rebellandi exemplum non minus insigni pœna corrigeretur, defecturas omni a parte nationes, cum pleraque non tam vis præsens, quam metus contineret. Neque omittendum Philippo aptissimum perdomandæ Belgicæ tempus, dum regna circumjecta fidam ipsi pacem servant, aut siquid suspectum, domi inquies. Ita victi qui mitiora suadebant, ipso etiam Carolo Philippi filio operam suam

1567.

Præsentia Regis turbarum optimum habetur remedium.

Rex moras nectit.

Cæsaris super re Belgica consulti responsum Philippo displicet.

Litteræ Regem cum exercitu venturum significant.

Aptissimum perdomandæ Belgicæ tum Philippo tempus.

1567. suam pacandis regendisque Belgis offerente, frustra adeo, ut id inter suspicionum in ipsum conceptarum alimenta fuerit. Tandem erumpit, retento Rege, velut majores ob curas, aut ne periculo misceretur, Albanum summa cum potestate mitti; nec dubium qualibus mandatis, hominem bello semper & sanguine exercitum: quem cum in Italiam transvectum Neapoli, Sicilia, Sardinia, Mediolano veteres Hispanorum cohortes, addito equitatu, adducere nuntii attulere, Arausionensis non ultra opperiendum ratus, Nassaviam petit fratri possessam; digrediens magna prosequentium multitudine palam testatur, nihil se moturum, nisi prior læderetur. Absentis vice tutari præfecturas jussus a Margarita Maximilianus comes Bossuvius. Brederodius cum & sua muniret, Trajectoque Rheni insuper & Amstelodamo, opulentissimis urbibus, immineret, fovente conatus primos Arausionensi per dissimulationem, aut tacita ope, mox armis pellitur. Egmondus, & minores alii, quorum aut animus aut fortuna exsilium non tolerabat, spe vivendi inducti sunt ut perirent. At nobiles plerique & plebs multa, Hispanorum formidine, pars reducta supplicia metuens, nec de religione parata discedere, in Germaniæ proxima Angliamque & longinquiora dilabuntur: cum eodem tempore præfecta alio edicto fugere cogeret, alio vetaret. Cæterum sponte egressis qui præsentia gravabantur, compositisque rebus egregio astu fœminæ, alta pax erat, & quod fere convenit, si nil ultra concupitum foret, facile mansura.

Albanus summa cum potestate a Rege mittitur.

Arausionensis ad fratrem abit.

Brederodius armis pellitur.

Plurimi in vicina regna fugiunt

Quibus egressis pax erat.

HVGO-

HUGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM LIBER SECUNDUS.

SUMMARIUM.

Intranti in Belgicam Albano nemo obsistit. Egmondum & Hornanum capitis supplicio afficit. Exarmatis urbibus arces imponit. Novum tribunal erigit. Arausionensis aliorumque bona in fiscum vertuntur. Arausionensem ad arma impellunt exules. Caditur a Ludovico Nassavio in Frisia Arembergius, mox ipse ab Albano fugatur. Arausionensis justitiam causa sua libris evulgat. Maximiliano Cæsari pro Belgis apud Philippum intercedenti acerbe respondetur. Conscriptus ab Arausionense exercitus ab Albano debellatur. Donatur a Pontifice sacrato ense. Sibi statuam ponit. Leges juraque Belgarum omnia Regis servat arbitrio. Inaudita Belgis tributa pendi jubet. Se armis in libertatem vindicare statuunt. Belli aleam iterum experiri constituit Arausionensis. Brilam Belgæ exules capiunt. Roterodamum a Bossuvio direptum exules juvat. Flissinga aliaque urbes ab Hispanis desciscunt. Albanus Hollandis ac Zelandis coalescendi dat spatium. Arausionensis spei irritus dimisso exercitu in Hollandiam abit. Mons deditur. In Zutphaniam & Nardam turpiter sævit Fridericus Albani filius. Fœderatarum provinciarum descriptio. Arausionensis adventu turbata omnia composita. Omnia cum Ordinibus administrat. Rebus omnibus contra Regis mandata Regis prætenditur nomen. Romana caremonia templis ejiciuntur. Genevensis disciplina publice recipitur. Agri & vectigalia principis aliaque in publicos vertuntur usus. Tunc quoque inventa tot tributorum nomina. Albani error. Harlemum Hispani expugnant, quorum impetum prima frangit Alcmaria. Nassaviani Geertrudisbergam & ipsa cum classe Bossuvium capiunt. Albanus cum filio revocatur in Hispaniam. Succedit Requesenius. Statuam Albani statim amolitur. Middelburgum Zelandis accedit. Ludovicus Nassavius cum Henrico fratre & Christophoro Palatino caditur. Tumultuantes Hispani quadringenta florenorum millia Antverpia extorquent. Frustra Bredæ de concordia agitur. Lugduni obsidio ejusque incredibilis solutio. Petri Melendis infelix in Fœderatos maritima expeditio. Bommenedam portum & Zyrixæam expugnant Hispani. Angliæ Regina oblatum a Batavis summum imperium respuit. Carolus Galliæ Rex eos clam fovet. Extincto Requesenio ad Senatum regiarum partium administratio delata. Iura Ordinum & leges celebrari incipiunt. Bruxella rapinæ destinatur. Miles Hispanus hostis patriæ judicatur. Alostum irrumpit. Primores Brabanti aliquot fœdus in Hispanos cum aliis pangunt. Roda Trajectum ad Mosam & post Antverpiam diripit. Belgæ Arausionensem in auxilium vocant. Pax Gandavensis. Dejectis arcibus exuitur servitus. Philippus tempori cedens pacta con-

confirmat. Iohannes Austriacus Belgica rector mittitur. Namurcum occupat. Apud Regem violatæ pacis accusatur. Ad præfecti dignitatem vocatur Arausionensis; intercedente Arscotio summum Belgicæ regimen Mathiæ Austriaco datur, vicarium tamen Arausionensis accipit.

1567. Albanus Belgicam intrat.

Ed Albanus morbo suo nonnihil, & ob hyemantes maxime Alpes, tardatus, tandem itinere, & sterili multum & laborioso, transita Sabaudia Burgundiam attigit, ejusque loci delectu auxit agmen, quod ille majus octo hominum millibus admirabili disciplina continebat. Monstrata tunc via Hispanis tanto terrarum spatio, Lucemburgum usque impediri nunquam postea potuit, haud imprudente Philippo quos sibi principes ad continuandam vim disjectæ dominationis adscisceret. Eodemque tempore in Gallia, velut ex condicto, in bellum erumpebatur, contractis a Rege Helvetiorum cohortibus, in speciem quasi finibus metueret, Albani exercitu extrema radente, reipsa contra vindices invisæ religionis. Belgarum mira aut formido, aut securitas, intranti nemo obstitit. Quin festo concursu excipitur dux belli missus in gentem pacatam. Id enim initio potestatis vocabulum usurpabat: donec Margarita, vani honoris imaginem pertæsa, & credita muliebri languore regimen corrupisse, eoque magis, quia Albanum cum exercitu mitti, literis accuratis futurique præsagis dissuaserat, abitu suo summam illi præfecturam patefecit: nullo jam dubitante, quam non ex legibus gesturus foret magistratum, ad quem salvis legibus pervenire non potuerat, cauto antiquitus, nequis nisi Belga aut principum e sanguine id munus fungeretur. Primum sævituri imperii documentum fuit Egmondus & Hornanus, dolo in curiam acciti, vinctique; rogantes ut ex aurei velleris privilegio a collegis judicarentur, non hoc modo non impetrant, sed extra Brabantiam custodiendi ablegantur, contra jura e plebe infimo cuique concessa. Inde primis Belgicæ urbibus immissa præsidia Hispanorum, qui ferme soli retenti, cum alii milites tantum extra ordinem ad pericula usurparentur. Ipse Belgarum nobilium equitatus, admixtis Hispanis, ductore Arembergio, in Galliam missus, ut præsenti auxilio fœdus regi Carolo probaret. Cœptæ interim & arces strui exarmatis civibus, &, quod gravissimum erat, ministrandos ad sumtus subactis. Quæ postquam nullo vetante processerant, judices ferme duodecim (Hispani pars

Galli eodem tempore in bellum erumpunt. Albano nemo obsistit.

Margarita abitus illi ad summam præfecturam gradum facit.

Egmondum atque Hornanum vinctos extra Brabantiam custodiendos ablegat.

Belgicæ urbibus præsidia Hispanorum imponit.

Arembergium cum equitatu in Galliam mittit.

Exarmatis urbibus arces imponit.

pars magna, cæteri, quod genus non minus inclemens perspectum est, Hispanis servientes) jubentur his qui motarum nuper rerum affines culpæ essent, irrogare supplicia; rejectis ad quos patrio more jurisdictio pertinebat. Id maximum potentiæ præsidium, judiciorum potiri: cumque læsis sacris majestas accederet, tam suspecta bonis principibus criminatio quam tyrannis opportuna, ut quæ reos omni legum auxilio exuat, & pene sola nominis atrocitate convincat. Stipatæ reis custodiæ, innumeri mortales necati: ubique una species ut captæ civitatis. Quippe non arma tantum huc trahebantur, sed pro motu habita aliorum quies, & infausta consilia, quæsitique honores & recusati: præcipua nobilium strage & qui auctoritate aut opibus valuerant, quorum mortes in securitatem, fortunæ in fiscum & prædam Hispanis cedebant: non dissimulante quid peteret Albano, cum voce aspera suique ingenii, pauca salmonum piscium capita multis ranunculorum millibus præstare jactans, novo more veterem exprimeret sententiam, quæ, sublatis e republica primoribus, munire regnum docet. Egmondo & Hornano objecta omnia, quæ post Granvellana odia ad id tempus intercesserant, ingesta suspicione Arausionensi & ipsis constitutum, partita inter se Belgica Regem armis excludere. Hi duo viri omnium confessione eminentissimi, nec minus factis quam stirpe illustres, Bruxellæ post sacra Romano ritu peracta, loco publico cervices carnifici præbuere; capita aliquamdiu suffixa palis, Belgarum in oculis atrox spectaculum: & quanquam circumfusa arma vocibus ac prope vultibus imminebant, altius animis omnium miseratio, fortiorum etiam ultio insedit, cum incredibilis turbæ osculis & fletu sepulchra celebrarentur, alii vero & comas promitterent, priscum in morem obligato oris habitu, quem non mutarent, nisi vindicato tam nobili sanguine. Arausionensis cum pluribus aliis edicto citatus, & quia pœnam absens illuserat, versa in fiscum bona, filiusque Lovanio, ubi honestis artibus innutriebatur, in Hispaniam & captivitatem avectus est. Stragibus & fuga magna vastitas fit. Pauci, quibus nec exsilium egestas sua concesserat, cum armis in sylvas abditi, ubi multa de sacerdotibus præda victitarent, grassantes in se magistratus pari pœna coercuere, donec majoribus Albani copiis excuterentur. Ita & ad Mosam Rhenumque coortæ passim exiguæ manus, conjurataeque in ducis necem primis conati-

1568.

Puniendis turbarum auctoribus duodecim constituit judices.

Plurimi necantur.

Egmondus & Hornanus capite plectuntur. Quod atrox Belgis spectaculum.

Arausionensis bona in fiscum vertuntur: filiusque in Hispaniam captivus abducitur. Magna ubique fit vastitas.

1568. natibus succubuerunt. Mitiora a Rege quam ab Albano sperari atroces ex Hispania nuntii non ferebant: ubi affectus publico supplicio Montiniacus, quem missum eo retulimus, fas gentium sanctumque inter hostes legationis nomen frustra pro se fore speravit, negato subditis cum principe tale juris commercium intercedere. Marchio Bergensis similem exitum oportuna morte prævenit, non sine dati veneni rumore; sed & hujus memoria Albano faciente damnata est. De ipso Regis filio Carolo major fama & obscurior: tot illum regnorum hæredem in custodiam datum constabat, seu suspicionem incitaverat matura imperio juventa, quasi nimium Belgas, nec ut paternos curaret; sive idem crimen ipsum, & novercam abstulit: mox sane interiit, incertum quibus causis patris ira in filii necem durasset. Arausionensem sponte ad arma non festinaturum, quod mallet Hispano ruendi in omnes, donec consilia cuncta patescerent, & oppressis coalescendi copiam dare, addita spe, fore ut in Regem aliis subinde bellis implicitum tutior daretur occasio, exsules impellebant, qui ubique inviti & inopes patriæ fortuna procul premebantur. Pars horum Ludovici Nassavii ductum secuti in Frisiam irruunt. Hi interemto Arembergio, quem prudentius cunctantem militum ardor & convitia in prælium impulerant, disjectisque ejus copiis victores, cum descituras civitates frustra exspectarent, & jam deficiens stipendium disciplinam solvisset, Albani superventu concisi, amisso etiam in priore pugna Adolpho Arausionensis ac Ludovici fratre, alterno hostium & suo sanguine bellum imbuerunt. Hoc rerum cursu pertractus Arausionensis, ut justo imperio & robore partes refoveret, jus causasque armorum libris evulgat, objecta sibi crimina, simulque judicem refutans, nec dissimulato meliora se edoctum a Romana ecclesia transiisse: sumere tamen arma communi pro salute, & depellendo patriæ servitio testabatur, id civis, id viri optimatis officium: de Philippo honorifice, cujus bonitatem ab Hispanorum consiliis obsideri, nec desperandum, quin aliquando fidam gentem juratasque leges respiceret: interim ejus erroribus, ex lege Brabantica, principatus obsequium non deberi. Postremum, quod ad jus causæ plurimum facere videtur, ita se habet. Brabanti ut pleraque cautius cæteris libertati suæ prospexere, ita contra fraudem imperantium, qui obtentu publici boni conventiones non metuunt

Mitiora a Rege sperari non sinunt nuntii ex Hispania.

Arausionensem ad arma impellunt exules.

Ludovicus Nassavius caso prius Arembergio ab Albano fugatur.

Arausionensis justitiam causæ suæ libris evulgat.

tuunt rescindere, illud quoque proprium pacisci solent, ut, principe leges violante, ipsi fidei & obsequii vinculo liberentur, donec demantur injuriæ. Idque majorum exemplis firmatur, qui olim impotentia, aut assentantium dolis abreptos principes, ac maxime Iohannem ejus nominis secundum ad meliora traxerant vi aut fortibus decretis; haud ante pace facta, quam iisdem staturos se principes spopondissent. Arausionensis, quanquam in Germania natus, clarissimas per Brabantiam jurisdictiones hæreditarias obtinebat, quarum dominis mos antiquus procerum dignitatem asscribit: eo tum ille jure, non usum modo legum, sed & tutelam ad se præcipue pertinere contendebat. Cæterum prætereundum non est, ab aliis quoque Belgarum nationibus idem jus moribus usurpatum: Maximiliani insuper Austriaci Mariæque Burgundicæ placita præferri, quæ ipsas Brabantis individuas eadem legum sanctione æquaverint. Illud constat, qui postea Carolo imperatore principe accesserunt, populos, Frisios, Trajectinos, Geldros, multa pactos propria, illud commune, ne a Brabantia atque Hollandia divellerentur. His disceptationibus permotus Cæsar Maximilianus, simulque Arausionensis casum miserens tantis honoribus tantisque divitiis subito exturbati, (nec enim illo ingenio mitius ullum regnis contigit) Carolum fratrem in Hispaniam misit, qui suo & principum Germanorum nomine nuntiaret, non videri e bono publico in Belgas durius consuli. Sed male dissimulata iracundia Philippus referri jussit: sua sibi curæ, cui nota ut clementiæ, ita severitatis tempora, in eos qui spreto Deo, mox & principem spernere didicissent: ipsos facturos rectius tutiusque, si rerum alienarum arbitrio abstinerent. Erant, qui differrent inferiora Germaniæ per vim dominantium corpori suo avulsa, nunc bello redditum iri. Sed Cæsar sponte pacis studiosus, mox & nova affinitate Hispaniæ illigatus, quievit. Pauci Germanorum, pietatis respectu, aut regnorum invidia, & Albani nimium ibi noti odio, Arausionensem pecunia ac milite juvabant; forte & moti suspicionibus, quasi Albanus nobiles ad Rhenum Amasiumque urbes, ob religionem & Belgarum effugia, regio imperio adjecturus, inde cæteris immineret. Simul ad expeditionem ipsius Arausionensis fides & propinquorum pignoribus devincta, datum & nonnihil a Belgis quibus peregre morantibus necessitas redeundi, aut tacita domi vota libertatis: sed

1572. Brabantorum cum principe pacta.

Idem jus aliis Belgarum nationibus quoque usurpatum.

Maximiliano Cæsari per Carolum fratrem apud Philippum pro Belgis intercedenti acerbe a Philippo respondetur.

Pauci Arausionensem milite & pecunia juvant.

Ad expeditionem Arausionensis suam propinquorumque fidem pignoribus obstringit.

1568. ſed pleraque polliciti in eventum diſtulere. Coacta igitur ipſo ductante ſex equitum millia, peditum quatuordecim, e Germania maxime, ubi ingens hominum multitudo præſenti ære ineſcata, futuri improvida, nullo partium ſtudio, cuivis conducenti facilis; pars & e Belgica & Galliis. Has copias, cum improviſo Moſæ tranſitu primam prælii occaſionem non rapuiſſent, exin facile Albanus debellavit, egregio uſus victoriæ genere, non pugnando: felix id ſibi etiam in Italia quondam adverſus Guiſium expertus. Itaque hæſit usque per totos tres & viginti dies euntium tergis, tam provide poſitis proxime hoſtem caſtris, ut nunquam cum illius deſperatione certare cogeretur. Repertus tum color iniquitatis in perpetuum duraturæ, ut bellum utrique pacatis e regionibus alerent, cum dato aut negato tranſitu per Cliviam aut Leodium, pars ſemper altera rapinis ſe aut etiam incendiis vindicaret. Sed tanta moles exercitus nullis urbibus recepta, nullo adjuta commeatu, brevi diffluxit, fame, rerumque omnium, ſtipendii maxime, penuria: cujus vix tenues reliquias Arauſionenſis in Galliam trahens, eo ſpes ſuas tranſtulit: ibique immixtus aliquamdiu bello alieno, & ſimili cauſæ (nam & Albanus Regi auxilia miſerat) pace mox inita deceptus fuit, & in deceptos pars inſidiarum.

Sex equitum millia, peditum quatuordecim ſcripta. Quæ Albanus non pugnando debellat.

Arauſionenſis in Galliam diſcedit.

1569. Depulſo exercitu, quo non dubie exhauſtæ vires Naſſavianæ erant, ut cautus periculis, ita nimius ſucceſſu Albanus in eos ſe populos victorem ferens, quos hoſtes nondum ſenſerat, quæſiti armis imperii gloriam affectabat. Eoque nomine, ſacrato enſe a Pontifice Romano donatus, ſuper deditam ſcriptis rei famam, in arce (quam perfectiſſimi operis Antverpiæ impoſuerat, coërcendæ plebi; nulli præter id uſui, quod ſitus ipſe teſtatur ab amne averſus) ſtatuam ſibi ponit, multo verborum honore, quod extincta ſeditione, rebellibus pulſis, juſtitia culta, provinciis pacem firmaſſet. Multaque eo tempore utilia non minus quam ſpecioſa, de moneta ac mercatura, de criminum perſecutione, & libris non temere in vulgus edendis conſtituit, ſolo auctoris odio peritura. Iam vero in religiones inquiſitio, acta ſynodi Tridentinæ, novi antiſtites, excuſata hactenus aut repudiata, parato qui cogeret, velut ſponte recipiebantur, provectis eo usque odiis, ut a Proteſtantibus Chriſtiano ritu tincti, contra veterum inſtituta, retingerentur. Nec minus perduellionis novum tribunal calebat ſuper vetera crimina additis, quos nuper Arauſionenſis proſpera ſperaſſe,

Albanus ſacrato enſe a Pontifice donatur.

Sibi ſtatuam ponit.

Multa utilia conſtituit.

rasse, aut indoluisse adversis, suspicio erat. Quæ tamen dum fiunt, clementiæ quoque fama velut honestandæ victoriæ quærebatur, proposito Regis edicto, priorum temporum culpam fatentibus ignoscentis: sed excepti ad pœnam sacrorum doctores atque administri, quique eos hospitio juvissent, & quorum scelere violata templorum religio, quique arma gesserant, aut honores, aut in nobilium coitionem adsenserant; immensum rerum agmen. Oppidorum quoque & universitatum jura, & quæ privatis fiscus debebat, Regis arbitrio servata. Cum jam non metus, non pudor retineret, ultima Hispanorum commenta patuere, quibus effecturos se jactaverant, ut provincialium sumtu imperii onera, &, si necesse foret, bellum quoque administraretur. Iubet Albanus totius census in præsens centesimam pendi: quod ipsum grave; quia rite rogari solitum, ab armato imperabatur; nec sacerdotes exceperat: deinde vicesimam soli, decimam cæterarum rerum venalium in singulas alienationes; Hispanis ita pendi asserens, quo magis æquum Belgas parere, damnatos legibus, subactos armis, nec aliter veniæ compotes. Facile intellectum, hoc vectigali negotiationes artesque connexas, multorum fuga jam labefactatas, perverti, prima populi alimenta. Nam mercimonia, multis solita ministeriis distrahi, si tantum onus in pretii partem accresceret, non erant inventura emptorem, cum possent alibi vilius constare. Si quibus obloquendi audacia, statim immisso milite exquisitissimis injuriis vexandi tradebantur. Quin & nationum & urbium quædam contumaciores, raro more, majestatis interrogabantur, objectis quæ contra edicta regia pepigerant, fierive permiserant. Et quanquam privatorum furores a caussa communi, necessitatem a maleficio segregarent, lata sententia, legibus omnique consilio publico exuebantur; regendæ in posterum eo jure, quo principi placuisset. Nec ad Regem provocasse quibusdam impunitum fuit: & magistratuum preces mulcta coërcitæ, quam ipsi de suo dependerent: quibus exemplis territi cæteri, certa pecuniæ summa infinitum onus redimere conabantur. Nondum infensum Belgarum vitiis Deum tot mala satiabant: sed quasi jactandæ terræ viris opibusque florentissimæ, hominum crudelitas & avaritia non sufficerent, Oceanus, quanta vix unquam eluvie littora perrumpens, stragem præsentem attulit, futuram indicavit. Hoc enim illud erat tempus, cujus exiguo fine ulti-

1569.

Pleraque relinquuntur Regis arbitrio.

Tum ultima Hispanorum commenta patuere.

Inaudita tributa Belgas pendere Albanus jubet.

In obloquentes severe animadvertit.

Belgarum contumaciores privilegiis exuuntur.

Oceanus magnam stragem adfert.

1570. ma servitus & summa libertas discreta, per utrumque nomen pares clades & miserias continuarunt. Iam ira oppressis armorum libidinem suggerens documento erat, nullam esse tam firmam concordiam, quam quæ privatæ rei vinculo continetur. Gens illa, quæ cives flammari, occidi rectores, eripi leges, religionem, rempublicam, viderat pene immota, tum primum consensit priora ulcisci, imminentia arcere. Atque adeo Bruxella in urbe, quamvis præsens Albanus & ingenti præsidio minax decimam exigeret, officinas & tabernas quisque suas clausere, vel capitis periculo aspernati confessionem servitutis. Iam patibula, jam carnifices parati erant in contumaces, cum nuntiati, quos mox narrabimus, per Hollandiam motus manum injecere sævitiæ. Crescens populorum indignatio animum Arausionensi restituerat, quanquam afflicta fide, ut iterum belli fortunam experiretur; dum partem Philippi virium Turca in se trahit, & ipsa Hispania a Maurorum motu vixdum satis quieverat; dansque arma & ducem, viam dissidio aperiret. Misit igitur idoneos ad principes omnes, qui se religionis instauratores profitebantur, oratum societatem, aut clandestina auxilia in causam communem. Negarunt Danus & Sueo, metu adversus validiorem certandi; nec Angliæ regina ausa turbare vicinam magnitudinem, quanquam ipsam Romanus pontifex devotam prædæ exposuerat, & Albanus ob retentas in Anglia mercatorum Genuensium pecunias, in usum præsentem & sub reddendi fide, exorto certamine & ad pignorationes usque provecto, pridem suspectus erat causam belli in divitem insulam quærere; ac nuper cum in ejus regni Septentrionalibus turbaretur, miserat qui portus explorarent, quique se duces, si res processisset, præberent; & Scotorum reginæ conatus adversus Elisabetham haud dubie foverat: quibus ad tempus dissimulatis, eo usque Hispano obtemperatum est, ut Nassaviani omni effugio exuerentur, jussi intra certum diem Angliæ finibus excedere. At in Gallia, qui ritus latinos aspernabantur, ut paci fiderent in admissiones gratiamque Regis adæquati, quo prodessent Arausionensi eadem sentienti, Burgundicis odiis recentia aggerebant; super motam tunc primum in conventu Tridentino de loco inter reges principe controversiam, infamato Philippo veneni in uxorem Elisabetham: cui ultionem deberi, neque minus Gallis, quos in Florida Americæ provincia Hispani obtrun-

Oppressi Belgæ vindictam & defensionem cogitant.

Bruxella in urbe decimam solvere detrectant.

1571.

Bellum iterum experturus Arausionensis auxilium principes protestantes rogat.

Danus & Sueo negant.

Nec ausa Angliæ regina;

Nassavianos Angliæ fines excedere jubet.

cave-

caverant. Quæ rex Carolus pronis auribus accipiens, credi voluit credidisse: altera hac illecebra, super pactas Navarræo sororis nuptias, suspectos sibi circumscripturus. Egregia consilii species, obviam eundum potentiæ vicinis imminenti, & Gallicis ingeniis bello opus, ut pacem servarent. Iactabatur velut arcanum, eoque intentius, fracto fœdere, quod captivo regi Cæsar Carolus expresserat in Francici nominis dehonestamentum, restitui veterem Galliarum limitem, Rhenoque tenus imperium ferri: quæ ultra sunt, dicto excepisse sibi Arausionensem præmium operæ. Missæ ad eum pecuniæ, & perlata consilia Ludovico internuntio, quem Caspar Coliniacus, dux novatæ religionis præcipuus, ad Regis colloquium perduxerat. Classis quoque regia Oceano Aquitanico instructa, venditæ palam in urbe Rupella prædæ ex Hispanorum navibus, legati Hispanici inanes querelæ, fidem dolo auxerant. Interim Arausionensis tam validæ societatis fama fruens, per legatos aut literas Belgarum exsulibus patriam, domi oppressis libertatem promittit: & plurimis civitatum rectoribus persuadet discidium, Albani odio & formidine. Sic studiis populorum & armis fretus vim maritimam adjunxerat. Nam audacissimus quisque Belgica extorres, & inops exilium metuentes, in naves se conjecerant, aliasque complures obvias per vim nacti, aucto numero, prædabundi Oceano & per oram maritimam vagabantur. In hanc multitudinem Arausionensis, quanquam jus & regimen aberant, speciem imperii retinebat, distributis per codicillos potestatibus. Toti maritimo officio præpositus Wilhelmus comes Markius, Lumeius cognomento, animi ferox, idque illi unum pro virtute erat; & comitum plerisque consilium, aut animus, non nisi in prædam. His tunc ministris uti supremæ providentiæ visum, cui fere placuit Belgicis in rebus ita humanam fiduciam & consilia illudere, ut nunquam simul essent spes magna & bonus eventus. Viginti quatuor modica navigia, initium belli in potentiam toto orbe præcipuam, edicto ejecta Anglicanis partibus, in Westfrisiam ferebantur, tentandæ fortunæ: sed, vento adversante, rerum necessariarum penuria impulit in maximam insularum, Vornæ vocantur, quæ Mosæ ostia continent: ubi oppidum Brilam classiarii repentino terrore inter trepidantes, aut volentes, invasere; neque tunc mansuram sedem, sed ad paucos dies stationem decreverant. Exoraverunt prudentiores & loci oportunitas, ut

1571. *Rex Galliæ Arausionensi suppetias ferre velle simulat.*

Missa ad Arausionensem pecunia, & communicata consilia.

In Belgas Oceano & per maritimam oram prædabundos speciem imperii retinet Arausionensis.

1572. *Viginti quatuor navigia Brilam capiunt.*

1572. victoriam retinerent : adeo cunctis præter opinionem evenientibus, ut Maximiliano Bossuvio duce (is tum Hollandiæ præerat) Hispanorum cohors ingressa insulam, velut subito pavore lymphata profugerit, nemine contra ire auso, tantum quia naves ipsorum oppidani incenderant. In reditu Bossuvius transitum Roterodamo postulavit, quod, experti præsidiorum mala, concesserunt, ea lege, ut exiguæ manus, aliisque dimissis, aliæ ingrederentur. Sed contra pacta confertim irrumpit miles; fit magna oppidanorum cædes. Ea perfidia commotos Hollandorum animos ita impulit, ut sponte plerique, pars aut plebis motu adacta, aut vicinorum armis, aut commercii denique necessitate, exsulibus admissis studium aperirent. Nam arces Albanus hic nullas struxerat, gentis simplicitate tutum se credens, quæ plus cæteris quieverat hactenus, tanto validius eruptura. Quin & Hispani pars ante abducti, ut Trajectum Batavorum militaribus flagitiis punirent, quod ea civitas, sacrorum fiducia, vectigalibus imperatis acrius restitisset: & eos, qui Roterodami consederant, Albanus ad primos tumultus nuntios, vanissimo metu, ne illic obsiderentur, exemerat. Secuti Hollandiæ oppidum Flissingani, quos surgentis arcis aspectus & præsidium adventans commoverat; Pacieco Allobroge, operum Albanicorum peritissimo curatore, ad supplicium rapto, in causam descendunt. Inde & alii Hispanos per Zelandiam exclusere, affluentibus quotidie auxiliis e Galliæ & Britanniæ regnis, quibus ex rebus novis spes licentiæ erat. Geldriam & Transisalana Wilhelmus comes Herembergensis, affinitate Arausionensi junctus, magisque hoc nomine quam sua vi nixus, Frisiam Nederwormterus, & mox Scandenburgus incursant, validis urbibus admissi, optima civium voluntate. Nuntiato hoc motu populorum, non multum Arausionensis lætabatur, minore casu præventum se querens, nec adultum satis consensum. Incondito adhuc corpori, primam reipublicæ speciem indidere coëuntes Dordrechtum Hollandi nobiles aliquot, & præcipuarum urbium legati. Miserat eo & Arausionensis, quem Hollandiæ Ordines, absentem quamvis, rectorem sibi, utpote accepta a Principe præfectura, nec ullo legitimo judicio ablata, simulque contra Albani dominationem belli ducem profitebantur. Pugnæ interea terra marique: pedestribus præliis vincebat Hispanus rudes & incompositos, pelago inferior in hoc genitis. Egregiæ hac in parte Zelandorum

Bossuvius Roterodamum magna cum oppidanorum cæde diripit.

Quo Hollandi impulsi ad exules juvandos.

Hos sequuntur Flissingani & alii.

Quo non multum lætatur Arausionensis.

Prima reipublicæ forma Dordrechti concepta.

Hispani interim terra, mari Belgæ superiores.

rum

rum victoriæ, qui inopiam publicam navalibus prædis ſolabantur. Et forte Medinicælius, jampridem dictus Albano ſucceſſor, ut pœnitentiæ exorabilior, capta claſſe, qua ex Hiſpania advenerat, vix ipſe elapſus, recuſavit imperium; ne tanto rerum diſcrimine alieno ſe dedecori immiſceret. Nec Albanus tamen periculis mitigari, aut agnoſcere hoſtes & jura armorum: ſed ubi quos nactus, ut in rebelles majeſtatis judicia exercere. Vnde ultio, & apud adverſas partes eadem in captivos feritas nullo diſcrimine; donec quæ olim inimicas gentes, illos quoque docuit mutua neceſſitas; parcere ſanguini in ſummam belli nihil profuturo: ita terreſtrium armorum inducta commercia, maris poſſeſſionem Naſſaviani ſæviendo retinuere. Coaleſcendi ſpatium Hollandis ac Zelandis datum eſt, dum illis omiſſis, quin & parte præſidiorum abducta, Montem Hænoviæ urbem Albanus obſidio premit, captam a Ludovico Naſſavio aſtu militari, cujus in vicinia amiſſas ſimul Valentinianas Hiſpani ex arce receperant. E Gallia liberando Naſſavio, qui Montem tuebatur, auxilium advenit quingenti equites, pedites quinquies mille, non prohibente Carolo, quod ut taciti fœderis argumentum accipiebatur: pariterque ex Germania Arauſionenſis procedebat exercitus, major etiam quam priori expeditione. Potuiſſe magno terrore bellum circumferri credibile, niſi incautiores Gallos explorato itinere Hiſpani intercepiſſent. Dux ipſe agminis Ienliſius, aliique nobiles in poteſtatem venere; pro quorum incolumitate per legatum rex Carolus acriter contendens, ultimum fabulæ actum impoſuit. Nam ſubito Arauſionenſem atrox percellit nuntius fraudium Gallicarum, intelligitque Navarræi & Condæi vincula: primo Coliniaci ſanguine fœderatam Guiſiorum potentiam, inde toto regno jus factum cædibus, contraque exoſæ religionis ſectatores armata vulgi furentis odia: huc pacem, huc funeſtas nuptias, totque illa delinimenta, ſuam quoque ſocietatem cecidiſſe: ſpe igitur prope unica dejectus, cum & ſtipendia cohortibus quibuſdam promiſſa rex Galliæ abrumperet, talique conſiliorum exitu ſatis Philippo purgatus amicitiam integraret, dimittere exercitum cogitur, & vix evitata ſeditione, quod reliquum fortunæ erat, in Hollandiam abit; ſuorum ipſe laborum irritus, extra ſpem ultro oblatis uſurus. Secuta Montis deditio: uſurpatumque jus victoriæ in Machliniam, aliaſque urbes, quæ tranſeuntem Arauſionenſem ſtipendio, aut fru-

1572.

Medinicælius capta claſſe, vix ipſe elabitur.

Albanus Montem Hænoviæ obſidens Hollandis ac Zelandis coaleſcendi dedit ſpatium.

Naſſavio ex Gallia auxilium mittitur.

Pariter ex Germania Arauſionenſis procedebat exercitus.

Gallos incautiores intercipiunt Hiſpani.

Arauſionenſis dimiſſo exercitu in Hollandiam abit.

Mons deditur.

In Machliniam aliaſque urbes jure victoriæ uſus Albanus.

1572. *A Nassavianis Frisiæ & circa Isalam occupata loca deseruntur. In captas Nardam & Zutphaniam filius Albani turpiter sævit.*

mento juverant. Inde prolata formidine, quæ Frisiæ aut circa Isalam occupata diximus, non sine ducum ignavia, præsidiis deseruntur. Capta & Zutphania a Friderico Albani filio, dum deditio paratur, ubi in oppidanos post tormenta & stupra sævitum cædibus, nulla ætatis, nulla sexus reverentia. Post Narda Hollandiæ oppidum vastatur simili feritate, dirutaque mœnia antiquo ultionis exemplo. Hæc Hispani aliis quoque bellis haud insolita sibi ad celerem victoriam profutura credebant, cum contra homines re nulla magis quam clementia vinci assuefeceris. Auxit cæteris impetum & constantiam, quod, sublata fide & spe veniæ, graviora pacis mala, quam belli metuebant: ea desperatione in spem quoque elati fortius in medium consuluere, nec ulla omnino urbs dedita est postea, quæ non extrema tolerasset. Congruens arbitror cunctas nascentis reipublicæ partes simul recensere, quando ea tempestate initia jacta sunt belli & libertatis, quæ tum nemo mortalium tantum in tempus exitura judicabat.

Fœderatarum provinciarum descriptio.

Perstiterant soli in armis Hollandi & Zelandi, quarum gentium situm veteraque & recentia nomina, ut per totum opus intelligantur, exponam. Antiquis temporibus nobilissima fuit Batavorum insula, Germanis Gallisque media, positu ad ducendum transmittendumque bellum oportunissimo. Nomen habitatoribus & origo a Cattis. Romana societate, extra delectus, cætera sui juris egere; equitandi, nandi peritia, fide, virtute auxiliarium honoratissimi: nec minus clari eo bello, quo sub initia Vespasiani, Civili duce, Gallias ad libertatem excitarunt. Post quæ tempora, modo Franci, modo Saxones, tandem & Angli his partibus sedere. Sunt qui Slavos & Varnos adjiciant. Eam insulam Rhenus in Vahalim & sui nominis alveum distinctus, & duobus maxime capitibus in Oceanum influens, amplectitur. Dextrum Lugduno non procul exibat, olim etiam tenue, post, vi tempestatis sabulo obstructum, aquas in Leccam vertit. Sinistro Mosæ mixtus Vahalis ostio tenus ripis continebatur. Hodie, antequam eo perveniat, varias insulas interfusus, ob crebra diluvia in maris speciem transiit. Tertium Rheno ostium, quod a dextro longius in Septentriones abit, Drusus aperuit. Nam in Isalam flumen perductus amnis opere militari, inde se immergens in lacus, quibus Frisiorum nationes duæ distinebantur, arctatusque apud Flevum insulam, hoc eodem accepto nomine in Oceanum effluebat. Cæterum & hæc facies

cies locorum ita mutata est, ut non emitti fluvius, sed contra mare terras irrupisse, & angusto primum ingressu laxare mox se in spatium ingentis sinus videatur. Principium igitur agri Batavi vetus in parte nomen retinens Geldriæ accensetur, cujus ditio latius patens Isala & Mosa amnibus fere terminatur. Vicina huic Transisalana, a positu dicta, latus Frisiis majoribus ad Amasium usque excurrentibus, tergum aliis Germaniæ populis obvertit. Sed Mosæ Brabantia longo tractu prætenditur. Infra Geldriam, qua Velavia dicitur, Trajectum est, cum propinquis aliquot oppidis, infessum episcoporum dominatu, quorum & Transisalana erat; quæ primus omnium Carolus Cæsar suæ ditioni adjunxit. Inde jam Hollandia frequentissime urbibus & vicis habitatur, duobusque angulis in Vahalim & sinum, quem diximus, excurrens, sensim aquis utrimque recedentibus, diffusum littus Oceano objicit: cujus Septentrionalia, pars olim Frisiorum, partim armis, partim pactionibus adjecta Hollandiæ, quia Transflevanis in Occidentem objacent, Westfrisiæ vocabulum tenuere. Ager omnis Hollandiæ multis amnium brachiis lacubusque, & fossis manu ductis interscissus, pascuis quam segete felicior: piscaturam & navigationem amnes & mare nulli gentium largius præstant. Zelandia huic contigua omnis in insulas sparsa Mosæ & Scaldis ostiis ambitur; retro Brabantiæ quoque annexa & Honta, Scaldis alveo, divisa a Flandris, qui apud exteras gentes toti Belgicæ nomen dare meruerunt. Horum tractus secundum mare urbem usque Caletum freto imminentem se explicans eam Belgicæ partem attingit, quæ nunc sub Francorum est imperio. Hollandiæ & Zelandiæ insessores olim Danos de suis vocabula indidisse, quibusdam conjectura est; sed ego vetera monumenta persequens reperio hoc commune cunctis insulis esse nomen, illud proprium olim regioni haud magnæ, Lugduno non procul, silvis horridæ, credo; nam id nomen sonat. Id constat, ex Septentrione populos, cum sæpe incendiis, cædibus, rapinis grassarentur, causam dedisse in commune consulendi, legendique aut accipiendi Principes, comitum vocabulo; qui Francorum primo, post imperatorum Germaniæ majestatem ita observarunt, ut legibus non subderentur. Quæ prima illis domus fuerit, ut fere antiqua, incertum: vulgo recepta opinio, ex Aquitania missos. Sed indigenas fuisse, qui multo arctius quondam eo in loco, unde Hollandiæ 1572.

1572. fluxerat nomen, imperantes, paulatim creverint, argumentis non caret. Per muliebres successiones ad Hænovios, Bojoaros, Burgundiones, Austriacos, descensum est; quorum e genere rex Philippus secundus in Comitum ordine tricesimus primus numeratur.

Communibus Hollandiæ, Zelandiæque cœptis Amstelodamum & Middelburgum valde obsistunt.

Sed hoc tempore belli difficultas soliqque calamitas inde, quod communibus cœptis Hollandiæ Amstelodamum, Zelandiæ Middelburgum deerant, florentissimæ urbes, mole sua immotæ, & quia defixior in illas Albani cura, addictos sibi præfecerat, imposito & milite. Contra muniebat Hollandiam socia partium Bommeliensis, Geldrici juris insula, Vahali ac Mosa amplectentibus.

Bommeliensis insula Hollandiam muniebat.

Arausionensis adventu turbata omnia composita.

Nihil istis rebus tam necessarium quam Arausionensis adventus fuit. Is peritus regendi artium, turbata omnia recomposuit, vimque alias haud diuturnam ratione fovit & propria lenitate, quæ ipsum hostibus quoque commendabat. Nam Markius, dum pro absente imperium Hollandiæ administrat, sævitia in sacerdotes, & nullo non immodestiæ genere, infamaverat nascentem libertatem: ferum per se ingenium accendentibus Gallis, qui sueti licentiæ & sanguini, mala quæ domi fugerant, alienis in armis ulciscebantur. Eam ob rem, & quia parere non didicerat, jussu Arausionensis captus mox, accusatusque est; quominus puniretur tempora obstabant.

Cum Ordinibus omnia gubernat.

At Arausionensis remisso Principis nomine vim amplectens, honores mandare, edere constitutiones, rem militarem & maritimam & pleraque reipublicæ tractare cum dilecto concilio: aut excitis Ordinibus præsidens, siquid majus incideret. Crebri autem conventus, præter speciem popularitatis, in hoc proderant, ut quamplurimi partibus illigarentur, cumque antea sex Hollandiæ urbes una cum nobilitate de rebus plerisque consulerent, Dordrechtum, Harlemum, Delphi, Lugdunum, Amstelodamum, Gouda, Arausionensis minores adusque duodecim admisit; non dubie fidas ei, cujus ope jus suffragii acceperant.

Sex majoribus urbibus de rebus antea consulentibus duodecim minores adjicit.

Sed nec ratione carebat, consiliorum factas participes, quo introspecta onera facilius tolerarent. Nomina earum sunt & ordo, in Austrina parte Roterodamum, Gornichemum, Scidamum, Schoonhovia, & in insula Mosæ, Brila: ad Septentriones, Alcmaria, Horna, Enchusa, ibidemque in aquoso recessu, qui Waterlandia dicitur, Edamum, & Monachodamum, nec longe Medemelaca, & Purmerenda. In eorum qui defugerant locum alios subrogatos judiciis rationibusque publicis imposuit: magna penuria ho-

minum,

minum, qui ea munera cuperent, aut mererentur, cum plerique virium æstimatione, seu religio accedebat, eximerent se turbidis, & intutis. Cæterum ne nulla subnixi societate temere invidiam defectionis susciperent, rebus omnibus contra Philippi jussa nomen Philippi prætendebatur. Nec exemplum deerat ipsis quoque ab Hispanis, qui, digresso in Germaniam Carolo, tributis ultra modum vexati regios præfectos oppugnaverant. Religionis causam primi talibus cœptis sociaverant Smalcaldico fœdere Germani: post quos Galli proceres plurimis etiam scriptis dissseruerant, non peccare in fas obsequii minores potestates, quæ, invito quamvis principe, divina ac publica jura vitamque innocentium, si necesse foret, armis defenderent. Nassavianos hoc sublevabat, quod sumptis in Albanum armis, remoto rege, conspectui parcebatur: diriore illorum necessitate, qui pro regum suorum magnitudine paratos se occumbere dicentes, contra eosdem instruere infestas acies, inferre signa cogebantur. At Romanæ cæremoniæ ejectæ templis, & qui ejus sententiæ erant haud facile ad magna munera admittebantur, non lege ulla, sed prudentia; ne, infensi dissentientibus & probabiliori venia, causam suam a publica disjungerent. Recepta publice disciplina, quæ Genevæ, & in Palatinatu Germaniæ passimque alibi docebatur: hoc tamen interest, quod ejusdem religionis alii diversas minus tolerant: quippe non in hoc tantum ordinatas a Deo civitates ac magistratus dictantes, ut a corporibus & possessionibus injuriæ abessent, sed ut, quo more ipse jussisset, eo in commune coleretur; cujus officii negligentes multos pœnam, aliorum impietati debitam, in se accersisse. Contra, istæ nationes non modo nulla auxilia repudianda judicabant, sed sponte etiam omnes de religione leges inquisitionis nomine detestabantur; ac proinde disputabant, neminem volentem errare, aut nolentem credere, sed veram de sacris rebus sententiam a Deo humanis mentibus insinuari: nec gratam ipsi pietatem, quæ non sponte procederet: pravas autem opiniones compertum, non tam vi atque imperio humano, quam spatiis temporum debellari. Hoc obtentu non tantum publica sacra impune contemnebantur, sed absurdi interdum & impii sermones crescebant inter mala libertatis. In publicos usus versa eo tempore agri & vectigalia Principis, sacerdotum, monasteriorum; nec non eorum fortunæ qui apud hostes degebant; &

1572.

Rebus omnibus contra Regis mandata, Regis prætenditur nomen.

Romanæ cæremoniæ templis exiguntur.

Iis addicti non facile ad magna munera promoventur.

Genevensis disciplina publice recipitur:

Ita tamen ut omnes de religione leges inquisitionis nomine infamarent.

Agri & vectigalia principis, aliaque in publicos vertuntur usus.

1573. *Tunc inventa tot tributorum nomina.* & maritimæ prædæ. Tunc tot illa tributorum nomina in capita & possessiones, tum mutui vocabulo exactiones inventæ sunt, & in eas res quas usus consumit monstrata onera, quæ cum bello in immensum augerentur. Tanto flagrabant odio dominatus, omnia dabant ne decimam darent. Nova quoque reperta ratio ex hoste lucrandi, permissu vendito, ut commeatus, aliæque merces transportarentur; manetque mos utilis privatim & publice, vetitus sæpe, semper retentus. Etiam pro navium deductione merces aliquid pendebant, cum onerarias bellicæ ad secura maris prosequerentur. *Summa tamen nummaria difficultas.* His ita constitutis, summa nihilominus difficultas nummaria erat, quod Rheni Trajecto prius & Amstelodamo, tunc & per Nardam (id enim ex Geldria iter est) in Hollandorum agros Hispanus irrumperet. Res plurimæ civium opera, non externis & conductis copiis gerebantur. Sic quoque militantibus alimenta vix suppetebant. *Expugnandarum urbium fœderatis cum Hispanis communis imperitia.* Non manipularis obsequio promptus, non ducibus imperandi artes; id unum salutare, quod communis cum hoste expugnandarum urbium imperitia erat. Inde in longum tractæ obsidiones & summa vis, hostium famem opperiri, multis edocti cladibus, & alterno sanguine bellum artem fecerunt. *Albani error.* Gravis error Albani fuit, quod Zelandiæ non statim incubuit, dum res incompositæ; sed terrebat mare belli talis inexpertum. *Harlemum se Hispanorum sævitiæ permittit.* Septem menses circa Harlemum Hollandiæ urbem hæsit Hispanorum exercitus, multis interim millibus per arma & asperam hyemem absumptis. Id tempus animos statumque rerum firmavit, & quanquam longa vi, post serum atque infœlix auxilium, obsessi in sævas hostium manus venere, pars magna suspensi mersique: visi tamen sunt vinci posse, qui tam lente vicerant; *Successuum continuationi Hispanorum discordia obstitit.* & ne successus continuarent dum recens consternatio, ipsorum discordia obstitit, stipendiis non solutis; quod perpetuum illis partibus malum, sub opulentissimo rege. *Quorum impetum prima fregit Alcmaria.* Harlemensium suppliciis incensa iterum pertinacia, & Alcmaria vergentis in aquilonem Hollandiæ oppidum, prima Hispani impetum fregit, invicta oppugnatione; *Nassaviani Geertrudisbergam capiunt:* atque alia subinde miseriæ solatia, oppressa a Nassavianis Geertrudisberga, Hollandiæ in Brabantiam prominentis oppidum, & *Et ipsum eum classe Bossuvium.* ipse captus cum classe Bossuvius, dum maris sinum terramque Westfrisiam bello incursat. Ejus classis prætoriæ Inquisitionis nomen Hispani fecerant, causam belli superbe exprobrantes. *Albanus cum filio revocatur.* Albanum, cum non tam senectuti quam famæ sollicitus,

citus, quietem jamdudum oraret, tandem Philippus revocat, violentiam ejus parum procedere conspiciens, & quominus aliæ artes felicius tentarentur, odium ipsius obstiturum, neque auditus, dum filium sibi successorem parat, paternarum ut actionum, ita odii participem. Quinque annis paulo amplius imperium administraverat: eo temporis spatio jactare solitus, octodecim hominum millia carnificis se ministerio sustulisse. Acta ejus, præsertim de decima, Rege nec laudare palam, nec rescindere auso; mansit ipse in aula incolumis honoratusque: donec aliquot post annis, cum filio, qui nobilem virginem stupro circumvenerat, conjectus in vincula est, nec ante solutus, quam bellum Lusitanicum periti ducis necessitatem fecisset. Successor regendæ Belgicæ Ludovicus Zuninga Requesenius mittitur, qui diversos dolis & laxiore venia irretiret, largitor & comis plusquam Hispanis solitum, peritia Albano impar: haud egenus tamen bellicæ laudis, pars magna scilicet illustris ad Echinades victoriæ, sed Granatæ etiam, cum inquisitiones vix toleraret, perdomitæ præ se famam ferens, violatæque ibi in suos & hostes fidei. Ad captandam Belgarum gratiam primum censuit, Albani statuam amoliri. Hoc tempore Middelburgum diuturna fame, quæ tamen haud multo minus obsessores, quam obsessos afflixerat, & devicta gravibus præliis Hispanorum classe, Zelandis accessit, attritasque opes refecit. Sed Ludovicus Nassavius, cum copiis quas fratri adducebat, ut Hollandia hostem detraheret, prope Noviomagum cæditur, immodestia militis, qui, cum strictis mucronibus hostis instaret, æra ducem flagitabat. Is finis fuit duci ingenio manuque inter laudatissimos, fratri ipsius Henrico, Christophoro præterea Palatini principis filio. Transiit in victorem exercitum, quo victi ceciderant, malum: cœperuntque & ipsi exigere præfectos, & postulare debitum sanguini pretium. Incubuit in Antverpiam is furor, urbem Brabantiæ rebus tranquillis beatissimam: nimirum commercia & quæ inde proveniunt opes, vota sunt pacis; ubi bellum semel omnia permisit, nihil tutius est paupertate. Per vim & minas extorta sunt Antverpiensibus quadringenta millia florenorum, sponte creditum Requesenii, quia vetuerat repugnari; at mox impunitatem sanxit, velut gaudens expressam quovis modo pecuniam, quam a volentibus nunquam impetrasset. Nam dum illarum partium Ordines, nisi edicto decima tolleretur, tributa

1574.

Ejus crudelis jactantia.

Succedit Requesenius.

Albani statim tollit statuam.

Middelburgum Zelandis accedit.

Ludovicus Nassavius cum Henrico fratre & Christophoro Palatino caeditur.

Tumultuantes contra duces suos Hispani Antverpiẽsibus 400000 florenorum extorquent, Connivente Requesenio.

1575. tributa in bellum abnuunt, pervicacia Regis aut præfecti evenerat, ut se utroque frustrarentur. Quo major autem Hispanis quam cæteris gentibus præmiorum aviditas est, hoc notabilius tumultuantur, & providentia quadam, nec ut regi desinant. Sic tacito ducum fœdere in rapinas itur, quæ apud militem merces, apud populum necessitas vocatur. Neque istæ tum primum artes, sed jam olim aliis Hispanorum bellis erupere. Hæc injuria studia nationum Arausionensi vehementer conciliavit, quodque proxime secuto colloquio postulata ejus cum omnium votis congruere. Nam capto Aldegondio (is & ingenio & eruditione plurimum, & apud Arausionensem auctoritate valebat) coram, inde per litteras cœptum agi de concordia, Campigniaco adjuvante, cui domesticum cum fratre Granvella certamen, &, quale inter propinquos, odium erat. Ad ultimum legati utrimque Bredam convenere, quo Cæsar Suartseburgium Arausionensis affinem miserat, partibus conciliatorem. Arausionensis, & qui ab eo regebantur, hæc dederant mandata: rebelles se & irreligiosos ab adversariis immerito æstimari: constare enim sibi in Deum & Principem officii rationem; nec ulla in Philippum sumta esse arma; unam pacis moram, exteram dominationem: si Hispanus miles amoveretur, quod ad religionem cæteraque pertineret, Ordinum totius Belgicæ judicio se fore contentos. Responsum est, non recte illos facere, quod defensionem præ pœnitentia elegissent, dari tamen impunitatem, dummodo religionis turbatores intra præstitutum tempus patria excederent: quippe iniquum, tanto Regi de religione statuendi arbitrium detrahi, quod minimi in Germania principes usurparent. Cætera ita Regem concessurum, si prius urbes arcesque & machinæ cum navibus traderentur. Displicuere conditiones, ut armis sæviores; oratæque induciæ, ut per annos aliquot liberi essent ritus sacrorum, armis absisteretur: ne id quidem obtentum, sed, successibus aliquot elatior, traxit pacificationem Requesenius, ut belli incuriosos interea vi supervaderet. Nam eo tempore, quo de concordia agebatur, arma Hispanica validissimos conatus habuere: qui partim prosperi improvisa celeritate, alibi admirabili constantia refringebantur. Nam transgressas in Westfrisiam cohortes regias, passim deprehensas locorum imperitia, agrestes cecidere. Durabat inter hæc aliquanto ante cœpta Lugduni obsidio, qua cuncta nutabant, intima

Hac injuria nationum studia Arausionensi vehementer conciliantur.

Aldegondius magna apud Arausionensem auctoritatis.

Legati de concordia acturi utrimque Bredam conveniunt.

Re infecta discedunt.

Requesenius belli interim securos vi opprimere conatur.

Copia regia ab agrestibus in VVestfrisia caeduntur.

Lugduni obsidio.

intima Hollandiæ insidentibus Hispanis, nec ullis contra viribus, nisi in divina ope & pertinaci odio infidæ dominationis; quod hac tempestate tantum fuit, ut repertus sit nauta, qui evulsum Hispano militi cor morsibus scinderet. Itaque morbis belloque consumtos, & nihil non experta fame, post longæ spei commercia, ad Mutinense exemplum, avibus internuntiis, perfossi aggeres, aperta amnium septa, & terris immissum mare, attollente fluctus pleno Lunæ orbe, ad hoc ventis mire obsecundantibus, servaverunt: quin & mœnium ruina, ultimum urbibus malum, tunc fuit salutare, objecta auribus eruptionis imagine, quæ hostem decepit & terruit. Lugduno discedens miles, captumque trahens ducem Baldesium, cum Trajectum Batavorum, suarum partium urbem, specie seditionis, prædæ destinaret, ab oppugnatione depulsus est. Tentavit Hispanus & sinisteriora Hollandiæ, secundum Mosam & Leccam, irrumpere, captis oppidis prope ripas, inter quas Veteres Aquæ (ita oppidum dicitur) nobilis sævitia victoris: nec ante reprimi potuit, quam ad confluentes usque pervaserat, quo loco vicus est Crimpa nomine. Eadem tempestate Petrus Melendes Cantaber, Floridæ victor, sed insigni in Gallos perfidia, apud suos etiam infamis, cum res Americanas Batavicis parum sapienter compararet, Brilam se aliosque portus obsequio redditurum jactabat, & jam parata classe missa in Angliam legatio, quæ littus & hospitium, si eo venti adigerent, oraret impetraretque. Sed subita morbi lues nautas disjecit, & dux ipse edoctus pollicitationis vanitatem, pudore ut creditum, aut metu, vitam finiit; coactique Hispani, oppressis vi Batavorum quæ ad Antverpiam excubabant navibus, & mox nova rerum sequentium facie, terrorem maritimum multos in annos differre. Post hæc Scaldiam Zelandorum insulam, in Hollandiæ confinio, ita nominatam ab amne lævum latus alluente, vadis & classe ingrediuntur Requeseniani, dubium audacia majore an felicitate; quam ipsi illustrantes, compositis in veterum auditionum speciem miraculis, mare sibi ingredientibus cœlestes faces præluxisse referunt. Hic expugnato portu Bomenedæ, qui locus non magno præsidio fortiter defendebatur, Zyrixæam, insulæ caput, novem mensium obsidione accipiunt in potestatem. Huic maximo malo, quia duarum nationum societas medio hoste turbabatur, cum jam & pecuniæ & vires defecissent, alterum non levius ac-

1574.

Summi in Hispanos odii mirum exemplum.

Mari terris immisso Lugdunensis solvitur obsidio.

Baldesius Trajecti oppugnatione depellitur.

Hispanus sinisterioribus quoque Hollandiæ tentatis locis tandem reprimitur.

Petri Melendis infelix in fœderatos maritima expeditio.

Terrorem maritimum in longum differre coguntur Hispani.

Requeseniani expugnato Bommeneda portu Zyrixæam expugnant.

1576. acceſſit, quod principum amicitiæ fruſtra ambiebantur, metu potentiæ Hiſpanicæ, an quod exemplum diſplicebat. Angliæ enim regina, quanquam ſacra communia, Oceani imperium, & ipſi ab Hollandis principibus ductum genus oſtentabantur, fœdus, & oblatum alteris mandatis ſummum imperium abnuebat: pecuniæ tamen nonnihil interdum ſuppeditabatur; ſed quod intempeſtive repetitum in majus incommodum verteret. Galliam tum Henricus habebat Caroli frater, qui Hiſpani dolos præſentiens, & pari arte graſſandum ratus, ejus vim deſtruentibus ſtudebat, ſed arcanum intra ſubſidium, haud reticenda commenti fere piratici ſubtilitate: qua cum Rege convenerat, ut Caleti, Gallica urbe, quæſtores Naſſaviani vicini maris navigandi licentiam venderent; nulla non gentium parata redimere injurias: nam hactenus ſive ad hoſtes ibant, a Batavis in prædam, ſive alio, tamen ad diſquiſitiones & damnoſas alieno ſub judice lites trahebantur. Iuris ſimulacrum adhibebatur frequens negotiantibus averſi periculi pactio, qua incertus eventus certa mercede in alium transferri ſolet. Idque unum tributum haud impar fuerat magnis belli impenſis, niſi navalis turba, indomita legibus, ad veterem licentiam & propria a rapinis commoda recurriſſet. Rem undique deſperatam reſtituit improviſa felicitas, cum ſubita peſte extincto Requeſenio ad Senatum regiarum partium adminiſtratio translata eſt. Id gratum populis, & ſervandis quæ tenebantur, pacandis quæ defecerant, cenſuerat Ioachimus Hopperus Friſius, cui tum in Hiſpania agenti auctoritas increverat, ex quo improbata ipſi conſilia male ceſſerant, ita ut ſapientis nomen homo Belga ab Hiſpanis adeptus eſſet. Sed nemo eſt hominum ita ſapiens, ut eum nunquam fortuna fallat. Clandeſtinis jam dudum artibus Brabantorum animos Arauſionenſis ſibi conciliabat, demonſtrando, nihil ſe quod privatim utile eſſet deſiderare. At illi ultro etiam, dum Requeſenius armis occupatur, aut lenitatem ſimulat, quantum remiſerat dominatio, tantum contra inſurgere: & ipſe Præfectus parum provide ad cœptantes militum tumultus arma rapere agreſtes juſſerat, quod illic initium fuit libertatis. Iamque oblita ſub Albano nomina, jus Ordinum & Leges omnium vocibus celebrari. Flandri quoque ingenium recepere, gens inquies, & ne olim quidem principum ſatis patiens, cum tantum principes eſſent. Hi petenti tributa Requeſenio, quo magis neceſſario exigebantur,

Batavis laborantibus fruſtra principum ambiuntur amicitiæ.

Henricus Galliæ Rex clam res Batavorum fovet.

Requeſenio extincto, ad ſenatum regiarum partium adminiſtratio translata rem deſperatam reſtituit.

Hopperi Friſii magna apud Hiſpanos authoritas.

Brabantorum animos clam ſibi conciliat Arauſionenſis.

In Requeſenium inſurgere incipiunt.

Flandri Requeſenio tributa negant.

bantur, hoc confidentius negaverant. Sed in Senatu Hispani erant aliquot, cæteri Belgæ, a quibus sperabat Arausionensis impetrari posse, ut eadem defensæ patriæ præmia, quam proditæ mallent. Id curantis consilium casus adjuvit. Bellum enim hoc mirum in modum, quanquam validas, Hispaniæ opes afflixerat, in tantum Rege obærato, ut novarum tabularum beneficio, possessiones suas eripuerit fœneratoribus. Et forte Turca (quæ potentia crevit semper Christianorum discordiis) dum Philippi robur in Belgas versum comperit, occupata Tunetensi provincia, cæteris Africæ, quæ Hispani tenebant, terra marique imminebat. Factum per has difficultates, ut stipendiorum dies aliquammulti præterfluerent Hispanis per Belgicam militantibus, qui recepto jam more obsequium exuentes licentiæ præmia captabant. Bruxella rapinæ destinabatur, imperii sedes, ni plebs veterum memor, & in arma recentis periculi magnitudine consternata, advertisset magistratus, & quibus creditæ leges. Hi Senatum, quem rebus Belgicæ præpositum diximus, perpulere, ut improbum militem hostem patriæ & principis judicaret; quod palam concessum; clam seditio foveri credebatur, paucorum consiliis, quorum opes in externa dominatione sitæ erant. Sed cum, ejectis ducibus, conjuratæ cohortes Alostum, Flandriæ ejus (quæ jam olim non Francico, ut cætera, sed Germanico imperio adhæsit) oppidum irrupissent, atque inde late circumsita popularentur, nullo ultore, primores aliquot Brabantiæ nullo publico consilio, sed Antverpiensis exempli memoria & metu, misere qui senatum, hoc est reipublicæ caput, in curia & sedibus suis comprehenderent. Mox, ne sine legitima potestate jaceret regimen, suspiciosos & innoxios discrevere, detentis quorum dolo aut socordia effectum volebant, ne contra Hispanorum injurias vis pararetur: quin & proprio delectu habito, pellectoque in partes quantum erat indigenæ militis, fœdus cum Flandris aliisque civitatibus junxere, ut in hostem communem. Nec recentia modo quietis publicæ turbamenta, sed Albanicorum temporum scelera, decimas, disquisitiones, insontium supplicia, quæsitum bello quod pace habebatur, suarum quisque cladium memoria edictis objectabant. Nec jam res ad eos qui imperium detrectaverant, sed ad omnem Hispanicam nationem visa pertinere. Quare excitis copiis ejus gentis, quæ tum Hollandia exiere non rediturae,

1576.

Arausionensem sibi senatum conciliantem Hispani militis adjuvit seditio.

Bruxella rapinæ destinatur.

Miles hostis patriæ & principis, a senatu palam judicatur.

Alostum irrumpit ac late circumsita populatur.

Quo aliquot primores Brabanti impelluntur ad senatum in sedibus suis comprehendendum.

Fœdus in Hispanos cum aliis pangunt.

Hispanis Hollandia exeuntibus se ducem dat Roda,

1576. diturae, ducem se dedit Roda, pars ante Senatus, & tunc ad cohortes trangressus jus omne imperii ad se trahens: velut in unum recidente collegio. Addidit se & Germanus miles, spe licentiae: atque ita juncti Trajectum ad Mosam, egregiam urbem, diripuere: nec multo post in ipsam Antverpiam ex arce effusi, defensoribus exturbatis, aliquot per dies, caede oppidanorum, aedium incendio, ingenti praeda iram atque avaritiam satiarunt. Quas inter clades Belgae, quibus in novo & rudi milite non satis praesidii adversus tot veteranos, tot arces erat, & longum, movere exteros principes, proximis viribus ultroque oblatis ab Arausionensi uti constituunt; conscii plerique paribus se apud Regem criminibus teneri, quae aut simul avertenda, at simul luenda essent. Ergo resumpta pacis colloquia, quae Bredae intermissa erant, &, ut inter cives, contra vim peregrinam facile consensum est, cautumque, oblitterata offensionum memoria, nequis super religione interrogaretur, neu rata essent judicia, quae ejus rei ante facta erant: sed damnatis & res soli in fiscum versae restituerentur, aut, si alienatae essent, dati aestimatores alteri rem, alteri pretium addicendo, possessionibus & evictionibus modum ponerent: ut, quos in posterum ritus recipi placeret, & de restituendis quae Hollandi Zelandique Regi propria bello detinebant, & quam isti pecuniam constituerant ob duas Arausionensis expeditiones, ejusve debiti portionem caeterae nationes in se transscribi paterentur, post liberatam externis armis Rempublicam, totius Belgicae Concilium judicaret. Interea refoverentur commercia, pars utraque praesenti jurisdictione & receptis jam sacris uteretur: nec liceret Hollandis eorumque sociis extra suos fines quicquam in religionis causa immutare, data tamen Arausionensi potestate cum urbibus ad suam praefecturam pertinentibus paciscendi. In has leges pax facta Gandavi inter Nassavianas gentes, & Brabantos, Flandros, Atrebates, Haenovios, aliasque nationes, praeter Lucemburgios, quorum rectores Hispanico nomini privatim obnoxii, & populus ipse antiquitus fidei in principes retinentissimus: sed Frisii accessere, & obnitentem praefectum vinxerunt Casparum Roblesium, gente Lusitanum. Dejectis passim arcibus servitus exuta, & quia infessa Hispanis Antverpia commerciis nationum intercedebat aperti juxta Scaldis aggeres, ut per mersa naves tuto vectarentur. Foedus post initum Bruxellae, & belli societas adversus Hispanos

Trajectum ad Mosam diripit. Mox & Antverpiam.

Belgae ad sui defensionem opera Arausionensis uti statuunt. Pacis Gandavi resumuntur colloquia. Ejus leges.

Lucemburgii foederi non accedunt, accedunt Frisii Praefecto suo in vincula conjecto. Dejectis arcibus exuitur servitus. Foedus contra Hispanos omnium ordinum confirmatur juramento.

nos

nos firmata juramento sacerdotum, nobilitatis & plebis: adsentit & Senatus. Fuitque id unum omnino tempus, quo de rebus Belgicis bene sperare licuit, si cum armis & odia ponerentur. Sed mihi hæc altius repetenti certissima malorum origo videtur procerum æmulatrix ambitio, & huic non dissimile populi vitium abruptus suæ religionis amor, nunquam se intra fœdera, nunquam præsentem intra sortem tenens: hæc dum manent, nec partes unquam desunt, nec instrumenta in libertatem. Itaque Rex Philippus perlatis ad se conditionibus, edoctus quanto omnium studio probarentur, & patere externas amicitias siquid in suos durius consuleret, cedendum tempori existimavit, editaque lege, qua pacta confirmarentur, clam interea statuit occasiones opperiri distrahendæ Societatis. At Arausionensis filium, cui ex pactis libertas debebatur, ut paternarum actionum obsidem retinebat. Rectorem autem Belgicæ misit Iohannem Austriacum, imperatori Carolo extra conjugium genitum, ut juvenem ingenio acrem, clarum navali in Turcas prælio, & Pontificis gratia florentem, rerum majorum meditamentis avelleret: & ut specimen esset servandarum in posterum legum, tam propinquus sanguis in regimen missus. Mandata hic pacis servandæ præferebat, secreto jussus Rodæ consilia sequi, quem Hispanicæ seditionis ductorem fuisse narravimus; sed non satis occultabat credita sibi odia, impatientia ætatis, & simul literis interceptis intima consiliorum intelligebantur. Quæ considerans Arausionensis, intentusque ne tam ferentem fortunam extrema corrumperent, auctor erat Belgis, ut, expenso, quantum apud Philippum peccassent injussa pace, manifestum iræ præfectum, sed adhuc inermem & in finibus agentem, bello opprimerent. Id alii primariæ nobilitatis Arausionensi non satis æqui, veteri offensione, aut invidia recenti, inhibuere: plerique rerum turbine, quam consilio immixti partibus, reverentia Principis continebant arma intra se tuendi necessitatem. Ita, pace facta in oppido Lucemburgiorum, cui Marsa nomen, concessa Austriaco præfectura, si prius Hispanum militem, deinde exteros omnes dimitteret: Hollandis, & qui earum fuerant partium, multa nequicquam contra causantibus. Tum autem incredibili gaudio metus omnibus abscesserat, cum Hispanorum exercitus ex pacto urbibus discederet: quanquam cruenta secum spolia, & decem annorum rapi-

1576. Fœdus contra Hispanos omnium ordinum confirmatur juramento.

1577. Philippus tempori cedens pacta confirmat.

Iohannem Austriacum Belgicæ rectorem mittit.

Hunc servandæ pacis mandata palam præferentem ad contraria omnia venisse, intercepta docent literæ.

Illum ut bello opprimant, frustra Belgis suadet Arausionensis.

Invitis Hollandis, illorumque sociis Austriaco summa conceditur præfectura.

1577. nas trahens, atque ultro jactans, intra ſex menſes proximos occiſa a ſe Belgarum triginta millia, imbellis haud dubie turbæ, cum ſuorum ſupra ſexaginta amiſſos intra idem tempus negent: nec tamen digreſſi longe, apud Mediolanum, quidam etiam citerius, detinebantur, dum illos parato bello Iohannes revocaret, qui ſummis honoribus in regimen acceptus, ſed moræ omnis juveniliter impatiens, aditus interea Belgicæ inſidebat, brevique erupit, occupato Namurco, & aliquot oppidis ad eum limitem. Germanicas etiam cohortes, quæ ſtipendiis nec dum ſolutis in Belgica manſerant, ad urbium deditionem ſollicitabat, eratque illis prompta perfidia, ſed iners animus, & ad pœnitentiam facilitas eadem, ſi minis aut pollicitationibus tentarentur. Hac ratione pleraque Brabantia ſervata eſt, tradente in Ordinum poteſtatem milite non præſidia tantum, ſed ipſos duces. Ordinum nomine utuntur nationum ad commune concilium legati, ad quos poſt Senatus regii vim fractam pleraque Reipublicæ devenerant. Neque dum bellum erat: ſed accuſabant Ordines Iohannem apud Regem aliosque principes non obſcure violatæ pacis: ille rurſus Arauſionenſem criminabatur, contra fœderis leges novos ritus ſtabilire in urbibus, quas paciſcendo imperio ſuo adjunxerat. At is apud omnes Belgicæ civitates ingenti fama libertatis auctor ferebatur, egregiusque morum, quibus ſtudia hominum elici ſolent, potentiam quaſi remitteret, gratia muniebat: lenitate denique & prudentia, & quia acri perveſtigatione literisque interceptis demonſtraverat, Auſtriaci inſidiis ſe primum & ſuos, deinde fœderis nexu reſoluto cæteros peti, tantum favorem eſt conſecutus, ut ad præfecti dignitatem a Brabantis evocaretur. Id Arſcotius, qui eo tempore Flandriæ erat præpoſitus, Lalænius, Campiniacus, aliique nonnulli permoleſte tulerunt: quippe rerum ſummam ad Arauſionenſem vergere, cui genere paucos, peritia & auctoritate parem neminem haberi. Igitur quoniam longe ſe ab illo relinqui vident populari gratia, nec metus aberat, ne rerum potitus ſacra ſuos ad uſus verteret, obſtruere quærunt ejus claritati nominis majoris fulgore. In locum demortui Maximiliani patris Rudolphum imperatorem Germania ſubrogaverat, ejus tunc illi fratrem Mathiam, multa pollicitando, aula excivere, nullo palam imperatoris aſſenſu, ne Hiſpanum offenderet. Iidem, quod armis & validis urbibus præerant, facile ſe effecturos putarant, ut perductum ad

Hiſpani militis Belgica excedentis jactantia.

Iohannes Namurcum occupat.

Germanicas cohortes ad urbium deditionem ſollicitat.

Ab Ordinibus prævenitur.

Ordines Iohannem violatæ pacis apud Regem accuſant.

Ille Arauſionenſem.

Qui apud omnes libertatis audiebat author;

Ad præfecti dignitatem a Brabantis evocatur.

Id Arſcotius aliique ægre ferentes, Mathiam Auſtriacum ad regimen invitant.

ad se juvenem, & sibi cuncta debentem, haberent in potestate, ejusque nomen jussibus suis præscriberent: quæ providens Arausionensis nonnullos consciorum ab eo consilio summovit, persuasitque ut justam potius auctoritatem in legitimo Ordinum imperio, quam partem in paucorum potentia sperarent. Et forte eodem tempore accidit, ut Arscotius, princeps Nassaviis pridem æmulæ domus, spe vana elatior plebem Gandavensem insolenti dicto offenderet: quæ natio Flandrorum mobilissima, & nobilitatibus adversa, ipsum cum omni comitatu in custodiam pertraxit. Sed Arausionensis quanquam Mathias ab inimicis vocatus, nec ipsius sponte advenerat, Belgæque cæteri jam tum Galliam magis respectabant, pudori illius consulens, auctor Ordinibus fuit, ut adolescentem clarum fraterna majestate & regis propinquum, causæ suæ admoverent. Quod eousque placuit ut Mathiæ regimen Belgicæ, Arausionensi vicarium imperium imponeretur, idque velut recusanti; quo aucta illorum ira est, qui spe duntaxat ejus dignitatis gratiam partis quæsiverant. Mathiæ præfectura mandatis & additis adsessoribus circumscripta est; nec ipsi libido quicquam ejus fastigii, præter vitæ splendorem habitumque usurpare.

1577.

Arscotius in custodiam datur.

Arausionensis quoque suasu Mathiæ summum Belgica permittitur regimen, ipsi vicarium.

HUGONIS GROTII ANNALIVM BELGICORVM LIBER TERTIVS.

SVMMARIVM.

Iohanni bellum indicitur. Regina Angliæ Belgis favere incipit; Regi pacem cum illis suadet. Belgarum exercitum cædit Iohannes. Victi spe pacis tentantur, conditiones repudiantur. Franciscus Valesius & Casimirus Belgis operam offerunt. Respublica undique confusa. Nassaviani Amstelodami atque alibi Romanæ sectæ magistratus autoritate exuentes Socios offendunt. Iohannes Nassavius Gelriæ, Rennebergius Frisiæ rector; huic Campi & Daventria deduntur. Casimirus cum copiis advenit. Valesius ordinum decreto Belgicæ libertatis vindex. Reformatorum postulata ab Ordinibus admittuntur, dissidia inter illos & Romanenses. Gandavenses Ordinum imperium detrectant. Romanas cæremonias urbe exigunt, eamque muniunt. Atrebates & Hanovii illos bello coercendos contendunt; obsistunt Arausionensis & alii. Castra irrito conatu adoritur Iohannes. De pace instituuntur colloquia. Ejus conditiones. Iohannes copiis auctus ei renunciat. Belgarum inter se dissidia propinquam qua libertatem avertunt. Montiniacus Attebatum Factionem amplectitur, Gandavenses militem adversus eos conscribunt. Belli obtentus. Flandri a Casimiro militem accipiunt. Franciscus Binckium expugnat. Militem suum ad Montiniacum dilabi patitur: Belgas ingratitudinis reos agens in Galliam digreditur. Iohannes subito moritur non sine veneni suspicione. Parmensis illi succedit; ejus indoles & artes. Belgarum dissidia magis exardescere facit, quibus frustra remedia quærit Arausionensis. Parmensis Trajectum ad Mosam obsidet. Legati interim ad faciendam pacem conveniunt, cui occulte obsistit Arausionensis. Belgas ad Regis gratiam invitat Parmensis. Illi reconciliatur primus Lamota, quem alii sequuntur. Pacis conditiones. Plures dissidentium Belgarum nationes Philippus iterum sub imperium redigit: cæteras arctiori fœdere Trajecti Batavorum illigat Arausionensis. Fœderis Trajectini summa. Per alias Belgicæ nationes maxima turba. Secta Romanensis Sylvaducis prævalet, Reformati Antverpiæ. Multi hinc ad Hispanos desciscendi occasionem rapiunt. Ipra & Gandavum fœderi accedunt. Arausionensi Flandriæ præfectura confertur. Parmensis Trajectum ad Mosam expugnat. Machliniam aliasque urbes sibi conciliat. Fœderatis oblata a Rege pacis leges displicent. Cum Arausionensi seorsim agitur. Fœderatæ reipublicæ vitium. Philippus per Albanum Lusitaniam subigit, hinc magna Batavis incommoda. Parmensis aliquot oppida recipit. Machlinia ab Anglis diripitur. Parmensis mater ad regendos Belgas revocata remittitur. Bellum in Frisia exardet. Groninga ad Regem descisit. Entesius eam obsidet, Schenkii opera solvitur obsidio.

obsidio. Rennebergius a Stenovici obsidione depulsus moritur. Romanensibus in Brabantia & Transisalana privata quoque sacra interdicuntur. Arausionensis Ordinibus novi Senatus autor. Vt Philippum repudient suadet, ac Francisco Valesio principatum deferant. Philippo imperium abrogatur: Hostis vocatur. Matthias honorifice dimittitur. Hispanus in proscriptum Arausionensem percussorem invitat: Hic libello se defendit. Ejus innocentiam Ordines testantur. Franciscus ad imperium vocatur, cum exercitu adveniens obsessum Cameracum liberat. Tornacum Parmensi deditur.

REbus eum in modum constitutis, Iohanni bellum denuntiatur; quo tempore reditus menstrui ad sexcenta millia florenorum publico ærario inferebantur, quorum liberrimam dispensationem delectusque & belli consilia, quo melius laterent, Senatui Ordines permiserant. Tum demum regina Angliæ dignas Belgarum vires judicavit, quibus faveretur: proprio etiam metu, quia Iohannes cum Scota conjugium, & per eam suaque arma Britanniæ regnum animo agitabat; idque magnis indiciis compertum. Quapropter pecunias & auxilia promisit, interpositis restituendi cautionibus, & hoc titulo inscriptis, ut Belgicæ gentes in Philippi obsequio continerentur: atque ita se reipublicæ immiscuit, ut nihil magni pateretur, sine sua voluntate, decerni: dansque operam, ut res novæ concordia fulcirentur, frustra a Belgarum nonnullis in Arausionensem incitata, atque alios vicissim monens, ne veterem Romanæ religionis possessionem temere moverent, intendit opem quantum pericula gliscebant. Cumque hæc ageret, literas ad Regem mittebat, suadentes veram pacem, & regimen juxta leges; sin ad arma subditos adigeret, intentis jamdudum Gallis; ne moleste ferret ipsam inimicæ genti Belgarum societatem prævertere, anxie interim suspiciones purgans affectatæ ex alieno potentiæ. Nec minus Henricum Galliarum regem, Sebastianum Lusitaniæ, ipsumque Imperatorem rogarant Ordines, ut Philippum sibi mitigarent; hunc etiam ut causam auxilio dignaretur, quod tum frustra fuit. Valescebant interea simultates & odia regentium: multi adeo castris, ad Lucemburgum sitis, diffluebant, varia obtendentes, sed tacite honores alienos in suam injuriam interpretabantur. At Iohannes receptis Hispanis, ingentibusque copiis auctus, quas illi Parmensis, Belgicæ quondam rectricis filius,

[margin: 1577. Iohanni bellum indicitur. Regina Angliæ Belgis favere incipit. Pecunias & auxilia promittit. Nihil patitur sine sua voluntate apud eos decerni. Ne temere Romanæ religionis possessio moveatur, monet. Regi per literas pacem suadet. Ordines Philippum sibi mitigare student. Valescunt interea inter illos simultates. 1578.]

 ex

1578. ex Italia adduxerat, exercitum Belgarum, qui ducum discessu in dies minuebatur, introrsus recedentem in Brabantiam ad Gembliniacum prælio cecidit: nec parva victoriæ præmia; Lovanium quod ex ea parte Brabantiam aperit; Limburgum ducatu insigne, & cognominis ditionis caput, in Germaniæ subdita excurrens; & Philippopolis, quam urbem novo validoque opere Arausionensis, regii quondam exercitus ductor, Gallis objecerat, cum tantum externa metuerentur: sed & alia circum oppida cesserunt. Victos spe pacis tentare regi placuit, Barone Sellesio conditiones ferente ex Hispania diversas a pactis Gandavensibus, & quibus Iohannis præfectura non mutabatur: quod tunc satis visum cur recusari deberent. Nosse enim se Belgæ tum primum cœperant, & augebant fiduciam principes certatim operam & militem offerendo. Hinc Franciscus Valesius, Andium dux, regis Galliarum frater, jam ante pacem Gandavensem & postea sæpe ambitus Belgarum primoribus: inde Casimirus, qui Palatinatum Germaniæ administrabat: domi postpositus uterque nascendi ordine, atque eo avidi increscere alienis. Franciscus haud contemnendo ingenio, sed animi inquies, belli se ducem dederat, quod ad restituendam contra aulæ injurias Galliæ libertatem, & pro quiete re[illegible]onum sumi tum dicebatur: quod seu fratris odio fecit, vita imbelli & infœcunda regnum detinentis, sive ad vim partium avertendam maternæ calliditatis instrumentum fuit, famam sane sibi popularem ejus causæ tutela, & pace facta amplissimas possessiones paraverat. Sed famam brevi fœdavit in socios versis armis, aliorum sævitiæ minister. Quo tempore Margarita Valesia, Navarri uxor, quod se mariti fratrumque bellis eximeret, absentiæ desiderium ad aquas Spadanas itinere velans, cum Cameraco Montibusque transiret, usa occasione potissimis illic locis, moribus, lingua Galliæ propioribus, nec religione diversis, Andinum valde commendaverat. At Casimirus eodem tempore, ingens Navarri partibus auxilium, quæ sibi privatim pepigerat, concordiæ remittens, æqui religiosique animi præbuerat argumentum. Vndique confusa hoc tempore Respublica fuit, velut indigesta moles, & partibus discors: dum quasi vacuum regimen rapiunt singuli, diversa via. Et contra regnum quidem armis certabatur: sed aliis laudata, principatus & leges: alii vires suas præ Venetis atque Helvetiis admirati, nec considerata dissimilitudine, optimatium nomine

Belgarum exercitum cadit Iohannes. *Victoriæ præmia.* *Victi spe pacis tentantur.* *Oblatæ conditiones recusantur.* *Franciscus Valesius & Casimirus Belgis operam offerunt.* *Margarita Valesia fratrem commendat.* *Respublica undique confusa.*

mine imperium distrahebant: aut etiam, quod dignitate ab aliis vincebantur; plebejæ potentiæ imminentes vulgus, qua turbidissimum, ductu, voce concitabant, inclementes suspicionibus, nec ullam probantes cum exceptione libertatem. Intus & palam partes & seditiones erant: nec eo minus bellum; lentum tamen, nec satis intentum tempori, quia pro studiis copiæ distinebantur. Amstelodamum, quam maximam Hollandicarum urbium libertati defuisse diximus, Iohanni tunc etiam fovebatur. Sed quia Nassaviani urbem circumvenerant, nec ulla spes auxiliorum e tam longinquo erat, ventum ad pactiones: quæ religionis causa extorres patriæ reddebant; nisi extra mœnia, prohibitis eorum ritibus. Sed cum Romanæ sectæ homines, ambiguæ fidei, interdum & in hostem reflecti crederentur, exsules pulsis magistratibus, & his qui sacris præerant, publico potiti sunt. Idem diversis temporibus similibus ferme de causis Trajecti & Harlemi, & aliis Hollandiæ in oppidis accidit, quæsito adversus fidem datam colore, ex magistratibus in hoc institutis, ut quod ipsi probarent, id invita civitate fieri non videretur; quod ibi quidem haud inutile concordiæ, at sociorum animos offendit, qui Romano pontifici addicti, in se vires quæri suspicabantur. Geldriæ regimen Iohannes Nassavius ordinavit, cui Arausionensis eam præfecturam mandari curaverat, quo pluribus munimentis insisteret. At in Frisia, cui tum datus Rennebergius rector, vetera Groningæ urbis & agri circumjecti ob mercium evectionem certamina, velut alta pace, exarserant: dubium an sponte præfecti, ut certius imperaret. Legatos ad se partis adversæ plebs urbana vinxerat: eadem, postquam privato utrinque ausu arma tentaverant, superior evasit. Et captis quidem restituta libertas: odia, quanquam Mathias & Arausionensis intercedebant, mansere, donec publicis dissidiis hæc quoque miscerentur. Etiam Frisiæ quosdam senatores, qui Hispanorum victoriæ faverant, suffectis aliis asservari jussit Rennebergius, unaque Leovardiæ pontificem. Hæc ob merita proprius regendæ & perdomandæ Transisulanæ dux eligitur: nam Campos & Daventriam Germanus a Iohanne emtus miles tenebat. Utraque urbs dedita est. Sed ad Daventriam longius hærenti recens auxilium Casimirus cum peditatu octo millium, equitatu paulo minore, advenerat; copias adducens majores imperatis. Nam Angliæ regina, pro-

1578.

Nassavianis deditur Amstelodamum.

Pulsis Romanæ secta magistratibus publico potiuntur.

Idem alibi accidit.

Quo sociorum animi offenduntur.

Iohannes Nassavius Geldriæ rector, Frisiæ Rennebergius.

Huic regendæ & perdomandæ Transisulanæ electo duci Campi & Daventria deduntur.

1579. promissæ pecuniæ loco, militem adjunxerat; & ipse ultro auxerat numerum; officii specie: quod Romanæ religionis primores sinistrius interpretabantur, atque eo promptius Franciscum Valesium suæ sectæ Principem acciendum, orandumque curaverunt, patiente Arausionensi aliisque, ne suspiciones in se onerarent. Nominatur igitur decreto Ordinum Franciscus vindex Belgicæ libertatis, & super quod de restitutione impendiorum cautum erat, addicuntur illi, in præmium societatis, oppida quæcunque trans Mosam hostis possidebat. Dum hæc geruntur, & inferiores pietatis studiis, maximus quisque ob potentiam diffident, innovatæ religionis sectatores rem impetravere egregiam sibi, ancipitem reipublicæ: quia jus Imperii penes multos, nulla potestas celsior partium odia coërcebat. Postulata dederant ad Mathiam & Arausionensem, nec ante ignarum: quibus demonstrabant, se illos esse nunquam administros dominationis, sed materiam semper sævitiæ Hispanicæ, cui destinatum parte optima civium orbatam rempublicam opprimere. Ne nunc quidem hostibus aliunde plus invidiæ: & pignus suæ fidei certissimum, quod unam spem in salute publica haberent: quippe si vetera redeant, inopiam ceteris & servitutem, sibi mortes, cruciatus, flammas parari: deinde quod primi sumptis armis dominationem afflixerint, omnem sibi veniam præclusisse. Merito igitur, quos pessima regni maneant, partem æquam precari ex libertate. Opima sacerdotia, amplissimos proventus aliis se relinquere; tantum ne velut profani templis & curia arcerentur. Non se in Deum pietate, non in patriam fide cessuros. Dubitatum aliquamdiu: & tandem laudantes Germaniæ Polonorumque exemplum, & vetera permulta persuasere, quorum hæc consilio petebantur, concordiæ interesse ne rejicerentur æquæ preces. Nam in exercitu quod roboris erat, inde stare: compertumque experimentis, rerum curam non aliis tutius credi. His accedebant, quod Romanæ sectæ nonnulli, præcipue qui se Iesuitarum nomine jactitabant, in juramentum contra Iohannem adigi non poterant, & pars haud exigua, cui plus spei in regiis partibus, sponte discesserant; multique magistratus, ita edocti, seu quod ejus partis auctoritatem providebant, Nassavianæ religionis studium amplectebantur. His de caussis communicati illis honores, & quibuscunque in locis familiæ

Valesius Ordinum decreto Belgicæ libertatis vindex.

Reformatorum postulata,

ab ordinibus admittuntur.

miliæ non minus centum postularent, jussæ illorum sacris distribui ædes: hac lege, ut Latinorum cæremonias præferentibus per Hollandiam & Zelandiam tantundem concederetur, quod tamen non evenit. Post hæc quæ sequuntur, non sine miseratione aut ingenti exemplo transeunda, tanti motus, tanta odia, & turbæ turbis obtentui. Nam & Romanenses alteris nihil prorsus concedere, & illi non jam impunitate aut arcano suo læti, adversus contumaciores magistratus legis munus privatis viribus rapere, & postquam prævaluerant, respicere ultionem. Ita qui vota jam dudum, opes & consilia contra Hispanos nuper admodum junxerant, cives contra cives ipsis in urbibus armati stetere; dum adversarios pellerent hostium securi: ne militis quidem multo ad bellum usu, cujus præsidio pax interna continebatur. Ac sicut morborum exitiales remedia aspernantur, ita qui tum concordiæ sectatores erant, eos concurrentia e diverso odia premebant, signiferis ad seditionem his, quos patientiæ doctores esse oportuerat; per quos communis hujus sæculi pestis in utrasque partes vulgata est; inversa rerum nomina, ut cæca dissidendi libido pius ardor, modestia & animi temperies ignavia, aut etiam proditio vocaretur. Gandavenses igitur eo jam provecti licentiæ, ut impunitatem nisi ex audaciæ magnitudine non sperarent, concitore Imbisio, qui per tritum quondam Arteveldis iter ad potentiam grassabatur, palam satis imperium detrectant. Negabant ultra se visuros Romanas superstitiones, sævitiæ & tot scelerum repertrices: non quod auctores seditionis multum sua referre existimarent, utrius religionis specie tumultuarentur: sed veteribus nova, receptis propria præferebant; & forte convictis nefariæ libidinis aliquot monachis, flagrantem recenti odio atque invidia ordinem, deinde sacerdotes exegerant. Tum conscii quantum cœptarent, urbem operibus munire instituunt: quæ ingenti ambitu par maximis urbium, cæterum non tota habitatur: nam obsessi sæpe, & ex moribus suis eadem in posterum metuentes, mœnibus arva incluserant. Quo magis munitio procedebat, hoc minus Ordinum & Mathiæ mandata audiebantur, vanissimis in illos criminibus jactatis, & ex his, quæ in se iritaverant, retro quæsito colore. Nec ulla Arausionensis gratia, quanquam eo suasore avitas leges, rebellione quondam in Carolum amissas, Gandavenses rece-

1578.

Inter Romanenses & Reformatos interna dissidia.

Gandavenses concitore Imbisio palam imperium detrectant.

Romanas cæremonias cum sacerdotibus urbe exigunt.

Vrbem operibus muniunt.

Ordinum & Mathiæ mandata despicatui habita.

Neque ulla apud illos Arausionensis gratia.

1578\. ceperant. Quin & in vicinas Flandriæ urbes promotum est malum. Contra vero Atrebates & Hænovii Romanæ religionis tenaciores, quod ita plerique sentirent, præterea proceres civili obtrectatione Arausionensi adversarentur, novam legem & ipsi recusarunt. Fœdere enim contineri, ne quid manente bello in religionibus mutaretur. Contendebant ad hoc, manifestam perfidiæ Gandavensium civitatem bello coërcendam esse: quod Arausionensis & alii Belgarum principes commissuri non erant, ut, Hispano scilicet mediam fere Belgicam validissimis cum legionibus insidente, in cives, utcumque meritos, arma verterentur: &, quod hostium prudentissimis prædictum, sua ipsi discordia interirent. Sed dum vi cogere periculosum est, jussus, consilia, preces, ut apud destinatam malitiam, spernebantur.

Atrebates & Hænovii novam legem recusantes, contendunt Gandavenses bello coërcendos.

Obsistunt Arausionensis & alii.

Maxime eo tempore Belgarum exercitus dux erat Bossuvius, quem Frisio in pelago, cum Hollandiæ reliquias sub Albano regeret, captum fuisse memoravimus. Lalænio Ordines id munus abrogaverant, quod ipsorum injussu castra reliquisset, cum ad Gembliniacum male pugnatum est. Magister equitum erat vicecomes Gandavi Melodunea domo: præfectus castrorum Lanovius, egregiam famam civilibus Gallorum bellis consecutus. Castra, non procul Machlinia ad Riminandum vicum sita, Iohannes adortus est, tantumque depulsus. Erratum in eo plerique tradiderunt, quod non institum est discedentibus: quippe illa die Hispanorum copias bebellari potuisse. Sed & urbes obsidendo annus iste occupari potuit, si ducum provisu fossores atque id genus operæ castrenses adfuissent. Non omissa inter hæc pacis colloquia: rogati enim exteri principes rationem inire concordiæ suadebant Iohanni, ut quando Belgarum vires multo præpollebant, integra ad huc fama exiret, & spes alias secundiores aggrederetur. Regem quoque rectius facturum, si gentem validam & armatam sibi conciliaret; nec tantum imperium temere projiceret, jam paratis qui exceptarent: hoc autem obtineri non posse, nisi, probato Gandavensi fœdere, religiones ipsorum arbitrio permitterentur: æquissimum autem esse ut captivis omnibus, & inter eos Arausionensis filio, redderetur libertas. In has leges facta pace comprehendi debere qui cum Belgis societatem iniissent, ut & horum quieti consuleretur. Ad hæc Iohannes, nisi Arausionensi in Hollandiam relegato spem nullam face-

Exercitus Belgarum dux Bossuvius.

Gandavi vicecomes magister equitum.

Præfectus castrorum Lanovius.

Castra irrito conatu adortus Iohannes.

De pace interim instituta colloquia.

Ejus conditiones.

facere pacis : nec de religione quicquam concedere ; tantum inducias non recusaturus videbatur. Pax scilicet validiorum fere arbitrio constitui solet : infirmis belli dilatio omnis in lucrum cedit. Sed cum novis auctus copiis triginta peditatus millia, sexies mille equites obtineret, nec jam multo se Belgis imparem crederet, præsertim discordibus, in Bonga monte, qui Namurco imminet, metatus castra, colloquium abrupit, omni pacificatione ad imperatorem rejecta. Casimirus interea diutius in Geldria moratus, ære non satis parato, quod militi solvendum erat, magnum agmen tarde moliebatur. Ejus adventu Belgarum exercitus quadraginta peditum, viginti equitum millia habuit: quibus cum copiis Francisci auxilia opperiri, deinde Iohannem circumsidere lentum nimis consilium erat, satis certæ tamen spei, si incipi potuisset. Sed illa longi temporis peccata, honorumque nimia & divitiarum aviditas, & utrisque abutendi libido, quæ Belgas antea Hispanis in servitutem mancipaverant, eadem propinquam tunc & in conspectu libertatem avertere. Hænoviorum enim & Atrebatum cum Flandris contentiones eousque exarserant, ut exuta publici cura singulæ gentes tributa in proprios usus retinerent. Manante latius exemplo, cohortes aliquæ jam dudum otio lascivientes, cum stipendio fraudarentur, a republica secesserunt, arcano ducum instinctu, qui non satis sibi in dignitatibus profecisse videbantur. Hic igitur miles occupato Menenio (Flandriæ id municipium est) circumjacentem agrum rapinis incursat. Adhuc intra privatam audentiam vis statura sperabatur, cum subito præcipuæ inter tribunos auctoritatis Montiniacus suscepit regimen, & in Atrebatum factionem transtulit. Adversus eorum injurias Gandavenses proprias cohortes conscripsere : sed in hoc milite domi feroce, bellorum rudi, non satis præsidii ad prohibendas inimicorum populationes erat. Ita autem illi ajebant, sacerdotes Gandavo per vim & seditionem expulsos apud se exsulare : nec potuisse negari propter sanctimoniam ordinis, aut fortunæ ipsorum indignitatem, supplici turbæ alimenta, quæ, cum juri locus non esset, a bonorum ereptoribus armis se reposcere. Hoc belli obtentu (nam in apertam hostilitatem dissensiones transiere) prædæ quotidie ingentes agebantur : donec Casimiro Flandri accito militem ab eo accepere, stipendium de suo polliciti, cujus

1578.

Iohannes novis auctus copiis colloquium de pace abrumpit.

Casimiri cum exercitu in Belgicam adventus.

Belgarum inter se dissidia propinquam libertatem avertunt.

Montiniacus Atrebatum factionem sequitur.

Gandavenses militem adversus eos conscribunt.

Armorum praetextus.

Flandri à Casimiro militem accipiunt.

1578. cujus tunc magna ubique penuria erat. Ipse principatum sperasse, & vanitate gentis atque rerum eventu elusus creditur. Sed Franciscum ea tempestate Hænoviæ oppida attinebant. Id ille Lalænio ejus regionis præfecto gratificabatur, gnarus quorum sponte venisset. Equites paulo plures octingentis, peditatus sex millia adduxerat, Gallicorum tumultuum ejectamenta: quos post inclemens iter, & violata passim hospitia captis aliquot castellis, & autumno jam procedente, apud Binckium oppidum deposuit. Id obsidio & oppugnatione in potestatem venit, pretium temporis vile. Ipse Monte Hænoviæ urbe plerumque morabatur, non sine indignatione, quod attributa præsidiis loca oppidani non traderent: oratusque ut ad Belgarum exercitum accederet, prius se venturum negavit, quam idem faceret Casimirus: cujus Gandavensi profectione non mediocriter offendebatur amicus jam ante, & tunc competitor, exardentibus ad contumelias usque odiis. Nec demotus est sententia, demonstrante quamvis Mathia & Arausionensi, ipsaque Angliæ regina, Flandrorum & Casimiri factum sibi non probari: quin ultro passus dilabi militem suum ad Montiniaci cohortes. Ita duces duo, commune Belgis auxilium polliciti, accessere partibus in exitium ejus enatis: nec multo post dux Andium in Galliam, Casimirus in Angliam digressus, alienæ reipublicæ bona malaque reliquerunt. Sed discedenti Gallo Belgæ, quos ille & illius nomine alii principes ingrati animi reos agebant, si pax cum Philippo conficeret, decreta, & statuas, & honorum inania pollicentur: quod si ad alia veniretur consilia, ipsius ante cæteros eam rationem habitum iri, quam dignitas ipsius & summo reipublicæ tempore impensum beneficium postularent. Is fuit rerum status, cum Iohannem Austriacum rapuit vis morbi subita, quam facile receptabat æger animus, & fortunæ iratus. Quippe cum egregiam sibi, non ex vitiis hostium, victoriam vellet, impediri gloriam suam ab inimicis, quos in Hispaniæ regia plurimos habebat, supra quam valetudo ferret, indignabatur. In literis certe interceptis contumax desperatio apparuit: & paulo ante Scovedonem, intima ejus curare solitum, in Hispania Philippus clam occidi jusserat, ut apud magnanimi juvenis cogitationes periculose solertem. Nam supra natalium sortem Tunetense quondam regnum, tunc & Angliam sperasse

Franciscus Binckium oppidum expugnat.

Ad Belgarum exercitum se venturum negat.

Militem suum ad Montiniacum dilabi patitur.

Belgas ingratitudinis accusans in Galliam digreditur.

Morbi vi subita rapitur Austriacus.

Nimiæ ambitionis Philippo suspectus, veneno extinctus quibusdam creditur.

rasse manifestus, & cum Lotharingis in Gallica aula præpotentibus, clam Philippum, sociasse consilia, facile & res Belgicas in se versurus timebatur. Vnde nec veneni suspicio absuit, incertum tamen unde dati, quippe inventis sacerdotibus Romanæ professionis, qui suam in hoc operam patriæ imputarent. Anglos alii suspectabant, non ita dudum supplicio affectis, qui inde immissi in ipsum percussores dicebantur. Regendum militem residuasque urbes Parmensis accipit, ipsius primum Iohannis ac militum voluntate, postea & regis imperio; ingenii rectior, & ex Italia afferens fidei usum, & peritiam simulandi. Terrere norat, & ignoscere, veras artes quibus Belgæ caperentur. Itaque cum nullius armis tantum debeat Hispania, plus tamen hominum studio consecutus est: perfecitque rem difficillimam, post libertatem ut dominationi faveretur. Hujus occultis suscitationibus diffidia gentium vehementius etiam exarsere, maxime posteaquam de civibus aliquot sumtum supplicium est, qui, ut Atrebatum urbem ad concordiam reducerent, coitionem ausi erant intestinam. Nec tamen Arausionensis destitit omnia malorum remedia experiri; acrior iis coërcendis, quorum crimina ipsius ad invidiam redundabant: & jam Gandavensibus persuaserat, ut restitutis sacerdotibus in fœderis leges redirent: deinde ad Montiniaci milites, & Atrebates conciliandos diligentiam vertebat. Sed patuit primores amplecti ultro causas secessionis, eoque implacabiles, quod Flandrorum animos iterum efferavit, Imbisio summum Gandavi magistratum per vim adepto, & cætera honorum vocabula, quibus vellet, largiente. Casimiri interea equitatum tutum iter orantem Parmensis emisit: inde securus hoste nusquam obvio Trajectum ad Mosam præsidio invalidum circumvenit, & oppugnationem aggreditur. Manente ejus urbis obsidio imperator, ad quem relegatam fuisse pacificationem diximus, Coloniam Agrippinensem legatos miserat; eodem Hispanus dux Terrænovæ cum regiis mandatis, & a Belgis Arschotius aliique convenerant. At Arausionensis, qui nunquam dubitarat omnem cum Rege pacem in suum periculum fore; divulsa tunc Belgica, tot inter partes medius ipse, atque eo cunctis invisus, ne pariter hostibus & inimicis dederetur, haud temere metuebat. Sed aversari colloquia & judices Germanos, durum atque infame. Occultius,

1578.

Parmensis Iohanni succedit.

Ejus indoles & artes.

Illius suscitationibus dissidia magis exardescunt.

1579.

Arausionensis omnia remedia experitur.

At frustra.

Parmensis Casimiri equitatui decedendi potestatem facit.

Trajectum ad Mosam obsidet.

Interim legati ad faciendam pacem conveniunt.

Cui occulte obsistit Arausionensis.

1579. tius, quo eadem evenirent, curabat postulatis de religione insisti, quæque alia Regem concessurum nemo sperabat. Cæterum potuisse eo tempore satis æquas conditiones obtineri, credibile est, nisi privatis pactionibus nonnulli pacem publicam corrupissent. Et Parmensis, quanquam bello intentus, monere non desinebat novorum cupientes, ut celeri pœnitentia gratiam occuparent. Ante alios Lamota Philippo conciliatus Gravelingam Flandriæ oppidum, cui præerat, eo traduxit, acceptaque paciscendi potestate, illexit alios, clementiæ regiæ laudator & exemplum. Suas deinde copias (octo eæ millium erant,) non exiguum partibus robur, Montiniacus addidit, æris penuria, & quod ex merito in Belgas pœnam metuebat, Lanovio imminente. Atrebates & Hænovii aliquamdiu nutavere: tandem perscriptis conditionibus ad cæteros Belgas, ut si vellent iisdem uterentur, cum Parmensi transegerunt: simulque Insula, Duacum, & Orciacum, Flandriæ illius, quæ a Gallis diu possessa, & postquam ad suos principes rediit sermonem inde retinet, civitates; quibus hæc privatim a Belgis diffidendi causa erat, quod in concilio proprium jus suffragii non impetrarent. Pacis leges cultum Latinæ religionis, solitum in principem obsequium, Gandavensis fœderis comprobationem continebant.: & ut intra sesquimensem dimisso milite peregrino, regia ex pecunia, in quam contribuerent nationes imperio redditæ, civium exercitus, ad ea quæ convenerant propugnanda, conduceretur: de præfecto Rex dispiceret: interea Parmensi cuncta obedirent. Ita maximum militiæ robur regiis partibus Walones accessere, gens læta bello, & cujus tuto periculis Hispanus uteretur. Isque jam finis omnino concordiæ Belgarum adversus externam dominationem fuit. Ea nimirum firma demum societas est, quæ spes easdem, aut vincula plura quam dissentiendi causas habet. Commune Belgis vix quicquam extra odium Hispanorum: quo impulsi pacem fecerant Gandavensem, præcipuis ad suadendum sacerdotibus. Mox potentiam sibi quisque & contrarias per vias certabant. Arausionensis, & qui cum illo conscii erant eadem quæ Egmondus & Hornanus meruisse, regi diffidebant. Hinc omne consilium se suæque religionis sectam firmare, quam ad rem gratiæ peregrinæ quærebantur. Pars altera, cujus crimen non erant belli primordia, fidem principi servare, fidem

Parmensis Belgas ad occupandam Regis gratiam hortatur. Ei primus reconciliatur Lamota. Quem sequuntur cum copiis suis Montiniacus aliique.

Pacis conditiones.

Reconciliati VValones maximum regiarum partium robur.

dem Romanæ religioni, veriti maxime ne aliorum impetu longius raperentur. Sic illos temere cohærentes promtum divellere Philippo fuit, si, hoc unum satagentibus, Hispanicum terrorem amoliretur. Ubi horum votis satisfactum, cæteri ultra tendebant; cuncta inter Belgas suspecta diu, deinde hostilia fuere: nec unquam postea religiones coaluerunt. Tandem res accidit haud sane insolens, ubi semel in partes itum est, ut qui civibus noluerant cedere, violatis pactionibus sub externa imperia adigerentur. Verum, omnium animis in pacem inclinantibus, facile Arausionensis intelligebat singulorum imprudentia dissolvi rempublicam, ni in tempore obviam iretur. Idcirco, solita usus diligentia, Trajectum Batavorum se contulit, & saluberrimo ad res suas consilio evocatos Ordines ejus nationis, tum Geldriæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Frisiæ ejus, quæ citra Lavicum flumen, & ejus, quæ inter id flumen & Amasium est, arctiori omnes fœdere illigavit. Summa hæc erat: indivulsos nexosque inter se, haud alia republica, quam si una gens essent, pacem, inducias, nova bella, tributa, non habituros, nisi quæ universi jussissent. In societatibus contrahendis, & cæteris consultationibus valitura majoris partis suffragia, & si qua dissidia orirentur, de iis concilii, aut præfectorum judicium fore. Objecta hostibus munirentur, neu quis præsidium recusaret: darentque operam singuli, ut in tributis, & nummi pretio æqualitas servaretur. Hollandis Zelandisque sua & una in publicum religio, cæteris nationibus eandem, an alteram, an utramque mallent, ipsarum arbitrio permittebatur. Adacti in hæc verba rectores, magistratus, consilium cujusque urbis, & sodalitates. Nam veteri instituto præcipui oppidanorum, quibus idonea armis ætas, in certa corpora, velut manipulos, adscribebantur. Id præsidium bello, pace munimentum, cum nondum principatus ars fuit fidere externis: manet mos & desuetæ virtutis insigne; sed usu per hos motus reddito, fidelis sæpe illorum opera adversus hostem & seditiones fuit. Hoc modo, quas dixi gentes, in leges fœderis Trajectini sacramentum dixere: & nequid ipsas suarum virium lateret, numerus iniri jussus est, oppidanorum simul & agrestium, qui intra decimum octavum, & sexagesimum ætatis annum agerent. At per illas nationes, quæ non adfuerant fœderi, quantæ non alias turbæ & certamina; dum pars communis religionis, aut

1579.

Plures dissidentium Belgarum nationes sub imperium iterum Philippus redigit.

Cæteras Trajecti Batavorum arctiori fœdere illigat Arausionensis.

Fœderis Trajectini summa.

Omnium cum oppidanorum, tum agrestium ætatis armis idonea initur numerus.

Per alias Belgica nationes maxima turbæ.

1579. aut patriæ cura adſciſci volunt; alios ſpes pacis propinquæ & diſſidendi libido diverſos trahit. Silvamducis tenuit ſecta Romanenſis, alterius partis vano metu deſertam: cum Parmenſi qui permanſerant egere; hoc proprium pacti, ne unquam inviti præſidio gravarentur. Antverpiæ contra cecidit, manſitque ſuperior plebs adverſæ factionis, ſuppliciorum ſolennibus operatos adorta minaci concurſu. Nec Arauſionenſis inhibere potuit vulgus ſuum, quo minus per vim ejicerentur ſacrifici; ſed inimici ejus ita interpretati ſunt quaſi ſponte ejus accidiſſet, quod vetare non potuerat: nam erat ille ab omni truculentia alienus, ſed qui dato caſu ſapienter uteretur, aptandiſque ſibi hominum ſtudiis in longum jaceret olim profutura. Coëgit id tamen multos e populo orbatos ſacris, contraria reipublicæ vota facere, cum mitius ſub rege ſervitium ſperarent; nonnulli etiam nobiles deſciſcendi ad Hiſpanos hanc occaſionem rapuere. Fuit inter hos Carolus Egmondi filius, quem, dum capere Bruxellam conatur, gnaro, ut fertur, Mathia, conſcia cum manu Latinam religionem ſectantium, cæteri in foro obleſſum incluſere; ubi illi ſuum facinus, & paternæ mortis imago maneſque inulti in ſupplicium verterent. Nam erant qui objicerent, eo in loco, & (quod mire congruebat) eodem undecim ante annis die, patrem carnificis gladio percuſſum, ejus gentis acerbitate, cui tunc filius patriam proditum iret. Ad extremum, oppidanorum miſericordia incolumis, in Nienovam irruit, Flandriæ oppidum; quo a Belgis recepto, captivus ipſe in popularium ſuorum, ut dicemus, pervenit poteſtatem. Brugis aſper & anceps tumultus, capta arma, nec procul cæde res erat, & partes utræque ſuæ ſectæ militem advocarant; priores advenere Fœderatorum cohortes, magiſtratuum accitu, iſque finis certandi fuit: aliarum urbium tumultus præſidia prævenerunt. Acceſſit fœderi ſponte Ipra, ſponte & Gandavum, venitque in urbem aliquanto poſt Arauſionenſis, ſecunda multitudinis voluntate. Tanta illi vulgo animorum diverſitas inerat, & ad honeſta pravaque levitas eadem. Ibi demotis qui ſe ingeſſerant, honores aliis mandavit. Plerique, quos captivos ibi detineri diximus, negligentius cuſtoditi, eruperant; cæteros Arauſionenſis dimiſit: acceſſitque honori ejus, & invidiæ, quod Flandriæ præfectura ſuperingeſta eſt recuſanti. At Agrippinenſi legatione nihil actum, niſi quod maxime Hiſpanus volue-

Secta Romanenſis Silvam ducis tenet: Reformati Antverpiam;

Quod Arauſionenſi imputatum.

Multi hinc ad Hiſpanos deſciſcendi occaſionem rapiunt: Inter quos Carolus Egmondi filius: Qui Bruxellæ obſeſſus oppidanorũ miſericordia incolumis dimittitur.

Brugis aliiſque in locis magni tumultus.

Ipra & Gandavum fœderi accedunt.

Arauſionenſis Gandavi captivos dimittit.

Flandriæ præfectura illi confertur.

voluerat, ut in spem pacis distractæ mentes minus in commune consulerent. Oratores partium, solicitatos privatis pactionibus socios, novis contra fœderibus turbatam concordiam, non ex colloquii fide, mutuo querebantur. Sed 1579.
Belgæ præsentis periculi causa, quod Parmensis adversus Trajectum Mosæ, urbem partim Brabantici, partim Leodici juris, quippe in ipso confinio sitam, plurimum profecerat, nec inferendi militem aut copias occasio dabatur, eximi bello pacificandi tempora rogabant: inque eo sperabant imperatoris legatos sibi auxilio fore. Sed Terranovanus negabat ejus se rei potestatem ullam accepisse. Dum induciæ petuntur, & negantur, dum conditiones pacis ferri incipiunt, dum Belgarum mandata refelluntur, ut non satis libera, sed adstricta novis jussibus, Parmensis jam ipsis Trajecti mœnibus irrepserat: inde, quanquam viribus modicis, fortiter defensam urbem post quadrimestre obsidium impetu cepit. Sub hyemem vero Germanos, Hispanos, Italosque milites dimisit fere omnes, retentis tantum ducibus & ala equitum Italica, serius quam Atrebaticis pactionibus convenerat: sed tamen id illi Machliniam cum Valentianis & Insula urbe conciliavit. Præsidia idoneis locis Walonum imposuit. Horum ut quisque graviter offensus, aut ultro vicinos offenderat, ita tutissimus habebatur. Pro eo beneficio Parmensis præfecturam confirmarunt, haud satis intelligentes, si quando placitum esset armato duci, fore ut exterum militem ipsi revocarent. At fœderati Belgæ, quanquam tot jam gentium urbiumque jactura spem pacis amiserant, ne tamen odisse magis concordiam, quam desperare viderentur, oblatas a Philippo leges compositionis in singula oppida dimiserunt, ut publico consilio expenderentur. Quæ ut iniqua aut fallacia incusabantur hæc erant: acta Mathiæ non aliter rata essent, nisi quatenus ad principis supremam potestatem, aut alterius injuriam non pertinebant: quem Belgis rectorem daturus erat Philippus, ei urbes, castella, machinæ continuo traderentur: is cum Senatu cuncta cognosceret: Ordinum nulla mentio: restituerentur ejecti sacerdotes, & quicunque honores aut magistratus gesserant: utrinque dimissis exercitibus ab armis discederetur: nec tributa manerent, nisi principis voluntate. Quæ cuncta eo spectare visa, ut in speciem redditæ leges, studio illorum, qui reipublicæ potirentur, brevi

Dum Coloniæ Agrippinæ de pace agitur, Parmensis Trajectum ad Mosam expugnat.

Externum militem dimittens, Machliniam aliasque urbes sibi conciliat.

A quibus præfectura illi confirmatur.

Fœderatis oblatæ a Rege pacis leges displicent.

1579. corruerent, atque ipsi exarmati in servitutem retraherentur: nec enim ad tutandam libertatem infirmius ullum esse munimentum regio jurejurando. De religionibus, quæ controversia plurimum habebat difficultatis, ita regi placebat: unam per omnem Belgicam retineri, quæ Romani pontificis auctoritate firmabatur; nisi quibus in locis alii ritus fuissent eo tempore, quo fœdus Gandavense approbatum fuerat: extra eos fines diversa sentientibus tempus præstitueretur, intra quod ordinarent res suas, post Belgica egrederentur, salvis bonis, dum procurationem eorum Romanæ religionis sectatoribus relinquerent. Id vero omnibus durum, nec publicæ quieti conveniens videbatur, statum præsentem tot urbium inverti, tot hominum millia expelli, nec saltem liberum credere quod animus testaretur. Quam autem regionem fore tantis exsiliis tutam, aut capacem? ubi quieturos quos patria ejecisset? Sed nec sine summo scelere posse rectores quam veram didicissent religionem, quoquo modo inductam, per metum prodere. Ne Hollandi quidem & Zelandi satis sibi consultum putabant usu religionis ad ea tempora revocato, quibus validæ urbes a republica diffidebant: unde per novos tumultus metui; &, quod sua causa a cæteris segregaretur, suspecta benignitas. Cum Arausionensi seorsim actum: atque eminus filio libertas & paternæ præfecturæ ostentabantur, ipsi tantundem bonorum, quantum unquam possederat, ut relicta Belgica Germaniam destinaret tranquillæ senectuti. Sed præter causas diffidendi, animus divitiarum contemtor, eoque integer & incorruptus, satis habuit scire, quanto Hispanus redimeret sui metum. Finito Agrippinensi colloquio, Arscotius & sacerdotes aliquot ab illis partibus, unde legati venerant, defecere, Regi, cui se alioquin hostes futuros in posterum intelligebant, per literas conciliati, iisdem quibus Atrebates legibus. At quæ perscripserant pacis bellique consilia Hispanis fastidita, & genti nihil externum probanti ludibrio fuere. Patuit eo colloquio, quam procul inter se principis & populi studia dissiderent. Olim sanabile id malum, cum primum alienæ dominationis metu nobilitas surrexit: at postquam pertinacius pressa plebem religionis specie adduxerat in partes, didicitque vulgus se esse, quos reges timerent, aut propter quos timerentur, nec posse nisi credendo capi, primum libertatis gradum putaverunt veniæ desperationem. Inde ausi nihil mediocre, aut quod

Cum Arausionensi seorsum agitur,

sed frustra.

Arscotius aliique Regi reconciliati Hispanis ludibrio habentur.

quod pœnitentiam admitteret, eo provecti sunt, ut pacis commoda, incerta belli nequicquam postea differerent. Itum est ultra solitum armis civilibus modum, dum inde imperii & ultionis cupiditas sine fine producitur; hinc ipsa pericula delectant, & nonnulla in miseriis gloria est. At tunc quidem non unus exercitus, sed exiguis copiis bellum spargebatur, & fere singulis nationibus suus miles. Id statim vitium reipublicæ apparuit, quod non, ut in priscis Græcorum & Romanorum, aut hodie etiam florentibus imperiis, in una urbe summa potestas erat; sed inter plurimas civitates æquata vis, unde fit ut propria cuique curæ, ex ingenio gentis ad quærendas retinendasque divitias exercitæ, falso publici nomine bonum commune pervertant. Pecuniæ quoque vix conferebantur: & male cum Belgis agi potuit, nisi hostis eodem malo laborasset, dum Regis aurum Lusitania occupat, parandis procerum studiis pariter & bello. Nam desiderato Sebastiano in Africana clade, & mortuo Henrico successore, Antonium regia stirpe editum populus ad regnum vocaverat, quippe infestus Castellanis more finitimarum gentium. Sed Philippus propinquitatem sanguinis inter alios & ipse adferens, Albanum cum exercitu misit, qui recusantes armis subigeret; ejus denique opera Regi Lusitania accessit, per quem Batavos amiserat: tanto facilius regna quæruntur. Nec sane quicquam Philippo felicius accidit, non modo, quod omnis Hispania unius imperio continuata est, sed quia Lusitani, plurima terrarum circumvecti navigationibus, maximas Oceani Atlantici insulas, Æthiopumque & Indorum littora imperio aut commerciis tenuere. Hoc eventu Batavi, qui e bello Lusitanico suam quietem sperare potuerant, auctis hostium viribus, aliud insuper incommodum sensere, infracto mercatu Hispaniensi, in quo tum facultates civium fere omnes consistebant. Quanquam enim portus regni Castellani hactenus illis non præcludebantur, velut armorum causa nihil extra Belgicam spectantes; attamen & a sacerdotibus periculum, & solitæ regibus, etiam in hospites, injuriæ, detentionesque navium fatigabant: quæ Lusitani apud se abfore promiserant, etiam proviso ne suspectos ad judices aut longas lites vadarentur. Sed postquam regna in unum coiere, nec alterius commercii usu alterius necessitas levabatur, idem utrobique dominus, variis rapinarum nominibus, majorem

1579.

Ingens Fœderata reipublica vitium.

Pecunia publica cum apud Fœderatos, tum apud hostes penuria.

Philippus per Albanum Lusitaniam subigit.

Quod magna incommoda Batavis adfert.

1579. quæstus partem nautis exprimere, non quidem continua vexatione, sed talibus intervallis, & spiramentis, ut spe meliorum, & venali ad lucrum quodlibet mercatorum aviditate, nova semper præda succederet. Interim, quanquam ob æris penuriam in Belgica utrinque seditiones erant,
1580. hoc tamen Hispani facilius mitigabantur, quia, stipendiorum loco, rerum omnium impunitas dabatur. Sed Parmensis exigua aliquot Hænoviæ oppida recepit, quæ fœderatarum gentium præsidiis tenebantur; deinde Cortracum in Flandria, astu militari. Bredam quoque illi Altipenna addidit, arcem improviso, inde subjecta adortus. Lanovius vero, cui summa belli iis in regionibus permissa erat, Nienova & aliis Flandriæ locis exegit hostem. Inciderant in idem tempus illustrium virorum captivitates: Egmondi & Sillesii superatis in oppidis: & contra ipsius Lanovii, qui a castelli cujusdam obsidione infelici prælio detractus est, plurisque ab hoste ipso æstimatus, quam ut cum alteris duobus permutaretur. Machliniam Angli, qui Belgis militabant, impetu cepere, tam profana per victoriam avaritia, ut nec sepulchris parcerent; queis detracta saxa palam in Anglia vendiderunt. Multa alia consilia expugnationis subitæ validior iterum hostis evertit, paucis victoriæ præmiis penes Belgas manentibus, inopia defensantium. Namurcum ea tempestate ad filium venit mater Parmensis, excipere missa novum regimen, ut sexu gratior, & usu ætatis callida pacis moderatrix. Sed ille, qui juventæ vitia abjecerat, ut gloriæ indulgeret, demonstrare contra, armis & viro opus: conciliandis quin etiam studiis populi, aut militum, industriam suam sufficere. Vtrumque verum erat: itaque, remissa muliere, sublatum est impium certamen. At in Frisia, adsitisque regionibus, velut proprium exarsit bellum, Rennebergii inconstantia. Is fideliter & intrepide diu sectatus optimatium partes, cum gente omni Frisiorum Trajectino fœderi subscripserat, & detrectantes Groninganos, odio maxime accolarum, qui prævenerant, obsidio coegerat in easdem leges jurare. Sed permotus postea cognatorum auctoritate, qui omnes ad Hispanum defecerant, quo dissidii principia strueret, agrestibus, qui circum colebant, permisit militum suorum injurias propulsare. Hoc dato signo, magna rusticorum manus in ultionem prorupit, diu crudeliter vexata, egitque eo ferocius, quod fortunarum suarum ultima

Parmensis interim aliquot oppida recipit.

1581.

Nienova Lanovius hostem exigit.

Egmondus & Sillesius captivi.

Ipse quoque Lanovius capitur.

Machlinia ab Anglis diripitur.

Margarita Parmensis ad regendos iterum Belgas adveniens remittitur.

Rennebergii inconstantia Bellum in Frisia exardet.

ultima defenderet. Sed rudem belli, & incompositam multitudinem missus ab Arausionensi Hohenlojus, commissis aliquot præliis, disjecit. Frisii quoque, suspecta præfecti fide, arces, quæ remanserant, aggressi, in tempore solo æquavere: & Transisalanorum gentem ad defectionem solicitatam, nutantemque discordiis, missis præsidiis restituit Arausionensis. Tum ille, omissa dissimulatione, Groningam, cujus potiebatur, regio adjecit imperio. Inde transducta Rhenum arma clades mutuas, & continuam annorum quindecim miseriam invexere. Primum jubetur urbem copiis modicis circumvenire Bartolus Entesius, Marckii olim sodalis; quem, post ingentes prædas terra marique partas, nimium magna sperantem ex turbidis, mors ea in obsidione intercepit. Ad urbem liberandam Parmensis Scenkium misit, Batavicarum quondam partium militem; ad quas postea reversus est, cum sperata transitionis præmia non consequeretur. Sed tunc fortem duci suo operam navavit: nam illius virtute, quod duces majores jam desperaverant, soluta est obsidio, & cæsa Hohenloji manus: quem deinde victarum partium fortunam divisis copiis retentantem, perculit iterum Rennebergius; &, fuso hoste, pleraque itinerum aut amnium munimenta irrupit; sed cum in Stenovicum, urbem Transisalanorum, vim omnem belli quinque totis mensibus converteret, a Nassavianis ducibus depulsus, victusque, inter miserabiles cogitationes, quanta cum famæ jactura, integras opes ad incerta redegisset, morbo finiit. Successit ei Verdugo Hispanus, & commissa adversus Norisium pugna superior, cæterum nihil profecit, campis per autumnum madentibus. Hinc fames & morbi militem abegere. Patebat Parmensi magna satis & digna curari possessio, si tot in ea parte victoriis uti libuisset: dum alibi arma occupantur, dilati diu, qui tum opprimi potuerant, ambiguam fortunam meliora in tempora traxere. Tumultus interea nonnulli, & non procul seditione res fuit, ut in Brabantiæ, ita in Transisalanis urbibus, studio in Regem ejus multitudinis, quæ Latinos ritus sectabantur; quo factum ut imaginibus, sicubi permanserant, sublatis e publico, ne privata quidem sacra illis permitterentur, metu coitionis. Circumfuso undique bello augebatur apud Ordines defensorum numerus, quantum tributa minuebantur: quodque difficillimum erat, verso milite ad uberiores stipendiis rapinas, nec ager liberari sine pecuniis, nec agro infesso expediri pecuniæ poterant.

1581.

Frisii arces solo æquant.

Transisalani nutantes restituuntur.

Groninga ad Regem deficit.

Entesius eam obsidere jubetur.

Scenkii opera soluta obsidio.

Rennebergius a Stenovici obsidione depulsus moritur.

Ejus successor Verdugo.

Romanensibus in Brabantia & Transisalana privata quoque sacra interdicuntur.

1581. terant. Iam & urbes præsidia formidare: nec duces castris imperio aut disciplina præesse, sed vitiorum similitudine, dum luxum & omnem licentiam militaria decora existimant. Has ob difficultates, inviso civibus plurium imperio, Arausionensis cum multa super juredicundo & tributis, & milite, ad præsentem rerum statum necessaria, tum illud quoque Ordinum consilio suasit, ut propter subita belli, & tarda conventuum auxilia, senatum legerent, qui de re summa secum consultaret. Rebus ita constitutis, ut cuncta sibi prona vidit damnatæ Philippo religionis vinculo, & dissentientium validissimos alias in partes iisse, aperire incipit usurpatum hactenus regium nomen, dum spes maneret pacis: nunc quando ille implacabilis, tanquam rebellibus, compertumque sit, ut quis in Belgas acerbus fuisset, & crudelis, ita in Hispania inclitum & florentem conspici, quid ultra errare populum sacramenti veteris inani religione paterentur? unde enim tot turbas & dissidia, nisi quod fides inter patriam & principem ambigua penderet? At sapientibus haud ignotum, populi ex consensu, populi gratia institutas esse potestates, ut superiores singulis, ita infra universos, quæ si publici curam privatos ad usus verterent, populo, hoc est Ordinibus rite coactis, judicium & vindictam relinqui. Nec alio jure pleraque regna præsentibus sub dominis esse, nisi quod ea populi, priorum injurias aut socordiam pertæsi, ad alios transtulissent. Quanto hæc magis in Belgis valitura, quibus regium nomen ignotum, talisque obsequii modus, ut non dicerent solenne sacramentum, nisi ante principem in sua & legum verba adegissent? Gentium jus esse, alterius perfidia solvi mutuos nexus. Philippo autem repudiato, alium quærendum principem: nec enim eas res esse, quæ contra Hispaniæ potentiam suis opibus facile sustinerentur; & aliena nemini, ut sua, curæ. Præsenti opus duce, quique Belgas, ubi mala desæviere, salutis suæ negligentes, legitimo imperio excitaret. Germanicas spes se ex animo projecisse. Vnum restare, ut Francisco Valesio principatus deferretur, quem certa jamdudum indicia dedisse non recusaturi. Nec parum referre, si juvenis summæ fortunæ proximus hinc crescere inceperit. Interim non fraternam illi Galliam, non studia Angliæ defutura: in quam & classem nuper paratam habuisset Hispanus, quam partim tempestas, partim Lusitanicum bellum avertisset; & Hibernos rebellantes, nunc idem auxiliis concitaret: nec minora belli semina

Arausionensis Ordinibus novi senatus autor

Vt Philippum repudient, suadet,

ac Francisco Valesio principatum deferant.

mina tentatus Anglis novus orbis, & in patriam perlatæ, quas eripuerant Hispanis, opes. Post longam dubitationem, probatum consilium, metu magis Hispani, quam ullo in Franciscum studio: & ab Ordinibus Belgarum Philippo, ob violatas leges, imperium abrogatum est; lataque in illum sententia, cum quo, si verum fatemur, novem jam per annos bellatum erat: sed tunc primum desitum nomen ejus & insignia usurpari, mutataque verba solennis jurisjurandi, ut qui princeps hactenus erat, hostis vocaretur. Hoc consilium vicinas apud gentes necessitate, & tot irritis ante precibus excusatum, haud desiere Hispani ut scelus insectari, parum memores, pulsum a majoribus suis regno invisæ crudelitatis regem, eique prælatam stirpem non ex legibus genitam; ut jam taceantur vetera apud Francos, minus vetera apud Anglos, recentiora apud Danos ac Sueonas dejectorum regum exempla. Mathias cum gratia muneribusque dimissus. Hispanum nec rei magnitudo, nec autor latuit, unde cum judicaret unius hominis vitam obstare felicitati suæ, illum, in quem arma habebat, proscripsit, invitavitque percussorem honoribus, divitiis, impunitate etiam ante peccatorum. Adversus novi moris edictum Arausionensis apud Ordines Belgicos & Christianos principes libello se defendit, adjuvante Petro Villerio, homine Gallo, qui subactum rebus forensibus ingenium, ad religionem docendam, & hinc ad intima Arausionensis consilia transtulerat. Exstat scriptum utrumque pari acerbitate, qua post crimina ad causam pertinentia, hinc animum ingratum & perduellem, inde sævam ac perfidam dominationem, veris falsisque narrationibus permixtis, porro ad alia, rixantium more, prolabebantur. Nam, quia Arausionensis, facto discidio ab uxore Saxonica, ob causas ipsius gentilibus approbatas, Mompenserii filiam, inter Deo sacras virgines educatam, in matrimonio habebat, utroque nomine incusatus; Philippo vicissim magna adulteria objectavit, respersosque uxoris & filii sanguine penates novæ dominæ avunculi ad amplexus venienti patuisse: nam conjunx tunc regia Maximiliani imperatoris erat filia, e regis sorore, quod fœdus Pontifex suis, ut multi judicabant, divinis quoque legibus abrogans, autoritate firmaverat. Sed & ipsum Maximilianum agnatum, & tunc socerum, olim ministro Granvella veneno petitum non tacebatur. Ordines, contemtis Philippi artibus, qui omnem

1581.

Philippo imperium abrogatur.

Hostis vocatur.

Mathias honorifice dimittitur.

Hispanus in proscriptum Arausionensem percussorem invitat.

Hic libello se defendit.

Vtriusque scripti summa.

1581. defectionis culpam uni assignabat, Arausionensis innocentiam publico testimonio honestarunt, addita, super vetus satellitium, equitum turma saluti ejus custodiendæ. Gratissima Francisco Belgarum legatio fuit, qua ad imperium vocabatur; amica & matri, cui provisum filios, summæ spei nimium imminentes, externis honoribus demulcere. Sed antequam conveniret, opis regiæ astipulatio petebatur, quæ voto quidem non respondit: tantum enim Rex perscripserat, faventem se fraternæ magnitudini, & ipsi & Belgis, qui sub ejus ditione forent, auxilio ac subsidio fore; quod quo rectius posset, optare regni sui pacem, & fratri prospera omnia. Præsens necessitas Belgas, verbis contentos, cætera sperare tantum coegit: subitoque Valesius, ut amplius Belgarum studiis se commendaret, intellecto Cameracum, hostilibus copiis castrisque cinctum, extrema tolerare, profectus eo cum exercitu (ad quem alendum magnam illi pecuniam Elisabetha suppeditaverat) perrupit obsidium, statimque princeps liberatæ urbis salutatus est. Neque tum ultra pertendit, quia potissima pars virium erat in clientium manu, & qui spes ejus sponte, nec diu mansuri sequebantur. Situm est Cameracum in finibus Belgarum, propria antistitis sedes; sed utrius sub regni fiducia haberetur, Germaniæ imperatores & Gallorum reges bello sæpe contenderant. Sed bello Gallico Carolus imperator detinuerat, imposita arce, cujus præsidiarii, vincto præfecto, fœderi Gandavensi accesserant. At Tornacum Flandriæ oppidum circumsessum aliquamdiu, absente præfecto principe Spinojo, cujus obsessa uxor singulare edidit constantiæ muliebris exemplum, tandem in Parmensis venit potestatem.

Arausionensis innocentiam publice testantur Ordines.

Franciscus ad imperium vocatur.

Frater ejus Galliarum rex astipulatur, ac se subsidio futurum promittit.

Cameracum obsidio liberat Franciscus.

Liberatæ urbis princeps salutatur.

Tornacum Parmensi deditur.

HVGO-

HUGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM

LIBER QUARTUS.

SUMMARIUM.

Franciscus ambito frustra Elisabetha matrimonio Belgica imperium suscipit. Leges illi praescripta. Belgarum nobilium indignatio, ejus causa. Flagrans Arausionensis apud multitudinem gratia latrociniis Hispanicis petitur. Parmensis interim Aldenardam capit, Alostum Valesius, Liram Parmensis miles, Verdugo Stenovicum. Externus miles Parmensi remittitur. Ordinum valida quoque copia. Valesius frustra exspectatis fraternis auxiliis atrox consilium capit; varias vi occupat Foederatorum urbes; ejus miles Brugis ejicitur: omnium infelicissime tentat Antverpiam, cum suis aufugit: offensis illius incoepto Belgis Regis offertur clementia: Valesium tamen non esse repudiandum censet Arausionensis; quod & Galliarum regi cordi: Dunkerca cum illo agitur. multa causatus in Galliam concedit. Belgarum ad Gallum preces. Valesii mors. Dunkerca in Parmensis venit potestatem, cujus jactura nondum sopiuntur dissensiones. Arausionensis in Zelandiam abit. Parmensis multas interea expugnat urbes. Hogii mendacio Hollandiam turbantis supplicium. Truxii conjugium novi belli causa: ab hostibus pulsus ad Arausionensem profugit. A Taxi Zutphania capitur. Herembergius ad Hispanos cum filiis transfugit. Imbisius & Cimacensis Flandriam Hispanis tradere suscipiunt. Parmensis oblata occasione utitur; illi VVasia variaque deduntur oppida. Brugas Regis obsequio reddit Cimacensis, quas aliae urbes sequuntur. Gandavenses capitali supplicio plectunt Imbisium. Parmensis Scaldim obsidet. Antverpienses duo excitant castella. Arausionensis Delphis occiditur: illius perturbatus rei privatae status; quadruplex matrimonium: funus maximo luctu celebratum. Mauritius filius illi succedit. Hohenlojus vicariam sub illo accipit potestatem. VVilhelmus Nassavius Frisiae rector Frisiorum discordias prudenter componit. Constans Batavorum fortitudo. Scaldis coeptum obsidium urget Parmensis. Tenerimundam capit & Vilvordam: Gandavenses se ei dedunt. Ricardoti solertia. Arx Gandavi reponitur. Antverpienses sociorum opem implorant. Vicini auxiliandi tempora praetermittunt. Calamitosus Foederatorum status; Gallus & Angla illos consolantur: dubitant utri velint accrescere: a praelato Gallo non recipiuntur.

Rancifcus in Angliam transvectus, ubi futuro principatui amicitiam firmaret, ita Reginae placuit, aut ipse, aut spes in illa majoris fortunae, ut certis conditionibus de matrimonio ageretur, utcumque religio diffidebat. Laetus in Belgis rumor, 1581. *Franciscus in Anglia frustra de matrimonio agit.*

1582. mor, sed frustra fuit, seu dolo instituta simulatio, seu fraternæ offensiones impedimento fuerunt: deinde ipsius infelix temeritas, quæ cuncta maluit armis debere. Reversus in Belgicam, solenni ritu & magnifico cum apparatu, in Brabantia ducis, in Flandria comitis vocabulo imperium suscipit. Leges principatui, præter veteres, novæ datæ, ex fœdere inito Burdegalæ: semel ut anno fœderatarum gentium convocarentur Ordines, sine quorum consensu fœdus iniri cum Hispano, dux bello imponi nequiret: queisque postulantibus miles peregrinus ablegaretur. In ordinanda religione, locandis externis præsidiis, gentes singulæ auctores fierent: eædem ternos nominarent, unde singuli ipsis rectores darentur: tum si quid inter se dissiderent, ea de re ducis esset arbitrium: Senatus Gallos admitteret duos: cæteri in præsens Ordinibus, in posterum duci, sed e nominatis legerentur: etiam aulæ præcipua munera Belgæ obtinerent. Promissa, extra patrimonium principale, ad bellum annua quater & vicies centena florenorum millia, ut his quod restaret, id privatis ducis ipsius, aut fratris opibus sarciretur. Spes aliqua erat utriusque religionis homines mansuros in fide; tum qui cum Arausionensi sentirent, tum Romana sacra sectantes propter Valesium: quippe his Antverpiæ permissum, nec ultra redire ad suos ritus, dum commune Belgarum sacramentum pro novo imperio dicerent. Omnia publice gaudii signa, & ipse non absurdus vultu comitatem, sermone gratiam præferre: sed nobilium qui supererant tacite indignabantur, respicere coacti in Burgundionum solio principem gentis diu inimicæ; mutatum scilicet dominum, ut illi Belgis miscerentur, cum quibus nunquam tuta pax, infestis toties signis concursum, & jam in alterum sæculum odia durabant. Etiam vulgi animis fas illud jurisjurandi prioris, & qualiscumque principis respectus haud facile evellebatur. At contra erant, qui novam religionem animis objicerent, ne causa pietatis auxilio dissentientium contaminaretur. Sapientiores ex discordia periculum, inde & Gallicam inclementiam formidabant. At ubi patuit secreto convenisse, ut Franciscus, quamquam accepto Belgicæ principatu, in Hollandos Zelandosque nullum, nisi nominis jus temporarium, usurparet, jam Arausionensis quoque consilii auctor damnabatur, ut particeps dominationis, & qui ab initio motuum munitissimas gentes sibi seponeret. Certe præscriptum

In Belgicam reversus imperium suscipit.

Leges illi præscriptæ.

Belgarum nobilium indignatio;

Ejus causa.

ptum ejus nomen legibus & actis publicis: neque tunc præfectura, sed summum imperium penes illum fuit. Quin & comitis nomen per eas regiones a plerisque delatum; quo minus reciperet, pauca suffragia restabant, cum ad longi laboris præmia properantem inferius narranda mors intercepit. At alii hoc potius indignari, quod Gallicæ potentiæ seorsim manciparentur, Arausionensisque imperium & ipsi malle, qui cunctis defendandis impar, haud immerito socium adsciverat. Multitudinis sane quanta in illum studia fuerint, morbo ejus compertum est. Nam cum ex vulnere, quod percussor regius inflixerat, graviter Antverpiæ ægrotaret, tota civitas mœstitiam & fletus suos templis affudit, ut Dei pacem exposceret, veluti in publici parentis periculo. Tunc quidem valetudo restituta: sed reliqua vitæ pars infesta latrociniis Hispanicis fuit; iterumque & sæpius deprehensi, qui ipsius & Francisci vitæ insidiarentur. Dum Ducis copiæ paulatim adventant, Parmensis exercitum in Flandriam duxit, ubi Aldenardam, urbem a veteribus Nerviis appellatam, qui Scaldi adsita olim tenuere, trimestri obsidio, & telorum impetu cepit; eo facilius, quia præsidium, quod satis esset, oppidani recusarant. Inde, cum Bruxellæ circumsita castris insideret, res arctas urbi facturus, consumtis per agros frugibus, & mox hyemis asperitate attritus, recessit. Multum subita quoque valuere: & inter alia oppida improviso superantur a Valesio Alostum, quam hostis tenebat; a Parmensis milite Lira, proditione aliquot præsidiariorum. Is locus magnam ad bellum opportunitatem habebat, ob propinquam Antverpiam: interim & leves pugnæ æquo certamine; & Anglorum non pauci perfugæ ab Hispanis contemtim habiti, aliis ad servandam partibus fidem documento fuere. Mox Lochemum, modicum Geldriæ oppidum prope Zutphaniam, Verdugo circumventum, ut fame tentaret, deserere coactus est, ter invecto commeatu. At Stenovicum, de quo graviter ante certatum fuerat, labore nullo, per tenebras & inscitiam oppidanorum, idem occupavit. Interim Philippus, objecto sibi Valesio, majore quam antehac vi & cura agendum ratus, Hispanum Italumque militem Parmensi remiserat; nec cuiquam tantum in Atrebaticis pactionibus & jure fiduciæ fuit, ut contradicere auderet: ipse obtendit spectatum in ea sponsione Belgicæ totius obsequium, qua spe irrita, cum

1582.

Summa plebis in Arausionensem studia.

Ejus vita latrociniis Hispanicis infesta.

Parmensis interim Aldenardam capit.

Alostum Valesius.

Liram Parmensis miles.

Verdugo, frustra tentato Lochemo Stenovicum occupat.

Exterum militem Philippus Parmensi remittit.

1582. cum causa & obligationis vinculum concidisse. Summa recensitu comperta, pedites sexagies mille, quatuor millia eorum qui equo merebant: manentque numeri, aut augentur ad hæc usque tempora: quorum menstrua stipendia septies centena millia florenorum excedere putantur; atque ejus dimidio non minus cætera belli impendia. Igitur, super tributa domestica, missum a Philippo quotannis non minus vicies centenis millibus. Tantum Hispano in Belgas perit: &, ne plus pecuniæ trajiceretur, obstitisse crediti, qui, rebus in Belgica male gestis, alienos successus formidabant.

Ejus summa.

Ordinum validæ quoque copiæ.

Ordines contra, ut egregiis initiis novo imperio famam circumdarent, vicies quater annuum quod fuerat inpræsens, ad quadragies centena millia extulere, qua pecunia Francisci sub signis præter Belgas Galli, Germani, Angli, Scoti militabant. Validæ utrinque copiæ, sed quarum pars magna præsidiis attinebatur: quippe indiscretis finibus, &, ut belli casus tulerant, inserti oppidis, alter alteri ex proximo imminebant.

Valesius fraterna exspectat subsidia.

Hactenus sperabat Valesius fraterna subsidia ad eas opes evertendas, cum quibus varia ducentorum annorum fortuna conflictati Gallorum reges, per bellum penuria & sanguine, iterumque pacis conditionibus hostem sibi æquaverant. Sed quanquam Medicæa mater Lusitanici maris possessionem attentabat, Rex ipse nec bellum palam indicere animatus, nec clam quidem suspectas vires accidere.

Causæ quod non juventur.

Nam Philippus ultro prævenerat, emercatus dissidia, quibus tranquillum Galliæ statum turbaret; quod ipsi facile, cui multa largiendi facultas; & Galli vix gratuito quiescant. Pars igitur validior palam Regem absterrere, ne alio quam in Romanæ religionis hostes arma verteret: pars, specie altioris consilii, callide fallaces, negabant utile aut æquum esse, Regem, cui nec promissa successio, in alienos usus ærarium profundere; quin relinquendos Belgas ipsumque ducem suæ paupertati, donec exhausti, & de summa rei periclitantes ad accipiendas leges venirent: satis enim mature ex affini regno vinci Hispanum posse, cum non aliis vinceretur. Et erat Rex sponte etiam sua fratri iniquior, non quod offensus, sed quod offenderat: memor ob suspiciones magis quam crimina duris custodiis nec semel septum.

Vnde atrox Valesio consilium.

Ea res præcipitem egit Ducem in consilium atrox & plenum desperationis, sibique pariter & Belgis exitiosum. Nam cum prospiceret facile se illis contemtui fore, quibus pro-

missa

missa auxilia non præstaret, tantum inutili principatu gravis, nec immemor precario se imperare: deinde (quod in regno educatos moleste habet) legibus & aliorum auctoritate retineri, orata aliquoties mutatione, nec obtenta, singularem potentiam vi statuit munire; & fidissimis ducum Flandriæ oppida præsidiis occupanda delegat: ipse Antverpiam sibi sumit, ut maximam urbium, & ubi Arausionensis validior gratia, cui tacito fœdere partem deberi sciret potentiæ, & Ordinum legati dominationis impedimenta. Credibile est, hujus temeritatis concitores fuisse non modo quibus occulta cum hoste consiliorum societas, & fides pretio corrupta, qui certum duci imperium ex matrimonio Hispanico ostentabant; sed Gallos, qui urbium direptionem, aut majorem prædam, honores sibi proposuerant, unde legibus arcebantur: cujus cupiditatis totidem gentes compertæ sunt, quot Belgæ socias habuere. Adfuit successus ubi Gallorum præsidia prævalebant, capiunturque Vilvorda, Tenerimunda, Dicasmuda, & Dunkerca, maritimum Flandriæ oppidum, commodo situ ob Galliæ commeatus. Brugis & qui ante præsidebant, & qui recens advenerant, egregia magistratuum arte elusi sunt; qui ductos in curiam tribunos, consultandi specie, coëgere, ut egressum militi per literas imperarent: & hic metu armatæ plebis haud gravatim paruit. Antverpiæ majus periculum, cruenti exitus; eruperant quanquam indicia, & occursum ab Arausionensi urbisque rectoribus, quantum poterat dissimulata suspicione. Exercitus eo Helvetiorum Gallorumque convenerat, ut, capto tum forte munimento, cui Endovia nomen, & fuga hostium, Brabantici agri possessio retineretur. Ad eos, velut agendo censui, sub ipsa mœnia Dux egressus, cum familiari comitatu, obtruncari repente vigiles, invadi portas jubet, ut cæteris pateret aditus. Et jam centuriæ septendecim per urbis vias, quasi victrices, volitabant, Missam, Romanæ religionis sacrum, inclamantes (id conspirationis signum erat,) cum oppidani relictis mensis (prandebant enim) ad subitum tumultum corripiunt arma: qui primi processerant Valesianos, transire in ulteriora conantes, objectu corporum prohibuere. Paulatim plures manus coortæ, undique egregia virtute, & concordia, (suos nimirum penates, suas fortunas tuebantur) cunctos qui urbem ingressi erant, in portam qua intra-

1583.

Ejus auctores.

Varias occupat urbes.

Ejus miles Brugis ejicitur.

Omnium infelicissime tentat Antverpiam.

1583. intratum, repellunt. Ibi alta strages, atque inter angustias fugientes adventantibus, mortui vivis impedimento erant. At Franciscus, ubi insaniam cœpti eventu didicit, pudore & conscientia vecors, rerumque omnium egens, quantis potuit cum copiis, inter magna vitæ pericula, & gravem suorum jacturam, per humida camporum trans amnem Dilam profugit. Hæc tam insignis injuria multorum animos, ne ante quidem satis æquos Gallico nomini, vehementius offendit. Nec omittebat Parmensis, & qui Belgarum apud illum erant, infaustam defectionem, & novi dominatus graviora, quam fugiebantur, scelera literis incessere. Ferenda scilicet superiorum ingenia, nec ulli populo tutum inter tot regna rebellare. Quod si vel nunc tristi experimento ad obsequium rediretur, æquas leges, & Regis clementiam offerebat. Senserat Arausionensis nimis oportunum rebus Hispanicis tempus pacificationis invadi; & quanquam consilium semel inprospere cesserat, quo maximam potentiæ suæ partem amiserat, vulgi favorem, rogatus sententiam, multa cum invidiæ deprecatione, exposuit: Si concorditer regi Respublica potuisset, & suis opibus administrari, dubitandum non fuisse, quin merito unius & externo imperio abstineretur. Neque nunc illud quæri, an jus sit eum deserere, qui prior publica jura violasset, quod satis cautum pactionibus: sed vires respiciendas; modicum sibi militem, & urbes validas in Ducis manu: deliberandum Belgis, suas has esse, an hostium mallent. Multum autem referre, ad Hispanum, an ad Gallum ab utroque offensi reverterentur. Nam illam potentiam, imperii vetustate coalitam, reperire semper instrumenta ad opprimendam libertatem: huic, si quid moliretur, defore qui libidini ejus obsecundarent. Satius igitur Gallum experiri, cui semel deprehenso non occasionem posthac, non animum eadem audendi. Ipsi vicissim, pro uno recenti delicto, multa Ducis benefacta, & proximos per annos defensas urbes, oppressos hostium conatus ipsius opera, benigne cogitarent. Ita redituram belli concordiam, si peccasse Franciscus se meminisset, ipsi oblivliscerentur. Cui orationi accessit ab aliis excusatio imprudentiæ juvenilis, & animi e regio sanguine, qui nulla obsequii humilitate delinitus, forte & quorundam incensus contumacia, non tamen ad cædes & rapinas, sed ad securitatem potentiæ pravis consultoribus infelix iter legisset.

Franciscus cum suis aufugit.

Plurimi Belgarum ejus incœpto offenduntur.

Omnibus a Parmensi Regis offertur clementia.

Arausionensis a Valesio tamen nunquam desciscendum censet.

Rex

Rex etiam Galliarum pollicitatione, & latentibus minis fratrem commendabat. Cœptum igitur agi cum Duce, ut, restitutis oppidis quæ habebat in suam potestatem, Dunkercam secederet: eodem commeaturos qui cetera componerent. Interea, longa cunctatione, dum & ipse oppidorum restitutioni renititur, & Belgæ militibus, qui cum ipso erant, alimenta non suppeditant, plebis metu, quæ recentis metus tenacior, majora & vetera minus cogitabat, vix tandem placuit, Bironem Gallici exercitus ductorem mitti, ut Parmensis conatus compesceret: qui tum, captis oppidis aliquot, Brabantiam infestabat. Sed nec huic bellum satis processit, & colloquium multis difficultatibus trahebatur; ultro accusante Francisco, quod velut in vanum principis nomen accitus, tributorum rationem, & res maximas celaretur, nulla ad benefaciendum cuiquam licentia: neque mirum, si, post tot aliorum exempla, qui ad res Belgicas invocati gravia sensissent mutatæ voluntatis experimenta, inventus esset ipse, qui, diu cunctatus, nollet ex alieno nutu pendere. Præcipue autem flagitabat, ne cunctis principibus permissum sibi uni negaretur, ut extra curiam domesticum haberet consilium: cujus moris usum laudabat ante alios Iohannes Bodinus libellorum præpositus, notum scriptis ingenium: contra, Belgis nihil æque perhorrescentibus: etiam pro sacris Romanensibus aliquid Galli in speciem attulere. Hæc inter certamina prope inclusus Dunkercæ Franciscus, cum super veterem dolorem novo tædio angeretur, & arctiore oppido multitudinem vastarent morbi, in Galliam concessit: sive ut mutata locorum facie animum recrearet, sive, quod credibile est, rediturus in gratiam cum fratre, durantibus hactenus offensis. Temporaria certe profectio fuit: neque, dum vixit, adire illum Belgæ legationibus desierunt, ut Flandriæ nutanti suppetias veniret: orantes maxime Regem, fraternam ut caussam aperte amplecteretur: id si minus posset, ut milite & pecuniis juvaret, omnesque e Gallia commeatus in hosticum intercluderet: quæ si impetrarent, non verebantur Regi successionem imperii legibus eisdem addicere, ita ut jure Francico in corpus regni multis post sæculis rediretur. Sed sequentium temporum malis, & Francisci morte diremta colloquia. Superstes is fuit honoris & dedecoris sui menses non amplius septendecim, confectusque aliis per libidines, aliis vene-

1583.

Quod ne fiat Galliarum quoque regi cordi.

Dunkercæ cum Valesio agitur.

Biron ad reprimendum Parmensem mittitur.

Multa causatur Valesius.

Dunkerca in Galliam contendit;

Belgarum ad regem ejus fratrem preces.

Valesii mors.

1583. veneno, plerisque animi ægrimonia creditur, communi ferme omnium exitu, quibus ante illum, vel post, infelicium populorum malis abuti libido fuit. Etiam funus habuit, nullis Belgici imperii insignibus, & rerum ibi actarum silentio, dum rex frater vitat Hispanum, quem rebus non audebat, inanibus offendere. Ut primum Franciscus Dunkerca excesserat, Gallorum choros, quæ præsidio relicta erat, acceptis stipendiis dilabi & diffidere genti quam læserant. Ita milite nudatum & navigiis oppidum minoribus ducibus obsidendum Parmensis delegat: mox ipse adest ad perficiendam oppugnationem justo cum exercitu. Imperatum Bironi erat insequi hostem, & vires committere: sed Gandavenses veteri in Valesium odio, & reperta specie tumultuandi, transitum negarunt: injustum enim esse ajebant, ejus copiis uti, quem neque principem ultra, neque amicum agnoscerent. Hac igitur istorum hominum pertinacia Dunkerca in Hispani venit potestatem; unde nunc perpetuo intutum mare. Nam importuoso in littore vix modicis myoparonibus subsidia habet: hinc, ubi commodum est, observato exitu, prætervectas Batavorum naves ad piscandum, aut cum mercimoniis, ubi opposita Britannia arctat oceanum, prædones aggredi solent, & facile effugium levitati apertum per mare, aut propinqua inter vada, adversus bellicas moles. Nec hujus quidem oppidi tam insignis jactura sanavit dissensiones: sed necesse fuit dimitti Bironem cum exercitu, quanquam obtestante Arausionensi, ne hosti animoso & felici proderent rempublicam: adeo Gallis nihil credebatur; & ipse propter illos adverso rumore erat, ita ut Antverpiæ in arma concursum sit, vulgato mendacio Gallos ab Arausionensi in arcem inductos, inde urbi imminere. Ille vero, cui nihil æque insolitum, aut triste erat, quam civibus suis formidolosum vivere, non tulit mutatos vultus, & pro festis acclamationibus suspicax silentium; sed relicta sex annorum habitatione in Zelandiam, & certiora imperii concessit, ingratis animis & imminentibus periculis exemptus. At Parmensis, vacua nactus vincendi tempora, Neoportum Dunkercæ dextro littore adsitum, & interiora Dicasmudam, Furnas, & Bergas quæ Winoci dicuntur, in deditionem accipit. Inde Flandris major indies belli detestatio, & plerique in tantum proxima meminerant, ut contra-

Dunkerca præsidio nudata in Parmensis venit potestatem;

Cujus jactura nondum dissensiones sanatæ.

Arausionensis in Zelandiam abit.

Parmensis interim multas urbes in deditionem accipit.

1583.

tra Gallos vel Hispanis faverent. Per idem tempus Hollandiam hominis ignobilis audacia turbare sermonibus scriptisque aggressa est: Hogius dicebatur: sed ipse materno dedecore & forma non dispari vanam sanguinis gloriam affectabat; quasi Carolo Cæsare genitus: inde ab Hispanis injecta spe, fore ut illum Philippus fratrem agnosceret, homines novorum cupidos, aut quibus præsentia displicebant, in spem pacis, & obsequium gentis Austriacæ retrahebat. Sed conspiratio adhuc recens auctoris supplicio extincta est.

Hogius audaci mendacio Hollandiam turbans supplicio afficitur.

Pugnari cœptum & in Agrippinensi ditione, quæ tunc Ernesto Bojoaro cum pontificatu delata erat, ob Truxii conjugium. Is enim, ejusdem ante loci antistes, intempestivo amore illectus illustris fœminæ, festinarat exuere cœlibatum, quod per Latinas leges sacerdotibus non licet, cum in promiscuis libidinibus facile conniveatur. Ille hominum scitis fas divinum opponere, & impar tantis ipse curis, per Casimirum, & Nienarium Comitem Mursæ, modici utrumque exercitus ducem, inhærere urbibus, donec vi hostium & suorum perfidia plerisque præsidiis depulsus, inito cum Belgis fœdere, ad Arausionensem profugit, unde populationibus se, ut potuit, ultus est: factumque est hoc bellum majoris accessio: nec id Hispano ingratum, quo speciosius limitaneas Germaniæ urbes, vetera Belgarum exsulum receptacula, armis involveret.

Truxii conjugium Belli in Agrippinensi ditione causa.

Ab hostibus pulsus ad Arausionensem profugit.

Auxit hoc quoque valescentem indies Parmensis fortunam, quod Zutphaniam, quæ nec justo præsidio, nec satis concordi tenebatur, Taxis tribunus ex insidiis illi cepit, adjutus gregarii unius opera, quem habuerat apud se captivum. Hinc jam cuncta inter Isalam & Rhenum sita Hispanorum incursibus infesta erant: nec occludi saltem exitus potuere: urbs quoque frustra obsessa est.

A Taxi Zutphania capitur.

Adeo tunc maxime Belgarum vires & tempora discordiis peribant. At primores haud pauci, rebus publice desperatis, privatim remedium ex venia gratiaque Regis quærebant, quæ nisi magno facinore non sperabatur.

Belgarum vires discordiis pereunt.

Ita Wilhelmus Herembergensis, qui, accepta in matrimonium Arausionensis sorore, primæ spei periculorumque socius fuerat, levitate ingenii, Geldriam, quam tum regebat, statuit donare victoribus; sed præventa fraude, & accepta fide dimissus, tamen transfugit, nihil partibus conferens præter egregia filiorum robora, quos ad defectionem impulit, nec suis criminibus implicitos, nec honorum exper-

Herembergensis Geldriæ rector ad Hispanos cum filiis transfugit.

1583. tes. Geldriæ mox regimen Nienario datur. At Flandriæ miserabilis status. Ipra a Parmensi obsidebatur. Gandavenses Imbisium revocaverant, non alia gratia, quam quod cum Arausionensi & Gallis veteres inimicitias exerceret: hic summum denuo magistratum adeptus, per turbulentos aliquot concionatores, plebis animos quatiebat. Brugarum civitas, cum Flandria bello ardesceret, præfectum sibi advocaverat Carolum Cimacensem. Arscotii is filius, mutatis aliquoties ex fortuna partibus, proxime a patre desciscens, voluntario exsilio mutatæ religionis studium professus erat, eo impensius, quia simulabat: hac arte irrepens illorum animis qui sacras literas populo interpretantur, hominum minime callidorum simplicitati illudebat, & per eos vulgi affectibus commendabatur. Non minus autem Cimacensis quam Imbisius cum Romanæ sectæ hominibus secreta consilia agitabant, cum tamen palam illorum nonnullos uterque vinciret, aut relegaret. Interea alteram plebis partem ita sibi ficta superstitione devinxerant, ut omnium odia incurreret, si quis de illis sinisterius suspicaretur. Hi duo fuere, qui Flandriam, nobilissimam regionem, munitam adhuc tantis urbibus, hosti tradere susceperunt. Iam primum ut Gallos revocandi levarent necessitatem, Casimirum, & Truxium & Germanica fœdera loquebantur; non, quod spes aliqua appareret, sed ut elapso remediorum tempore, præter deditionem nihil restaret. Ita pacis laudatores licentiam primum loquendi, mox & auctoritatem habuere. Sed ita rem instituerant, edebantque in vulgus, quasi pax daretur, non cum Parmensi & Hispanis, sed cum Belgarum civitatibus quæ ad imperium reverterant. Id enim erat aliquanto popularius: addito, resipuisse Regem, contentumque obsequio quod sibi deberetur, divina Deo permittere. Simul libelli & sermones jaciebantur, cum gravi Gallorum insectatione, & eorum qui tam diu inæquali certamine publicas & privatas Belgarum opes attererent: nunc quidem nullas sibi vires, nec foris spem societatis, cum potentissimi Regis arma continuis victoriis ipsos pæne inclusos haberent: manifeste nimirum Deo improbante cruentari sacra, usumque religionis per vim & cædes rapi. At veteres certe Christianos profanorum etiam principum, cum maxime sævirent, imperia tolerasse, ut impositam a Deo necessitatem, quam cum demere ipsi visum, non armasse populos,

Illi succedit Nienarius.

A Gandavensibus Imbisius revocatur.

Cimacensis Brugarum præfectus.

Hi duo Flandriam hosti tradere suscipiunt.

sed mutasse imperantes. Iuris bellique arbitrio semel ad principes translato, nihil subditis præter patientiam & preces relinqui. Quin ipsam pietatem malle sæpius oppressam semet colligere, quam laxitate diduci. Multos sub Carolo & Philippo suppliciis cecidisse, nunc armis quanto plures? Et illos quidem felices, qui non suo scelere perirent: at civium inter furores æque miserabiles, qui ista facerent, & qui paterentur. Vere spectanti non hæc esse belli semina, quæ dicerentur, sed paucorum ambitionem, quos domesticis periculis excidium patriæ opposuisse. Harum rerum conscius Parmensis institit occasioni: & Ipra castellis circumsessa, quo minoribus copiis opus haberet, exercitum sub ducibus Vicecomite Gandavi & Montiniaco in septentrionalia Flandriæ dimittit, ut sibi faventium animos Belgarum procerum auctoritate confirmaret, &, qui id sponte facturi non erant, interclusa spe auxiliorum, ad traditionem cogerentur. Est in ultima Flandriæ parte, quam continuus adhuc Scaldis a Brabantis, scissus deinde a Bevelandia Australi Zelandorum insula dispescit, flexuque suo amplectitur, terra Wasia nomine: quam tum regebat Stelandius, eodem quo Cimacensis & Imbisius in patriam animo. Huc ubi regii duces pervenere, continuo omnem eam regionem traditione præfecti nanciscuntur, oppidaque Hulstum & Axelam, cum castello cui Rupelmunda nomen, priscis Flandrorum historiis non incelebre. Origo vocabuli a Rupella tenui amne, qui Scaldim illabitur, unde non nimium longe in altera ripa Antverpia est. Interius aliquanto recedit Alostum, cujus præsidiariis (peregrinus erat ex Anglia miles) mediocris ex causa stipendiorum summa debebatur, neglecta solvi a Flandris, etiam cum milites hostium viribus, penuria sua, vicinorum exemplo ad deditionem sollicitarentur, quæ deinde secuta est. At Brabanti Zelandique non omiserunt disjicere aggeres, diffundere Scaldim, & ultra eum castella disponere, ut suam ripam tuerentur, hostilem incurrerent. Parmensiani interea duces, quo duarum urbium maximarum seditio pluribus malis incenderetur, inter Gandavum ac Brugas castra locarunt; obsepta etiam amnium navigatione ad arcendos commeatus. Igitur utrobique Romanæ religionis sectatores, quique alii per dolum, aut, quod ita sentirent, res Hispanicas pacis nomine amplectebantur, non amplius mussitare,

1583.

Parmensis occasioni instat.

Terra VVasia, aliaque oppida illi deduntur.

Brabanti disjectis aggeribus Scaldim diffundunt

1584.

Parmensiani inter Gandavum & Brugas castra locant.

 re,

1584. re, aut secretos quærere conventus, sed publici & maximæ auctoritatis compotes partim suadendo, alios metu, pertrahere in suam sententiam. Hi tandem discessu cæterorum Brugis præpolluere; simul Cimacensis erupit. Quæ postquam ad Arausionensem per fidos magistratus delata sunt, data est opera ut ille comprehenderetur per cohortis præsidiariæ præpositum. Sed hunc ipsum Cimacensis donis prævenerat, & præsenti usus occasione, edocta plebe seque & urbem inimicorum insidiis peti, munera publica & honores ereptos aliis in eos contulit, qui cum ipso consilia sociaverant. Ab his igitur adjutus, urbem Romanæ religioni & Regis obsequio reddidit. In easdem leges oppidi Dammæ deditio facta est, & liberæ universitatis, quæ Brugatum olim imperiis, gravioribusque agri oneribus excepta, Franconatus vocabulo appellatur: & in Flandriæ conventibus par maximis urbibus dicendæ sententiæ jus habet. Nec Ipra communis spem pacificationis, & obsidii mala diutius toleravit, tertia principum Flandriæ urbium a Gandavo Brugisque. Gandavenses & ipsi venere ad colloquia per legatos, inducias, obsides. Sed urbem servavit parum dissimulata Imbisii perfidia. Nam Tenerimundam oppidum, quod Rihovius Arausionensis jussu strenue tutabatur, Hispano tradere voluerat, gratiæ duplicandæ, & apertius quam ut lateret. Cumque ab aliis in tam nefario consilio præpediretur, curiam & inclusos senatores comitatu militum, quos præsidio acceperat, ibat obsessum. Vtrumque hoc facinus populi animos ita abalienavit, ut in convictum proditionis capitali supplicio animadverterent. Egregium infaustæ ambitionis documentum, functus amplissimis honoribus senex, & diu secundis usus vulgi studiis, quem eo deripuit civilis contentio, ut sceleris magnitudine etiam misericordiam consumeret. Prostrato partium duce, quanquam tumultus retardesceret, per tempus aliquod res eorum validiores fuere, qui pacificationis insidias arguebant. Sed inclusam pene urbem, & hostilibus copiis circumsessam Parmensis satis habuit fami & discordiæ relinquere. Major animo spes & labor, dum ipsi florentes copiæ, & quod roboris erat Fœderatis gentibus irrito Zutphaniæ obsidio attinetur, superare Scaldim, adsitamque ei fluvio Antverpiam, Belgicarum urbium nobilissimam, quæ acceptos e Zelandia commeatus toti Brabantiæ divi-

Brugas Regis obsequio reddit Cimacensis.

Quas aliæ urbes sequuntur.

In Imbisium proditionis reum capitali supplicio animadvertunt Gandavenses.

Parmensis Scaldim obsidet.

dit.

dit. Hac ratione urbs una bello, cæteræ penuria & metu petebantur. Transposita igitur parte exercitus depellit præsidiarias Belgarum naves: utramque amnis ripam complet tormentis & milite. Sed Antverpienses, ubi objecta Flandriæ hosti cessisse intellexerant, ad navigationem muniendam, inter alia castella ex humo excitarant duo, quorum alterum infra urbem ad vicum Lilloum erat, alterum Flandrica in ora positum retro Hulstum, Wasiæ oppidum, respiciebat. Hoc, quia semifacto opere erat, oppugnatum captumque est: illud multa cum Hispanorum clade Teliniacus defendit Lanovii filius, paternarum virtutum imitator. At ingruentia undique pericula mors Arausionensis impulit, importunissimo tempore, si Belgas spectamus, quorum res turbidæ & afflictæ ejus poterant unius consilio regi; sin ipsum, immature occidisse videri non potest, qui fortunæ publicæ, cui suam arctissime devinxerat, crescentibus malis ereptus est. Nam post illius obitum intestina seditione, & continuis hostium victoriis oppressa jacuit, donec in filio respublica & quodammodo ipse revivisceret. Delphis in Hollandia a Balthasare Gerardi, Burgundione, glande trajectus est; qui proscriptionis præmio, seu partium fervore concitus, mira animum firmitate, ut ad facinus, ita ad facinoris pœnam duraverat. Nec defuere ipsi laudatores; quanquam Italus Parmensis, cum publica ob amotum hostem gaudii signa postularentur, famam & jura belli reveritus, erubuit permittere. Vna morientis ad Deum vox fuit, Miserere populi. Nec dubitant qui senescentem interius novere, quin varietas casuum, quos prima ab ætate quinquaginta ultra annos pertulerat, maxime, ex quo suscepta causa plena invidiæ, plena difficultatis, armis & ira potentiorum, obtrectatione æqualium, sæpe & vulgi offensis affictabatur, ut tolerantiam rerum humanarum, ita seriam pietatem illi firmaverit. Quare, ut corpore nihil fracto laboribus, ita animo semper excelso egit, secundis adversisque juxta immotus. Reticendum non puto in signum abstinentiæ & infelicitatis, adeo nihil Arausionensi, præter gloriam ex bello civili, cessisse, ut rem privatam, qua ultro publicam adjuverat, reliquerit perturbatissimam quadruplicis matrimonii liberis. Prima illi nupserat Egmondo ex sanguine Buræ & Lerdami comes, ex qua Philippum sustulit, quem Hispani captivum abduxere; & Mariam, Hohen-

1584.

Antverpienses ad tutandam navigationem duo excitant castella.

Arausionensis Delphis occiditur.

Morientis pia vox.

Rem privatam reliquit perturbatissimam.

Quadruplex ejus matrimonium.

1584. Hohenloii comitis postea conjugem. Altera ex uxore, Ducis Saxonum, Electoris Germanici, filia, natus una cum sorore Mauritius. Tertium Arausionensis matrimonium habuit Borbonii generis, & inde liberos virilis sexus nullos, filias complures, quibus per Germaniam Galliamque amplissimæ conditiones obtigerunt. Vltima excepit morientem Coliniaci, maris apud Gallos quondam præfecti, & partium ducis, filia, Henrici Frederici mater. Nullum unquam funus tanto populi luctu, & prope desperatione, celebratum est. Solatio fuit, quod Mauritium, qui tum decimo & octavo ætatis anno Lugduni Batavorum sapientiæ studiis inhærebat, ob indolem virtutis, & ut parentem libertatis auctorem grata memoria remunerarentur, publicæ curæ licuit imponere. Huic pater, in hæreditatis divisione, inter ceteras possessiones, Flissingam situ invictissimam, unaque Veriam, Zelandiæ oppida, assignarat, empta sibi ab his qui Marchionis titulo tenuerant, eoque nomine in Ordinum illic conventu locum principem; præter quod, ipsa quoque illa duo oppida, jus suffragii, juxta Middelburgum, Sirixæam, Goesam, Tolam acceperant, Abbatis, qui olim primo loco sententiam dicere solebat, jure intermortuo. Quia vero summum regimen foris petebatur, data adolescenti Hollandiæ & Zelandiæ præfectura. Vicariam potestatem Hohenloius accepit, qui plurimis armorum experimentis inclaruerat. Frisia vero, in honorem illustris familiæ, quo externis nobilitatibus Respublica esset commendatior, Wilhelmo Iohannis Nassavii filio, quem patruus eas in partes jam ante miserat, regenda conceditur; quanquam erant qui civium imperia præferebant, intempestive avidi libertatis, cui tolerandæ impares, tunc maxime in discordias ibant, dum, summam curam ad se trahentes, hinc judicum consessus, introductum sub Burgundico principatu morem in exemplum trahens, inde Frisiorum Ordinum legati, recens institutus Arausionensis consilio & vicinorum exemplo consessus, urbium ille, hi nobilium, agros tenentium, opibus nituntur: quas ad occasiones intentus Verdugo, cum exercitu præpolleret, terrori adjungebat clementiæ famam. Sed Wilhelmus, justa moderatione medius, primos, qui acerrimi, diffidentium impetus inhibuit; interim finibus se undique objiciens, præter populabundos excursus nihil hosti concessit. Sic tempus

Funus maximo luctu celebratum.

Mauritius filius illi succedit.

Ejus a patre relicta hæreditas.

Hohenloius apud Hollandos & Zelandos vicariam accipit potestatem.

VVilhelmo Nassavio Frisia regenda conceditur.

Frisiorum discordia, a Nassavio componuntur.

pus datum orta certamina colloquiis & arbitriis compone- 1584.
re: legatisque Ordinum, quæ conventui jussa exsequi & quotidiana reipublicæ ordinare: judices, de litibus post omnes jussi cognoscere, de capite soli, ut sub Burgundica domo: præterea cum præfecto oppidanorum magistratuum electiones regere, ut studiis intactiores, nisi quod Leovardia & Franekera jus legendi sibi tenuere. Oppida, quæ olim haud aliter quam vici, in tres regiones, Ostergoam, Westergoam, Septemsilvas distributi, inter eos sententiam dixerant, aucto per bellum & usu & auctoritate, tum in illo novo legatorum consessu tertiam imperii partem accepere, non tanta tamen concordiæ fide, ut non pressa odia interdum erumperent; præsertim ubi de novis oneribus disceptabatur, in quibus valere majoris partis decreta vetabat hic, ut apud vicinas nationes, mos sub principatu haud imprudenter introductus, libertati periculosus, ni pro jure succedant prudentia & publici amor. Quo magis admirandam ego, per omnem belli historiam, & istis maxime temporibus, arbitror Batavum fortitudinem, quos non sociorum ab omni latere defectio, non aucta continuas inter clades tributa unquam fregerunt, non illa mors ducis, ut pacem poscerent, rati ejus nominis illecebra deditionem trahi. At Parmensis, velut Arausionensi bellatum hactenus foret, quem defectionis ruptorumque fœderum auctorem divina nunc ultio mactasset, ipsos ad pœnitentiam, & vetus obsequium revocabat: quæ postquam constanter vidit repudiata, cœptum Scaldis obsidium perficere proximum arbitratus, Brabantiæ aggeres castellis instruit, aperitque idoneis locis, ut amnem adjacentibus superfunderet. Deinde omisso Lilloo, quod aliquamdiu frustra obsederat, subito Tenerimundam versus (hæc pars est ejus Flandriæ, pro qua comites jam olim neutri regno fidem debuere) rapit exercitum, & aqua mœnibus abacta, militis præsidio relictos deditionem facere cogit, missaque trans Scaldim parte copiarum, ut Bruxella Antverpiæ commerciis abscinderetur, Vilvordam capit, quod oppidum ad Sinnam amnem interjacet. Simul Gandavenses, quod Hollandorum arma alibi occupabantur, nulla spe auxilii, imminentem necessitatem festina pactione præveniunt, conciliatore Campiniaco, qui, captivus ea in urbe, liberaque in custodia habitus, legati officium tuto fungebatur. Sed & Ricardoti

Constans Batavorum fortitudo.

Scaldis cœptum obsidium urget Parmensis;

Tenerimundam capit,

Et Vilvordam.

Gandavenses se ei dedunt.

1584. Ricardoti solertia. cardoti celebratur solertia, quod leges deditioni præscribens, sacrorum diversitatem repudiaturus, non ante præ se tulit, quam inclinatis ad pacem omnium animis, recedere tutum non erat; & alterum ejusdem commentum, quo sex e civibus, ad explendam ultionem, Parmensis arbitrio exceperat, magno proventui fuit, dum æquale omnibus periculum singuli pro se deprecantur. Nec omisit Parmensis, priorum gnarus & in posterum providens, arcem reponere, quæ civitatis immodestiam coerceret: totiusque jam Flandriæ potens (præter oppida maritima duo, Clusam & Ostendam,) commeatus bellique copias inde adventantes adjuvit, deducta fossa ad eam ripæ partem, quam castris insederat. Inter hæc, ad quos Antverpiæ cura pertinebat, sociorum opem implorare, nova instituere tributa, per Belgicam & Angliam conscribere militem; nec certe ullius rei obsessis major copia fuit. Nam præter classiarios centuriæ fere octoginta, sedecim turmæ Brabantiam tuebantur. Sed incertum urbis imperium senatores, magistratus, centuriones plebis, præpositi militares distrahebant, nimia regentium turba: eoque perniciosius id vitium, quia inundationes, & alia publice profutura, privati commodi ratione, avertebantur. Vicini, quos altricis omnium urbis periculum spectabat, alii alium respicientes, auxiliandi tempora, dum nondum hosti firmatæ sedes, prætermisere: sero, cum ultima urgerent, opes & vitam profundere libuit, nemini profutura. Maxime autem consilia Belgarum frustrata est accitæ foris potentiæ exspectatio: nam eo angustiarum deventum erat, ut vellent regnis accrescere, nec admitterentur. Regis quidem Hispaniarum vires brevi immensum adauctæ, si Belgas recuperaret, & labore armorum levaretur, juxta positis formidabiles erant: nec ullus jam Arausionensis, qui sub onere fatiscentes, & tot cladibus afflictos sua fortitudine in spem meliorum erigeret. Nam ille quidem ita comis fuerat & popularis, ut nunquam libertatem aut dignitatem suam cuiquam gratificaretur, neque detegendis vitiis parceret, supra omnes positus avaritiæ suspiciones: quo nomine admirabilem, simul ætate, genere, experientia gratum, plerique judicio, alii assuetudine venerabantur. Hoc collapso, etiam obsequium concidit, ut sine externæ potestatis firmamento restitui non posset: nec enim plebs tantum nullo fulgore eminentem, & tot nuper infortuniis concussam procerum auctorita-

Arx Gandavi reponitur.

Antverpienses sociorum opem implorant.

Incertum apud illos imperium.

Vicini auxiliandi tempora prætermittunt.

Calamitosus Fœderatorum status.

ctoritatem cœperat contemnere : sed & miles imparatus obsequio : & contra imperiis vetus prudentia aberat. Inter quæ via patebat Parmensis artibus, servitium amicis nominibus velantis. Quare visum occurrere desperationi, simulque rex Gallorum & Angliæ regina mitere, qui luctum ducis, & cæterorum casuum mœstitiam solarentur, notabili argumento, vicinos principes, ut suis Batavos opibus & constantiæ interdum relinquere, ita periculis non defuturos. Sed dubitatum fuit utrius regimen præoptaretur : nam invisa Gallorum imperia per Italiam, Anglorum per Galliam Hiberniamque memorabantur : apud hos, populo consuli, parco usu tributorum ; illic plus leges valere, nec infinitam regni potestatem. Apud Gallos, mores pretio corruptos, magnoque emi ut patriæ serviatur ; Anglis dura delectus, dura in pupillos jura : quæ mala ut primum pactis caveantur, paulatim exemplo serpere. Sed religio cum Anglia communis, quam per Gallias atteri aut evelli odiis crudelibus & perfidiis : hinc contra, spes Borboniorum, qui eadem sacra propugnabant ; inde, ambigua successio, & inter inhiantes Scotorum regina, Romæ & Hispanis devincta, prospiciebantur. Ita certabant res præsentes & ratio venturi. Ingens Gallis & propemodum par hostili potentia : minores Britanniæ, sed maritimæ vires. Prælata est Gallia, Anglis ultro suadentibus, qui se fassi infirmiores, subsidia duntaxat, & acceptis pignoribus, offerebant. Ita veteres & renovatas Francisci facto inimicitias temporum necessitudo evicit : arcanumque ingens patefactum est, posse Belgas sub domino esse, non posse sub Hispano. Nam minora multo postulabantur quam quæ Francisco præscripta fuerant, & quæ secretiora habebant legati mandata, metu offensæ, statim aperuere ; ex his etiam circumcisa quæ invisæ erant libertatis, puta, ut Ordinibus injussu Regis convenire liceret, senatus e Belgis esset, præfecti & magistratus e nominatis legerentur, inque omnibus honoribus, ejus religionis, quæ tum sola per istas partes recepta erat, ratio haberetur : quanquam erant nationes quæ ad ista remittenda non consenserant. Quibus agitatis diu, lentiore colloquio quam præsentes necessitates ferebant, invito non minus Rege quam Belga, accidit, ne juncti adversus Hispanum imminentem, alter alterius ope rem statumque firmarent. Lætari se honore, & uti voluisse, sed impediri intestino tumultu Henricus imputavit. Nam

1584.

Ex Gallia & Anglia missi qui illos consolentur.

Dubitatum utri regno velint accrescere.

Gallia præfertur;

A qua tamen propter intestinos tumultus non recipiuntur.

1584. Lotharingorum familiam, invidiosæ jam olim per Galliam potentiæ, Philippus eo maxime tempore, imminutionem virium suarum metuens, arcanis opibus in spes magnas erexerat; qui, facta conjuratione, Romanæ religionis tutelam, dissentientium pœnas, tributorum levamenta, & alia captandæ plebi jactantes, Regem timoris manifestum, quantum ipsis plura largiebatur, tanto insolentius contempsere: ac postquam orbitas ipsius, mortuus frater, e propinquo Carolus Borbonius senectute & sacerdotio invalidus, cæteri a Romano pontifice devoti, successionem fecerant incertam, tandem apertius innuebant, venire suum a Carolo magno genus, cujus stirpe dejecta, occupatam a Capeto regiam sex per secula detineri. Horum libidine Henricus, spem pacis socordiæ prætendens, agi se diu ferrique passus est; donec, erumpentibus in rebellionem dissidiis, sero didicit irritatam cedendo audaciam. Igitur, ea per impedimenta Rege absterrito, ne id quidem obtentum, ut, matre aut Navarreno nomen præbente, Regis beneficium dissimularetur, clausique limitum Gallicanorum transitus penuriam hostibus facerent.

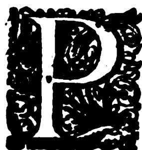
HVGO-

HUGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM

LIBER QUINTUS.

SUMMARIUM.

Fœderati ad Elisabetham recurrunt. Parmensis Antverpiam obsidet, eaque post Bruxellam & Machliniam potitur; arcem restituit; tentata ab Hohenloio irrito eventu Sylvaducis. Noviomagum & Dosiburgum Hispanis deduntur. Belgarum imperium recusans Elisabetha, auxilia promittit; illorum imperator Licestrius; nimii ipsi a Fœderatis concessi honores Reginæ non probantur. Imperium in Belgas affectans Ordines criminatur, & plebem in illos concitare studet: negotiationis libertatem circumscribit, hostiles quoque agros excidio damnat. Gravia Parmensi ab Hemerta deditur; eam sequitur Venloa. Axelam Mauritius expugnat. Gravewardam munit Scenkius. A Niemario captum Novisium cum aliis urbibus iterum in Parmensis venit potestatem. Licestrius magnis premitur querelis; Ordines pleraque ad suam curam trahere ægre fert; sacrarum literarum interpretes simul & populi studia sibi conciliat, in Anglicano milite & Sonoja multum præsidii ponit. Mauritii prudens dissimulatio. Licestrius in Angliam proficiscitur. Elisabethæ frustra iterum imperium offertur. Belgas querentes diu in Anglia Licestrius detinet. Zutphanium & illi oppositum munimentum Anglorum perfidia traduntur Hispano. Absente Licestrio summum Mauritio armorum mandatur imperium. Edictum de evectionibus temperatur. Ex miseria Brabantorum ac Flandrorum Batavi incrementa sumunt. Hohenloius cæsa Altipemæ Crepicordium occupat. Clusam expugnat Parmensis, quod Ordinibus a Licestrio, in Belgicam reverso, imputatur. Elisabetha in pacem propensa. Licestrii criminationibus Ordines respondent; hic urbes vi opprimere parat; ejus conjuratis Lugduni capite plexis in Angliam abit; ubi ejurato in Belgas imperio moritur. Scenkius Bonnam capit. Ingens ad subjugandam Angliam in Hispania classis struitur, quod Philippus ostentata pace dissimulat; pari arte cum illo agit Elisabetha. Classis adventans fraudes dirimit. Militum propter insoluta stipendia apud Belgas turba. Brevis inspectio, quo pacto se contra Hispanicam potentiam perculsi erexerint Batavi. Finium, reipublicæ status, virium, ac habitus animorum inter partes comparatio.

Ost longi temporis, & quidem tanta ferentis momenta, factam in Gallia jacturam, ad Elisabetham recursum est, asperiorem hoc ipso, quod secunda rogabatur: tractæque & illic fœderis pactiones, donec validæ civitates, auxiliis destitutæ, a republica desciverunt. Adhuc inter arma & ma- *Fœderati a Gallia non recepti ad Elisabethā recurrunt. Validæ interim civitates desciscunt.*

1584. & machinas Hispanorum, onustæ commeatu ab Hollandia Zelandiaque naves, ubi ventus ferret, Scaldim subvehebantur, tanta certe copia, ut intempestiva magistratuum frugalitate, dum rebus necessariis pretium minuunt, relatum sit frumentum quantovis tempori suffecturum. Et Parmensis, manu multo impar obsessis, nisi per famem, præcluso hoc itinere, victoriam non sperabat: sed ingens amnis latitudo infra urbem, qua ostiis advolvitur, & profundi æstus, quos hucusque Oceanus impellit, terrebant vani laboris metu. Quia tamen una hæc ratio obsidendi videbatur, adhibere diligentiam statuit, & aliquid credere fortunæ; quam non alias secundiorem expertus est. Nam dum natura obstare operi creditur, neglectæ a Batavis diruendi occasiones: ita factum est facillimum, quia difficillimum putabatur. Ab utraque ripa projectis molibus arctatum flumen, qua minimum patebat, Ordamum Calloumque inter: media ejus completa navigiis, quæ anchoris, & inter se vinculis continebantur; ac constrata deinde, in usum pontis & speciem. Addita ripis munimenta, & præsidio operis bellicæ naves, infraque & supra in flumine ratium compages tignis prominentibus, ut, siquid turbandi operis causa esset immissum, hoc impedimento detineretur. Nemo dubitat, contra imperfectum opus multa utiliter excogitari potuisse, si Belgarum in evertendo studia ædificatorum diligentiam adæquassent: sed hyems tota Parmensi condonata est: cujus diligentiam excitabat novum Philippi beneficium, arce Placentina ipsi reddita, quæ Hispanorum præsidio hactenus tenebatur. Vere primo mirari magis licuit consummatam molem, quam exscindere; cum densissimæ per utramque ripam machinæ arcerent.

1585. Naves quin etiam coacto intus tormentario pulvere & saxis fulminantes, & alia, sero usurpata, incertis tempestatum & significationum, quibus socios obsessi admonebant, partim & pravo ministrorum obsequio, eventum perdidere. Nec contabulato Scalde aliud restabat, quam per campos, quos amnis inundaverat, inferre commeatus, cui navigationi Caudesteinius agger intercedebat, quem, humentibus Brabantiæ pascuis eminentem, quod Belgas fecisse oportebat, munimentis aliquot hostis præceperat. Hunc missi Antverpia Zelandiaque pariter oppugnavere: & jam tenebant, sed fortissime dimicantes tormentis eminus discerpe-

Antverpiensium intempestiva frugalitas.

Parmensis ad expugnandam fame Antverpiam diligentia;

Ejus opera.

Belgarum in istis evertendis negligentia.

Placentina arx Parmensi redditur.

Omnibus incassum ad liberandam Antverpiam tentatis post Bruxellam & Mechliniam in Parmensis venit potestatem.

cerpebantur, donec loco cederent. Ea clades spes ultimas infregit; tandemque intersepptis auxiliis imminentes rei frumentariæ angustias sueta commerciis civitas non toleravit, cum aliquanto ante Bruxellam & Machliniam necessitas eadem, & annixi turbatores in Parmensis potestatem redegissent: quarum conditio durior, quia, rescissis legibus, modus servitutis a Rege petebatur. Ideo quod temporis Antverpiæ ad suprema restabat, hoc victoris clementia redempta est; qui & ipse occupandæ gloriæ properus, utque alias deditiones exemplo incitaret, pleraque indulsit, nisi quod alieni a Romanis sacris quatuor ultra annos, constituta re familiari, excedere jubebantur. In ipso ponte, memorabili ad omnem posteritatem opere, Parmensis, victoriæ decus, concessum a Rege vellus aureum induit. Mox & arcem, qua urbem respicit, studio libertatis pridem dejectam, firmando imperio restituit. Multum famæ, multum & virium urbs tam clara Hispanicis partibus attulit; non tamen, ut plerique tunc judicabant, res cæteras in se tractura: quod eventu adeo revictum est, ut Batavi, maximo ad liberandam urbem sumptu ac labore, suspiciones tamen non vitaverint proditæ fidei socialis, velut aliorum mala suas in utilitates verterent. At contra, ipsi Aldegondium (namque is urbem rexerat) culpæ subdiderunt, qui ad Zelandos reversus, cum primos accusantium impetus & custodiam pertulisset, post honorate habitus, in nulla tamen reipublicæ parte, ingenium paci quam bello aptius intra artes privatas & tranquilla studiorum tradidit senectuti. Fracta tot malis & militum virtus, qui, dum spes adhuc erat hostem Antverpia avocandi, Silvamducis, Hohenloio præeunte, feliciter ingressi, continuo profugere, per metum & imprudentiam, dum porta & hostibus omissis in prædam ruunt. At Noviomagum, urbem Geldriæ, cum Dosiburgo oppido, Romanæ religionis sectatores adjuti partium fortuna victori adjecere. Eandemque circa regionem passim clades, ducum temeritate, aut gregariorum ignavia. Mœrorem publicum auxit miserabilis exsulum populus, Brabanti & Flandri, religionis ergo, aut quia pactionibus diffidebant, propter iniquos interpretes, commerciorum denique inopia, in Hollandiam insulasque diffusi, qui exhaustas bello urbes viresque in majus extulere, ingens mox fortunæ melioris auspicium. Vix interim Anglicani fœderis exspectatio animos sustinebat. Delatum Elisabethæ imperium diximus,

1585.

A Rege aureo donatur vellere.

Arcem restituit.

Batavi Antverpiensibus proditæ socialis fidei suspecti.

Hohenloius Silvamducis feliciter ingressus eam continuo deserere cogitur.

Noviomagum & Dosiburgum Hispanis deduntur.

Exules Brabanti & Flandri Hollandiam sibi sedem eligunt.

Delatum interea Belgarum imperium Elisabetha recusat.

1584. Lotharingorum familiam, invidiosæ jam olim per Galliam potentiæ, Philippus eo maxime tempore, imminutionem virium suarum metuens, arcanis opibus in spes magnas erexerat; qui, facta conjuratione, Romanæ religionis tutelam, dissentientium pœnas, tributorum levamenta, & alia captandæ plebi jactantes, Regem timoris manifestum, quantum ipsis plura largiebatur, tanto insolentius contempsere: ac postquam orbitas ipsius, mortuus frater, e propinquo Carolus Borbonius senectute & sacerdotio invalidus, cæteri a Romano pontifice devoti, successionem fecerant incertam, tandem apertius innuebant, venire suum a Carolo magno genus, cujus stirpe dejecta, occupatam a Capeto regiam sex per secula detineri. Horum libidine Henricus, spem pacis socordiæ prætendens, agi se diu ferrique passus est; donec, erumpentibus in rebellionem dissidiis, sero didicit irritatam cedendo audaciam. Igitur, ea per impedimenta Rege absterrito, ne id quidem obtentum, ut, matre aut Navarreno nomen præbente, Regis beneficium dissimularetur, clausique limitum Gallicanorum transitus penuriam hostibus facerent.

HVGO-

HUGONIS GROTII ANNALIVM BELGICORVM

LIBER QVINTVS.

SVMMARIVM.

Fœderati ad Elisabetham recurrunt. Parmensis Antverpiam obsidet, eaque post Bruxellam & Machliniam potitur; arcem restituit; tentata ab Hohenloio irrito eventu Sylvaducis. Noviomagum & Dosiburgum Hispanis deduntur. Belgarum imperium recusans Elisabetha, auxilia promittit; illorum imperator Licestrius; nimii ipsi a Fœderatis concessi honores Regina non probantur. Imperium in Belgas affectans Ordines criminatur, & plebem in illos concitare studet: negotiationis libertatem circumscribit, hostilis quoque agros excidio damnat. Gravia Parmensi ab Hemerta deditur; eam sequitur Venloa. Axelam Mauritius expugnat. Gravewardam munit Scenkius. A Nivenario captum Novisium cum aliis urbibus iterum in Parmensis venit potestatem. Licestrius magnis premitur querelis; Ordines pleraque ad suam curam trahere ægre fert; sacrarum literarum interpretes simul & populi studia sibi conciliat, in Anglicano milite & Sonoja multum præsidii ponit. Mauritii prudens dissimulatio. Licestrius in Angliam proficiscitur. Elisabethæ frustra iterum imperium offertur. Belgas querentes diu in Anglia Licestrius detinet. Zutphanium & illi oppositum munimentum Anglorum perfidia traduntur Hispano. Absente Licestrio summum Mauritio armorum mandatur imperium. Edictum de evectionibus temperatur. Ex miseria Brabantorum ac Flandrorum Batavi incrementa sumunt. Habenloius casa Altipenna Crepicordium occupat. Clusam expugnat Parmensis, quod Ordinibus a Licestrio, in Belgicam reverso, imputatur. Elisabetha in pacem propensa. Licestrii criminationibus Ordines respondent; hic urbes vi opprimere parat; ejus conjuratis Lugduni capite plexis in Angliam abit; ubi ejurato in Belgas imperio moritur. Scenkius Bonnam capit. Ingens ad subjugandam Angliam in Hispania classis struitur, quod Philippus ostentata pace dissimulat; pari arte cum illo agit Elisabetha. Classis adventans fraudes dirimit. Militum propter insoluta stipendia apud Belgas turba. Brevis inspectio, quo pacto se contra Hispanicam potentiam perculsi erexerint Batavi. Finium, reipublicæ status, virium, ac habitus animorum inter partes comparatio.

Ost longi temporis, & quidem tanta ferentis momenta, factam in Gallia jacturam, ad Elisabetham recursum est, asperiorem hoc ipso, quod secunda rogabatur: tractæque & illic fœderis pactiones, donec validæ civitates, auxiliis destitutæ, a republica desciverunt. Adhuc inter arma & ma- *Fœderati a Gallia non recepti ad Elisabethā recurrunt. Validæ interim civitates desciscunt.*

1584. & machinas Hispanorum, onustæ commeatu ab Hollandia Zelandiaque naves, ubi ventus ferret, Scaldim subvehebantur, tanta certe copia, ut intempestiva magistratuum frugalitate, dum rebus necessariis pretium minuunt, relatum sit frumentum quantovis tempori suffecturum. Et Parmensis, manu multo impar obsessis, nisi per famem, præcluso hoc itinere, victoriam non sperabat: sed ingens amnis latitudo infra urbem, qua ostiis advolvitur, & profundi æstus, quos hucusque Oceanus impellit, terrebant vani laboris metu. Quia tamen una hæc ratio obsidendi videbatur, adhibere diligentiam statuit, & aliquid credere fortunæ; quam non alias secundiorem expertus est. Nam dum natura obstare operi creditur, neglectæ a Batavis diruendi occasiones: ita factum est facillimum, quia difficillimum putabatur. Ab utraque ripa projectis molibus arctatum flumen, qua minimum patebat, Ordamum Calloumque inter: media ejus completa navigiis, quæ anchoris, & inter se vinculis continebantur; ac constrata deinde, in usum pontis & speciem. Addita ripis munimenta, & præsidio operis bellicæ naves, infraque & supra in flumine ratium compages tignis prominentibus, ut, siquid turbandi operis causa esset immissum, hoc impedimento detineretur. Nemo dubitat, contra imperfectum opus multa utiliter excogitari potuisse, si Belgarum in evertendo studia ædificatorum diligentiam adæquassent: sed hyems tota Parmensi condonata est: cujus diligentiam excitabat novum Philippi beneficium, arce Placentina ipsi reddita, quæ Hispanorum præsidio hactenus tenebatur. Vere primo mirari magis licuit consummatam molem, quam exscindere; cum densissimæ per utramque ripam machinæ arcerent.

1585. Naves quin etiam coacto intus tormentario pulvere & saxis fulminantes, & alia, sero usurpata, incertis tempestatum & significationum, quibus socios obsessi admonebant, partim & pravo ministrorum obsequio, eventum perdidere. Nec contabulato Scalde aliud restabat, quam per campos, quos amnis inundaverat, inferre commeatus, cui navigationi Caudesteinius agger intercedebat, quem, humentibus Brabantiæ pascuis eminentem, quod Belgas fecisse oportebat, munimentis aliquot hostis præceperat. Hunc missi Antverpia Zelandiaque pariter oppugnavere: & jam tenebant, sed fortissime dimicantes tormentis eminus discerpe-

Antverpiensium intempestiva frugalitas.

Parmensis ad expugnandam fame Antverpiam diligentia;

Ejus opera.

Belgarum in istis evertendis negligentia.

Placentina arx Parmensi redditur.

Omnibus incassum ad liberandam Antverpiam tentatis post Bruxellam & Mechliniam in Parmensis venit potestatem.

cerpebantur, donec loco cederent. Ea clades spes ultimas infregit; tandemque interseptis auxiliis imminentes rei frumentariæ angustias sueta commerciis civitas non toleravit, cum aliquanto ante Bruxellam & Machliniam necessitas eadem, & annixi turbatores in Parmensis potestatem redegissent: quarum conditio durior, quia, rescissis legibus, modus servitutis a Rege petebatur. Ideo quod temporis Antverpiæ ad suprema restabat, hoc victoris clementia redempta est; qui & ipse occupandæ gloriæ properus, utque alias deditiones exemplo incitaret, pleraque indulsit, nisi quod alieni a Romanis sacris quatuor ultra annos, constituta re familiari, excedere jubebantur. In ipso ponte, memorabili ad omnem posteritatem opere, Parmensis, victoriæ decus, concessum a Rege vellus aureum induit. Mox & arcem, qua urbem respicit, studio libertatis pridem dejectam, firmando imperio restituit. Multum famæ, multum & virium urbs tam clara Hispanicis partibus attulit; non tamen, ut plerique tunc judicabant, res cæteras in se tractura: quod eventu adeo revictum est, ut Batavi, maximo ad liberandam urbem sumptu ac labore, suspiciones tamen non vitaverint proditæ fidei socialis, velut aliorum mala suas in utilitates verterent. At contra, ipsi Aldegondium (namque is urbem rexerat) culpæ subdiderunt, qui ad Zelandos reversus, cum primos accusantium impetus & custodiam pertulisset, post honorate habitus, in nulla tamen reipublicæ parte, ingenium paci quam bello aptius intra artes privatas & tranquilla studiorum tradidit senectuti. Fracta tot malis & militum virtus, qui, dum spes adhuc erat hostem Antverpia avocandi, Silvamducis, Hohenloio præeunte, feliciter ingressi, continuo profugere, per metum & imprudentiam, dum porta & hostibus omissis in prædam ruunt. At Noviomagum, urbem Geldriæ, cum Dosiburgo oppido, Romanæ religionis sectatores adjuti partium fortuna victori adjecere. Eandemque circa regionem passim clades, ducum temeritate, aut gregariorum ignavia. Mœrorem publicum auxit miserabilis exsulum populus, Brabanti & Flandri, religionis ergo, aut quia pactionibus diffidebant, propter iniquos interpretes, commerciorum denique inopia, in Hollandiam insulasque diffusi, qui exhaustas bello urbes viresque in majus extulere, ingens mox fortunæ melioris auspicium. Vix interim Anglicani fœderis exspectatio animos sustinebat. Delatum Elisabethæ imperium diximus,

1585.

A Rege aureo donatur vellere. Arcem restituit.

Batavi Antverpiensibus proditæ socialis fidei suspecti.

Hohenloius Silvamducis feliciter ingressus eam continuo deserere cogitur.

Noviomagum & Dosiburgum Hispanis deduntur.

Exules Brabanti & Flandri Hollandiam sibi sedem eligunt.

Delatum interea Belgarum imperium Elisabetha recusat.

1585. mus. Sed prudens fœmina detrectavit invidiam interversæ dominationis : neque tam arcta societate, rebus ambiguis, famam fortunasque suas implicuit. Consultius visum, secreta habere per Belgicam potentiæ munimenta : & modicis ibi viribus, & missis iterum qui Americæ oras popularentur, Hispanum fatigare, donec flexis in pacem animis amoliretur suspectos exercitus. Auxilia autem promisit, id se jure facere scripto testata, quo morem principum oppressos sublevandi, pactas olim Britanniæ & Belgarum amicitias, cum Hispanicorum scelerum insectatione, memorabat. Simul religio prætendebatur, cujus securitatem sibi nulla alieni cupidine commendatam, Galliæ & Scotiæ rebus probabat. Perscriptæ fœderis leges, pleræque in eandem formam qua prima societas convenerat, & ut quinque millia peditum, equites mille in Belgis Reginæ stipendiis militarent: legatus, qui ejus copiis præficeretur, cum Anglis præterea duobus, receptus in Senatum publicis bellique consiliis interesset : classem struenti Reginæ Belgæ parem navium numerum adjicerent. Pro restituendis impensis, ubi bellum desiisset, obligatæ pignori maritimæ urbes Brila & Flissinga, nihil immutato earum regimine, cum Zeburgo Walachriæ castello, Anglorum præsidiis traduntur, non sine metu in posterum, quem tunc præsens necessitas averterat. Auxilii Anglicani imperium Robertus comes Licestrius accepit, egregius virtutum simulator, & qui invisos atque infelices Dudleiæ gentis spiritus haud ingrata comitate velaret. Origo illi fortunæ (nam claritudo generis inter adversa fuerat) a carcere cœpit, quo inclusam simul Elisabetam sororis Reginæ suspicionibus, non pro rerum præsentium conditione coluerat : unde, per obsequia consortiumque infortunii, conciliatis affectibus, (quibus illa muliebriter indulgebat, non tamen ut viriles curas omitteret,) ita animum ejus erudito luxu permulsit, ut jam regnantis conjugio electus crederetur ; quod æmulantium metu quanquam non obtinuit, ad maxima tamen evectus, &, ambiente invidia, valentes inter inimicos illæsus egit. Advenienti in Batavos obvia populi studia, & procerum assentatio. Nam inerat & vultui sermonique amœna quædam majestas, & quasi collapsæ fortunæ restitutor conspiciebatur : nec liberalitas aberat in literis aut armis eminentes : tantaque festinatio fuit, ut homini extero, & apud suos morum minime inculpato (nam, sublato Essexio,

Auxilia promittit.

Quinque millia peditum & mille equites.

Fœderis leges.

Brila, Flissinga cum Zeburgo Anglorum præsidiis in pignus dantur.

Licestrius auxilii Anglicani imperator.

Illius mores & fortuna.

Obviis populi studiis & procerum assentatione in Batavia excipitur.

1586.

Essexio, domum sibi vacuam nuptiis fecisse dicebatur) ante ulla ingenii experimenta, præfectura totius Belgicæ, qualis Caroli temporibus fuerat, & omne terra marique regimen permitteretur, cum pecuniæ publicæ administratione. Senatus ita illi additus, ut adsessuros e nominatis ipse legeret, & quodammodo omnium suffragiis unus æquaretur. Præcipue grata pietatis species a rerum divinarum ordinatione imperium auspicantis: & recens Valesii ob contraria odium, illum favorabilem fecerat. Erant & qui Arausionensi antehaberent, sperantes minus gratiæ datum iri, quanto domesticis opibus & egregiæ Principis amicitia florenti pro recto tendere expeditius foret. Sed decernebant honores immodicos, alii ambitione, simpliciores demerendæ Reginæ; quod tamen contra cecidit, ut excusandum illi haberent, quæ videri voluit timere, ne recusatum sibi imperium per Licestrii personam ingererent; nisi forte gnaram illius ingenii altior suspicio incesserat. Statim, imminens omni potentiæ malum, adulatores accessere, quibus impellentibus & ipse delinitus (ut est humani ingenii natura) occasione dominationis, cum jam ab Ordinibus in verba solennis sacramenti & Reipublicæ insignia adscisceretur, beneficium eorum in ipsos vertit: &, quasi in provinciam missus, occulta cum Anglis maxime hominibus consilia init, qua ratione muniret imperium. Plurimum autem differunt harum nationum ingenia & mores. Nam Angli, ut addicte serviunt, ita evecti ad dignitates priorem humilitatem insolentia rependunt: Belgarum est parere & imperare cum modo, nec gens ulla fidelius amat eminentes, aut iisdem, si contemtus adsit, implacabilius irascitur. Quæ non expendens Licestrius, ignarus etiam dignitatis suæ auctoribus pœnitentiam restare, (tantum in Anglo milite, & præsenti fastigio fiduciæ erat) indulgere pertinaciæ cœpit: idque eo periculosius, quia rerum Batavicarum intima nec ipse norat, nec peritioribus auscultabat. Assumti sunt & Belgæ in partes, sed quorum alii, rebus domi afflictis per bellum aut luxum, qualicunque servitio paupertatem, ut summum malorum, fugiebant; alii, patria capta, assueti honoribus, & privatæ vitæ impatientes, non alium videbant insurgendi gradum: cæteri, novorum propter ipsa avidi: quibus deinde, ut fit rebus turbatis, perfidi & hostibus venales miscebantur. Talis Belgarum præsidem cohors obsederat, quæ primo in Ordines obliqua convitia jacere, &, ubi

Maxima ejus in Senatu auctoritas.

Immodici illi concessi honores Reginæ non probantur.

Imperium in Belgas affectat.

Ingenia Anglorum plurimum a Belgis differunt.

Licestrii in Ordines criminationes,

1586. ubi hæc pronis auribus excipiebantur, apertas criminationes a paucorum culpa in cunctos intendere, quasi nihil honesti arcanum, nihil impervium esset apud suis commodis distentam multitudinem. Arausionensis etiam exemplo ad spem dictaturæ præproperam hortabantur, ipso ad omnia credulo, ut cui longa felicitate corruptum judicium, nec satis discerneret, quanto aliis artibus muliebris gratia, & in libero populo principatus quærerentur. At plebi in Ordines concitandæ, quæ sponte etiam rectores odit sub quibus fortunam adversiorem experta est, ærarii patrocinium, res maxime popularis, usurpatur; cum tamen, in eo tractando, tam verum sit, ministris Licestrii fidem, quam ipsi perspicaciam defuisse. Offendit statim plurimos edicto, quo non modo cum subactis Belgarum gentibus & Hispanis negotiationem rescindebat, quæ nisi ob certas temporum occasiones hactenus tolerabatur, sed ne in Galliam quidem, aut maritima Germaniæ transferri merces volebat, quod obtenderet rerum penuria debellari hostem posse, si nec ex Britannia nec ex Belgica ullis copiis juvaretur: incogitato, merces esse multas, nec hosti necessarias, & Batavis superfluentes. Sapientiores judicabant assentantium avaritiæ obtemperatum, qui venalem apud se exportandi licentiam, aut ex delationibus lucra animo antecepissent; auctaque fides, cum Ringaltius, sub Albano quondam & Requesenio quæsturis exercitus, mox peculatus crimine aspersus, tunc vero flagrantissima apud Licestrium gratia, jus ex edicto inquirendi in tabulas mercatorum & literas accepit, contra vetera instituta, quæ maximam partem habent libertatis, amovere a cujusque re privata speculatorem. Ergo cum aliæ gentes, ad quos bellum non pertinebat, arceri Oceano & hostium commerciis non possent, compendio duntaxat a Batavis averso, quo uno res hactenus steterat, magna mercatorum multitudo patriis urbibus emigrabant. Nam Angli quidem facilius mercaturæ damnum patiebantur, gens prædis lætior, & tunc, egregia belli specie immissi Oceano, parentes Hispano insulas navesque infestabant. Nec interea Batavis abstinebatur, si qui forte, emissi custodum dissimulatione, per fretum tentabant in occidentem erumpere: unde repertum postea, Britanniam insulam retro vehi, quo vasto & vix usurpato mari prædonum insidiæ effugerentur. Vetitam evectionem vicissim eorum, quæ peregre solita peti,

Assentatores eum ad spem dictaturæ hortantur.

Concitandæ plebi ærarii patrocinium usurpat.

Negotiationis libertatem circumscribendo plurimos offendit, ac ingens reipublicæ detrimentum affert.

peti, penuria ſequebatur, ita quidem ut non aliud remedium Ordines invenirent, quam frumentum omne decreto publico coercere: qua lege iidem incognitæ hactenus neceſſitatis auctores, & maligni interpretes, famem Angliæ quæri calumniabantur. Simile erat, quod hoſtiles agros, qui ſtipendium pendebant, Liceſtrius ſolitudini & excidio damnabat, præter ultionis metum, ſævum in eos, qui vi aut dolis avulſi a patriæ corpore quandoque redituri ſperabantur. Commotus & miles, quod aliarum nationum cohortibus Angli duces inſererentur: aditusque Hohenloius, qui cunctantes ante in Liceſtrii verba adegerat, ut impermixtos ordines & armorum præmia tueretur, ſuſcepit cauſam: odioque tam gentis quam ducis interritus, ut pollicitationibus incorruptus, apertiſſime defendit optimatium partes, generoſa ſimplicitate ſimulandi impatiens, & per vinolentiam tegendi quoque ignarus. Sopivit naſcentem diſſenſionem nonnihil cura belli recrudeſcentis. Nam Parmenſis per prælia aliquot, & caſtellorum utrinque ereptiones circa Rhenum hyeme extracta, ad nuncium Anglicani fœderis pecunia a rege auctus & milite, ut reliqua Brabantiæ perficeret, Graviam, oppidum in ſiniſtra Moſæ ripa, obſidio premebat, ſupra infraque clauſo amne, quod ad commeatus arcendos toties ſibi proſperum rurſus experiebatur. Sed miſſus a Liceſtrio Hohenloius cum delecto militum comitatu hoſtilia munimenta vincendo perrupit, &, adjutus verno fluminis incremento, liberavit oppidanos famis & reliquæ penuriæ metu. Nec eo minus perſtitit hoſtis majore cum exercitu oppugnationem moliri; quam imminentem Hemerta vir nobilis Belga (hunc Hohenloius præfectum reliquerat,) cum jam auxilia adventarent, feſtinata nimium deditione prævenit; blandiciis, ut creditur, pellicis emollitus, cujus flagitii crimine a Liceſtrio capite plexus eſt. Diſciplinam vocabant æquiores, alii gentis odium, quia Rolandus Eboracenſis Imbiſianis quondam conſiliis permixtus, Anglique plures nihilo tutioris fidei, aut manifeſti ignaviæ, non modo ſecuri, ſed primarum admiſſionum compotes, agerent. Secuta Graviam Venloa, Geldriæ oppidum ſuperius, & in dextra ripa ſitum, prodente plebe egregia militum ſtudia. Dimiſſæ interea manus agrum hoſtilem prædabantur; poſuitque Mauritius rudimenta Axelæ expugnator, quam Ternuſio egreſſus (id Flandricæ oræ munimentum Fœderati te-

1586.

Inventum ab Ordinibus remedium.

Imprudenter quoque hoſtiles agros excidio damnat.

Liceſtrium permiſcere militum ordines non patitur Hohenloius.

Parmenſis Graviam obſidet.

Miſſus Hohenloius munimenta obſidionis perrumpit.

Vrbs tamen ab Hemerta præfecto deditur;

Qui capite propterea plectitur.

Venloa ſequitur.

Axelam Mauritius capit.

1586. nuere) nocturno scalarum ascensu invasit. At Agrippinense bellum, de quo ante retuli, non tam partium viribus quam ducum virtute flagrabat.

Scenkius Truxio militans Gravewardam munit.

Scenkius, relicto Parmensi, transgressus ad Truxium, occupatis passim præsidiis, cuncta antistitis ditioni subjecta ferro & igni populabatur: deinde jussu Licestrii insulam muniit; quæ ad ipsum Rheni divortium lævo Bataviæ lateri præjacet, Gravewardæ nomen: idque nunc maximum imperii istius propugnaculum est.

Nienarius Novesium capit, Quod iterum cum aliis oppidis mox in potestatem Parmensis recipit; Berca detractus infelici eventu cum Licestrio pugnat.

At Nienarius, earundem partium ductor, Novesium, veteri celebritate oppidum, furto ceperat: quo contendit Parmensis, oratus a Bojoaro, & cupiditate cum felicissimis ducum gloria certandi. Nam Carolo Burgundo secundissimam prius fortunam is locus retudit, vertitque. At ipsi prospera oppugnatio, & superba victoria: collucentem incendiis ingressus urbem; mox Alpa, Cracovio, Mursa in deditionem acceptis; ad Bercam hæsit, spem præter defensam a Scenkio: tandemque detrahitur, Licestrio post captum Dosiburgum Zutphaniæ imminente. Sed huic, dum aditus claudere & castra præmunire ignavum putat, invecto commeatu reversus hostis experiendarum virium occasionem dedit.

Sidneius nobilis Anglus illo in prælio occisus.

Ejus pugnæ felicem alioqui Anglis eventum mors Philippi Sidneii funestavit, juvenis ad maxima quæque nati, ut qui claris natalibus opibusque rarum decus literas adjunxisset; hoc major avunculo Licestrio, cui & fortunæ, quantacunque ea futura erat, successor destinabatur. Mox venit in potestatem castellum contra Zutphaniam in altera ripa, quæ cisisalana est, cœptum olim Belgis, &, cum incremento fluminis fugarentur, ab hoste perfectum.

Velavia ac Daventria, Ordinibus nequicquam renitentibus, perfidis præficiuntur a Licestrio Angli.

Hujus curam cum omni terra Velavia Licestrius Rolando Eboracensi; Daventriam, quam defectionis suspectam præsidio Hiberni militis ab omni humanitate alienissimi ultro iritaverat, Wilhelmo Stanleio credidit: utrumque adversa Ordinum voluntate, qui satis gravibus de causis, quas exitus comprobavit, illorum hominum perfidiam metuebant. Nec ullum hac in re Licestrii dolum arguerim, sed quod in cæteros contumax, & tantum adulantibus patens, inexploratis amicitiis turpiter fidebat. Nam & aliorum, quos ad consilia præcipuos habebat, factiosi conatus eruperant: quos inter conspicuus etiam in reatu Ringaltius cuncta judicum tribunalia ejurabat, donec ad extremum transfuga vitam infamem inter hostes inopia finivit. Regressum

igitur

igitur a bello ducem innumeræ simul querelæ premebant, 1586.

Magnis querelis premitur.

quod non sine civium injuria bellum & præsidia agitarentur; contra quam expediret imperium sponte populi obtinentibus: addebatur, traditam alienigenis quæsturam malis artibus geri, turbatum nummi pretium, nec milites & cætera reipublicæ onera cum ærario comparari: exhaustis rei navalis obventionibus prodi maris arbitrium: labare commercia: male meritis mandatos honores: at secundæ ab ipso præfecturæ vim omnem destrui, & jus in præsidia eripi multis annis servatum. Nec tacebatur, quod conductus eo tempore e Germania miles non adventasset (suspicio erat, Anglorum dolo factum, qui suum robur & proprias vires mallent inducere) tenuitate copiarum, quando & auxiliares numeros ducum aut quæstorum avaritia exhauserat, cessum hosti, neque ejus victoriis obsisti quivisse. Perlata hæc Ordinum verbis tum Fœderatorum, quorum eo primum tempore crebri conventus haberi cœpere, ut agi extra Senatum possent ea, quæ Anglorum conscientiam formidabant; tum Hollandorum, qui pro se & Mauritio privatim multa questi etiam communia pleraque ad suam curam retrahebant. Quæ Licestrius impatienter tulit: eos scilicet ex officinis & tabernis in curiam evadere, quo præter sordidas artes venalemque animum nihil afferrent: se eo genere, ea dignitate, accepturum leges ab rudi plebe; & alieno imperio militaturum. His ille accensus, a Republica, si posset, amovere plebem, quæ fere dominantibus infestior est, & acris depeculatorum observatrix, optimum factu judicavit: idque eo facilius processurum, quia exteri & civium multitudo longe maxima regiminis exsors læto animo acceptura videbatur æqualitatem. At mihi sapientum præcepta & veteres civitatum species animo repetenti, videntur magnifica dictu verius, quam factu sequenda excogitasse, quotquot partem eam populi, cujus ad communem utilitatem quæstus maxime redundat, honoribus exuunt. Nam, ut maritimas taceam gentes, apud quas vulgus plurimum pollebat, etiam Spartiatæ dilectos e plebe, tanquam adulandi nescios, regibus æquavere; Romæque haud ante pax ordinum fuit, quam plebs in imperii partem vocata est; quin & hodie florentissimis in urbibus, quas optimates regunt, negotiatores patriciorum nomine plebis officia exercent: nedum ab ista republica, quæ cuncta mari & amnibus debet, is ordo arceatur;

Ordines crebris conventibus pleraque ad suam curam trahunt;

Quod eos despicatui habens ægre fert Licestrius,

A Republica plebem removere studet.

1586. ceatur, majore multo, quam olim fuit, mercaturæ dignitate, ex quo orbem totum navigationes aperuerunt: & nunc divitiæ fere penes illos sunt; quarum in mandandis honoribus haberi rationem, priscis quoque ac severis legumlatoribus placitum est; minusque suspectæ esse debent ullius opes aut avaritia, ubi potentia nec perpetua est, & fere mandatis includitur. Sed hæc atque alia semper servata mutare Licestrius parabat, non tam vano novandi studio, quam ut nobilitatem & clara ingenia a cæteris segregando partes proliceret. Interpretes primum sacrarum literarum (qui soli multitudinis aures & affectus hoc seculo possident) adjungebat sibi specie pietatis, & aliorum dissimilitudine. Nam primis in republica religio minus tum cordi quam par erat, hanc unam armorum causam vulgantibus: & olim contra supplicii metum acrius cupita, per impunitatem neglectui erant: non sacris salva reverentia: non administris honos. Erant & qui omne jus ecclesiasticæ censuræ eriperent: acerbam scilicet sacerdotum dominationem infestis animis meminerant, veterumque odio cuncta novabantur. Quæ contra Licestrius, autoritatem atque alia commoda Angliæ exemplo ostentans, concionantium voces, & per illos populi studia sibi conciliabat; pleraque reipublicæ non magistratibus credens, sed his, qui in aliqua sacrorum parte, aut plebejo centuriatu versabantur, quibus etiam optima volentibus rerum notitia & usus aberant. Iam vero multi, quorum fortia pro patria consilia exstabant, palam demoti honoribus, quia cum Romana Ecclesia aut per omnia, aut ex parte sentiebant, parum proviso, quam non pacifici exempli res foret, si semel evulgaretur, eam induci religionem, quæ consortes reipublicæ alios non admitteret. Brevi apud Frisios, Trajectique Batavorum, ubi ereptum civibus imperium incolæ occupaverant, aliasque per urbes, quæ turbidæ etiam olim ac nimia vi multitudinis regebantur, Ordinum nomen magna in invidia esse cœpit: ille unus religionis vindex, ille & hostium & intestini ambitus avaritiæque expugnator coli. Præter hæc, munimenta, insulas ad mare sitas, & alios limites Anglicano milite tenebat: nec minus in Sonoio præsidii, qui ob egregia facta Westfrisiæ regimen sub Arausionensi meritus, intendere vim suæ præfecturæ sperabat, favente Licestrio ut proximas suo fastigio potestates imminueret, atque avido hanc regionem, aliaque

Interpretes sacrarum literarum sibi adjungit;

Per quos populi quoque studia sibi conciliat.

Cum Romana Ecclesia sentientes honoribus demovet.

Apud Frisios & Vltrajecti summo in honore esse cœpit.

In Anglicano milite & Sonoio Westfrisiæ præfecto multum quoque posuit præsidii.

1586.

que præsidia ab Hollandiæ imperio & Mauritii cura divellere, qui magnam indolem pertinaci silentio dissimulabat, cum eodem tempore & falsissimis criminibus & per amicitiæ speciem tentaretur. His præstructus Licestrius cum suorum e numero multos evexisset, & vulgus ubique discordiis ambiguum, pars major in ipsum vergeret, non multum sibi ad liberam potestatem restare credidit, si veteri apud Elisabetham gratia niteretur. Ergo ne longæ absentiæ tempora largiretur inimicis, peritus ejus regiæ, domum proficiscitur. Apud Ordines, evocatum se ad Angliæ concilium præferebat, ibi quoque res Belgicas acturum; apud plebem, Ordinum contumeliis iritatum excedere, & nisi alio rerum vultu haud rediturum minabatur: quod plurimos incendit, sparsis & in vulgus literis, quibus aut Ordinum acerbitas, aut Licestrii merita & in populum studia differrentur; additoque insuper rumore, Reginam principatum Belgicæ non detrectaturam, nisi terrerent primæ societatis experimenta, & innumeræ leges, quibus justissima quamvis imperia eluderentur: per quæ eo deventum est, ut Trajecti novi magistratus, & in Frisia privati publico nomine legatos ad Reginam mittere auderent, qui principatus conditiones non tam ferrent, quam acciperent. At illa, quanquam Anglorum concilio collationes, si vellet, eam ad rem pollicente, pernegavit: nec tamen quorundam effugit suspiciones, quasi consensu publico delatum honorem & recusatum, plebis ac militum seditionibus debere mallet. Discedens autem Licestrius senatui permisit rempublicam: sed non multo post scriptura prolata est, qua jus in præsidiarios & præcipua imperii sibi exceperat. Missi hac de causa in Angliam, qui mutilum regimen, & si subita ingruerent, nulla in potestate præsens subsidium conquererentur. Sed inauditos Britannia diu detinuit, suis ipsa motibus involuta: nam regina Scotiæ, a suæ gentis Ordinibus exacta, supplex ad Elisabetham profugerat, cui, præter similitudinem summi nominis, propinquo sanguine connectebatur: ibi, magnis suffulta clientelis Romanas cæremonias sectantium, spem recepisse prioris fortunæ, & Elisabethæ saluti, regnoque imminere credita, custodiis primum, deinde, ne sic quidem infra metum, morti tradita est. Apud Batavos sævi interim tumultus, &, ut quæque partium prævaluerat, exilia aut vincula decernebantur. Sed ubi Wilhelmus Stanleius

Mauritius interim suam dissimulat indolem.

Elisabethæ gratia fretus libera in Fœderatos potestatis sibi spem facit Licestrius.

Ob quam causam domum abit.

Profectionis discordantes prætextus.

Novi Trajecti magistratus, & privati Frisii Elisabethæ iterum imperium frustra offerunt.

Belgæ de mutilo sibi relicto regimine in Angliam conquestum missi diu detinentur.

1587.

Scotiæ regina morti traditur.

1578. leius Daventriam, Rolandus Eboracensis oppositum Zutphaniæ munimentum Taxi Hispano, accipienti perfidiam & tamen aversanti, tradiderunt, gratiosus apud Licestrium uterque, e plebe multi efferre Ordinum prudentiam, sua studia damnare: etiam Anglorum nonnulli, eluendæ gentis infamiæ, procerum jussibus applicabantur. Inventus tamen ex eadem gente Alanus, Cardinalis postea factus, qui libello in id edito religionis obtentu defenderet facinus, ut pessimi exempli, ita autoribus quoque suis infelix. Nam postquam ipsi inter se odiis commissi, Eboracensem, hominem formidandæ in quidvis audaciæ, veneno sublatum fama est: Stanleius Daventria demotus, cohorte, quam secum traduxerat, subductis stipendiis diffluente, in Hispaniam profectus, neque præmia ibi sperata, neque consiliis fidem reperit. At Fœderati Ordines accepta voluntatum tam vulgi quam militis pro se inclinatione, ut quamvis magna Reipublicæ calamitas in bonum verteret, paternum in Mauritio favorem excitarunt, mandato per summi ducis absentiam armorum imperio. Quin & prætermissum hactenus sacramentum a militibus in nomen Ordinum, & cujusque nationis præfectorum postulabant, quod proditores & seditiosissimus quisque hoc colore scelera velaret, simpliciores etiam Licestrii honorem, quasi dictum Reginæ jusjurandum, interpretarentur. Edictum de evectionibus ita temperatum est, ut in pacatas gentes cuncta, præter quæ bello idonea ad hostiles Belgas locaque his finitima, excepto super hæc frumento, cætera exportarentur: quæ lex pro usu sequentium temporum contracta sæpius, aut laxata est. Itaque ea tempestate diversissima fortuna per Belgicam agebatur. Nam Brabanti Flandrique, raro commeatu & perpetuis agrorum populationibus exhausti, extrema penuria conflictabantur; ditesque olim homines ad famem & mendicitatem redactos constat: vix populorum defectiones metus, atque obsessi dominantium viribus limites, arcebant. Contra prolatis pomœriis crescere videres oppida Batavorum, & utrumque in latus classes Oceano dispergi: ut unam gentium hanc arbitrer, quæ bello etiam magis quam pace commerciis profecerit; habendamque merito felicissimam, si non, qui senescentibus fere imperiis & consumptæ fortunæ finis est, ipsa magnitudinis suæ primordia, valido adhuc hoste, intestinis discordiis attrivisset. Tribunus

Daventria atque oppositum Zutphaniæ munimentum a perfidis Anglis Hispano traduntur.

Proditorum infelix exitus.

Mauritio summum armorum mandatur imperium.

Milites Ordinum nomini sacramentum dicunt.

Edictum de evectionibus temperatur.

Brabanti & Flandri extrema conflictantur penuria.

Incrementa contra sumunt Batavi.

nus Hispanicarum partium Altipenna postea quam oppidum Geldram, unde Geldriæ regioni nomen est, cum præfecto pactus in se traduxerat, apud Silvamducis ab Hohenloio cæsus, occupandum illi castellum reliquit non longe ab urbe, cui ex ea clade vocabulum Crepicordii factum est. At Clusam, in ultima Flandrici maris ora, quæ Zelandiam spectat, a tergo insulaque adjacente (Catzandia dicitur) circumventam Parmensis incredibili machinarum violentia labefactabat. Quod simul comperit Licestrius, nihil tardato reditu, frustra de portu irrumpendo cogitationem instituit. Sed cum ad alteram versus rationem, Ostendam profectus, hostem propter castra posuisset, incogniti exercitus numerum augente fama, constat utrumque alterius vires supra verum formidasse. Digressus tandem prior Licestrius jacturam oppidi apud cunctos graviter acceptam, non hostium virtuti, non partium studiis ob suspiciones male adhuc coalescentibus, imputavit; persequi jam pene obductas dissensiones, & Ordines culpæ subdere, libido erat: cupienti sibi hostem depellere, militem, pecuniam, & cætera maligne subministrari ait; vix præsidiis sufficere quæ tribuebantur, ne dum exercitu contra certaretur; aut si tanta esset paupertas, quid desperatam Rempublicam infelici bello detinerent? Quippe tunc solitas post victoriam artes iterante Hispano, & ipsa Regina in pacem nutare videbatur: quanquam missa nuper sub Dracone classis, vastatis Hispaniæ littoribus, ostenderat quam infirmum domi, quod alibi adeo metueretur, imperium; & sub Cavendisio alia aversam Americæ oram & Moluccas cum lucro perspexerat. Sed ingravescente ætate fœminam multa terrebant; Hiberni sæpe rebellando, & per Belgica arma in justam militiam exerciti; & præter hostem Hispanum suspecta Scotia, infesta Gallia; nec pauci in Anglia motuum avidi. At Ordines, gnari quantum id rebus suis alias nocuisset, colloquii mentione, ut poterant, discussa, si ex fide administraretur ærarium, negabant annuum tricies florenorum (id præter Angliæ auxilia & maritimas proprie opes erat virium) quasi magnam tenuitatem contemni debere, cum Arausionensis minori copia res magnas sæpe gessisset. Attentos & parvo uti nosse: ubi pecuniæ negligenter habeantur, etiam cum nimium datur, non satis dari. Deinde repertis Licestrii ad amicos literis, quibus ipsi dedidicisse obsequium,

1587. *Cæso apud Sylvamducis Altipenna Hohenloius Crepicordium occupat.*

Licestrio nequicquam suppetias ferente, Parmensis Clusam expugnat: Quod Ordinibus imputatur.

Elisabetha in pacem propensa.

Ærarii administratio Ordinibus cordi:

1587. sequium, & iniquitate adversus eminentes rerum ad se non pertinentium satagere accusabantur, edicto ostendunt, olim in se populi jus, nuper & principis translatum: utrumque delata præfectura detinuisse: aliaque de conventu suo magnifica, & quibus ambitionis crimen purgarent. Spes Licestrii directius jam petebantur, quam ut intellectis tardisque artibus insisteret. Indignatus igitur plebis iram adversus magistratus adhuc intra voces stare, festinata audacia urbes interius sitas, & unde terror in [illegible]tera, factione & præsidiis opprimere parat, haud satis proviso Valesii exemplo, quem tentata vis pacto jam principatu extruserat. Sed ante periculum Lugduni detecta conjuratio incolarum, qui pravæ in alienam rempublicam curiositatis pœnas capite luerunt: & quanquam errore nonnulli quam malitia peccaverant, salutaris ea sævitia fuit, ac cœptantes tunc maxime motus compescuit. Et ille infaustæ jam affectationis manifestus in Angliam concessit: ibique eum Regina, postquam non omnino amicum ipsi Buchorstium ad res Belgicas explorandas miserat, quo minus causam in consilio diceret potestate regia texit; attamen in Belgas imperium ejurare coegit. Sed cum adhuc veteres partes literis sustentaret, bello quoque per Angliam mox impositus, annum non integrum explevit: incertum, uxoris dolo, quæ impari post ejus mortem conjugio prius adulterium fassa sit, an fatali, aut sumpta morte: quæ Reginæ luctum ac lachrymas, Batavis gaudium & salutem tulit, exemptis periculo, quo par nullum res istæ adierant. Bonnam interea, Germanici imperii Cisrhenanam urbem, a Bojoaro ad id tempus possessam, Scenkius clandestino introitu ceperat. Cæterum quieta per Belgicam arma: nec Parmensis, ut solebat, intentus discordes bello irrumpere; majores animo conatus, omnisque Britannia, gloriosum & minus difficile certamen, obversabatur. Plerisque ducum, qui regi Hispaniæ bellaverant, ea insula cumulus meriti, aut laboris præmium placuit, utque Galliæ & Germaniæ adsita per occasionem armorum, ita transmarinum regnum bello complecti consilium fuerat. Sed illis sua cujusque fortuna, aut morte præpeditis, hac tempestate, velut justæ ultioni post initum fœdus palamque missa rebellibus auxilia, classis in proximam æstatem per Hispaniam struebatur. Ei tum præsidia Parmensis apparabat, dignumque finem decem

Licestrii criminationibus respondent;

Hic urbes vi opprimere parat.

Lugduni detecti ejus conjurati capite plectuntur: Ipse in Angliam abit,

Ubi imperium in Belgas ejurare coactus intra annum moritur.

Scenkius interim Bonnam capit.

Ad subjugandam Angliam classis in Hispania struitur;

cem annorum victoriis, ut spes ferebant, vetera imperatorum nomina Britannica expeditione æquaturus. Sed imminentis periculi rumorem Hispanus sopivit ostentata pace: cui componendæ etiam Danus leges præscribere aggressus est, misso ad Parmensem Cajo Ransovio, quem in hostili comitatu proficiscentem, & inter pugnantes ignoratum, Batavus miles intercepit: sed Rex violata legationis sacra, maxime quia literæ reclusæ erant, interpretatus, adeo arripuit ultionem, ut septingentis navibus, quæ frumento Cimbricum fretum pervehebantur, detentis, subito ingens periculum famis intulerit populis in diem viventibus, & nullo antehac exemplo talium securis. Sed penuriæ subventum consilio necessario, ut Gallicæ Anglicæque naves, mari eodem venientes, ad portus Batavos & mercatum pertraherentur. Ita vitatum discrimen sola pecuniæ a Danis expressæ jactura: quod ipsum tamen, & quia rex missos ad se legatos audire dedignabatur, hæsit altius multorum animis, judicantium minora regna majorum opibus obnoxia teneri. Interim & cum Anglis actum Philippi nomine, quoniam Regina Belgicarum jam rerum arbitram ageret, discedi ab armis & metu posse, si gentes, quæ rebellaverant, veteri obsequio redderentur: quomodo Anglicanos ritus sibi extra curam, ita per Belgicam sacra Hispani jussibus permitterentur: nec perniciosum instituerent exemplum; religionis judicium penes alios, quam principes esse. Neque vero minori calliditate accipiebat Elisabetha pacificationem, quam offerebatur, id maxime cupiens, ut per speciem compositionis, quando de classe jam inaudiverat, periculi tempora extraheret. Sed, dissimulato metu, pia concordiæ vota, & gentium commeatus prætexebat: missique talibus verbis ex Anglia qui Batavos juberent alto silentio pacis rationes invenire, & ne semet ipsi tanta invidia onerarent, quasi perpetuas cædes & sanguinem, crudeli obstinatione, elegissent. At illi repetere infida Hispanorum blandimenta: quid enim Requesenii colloquio captatum aliud, quam ut correptis munitionibus intimæ urbes obsiderentur? an non Agrippinensi pacificatione spem veræ pacis corruptam, sollicitatis ad defectionem tot gentibus? ita & Flandriam non nisi per sermones ejusmodi proditoribus patuisse: tandemque hostem, pollicendo fallaciter religionis usum, eo virium venisse, ut jam abnuere auderet. Nunc

1587.

Quod ostentata pace Hispanus dissimulat.

Propter interceptum a Batavis Dani legatum 700 illorum naves detinentur.

Cum Anglis quoque de pace agit Philippus;

Cujus oblatio callide ab Elisabetha accipitur;

Batavos pacis rationes invenire simulate jubet;

Eam isti detrectant.

1587. tantis civium discordiis, si mentio pacis incideret, excuti manibus arma: aliis alios legibus, ut cuique commodum, deditionem præfestinaturos. Et si maxime res æquis conditionibus componeretur, non Gandavense fœdus, non Iohannis perfidiam excidisse: regibus, quos Romanus Pontifex jurisjurandi religione exsolveret, omnem cum subditis pactionem pro victoria esse: nec defuturos qui honores sibi & opes cum patriæ servitio pararent. Sed hæc apud se quisque palam: qui suadebat pacem quæ cogere poterat, velut dubitando tempus terebatur; aut quoties cunctantes Regina impulerat, illi obsecrare, ne Dei hominumque causam; & sexaginta urbes paratamque gentem, si præsentia non sufficerent, privatis opibus publicas augere, projiceret prædam perfidiæ Hispanorum. Consenserant civitates (nam ad singulas relata erat consultatio) non esse mittendos ad hostem legatos. Sola Regina, adulta jam hyeme in Flandriam misit, alienam si posset pacem factura. Dum de conventus loco deque mandatis quæritur, & Angli inducias rogant, Parmensis negat, tres menses abiere. Elisabetha Belgis veniam priscasque leges & civium imperia, sibi antiqua fœdera, sumptus salvos, & quæ firmandæ securitati, ablegato utrinque milite, postulabat: cæterum de sacris, ritibusque per Belgicam tam remisse, ut nonnihil cessura videretur; & jam eò descenderat, ut ferri ea in biennium tantum postularet: oppida vero, quæ Angli ex pacto aut occasione tenebant, reddere non abnuebat, dum impensas servaret. Hispani, dum de religione pernegant, resque Belgicas Philippi clementiæ permitti jubent, Anglorum impendiis sua per Anglos aucta objiciunt, alia vero prolatant, jam manifesti erant colloquium voluisse, pacem nolle; donec argumenta in dies clariora hostilis conatus erupere, ac tandem in conspectu formidata diu classis spem & fraudes diremit.

Pacis desiderium præ se ferens in Flandriam mittit.

1588. At non cum Licestrio diffidia & nomina partium Batavis excesserant: quin passim hoc obtentu a præsidiariis urbium castellorumque in turbas & raptus ibatur; maxime, quibus stipendia ob pravam ærarii administrationem insoluta, pacis metu properabant militiæ commoda rapere. Placuit & hic quibusdam color, ut partem stipendii tertiam, quæ moribus Belgarum penes ærarium manet, melioribus olim rebus exsolvenda, repræsentari juberent. Quod cum obtineri non posset, quia & multorum annorum reli-

Hispanica adventans classis fraudes diremit. Propter insoluta stipendia militum apud Fœderatos turba.

1588.

reliqua, & a multis flagitabantur, quem vellent licentiæ modum sibi quisque statuebant: defensi interim a nonnullis quos Regina allegaverat, quasi Anglorum nomini hæc flagitia gratificarentur. Habitus Gertrudisbergæ miles, accepta ingenti pecuniæ summa velut sedatus; in quam deinde licentiam & perfidiam proruperit, in tempore expediam. Sonoium in urbe Medemelaca, quæ in Frisii sinus occidentali est littore, ubi rebellante in ipsum suo milite negati rectoribus obsequii pœnas luebat, Mauritius obsessum suis & Ordinum imperiis subegit. Flissingani præsidii moderatorem Russelium, sperata præfectura Zelandici militis, tractisque in partes Vera & Arnemuda, oppidis Walachriæ insulæ, imperium affectantem, tandem Reginæ jussus, edoctæ meliora, cohibuerunt, & sero nuntiata Licestrii abdicatio. Alibi seditiones minore periculo, sed magna pecuniæ jactura sanabantur. Hæc in sequentem annum exeuntia, quia cohærent, annexui. Sed priusquam turbidis digressus justiori operi me componam, haud injucundum fore legentibus arbitror, maxime si quæ nobis super domesticis rebus laborata in aliarum gentium notitiam pervenient, breviter inspicere, quale id certamen fuerit, cum littore exiguo inclusæ nationes, multisque cladibus perculsæ contra tantam se magnitudinem rursus erexere. Igitur qui medio tempore fines, quis Reipublicæ status, quæ virium copia, qui habitus animorum, inter partes utrasque comparabo. Post firmatam Gandavensi fœdere libertatem, Namurcum, Lucemburgumque ac Limburgum Iohannes Austriacus, Atrebates & Hænovios propris pactionibus Parmensis, Flandriam fraude proditorum, Brabantios & Machliniam fame subegerat; nisi quod e Flandriæ oppidis, Ostenda, Brabantiæ, Bergæ ad Zomam, dictumque ab Arausionensi Wilhelmostadium, simul castella aliquot; cuncta in maris aut amnium margine resederant. Frisia ac Transisalana penes Fœderatos: sed illi Groninga aberat; hæc amissis Stenovico, Daventria, totque aliis munimentis cum hoste divisa: & ne Geldriæ quidem præter Arnhemum multa oppida restabant, Geldram, Noviomagum, Zutphaniam principes urbes, & minora præsidio tenente Hispano. Hollandiam & Zelandiam integras Mauritius regebat: post cætera ejus præfecturæ, extra Frisios, accessere & maritimum una imperium, quæque hostili in solo Fœderatos penes manebant; magna exem-

Brevis inspectio quo pacto tot cladibus perculsi Batavi se rursus contra magnitudinem Hispanicam erexere.

Belgica Hispaniensis & Fœderata limites.

1588. exempla proprios urbibus præfectos, nisi in ultimis finibus sustulerant. Nec de vicinis omiserim trans Amasium comitem Frisiæ Orientalis, quæ Emdana regio vulgo dicitur; ad Mosam, Rhenumque Agrippinensium & Leodici præsulem Bojoarum, Philippo propinquum, qui totam Belgicam fere ambiens, nominibus sacerdotiorum diversis latissimas ditiones possidebat; aulamque Cliviæ & Iuliaci principis, quanquam bello abstinebant, ad Hispanos tamen vergere, majori inde formidine, & Burgundicorum fœderum obtentu: tum si quas urbes Batavis similitudo religionis conciliabat, his imminere hostem, & suos non minus implacabiles. At Cameracum, quam post affinium civitatum defectionem præsidio suo insessam, Valesius supremis tabulis regno Galliæ commendaverat, Baligniacus, a Regum matre Catharina impositus, post utriusque mortem detinuit; ac Lotharingicæ mox factioni se quoque immiscens, dum gaudet Parmensis dilatione belli agrorum raptus redimere, nec regi Henrico, suis ex urbibus profugo, circa extrema otium est, invasit haud diuturnam dominationem. Ea limitum species: nunc interna videamus. Fœderati, ex quo Arausionensis diu regio, dein suo nomine summam rerum complexa, mox & Licestrii ad principatum utraque accedens potestas cessaverat, edocti usu, vim imperii in plures sparsere; quod ut libertati tutius, ita, si paulum remittat hostis, concordiæ periculosum. At præfecturæ, quantum de vi detractum erat, tantum benevolentiæ accreverat: quippe & venia & honores inde, onera atque indictiones aliunde accipiebantur; atque ea præterea vulgi natura est, ut casuum adversa his imputet vulgus, apud quos plurimum e republica est, victorias uni debeat. Vetere instituto agros vicosque nobilium primores, ut cuique hæreditaria ditio est, oppida civium delecti regunt: quia plebi negotiosæ non concio, non comitia placuere: illi quadraginta aut pauciores numero (Sapientibus nomen est,) convocati de republica deliberant: & si quem mors aut exsilium demit, adoptant sibi alios, divitiis & prudentia insignes, adeoque ejus ordinis decreta pro civitatis totius consensu valent, ut vix unquam plebs obsequium defugerit, quin & armis sæpe tutata sit regentium auctoritatem. Iidem nominant quotannis complures, ex queis præfectus (id olim principis munus) seligat quietis publicæ defensores,

Fœderatarum provinciarum regimen.

res, quos populi Magistros vocant, summum quatuor: & alios septem admodum, qui privata ac criminum judicia exerceant Scabinorum appellatione. Hæ functiones nullo aut exiguo præmio, ut debitum patriæ præstantur. Atque horum omnium potestate, & consilio adsessorum, qui jus civile didicerunt, res oppidanæ administrantur, concesso jure, etiam leges & modica vectigalia intra suum statuendi. Hinc velut in fastigium coeunte imperio, qui singuli partibus, universæ nationi conjunctim præsident. Nam ter, quaterve anno, aut quoties digna incidunt, concilium advocatur, cui Ordinum nomen, ex utraque populi parte. Sed nobilitas, quia diversis e sedibus haud facile coeat, curam sui in paucos contulit, qui genere & possessionibus præstantes in commune consulerent. Iis primum loco, sed unum omnibus suffragium est. Vbi ergo cujusque oppidi consilium de rebus propositis domi deliberavit, mittuntur ad conventum magistratus & adsessores, qui illi visa enuntient, permissis, quæ repentina obveniunt, ipsorum prudentiæ & fidei. Hoc igitur in cœtu cum alia tractantur omnia, quæ principum fuere, tum tributa quotannis edici necesse est, quibus belli onera in singulas gentes dispensata pro viribus sustinentur. Sed quoniam conventus hic rursum dissolvitur, delegant nobilitas & qui primariis urbibus præsunt homines ex se idoneos, ut apud imperii sedem rerum quotidianarum disposita Ordinibus placita exsequantur: simul mederi subitis, & perscripto, si quid curam majorem flagitat, conventum indicere permissum: is honor ad tempus fere sumitur. Sed perpetua est dignitas Hollandiæ Advocati. Is principum temporibus vox erat publicæ libertatis, utque tunc periculis, ita mutata republica auctoritate præcipuus, in conventu Ordinum & delegatorum consessu exquirit sententias, præit suadendo, componit diffidentes. Hoc munus a Paulo Busio, ab initiis belli, cum laude administratum, excepit mox Iohannes Oldenbarneveldius, auxitque virtutibus propriis, quarum insigne documentum dedit adversus Licestrii minas artesque, ut fidus consilii, ita animi invictus. Hæc fere Hollandiæ regendæ est facies: unde mos aliarum nationum haud longe discrepat. Habent & quæque rei fiscalis curatores, & judices legum peritos, ad quos ab oppidanis tribunalibus provocatio est, qui omnes perpetuas obtinent dignitates, legen- 1588.

1588. legente præfecto eorum ex numero, quos ipsi Ordines nominavere. Iam vero communia fœderis & quæ bello necessaria, Senatus providet: in quem qui veniunt, jurant nullo eorum, ex quibus mittuntur, respectu (mittunt enim singulæ nationes, sed tres Hollandi, binos Zelandi, item Frisii, singulos cæteræ,) quod universæ rei optimum se consulturos: acciuntur huc, ubi gravis deliberatio est, præfecti nationum. Sed quia res majores antiquitus nisi gentium singularum consensu non expediebantur, mole negotiorum & periculo cunctationis repertum est, legatos mittere cum liberis mandatis, qui supremæ curæ imminerent, &, ubi quid gravius obveniret moraque dignum, suæ quisque patriæ Ordines consulerent. Nationibus, quæ modo e primariis urbibus aliquam apud fœdera habent, jus æquum suffragii; vicibus præsident. Hæ tum erant, Geldria, Hollandia, Zelandia, Trajectina, Frisia intra Flevum & Lavicam, & Transisalana. Hæc legatio sensim in perpetui consessus speciem transiit, Ordines fœderatos referens, eoque nomine utitur. Et huc, & in Senatum missis, præfinito tempore potestas inclusa, non nisi voluntate mandantium prorogatur. Similiter inferiores alii maritimas in urbes delegantur, qui res navales judiciis & consiliis defendant. Talis in summa Reipublicæ habetur status: neque enim congruens sit exigua persequi: unde clarum, nec paucas intra familias conclusum, nec rursus ita populare imperium, ut apud multitudinem sit. Sed nobilibus suam auctoritatem, potestatis plurimum penes cives præcipuos clariorum oppidorum relinqui: hinc velut per gradus designari qui nationibus singulis, quique cunctis imperitent; non ut in vulgi potentia, promiscua & fortuita dignatione, sed nomina majorum, partas opes, ingenii decora spectando: nec pessime provisum libertati, dum præcipua rerum inter plurimos tractantur, semperque in alios transeunt maximæ potestates, ut multi citra spem continuandæ licentiæ justis regendi artibus assuescant. Sane olim video, & cum in Romanos bellatum est, Galliæ, Germaniæ, Britanniæque populis placuisse per gentis proceres & civitatum legationes res maximas disceptari, ac manere ejus moris reliquias ab ultima libertate, etiam ubi nunc regna sunt. Quod si vetera repetimus per Græciam, Amphictyones haud discrepant, quorum consensus Medorum potentiæ restitit; aut

Achaia,

Achaia, cujus res alioqui exiguæ sola concordia valuere. 1588.
Cæterum sua cuique urbs regioni caput. Commune nunc imperii domicilium apud Hollandos, qui ut opibus longe ante socios, ita auctoritate non parum pollent. Haga est vicus, eademque Mauritii sedes, nemore & vicino littore imprimis amœna. Haud multo diversus regia in parte reipublicæ status, nisi quod ejus Belgicæ Ordines, extra tributorum causam, vix convocantur. Privatis cujusque nationis rebus delecti pauci supersunt: regimen omne cum præfecto Senatus obtinet, & qui adsunt Senatui consessus fiscalis & juridicus. Adscriptis semel is honor manet. Fœderatorum reditus ante qui fuerint, memoravimus; mox liberalius, amoto omni terrore dominatus, pro Republica quasi sua tribuere cœperunt, & postquam auctis commerciis per Brabantiæ excidium cum opibus animi crevere, aderantque successus, majora audendo sumptus & onera duplicabantur. Agri, ædes, annona, vestis, capita, nihil immune, nec subeundo fœnori temperatum: certissimum vectigal, apertum mare, nec, ut alia, bello obnoxium: quanquam mercaturæ præ cæteris parcebatur regentium studiis; tum ne maximum atque instabile commodum alio pelleretur. At Belgicæ Hispaniensis opes, quanquam tributis difficulter certantibus, regiæ pecuniæ accessione immensum anteibant, nisi multitudine tractantium, & largiendi facilitate, dum partim singuli retentant ut suas, partim profundunt ut alienas, ante veros usus interceptæ perirent. Miles Batavis conductus, civis, socius, peregrinus, præter Anglicana auxilia, ad decies & octies mille pedites sub hæc tempora non excrescebat, modico cum equite: pars major detenta præsidiis: & hostium multitudini impares, antequam illorum vires Gallia distraheret. Sed Licestrii incuria, & tot seditiones docuerant parvis potius se copiis tueri, quam supra ærarii vires militis nomine hostem conscribere. Disciplinæ indies acrior ratio, ne cives & vicinæ gentes, quique agri ipsos inter & hostem siti raptus tributo redimunt, per injurias vexarentur: & cum hybernatum ducitur miles, nulla privatim impendia; quicquid præstitum est, Respublica persolvit: ea æqualitate effecta est res mira, ut ultro expeterentur armati hospites. Peditatus omnis in cohortes distributus (ita enim vocabimus) constat decem vexillis, raro pluribus. Vexilla centum homines continent: sunt & majora:

Idem fere Belgicæ Hispaniensis status.

Fœderatorum reditus.

Belgicæ Hispaniensis opes longe anteeunt.

Miles Batavus 18000 pedites cum modico equite.

1588. jora: sed, in universum si inspicias, per mortes & fugas & ducum furta ad hunc ferme numerum devenitur: Totidem equites habent turmæ, quarum tres, velut ala, communi imperio reguntur. Quo paratius expedirentur stipendia, certas cohortes turmasque nationes singulæ in se receperunt, quibus æra de suo numerant. Cœptum & hoc usurpari, ut tribunos ordinumque ductores ipsi designarent; minora belli munera mandant ductores ipsi; majora, qui summæ reipublicæ præsunt, ex virtute, aut gratia. Hostium copiæ plus quam altero superabant, quibus suspecta cuncta lateque diffusos fines coercerent. Æquale utrinque gregario stipendium: sed penes Hispanum majora extra ordinem præmia, & ingens duplarium turba; nec eo minus oppidis agrisque per castra aut præsidia graves, bis ærario nocebant. Regimen quoque armorum æmulatu dissidebat. Contra Mauritius, ex quo primum belli curæ admotus est, nihil eorum prætermisit, quæ vetus ætas, aut recentior usus invenerant: impiger suas accelerare, & res hostium attendere: etiam supremo imperio inferiora non extra suam sollicitudinem pati. Ergo, admirandum, militiæ doctor, cujus doctorem non viderat, firmare cuncta belli meditamentis, ut intentæ essent vigiliæ, munitæ urbes; castra docte metari, oppugnandi machinationes in promptu habere: tum milites, ignari operum ac præliorum, equos regere, servare ordines, ferre cibum, ferre aggerem jubentur, non in hujus sæculi morem. Ea diu ludibrio, ob eorum inscitiam, qui, quæ ignorant, discere erubescunt; post eventus aliquot miraculo fuere: quippe ubi multis cladibus fugaces ausi iterum consistere, & oppida, velut impetu rapta: plane ut jam omnes faterentur, quemadmodum affectandis populorum studiis; ac fundandæ reipublicæ, neminem patre priorem, ita ad tuendas res augendasque cœlesti munere filium obtigisse. At, quantum belli ratio ab usu priori discesserit, in ipso sequentis operis contextu intelligetur. Navium haud contemnenda vis ad maritimas hostium urbes, aut amnium commeatus excubat: partim piscationi mercatoribusque præsidio eunt, aut, ad proturbandos prædones, Oceanum pervagantur. Non dubie hostis hac parte inferior, cui portus haud multi, nec sane utiles, & naves paucæ, quæ pro urbibus speculantur. Nobilitas utrinque segni otio aut tranquillis honoribus imminente-

minebat; frigore in partes, ob invidiam, hic plebis, illic 1588.
Hispanorum: an & inveterata inertia, quia callidi quondam principes militarium officiorum gratiam illis fecerant, translata in possessiones functione: pauci, amore laudis, aut per familiares angustias, arma & dignas genere suo curas capescebant. E vulgo memores pejorum, & juniores, quia pacem non viderant, contenti qualicumque rerum statu, bellum nisi per rumores & tributa non sentiebant: & multi, quibus religio sine affectu publice recepta, non ob aliud, sequebantur. At Romanis cæremoniis innutritos, post tot coitionum exempla, leges Batavorum, mulctæ non admodum gravis sanctione, privatis quoque sacris prohibebant. Iidem præcipuis honoribus usu tacito arcebantur. Reliquias sacerdotum utriusque sexus, quia publicatæ possessiones plerisque in locis erant, dum tranquilli degerent, alimentis Ordines solabantur. Aliarum sectarum conventus placebat dissimulando transmittere. Ministri publicæ religionis nulla in parte consiliorum: ne ecclesiastici quidem cœtus citra inspectionem magistratuum. Omnino, si proximi motus consedissent, haud facile novi timebantur. Parte quoque alia Belgarum, longa peritia turbarum causis occurrerat. Species legum quæ ante bellum: nec gravis cuiquam Parmensis modestia: & aliquot civitates præsidiis, cunctæ vi regentium tenebantur: ac quanquam episcopi datas sub Parmensis matre, & Albano, sedes occupabant, & Iesuitarum in gratiam pleraque inclinaverant, inquisitionibus & suppliciis temperabatur, belli & hostium respectu; tum quia dissentientes pars magna profugerant, reliqui metu quam pœnis didicerant parere. Vtrisque in partibus annonæ caritatem, & cæterorum, quibus vita indiget, intenta magnis oneribus pretia agrorum fructus parum commode, negotiatio, & operarum pariter adauctæ mercedes facilius sustinebant. Florebat Batavis mercatura, inferiorum artium nutrix: unumque Amstelodamum veterum & hujus sæculi maximis emporiis æquabatur. Per bellum interea pacis ut bona manebant, ita mala non emoriebantur; armorum usu adeo non efferatis ingeniis, ut in contrarium vergerent: nam cultus victusque nimia & supervacua externorum contactu, qui non inops illic exsilium tolerabant, nullis legum habenis, secuti ditiores, mox neutiquam pares pudore paupertatis in eadem traxerant. Itaque tum primum prisca

1588. Batavorum fortisque simplicitas & castæ munditiæ in luxum vertebant, ærario quidem vectigalem, at moribus pernicio-sum: quippe quo avaritia, malum vetus, in audaciam impellitur, nec sinit meminisse victas esse gentes, quæ eum vivendi modum tradiderunt. Sed pro virtute erant hostium vitia, quorum intolerabilior luxus ne inopia quidem mutabatur.

ANNALIVM FINIS.

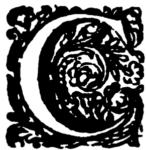
HVGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER PRIMUS.

SUMMARIUM.

Festinata ab Hispanis in Anglos classis nimia sibi promittit. Anglia a Sixto V. occupanti exponitur. Classis Hispanica descriptio. Parmensis expeditionis dux eam in Flandria exspectat. Nimia Anglorum ac Batavorum securitas. Flandriæ portus navibus obsident Batavi. Elizabetha Tamesis ripas milite munit. Seimorum minoribus, Houwardum & Draconem majoribus navibus præficit; rumoribus decipitur. Hispanorum peccatum. Parmensis Dunkercæ inclusus tenetur. Infelicis Hispanicæ expeditionis eventus causa. Ejus relatio. Gratiarum actiones Deo propter victoriam apud Anglos & Batavos decretæ. Parmensis Bergas ad Zomam nullo successu obsidens obsidionem solvit. Berga Mauritio ab Ordinibus donantur. Bonna a Cimacense, frustra auxilia moliente Scenkio, capitur, ut & VVachtendonca. In Scotia Batavorum naves pignerantur. Gertrudisberga a seditioso præsidio Parmensi traditur. Heusdam, Bommeliam, Vorenam irrito conatu adoritur Mansfeldius. Hispanorum in Parmensem odium: hic morbum sibi consciscens se apud Regem purgat. Mansfeldius Bercam obsidet; illi copias infert Scenkius, qui deinde à Noviomagi expugnatione depulsus Vahali submergitur. Missum ad liberandam Bercam Falcostenium consequens Varembonius a Verio caditur. Berca, quamvis auxiliis firmata, tandem Parmensi deditur: qui postea aliis quoque urbibus struit insidias. Inter Hispanos & Fœderatos mari crudelissimi congressus. Angli Hispanis bellum reposituri irrito eventu Antonium in Lusitaniam reducunt. Gallia interfecto Henrico tertio in partes venit. Ne Benearni princeps regno potiatur Meduanium auxiliis firmat Philippus. Angli Fœderatique Borbonio mittunt auxilia. Gallicorum motuum cum Belgicis comparatio.

CLarior rerum ordo aperitur, ex quo princeps Mauritius, armorum regimen adeptus, in se fata vertit. Reipublicæ vultus, sacra contraria, belli acris ratio, spes nulla pacis, ut fuerant, mansere. Tum varia magis casuum, quam intricata series. Petita Anglia Hispanorum armis, petita & Gallia, non irrito tantum conatu, sed & luctuoso. Tot bellis impar, quamvis ingens, ærarium: hinc cuncta inopiæ mala. Laxatæ interim

rim Batavis vires animique: adjuncta regnorum societas, partim iterum diremta. Illic mutati sæpe præfecti: tandem & dominus: male tuta confidentia, insidiæ degeneres. Vnius hîc ducis ingenio vitatum discrimen, provecta arma: simul maritimæ opes vi in hostem, in cæteros fide, immensum adoleverunt; plane ut credi jam posset, æquas partes, & ambiguum facturàs Martem, constitisse. Nam rebus diu exiguis spes humanas hoc tempus addidit, & sero a miraculis discessum. Quæ spectata, aut certo auditu comperta, historiarum in morem vulgaturus sum. Nec ignoro quam sit invisum ferventibus ista odiis ingerere, ubi adversariis suspectus assentandi, veri pervicacia tuos etiam offendas. Sed judicium fidei, præmiumque penes posteritatem erit. Et si quem Deus finem tam gravi bello destinat, erunt forte qui depromta hinc argumenta majori securitate & eloquentia celebrabunt. Fruantur interim, si qui, nostris procul turbis remoti, noscendis aliorum malis suam quietem impendunt: sumantque belli documenta, quibus exosi civiles discordias, barbarum in hostem felicius utantur. Sed res quidem gestas memorare, arduum semper: quia absentem fugiunt, præsentem trahunt; utque illud legenti, ita hoc scriptori periculosius est. Neque vero parum exactæ notitiæ sequens ætas deterit per oblivionem, aut victoris potentiam. Quod si omnino coram ista tradi necesse est, profuerit sane ea in parte vixisse, quam merito pudeat si non præstet scriptori promissam omnibus libertatem. Accedit, quod plerique eventus hac ceciderunt: & majorem usum habet initia admirari reipublicæ crescentis.

1588. ANnus agebatur Christiano nomini post mille quingentos octuagesimus & octavus, quem ultimum rebus humanis Mathematici edixerant: seu vana ars est, & intra nostram credulitatem, futura invadere: sive error iste non recte fatorum magnitudinem interpretantium; ac pars cœlestium minarum fuerit, classis ingens, quæ pari spe atque ira Hispanis, dum pax cum Turca & Gallia, in semet armata festinabatur. Neque enim satis, quod tot regnorum novique Orbis victores tam diu exiguam gentem mutuis cladibus ad imperium revocarent, ni probro fœmina accederet. Sed Batavos Britannorum, Britannos maris fiducia bellare: quasi Saxonum adeo & Danorum & Normannorum nomina ignota sint, aut non possideat insulam quisquis intraverit. Nam & reges,

Classis ab Hispanis in Anglos festinatur.

Fallaci spe elati nimia sibi promittunt.

& reges, dum intestina metuunt, dejectis munitionibus, externis aperuisse Angliam: tum vero corpora imbecilla, animos gentis longa pace luxuque infractos, sine ducibus, sine equite, quid ad Hispanorum robur, & illos tot annis Parmensi duce victores? ita in eos qui defecerant ultionem, in cætera gradum dari. Iam, qui mos est humanæ aviditatis, spem in ulteriora promittendi, Scotiam, Daniamque, devota regna, sibi destinabant. Usuros deinde se Anglorum viribus atque odiis in Galliam tunc cum maxime suo sanguine undantem. Cætera mox Europæ in tot distracta principes, nec unquam bona fide coitura, præcluso mari, quid aliud quam prædam fore? Iudicii modestioris haud tanta sibi promittere, sed adversus maritimas gentes tentare pelagi fortunam, magnum atque incertum circumferre terrorem, includere ad tempus latebris suis prædonem, auferre commercia, tanti existimabant. Et Romanus pontifex (erat is Sixtus nomine) per Hispanum suis quoque legibus acquirere Angliam nitebatur, quam isti sacerdotio tributariam regum quondam simplicitas effecerat. Veterum igitur Pontificum exempla æmulatus, qui per discordias principum, in regna primum, deinde in reges jus usurpaverant, Angliam exposuit occupanti, velut quam nullo jure oppressam Elisabetha per illustrium cædes, & populi metum detineret, super religionis crimen natalium quoque vitio, quasi adulterio genita, quod frustra conjugii nomine velaretur. Hæc enim pluraque alia edicto objectabat, simul juvandam ad expeditionem cunctos homines invitans, soluta & jurisjurandi religione, qua Angli Reginæ tenerentur, ut ipsam maxime vivam, sin minus possent, necatam traderent. Præmium addidit sceleri scelerum impunitatem, etiam apud Deum: atque alia id genus ludibria, quæ rudibus seculis haud invalida nunc tantum in speciem dantur, in speciem accipiuntur. Constat ita creditum, complures in Anglia principes viros præsentem rerum statum gravate ferre, quorum studia in res Hispanicas per vaniloquentiam prædicabat Bernardinus Mendosa, qui legati nomine speculator ea in aula egerat per annos aliquot. Sed verum erat, utcunque religionibus diffidebant, vix quenquam adeo imprudentem esse, qui externæ victoriæ confideret. Cunctas per Hispaniæ oras, & quicquid Italiæ subactum est, armantur militum ferme viginti millia, naves centum & quadraginta, pars maxima incredibili mole, quæ quidem ipsa exitio fuit.

1588.

Sixtus V. Angliam exponit occupanti.

Anglos ad necandam Elisabetham hortatur.

Classis Hispanica descriptio.

1588. fuit. Has inter, complures (Galeones & Galeassas vocant) turribus atque tabulatis levatæ in castellorum & urbium speciem trecenis remigibus citabantur, tectæ adversum tela, munitoque utero, quo facilius fluctus tolerarent. Coemti nautæ cunctis e gentibus, commeatus semestres, pecuniæ ingens copia, tum solita terrestri bello, & tormenta vicies quinquies centena. Omnisque hic multorum annorum apparatus libris in vulgus ferebatur, terrori & ostentui, ut satis appareret Hispanicæ opulentiæ illam esse professionem. Indici per fecialem bellum, quanquam erant qui suaderent, non placuit aliis, satis in Pontificis sententia juris ponentibus.

Sancticrucii & Parmensis salubre Hispanis consilium non auditur.

Nec probatum Marchionis Sancticrucii & Parmensis salubre consilium, ut prima cura esset aliquem invadendi portum e Batavicis, quando Flandrici receptum classi adversus maris & belli incerta præbere non poterant. Plurimis, ni statim ad Tamesin exponeretur exercitus ad Londinum oppugnandum, mora quæri victoriæ videbatur.

Classis præfectus dux Medinisidonius.

Curam navium Alphonsus Peresius Gusman dux Medinisidonius obtinebat, generis fulgore quam re ulla alia id honoris promeritus; & sub illo Hispanorum nobilissimi, multique splendido genere extra numeros suo ære militabant; tanta prædæ non modo cupiditate, verum etiam fiducia. Constans fama est, honores, fundos, tabernas, cuncta belli præmia ante divisa. Laquei certe & plura necis instrumenta, aut servitutis, inter spolia visitata sunt, quæ in victos, ut non dubio eventu, paraverant.

Vlyssippone adulto vere classis convenit.

Vere adulto Vlyssipponem convenere, unde in Gallæciæ portum abreptis tres naves desideratæ sunt, quas sæva tempestas, partimque remiges occupata libertate, Galliæ littoribus objecerant.

Parmensis expeditionis dux 30000 hominum Flandriæ incubat.

Parmensis interea, quem summa expeditionis spectabat, cum equite & cohortibus, supra triginta hominum millia, incubabat Flandriæ, ductis fossis, per quas copiæ omnes maritimis oppidis acciperentur. Præsidiarias eo naves conduxerat octo & viginti; planis carinis, ut sine noxa littori adhærescerent, fere quadringentas; quarum pars emta, pars sine ulla intermissione dierum noctiumque fabricata: pontesque transponendis equis & militi, continuo ut Hispanica classis mare intrasset.

Anglorum & Batavorum nimia securitas.

At per Angliam & Batavos nequaquam pro ingruentis belli discrimine apparatus erant, dum vento repelli creditur, aut tanta navium moles nunquam ventura in maris sui angustias. Denique remeantibus India navibus præsidium duci plerique

affir-

affirmabant, quanquam rex Gallorum vim classis & consilium 1588.
explorata denuntiabat. Ita rumoribus & conjecturis sibi blandiebantur, haud intellecta periculi magnitudine, nisi postquam vitaverant. Recensuere tamen Batavi quantum sibi navium nautarumque in armis, aut penes privatos foret: dein classe modica Flandriæ portus obsederunt, ut Parmensi exitum præcluderent, de cætero pene securi. Vix sero Regina, quæ pacis colloquio hactenus demulcebatur, omnes novandi ob religionem suspectos insulis aut locis palustribus claudit. Tamesis utramque ripam, qua exscensurum hostem credebat, complet equitatu, & tumultuariis cohortibus: lustratque coram & alloquitur speciosam multitudinem, sed veteri Parmensis militi, si accederet, armorum usu haudquaquam parem. Nec interim deerant, qui Tomyrim ipsi & Amazonum reginas, eademque in insula Voadicam, cuncta fœminarum decora, aut fabulas, compararent. Classem, in quam & privatorum naves assumserat, ita distribuit, ut minoribus ipso in freto & Tamesis propter ostia Seimorus præesset; majores centum numero naves, quæ pleræque ad petendos commeatus Hispanico mari remeabant, Plimuthæ in statione haberentur; inde, cum opus, hosti occurrerent: in quas summum imperium Carolo Howardo datur, proxima Francisco Draconi potestas. Illustris hic maritimis victoriis, quas toto Orbe circumtulerat, & dignissimus cujus manus isto in periculo patria respiceret. Non procul Anglia erat hostium classis, cum Regina, quam in hoc diditi ex Hispania rumores deceperant, Howardum per litteras admonet, compertum sibi non venturam, aut multum in temporis detineri, quare suarum navium præcipuas exarmari jubet. Vix obtemperatum erat, & ecce illa in conspectu, multusque labor Howardo revocare militem licentius vagantem, quod exauctorari se crederet. Peccatum haud minus ab Hispano, quod non protinus irruit, cum posset imparatos offendere: nec dubie periclitatura fuerit Anglia. Sed captivi duces, exprobrata hac vecordia, auditi sunt excusare destricta mandata, & præscriptiones, ut plurimum, occasionibus inimicas. Noluisse enim Philippum dari in casum classem, antequam Parmensis Oceanum ingressus terrorem duplicasset. At illum Dunkercæ inclusum Seimorus & Batavorum naves tenebant: nec ipse perrumpere ausus minoribus navigiis, aut Hispanorum classis, etsi maxime clades secutas effu-

Flandriæ portus Batavi classe obsident.

Elisabetha Tamesis ripas milite complet.

Seimorus minorum navium præfectus:

majorum Howardus & Draco.

Regina rumoribus decipitur.

Hispanorum peccatum:

Ejus excusatio.

Parmensis Dunkercæ inclusus tenetur.

1588. gisset, tam prope littus, vadis prætextum, accedere potuit, ut leviora multo hostium navigia detruderet. Præcipuum id in res momentum fuit: quod adeo nemo erat suspicatus, tanquam fatali omnium cœcitate, ut multa classi necessaria Hispani conferre neglexerint, velut a Parmensi accepturi. Quin & Parmensis naves magna ex parte nautarum inanes erant: causa rei, præter notam præfectorum avaritiam, quod apud Belgarum civitates, ejus imperii, nauta infrequens; ne Balticæ quidem civitates suppeditare poterant quod numerum expleret, & quos invitos Hispani in naves compulerant fuga dilabebantur. Recollecti interea Angli classem, difficili ob ventum adversum molimine, Plimutha produxere, ut hostem eminus lacesserent. Quo genere prælii facile apparuit, quantum interesset majoribus an expeditioribus navigiis certaretur. Nam Anglicæ naves Hispanicis magnitudine paucæ pares, sed gubernandi artibus mobiliores ventum hosti interceperant, ut velis quandoque impellerentur, interim retro cederent. Etiam cum mutans ventus in ipsas tulerat, ambitu eludebant. Silente cælo, quod hostem facilius remigio vectabat, non simplices jam globos, sed catenas jaculabantur, queis explicitis vincula navium remosque defringerent. At Hispanis non insequi promtum, nec, si daretur, pugnandi mens erat. Velut majores in usus servabantur. Longa navium series, extenta cornua, tardi incessus, & vulnera hoc certiora. Tum si quando tormenta gravius instabant, contracti lunatam in classem, & ne alius alium præcurreret minoribus velis ferebantur: ne id quidem satis tuto, quoties urgerentur collisis navibus. Quod Baldesio evenit Vandaliæ in Hispania præfecto, & illius Gentili, quem Lugduni obsidio famæ tradidit. Nam Hispalensis navis homines ferens octingentos, quam iste curabat, alteri ea vi impacta est, ut arbore mutilam classis relinqueret, ne cursum omnium una moraretur. Ita circumventam Draco in deditionem accepit, interque eos in victum clementia, in victorem adulatione certatum est. Eodemque tempore Cantabricarum navium prima flagravit, quæ ad Michaëlis Oquendi præfecturam pertinebat. Sunt qui tradant, hominem Belgam aut patriæ memorem, aut quod suspectum se videret irascentem, his quæ incendium caperent admota flamma in altum desiliisse. Pauci hominum servati; infima navis intacta flammis in prædam cessere.

Infelicis Hispanicæ expeditionis eventus causa.

Anglorum classis Hispanos eminus lacessit.

Hispani pugnam detrectant.

Baldesiorum navis a Dracone capitur.

Cantabricarum navium prima flagrat.

Mox

Mox & Venetam & minores alias Hispani desiderarunt. Classis Britannica subsidiis interim aucta, & nobilitatis accursu, quæ studia sua Reginæ certatim prabatum ibat, plures in manus spargebatur: atque ita hoste circumvento naves continunis ictibus lacerabat. Sed jam tum apud illos pulveris tormentarii inopia fuit; qua post continuo laboratum. Usque Hollandia petitum est, sine qua defendi tunc Anglia non potuit. Dierum octo jugi eminus certamine (nam conserere manus Angli milite minores anxii vitabant) ad freti Gallici angustias octavo Idus Sextiles perventum est. Anglorum hic classes, quas initio separatas memoravi, coierunt; ad nautarum militumque undecim millia, relictis ad Flandriæ oram Batavis. Hispani Parmensem & cum eo mobiliores navium exspectabant, jactis anchoris Caletum prope urbem: cum ille interea templa circumcursare, vota facere, quomodo solent insani spe, & consilii expertes. Hac inquietudine Britanniæ præfecturam, an nomen altius, concupiverit, quando alia evenere, nec eadem traduntur, in medio relinquam. Missi in Flandriam ex classe nobilissimus quisque, & inter eos Ascolitanus princeps, cui mater in Rege infamis ambiguum genus effecerat, super communi negotio consiliaturi, præcluso reditu multorum exitium evaserunt. Nam Reginæ jussu, quæ hostem non dubitabat, ubi luna primum remitteret electa nocte minus illustri, copias si posset juncturum, classis Hispanorum, altera nocte quam freto consederat, hunc in modum proturbata est. Machinis saxa & pulverem continentibus, quæque alia ignem alunt funduntque oppletas naves octo Angli in hostem prono salo ventisque immiserant. At Hispani terrore flammæ micantis (in se enim citatam, & late pelagus collucere aspexerant) præcisis anchoris in Oceanum pertendunt. Hac trepidatione navim maximam, cui præerat Hugo Moncadius, alterius navigii funibus innexam, inde excusso regimine æstus eodem quo ventus ferens Gallici littoris vado impulit: ibique classiarii (inerant præter remiges quadringenti) Anglos scalis adortos, dum auxilia ex continente sperant, prælio detinuere; donec interemto Moncadio aliisque compluribus, capta navis, & per tres totas horas spoliata est. Sed ipsam incendi Caleti præfectus vetuit, ut Regi Hispaniæ nondum hostem professo in Galliam, quamquam huic ipsi oppido imminere credebatur, amicitiæ speciem servaret. Quinquagies mille ducati Regis pecunia direpta est, tre-

1588.

Anglica classis Hispanicam continuis ictibus lacerat.

Pulveris tormentarii inopia Anglis laborant.

Illorum classes coeunt.

Hispani prope Caletum Parmensem exspectant.

Ex classe mittuntur qui cum illo consilium capiant.

Navibus ignem fundentibus Hispanorum proturbatur classis.

Moncadii navis ab Anglis expugnatur.

Magna Regia pecuniæ diripitur summa.

1588. trecenti remiges donati libertate. Pauci vectorum enataverunt, rei infeliciter gestæ primi in Hispaniam nuntii. Disjecta hoc terrore classis contra Gravelingam, proximum Flandriæ oppidum, relocatur: ac vi tuborum militarium & machinis Anglorum plurimum vulnerata, adduci tamen non potuit ut ordines confunderet. Hoc maxime prælio res Hispanorum fractæ atque comminutæ sunt: nam naves aliquot laceræ globis, quia nec pertusa expleri, nec exhauriri irrumpentes aquæ poterant, fluctibus superurgentibus cessere. Cantabricam unam, dum oppugnatur, & intus duces inter fortia ac necessaria consiliorum ad cædes usque dissentiunt, repente salum absorbuit. Lusitanicas duas, Wilingium in ostium delatas (nam frustra fretum repetere annisas vehemens ventus huc impulerat) Zelandica littora excepere, quasi inter quos commune periculum fuerat & naufragia dividerentur. Alteri Philippo, alteri Mathæo nomen: huic Didacus Pedimontellus, illi Franciscus Toletanus moderabantur, Tribuni militum uterque. Sed illam, scapha dilapsis primoribus, Flissingani occupaverunt. Pedimontellus fugam, missumque in hoc navigium aspernatus, postquam multis suorum amissis diu tormenta pertulerat, fidei se potestatique Petri Dousæ permisit. Parti hic Batavicarum navium præpositus raptum insigne Lugdunensi templo suspendit, inusitatæ magnitudinis ostentui. Navem utramque, exemtis quæ usui videbantur, neglectam Oceanus subruit. Iam Batavi Frisiique totam hostium classem sua prætervehi littora intellexerant. Nec alio super metu, quam ne Amasii ostia subirent; occursum, abreptis e mari signis, quorum conspectu navigantes eorum locorum brevia evitant. Tot coacti cladibus Hispani duces, & omnes de cætero culpam in Parmensem rejecturi, discessus consilium ceperunt; quanquam apparebat sic quoque periculum non sine periculo vinci: nam retro obsessæ angustiæ. Quod unum restabat, Septentrionalia Britanniæ obeunda erant, qua indomitus terris Oceanus, & vix impune tentatur. Quod si tum institum foret, tanta Hispanos maris hostiumque formido invaserat, ut traditum sit, agitasse Medinisidonium, num dedita classe vitam pacisceretur. Sed Angli, observato tantum cursu; ne Scotia forte, aut Cimbricum fretum adirentur, ubi omnem hanc oram omitti constitit, & vasto mari fugam tantum quæri, noluerunt alios

Classis contra Gravelingam relocatur.

Naves aliquot Hispanorum fluctibus absorbentur.

Lusitanicæ duæ a Batavis capiuntur.

Raptum insigne Lugdunensi templo suspenditur.

Multis acceptis cladibus discessus consilium Hispani capiunt.

Ingens illorum formido.

alios insequendo ipsi idem discrimen incurrere: depulsæ classis, & servatæ patriæ decore contenti. Quin ut maxime sequi voluissent, vetabat ea, quam dixi, tormentarii pulveris penuria. Sed Seimorum mature remiserant, ut una cum Batavorum classe Parmensis conatibus obsisteret: cæteri oborta cum tempestate aliquamdiu conflictati non sine periculo in Angliam redierunt. Grajorum, Romanorumque gloriæ, qui res olim suas navales per acies asseruerunt, non dubie tunc Anglorum & fortuna & virtus respondit: etsi lente ac tuto vicere, nusquam tota belli mole cominus immixti. Hoc memorabilior eventus fuit; omni tempore quo cum Hispanis pugnatum est, navis alicujus pretii nulla, homines bello marique non ultra centum desiderati sunt. Hispanos interea genus omne miseriarum exercuit, amissis suorum quinque fere millibus, & navium potissimis, ægri plerique aut vulnerati, rerumque omnium egentes sævissimo pelago volvebantur. Equi, jumenta, sarcinæ præcipitata, quo levarentur alvei adversum fluctus ingruentes. Orcadas inter, atque alias ejus maris insulas evectis imperat Medinisidonius in Cantabriæ portus dirigere vela. Ipse aliquot cum navibus, quæ minus quam cæteræ inanes atque inopes erant, in altum se dat: cæteræ non longe Hibernia abeunt. Fuere quas variæ undique procellæ in mare interius rejectas Angliæ aut Galliæ in oram afferrent. Plures Norvegiæ abrupta, & saxis incerti fluctus elisere: pars ad ultima Septentrionis & ignotum adhuc Orbem turbine aufertur. Rex Scotiæ in sua littora ejectis pacis jura servavit. Triginta & duæ naves Hiberniæ vadis impactæ, aut proximo mari haustæ sunt: enisique homines ab accolis trucidabantur, quia plures erant, quam quorum tuto misererceret. Cæteras ira fati in patriam prosecuta est: nam in ipso portu duas fortuitum incendium consumsit; alias alii casus perdiderunt. Triginta omnino superfuere, quæ commeatus vexerant: e bellicis una, tantæ modo classis ducem ferens. Primores multi, vulgique pars magna non multo post reditum vita excessere, sive contractus tam molesta jactatione morbus, sive aliquos animi ægritudo confecit; dum more dominantium rei subduntur his, quæ fortuna peccaverat. Summa cladis ex eo apparuit, quod Rex edicto luctus tempora contraxit, ut magnitudinem damni, quod late nobiles domos funestaverat, publicis oculis subtraheret. Apud

Anglos,

1588.

Anglorum encomium.

Vix centum illorum desiderati.

Hispanorum fere quinque millia.

Fugientis Hispanicæ classis miserabilis exitus.

Summus in Hispania luctus.

1588. Anglos Batavosque captivis soluto pretio, quibusdam & dono, data libertas. Dum in dubio eventus pependit, & metus pietatem docet, crebro supplicatum. Pro victoria gratiarum actiones Deo decretæ sunt: ipsaque Regina triumpho vecta priscum in morem oratione ad populum exposuit, majore nunquam æternæ providentiæ beneficio approbatum, quam infirma adversus vim superam præsidia humana sint. At Batavis communis periculi etiam in hoc fructus fuit, quod æquiore posthac usuri erant Anglorum societate, qui jactare hactenus solebant, quod socios sustentarent, id soli se humanitati præstare. Dum naufragæ classis reliquiæ in Hispaniam rapiuntur, Parmensis ex diuturna felicitate in miseriam, ex fiducia in desperationem versus, alieno magis impulsu quam consilio suo, quod odisse jam cœperat, in Bergarum ad Zomam obsidionem trahitur. Instigabant Brabanti, ne unum oppidum, unde hostili equitatu infesta itinera, & agri vastabantur, ipsis deesse & suis victoriis pateretur. Nec duci admodum displicebat gravem exhaustæ jam Flandriæ exercitum alio transducere, pudore quoque & metu, ne, si detrectaret, nihil in ipso opis videretur. Quod si rediret fortuna, via in Zelandorum insulas, mox bellum intra Hollandiam parabatur, proxima nimiæ spei, quam præsumserat perdideratque. Namque id oppidum præclaro situ Brabantiæ in finibus Zelandiam parvo discrimine aspectat; Flandria & Hollandia lateribus adjacent. Haud longe pars est Scaldis, in quam Zoma, qui oppido nomen dedit, illabitur: hinc portus oppido longus & nonnihil flexuosus. Floruit multum commerciis sub ditione familiæ cognominis, donec Antverpiæ vicinitate & belli malis attereretur, hostes & illos experta, quos præsidio acceperat. Sed ex quo adjecta fœderibus fuit, proditione aliquoties periclitata, vi & obsidione tum primum tentabatur. A Bergarum territorio Tola, Zelandorum oppidum & insula, Scaldis æstuario dispescitur; quod idoneum subvectionibus copiarum, & ne apud Batavos relictum obsidionem recluderet, præmissi occupare Montiniacus, & Octavius e Mansfeldiis comitibus. Qui simul disjectis in Heusdam belli rumoribus improvisi adfuere, per vada octingentos milites ducunt oram Zelandicam suggressuros. Sed male observato æstus tempore, qui jam increscebat, nutantibus cœno vestigiis graviter annixos pauci propugnatores detruserunt. Interim contra jacula-

Apud Anglos & Batavos gratiarum actiones Deo decretæ.

Bergas ad Zomam Parmensis obsidet.

Bergarum situs.

Ad occupandam Tolam præmissi a Comite Solmensi fugantur.

culatores, quos Brabantico in agro hostis reliquerat, lorica ripæ (ita locus erat) se tuebantur. Statimque cura Comitis Georgii Eberardi Solmensis, qui insulam præsidebat, & vulgato periculo adaucta defensantium multitudo, regressum hostem in fugam & voragines egit. Vix duces emersere: quadringentos, ut quidam tradidere, profunda uligo, aut, si qua pars corporis eminebat, destinatior telorum jactus interemit. Adversa ex parte unum modo cecidisse, haud procul miraculo abit. Exinde insula castellis, excubiis, machinis firmatur. Tum vero spem alteram amplexus Parmensis, ut portu intercluso oppidanos commeatu arceret, ingenti illo exercitu, circumjecta collium & aggeres insedit, junxitque pontibus quæ interscissa erant. Quibus interriti Bergenses, nec velut obsiderentur, quia miles, & victus aut defensioni necessaria a Zelando & proximis Hollandorum urbibus affluebant, quasi positis contra castris, pedes aut equo dimicabant, levibus quidem præliis, sed non sine hostili sanguine. Nec tantum militis egregia virtus, sed oppidanis muniendi labor & tributa extra ordinem imperabantur, laudabili ducum & magistratuum concordia. At inter Anglorum rectores (id in præsidio roboris erat) de summa præfecturæ ortum certamen, & si quid ultra turbidum, Princeps Mauritius cum Ordinum legatis tuto pervectus coram composuit. Oppidum inter Scaldimque castella erant duo, hinc machinis, inde æstu satis defensa, quorum quod in septentriones abit, tormentis ab aditu oppidi divellere frustra Parmensis parabat, ut navigationi intercederet: eique curæ defixus in spem proditionis adducitur, qua Itala calliditas elusa est. Hispani e captivis duo cauponem, apud quem custodiebantur, & Anglum militem eodem solitum divertere (Grimstoni nomen erat) sollicitant ad traditionem castelli, de quo memorabam. Illi, quorum ingenium a quæstu turpi ita non abhorrebat, ut tamen, si pretium esset, mallent hostem quam suos fallere, præfecti consilio instruunt dolum. Aditus ab utroque Parmensis, ne operam sperneret, aut, quod accidit, obsequii simulatione circumveniretur, magnis pro illorum fortuna muneribus & promissis oneratos obstringit jurisjurandi religione: & cum ne sic quidem nisi ipsorum periculo satis crederet, convenit, ut vincti inter armatos duos comitarentur ituros in munimentum, si fallerent, strictis pugionibus. Satis ita cautum videbatur, nec enim fore queis odio salutis alienæ sua evilesceret. Qua fide ter mille, & inter

1588.

Hac spe dejectus Parmensis portum intercludere aggreditur.

Eximia obsessorum virtus.

Ortas in præsidio turbas Mauritius coram componit.

Parmensis in spem proditionis adductus decipitur.

eos

1588. eos insigni stirpe plerique accinguntur, ut castellum invadant. Patuit porta, dum quinquaginta transeunt; & hactenus promissis exitus respondebat. Tum subito porta pensilis altera præcisis funibus dejicitur, cæduntur que admissi aut capiuntur: nec custodibus Hispanis in vinctos proditores ferri usus placuit, territis pavore, & præsenti ultione. Sed exclusum agmen, cum continuo alter alterum urgentes recessus non facerent locum, versa in virtutem desperatione, per fossam æstu destitutam scandunt aggerem: jamque sepimento e palis priore convulso ad interius sistebantur: unde pulsi machinis, quæque ignifera alia præscii fraudis paraverant, in abditas, qua fugiendum erat, insidias ruunt. Cæsi pars magna, & qui evaserant, recrescentibus aquis, perque inscitiam locorum cœno hauriebantur. Hac fraude Parmensis, & quod cœlum ingravescens morbis & mortibus grassaretur, cum flexu autumni crebros per imbres plana stagnarent, neque præ luto aggeres tenerent vestigia, hos primum, dehinc castra deseruit, diuque caritate ac tandem rerum omnium, & aquæ dulcis maxime inopia coactus obsidionem sensim solvit, quam spe vana in sesquimensem produxerat. Paucos tamen locos, ne nihil egisset, adversus excursionem munit. Nec eo minus post ista tempora ditantur Bergæ frequenti ex hostibus raptu, & sub peculiari principis Mauritii imperio revirescunt. Namque ei & hæc, & alia, quæ hostiles partes sequentium fuerant, Ordines dedere solatium eorum, quæ ipsi paterna ab Hispano tenebantur. At Brabantus ager, hibernante per vicos Parmensis exercitu, post Flandriam atterebatur. Bonnam interim dilecto cum milite missu Parmensis a primo jam vere Cimacensis obsederat: nec Scenkio contra certandi copia, sed principum Germaniæ concilium ingressus exposuit periculum egregiæ urbis, quando non sibi, non Truxio vires in hostilem exercitum. Ipsorum potius interesse, ne Hispanica dominatio, armorum per Belgicam specie, proxima quæque & semper ulteriora invaderet. Valida namque imperia, atterendo singulos, cunctis supercrescere: nec aliud remedium, quam festinos occursus, & ex communi metu virtutis societatem. Ad extremum ita finivit, ut si tutela affirmaretur, Bonnam ipsis permitteret. Sed hæc militari facundia elocuto, non quale expectarat Germanorum nomine responsum redditur. At nos, inquiunt, alienis discordiis vestra causa non immiscebimur, quibus improspera toties in Galliam auxilia documento sunt, motus gentium ipsis ambiguos,

Obsidio solvitur.

Bergæ Mauritio ab Ordinibus donantur.

Cimacensis Bonnam obsidet.

In quem a Germaniæ principibus auxilia petenti Scenkio inexspectatum redditur responsum.

guos, foris accedentibus nunquam innoxios esse. Plerique nostrum nec Belgis abstinuere: quam feliciter, ipsi sciunt. Eadem scilicet mercede, qua Rex Galliæ fratrem submiserat, & Catharinæ Mediceæ auspiciis pro Antonio navigatum est. Nunc cum iidem illi gratiam Hispani & fœdera ambiant, nos Philippum postremi irritabimus? qui non spernendis in Germania possessionibus pars ipse nostri, restituit sedibus Germanum antistitem. Imo affinem potentiam colamus potius pace, quam bello experiamur. Ita elusus, dum Angli Batavique distenti majoribus auxilium & ipsi negant, milites præsidio relictos, queis Podalitha Silesius præerat, hortatur morari hostem, dum tuto liceret, ac fortiter tolerare obsidium. Nec secus fecere, occisoque Baptista Taxi, egregio Hispanorum duce, & multis eruptionibus victores, postquam semestri labore munitiones circumjectas hostis extorserat, penuria quoque afflicti, non indecora pactione urbem tradiderunt in Bojoari antistitis potestatem: id nomen usurpabatur; quanquam iniit urbem miles Hispanus tenuitque. Hinc jubetur Mansfeldius, qui autumno jam inclinante Cimacensis vires auxerat; obsidione peracta cum parte copiarum Wachtendoncam degredi, quod oppidum superna Geldrum regione Nersæ amniculo adjacet. Præsidium erat ex Scenkii cohortibus: nec facilem adpugnationem situs loci uliginosus, & vis hyemis ingruens effecerat. Sed ab obsessoribus aggesta humo in altitudinem tumuli, quæ ædificia despectaret, cadentes inde globos, modo injectos etiam ignes, oppidani non pertulerant; accedente & metu, ne quæ tum humebant gelascente mox cœlo hosti pervia fierent, auctores militi ne citra spem ullam secundi eventus (quia exiguæ sociorum vires, & procul aberant) ipsorum fortunas corrumpi pateretur. Tracta in ultima anni obsidio, etsi successum habuit, multa ipsorum millia confecit per cœli sævitiam, & necessariorum egestatem. Sumptus enim & damna Hispanicæ classis regias opes ita exhauserant, ut diu exercitus stipendiis fraudaretur. Hinc crebræ seditiones, & spes prædæ uberioris multos in transfugium illexit, quod Batavi tuti suos inter amnes paulum promotis finibus hostilem agrum impune incurrerent. Sed harum partium Ordines, cum nova evitarent, antiquis oneribus premebantur: nam exorti per Scotiam qui Mathiæ aut Valesio militaverant, atque alieni nominis redemptores advectas naves auctoritate publica pignerabantur. Missa ad prin-

1588.

Bonna deditur.

VVachtendonca capitur.

Scoti Batavorum naves pignerantur.

1588. principes legatio docuit erratum ignorantia moris Belgarum: nam Batavos, etsi copiis suis cæteras civitates adjuverint, nunquam illarum æris alieni participes factos, nec alterius quam Arausionensis imperio paruisse. Neque nunc recte a Fœderatis peti, quod gentes deberent quæ a fœdere desciverant. Hoc ideo tradendum putavi, quia talibus verbis repertum est exactiones damnosas refellere; dataque occasio, cum ducibus, qui sub sacramento remanserant, de veteri ære in certas portiones paciscendi magno in Rempublicam levamento.

Quod injuste fieri illorum docet ad principes legatio.

1589. Communi inter hæc metu, & Trajecti Batavorum vinctis qui imprudentiæ remedium ex pertinacia quærebant, diffidia ab Licestrio orta deflagraverunt. Sed Gertrudisbergæ præsidium (pedites habebat mille quingentos, equites trecentos) quia plus licentiæ ex occasione discordiarum usurpaverat, quam ut veniæ fidem, aut non infame commilitium speraret, impacatum, & ultro ferox manebat hostium vicinitate. Initio tumultus exactis qui fuerant, & impositis quos vellent ducibus, adhuc Parmensis literas & nuntios aversabantur. Immixti deinde ignorantibus hostium ministri, & qui legati in Batavos erant, auditas minas in pejus referentes, pœnarum metu seque & alios stimulabant. Accenderat iram contemtus, postquam Willugbæus Anglicani auxilii rector velut pacando militi Wincfeldium affinem suum, ut consilium fuit, oppido, reipsa seditioni præfecerat, dataque ab Ordinibus stipendia, quibus suspectos illiceret, non certa pactione, sed in spem occasionis, numeraverat; unde quasi deceptis illudebant, & velut rapto abutebantur. Vbi hanc pecuniam duces, & ducum exemplo miles per luxum saginamque perdiderant, misso equitatu prædas undique traxere: quin & naves retentabant, nullo hostium aut sociorum discrimine; nec magis pacatis gentibus abstinebatur. Sic hyemem agentes sollicitabat ad proditionem, quo facile ab his flagitiis transitur, Odoardus Lanzavechia Bredam in proximo Brabantiæ regens: quippe intutum in peccando modum, & Parmensi imputari posse, quod apud Anglos Batavosque nunquam satis excusaretur. Vera dicebat; nec ab hujusmodi consilio abhorrebant in omne vitium corrupti, &, qui mos est seditionis, infensi mitiora suadentibus. Pari mox omnium rabie, aut paucorum tot inter turbidos formidine & silentio, eripiuntur arma oppidanis; prætendunt Anglicum nomen duces plerique ejus gentis, miles etiam Belga. Ac quo plus turbant, hoc liberalius offer-

Gertrudisbergensis præsidii seditio.

Ad proditionem sollicitatum ab ea non abhorret.

offertur impunitas, Ordinum graviora metuentium literis. 1589.
Redirent ad signa, obliti discordiarum, quibus publicus error & ira fati cuncta miscuissent: præstarentque Reipublicæ, ut non a se ortis dissidiis ipsi finem imponerent. Sed huic defensioni suorum facinorum conscientia non credebant. Dubitatum est, an in rebelles, & Ordinum Mauritiique imperia pertinaciter respuentes, vis pararetur. Nam aliis displicebat irritari periculo militem: diem melius & tempus sanaturum impetus vix unquam durabiles. Contra afferebatur, patientiam & lenitatem in ludibrium vertisse: an vero exspectandum, ut hostem, quicum secreta jam tunc colloquia, palam mœnibus admitterent? Si addito metu venia ostentaretur, bonis audaciam dari, cæteris resipiscendi necessitatem. Ita nuper Medemelacam pœnitentia militum redditam, quam sedentes frustra opperirentur. Vtrum fieret non interfuit: nam certi perfidiæ, seu destinationi permitteres, sive ultro impelleres, eadem meditabantur. Vere primo terra & flumine copias, quantæ tunc haberi poterant, Mauritius admovit, minores quam ut obsidium contexeret. At illi tormentis petiti paria reddidere, ut præter cæteros Iustus Villersius caderet, insigni militia Trajecti quondam regimen, & nunc castrorum præfecturam meritus; utque Principis juventam belli consiliis instrueret. Sed imminens oppugnatio, cum properata jam aggeris ruina oppidum nudasset, extracta est colloquii simulatione: & qui sequebatur dies exundatione amnium & pluviis fœdus inhibuit accessum. Simul Lanzavechia accitu Wincfeldii adventare lecta cum manu audiebatur. Nec Anglo suadendum ad scelus verba defuerunt. Verum advocata concione: Cernitis illos, ait, quorum globi & ignes hostilia nunquam mœnia pari impetu circumsonuere; tanto nobis infestiores, & nunc ferrum cominus intentant, omnesque inimicis vocibus ad supplicium exposcimur. At inde veniunt qui servatos nos volunt, apud quos gratiam ac præmia mereri licet. In vestra nunc manu est, commilitones, periclitari deditionem, an dare beneficium & accipere malitis. Promtissimi cujusque vocibus, cæterorum admurmuratione, probata oratio. Neque Mauritius substitit imparatus longiori obsidio, & ne transitionem, quam prohibere non poterat, cogere videretur. Literas tamen misit, si quos adhuc moveret respectus honesti aut timor infamiæ, quæ per ludibrium accepta vænali turba, quando supra elapsas stipendio-

Ordinibus impunitatem offerentibus non creditur.

De vi in rebelles paranda deliberatur.

Mauritius copias admovet.

Rebelles se defendunt.

Villersius occiditur.

VVincfeldius proditionem suadet.

Mauritii discedentis ad rebelles literæ cum ludibrio exceptæ.

1589. pendiorum pensiones donativum Parmensis adjecerat. Illum tum primum ajunt pressum longo mœrore vultum levasse, cum traditæ urbis e specula Dordrechtum, & illa crudi olim belli loca spei atque oculis admoveret. Inspicere juvabat & calcare primam duodecim ab annis Hollandicarum urbium redactam in potestatem. Eaque gaudii festinatio fuit, ut nullis adhuc præsidiis ingressus oppidum crederet se illis, quos admissus hoc ipso debuit habere suspectos. Et fuere qui dubitarent, an ex magna occasione verterent perfidiam. Sed ad consensum tempus defuit, aliis intutum putantibus. Sibi, non partibus, tribuerunt, ne ambas fallerent. Pauci in Angliam, aut vetus ad sacramentum refugere. Cæterorum suos cujusque apud numeros, ut eos Parmensis distinxerat, egregia bello opera fuit, spe nulla salutis nisi per victoriam: quia proscripti proditionis & transfugii crimine belli jura amiserant. Improbantibus tamen scelus etiam queis proderat, irrisi diu mercatorum vocabulo, ne mortem quidem honestam, nisi pauci, habuere. Plerosque captis in urbibus pœna vindicavit. Datus a Parmensi miles possessioni urbis, & excursibus, sæpe fortiter, & proximis diebus feliciter pugnavit, interceptis turmis tribus Mauritianorum equitum, qui Sylvamducis juxta incuriosius palabantur. Hoc magis ex usu visum proxima annectere: mandataque cura præfectis minoribus. Præter Gertrudisbergam, alia quoque oppida duo Mosam ultra nunc jacent Hollandici juris: sed Heusda olim Mosa continebatur, antequam novo facto alveo vetus exaruit: pars credita vetustissimi Teisterbantiæ comitatus, in fide ac clientela Clivicorum principum, qui in Hollandos deinde jus suum transcripsere. At Septembergæ oppidum Strideni quondam agri portio, flumine sane dividitur; ideoque sacra illic non a Trajectino, ut reliquam per Hollandiam, sed Leodiensi ab antistite curabantur. Proprios vero dynastas habuit, sed ut Hollandiæ principibus obsequium deberetur: quorum imperio & supra Gertrudisbergam vici aliquot ab antiquissimis temporibus parent, quippe cum mos validis gentibus transcendere amnes, ut proximæ ripæ munimenta interioribus circumjicerent. Nihilominus & Heusdam & Gertrudisbergam Brabanti sibi vindicare jam pridem frustra laborant. At nunc Septembergas invalidam opere, & prædam semper armis, facile Arembergius invaserat: sed teneri non potuit, quia Nordamum & alia circum loca Batavi tuebantur. Missus in Heus-

Parmensis propter traditam urbem ingens gaudium.

Gertrudisberga Heusdam, Septembergas, aliaque oppida Parmensis annectere parat.

Heusdam Carolus Mansfeldius simul Bommeliam, caput insulæ adjacentis, quam geminos inter confluentes revulsi Mosa & Vahalis ambiunt, dolo & oppidanorum aliquot conscientia petebat. Sed retecta punitaque proditione, cœpto obsidio institit, Hemertam juxta arcem acceptam in deditionem obtinens, cum immodica per augmenta effusus amnis campos auferret. Nec jam vis sed fames Heusdæ timebatur, quam longinquo ambitu circumventam ab hostilibus copiis Famarsius defendebat, destinationis intrepidæ, nec dubitaturus ultima tolerare. Prævenit Mauritius, coactoque proximis e præsidiis militum comitatu, qua rarior hostis, perrupit; illatis quorum inopiæ timebatur. Inter hæc abducta non procul parte exercitus Helium Bommeliensis insulæ arcem, Crepicordium contra, Mansfeldius machinis navibusque aggreditur. Opera, manus tutamenta abunde erant, ni Sidenborgus præpropera deditione spem metumque abrumperet. Ipsi visum culpam militibus assignare, hoc confidentius, quia plerique occubuerant, dum Hispanus miles injussu ducum in exeuntes sævit. Hujus loci præsidio, & Crepicordii ex adverso, quod Hohenloio dirutum regii duces restituerant, ad confluentes Disæ amniculi & Mosæ fluminis, ingressi insulam, patentes agros, quæque arcium aut castellorum infirma pervastant; haud dum certi quo potissimum evaderent. Modo cœptas ubi insula desinit, Gorichemum contra, munitiones aucti imbribus amnes differebant. Deinde aliud consilium, trans Vahalim sita, Geldros & mox Trajectum accedere, postremo insulam Vorenam nomine, quæ Bommeliensi superjecta est, castelloque ante biennium a Nassavianis insessa, adorti eminus, audiunt Hohenloium dilecto cum pedite & turmis in prælium adventare, majore fama; nec manendi spes Mansfeldio, postquam veris tempora & æstatem per irrita aut successus exiguos transmiserat. Mosa igitur remeans turbine subito & ira Hispanicæ cohortis ob non solutas pensiones contra ipse nisus haud procul exitio fuit. Præerat cohorti Saurius Læva, tam militi gratus, quam Mansfeldio ex verborum nuper certamine inimicus. Nec deerant qui principis Ascolitani & Pastranæ ducis dolo atque in Parmensem odio ardescere seditionem crederent. Haud dubie traxerat jam pridem invidiam Parmensis, rerum gestarum magnitudine & gloria Hispanos duces supergressus, & Italis apertius, quam conducebat, fisus & fa-

1589.

In Heusdam Mansfeldius mittitur: A quo & Bommelia frustra tentatur.

Mauritius perruptis hostium castris Heusda subvenit.

Sidenborgus Helium Mansfeldio præpropere dedit.

Mansfeldius insulam Vorenam adortus Hohenloji adventu ab incepto desistit.

Hispanicæ cohortis seditio.

Hispanorum in Parmensem odium, invidia atque criminationes.

1589. & favens. Inde exorti, qui virtutes non minus, quam infortunia, criminarentur. Sed proditam classem, conatus in Bergas irritos, aliaque hujusmodi palam. Tot vero nationes partem maximam Belgarum subactas, egregia in illum populi studia, occulto apud Regem & specie laudum pernitiosius jactabant. Nec vanus de illo metus, si vitam in deteriora Hispanici imperii prorogasset: ne clarus bello & regendi clementia, hosti quoque non invisus, debitam filio Lusitaniam (ut tum plerique ferebant) parata possessione mutaret. Certe seu Philippus, ut sunt regum ingenia, pronus ad formidinem, dum nimium gloriæ ducem premeret, suam ipse fortunam frustrabatur; sive immensos sumtus vera paupertas excepit, provisis quæ inopia provenere, & præsentium tædio Parmensis morbum consciverat; quæ illi causa Germanicæ profectionis ad aquas Spadanas fuit. Nec post id temporis solita illi valetudo, aut fortuna rediit, cum alterum altero corrumperetur. Itali gens læta suspicionibus, & fingens quicquid auderet, datum ab Hispanis duci suo venenum arguebat: eaque fama immanitate sui commendata prævaluit, & quia in Hispanum quidvis facile creditur. Literas, queis apud Philippum graviter accusabatur, Mauritius interceptas ad ipsum nuper miserat; ille dissimulato hostis beneficio, nec actis gratiis, scriptorem literarum Iohannem Moreum, qui res Hispanicas magno astu & effusa largitione in Gallia promoverat, ad epulas vocavit: nec is diu supervixit, nova rumorum materia; præsertim cum is, qui minister vindictæ fuisse credebatur, nullo cæteroqui merito tolleretur honoribus. Inde Ricardotus à Parmensi in Hispaniam mittitur, purgandis, quæ de non adjuta classe ipsi objectabantur. Rex & hunc, & qui vicissim arguebatur Medinisidonium coram audiit, ac videri voluit utrumque ducem absolvere. Repressa seditione militum paucorum supplicio, & dissoluta cohorte, quanquam bellandi vetere, integras ab eo motu centurias septuaginta jubetur Mansfeldius Bercam rapere. Vrbs ea episcopi Agrippinensis tertium jam annum, ex quo Parmensis inde abscesserat, castellis septa tenebatur. Nacti eam jam pridem Truxius & Nienarius, quia causam ille, hic arma contulerat, disceptatam possessionem fœderatis Ordinibus, ut sequestris, permiserant. Sed ejus anni initio Batavi juncto ponte (quo Rhenus transiretur) & equitatu superiores, commeatum intule-

Morbum sibi consciscit.

Ab Hispanis venenum illi datum asserunt Itali.

Obtrectatorem sui nominis punit:

In Hispaniam misso Ricardoto se apud Regem purgat.

Mansfeldius ad obsidendam Bercam mittitur.

intulerant. Exinde missus rogatu Episcopi (ad Parmensem is ipse venerat) cum parte copiarum Varembonius regius Geldriæ moderator, qui vim & famem propius admoveret, in transitu Blidobecam (hanc olim arcem Scenkius, juri parum fidens, ut propriam sibi armis vindicaverat) haud incruentus invaserat. Nam præsidiarii, vetus & exercitus miles, toto mense tormenta passi, ausique paria, miscuerant cladem, donec graviore inter paucos jactura, perque mortem centurionum discordes (& quosdam suorum exegerant) lapsabundis jam munitionibus hostem admisere. Insignivit victoriam reperta inter strages mulier, quæ virili habitu animoque prædam & vulnera concupiverat. Quod primis discordiis palam sæpe visitatum: neque ejusmodi exemplorum feracior ulla ætas fuit. Nam ut magna belli nomina Deus, & Patria, aut Princeps, in partibus attonuerant animos, libidine odii fas etiam sexus exuebatur. At Scenkii ferox semper ingenium propria jactura & pudor irritabat. Hinc erepti penates in ultionem incenderant: inde, quod non satis sibi militis, quo Bercæ inclusos eximeret, acrius animum fatigabat. Contractis tamen quas habebat turmis vexillisque, locum communivit in Rheni ripa, haud procul Resa oppido, obnitente frustra Varembonio; unde acceptas amni copias terrestri itinere Bercam ductabat. Dein comperto auxilia Verdugoni advenire, citis itineribus deprehensos Luppiam ad amnem Westfaliæ in campis cæde impulit, ut stipendium quod in Frisiam ferebant, fuga dimitterent. Eo successu audentior, Noviomago, cui jampridem infensus, nocturno impetu excidium minabatur. Præmisso equitatu dilectas per tenebras paucis cum pontonibus, quas milite oneraverat, delatus Vahali, urbem attigit, ea parte munitam hoc uno, quod amnis prælabitur. Iubetque expeditissimos suorum dirutis cancellis ædium unam, quæ retro in ripam exeunt, irrumpere, ut deinde catervatim effusi per urbem turmis jam assultantibus portas remolirentur. Sed forte domus, in quam fiebat impetus (nec eadem erat, quam Scenkius ante destinaverat, oblato per noctem errore) nuptiis tum celebrabatur. Hinc ingens statim strepitus, excitique oppidani, ipsam ædem, & aliquos in publicum progressos armis, deinde tormentis obsident. Addidit multitudini fiduciam dies, pauci contra per angustias & trepidationem atrocius cædebantur. Nec inhibere

1589.

Varembonius ad Bercam quoque missus Blidobecam capit.

Scenkius copias Bercam infert:

Hostes stipendium in Frisiam ferendum cæde dimittere cogit; Ad capiendum Noviomagum animum appellit.

1589. bere fugam Scenkius potuit stans in ripa, & modo omnes, modo singulos nomine inclamans, ut perficerent pulcherrimum facinus, ac forti eruptione viam panderent secuturis. Accedebat grave perculsis incommodum, quod assumptas præsidio naves noctis adhuc obscuro infra urbem vis fluvii detulerat, ut fugientes excipere non possent. Cum hostium telis premerentur, rara ad ripam navigia ruentium oneri ac consternationi cessere, interque plurimos ipsum ducem, ut erat, armis gravem hausit amnis. Eum vivendi finem Scenkius habuit, vir suo sæculo præter cæteros nobilitatæ audaciæ: nonnulla domus claritudo; sed ipsi aucta sub Parmensi gloria: mox equestrem dignitatem, & alia militiæ ornamenta Licestrius adjecerat. Multum animi: prudentiam sæpe desiderares: jura & leges pati nesciebat, unde ipsi apud milites favor, apud vulgum rectoresque odium: quanquam durum & intractabile ingenium flecti cœperat ætate. Repertum corpus victores ob transfugii memoriam ludibrio exposuerunt. Sed demovere coëgit ultio militis, qui ducis ignominiam in Noviomagenses captivos acriter vindicabat. Biennio tamen inhumatum capta demum urbe Mauritius composuit. Et Nienarius ea tempestate, dum machinamenta quædam indiligentius lustrat, casu interiit: belli ferus, morum inculpatus. Orbatus utroque duce Truxius, quorum manu fortuna partium steterat, tandem dimisit bellum, maxime postquam & Berca hosti cessit: ubi longa & in sequentem annum tracta obsidio cladem prius Hispano, dein victoriam dedit. Nam post soluta stipendia adscito in commilitium Scenkii milite, qui luctu ducis efferatus seditionem minabatur, quia insula ejus in manu, claustra Rheni, facile emtorem inventura erat; mox ultima Batavos cura subierat Bercam juvandi, spe haud alia, quam ut hosti, cui urbem non poterant, tempora eriperent. Missum hoc consilio comitem Falcostenium duobus cum millibus præter additos equites, simul occupato in transitu castello amnem superaverat, consequitur Varembonius, nullo in prælium animo, quanquam major advenerat, sed ut euntium tergis cum cæde insisteret. Duas Anglorum centurias, novissimum agmen, regens Franciscus Verius in hostem vertit: sustinuitque impetum, donec circumfusus eques, & universæ mox cohortes signa intulere. Fit pro numero magna strages: & cæsis hostium promptissimis rapta vexilla peditum decem, turmale

Cum suis ab oppidanis depulsus amni mergitur.

Ejus ingenium, ac elogia.

Nienarius casu interit.

Truxius bellum dimittit.

Ad Bercam liberandam mittitur Falcostenius.

Consequitur Varembonius:

a Verio cæditur.

turmale unum, & equorum magna vis. Pauci cum duce 1589. effugiunt. Verius illustre hoc virtutis specimen aditum ad dignitates famamque habuit. Varembonius partem magnam cladis Carolo Mansfeldio imputabat: nam is quoque adfuerat, sub ipsum pugnæ tempus adductis e Bommeliensi insula cohortibus: posthabitusque nuper, eundem cum honorem ambo peterent, deseruisse nunc æmulum ferebatur. Tuto post hæc itinere victores vehicula cum copiis ad obsessos perduxere: qui & ipsi stationes proximas feliciter irruperant. Regressi per ignara hostibus periculum fallebant. Nec tamen inclusos adauctæ hostium vires terruere, antequam castellum propter Resam, subsidium commeatus, vadoso flumine Hispanos irrupit. Tertio post hæc mense in annum alterum hyems egrediebatur, cum haud dissimulantibus Batavis, nullam sibi militiæ copiam, qua tantis spatiis divulsos juvarent, ad ultima se consilia applicuere, pacti haud indecentia. Retinuitque Bercam Parmensis, quomodo Bonnam & Novesium, Cliviæ etiam urbibus insidians, inter Principis senectutem, & empta potentium studia. Ita præsidiis, aut per addictas potestates Arnhemo tenus Rheni potiebatur. Neque vero Aquægrani libera imperii Germanici civitas salvam habuit pacem inter arma, cum Philippus veterem apud Brabantos principes ejus urbis tutelam ut dominationis nomen interpretaretur, edicto proturbans incolas, qui Romana sacra profugerant. Sed redemta ab regiis ducibus mora, contentique agrorum raptu, urbem distulere, donec multos post annos vis partium in Germaniam versa & hoc in speciem juris obtendit. Dum ad Mosam Rhenumque exercitus, inter congressa passim præsidia pugnatum, multa Mauritianorum præda. Nam & in hostilis regionis intima eques ignibus grassabatur, & obvios commeatus trahebat fusis defensoribus. At mari crudeliores occursus, quia Batavi hac parte virium potiores solita inter pares belli commercia, & jura captivitatis diremerant. Futuri hostes si tantundem pollerent, per furta navigantibus infesti, prædones vocabantur. Hinc irritati crebris suorum suppliciis Flandri, & qui Batavis e classibus (ut ferox est genus) sceleris alicujus conscientia transfugerant inermes navium, cupiditate ultionis & prædæ, validiores etiam desperatione terrebant. Sæpius accidit, semel memorandum, quia prisca facinora adæquat, pars ut altera alterius navigiis circumventa

Victores Bercæ auxilia inferunt.

Berca Parmensi deditur. Cliviæ quoque urbibus insidiatur.

Inter præsidia interim utrimque alibi pugnatum.

At mari crudeliores occursus.

1589. venta pulvere tormentario ſeque & hoſtem incenderit. Tanta eſt cura vitam deſperantibus non inultos mori. Hoc primum tempore, quæ hactenus alienis tumultibus quieverat, bellum ſibi reponi ſenſit Hiſpania. Nam Angli aſſumtis Batavorum navibus & milite, Gallæciæ maritima temere adorti, deinde Antonium in regnum reducebant, fixis ad Vlyſſipponem caſtris. Naves Regina de ſuis attribuerat ſex: cæteræ erant centum & viginti, queis Draco imperabat, pediti Noriſius, ſpem prædæ inter ſe partiti. Tanta ſucceſſuum initia, ut jam Albertus Auſtriacus Philippi nomine urbi præſidens fugæ ſe pararet. Sed privatorum conatus erat, inde per incerta obſequii, & rerum neceſſariarum exiguo proviſu, & potus quoque intemperantia morbis graſſantibus, incertum reliquere, Luſitanorum ſtudia & opem a Mauris vane promiſiſſet Antonius, an ipſi feſtinato abitu corruperint. Nec auditi Batavi, qui arces ſe maritimas regnique aditum ſervare paratos oſtenderant. Ut ſoluta obſidio, ſtatim qui res novas ſperaſſe convincebantur ab Hiſpano ad ſupplicia rapti. Ab Anglis nihil actum ultra, niſi quod receptu non laceſſito, & irruptis impune caſtellis, apparuere invalida Hiſpanici imperii: & direpta mox obvia claſſe Germanorum Balticis e civitatibus, occaſio gentibus data eſt per legatos inter ſe & ſcriptis certandi, an copiæ quibus pacati populi hoſtem juvant, rite in prædam venirent. Sed & Gallia in partes adſcita miſcuit cauſam, poſtquam Guiſium aperte defectionis autorem Rex interfecerat, ipſumque mox Regem percuſſor monachus, ultimum Valeſiorum ſanguinem; & in utriuſque ultionem arma capiebantur. Francicis non dubie moribus ad Borbonios pertinebat ſucceſſio: ſed caput gentis Henricus Benearni princeps e regno Navarræ vix quicquam præter nomen uſurpans, ut quod jam olim Hiſpani interceperant, profeſſus Reformatam, quam vocant, religionem, etſi utrique ſectæ jus æquum pollicebatur, traxerat nobilitatem, excluſus oppidis. Verſaque rerum facie apud Romanenſes culpa defectionis, penes alteros regium nomen conſpiciebatur. Nec ſuo Philippus exemplo territus eſt, quo minus Meduanium (Guiſii is frater duplici pietatis obtentu utebatur), non occultis jam opibus, ſed palam auxiliis firmaret, ut interjectum ſibi & Belgicæ regnum, atque olim utrinque metuendum, occuparet diſcordiis, ſi adeſſent ſucceſſus, ſuorum alicui fiduciariam potentiam traditurus. Iſabellam quippe filiam oſtentabat Henrici ſecundi

Angli Hiſpanis bellum repoſitui Antonium in Luſitaniam reducunt.

irrito eventu.

Gallia interfecto Henrico tertio in partes venit.

Ejus ſucceſſor Benearni princeps,

Ne regno potiatur Meduanium Philippus auxiliis firmat.

1589.

secundi Galliarum regis e filia neptem, dignissimam quæ regno imponeretur, vel ob paterna merita, vel ob maternum sanguinem, eoque justius, quod Britannia Armorica, ut alia quædam Galliæ, fœminarum imperia etiam antehac novissent. Parte alia Sabaudus gener prolatis finibus aperiebat Alpes. Accepto nuntio, Lamotam missu Parmensis cum equite & cohortibus in Galliam proficisci, pecuniam Borbonio & quatuor Anglorum millia Regina transmisit: nec Fœderatarum gentium Ordines auxilia segnius decrevere. Missisque navibus cum alimentis & quæ bello idonea, pecuniam addidere, liberalius quam pro rerum præsentium angustiis, ob spem futuri. Id vero magnificum & leniendæ libertatis invidiæ fuit, Reipublicæ opibus Regnum juvari: nec minus utile eventu, & hosti exitiosum, dum Walonicæ gentes expositæ armis, quibus olim causam dedere, pari malo affliguntur; suus sive Gallicus miles assultaret. Deinde vires Hispanorum Gallia retentante vincendi tempora Batavis patuerunt; auctique limites, ærarium, copiæ octo per annos, donec Borbonius, sua virtute, perduellium turbidis rebus, & ipse tandem Romanam in religionem mutatus, cuncta partium sub imperium accepit, posuitque magis arma, quam pristini fœderis memoriam. Consequens videtur, quando rerum Gallicarum mentio incidit, scrutari, quantum humanis rationibus fas est, quomodo paribus cum Belgico initiis in tam diversa processerint. Nam olim constituta pace Philippum inter & Gallias eadem dominantibus sententia, & mutuum fœdus, exscindere religiones, quæ per bellum & impunitatem auxerant. Galli dein proceres invisa Guisiorum potentia, & ne despecti agerent, ut Belgæ contra Hispanos, usi occasione, multitudinem pro sacris periclitantem in tumultus & arma civere. Sed dissimillimi exitus: illic integrum obsequium, atque ita victrix Romana religio, ut alteram premat, non opprimat; hic abdicatum vetus imperium, ritus insociabiles, & inter libertatem servitiumque divisi. Causam putem, quod Lotharingi per se invalidi occulte, dein palam, modicas foris opes accepere, & quæ fortunam non facerent, sed sequerentur. Ita vis præcipua in præscriptione regii nominis, aut vulgi studiis erat, quæ munimenta non diu valent, ubi utilitatis experimentum contra est. At Galli unius populi reges totas intra se vires habent: ita sæviendo minuitur imperium, & quicquid ultioni impenditur ipsis perit. Ne plebs quidem,

Lamota a Parmensi cum milite in Galliam mittitur.

Angli Batavique Borbonio auxilia mittunt.

Qui cuncta tandem sub imperium accipit.

Gallicorum motuum cum Belgicis comparatio.

1589. quantumvis infensa sacrorum dissensu, postquam belli mala sensit, vindictæ quam quietis cupidior. Hinc properata toties pacis edicta, toties turbata, fractis jam populi studiis, ut bellum ponerent magis, quam pacem servarent. Longa arma pertæsi in vim & perfidiam impulsu quam obstinatione ferebantur. Et sueti regno prius componi potuerant, si rex unus, egregius pacis bellique artibus, sese & jura ad vires partium temperasset. Novi dominationibus, ætate rudes, diversa per vitia discordias aluere, dum fervidi ingenio, aut per luxum segnes, rapiunt cuncta aut remittunt; ea tantum quietis mora. Contra Hispani regem nacti eadem volentem odio Belgicæ libertatis, & qui rerum usu insenesceret, tantis extra viribus, solitudinem Belgicæ non metuebant, provisis non Italiæ modo, sed Americæ exemplis, ut colonias facerent, ubi provincias non possent. Superbia, avaritia, crudelitate gentis peregrinæ offensi, etiam qui in Romanas cæremonias nihil peccaverant, donec nonnulli circumventi simulatione rerum meliorum, cæteris documentum fuere, ut contumaciter odia exercerent, diffidentia pacis, quasi quæ tegeret ultionem. Ita bellum non inclemens minus quam sunt civilia, durat tamen ut externum. At per Frisiam Wilhelmus Groningam urbem, impar majoribus conatuum, frangebat inopia, munitionibus per agrum irruptis, Rheidaque opportuni situs peninsula ad Amasium flumen, & sinum maris, a fluctuum rabie Dullartus qui dicitur. Verdugonem urgebat super hoc malum suspecta civitas, quia præsidium recusaverat. Inde aucti, hic novo peditum delectu, Nassavius equite, mutuo metu vel audendi occasionibus annum sequentem continuavere.

HUGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER SECUNDUS.

SUMMARIUM.

Dolo navis cespites vehentis Mauritius Bredam capit: Parmensis frustra eam recuperare conatur; ejus jussu Nordamum nullo oppugnatur successu. Mauritius Vorenam munit, Cnodsenburgum molitur. Parmensis Regis jussu in Galliam ducit: illo absente varia Mauritius oppida expugnat. Germanis propter temeratos fines apud Parmensem anxie disserentibus ferociter respondetur: eorundem apud Ordines expostulatio; horum responsio. Fœderatorum reposita expostulatio. Parmensis ex Gallia redux multis angitur; militis ejus seditio. Ascolitano cum copiis in Galliam misso Fœderati animos attollunt: Zutfaniæ objacens castellum capiunt. Mauritius Zutfaniam & Daventriam expugnat; Frisiorum rogatu in Frisiam ducit exercitum. Relicta Groninga captum Delphizylium munit. Parmensis accepta a Mauritio clade Cnodsenburgi obsidium omittit; recrudescente morbo aquas Spadanas petit, seditiosos milites pacat. Mauritius Hulstum capit, Noviomagum obsidet. Capta urbe summis populi gaudiis in Hollandia excipitur. Imperatoris Legatio Ordinibus suspecta. Exitii Terraconensium ex occasione narratio. Parmensis iterum in Galliam ducit. Fœderati Borbonio subveniunt. Groningensium apud Parmensem querela. Mauritius Ultrajecti & in Zelandia turbas componit; Stenovicum obsidet, vulneratur, oppidum capit; ejus in victos moderatio. Elisabetha militem suum revocat. Depulsis Othmarso Hispanis Covordium Mauritius obsidet, atque oppidum frustra obnitente Verdugone expugnat. Parmensis tertium in Galliam proficiscens moritur: de morte illius suspiciones: ejus mores & elogia.

INcubitura in Frisios belli moles videbatur, ni capta Breda traxisset exercitus. Brabantiæ id oppidum jam olim accensetur, fertili circum agro ad confinium Hollandiæ, & septendecim vicis imperitans. Ab amne nomen; is Aa hactenus, in latumque editus mœnia perlabitur, mutato in Mercam vocabulo: & mox ad Septembergas oppidum in maris sinum se immergit. Polana domus Baronum titulo ex emto tenuit; inde Nassavia Engelberti matrimonio, cujus Henricus pronepos munimenta fossasque addidit, & nobilissimam arcem, præsi- 1590. *Urbis Bredæ descriptio.*

1590. præsidio simul & ostentui. Belli usus novissimis temporibus propugnacula, cæteraque arcendis hostibus, & a difficili expugnatione gloriam adjecerat. Dolum, quo capi posset, nauta monstravit. Philippi Nassavii impulsu (Iohannis hic filius, missus gentile in bellum, partem militis & pauca ad Mosam oppida regebat) Heraugerius Cameracensis centurio, re æstimata cum principe Mauritio, cepit audendi consilium, Lambertumque Charlium, strenuum militem, adoptavit in facinoris societatem. Navis assumta fraudi, quæ solita partes inter commeare fide publica, ut alimenta ignium Bredam conveheret. Limus Hollandiæ paludibus editur, qui postquam solibus inaruit, scissus in cespitem, ligni præstat usum. Nam bitumini sulphurique par ingenium efficit inclusus terræ calor, quem ut alibi montium incendia, ita hic prorumpentes interdum flammæ prodiderunt; nisi prostratæ olim silvæ, impulsu maris ac turbinum, postquam superinducta humo putruere, mutata facie naturam retinent. Imponitur carinæ oblongæ lecta e cohortibus & promta in periculum juventus, numero septuaginta, quos tenui interjectu tegerent cespites, dissimularentque. Diu parum favit fortuna audaciæ, ut solent ejusmodi conatus malis onerari, etiam quæ non metuantur. Adversa vis venti, &, quanquam exitu hyemis, asperum frigus; mox defectus ciborum, quos mora consumserant, prima tempora abstulere. Nec silendum reor, has inter moras, rei quæ agitabatur, velut jam patratæ, perscriptos ex Anglia rumores. Vbi refoverant corpora, & animos Heraugerius sermone firmavit, misso ad Mauritium nuntio, qui proximam apud insulam militem occultabat, haud procul Bredâ repetitum iter. Intra aquæ septum, quod arcem propter est, pervectos, unde regressus non erat, nova calamitas terruit. Nam fluminis recessu afflictus vado alveus, sive glacies pertudit, oppleri undis cœperat. Ibi inclusi trepidare, ac detestari infelices latebras, madentes genuum tenus, donec æstu levata navis nulla humana ope perfluere ultro desiit. Explorandi curam, quasi ex usu magis disciplinæ, quam quod necesse arbitrarentur, præsidii rectores ad minora quisque officia relegaverant. Multorum per socordiam ad manipularem rejectum munus, qui, securus exemplo jubentium, puppe leniter pertentata nihil ultra scrutatus est. Et forte evenerat, quod vix alias, ut tussim frigus nemini excuteret.

Navis cespites vehentis fraude Mauritius Bredam capit.

Rei gestæ historia.

Servari

Servari meretur vox militis, qui præmetuens ne spiritu prorumpente secum cæteros proderet: Occidite me, inquit, commilitones, ne occidamur. Ipsi navem præsidiarii in arcem traxere, quod non satis soluta glacies aquas attineret. Inde alia rursus incommoda, quippe admotum propius periculum formidinem expresserat, & in Heraugerium querelas, ut alieni pariter sanguinis ac sui prodigum. Pars omni projecta spe salutis tenebras non morari, sed, quando moriendum esset, apertum cœlum, & hostem in quem caderent, poscere; ne in illo suo carcere oppressi ad supplicia traherentur: torpere plures, nec tam ducis hortamenta ad virtutem & gloriam, quam desperatio compulit cœptum exsequi. Ejecta pars oneris, nec ultra levata navis, ne insidias nudaret, solertia nautæ lassitudinem simulantis; cui & vox & vultus miram animi præsentiam præferebant. Media fere nox erat, nec illunis, cum educere visum milites admonitos prius ad decus & præmia victoriæ; desertoribus vero animosi facinoris non vitam, ne mortem quidem honestam dari. Haustu sentinæ aversæ hostium aures; ita exiere, quod mirum est, inobservati excubitoribus. Pars militum prætergressi armamentarium obvios vigilum, dehinc custodes portæ, qua in oppidum itur, intra stationem obtruncant: nisi quod ausus prorumpere signifer, & infesto mucrone vulnus in Heraugerium ferens morte haud ignava procubuit. At Charlius, cui attributa erat manus altera, præsidium hostile in arcis intima compulit. Aquæ ædes ambiunt; has in spem novissimam retinebat Paulus Antonius Lanzavechia vice patris Bredam regens, juvenis, & belli artium rudis. Ipsum Odoardum Gertrudisbergæ, tres leucas distantis, munitio, & creditus illuc copias trahere Mauritius detinebat: quippe submissi specie exploratorum, qui falso metu vulgato verum averterent. Nec levis error Parmensis, qui uni duo oppida servanda commiserat, cum vix singulis singuli sufficiant; & bene meritis alia sint sine periculo præmia. Sed Paulus, si forte exiguam adhuc manum prælio exturbaret, denso militum cuneo (sex & triginta adsumserat) egressus ponte hostem irruit. Vicere quibus vinci non licebat: multaque cæde saucius ipse, qua venerat, refugit. Exaudiri interea per urbem pugnantium tumultus cœperat, & oppidani portas arcis irrumpere, ni Heraugerii miles proxima e porticu glandibus arceret. Tandem accepto rei bene gestæ signo adest Hohen- 1590.

1590. Hohenloius cum parte Mauritiani exercitus, qui speculabundi non procul substiterant. Cum portam glacies moraretur, septum e palis transiere: nec distulit Lanzavechia, dedito quod arcis retinebat, incolumitatem pacisci. Secutus confestim Princeps & major altera exercitus portio, pedes turmæque, per arcis portas impressionem minabantur. Sed pavida civitas, & præsidio nudata, bimestri stipendio direptionem redemit: namque Itali, queis commissa oppidi tutela, (erant hi centuriæ peditum sex, turma una) quorum officium fuerat aut pontem arci oppidoque medium abrumpere, aut aversas ab hoste tenere portas, ad armorum ex arce sonum exterriti, atque inter se jam pridem discordes, hoc facilius in fugam consenserant. Quod fere ejusdem animi est; pavidi hostium, hospitibus infensi, nullo, dum oppidi potiebantur, abstinuerant contumeliæ aut libidinis genere. Itaque desertorum supplicio affecti, cum Parmensis populare flagitium in suum quoque pudorem vindicaret, sero sceleribus pœnas solverunt; excepto Intemelio, quem adolescentia & nobilitas sua supplicio exemit. Et Odoardus Lanzavechia, quasi pœnam sibimet irrogans, Gertrudisbergæ præfecturam a se abdicavit. Victor ingressus paternos penates Mauritius populum accepit in fidem & ditionem: pressam stipendii solutione civitatem (& multo plures quam affuerant milites nomina profitebantur) dolens magis quam accusans, modestia juventæ, & ne privata curare crederetur, quanquam ad centena florenorum millia crescente summa, cum Parmensi Antverpia quater centenis haud amplius pependisset. Tum Heraugerium præfectura oppidi, cæteros deinceps honoribus & præmiis attollit. Decreta & ab Ordinibus supplicatio, ac publica gaudii signa, utque nummi inscripti primam ducis ac sine suorum sanguine victoriam testarentur, quæ postea mos secutus usurpavit, quoties prospera evenerant. Nec ingenia defuere, auspicia Principis & non degenerem dolum celebrando: ita Trojam equo ingressos Græcorum proceres; seu vere talis effigies, seu navis insigne fuit. Ipsius urbis fortunam comparabant, quam novem ante annis Altipenna absentia præsidii, proditione vigilum, deinde oppidanorum strage incesserat. Relictis centuriis quæ tuerentur, & turmis ad incursandos Brabantorum pagos, discessit exercitus. Simul convectæ copiæ illorum providentia, quos Princeps conscios habuerat expeditio-

ditionis, longum in tempus sufficiebant. Sed ubi in Germaniam Parmensi nuntius advenit, fessus ipse tædio, an per consilium armis abstinens donec ex Hispania literas acciperet, ne agros impune raptari pateretur, Carolum Mansfeldium Berca reducem ire cum parte altera copiarum & claudere exitus jubet. Spes falsa accesserat, inesse paucorum dierum alimenta, & recenti obsequio fluxam oppidanorum fidem. Premebat latus Gertrudisberga; cætera Mansfeldius præsidiis ambit. Sed ventura Bredanis a tergo auxilia metuebantur: nam Merca Mosam influit, modicas ubi insulas Mauritius milite compleverat. Ipsum igitur amnem, qua Bredam elabitur, ponte & castello clausit; Terheidæ loco nomen. Dehinc milites Septembergas in ultimo ejus continentis, & invalidam arcem pleni irarum rapiunt. Nordamum restabat, supremus labor. Castellum id vacuis quondam temporibus ex humo situm cingunt fossæ æstu madentes, præsertim ubi aquilo impulit, & retro ductus agger; ripa scilicet abscissum, insulæ in modum, Mosæ æstuario alluitur. Mathias Hellius tuebatur, inclytus jam Bredani periculi societate, & militum quantum satis e proximis insularum. Postquam aliquot per dies tormentis nequicquam territaverant, pontes cæteraque ad incursum parabantur. Simul immissa navis, & summa mali in corona armati qui propugnatores telis depellerent. Obsessi ubi adventantem conspexere, ardentes scaphas contra destinabant, quod periculum ventus avertit, & applicuit ripæ. Vt propinquatum est, fluminis vortex circumactam navem in fossam tulit; hærentem vadis retentant alii, pars faces ingerunt: ac miles telis dejicitur, patescens ad ictus, ac non quo voluerat latere objectus hosti; ideo nihil hac munimenti obtenderat. Mansfeldius, ut multam suorum cladem & obstinatam præsidii fidem conspexit, nec minus adjacentibus insulis arcebatur, non tam obsidium Bredæ quam proditionem sperare: ibi frustra hærentem emissus oppido eques quotidianis præliis lacessebat. Mauritius interea recollecto milite tenuis exercitus ductor (quatuor peditum millia erant, & rarus eques) in Geldriam concessit, velut Noviomago imminens. Sed machinamentum subitæ oppugnationi paratum, quo muri appenso vi dissilirent, successus defecerat. Gallorum id repertum ex ære, pilei forma, cui inclusi cum pulvere nitrato globi & e ferro quadrantalia. Exin virium conscius, atque impar

1590.

Parmensis Mansfeldium ad Bredam recuperandam, mittit.

Mercam ponte & castello claudit; Septembergas diripit:

Nordamum frustra oppugnat.

obsidio

1590. obsidio, quia proximis e locis arma & commeatus in urbem venerant, hæsit tamen atque eminus lacessivit, si eo terrore hostem Breda abduceret; quod evenit. Nam postquam diu irritus obsidii uterque, Mansfeldius auctis copiis, quia validius præsidium civitas ob notam militis lasciviam asperna-batur, propinquum laborantibus auxilium, Mosam inter Vahalimque consedit. At Princeps, Batavorum intra insulam continuit exercitum, & metu ne hostis flumen transgrederetur, dispositis per Vahalim navibus, ripam quoque omnem præsidiis munivit a Rheni divortio adusque Mosam ei influentem, qua parte Vorenam insulam Solmensis (is datas á Mauritio centurias regebat) justis munitionibus castrorum in morem instruere jubetur. Perducta & fossa e Vahali in Rhenum, qua, vitato Noviomago, subvectæ copiæ in Germaniam navigarent, additis aggeribus ad coërcendas amnium exundationes, Hollandorum maxime nisu & impensa, qui securitate ac commerciis juvabantur. Tutam per hæc ripam Mauritius obtinens, mansuram castris sedem molitur exadversum Noviomago; Cnodsenburgi nomen milites fecere: inde in urbem, quæ ex ripa clementer assurgit, & contra instruentes, vis immensa globorum adigebatur. Sed qui castellum exstruebant, noctem plerumque aut velum prætendere, ne ad ictus destinarentur. Major oppidanorum pernicies, quos turres, & eminentia operum irruebant. Nusquam tuta habitatio: clausum flumen; quæ per mala, insueti bello, cupidi mercaturæ, ad mutandam fidem paulatim trahebantur. Sic apud Noviomagum exhausta æstas, cum Parmensi interea sumptæ iterum Spadanæ aquæ, simulque res secundiores nonnihil valetudinem firmavere. Nam Ricardotus continuus semper Ducis & consiliorum particeps, ex Hispania literas retulit honorificas in Parmensem, quæ, stabilita veteri præfectura, belli Gallici mandata continebant. Ita Regi visum, pronum id putanti, sive ut difficili certamine curas ejus distringeret. Contra Parmensis suaserat, relinqui suis discordiis Gallos, dum Belgica perficerentur. Sed gnarus ferenda ubi cœperis dominorum ingenia, necessitatem in gloriam vertit, offerri famam ratus & ultro auctam periculis. Nam in Hænoviam digressum, unde propius curaret, assequuntur nuntii, Evriaca acie stratum cum auxiliis Egmundum, & jam premi Parrhisios victore exercitu. Nec diu, cum Meduanius ad socianda consilia accitus

A Mauritio Noviomago imminere viso Breda abducitur.

Vorenam Mauritius munit:

Castellum exadversum Noviomago molitur.

Parmensis belli Gallici mandata a Rege accipit.

tus

tus fortunam partium coram testabatur. Postquam de summa belli secretis ducum colloquiis deliberatum est, Parmensis exeunte æstate regii exercitus ipsa robora in Galliam duxit; novi e Germania delectus sequebantur, & quæ Hispanorum manus Cortraci & Menenii seditiose admodum egerat: sed ante abitum partem stipendii oppidanis expressere, reliquum a Rege numeratum est; institutumque tunc exemplum quod mansit postea, ut scutatus militi in decem regales imputaretur. Cohortes universæ duodecim millia, tria equites confecerant. Petro Ernesto Mansfeldio summæ rei per Belgicam cura: reliquiæ militum Carolo ejus filio permittuntur, & jussæ in præsidia referri, ne quod amoto subsidio discrimen adiretur. Hæc ubi percognita, misit Mauritius usque Germaniam, qui vacuæ agrorum possessioni insisterent. Captæ munitiones, quibus Hispanus ripam & aditus itinerum obsidebat: excisaque opera hostibus sita pacato in solo ad Rhenum Mosamque. Aliæ manus, ut cuique proximum, e Brabantia Flandriaque prædas petebant, intima illapsi: nec vici tantum, sed infirmiora oppida per vim irrupta desolabantur. Per autumnum ipse brevi transcursu, quæ anno priore secundum Mosam, & circa Bredam nuper Mansfeldio dedita, recuperavit: eruitque minus idonea. His Stenobergam paternum oppidum annexuit, inclytum quondam portu: nam Merovæ diverticulo adjacet; mare & bellum exitio fuere. Certatum & navibus feliciter, quæ adversus hostes regis Galliarum Normanniæ littora præsidebant. Nec omissi astus. Mauritiani Dunkercam, pelago nocentem, navibus & scalis petivere. Lochemum ex insidiis Hispani: utrumque præcognitum. Multus hoc anno rumor parari Germanos in bellum & ultionem finium, quos vicina arma temeraverant. Iam aggregari partibus, descendere in causam, ut cuique conscientia & hostis odium inerant, per opem aut contemptum interpretabantur. Nam Hispanus miles extrema Frisiæ obtinens Transrhenanos agros villasque vastabat: nec his modestiores, quos Geldrica præsidia Cliviæ & Iuliaco circumfuderant. Quin supposita prædæ, quamvis ulteriora, captis arcium perfugiis, urbibusque. Tum insecuti Batavorum equites premebant hostem, licentiam imitabantur. Ita circumventi fiducia pacis & belli cladibus concilium indixere. Vbi longa cunctatione, ut mos gentis est, consilia trahendo, interdum & minis, remedia

1590.

Exercitum in Galliam ducit.

Mansfeldio interim summa rei per Belgicam commissa

Mauritius absente Parmensi varia oppida expugnat.

Rumor Germanos in bellum parari propter temeratos fines

Concilium indicunt.

1590. magis quam mala differebant. Decreta ad extremum legatio quæ expostulatione fungeretur, deponique aut sisti intra certantium terminos bellum juberet. Apud Parmensem, quo tempore Gallicum iter aggrediebatur, anxii disseruere: hoc ille ferocius respondit, solitus alioquin id genus querelas ambiguo sermone aut rejiciendo eludere. Pluribus finitimorum cladibus veteres gentium discordias stetisse; nec enim belli modum ducis in manu: sed quomodo incendia, & aquarum eluviem, cæteraque naturæ aut fati mala, ita præsentes temporum necessitates ferrent potius, quam ferendi impatientia irritarent. Cæterum si prior hostis excederet alienis, & se, quæ Germanici essent soli, redditurum; modo salva esset Regi pecunia, quam bello Agrippinensi expensam ferret. Cogitarent interea, si quid tolerandum sit, mereri hoc priscam religionem, cujus gratia in Germaniam ultro accitus esset. An vero dubium coalita libertate quos spectet exemplum? feroces jam dudum populos speculari vicinos exitus, & suas vires, ut proximum quemque principem & invalidum fastigio devolvant, quando tantum in reges liceat. Orandam potius bonam fortunam, ut quos penes armorum culpa sit, præliis aut pœnitentia victi resumerent obsequium. Id brevi futurum, si interscisso undique commeatu suis angustiis damnentur. His verbis dimissi Fœderatas gentes confidentius ingrediuntur, & audacioribus postulatis. Nam reddi Gravewartam insulam, quæque alia suis in finibus tenerentur: deinde incustoditos transitus, exonerari Rhenum Amasiumque Germaniæ amnes terrore classium & vectigalibus imperabant. Ad hæc Ordines, ut æquiorum studia sibi adjungerent, turbatæque pacis culpam sibi assignatam in hostem amolirentur, orsi ab inquisitionibus & cruciatu, exutos antistites, stragem nobilium, oppressam plebem, cæteraque servitii mala enumerant. His, inquiunt, injuriis compulsi ad arma, non aliud tam longo difficilique bello quærimus, quam ut sanguinem nostrum ab ista sævitia, uxorum virginumque corpora ludibrio arceamus. Ea spes, is finis armorum; neque nostra paupertas cuiquam invidiosa est, non magis quam fortis Helvetiorum libertas vicinis metum facit. Illos timere & cruere æquius, raptores Orbis, quos non Americæ solitudines, aut Bæticorum Belgarumque cædes, non Lusitaniæ & per Italiam servitus satiaverit. Quomodo belluæ feræque piscium & gregum præda pascuntur,

Apud Parmensem anxie differentibus ferociter respondetur.

Quo audacioribus postulatis Fœderatos aggrediuntur.

Ordinum responsio.

scuntur, ita magna semper imperia minori potestati exitiosa sunt. Adeone igitur obscurum, quorum nunc cum maxime fraudibus sollicitentur Angli, desciscat Hibernia, armatæ in regem Galliæ ruant? Sedent & inter vos qui emti pretio jubeant quicquid Hispano conducit. Etiam qui odere, metu obediunt, quomodo Indorum apud populos pravi Genii coluntur, tantum ne noceant. Ille Cliviæ urbes impune proditionibus petit: traduntur ultro aliæ in pignus societatis & accepti sacerdotii præmium: ubi fida sceleribus receptacula, & tot rapinarum sinus. Opulentissimus dominorum flagitanti stipendia militi vos monstrat, totæque cohortes & alæ Germaniæ tributis saginantur. Nos illud nunc contendimus, ne pari in causa disparem fortunam patiamur. Nobis, si cui unquam populo, cura est solutis ad diem stipendiis innoxium habere atque inturbidum militem. Testantur edicta, & supplicia in legibus sontes, quatenus bellum regi potest, parci quiescentibus. Tantum ignoscite, si quando plus militi, quam rectoribus licet. Priscam Batavi fidem vel in sejunctissimas nationes etiam inter arma servavimus: nedum Romanæ olim potentiæ socii & clientes, consanguinei Germanorum, magnam parentem, quæ duces nobis, quæ virtutes ac verum libertatis exemplum suppeditat, perfidia violemus. Gravewartam jam ante bellum & impensas certati juris, ut cujus insulæ summum imperium Geldrica ripa sibi vindicet, tuendis finibus, non in cujusquam injuriam retinemus. Cæteris oppidis aut castellis, etsi erepta hosti jus pacis perdiderunt, ea sponte cedimus, ut quemadmodum vis ab Hispano cœpit, ita juris penes nos initium sit & exemplum. Onera commerciorum quæ nostros per fines eunt, non gentibus vicinis quam civibus graviora sunt; extorsit bellum, quod alta quoque pace validi principes usurpant. Tollere præsidia navium, cum hostis undique amni immineat, intutum. Prosint potius commeantibus, & vos pariter nobiscum tegant. Introducta per eos dies & Coloniæ Agrippinensis, & Leodiorum legatio. Vtrique populo antistes Bojoarus. Igitur Patres, segregata a se causa Truxiani certaminis, multa dequesti in antistitem, cujus inexplebiles cupiditates Hispanicis opibus niterentur, Agrippinensibus tutum spondent otium, si medii partium æquarent studia miscerentque. Leodiorum non eadem conditio: prope hostilia ausi, & pertulerant. Objecta illis supplicia

1590.

Agrippinensium, & Leodiorum ad Ordines legatio.

Patrum responsio.

1590. plicia insontium religionis crimine. Deinde Hispanis cum cætera Belgica indiscretos haberi : ita palam statui hyberna, exigi æstates, quæ, si non plane volentibus, certe tolerabantur. Sperare amicitiam ubi sic mererentur, atque interea jussi captivos abducere. Hæc longius evolvere haud absurdum fuit, ut quæ ad vicinas civitates belli ratio, quis pacis modus, noscantur. Neque enim post hæc abstitum rapinis & injuriis, ut quæque gens pavore periculi, inderdum & sponte, huc aut illuc inclinaverat. Vix unquam libera armis itinera, dum hostem utrique velut fugaturi hoc ipso trahunt. Ita repetitis sæpe legationibus eadem, dicta, auditaque Iam Batavi tradiderant munitiones, sane longius sitas quam ut facile defensarentur : simul ut Hispano invidiam, &, si possent, bellum concitarent. Nam ille nihil horum præstare, quæ nuper convenerant : & erant in concilio Germanorum, qui in obsequium abnuentes vim & arma postularent. Sed principes alii & antistites, societate Latinæ religionis, aut propius devincti, prolatandis consultationibus & spe Belgicæ pacificationis, impetum fregere. Missi a Fœderatis gentibus, qui prodi se perfidia hostium, amicorum ignavia, quererentur. Omissis a se belli præmiis, Truxio in privatum recondito, impune adhuc Philippi signis Rheni urbes possideri. Nec obtinuerunt tamen quo minus Imperator, pro armis in Hispanum, adversantes ipsos suspecta pace quotannis obtunderet. Fine anni regressum Parmensem, quanquam liberatæ fœdam post famem Lutetiæ, & infesta inter agmina reducti exercitus gloriam deportabat, angebant multa, invisus, ipse & miles Gallorum vulgo, nec acceptantes præsidia civitates externi servitii metu : hinc summæ spes Philippi irritæ, & parum certa societas. Hostiles per Belgicam excursus, capta munimenta ; Verdugoni in Frisia capto Ementillo, castello modico, cætera infelix bellum, & ibi quoque miles seditione haud longe. Terrebant & Venloæ oppidani (Geldriæ ad Mosam locus est) qui tædio malorum cum duplici præsidio affligerentur, Italum Germani militis opera, dein validiores hunc quoque exegerant. Quin & novata seditio crudescebat, ex quo Mansfeldius festinato per Germaniam delectu, ut Mauritii progressus coërceret, auctoramentum recenti militiæ comparaverat, exinanitis aliorum stipendiis. Vetus belli erat is miles, atque hoc pertina-

Fœderatorum expostulatio.

Parmensem ex Gallia reducem multa angunt.

Militis Parmensis seditio.

tinacius furebant. Insessoque Herentalio & vicinis Brabantorum oppidis, hostilem in morem regio, Campana nomine, vastabatur: tum si quis resisteret, stupra, cædes, nihil illiciti. Ita vexatis agris minus in dies stipendii, & plures qui poscerent. Sed spargi debuisse munitas in urbes suspectum militem, permixtum tyrociniis, Parmensis asserebat; serum post rem consilium, & quasi transmoto crimine inane solatium publicæ infelicitatis. Nam & plures aggregabantur, qui fessi duro atque inopi itinere felix otium & negata præmia manu rapiebant. Sed cohortes nonnullas Parmensis apud Meduanium reliquerat: rursusque alias ejus precibus concessas jubetur princeps Ascolitanus in Galliam ducere. Hunc in modum distractis hostium viribus, dumque inobsequens domi miles, aut bello novus, etiam anni prioris successibus animos sustulerunt Fœderatæ gentes, ut, quæ vix trepide hactenus fines suos tuebantur, arma ultro inferrent. Quidam exspectari suaserant, donec in Galliam abiisset Parmensis; potius aliis visum rapere occasiones: si nihil aliud, Parmensis in Galliam impediri conatus, satis magnum operæ pretium fore. Nec longa dubitatio, unde placeret inchoare fortunam; quanquam enim Frisiis ad se vocantibus, plurimum intererat liberari Isalam præsidiis Hispanorum, quibus ager Geldriæ Velavus, & Trajectinus, quique proximi Hollandorum, incursionis metu vectigales erant; quod ab Arausionensis temporibus perpetuo agitatum, vi hostium aut sua infirmitate omiserant. Vt primum pabulandi tempus advenit, & descriptis inter se stipendiis numeros expleverunt, Franciscus Verius (hunc Anglis omnibus Regina præfecerat) Dusoburgum præmittitur. Ejus e manu pauci agrestium fœminarum habitu & mercimoniis, velut hostem adventantem fugerent, ingressi munimentum, quod amne discretum Zutphaniæ objacet, arma vestibus occultata in custodes expediunt, partim suis ipsos telis, incautos primum, tum pavidos sauciant, capiuntque. Pridie castellum Verius occupaverat, quam copias eo Mauritius tulit: octies mille pedites, alæ duo millia effecerant. Aderantque cuncta oppugnationibus idonea, & lecti e Senatu, consilium & socii curarum. Sed apud hostem prævenerat fama, Brabantiæ urbes, aut Gertudisbergam peti, quia paucis ante diebus capta ejus regionis castella aggeresque miles insederat. Iuvit errorem Princeps, dubio primum itinere, velut Mosam

1590.

Parmensis Ascolitanum cum cohortibus aliquot in Galliam mittit.

1591.

Fœderati occasioni intenti animos attollunt.

Verius astu Zutphaniæ objacens capit castellum.

Mauritius cum exercitu accedit.

1591. sam intraturus. Sed subito in Rhenum flexu ad Isalam vertens, obvium illic habuit Wilhelmum, & duo millia Frisiorum deducta præsidiis. Simul e Verio & captivis cognoscitur, teneri ripam: hostem hac securum, alibi pavere: ideo non urbi firmatum præsidium, non alimenta nisi paucos in dies. Priusquam commeatus & subsidia adventent, opprimi inclusos posse, haud plures sexcentis armatos, nec multum paganæ manus. Nam oppidanos jam olim plerosque profugisse militares injurias. Primos inter paratus, comes Falcosteinius, Truxianorum ducum supremus, occubuit; dum quosdam hostium refugos, in urbem avidius sectatur. Sed vindicatum corpus, ereptumque ludibrio. Imponuntur flumini naves anchoris deligatæ, pontis in morem, quæ dispositas per utramque ripam stationes inter se connecterent: dehinc jussi alii immunire viarum præsidia, obliquatas alii in artem fossas producere, quo terræ objectu tuti adversus tela defensorum mœnibus succederent; nox operi assumta. Triginta numero tormenta nautæ, quorum exercita maritimis ministeriis alacritas magnos ad bellum usus habet, equis citius, in continua urbis & modicam fluminis insulam rapuere, ut munimenta, qua amni fiditur, neglectiora, diversis ictibus quaterent, traherentque. At in urbe, quanquam perculsi improviso metu, circumcursare ad omnes hostium conatus, obseptaque porta adaugere aggeres, & novos interius ordiri. Ter excussa quot erant tormenta, (ita mos habet militaris) cum missi a Principe caduceatores extrema minantur, ni veniam accipiant. Negatum orantibus spatium consultandi. Tum conscii multarum rerum penuriæ, & quam pauci istam mœnium amplitudinem tuerentur, incolumem ad suos exitum pepigere; oppidanis facta manendi potestas: leges ritusque in morem Fœderatarum civitatum. Quo fine & in posterum transactæ obsidiones, nec toties iterabimus. Festinatam deditionem Hispani incusavere, atque ideo qui præfectus fuerat, Loukemannus nomine, dum Parmensis vixit, aula amotus est. Quinta die quam obsideri cœperat Zutfania in potestatem venit, egregio situ. Nam Bercola amnis secat, Isala prælabitur, Westfaliæ e fontibus, sed Rhenum acceptans, Drusi, ut creditur, opere. Ipsa affinibus cum oppidis agroque suis olim principibus paruit, qui Comites vocabantur; manetque discretum ditionis nomen, etsi in corpus Geldriæ coaluit, non

Zutfaniam obsidet.

Falcosteinius occiditur.

Zutfania Mauritio deditur.

Ejus situs.

tam

tam loco, quippe trans Rheni alveos sita, quam principum connubiis. Est in eadem ripa Daventria, libera jam olim Anseatici fœderis civitas, & sub jure pontificum Transisalanæ regionis caput. Huc postquam rapido itinere descendit exercitus, ipso aspectu dubitatio circumstitit. Terrebant egregia urbis munimenta, auditumque præsidium, centum equites & peditum vexilla quatuordecim. Aderat Hermannus comes Herenbergensis hortator, monstratorque virtutis, Mauritio ipsi propinquus sanguine, quippe amita natus, & hoc magis invidens devincti sui gloriam. Super cuncta Parmensis excire jam copias, & inhærentes obsidio turbaturus timebatur: unde ancipitis prælii aut turpis fugæ necessitatem fore. Captaque jam Zutfania ut sperantibus incitamentum erat, ita aliis monendi caussa, ne partam famam periclitari mallent, quam servare in usus certiores. Contra afferebant ex urbe profugi, discordem militem, non inclusæ turbæ victum in longam obsidionem sufficere, ne pulverem quidem, quo tormenta incitarent. Quo comperto, media placuit sententia, ut, castris propere munitis, flumen & viarum aditus clauderentur, ne quis adventantis auxilii nuntius penetraret. Quod si durarent hostes, satis fore ut infessi præsidio ripis trajectu in posterum arcerentur, quæ & ante sumptam expeditionem consilii ratio fuerat. Continuatis machinarum ictibus, ubi nonus dies illuxit, Mauritius, tentandis obsessorum animis, ante mœnia ostentat aciem. Tum naves in alveum, quo amnis urbem allapsus excipitur, prono amne rapi jubet. Has, quia remis adigi propter angustias non poterant, sub ipsis mœnibus telisque hostium tractas manu nautæ deligant, egregium ausi facinus, & plerisque exitiosum. Locatis ipso incili navibus, impositoque ponte, impetum & oppugnationem sibi quisque deposcere, desuetæ prope virtutis opera, & pulcrum in ore Principis certamen. Insultantium properatio turbavit rectores operis, atque ipse pons, justo brevior, aggerem usque non pertigit. Murus hac in parte juncta cum turre partim ictibus cesserat; pars fornicibus adhuc, (ea vetus structura est) & ingesto aggere sustinebatur. Lecti qui præcurrerent, &, si daretur, in loco se communirent, pars mersi, pauci saltu oram tenuere. Signiferi memorantur duo æmulatione gloriæ, quorum alter supra mœnia confossus est, alter sui & interfecti signum deportavit. Sed magis obsessos tormenta fatigabant.

1591.

Mauritius ad expugnandam Daventriam cum exercitu descendit. Ejus præfectus Hermannus Herenbergensis.

Vrbis oppugnatio.

1591. Stabant tamen pro muris vino ad temulentiam saturi: imprimis comes Hermannus, plusquam necesse fortis, purgandæ fidei famæque. Nam Hispanus quidam collusuros inter se cognatos dixerat: nec discessit antequam densa vis glandium attacto caliginem ob oculos offudit. Nocte, jactis facibus, defensus ab incendio pons. Ubi illuxit, sobriis conspicua hostium acies & pons integer, & cominus iterum pugna animo obversabantur. Intulerantque pavorem Zutphania emissi, qui vim hostium celebrantes suum dedecus leniebant. Unus deditionem Hermannus morabatur, qui tamen ipse vulnere æger permittere jam poterat, vetare non poterat. Igitur relictos ad pontis custodiam inclamant ut colloquendi potestas fieret. Convento Principe sub signis, ita pacti, exiere: oppidanis victoris clementia pro pactis fuit; datique magistratus, non quot solebant ex legibus, sed quot haberi receptæ apud Fœderatos religionis poterant. Apparebatque ut Zutphaniam, ita & Daventriam adeo non pro suis tenuisse Hispanum, ut ante obsidium ædes ipsas absumserit ignibus, non longe quamvis suppetente ligno. Stabant ante digressum innexi cervicibus cognati duces, suasque necessitates & civiles discordias frustra miserabantur. Hermannus creditum sibi negabat, tantas potuisse copias ab Ordinibus contrahi. Zutphaniæ præfectus sub imperium Hispanicum redire formidavit, metuens acres accusatores & infestos judices. Relicta captis in urbibus præsidia. Orabant Frisii tandem sibi prospici, narrantes pacem suam unius urbis pertinacia inquietari: paucaque opplda aut castella restare, ut omnis intra Isalam & Amasium ager ereptus hostium tributis Fœderi adderetur. Tantum primis successibus spes increverat, ut, vix modica ausi hactenus, subito maxima quæque sibi sponderent. Summa celeritate susceptum iter, & ne abductis copiis illac hostis irrumperet, conscriptæ per Hollandiam cohortes jubentur Vahalim præsidere. Copiæ belli, atque impedimenta classi imposita ex Isala Frisicum sinum & oceanum, inde usque Amasium flumen pervehuntur. Miles levis assumto commeatu ac fascibus palustri solo, in Tarantios ducitur, præmissis qui palustria camporum virgultis munirent: nam iter alterum, possesso jam olim Covordio, hostis abstulerat. Nec deerant, qui prius occupandum Covordium dicerent, ne qua a tergo via hosti pateret: posse Verdugonem, qui eam arcem servabat, machinis

Frisiorum rogatu Princeps in Frisiam ducit exercitum.

aut

aut commeatuum inopia depelli. Sed discessum ab hoc consilio ob difficilem terrestri itinere tormentorum travectionem, & quia ad Groningam minor prælii necessitas. Illuc euntibus plura inter incommoda occurrit palus ter mille quingentos passus in longitudinem patens; sed innatans uligini cespitum crusta primos currus pertulit, sequentes hiante solo vix extracti, ipsis ducibus manum admoventibus, quo gratior militi labos accideret, paucisque horis inventus transitus, quem accolæ omnes desperaverant. Omni vero itinere graves injuriæ militum in agrestes nullo imperio prohiberi quivere, ob inveteratam licentiam. Raptaque & perdita, quæ multos in dies suffecissent, prope famem, atque inde seditionem, rem perduxerant, antequam naves commeatibus onustæ advenerunt. Quinta ad Groningam castra posita, ibi fluxa vulgi adversus dominantem fides ac civitatis discordiæ sperabantur: elata supra verum illorum sermonibus, quorum intererat huc verti exercitum. Et erant intus, qui fœderum meminissent. Sed premebat adversæ factionis potentia. Verdugo præterea ad famam venientis exercitus, firmato præsidiis Stenovico & Covordio, reliqua cum manu Mauritium præverterat. Nec tamen admissus portis (id unum civitas obsequio exceperat) propriis se munimentis in suburbio tenebat, auxilio simul & terrori. Princeps haud ultra sex dies cunctatus, metu, ne adacta civitate admittere intra muros præsidium spes in posterum quoque corrumperentur, & quia audiebatur parare exercitum Parmensis necdum peracto obsidio superventurus, circumjectas munitiones, queis flumina & viarum aditus claudebantur, subversa sæpe & restituta longi per Frisios belli opera, subitus invadit. Ingens militum pavor, ut qui populationibus & furtis, quam bello insueverant. Admotis tantum machinis pauci ulteriora tolerare: & quæ minus firma erant ante obsidium deserebantur. Maximum castellorum (Delphizylio nomen) portu inclytum, ubi Fivela in Amasium flumen illabitur, Groningano milite tenebatur. Iam olim loci oportunitas suaserat munire se illic quicumque agri Groningani dominatum concupivere; cœperat & Albanus, sed tempora obstiterant. Hoc nunc Fœderati recepto ex tributis juxta colentium augebant opera, maritimum aggerem a vallo separantes, instruebantque ædificiis, & Groningam, ni resipisceret, exhausturi habitatoribus minabantur.

1591.

Itineris magna incommoda.

Militis licentia.

Castra ad Groningam ponuntur.

Princeps relicta Groninga circumjectas munitiones invadit.

Fœderati receptum Delphizylium ædificiis & munitionibus ornant.

1591. bantur. Simul interseptos undique mutandam ad fidem inopia tentabat. Sed postquam Princeps abduxit exercitum, Verdugo irrupto quod e munimentis minime firmum erat, aditum urbi e Westfalia, Bortaniam patefecit. At Parmensis in Zutfaniæ Daventriæque auxilium sero excitus, dum hostem non credit cousque ausurum, & Hispani non pauci ob male soluta æra obsequium negant, mox contractas ad Mosam Rhenumque copias utram in partem verteret dubius, distrahere hostem magis in rem, an ultro insequi magnificentius foret, quo minus Groningæ invocanti subveniret, vastitate itinerum deterrebatur. Nam interjacentes agros certatim ipsius & Frisiorum miles attriverant. Sic Noviomagensium preces valuere. Quo postquam ventum, trajici amnem, & castellum quod priore anno Mauritius inchoarat, circumveniri jubet. Ipse in urbe plurimum agere. Cnodsenburgi latus, quod in ortum obvertitur, Barlæmontius obsedit, alterum obtinebat Octavius comes Mansfeldius, quem jactus ab obsessis globus incidit peremitque; egregium animi juvenem, atque avidum periculorum & gloriæ. Tergum aliæ cohortes & eques ambierunt. Machinas Lamota facile admovit, juvante aggere qui ripa eminet. Hic postquam tormentis resistere vallum, disjecta quamvis magna ex parte lorica, ne ostentata quidem acie terreri obsessos videt, virgultis & ramalibus, non sine clade congerentium, fossam opplet, deinde submittit qui vallum occulti suffoderent. Sed defensores sexcenti, imperitante Gerardo Iunio, magni animi viro, circumacti ad vim artesque hostium undique instabant telis, & prosperis interdum eruptionibus cœpta turbabant. Iam omissa Mauritius Groninga Stenovico intenderat, cum, intellecto Cnodsenburgi obsidio, Wilhelmum tutandis Frisiis relinquit. Ipse, rapido cum agmine apud Arnhemum ingressus insulam Batavorum, obsessos signis firmat, inde & nuntiis, qui navigio & per tenebras inobservati penetravere. Sed Nassavianos apud duces diversis sententiis certabatur, periculum in aperto auderent, an transmisso Vahali amne, munirent sese, commeatuque hostem exuerent, & quæ Noviomagensi ripa machinæ constiterant, traduci vetarent. Arduum utrumque & intutum: nam equitatu hostis non dubie prævalebat, cujus in pugnam aut petendos commeatus plurima vis est. Diremit ambiguos fortuna, quæ non minus sæpe quam prudentia profuit. Nam

Prin-

Verdugo Groningæ aditum e VVestfalia facit.

Parmensem ei subvenire itinerum non patitur vastitas.

Cnodsenburgum obsidet.

Octavius Mansfeldius occiditur.

Iunius castellum strenue defendit.

Mauritius obsessis suppetias fert.

Princeps cum Solmensi & Verio proxime hostium castra advectus, flagrantissimas cohortium, turmasque occultat inter saltus viæ imminentes. Pars equitum longius progredi jussa elicuit hostem. Tum sponte refugi, tanquam multitudini cederent (nam decem turmis, quas inter ipsa Parmensis prætoria, Itali plerique, proruperant) secutos trans rivulum pontisque impositi angustias traxerunt. Ita conversis subito equis, & exsurgentibus insidiis, clausi, fortissimus quisque in vestigio, cæteri palantes occubuere. Paucis, dum signa vivosque homines & equos victores prehendunt, in sua castra effugium fuit. Quo dolore Parmensis, & procerum jactura, & vix ante tutam ratus moram hostili in ripa, omisit irritam oppugnationem, vocari in Galliam præferens, nec summam imperii negligendam dum de castellis Batavorum certaretur. Perite sarcinas præmisit, transduxit exercitum, structis ad amnem munimentis, queis Mauritiani arcerentur, ne coorti postremos invaderent: dehinc ut quisque trajecerat, adversa in ripa jussi consistere venturis navibus præsidio erant. Sed digredientem civitatis indignatio excepit, pauci in adulationem compositi, plures minaci silentio; ferociores vulgi nec vocibus abstinebant, queis velut ad conspectum hostis adolescentuli veterem ducem e fuga retraherent. Graviter tulit contumeliam assuetus gloriæ animus; unde morbo recrudescente, cum filio Rainutio (is ex Italia recens paternum dolorem testis onerabat) Spadanas ad aquas iter exegit, præsentes inter cogitationes & memoriam prioris fortunæ. Misit inde ad Hispanos Diestæ tunc extra obsequium agentes, quibus pacandis malo exemplo concessum, ut Tribunus Emanuel Vega, severior quam quem corrupti milites ferrent, alio mutaretur. Dubium non erat Noviomagensium multos respicere libertatem, postquam mala, quæ vix pollicitis & exspectatione meliorum hactenus tolerabantur, desperatio accenderat. Nam & sex ante annos non consensu, sed paucorum factione res Parmensis prosperas secuti, cum jam imperium Fœderatarum gentium dies & cura firmasset, quibus invitis servitus, aut obsequium sine affectu erat, tuta & profutura malebant; & commercium aliquod inter ipsos ac Batavos esse cœperat, permissis Vahali ire horum navibus, quas siccior tum forte Rheni alveus haud receptabat. Sed præsidio tres centuriæ; una externa, conscriptæ intus duæ,

1591.

Decem hostiles turmas cadit:

Qua clade accepta Parmensis oppugnationem omittit.

Noviomagensium in illum indignatio.

Recrudescente morbo aquas Spadanas petit.

Seditiosos Diestæ Hispanos malo exemplo pacat.

Noviomagensium multi libertatem respiciunt.

1591. duæ, (plures enim recusaverant) & ut quis partes optimatium gravissime offenderat, vi acceptæ potestatis minax, ausuros coërcebant. Restabat obsidio, ni copiæ hostiles circa Mosam adhuc specularentur; ea tantum mora, simulque Vahalis auctu immenso aquarum pontis impatiens. Nec in longum tamen quies militi data in hiberna quanquam abducto, quo securitas hostium cresceret. Sed subito Mauritius, fortunam secutus, partem cohortium e præsidiis revocatam Scaldi flumine terræ Wasiæ infert; eodem eques Brabantiæ campis penetravit. Ereptis circum munimentis, quinto die Hulstum, ejus regionis oppidum, in deditionem cogitur. Perterruit militem præsidiarium (nam præfectus ipse casu ob res privatas ante obsidium exierat) res improvisa, & quod Princeps perfosso aggere, qui amnem adjacentibus superfunderet, auxilia hostium tardaverat. Terra Wasia concessa populantibus, donec tributum pollicita Fœderatis obsides misit. At proximi Belgarum, ubi quod agri uberrimum, & sua alimenta ab hoste possideri vident, digresso Mauritii exercitu, qui a Parmensi in hostico deprehendi metuebat, Mondragonium arci Antverpiæ præpositum impellunt in arma. Is igitur proximo cum milite, & accitis, qui Mosam propter versabantur, transgressus Scaldim, nec adversus oppidum quicquam ausus (tuebatur enim Solmensis, & opera solidabat) vicinas agri munitiones recuperat, aut novas struit arctandis excursibus. Ex eo qui agrum colebant tributum promissum negavere, plus hosti clementiæ, quam ut innoxios in obsides sæviret, haud falso rati. Cunctis super vota fluentibus, Princeps revocato iterum ex hibernis milite, vacuam hoste Geldriam petit: ea in festinatione naves allisas vado coactus est incendere. Mox Wilhelmi copiis (vexilla erant duodecim) auctus, intrat Vahalim, insulamque cum ulterioribus ponte connectit. Castra utrobique præmunita contra vim externam. Pars oppidi superior, qua muri ab aggere nudiores, oppugnationi placuit: & quia trahi tormenta longum, nec satis commodum videbatur, urbem prævecta sunt obscura nocte. Ita per tenebras & incitis navibus Noviomagensium tela in irritum cecidere. Aliæ machinæ ex ripa adversa trans amnem eodem jaculabantur. Primum animus & fides tuendam ad urbem abunde erat. Et nondum circumsessi ad Verdugonem miserant oraturos, ne pericula sua desereret. Namque illi id temporis tutanda Geldria obvenerat, sine copiis, ut

Mauritius interim Hulstum capit.

Terra Wasia tributa extorquet.

Mondragonius vicinas Hulsto munitiones recuperat.

Noviomagi obsidium.

non immerito quereretur desertas partes sibi mandari. Exin 1591.
quia defectura munimenta metuebantur, omnis sexus & ætatis manus interiora vallaverat. Arx ea in regione non tam hujus sæculi artibus invicta, quam veteris militiæ inclyta monumentis. Oppidani ad Iulium per Gallias militantem operis gloriam trahunt. Conditores urbis Cattos memorant, qui, profugi quondam patria, Rheni insulam & proxima Belgicæ oræ cultoribus vacua tenuerint. Nobis vetera inquirentibus patet, neque Cæsaris, neque Trajani ævo, quo scripsit Tacitus, ullam hic urbem fuisse. In itinerum descriptionibus Romanis, quæ ad Antoninorum tempora referuntur, apparere primum incipit Noviomagum hoc ad Vahalim; cui palatium a Carolo Magno additum annales Francici nos docent; insuperque id ipsum in cineres sedisse urentibus Normannis. Postquam Germani præpotuere, libera civitas, multumque imperatoribus dilecta sedes. Quo vero tempore pontificum artibus scissum Germaniæ imperium, partemque ejus Wilhelmus Hollandiæ comes obtinuit, & pecuniæ egestas ad nova commenta impellebat, Ottoni, Geldriæ tunc comiti, hæc urbs pignori data, ex eo jure annexa Geldris contermino agro & oppidis imperat, dives pace, nec ingeniis infæcunda. Vbi tormenta, & missiles ignes, occultaque operum periculum undique æquaverant, vocati ad conditiones in studia discesserunt. Vim regiam potentiores jactabant, & jam adfuturos e Frisiis Flandriaque exercitus, nec esse cur transfugæ e transfugis utriusque partis vindictam irritarent. Sed plebs subito concursu irata curiam irrumpit: ibi longum murmur, & tandem vox unius audita est, qui prohibitum amnem, vastatos agros, dirutos penates, instantem famem, facunde miseratus. Neque nunc, ait, primum obsessi fortunæ cedimus. Annus jam, & ultra est, ex quo vix turpes inter latebras toleramus inopem vitam. Quin perpetua miseriarum series hucusque auxit, postquam fœdera perfide violavimus. Egregiam vero gratiam cepimus indigni auxilio, & dominis fastiditi, quibus alia semper potiora. Nisi nunc forte, cum extrema ingruunt, suppetias, dum prodesse potuerunt negatas, opperimur, vel quod propius est, nostræ vires & tres militum manipuli, istos aggeres & castrorum propugnacula exscindent. Vt Zutfania & Daventria deseremur. Certe ultra Hulstum trahimus trepidos dies, qua tandem spe, quo pretio pertinaciæ? Miseri, nisi vincimur. Tandem fugiamus ingrata regna,

Vrbis descriptio.

1591. regna, dum ille invitat ut hostis validus, ita victor misericors. Inventa gens est, quæ spe nulla dominationis bellum gerit, ne alii serviant. Illis semper patent amnes, annavigant commercia, ut alta pace, florent agri: non præfectorum avaritia, non miles atterit. Neque vero minoribus tributis datur alere servitutem, quam leges & jura defendere. Liberi inter liberos, primumque in Republica nomen; vincemus pariter, & pariter imperabimus. Iam plures eadem fremebant, & qui initio adversabantur, quod vera dici sentirent, aut metu, cessere. Nec miles resistere audebat, impar virium & contentus vitam exorasse. Sed usus Romanarum ceremoniarum postulanti civitati negatur. Imposuit præsidium, legitque magistratum Mauritius, & jus istud excepit sibi manente bello, abrogata sodalitatum potestate, quod seditionibus alimentum fuerat, cum vicina oppida Senatus regant, nisi quod ad graviora negotia delecti e plebe adhibentur. Ita pleræque jam Geldriæ potitus decus avitum recolebat: quia Nassavii quondam sanguinis principes Rempublicam illic administraverant. Stenovicum differri placuit, quia hyems imminebat, frigore & gelu commeatibus nocens, aut si imbres funderet, uliginem soli auctura. Victor in Hollandiam reversus, egregia externas quoque apud gentes fama, quantis nemo unquam populi gaudiis excipitur. Principum quondam res prosperas, ut jussi, nec proprias, sibi gratulabantur. Arausionensis fere adversa tantum viderant. Etiam Licestrii tempora clades inter & discordias exacta. Nunc primum fines armis propagatos: fluminibus undique validis munitum & oppidis imperium. Nec aliud Duci quam laborem & gloriam posci, successus ad patriam pertinere. Ipsaque juventa velut rebus tantis & divino ministerio lecta spem & admirationem accenderat. Tum fixi in vultu, illam pro se ætatem & inclytum sanguinem objectum periculis grati celebrabant. Maximum non dubie momentum in celeritate fuit. Aderant oppugnandi muniendique artes; &, in quantum sæculum patitur, egregia castrorum disciplina. Nec idem hostibus curæ: nam fiducia socordiam sæpe, interdum & temeritatem parit. Penes minus valentes plus consilii, major constantia, & industria suppletur quod viribus deest. Iuvit & fama, qua primi eventus immensum aluntur, & favor libertatis. Sed plurimum in navibus præsidii tot inter amnes, quorum potiri grande ad omnia momentum est. Hiber-

Mauritius capta urbi magistratus legit.

Summis populi gaudiis in Hollandiam redux excipitur.

1592.

bernatum, ut solet, in præsidiis: unde egressi vario successu manipulares prædas egere, vel ab hostibus circumventi sunt. Captatæ & furto urbes, hinc Gertrudisberga, Trajectum ad Mosam, & Clusa, inde Breda. Sed, erumpentibus insidiis, irrita agmina rediere. Purgatum mare captis prædonibus. Et missam ab imperatore legationem quæ pacem laudaret, accinctus in Galliam Parmensis læto animo accepit. Suspectum id Fœderatis gentibus, ut semper, & quia literas a Rege Hispano in hoc scriptas interceperant. Ita aures obstruxere veteribus documentis, & recenti Tarraconensium exemplo, quos incaute repetita libertas in fraudem & exitium traxerat. Tarraconensis Hispaniæ populus primi olim recepta armis possessione, quam barbaræ gentes fretum transgressæ invaserant, sapientum consilio Rempublicam constituere. Initio reges (id nomen, is honos modicæ potestati) suffragio legebantur; mox cæterarum gentium more accepti imperio hæredes. Sed in legum verba successores adigebant. Per quæ majores prævisis regni malis vim populo dederant, publico consilio auctoritatem, summo magistratui jus in ipsos reges: firma olim munimenta, dum principibus æqui reverentia fuit, aut nullæ vires, queis peccata tuerentur. Postquam regna coiere, & omnis Hispania in Philippum cessit, per sacrorum inquisitores patientia tentata est, & per nova judiciorum genera, quæ ad aulæ nutum, quam ad recti normam moremque veterem aptabantur: maxima in Antonium Peresium populi miseratione, quem Scouedanæ quondam necis ministrum Philippus, subtracta auctoritate, communi facinori reum subdebat, & Castella elapsum in hanc regionem vi regia persequebatur; acer odio, quod circa amores pro conciliatore æmulum egisset. Iræ tantæ instrumenta cum in leges audacter insurgerent, & frustra jus pararetur, armis repugnatum est: primique motus per vim iritati, mox levi contra conatu, aut dissimulatione alebantur. Vbi sidere tumultus cœperat, belli Gallici specie persuasa civitas, ut Regis exercitum suos per fines, & urbem Cæsaraugustam, quod genti caput est, inde trans Pirenæi juga duci pateretur. Tum primoribus trucidatis, & qui voce aut manu ad libertatem præiverant, expleta ultio, prospectumque in posterum dominationi. Hæc etsi ab instituto discedunt, quo gesta sunt tempore inserere haud neglexi, quæ posteri cum rebus Belgicis compararent. Simul ut principum offensæ noscantur, & discant populi,

Nullo successu utrimque urbes captata.

Missa ab imperatore legatio Ordinibus suspecta ob vetera & Tarraconensium exemplum. Hujus narratio.

1592. puli, non causam sæpius respicere quam vires. Rex interea Galliarum Germano milite firmatus, & Anglicanis auxiliis Rhotomagum ambiverat, Elisabetha postulante, ut a Sequana flumine & Oceano suo hostem intercluderet. Quo socii infensius Parmensis moram tulere, qui tardus belli paratu, sive altius consilium suberat, ut pericula augescerent, sero demum anni Fara prius in pignus accepta, Normannorum finibus propinquabat. Aderant novi undique delectus, & digressæ nuper cohortes, nunc redditæ signis, satietate prædæ, & persolutis stipendiis, quæ vix Parmensis, auctu tributorum, & vendito inter hostes jure commercii extuderat; querentibus sane Belgis nudari fines, atque alienos in usus pecuniam & juventutem abduci. Adjecit Meduanio auxilium Gregorius Pontifex tum Romanus, insolitum prioribus, qui exsecratione & veteris sæculi minis hostem terrebant, damnorum expertes, & commodis permixti: aut si qui veram opem parabant, hos brevis senectus incluserat. Sixtum sane invidia retentum, & potius quam Hispani opes firmaret, Gallicam ad amicitiam respexisse, adeo constat, ut quidam hinc illi necis causam suspicati sint. Adversus hanc belli concurrentis luem fœderati Ordines auxere classem, suarumque cohortium ipsa decora, Scotorum decem, totidem Belgarum centurias, præsidio Regi miserunt, Philippo Nassavio moderante. Sed cum Parmensis, (hic namque hostilis exercitus summam agebat) accedere diu cunctaretur, nobilitatem Henricus sponte sibi fidam, & unum columen belli pauperis, quo promptioribus uteretur, hibernatum suam quemque domum dimiserat. Vix abiere, cum audito hostium assultu cogitur Rex contrahere copias: ita urbs exemta obsidio. Sed ubi ver primum equitem reduxerat, Borbonius hostem ultra flumen redactum fame premebat, impatiens moræ & decernere paratus, ni Parmensis, silentio trans amnem remeans, Parrhisios flexisset. Rex omisso Rhotomago, alios ejusdem oræ portus suæ potestatis faciens, & quæ nuda muniens, effecit, ne ab auxiliis mari adventantibus secluderetur. Leves interea pugnæ, sed hoc insigniores occursus, quod in altero Rex, in altero Parmensis vulneratus est. Unde affectum supra veterem morbum Spadanum secretum excepit. Laceratæ copiæ sero per æstatem, qua proximum, Veromanduorum finibus in Belgicam redierunt. Angli per hæc tempora, dum Hispanos America aut aliunde revectos navibus consectantur, varie

Parmensis Meduanio subventurus iterum in Galliam ducit.

Fœderati contra Borbonio suppetias ferunt.

Borbonius & Parmensis vulnerati.

rie egerunt; utcunque hostem ventus & mare in manus dederant. Alteri alteros per vices afflictabant, tempestas utrosque. Redibat interea per Belgicam velut anniversaria partium lues, & hoc acrius quod egentes stipendii hyemis mala fatigabant. Relicti per Agrippinensium urbes ferocius se agebant, sufficiente in prædas Germania. At quibus Leodium & affines agri obvenerant, postquam diu morati cuncta circum se vasta fecerant, pars diffugiis elapsi, egestate plures & morbis procubuere: aut si quos vires nondum defecerant, in discordiam usi, longius populabantur. Sic plura adservanda erant, & pauciores qui tutarentur. Sed Fœderatis gentibus spatium adstrictius, circumjectaque flumina, & mare in partem præsidii veniebant. Nota & civium virtus, ut exciti interioribus extima oppidorum defenderent, fida cohortium supplementa. Hinc animus prodire parte cum altera præsentium copiarum, non regresso etiamdum Parmense, & si properaret, haud ambiguo, fessos viæ ac præliis laceratos, tum acta peregri hyeme, vix multos integris pares. Gertrudisbergæ obsidium Hollandia commendabat. Sed prælati Frisii, ut peragerentur priore anno cœpta, militem suum offerentes, quo carere non possent si longe illis finibus bellaretur. Atqui præcipuum id robur Fœderatorum, dum cohortes alias bellum Gallicum attinet. Et venerant in manus Groningensium literæ ad Mansfeldium, quæ res arctas & gliscentem inopiam fatebantur. Quin Imperatorem legationibus adiverant, non hac spe liberos se quondam ad Austriacam magnitudinem confugisse, ut indefensi vicario legatorum imperio, & hostium injuriis relinquerentur: nunquamne se tanti ut ducem viderent & exercitum, in exemplum saltem, nequis populus ejus imperii fortunam frustra secutus videretur; quæ in Hispaniam perlata. Nec aliud interim retulerant, quam hortamenta fidei & magnifica promissa, adfuturum exercitum, qui ferro viam patefaceret. Addita cohors una tuendis, quæ trans Rhenum tenebantur. Et dum Verdugo ambit copias justiores, Hermannus Herenbergensis nihil ultra ausus, modicas ad Isalam munitiones bello infestabat, unde accolis occasio data paciscendi, ut tollerent utrinque subitum terrorem, & detractis castellis mediam facerent agrorum possessionem; donec totis partium viribus judicaretur. Quo minus propere signa moverentur, attinuere Mauritium Trajectinæ factiones, quas Licestriano sacrorum dissidio inquies civitas

1592.

Hispani militis seditiosa licentia.

Groningensium apud Parmensem querela.

Mauritius Trajecti & in Zelandia factiones componit.

1589. nondum projecerat. Zelandia quoque, armis a sui tutela longius translatis, in tributis inferendis refrixerat. His utcunque compositis, vere ipso proditur, nullo novo delectu, sed ut supplerent, augerentque numeros, mandata Centuriones acceperant. Ita ex Batavis, Frisiisque octo ferme peditum millia coiëre, equites mille quingenti; machinarum majores minoresque quinquaginta. Vbi ultimo Transisalanorum fine, qui Frisios respicit, ad mœnia Stenovici ventum est, occurrit ingens operum facies, nec minor oppidi fama: queis territi nuper in Ordinum consessu nonnulli, externi quoque principes hoc consilium temeritatis damnaverant. Hunc esse locum meminerant, unde trimestri ab obsidio Rennebergium depulissent: nec illi minorem exercitum, aut tunc ea munimenta fuisse, quæ usus metusque invenerant. Nam Hispanus postquam astu ceperat, ratus illis velut claustris Frisiam premi, & maris sinum navigiis infestum haberi, adjecerat cuncta hodiernis munitionibus solita adversus vim olim incognitam. Qua pelagus prospectat humile solum & palustre satis placuit, ægre vestigia, nedum machinas & oppugnandi molem ferens. Ideo leviter aggesta humus claudit hac magis quam munit oppidum. Partem alteram ambit agger, limo tenax, quem interjectæ concædes firmo operum nexu devinxerant: propugnaculis majoribus duobus, inter hæc minoribus totidem, per artem eminentibus, ut oppugnantium latera undique sub ictus darent. Lorica super defensuris prætexitur: & in imo munimenta adversum subeuntes, mox perpetuus palorum ordo. Dehinc fossa in centenos pedes, in quam aqua rotarum haustu attrahebatur, parvo ex amne, qui ex Tarantiis adfluens, & aliquanto quam fossa depressior, inde Blocsilum portum petens, Frisicum sinum illabitur. Extra fossam alius agger excubiis tenebatur, proruptionibus oportunus, & leniter devexus: nam quæ ulterius erant munimenta abjuncta oppido facile cessere. Circumsessis numerus & obstinatio. Armati mille pedites, equites sexaginta, haud ampli oppidi spatia tuebantur. Omnes extrema passuros potius, quam præsidium amitterent, is qui præerat Antonius Coquellus adegerat sacramento; quod ex rerum sequentium necessitate post interpretarentur. Nec minus paucitate hostium quam suis munitionibus & spe auxilii firmabantur. Ac propria quidam Gertrudisbergani flagitii conscientia, vitæ desperatione mortem contemserant.

Stenovicum obsidet.

Oppidi situs & munimenta.

Obsessorum numerus & obstinatio.

rant. Principem ac Wilhelmum ipsa difficultas stimulabat, spe laudis in præsens, & in posterum terroris. Castra provide munita, in queis victus non affluentia tantum, sed & vilitas erat. Tum per anfractus iter scinditur, quo tectus miles adversum oppidi tela subiret. Obsessi interdum erupere, nec infeliciter; dum ebrios & inermes aut semisomnes subiti invadunt: haud nimis crebro tamen, quia inexplebilia obsessi militis damna, & metu, ne per captivos rerum status nosceretur. Per dies & probra audiebantur in ducem & exercitum: quanquam tormenta undique vi diuturna fatigabant, & structus agger imminentem urbi collem altius erexerat in pedes viginti: vertex ipse in longitudinem sexaginta, quinquaginta in latitudinem pedes habebat; unde interiora quoque urbis infesta telis. Necdum movebantur multis suorum amissis, in queis Ludovicus cecidit comitum Herembergensium frater: eductamque turrem e lignis, antiqui moris imitamento, ad depellendos propugnatores atque inspectanda opera, ultro ipsi, cum machinarum jactus eniti in tam sublime non possent, glandibus turbavere. Princeps, postquam globorum esse inanem strepitum videt, multo sumtu ac labore, atque addi obsessis animos lacerato frustra oppido, ni intercedentia tenerentur, alias ad artes versus, qua terra firmior acceptabat cuniculos, ferri ligones, & occultum iter intendi jubet. Sic penetrato aggere exteriore (nec enim tormentis cesserat) ad fossam ventum, quam virgultorum injectu solidabant; palam irridentibus obsessis ad rusticas operas militem trahi. Tum quæ ultra suggredi prohibent, invecta per cuniculos tormenta stravere. Et jam ipsa oppidi munimenta fodiebantur, cum cœca pestis infregit defensorum animos, terruitque incertos quam partem vitarent, quam rursum tuerentur. Maxime fatigabat pulveris nitrati penuria, de qua pridem literis ad Mansfeldium questi, dum is copias, & copiæ pecunias, & pecuniæ reditum Parmensis exspectant, nihil acceperant. Petito colloquio audiuntur legati. Princeps perfugas in pœnam postulabat, & jusjurandum cæteris ut bello Transrhenano sex mensibus abstinerent: documento potestatis. Cum leges tanquam a victore datas, non ut jam victi acciperent, pleni contumaciæ recedunt, ut si pariter vivere non liceret, pariter morituri: nec suspicio abfuit, quæsitam sine necessitate colloquii speciem, quo averteretur obsessor a sensu adventantis subsidii, quod nocte insequenti

1592.

Ludovicus Herembergensis occumbit.

misit

1592. misit Verdugo usque ad trecentos, cum ducenti paulo ante per paludes penetrassent. At Mauritius, præstructis quæ per operta agere parabat, ostentat aciem, facturus impetum simul destinata provenissent, &c, ut ambiguo metu obsessos in perniciem traheret, locis duobus abdiderat notissimum nunc belli instrumentum, quod veterum arma rectius ignorabant, nostra sæcula invenere, queis tanto plus solertiæ, aut malitiæ fuit. Carbo sulphuri admixtus & nitro, ubi multum inaruit, si flammam admoveris, immensum tumet, ac claudi impatiens, qua proximum, obstantia perrumpit. Ea vi concita tormenta & militares tubi objectos ferri globos ac glandes longissime pellunt; ac vis eadem, si humo premas, disjicit molem. Pulverem tormentarium vocamus. Plena hoc dolia in cuniculo locantur, fune devincta, qui longius procurrit: is, ubi ad specum hostis accessit, incensus simili pulvere, ignem spargit in cætera. Horridus igitur fragor audiri, tollique cælo crassa nubes igneis intercurrentibus radiis, & versum subito propugnaculum certa superstantium pernicie: sed plerique, id metuentes, in tempore abstiterant. Volitabant eo jactu rapta in sublime corpora, laceri que artus retinebant impetum, & vice teli vulnera in alios prorogabant. Sed altera specus, disjecta valli parte, ore non satis occluso, aut quia vetus sub humo maceries impetum repercusserat, vim pulveris retro egit. Ibi Nassavianorum antesignani subtracto solo disjecti aut obruti: quosdam absumsit flamma. Scandere jam parabat acies, atque aliud agmen portarum obices moliebatur, cum speculantem propius Mauritium glans oppido immissa malam transfixit, & statim ore evoluta est: nec ipse quidquam mutatus tenebat regimen, & solita ducibus exsequebatur. Sed apud posteriores vulgata in pejus fama turbaverat exercitum, affingentibus singulis, quantum timebant. Proinde inhibita adhuc oppugnatio, ne creditum falso periculum vero occasionem aperiret: & quia militum quoque plures vulnerati, nec interiora oppidi, admota quamvis turre, satis noscebantur. Fremebat sane miles, nec indignari ante desiit, quam conspecto post oppido difficultas oppugnationis apparuit. Ruinas tamen, qua moles sederant, obsessores tenuere; vexillis quoque impositis. Cætera adhuc aggeris defendebantur, quæ perfodere ac deinde impetum facere Mauritius agitabat. Atque interim obsessi forum obvallaverant, non in spem ullam, sed

Verdugo subsidium obsessis mittit.

Pulveris pyrii descriptio.

Mauritius glande vulneratur.

sed moram quærentes & tempora paciscendi. Videbant inferri machinas, parum in vallo præsidii; quin eadem pro hostibus munimenta, &, si manus miscerentur, cadendum paucioribus. Ita cunctis ante rebus quam animis victi leges accepere nec inhonestas, nec graves. Samarii, nobilis inter Iesuitas, saluti nominatim cautum. Ita ut fieret, auctores erant qui ex Senatu Mauritio aderant, tempori magis consulentes, intellecto jam coire sub Mondragonio hostilem exercitum, cum militares animi exemplum statui mallent ex parata victoria. Affecti supplicio, qui egredientes injuriis temeraverant. Exiere integri sexcenti: morbo ægri aut vulnere, ducenti; quingentos ferme variæ mortes abstulerant. Dies plus viginti inter reparanda Stenovici opera & consiliorum certamina exacti: dum Hollandi, & qui a bello remotiores, satisfactum famæ judicant; nec irritanda ultro pericula fatigato exercitu, clam timentes ne cum metu Frisii & onera abjicerent. Accedebat novum quoque impedimentum, militem suum revocante Elisabetha, ut Hispanos ora Aremorica arceret, non sine exprobratione auxiliorum, quæ ipsa inconsulta, Gallo Ordines miserant. Attamen & Transrhenani omnes & continuandæ laudis cupido poscebant Covordium adiri, oppidum arcemque difficili situ, ac prisca nobilitate. Majorum bellis, & hoc inter nos ut quisque ultra aut interius possidebat detraxit opera, adjecitque: postremo Hispani firmaverant, Tarantiorum & Groningæ propugnaculum: simulque iter in Germanias. Moles quinque vallo prominebant, exciti & tumuli, qui machinas attollerent: fossa centenum pedum præmunita palis. Nec minus his omnibus firmamentum, loci natura. Geminum namque in latus hinc ad Frisicum, inde Dullardum ad sinum, quo spatio Frisii & Tarantii agerque Groninganus & Transisalanorum pars comprehenditur, unus inter humida & tenuis limes interjacet, boves rusticorum transmittere in Benthemium Germaniæ agrum solitus, unde Covordio nomen. Hoc igitur capto & Groninga claudi, nullo super aditu, nisi quem per Bortaniam humanæ manus fecerant, & Frisii agri ab incursu hostium liberari poterant. Stagnans alte camporum planities, aut limo turbida, ne tum quidem fervida æstate, & caniculari sidere satis duruerat. Tutandis commeatibus, quia Fœderatorum fines longius aberant, nec ullum, nisi tenuissimum, flumen, quod Covordium fossæ in modum prælabitur, placuit Othmarso

1592.

Stenovicum illi deditur.

Victoris in victos moderatio.

Elisabetha militem suum revocat.

Covordium obsidere Fœderatis placet.

Ejus munitiones atque situs.

1592. marso præsidium imponere. Extrema id Tubantum regione oppidum jacet. Quo Princeps profectus cum parte exercitus, dum castra ad Covordium muniuntur, tormentis depulit Hispanos; quorum eques, antequam clauderetur, per medios hostes perruperat. Cecidit hic hostium telo Carolus Lævinus Famarsius, qui pars quondam Fœderatæ nobilitatis induerat arma; supremam tum machinarum curam agebat, multo usu rerum secundarum ambiguarumque sciens. Ex Covordio proruptum satis prospere, & qui occubuerant, pētiti ad sepulturam, datique. Fredericus Herenbergensis sexcentis militibus, quorum pars per paludes ipsi transmissa, arcem tuebatur: oppidum, ne, si defenderet, oneri, cedentibus ad ictum muris, aut mox hostibus usui foret, incendit. Aream tamen ipsam, ut moram hosti augeret, tutari ausus; donec fodiendo ingressus Princeps mox inhærentes prælio pepulit, factoque tumulo imposuit machinas. Munimenta quæ extra fossam circumjecta arci, deserta præpropere: pontem quoque ultro obsessi flammis corrupere. In fossam ubi perreptum, intelligit Mauritius cæterarum rerum copiam obsessis, adversus sitim unum duntaxat puteum: sed noctibus aquatum ad fossam veniri, quæ mira altitudine arcem circumfunditur. Hanc machinamentis siccari posse, & simul putei venas intercipi. Verum cœpto labore patuit perennibus infra solum scatebris subnasci humorem, &, qui mos aquarum est, trahentem sequi. Nec diu, cum imbres coorti sitientibus solatium, operi impedimentum tulere. Fossa tamen, quam ducti e paludibus rivi inundabant, obruta est, & quo tutius transiretur, vineis administratum. Struentium latera, & frontem noctis tenebræ muniunt, aut agger projectus semper in ulteriora: inter quæ latibula fixæ modico intervallo trabes teguntur tabulis, ac superinjecta humo contra tela & ignes hostium. Ita perducti vallum ex imo subruunt. Tormenta vero editioribus e locis loricam & propugnatores undique dejecerant. Mondragonius interim Brabantiæ campis modica repetebat castella, queis proximos per annos Batavus irruptis prædam ac tributa protulerat. Ea prior cura, dum maximum Transrhenani imperii præsidium oppugnantium ac defendentium manibus exscinditur. At ubi jam Parmensis Gallia redierat, institit Verdugo illuc ut exercitus verteretur. Sed itinere fessus miles, stipendia quoque insoluta poscebat. Obtinuit tamen, ut collecta diversis e partibus decem sibi peditum

Othmarso Hispani a Principe depelluntur.

Famarsius occumbit.

Obsidii historia.

Verdugo a Parmensi obsessis auxilia impetrat.

ditum millia, septem turmæ traderentur, capessendo itineri, & 1592.
si fors daret, prælio: ter præterea mille alii, augendis, quæ trans Rhenum, præsidiis. Princeps, acceptis horum paratuum nuntiis, cum major esset castrorum ambitus, quam ut adversus obsessos, & vim externam defendi tuto satis posset, nova interius munimenta orditur, relictis & prioribus. Advenit & conscripta per Clivios Stolbergii cohors, supplementum militis, quem Stenovici prospera, sed non incruenta obsidio absumserat, lassaveratve. Redibat & Anglica cohors, & quæ Batavorum auxilia Galliæ militaverant: jusso Philippo Nassavio distribuere in præsidia fessos, ac recentes vicissim educere: queis Gravewartam tueretur, speculam belli, obversus in hostem, si forte aut insulam Batavorum, aut alterutrius ripæ proxima sedem bello legisset, & quocunque iret ille, secuturus. Fridericus quoque Herenbergensis spem auxiliorum sibi adventantium nuntiis aut conjecturis præceperat: ideoque ut arcem dederet interpellatus, respondit menses etiamnum aliquot exspectandos. Paucis horis antequam cohors Anglica & aliæ sub Philippo Nassavio copiæ ad castra pertingerent, Verdugo, cum ad Bercam longa circuitione Rhenum superasset, haud procul Mauritio ad Emmelichemum consedit, castrorum hostilium situm diligenter explorans, nec oculis tantum, sed prodente viro nobili, cujus tum hospitio Mauritius comiter utebatur; atque ipse postea manifesto ejus culpæ pœnam tamen condonavit. Spes aderat arcendi commeatus. Sed postquam cognitum duo itinera, & paludes intercedere, neque vires ipsi ut divideret copias, impetus & arma probabantur. Visitati crebro ignes, queis obsessos monebat, ne tempori deessent, ignarus rescisso ponte eruptiones coercitas. Nox præcipitabat, cum Hispani, objecta in transitu mora a Vidri fluminis ponte (Vectim nunc vocant) exteriora castra impetunt. Stolbergianam ibi cohortem & multum equitis Princeps posuerat, oportuno aquis & arboribus loco. Hostis hæc oppugnationi elegerat, quia equitum minus attentæ vigiliæ, & nova cohors belli rudis sperabatur. Perreptare fossas, vallum prehendere, per aliorum vestigia alii scandere. At Nassaviani, quanquam noctem eam suspectam egerant, velut cum luce securitas rediret, in somnum lapsi, longe in terrorem redditis hostium vocibus, capta castra conclamantium, exciuntur: nec festinatione aut loco patescere acies potuit. Intecti aut semisomnes

Exteriora obsidentium castra impetit.

1592. arreptis telis, sibi quisque, aut modicis, ut sors tulerat, cuneis consistunt, & equites pedibus præliabantur. Procerum maxime virtute, queis fortissimi se militum ex castris interioribus aggregarant, depulsum periculum. Ante alios *Depellitur.* Wilhelmus Nassavius, hoc magis sollicitus, quod dissuadentibus multis cœptandi obsidii auctor fuerat, eductos, quot poterat, extra castra equites in latere oppugnantium sistit. Cæsi, qui penetraverant: & inhibiti qui sequebantur; clariorque jam dies velorum commentum in ipsos verterat, ut agniti certius telis destinarentur. Iterum tunc velut corona castra capturi circumstetere, fiducia nimii, quia sueti vincere, quindecim per annos hostium aut latebras aut terga tantum viderant. Sed omnis jam in armis Fœderatorum exercitus modo hos, modo illos temere assultantes facile repressit. Pulsi retinuere tamen ordines; nec ingruentibus tormentis in fugam turbabantur; id multam post stragem saluti fuit. Et prudens temperandæ victoriæ Mauritius insisti abscedentibus vetuit. E castris, inauditum, duo tantum aut tres cecidere; plures sauciati sunt, in quibus Wilhelmus Frisiorum rector. Proximos quoque per dies frustra Hispanus, aciem ferociter ostentans, prælium lacessivit haud avidos periculorum, & consilii certos. Nam clausorum spes ad metum mutatæ, postquam detrudi socios, sua munimenta subsidere conspexerant. Quippe propugnaculi, quod vallo exstabat, cuspis subruta: & alterum, quod obsessi suffecerant, a fossoribus impetebatur. Fridericum cunctantem adhuc impellebant ad deditionem seniores; increpabant quinetiam ut pericula haud intelligentem. Ut Verdugonem consulere liceret, frustra oratum. *Covordii deditio.* Cætera postulata concessit hoc promptius Princeps, quod commeatus difficiliores ipsi redderet pluvia cæli tempestas. Datur Covordium Frisiis custodiendum, reclamantibus Transisalanis, qui eam arcem omnemque regionem ad se pertinere contenderent, ipsis Tarantiis sui se juris esse asserentibus, nec quicquam antiquitus debere Transisalanis, nisi ne hostem ipsorum suos per fines transmitterent. Nondum dimissi exercitus, sed mutuo metu otiosi egere. Dabant hoc *Parmensis novum in Galliam iter ingressus moritur.* ordines Galliæ regi, quo serius in ipsum vis belli incumberet. Mox ubi fœdo madore autumnus infestos diremit, Parmensis, quanquam afflicta valetudine, novum in Gallias iter ingreditur, ut imperii comitiis, quæ socii Hispanorum sub annum sequentem indixerant, præsens cum exercitu moderaretur.

raretur. Sed imparem fatigationi in Atrebatum finibus vires defecere. Ibi gravescente morbo, seu peracta veneni lue exstinguitur. Quibus atrocior fama placuit, hoc etiam arguerunt, quod mortis tempus cum Fontani adventu congruebat, quem Philippus, audita forte Parmensis valetudine, res Belgicas inspectare jusserat, ut, siquid morbo ducis neglectum, aut morte turbidum, componeret: duri ingenii hominem & Parmensi privatim invisum. Et fuere, qui haud multo ante, mortem Parmensis aut vincula prædicerent. Multa sane eruperant indicia suspicacis in ipsum, aut infensi Regis: nam & gentilem ipsius Farnesium, quo minus Romanus Pontifex fieret, solus impediisse credebatur. Et nuper vetuerat, ne fœnori pecunias sumeret, nisi ex consilio eorum, quos ipsi velut custodes addiderat. Medici lienis duritiem & aquam intercutem accusabant: sed nata hæc quoque constabat, dum vini abstinens potandis aquis assuescit; vitandis articulorum doloribus, gentili malo, an insuper veneni metu, quod aqua minus recipit. Plerique non semel illigatum veneno credi cupiunt: auctores varie destinant. Sic finivit Alexander Farnesius, viridi adhuc ætate, annorum septem ac quadraginta, cum quatuordecim annos in belli hujus arbitrio egisset: postremos quinque deterioris fortunæ, neque sane diligentiæ ejusdem: seu post Antverpiam gloriæ satur voluptatibus se dedit, seu cognitis Philippi suspicionibus adversus magnam famam remedium ex segnitie concupivit. Domus illi potens quam antiqua; a Paulo quippe tertio Pontifice originem & magnitudinem trahens. Olim adolescens maternis sub imperiis per Belgicam inhonorus egerat, atque adeo contemtus, ut non satis animo competere diceretur. Solita mentiri judicia vix quisquam apertius convicit. Primum belli decus peperit expugnato Navarino, cum Hispano in Turcam sub Iohannis avunculi signis militaret. Belgicis armis impositus quantus esset ostendit; studio laudis indefessus, accessu comis, clemens in hostem, quantumque in magna simulatione nosci potuit, fidus Regi; & adversus suam gloriam ac populi studia incorruptus. Parebat consiliis, nisi quod initæ semel sententiæ contumacior, ac infestus dissidentibus: tum rerum successu, nimia concupiscebat, idque illi initium adversorum; quæ mollius tulit, cum, quod multo difficilius est, secunda fortiter toleraret. Sunt qui notant Casparis Roblesii, viri sane prudentis, monitis diu obsecutum: eo mor-

1592.

De morte illius suspiciones.

Parmensis mores & elogia.

1592. tuo, nemine prævalente, inter diversa suadentes fluctuasse, atque ex eo cessim iisse & fortunam. Majestas illi oris ita venerabilis, ut & amari posset: statura & cætera corporis mediocria; acres oculi, pervigilis animi notæ. Cætera non jam ipsius, sed aulæ vel sæculi vitia. Famæ ejus detrectatores, quos inter Campiniacus fuit, jussus ab ipso nuper in Burgundiam recedere, regias vires, inopiam aut discordias hostium jactabant, quibus mutatis pariter belli casus vertisse. Contra alii, utrisque prudenter usum, nec minimum in eo difficultatis, quod diversas in exercitu nationes, & prope insociabiles jure æquo rexisset, compressis odiis, quæ statim post mortem & deinceps acrius eruperunt. Etiam rebus arctis multum in illo præsidii: hinc plerasque seditiones absentia ducis cœptas. Perdita sane oppida, dum alio vocatur; utque multum arma fortuiti habent: sed quotam partem eorum quæ vicisset? Eundemque hostem non aliis postea ingeniis, non vacuis viribus sisti quivisse. Disciplina non dubie cum illo concidit. Funus Belgarum quoque luctu celebratum est, haud sane dolentibus qui veterem præfectorum sævitiam requirebant.

HUGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER TERTIUS.

SUMMARIUM.

Gallis loca aliquot eripiunt Hispani. Belgica Hispaniensis Proceres honoribus evehuntur. Mansfeldio præfectura defertur. Vis consilii penes Fontanum & Ibarram: qui in Hispania suspecti. Fontani atrox sententia ab Ordinibus vana redditur. Mauritius Gertrudisbergam obsidet. Obsidii relatio. Urbis deditio. Mansfeldius Crepicordium obsessurus a Mauritio fugatur. Wilhelmus Nassavius hostem Frisia expellere annititur. Covordium Verdugo obsidet. Bruga irritis insidiis a Mauritio tentantur. Regii militis seditio ab Heremhergensi componitur. Classis Batava apud Flevum calamitas. Ernestus Austriacus Belgica præficitur; ingens Philippi erga eum amor. Henricus Romana accepta institutione fœdus tamen cum Fœderatis servat. Ernestus Belgis contemtui. Sylvaducis, Trajectum ad Mosam, Delphizylium frustra captantur. Covordii obsidium solvitur. Groningam Princeps obsidet; obsidii relatio, urbis deditio. Oblatam ab Ernesto pacem Ordines repudiant. Empti in Principem, aliosque Belgica Fœderata proceres, percussores puniuntur. Secta Iesuitica descriptio. Cæsar Ordinibus, ni pacem faciant, minatur. Ordinum in Scotia principem liberalitas Elisabethæ invisa. Cameracum obsidetur. Gallum Hispanis inimicum armis persequendum edicit Philippus. Philippus Nassavius Gallo auxilia adducit. Nova iterum regii militis seditio. Ingens per Bataviam gelu. Cum seditiosis Fœderati inducias faciunt; machinis & equite illos juvant. Ernesto seditiosi non fidunt. Magna Batavis ex eluvionibus damna.

1593.

HOtte ducis abruptum iter, & cohortes in finibus retentæ proxima Gallorum castella, mox Noviodunum ceperunt, decimo sexto obsidionis die, cum jam impleta fossa & interposita ei munimenta suffodi cœpissent. At Rex Hispaniæ bellum pace conficere cupidus, quo secundis Belgarum studiis frueretur, procerum plerosque longo obsequio cognitos honoribus evehit. Mandatæ singulis nationes quas curarent: & dum deligitur qui rerum summæ sufficeret, nomen interim

Gallorum aliquot castella & Noviodunum Hispani capiunt.

Belgarum proceres Philippus honoribus evehit.

1593. terim præfecturæ Petrus Mansfeldius obtinuit; ætate atque experientia ante alios, octuagesimum quippe tum annum agens: vis consiliorum penes Petrum Henriquium comitem Fontanum, & Stephanum Ibarram, Hispanos, erat. Atrebaticis sane pactionibus jam pridem convenerat, ut penes cives esset publicum regimen. Sed reperta fraus, instituto consilio militari, quod cætera quoque oblique suam ad curam traheret. Eum cœtum Hispani plerunque, ac tum Fontanus & Ibarra implebant; jussi modum facere publicis impensis, & ærario consulere, quod non ex fide tractari rumor Hispaniam pervaserat. Causa credendi, bellorum, ut accidit, sumtus insperati: quo tamen obtentu teguntur prædandi artes, & nunquam satis excussi sinus, aucta in immensum labes, ut jam remedia quoque vicerit. Ajebant, qui ista introspexerant, ducentis florenorum millibus menstruis plus apud Ordines effici, quam noningenis apud regias partes, dum fœnus & supervacuæ mercedes, & furta vix partem sumtuum tertiam veris usibus relinquunt. Sufficere & Belgicæ perdomandæ & Galliæ Philippi vires, si recte curarentur; quippe cum pater Carolus neutiquam tantis opibus, multos sæpe exercitus diversissimis terrarum partibus aluisset. Ergo ut novo imperio auctoritas conciliaretur, aut quia metus a præfecto cesserat, adjectæ cohortes, & pecunia abunde missa: hoc quidem oportunius, quia stipendiorum causa classiarii, qui pro Antverpia excubabant, ni continuo satisfieret, gravia atque hostilia minabantur: Bonnam quoque & Bercam custodientibus idem audaciæ; sed Hispanis recens adventantibus, ut multarum rerum imperitia, ita novandi studium fuit, quo decus ac gratiam quærerent. Ac certo die Fontanus Senatum ingressus, atrocis sententiæ auctor, &, quod necessitas expresserat, socordiam vocans, abolere parat belli commercia. Non enim Batavorum virtute aut opibus tam diu certamen trahi, sed gentem exiguam, & si recte ratio ponatur, multo Belgis imparem, nedum Hispaniæ thesauris, ipsorum viribus, aut vitiis adolescere. Suas sibi fortunas, suam obstare inertiam, quodque manifestum hostem trepide offenderent. Immensa agrorum spatia regias inter urbes impune perduellibus vectigalia haberi; quasi facilius esset inferre armis, quam propulsare, injuriam. Quin potius accolæ truderentur in bellum, ausique & passi hostilia odiis insuescerent: nec soli omnium tuti inter pericula, & pro cupi-

Nomen præfecturæ Mansfeldio defertur.

Vis consilii penes Fontanum & Ibarram.

Qui in Hispania suspecti.

Fontani Senatum ingressi atrox sententia.

cupidine studia dispensantes, alterno in sanguine fortunam partium specularentur. Quod si non undique resisti posset, at melius certe vastas jacere atque invias solitudines, quæ non itinera hostium, non tributa, non proditiones transmitterent. Iam vero corrumpi legiones, velut per fœdus ignaviæ, dum abjectis quisque telis vincula & incolumitatem paciscitur. Hinc in acie fugam, nundinationes in urbibus primos hostium impetus sequi. Melius Romanos prodidisse, verum militiæ exemplar, ne quis vitam aliunde quam ab armis sumeret. Plerumque fortes etiam animos spe salutis infringi: pavidissimis contra desperationem esse loco virtutis. Disceret miles sub istis signis dari tertium nihil inter mortem & victoriam. Quippe mixtam bello pacem, moram esse pacis, & belli alimentum. Quæ ille ferociter elocutus, plerosque traxerat auctoritate & fortis consilii specie. Contra pauci experientiam adferebant: compressam & Albani severitatem. Non cunctis temporibus eadem convenire. Hujus equidem sæculi mores impares tali disciplinæ, cum maxime sacramentum nemo subeat, nisi pretio illectus & facilitate militandi. Nec ea asperitate ad concordiam iri, aut bellum sibi cum finitimis adeo internecinum, ut nisi summa hominum atque agrorum pernicie transigi non posset. Sed quomodo vicinorum & consortium crebris dissidiis spem amicitiæ non projici, ita civiles discordias moderate exercendas, velut sub arbitrio fortunæ. Nec duces populique deerant, si exemplis certabatur, qui in neminem ultra aciem sævierant. Quin intactæ fruges, captivi & sine pretio remissi, magna clementiæ fama celebrantur. Quod multis in negotiis solet, tunc quoque evenit, ut pars major meliorem vinceret. Lege igitur Mansfeldii supplicio damnantur, qui bello capti, aut hostem tributo juvarent. Idem, ut necesse erat, fœderati Ordines edixere, ni certum intra diem pœniteret, gravi cum insectatione crudelitatis Hispanicæ. Iam trahi vagis incursibus villæ agrique, jam strangulari milites cœperant, & alieni casus ire per omnes exempla. Primi sacerdotes & nobilitas suis possessionibus excidium deprecabantur, quando vis improvisa arceri non posset patentibus campis. Minui vero cohortes: & qui manserant omnem hostis occursum metu averti, auditis per manipulos vocibus; exiguo ære emi suum sanguinem; ne id quidem præstari ad diem. At

1593.

Aliis frustra obtinentibus obtinet.

Fœderati pari edicto eam vanam reddunt.

vero

1593. vero non pugnam, non vulnera differri: & victoriam quidem sine præmio. Si quid fortuna abnuat, inter ludibria & tortorum manus exspirandum militi, quia non in tempore fugisset. Centuriones & tribuni silentio trepidare, quanto beatioribus plura timentur. Hæc docuerunt mirari vetera, præsentibus obsequi; reditumque ad morem, ut pro agris tributum penderetur, captivorum commutatio fieret, aut redempti menstruo stipendio exsolverentur. Quæ in posterum servata, & si quis violasset, eadem hostium inclementia vindicatum est. Ita pari terrore, atque interim insontium pœnis, belli jura sanciebantur. Missus per hyemem eques, peditisque haud multum, Philippo Nassavio ductore, qui Lucemburgiam & extrema Belgarum tributis subigerent; parumque abfuit, quin sancti Viti oppidum irrumperetur. Culpa penes exploratores, qui, qua parte invasuri erant oppidum, portas duas obstare nuntiaverant; duabus jam disjectis, inventa est tertia. Postquam dies totos quatuordecim populabundi absumserant, concurrentibus hostium præsidiis, correpto si quid obvium aut incenso, tuti rediere & præda graves. Miserabilis eo tempore finium facies, cum Mauritianis relicta novus Mansfeldii delectus attereret; simul circumstrepente Gallorum bello, quod & Lotharingiam Argentoratumque minoribus dissidiis in vastam malorum colluviem miscebat. Hinc questus innumeri & remediorum inopia. Vt primum licuit invadere annum, Hollandi præcipui fœderis ab externis ad domesticas curas animum vertere. Gertrudisbergam capi haud dubie intererat: nam unum id oppidum a suo corpore avulsum Hollandiam lacerabat. Igitur ipsa hyeme properata quæ futura usui, ne aut hostis præverteret, aut Frisii in se copias traherent. Sed experta non ita pridem irrito obsidio loci munimenta validus miles tuebatur; Walonum Germanorumque vexilla quindecim, & propinqua rectorum sollicitudo. Tum perpetuam camporum uliginem supra solitum extulerant hyemantes adhuc aquæ, crebrique imbres. Contra quæ spes una in celeritate, dum flos hostilium copiarum Galliæ finibus detinetur. Equites e Brabantia jussi ambire oppidum, & quo copia minueretur, arcere commeatus cum præsidio adventantes. Confestimque Princeps, paratis quæ bello utilia, pedestres copias haud magnas sane (nam suas Frisii attinebant, frustraque Mauritius Wilhelmum, hic illum, vicissim auxilia oraverant) navibus intulit. Præjacet oppido,

Philippus Nassavius, Belgarum extremis tributis subactis, gravis præda redit.

Mauritius Gertrudisbergam obsidet.

pido, partemque ejus majorem alluit, ingens lacus, Mosæ ab ostiis retro fusus, ab anno supra millesimum quater centesimum vigesimo primo, quo tempore violentissimum mare rupit obstantia, mersitque vicos duos & septuaginta. Hunc (Merovam vocant, communi vocabulo cum Vahalis alveo, qui a Francicis regibus, ut credibile est, jam olim id nomen accepit) dextro latere Dunga amnis illabitur, adjacentibus campis late exsudans. Solum aliena in ripa Hollandici juris est, quanquam in dubium Brabanti traxere, Nassaviorum possessio pignoris jure. Arausionensis, post pacem Gandavensem, ut Brabantiæ aditum munierat. Stagna piscium capturis celebrata, quos nunc succreta undis vada, aut belli circum ipsos sonus & hominum mala fugaverunt. In aggere, lacum qui continet, (nam cætera tenui humo aquas tantum occultantia opus tale respuebant) instructi anfractus ac latebræ, quæ ad munimenta oppidi, fossam extra jacentia, perducerent. Sed verni Aquilonum flatus impulso lacu debilitatam fossionibus partem ejus aggeris absciderunt. Iterumque connisos eadem via (nam alia restabat nulla) tela infestabant e castello, quod in vicino Dungæ aggere hostis adhuc tenebat: accessu id difficile, sed positæ crates humo fartæ, quæ valli vice oppugnantes tegerent. Ex insula quoque, Dungæ quæ adjacet, explosa tormentis tela: simulque Hohenloius, ne ex oppido recentes castello subvenirent, medium arctumque limitem, felix audaciæ, invadit. Itaque deditum est. Hos inter labores & munimenta castrorum, mensis fere exactus est, antequam Mansfeldius accurrit. Turmarum sane partem Turnhoutum præmiserat: sed coalescentem adhuc Mauritiani equites ultro incursavere, quos Princeps, nullo usu inter palustria, oppidis reddiderat, unde hostium itinera infestarent. At Carolo filio tuti ab hoste reditus, a suis periculum fuit. Nam properis nuntiis Gallia excitus, ubi Noviodunum, ut dictum est, & mox Valeriacum ceperat, cum finibus Atrebatum centurionem Hispanicæ cohortis, stupri compertum, ad pœnam deposceret, vix cæterorum iram ac rabiem evasit; petitus telis, & sarcinis exutus a militibus, queis imperabat. Licentiæ assueverant externo in solo, & mensium aliquot mercedes ipsis debebantur: ad hæc Mansfeldius, homo Germanus, suo honore & paterni muneris invidia premebatur. Sed his in sancti Pauli fano, quod invaserant, relictis, dilapsus ipse fidis cum cohorti-

1593. *Ejus situs.* *Obsidii historia.*

1593. hortibus, auxit exercitum, quem ipsa multitudine gravem tarde duces moliebantur. Duodecim peditum millia, equites quasi ter mille fiduciam fecerant proteri hostem posse, altera virium parte inferiorem: nam Mauritio quinque millia, haud multo amplius. Hinc novæ præfecturæ mansurum decus terrorque in posterum & gloria sperabantur. Nec quisquam suspicabatur immensam camporum amplitudinem, cum incerta uligo & tot æstuaria intercederent, ita circumseptam, ut non arma prælio, non vada dolis locum aperirent. Proinde congruens arbitror, obsidii faciem, & quo tum more bellum exercitum sit, paucis exponere; quia non alia castra periculo aut eventu parem famam meruere: & vera æstimatione exemplum tum primum datum est, laudatis veterum artibus utendi in rem magis, quam ostentationem. Bina Princeps castra locarat modice assurgentibus campis, ut læva amnis & urbi propiora ad occasum præsens ipse tueretur; alteris ad ortum Hohenloius consideret. Ibi metatis cohortium sedibus, quas inter viæ & fora, urbis in speciem, patescebant: ingens utrobique circundatus agger in propugnacula sinuatur, tormentisque instruitur; nec eminus convelli facilis, & propinquum certamen haud sine noxa hostium laturus. Præductam fossam, in qua duplex palorum & præpilata series, ne recedentes aquæ nudarent, aut nimio contra auctu traherent munimenta, educendo flumini machinæ & septa moderabantur. Dunga ponte gemino instratus, qua proxime inter castra commeatur; aggeratusque trames palustri solo, cum crates infartæ humo prævelarent, tuta euntium latera præstabat. Tum quicquid circa camporum cœno maduerat, injectis jam virgultis stabile, &, si qua æstuaria interpellant, ac vis undarum impositam molem disjectura, præferratis sudibus horret crepido; versa plane quæ fuerat locorum facies, solidatis paludibus, &, qua hostis metuebatur, jussis stagnare campis. Cuncta castris interjacentia longo ambitu, ac trium ferme horarum itinere, suus agger & fossa complectitur; speculæ passim, locisque apertioribus disposita castella tormentis & militum telis terrent accedere. Nec eo segnius ulteriora muricibus & foveis turbata, quæ, latentibus exitii causis, passim periculum, equiti, præsertim hostili, metum ubique fecerant. Præsepserat & vada, sicubi faciliores aditus pollicebantur. Pars navium, protentis in urbem cornibus minax, firmo anchorarum fu-

nium-

niumque nexu devinctæ, auxilia ab oppido nuntiosque intercluserant. Multis in amne atque ipso in lacu attributæ stationes. Quædam & in voragines detrusæ sidebant pariter æstu aut levabantur. Atque alias classes ferendo victui, & quæ bello necessaria, occultabant ad utraque castra oportuni sinus. Ipsique nautæ, in littore jussi Hohenloium propter tendere, haud contemnendo usui fuere. Opera pleraque militum manus ostentabant, novum ea tempestate, quorum labores majori pretio solari egregium compendium fuit, ne compulsa ex agris, ut apud hostem, multitudo invidiam faceret libertati, aut segnis ad periculum, & iners fossorum turba oneraret exercitum. At mores providentia disciplinæ in tantum a sæculo recesserant, ut rusticæ plebi armentisque ea castra perfugium fuerint. Locabant manus, vendebant alimenta, ab armatis pecunias exigebant, quorum si arva Hispani duces insedissent, nullum satis pretium suffecturum fuit ad redimendas injurias. Sub ipsa quidem castrorum munimenta versabant agros, & semina humo inferebant, adeo non præsentis modo, sed futuri temporis securi. Compertumque usu, recti & gloriæ diligentes ambiri ultro commodis, quæ vix per nefas alii & contraria studia assequantur. Nam continentia hæc incredibile quantum laxavit annonam, cum raptores rerum omnium penuria afflictarentur. At Mansfeldius circumspectis hostium munimentis anxius, &, quæ magnæ trepidationis natura est, nullis consiliis insistens, dum e cunctis maxime displicet quod semel placuit, primum haud procul Mauritio communit sese, tanta vi machinarum, velut urbem non castra oppugnaturus accederet. Ibi cum dies hæsissent decem, & equitatus Breda egressus arctos ipsi commeatus faceret, sperans e Silvaducis promtius cuncta subvehi posse, transmovet juxta Hohenloium castra, inde modo superstagnantem lacum diducere in veterem Mosæ alveum parans, modo naves hostium abigere, aut quod reliquum equitis propulsare, quo tutiori commeatu frueretur. Tandem virgulta fascesque congerit, velut per vada paludum in oppidum irrupturus, non tam spe certa aliqua, quam ne nullam habere videretur. Quæ dum irritus voluit, & quo minus diversa in regione fortunam tentaret, conspectus oppidi ac militis obsessi spes ultimæ vetant, per otium hostis Mauritii opera promovebantur. Sed nihil magis fatigabat quam paucitas militum, laboribus 1593.

1593. ac vigiliis prope exhausta. Orati iterum Frisii ne adjuti nuper sociorum copiis ipsos vicissim laborantes desererent, cunctati aliquamdiu, quod Verdugo trium cum millium manu ad Slochteram hæreret, vexilla tandem quatuor mittunt. Leviora interim per campos prælia serebantur, promptiore quam necesse erat Hohenloio: ultra haud processum, cum nec Mauritius, supra ætatis ingenium cautus, periculum in aperto, nec castrorum oppugnationem Mansfeldius speraret. At oppidum tormentis infestum, quorum magna penes Mauritium copia perfoderat domos, & quæ intus tormenta, pleraque corruperat, jam & vineæ patebant, propugnaculum usque promotæ, quod vallo prætendebatur. Et septentrionali ex parte in munimentum, cui minus timebatur, non quidem urbi continuum, sed quod fossa ambiretur, nocti pons adactus est scirpeo contextu. Custodes incuriosos & passim jacentes (nam id quoque retulerant, quibus audacia introspiciendi fuit) enisi milites invadunt. Pauci fuga dilapsi oppidum formidine implebant. Nulla etiam ante imperii reverentia: nam ad quem propria oppidi præfectura spectabat, ante obsidium egressus, aberat; nec quisquam alius par ei muneri: unde opera crebro structa destructa consiliis nutantibus. Ex iis ipsis, queis delata per obsidium præfectura, duo antea obierant. Et jam tertius dum auditæ trepidationi accurrit, illisu saxi exanimatus plane obsequium solverat. Ita præter hostem nihil timebatur, auxeratque metum Mauritius, cum interceptas ad ipsos Mansfeldii litteras, retinere quas posset, mittere maluit. Quippe Mansfeldius, sumto jam discedendi consilio, monebat obsessos, ne id propter minuerent animos, spem vanam adjiciens, fore ut in alia hostem abduceret. Pacti vitam, signa quindecim Mauritio tradidere, integri adhuc a morbo vulneribusque sexcenti, affluente & cibi & pulveris tormentarii copia. Sed in pœnam excepti sunt, qui urbem istam prodiderant, cum sceleris memoriam aspectus loci, vetusque & recens labor exasperaret. Eodemque die Mauritius Gertrudisbergam emtoribus eripuit, & venditorum supplicio expiavit. Re comperta Mansfeldius, haud ignarus suam incusari senectam, & deteriora quamvis consilia post eventum prævalescere, ac secundis vulgi auribus jactari, angebatur insuper suspecta Silviducensium fide, ne civitas turbidi moris & nullis præsidiis infessa prosperis hostium & suis ruentibus

Gertrudisberga, frustra obnitente Mansfeldio, Mauritio deditur.

Proditores supplicio afficit.

Mansfeldii anxietas.

bus mutaretur. Nam & Disam amnem, quem urbs ista Mosæ affundit, Mauritianus miles, qui tum Crepicordium castellum tenebat, objectu transversæ molis in objacentia verterat: inde ablatæ fruges & pecorum pastus rei privatæ damno pacem publicam lacessebant. Visum est placare beneficio, qui coerceri metu non poterant. Sed in castelli obsidium properantem Mauritius prævertit, equite ante misso, qui Mosæ transitu ac Bommeliensi insula hostem arceret: mox ipse cum exercitu amne invectus se castello atque Mansfeldio medium interposuit, proximisque ex oppidis petita vi machinarum nullo adhuc præmunitum vallo (properam enim castelli deditionem animo præceperat) coegit relictis tabernaculis minus decoram fugam capessere Cukios in agros. Mox ponte imposito Mosæ, velut Sylvæducis immineret, novos conatus hostium metu falso morabatur. Tandem digressi duces missa parte copiarum Frisiæ bellum auxerunt. Postquam Stenovicum & Covordium interius ad Isalam sitis, Frisiorumque urbes & castella Groningam mari & amnibus absciderant, unus in Germaniam exitus Bortania patebat. Haud latus is trames Dullardo haud procul ejus Oceani sinu editur, vastas inter paludes Tarantiorumque genti longo ambitu circumfusas. Wilhelmum Nassavium, quo modo spem ultimam hostibus eriperet anxium, initio anni gelida hyems & flatibus adversa tardaverat. Vere primo invectus mari Verdugonem conspicit nuntiis excitum angusta viarum insedisse, vetitusque mandatis certare prælio, inconsulto insuper longius progredi quam certi essent commeatus, præsidium in proximo immunivit: unde aut apertis aquarum septis mergeret campos, aut clausis eosdem sua sponte undantes siccari vetaret, ac sic itinera impediret. Sed cum Verdugo partem sui militis vastandis Frisiorum agris misisset, non ausus id damnum contemnere Wilhelmus, ne adversanti sibi per Frisios factioni (palam enim odia eruperant) materiam criminandi daret, illuc & ipse secedit, & qua potest adversus incursus in posterum munit fines: inde vanis rumoribus aliorum conatuum hoste decepto, Covordio, multarum rerum egestate laboranti, necessaria subministrat. Sic æstas acta versis in Gertrudisbergam partium viribus; quæ postquam cesserat, Wilhelmus receptas cohortes terrestri itinere admovit, cunctisque Covordium inter & Bortaniam castellis in deditionem

1593.

Crepicordium obsessurus a Mauritio fugatur.

Wilhelmus Nassavius hostem ex Frisia interim pellere annititur.

 nem

1592. nem acceptis, in ipsa Bortania, qua Wendensem inter agrum & Monasteriensium terras proxime disjunctis paludibus (has quoque & æstas & labor solito magis pervias fecerat) arctus limes, arenarum quodam velut clivo, intersternitur, quinque centuriis excitari hiberna, & propugnaculis firmari jubet. Ipse cætera cum parte copiarum (quippe hosti subsidia adventare intellexerat) pone Groningam concessit, præmatura spe illectus descituram civitatem, si Verdugo abscederet, qui suburbanis munitionibus inhærescens auxilia opperiebatur. Atque interim Fridericus Herenbergensis missu Mansfeldii valida cum manu, quod reliquos aditus præsidia hostium aut loci natura præcluderet, Othmarsum oppidum, & castella, quæ Wilhelmo tradita diximus, vi multa, nec sine sanguine, irrumpit. Inde successu plenus cum Verdugone ad scindendas Bortaniæ munitiones ibat. Sed properata operum moles, & inaccessa paludum ab impetu deterruere. Continuoque Wilhelmus, per exploratores edoctus in se veniri, fossas & munimenta castrorum augebat. Queis tutus consistentem campis aciem contemsit: neque contulit signa, prudens nullam sibi necessitatem, & cuncta hostibus infesta. Tali mora & levibus præliis detrusi Covordium intendunt, per humida & impedita, sed subtus reperto solo, supermadentia fascium aggeribus siccabant. Cumque subita belli locus abnueret, castellis Verdugo iter occupat, sperans inclusi militis famem: deceptus falsis nuntiis, jam bis invecto quicquid desiderari poterat. Tentavit & Casparis Ensemi præfecti fidem præmiis, metuque, adversus utraque invictam. Sed præcipitante jam anno, munitiones Hispanicæ cœno atque imbribus differebantur. Accessit victus inopia, cum per octo menses vix tantum stipendii accepissent, quantum duobus mensibus debebatur: agrique circumsiti, etiam Germaniæ, rapinis defecerant. Secutum postea frigus auxit egestatem, & orta per utrumque tabe, fluebant corpora. Pars ærumnas & obsidium fuga deseruere, nec, ut sæpe olim, singuli, sed centuriatim. Incitabatque Wilhelmus, si quis ad se transiret, præmia pollicens. Crevit hinc obsessis audacia, ut erumpere etiam auderent. Otiosa mox hyems, dum suis quisque auxilia & commeatus parant; nam & amissa ad Groningam castella obsideri a Wilhelmo Frisii jusserant. Sed sero jam anni, violentiora cœli quam

Bortaniam munit.

Herenbergensis Othmarsum aliaque irrumpit.

Bortania frustra tentata Covordium Verdugo obsidet.

Multa in castris Hispanorum calamitates.

quam hominum imperia prohibebant. Tantum cohortis partem, quæ per Germaniam conſcripta Verdugoni ſuccurrebat, armorum inexpertam, obvii Mauritianorum fudere. Aliaque per itinera fortuito concurſu varie pugnatum, cæſis fere aut direptis, quos commeatus aut ſarcinæ onerabant. Sed Waſiam terram tributa aſpernantem raptu pecorum & captivorum Solmenſis coercuit. Caſtella quæ invaſerat in tranſitu, ut abiit, hoſti recuperata. Philippus Naſſavius Limburgo circumjecta populatus aberravit urbe: atque ipſum Principem per mare & æſtuaria advectum compoſitæ in Brugas inſidiæ fefellerunt; ipſe madore ac frigore morbum contraxit, feſtinato abitu navis una mergitur: culpa utriusque caſus penes nocturni itineris duces. At regium per exercitum minuente rurſus pecunia ſeditio gliſcebat; initio motus ab Hiſpanis: tantaque Caroli Mansfeldii, qui præerat, irreverentia, ut miſſos ad ipſum commeatus interciperent: quorum flagitium deteſtatæ diu cæteræ nationes, mox viſo offerri tumultuantibus ſtipendia, negari quieſcentibus, ad eadem inclinavere: exactisque ducibus, quos rebus turbatis infidos putant, viliſſimus quisque conſenſu manipulorum præficiebatur. Is vitæ necisque dominus terret ſingulos, omnes timet, precariumque non regimen modo, ſed ſpiritum obtinet, pari periculo, accipiat imperium, ſeu recuſet.. Vtcumque diſcordes & efferati dum conſilium legesque ſibi imponunt, nec ulla inter ipſos delictis venia eſt, juris neceſſitatem fatentur, ejuſdem boni teſtes, quod maxime violant. Alimentum iræ militari addiderat ſubita nimium Hiſpanorum, qui ærario præerant, parſimonia, revocatis ſtipendiorum auctuariis, quæ pro inſigniori opera, aut per gratiam Parmenſis conceſſerat. Nec tantum in Galliæ confinio, ſed Germanicarum urbium præſidiis idem furor rapinis & vectigalibus alebatur; ubi Noveſii civitas parte in prædam egreſſa reliquos militum dejecit. Secutisque aliis quicunque potuerant, documentum id militi fuit, ut avaritiæ temperaret, aut vires intenderet. Bercam quæ tenebant centuriæ ſeptem, abrupto & ipſæ obſequio, nullum ſibi ducem, ut cæteri, ſed ſenatum viginti & unius militum impoſuere; nec perpetuus is honos, ſed temporibus mutabatur. Exigebant vectigal ab agris circumſitis, meliore diſciplina, quam nuper ſub præfecti imperio factitatu[illegible] proventus, cum intra menſes

1593.

Princeps infelici eventu Brugas inſidiis adortus morbum contrahit.

Regii militis ſeditio.

Seditioſorum regimen.

1593\. menses quatuordecim centum prope millia florenorum confecisset, in partem illis stipendii imputatur; pars altera persolvitur, data impunitate. In eas leges cum illis transegit Hermannus Herenbergensis, accusataque a multis Bojoari antistitis negligentia, qui modico tum sumtu recuperare oppidum suum potuit. Et cum Parmense jam id convenerat, sed causatus exspectandum nunc Ernesti adventum, queis studiis teneretur, parum celabat. At Batavos his malis liberos cœli injuria affligtabat, cum fine anni ingruens tempestas apud Flævum stantem in anchoris classem, navium quinquaginta, ut vela in Italiam expediret, per insulas & vada infido mari depressit, ac vicina littora naufragiis & luctu complevit. Sequentem annum missus qui Belgicam regeret Ernestus Austriacus excepit, exitialem sibi & Hispano maxime luctuosum. Erepti namque Frisiii, detractæ Galliæ, arma improspera, insidiæ pacis infames, hostium res inclytæ & florentes, apud ipsos inopes & turbidæ. Quæ mala in vitæ tædium aut mortis necessitatem egere. Adventum ipsius causæ plures, res Turcicæ, imparata pecunia, & familiare ipsi malum articularius morbus, tardaverant. Solennia præfecturæ delata a Belgis multa gaudii ostentatione, qualem vix olim principibus ac lætis rebus imputaverant: adeo facti in omnem patientiam malorum levamenta pro prosperis interpretabantur. Non enim jam Mansfeldium vana imperii specie suis pariter atque hostibus ludibrio fore: mutatum invalidum senem magna nobilitate. Simul honore & velut redditis legibus gloriabantur, quod Regi sanguine & affinitate innexus more prisco ad se mitteretur. Albanum meminerant & Requesenium externis imperiis bellum irritasse. Et Parmensi, cætera haud inviso, patriam objici solitam. Iohanni vero, qui regium genus quocunque jure attingeret, modestiam magis, quam populi & nobilium studia defuisse. Venire nunc veram imperatorum sobolem, Germanica integritate, nec odiis imbutum, & concordiæ faciliorem. Pannonias & extrema imperii fratris Imperatoris vice rexerat, amatus subditis curandi comitate & otii blandimentis, non lacessens hostem, non ipse lacessitus. Haud ultra quietem ferente barbaro amotus præliis, & potior visus qui res Belgarum componeret, fessis armorum civibus, & gnaro Rege quibuscunque legibus constitutæ pacis usum penes imperantem fore. Gravitas morum Ernesto erat:

Ab Herenbergensi paciscitur.

Classis Batava apud Flevum vehementia tempestatis destruitur.

1594\.

Ernestus Austriacus Belgicæ præficitur,

Magno cum Belgarum gaudio.

erat: Belgæ fastum interpretabantur. Cæterum, quod proprium genti, rebus haud superior, consiliis & mandatis facile regebatur. Hac ingenii mediocritate ita placuerat Philippo, ut suam illi filiam in matrimonium, & regnum Galliæ sociare per legatos in Gallorum concilio acerrime contenderit: forte & metuens ne si cui Gallo nuptum illa iret, exstincta aliquando sua virili sobole, Hispania Galliæ accessio fieret. Sed aliter fatis visum, quæ Henricum Borbonium diversa per itinera in regnum perduxere. Is anxius jam dudum, quod natus imperio sola religionis specie arceretur, multis quoque principum hanc per causam impediri se testantibus, quo minus auxilia ipsi submitterent, attritas sibi vires, atque alios summæ spei proximos, amicos inter, laudantes honestam constantiam, aut suadentes profutura, incertus volutabat. Tandem, seu quod nihil crederet sanctius regni quiete, sive & priorem viam more quam judicio amplexus fuerat, accepit Romanam institutionem. Quod adeo Hispani non interfuit, ut multos deinde per annos odium & arma continuaret: nec ita dudum, Aumalio annitente, Picardiæ urbes, fini Belgico proximæ, adactæ in ipsius verba fuerant. Etiam Romæ diu apud Pontificem (Clementi nomen erat) & potentissimos consilii, vi ac minis obstitit, ne pœnitentiæ Regis veniam aperirent, perfugam sacrorum & novæ pietatis simulatorem vocans. Sed utrisque primum partibus, unde abierat, & ad quos venerat suspectus, salubri dein moderatione, his maximas potestates, tuta illis sacra & partem honorum largiendo, spem vicit, & diversissimos ante composuit, nisi paucos, quantum acceperint ignaros, quos nulla unquam felicitas, aut nulla ultio expleverit. Brevi cœptis per inducias commerciis, &, ut fit, plebi allubescente otio, validissimæ civitates, & caput gentis Parrhisii, ac perduellium duces, obsequium accepere, discordia inter se, & externæ dominationis metu. Meduanium, Bruxellam cum venisset, Hispani, ut suis consiliis adversum, retinendum censuere: sed Ernestus, famæ reverentior, obstitit: consilium tamen primo partium duci ad promerendam Borbonii gratiam incitamentum fuit. Nonnulli propria cupiditate, vel Hispanorum artibus detenti, spes suas & pacem omnium morabantur. Præcipue inquies Picardia, & quæ circum alia Hannoviorum atque Atrebatum vicinitate & vi Hispanorum infesta erant; primoque vere Carolus

1594.

Philippus illi filiam in matrimonium destinat.

Borbonius Romana accepta institutione omnia feliciter in regno suo componit.

 Mans-

1594. Mansfeldius, qui eos per fines bellabat, antequam ab Henrico auxilium adventasset, Capellam Tiracensis agri municipium, cum fossa siccata vallum oppugnaretur, in deditionem compulerat. Mox ipse Rex cum copiis pervectus Laodunum, iisdem finibus adsedit. Ubi trita æstas, depulsoque Mansfeldio, qui perrumpere obsidium nitebatur, oppidum in potestatem venit. Dederantque fœderati Ordines pecuniam Henrico hac lege, ut Belgis arma inferret, quod Elisabethæ invisum, quæ cum bello sui quoque usum ac reverentiam finituram providebat. Variis rumoribus Regis a religione defectio per Batavos Britanniamque jactata; ut fere nulla res plus sermonum aut liberiora judicia experitur: cæteros ira & detestatio, Romana sacra venerantes spes incesserat posse & alibi acceptos in publicum ritus sociari, utque Gallia Germaniam, ita reliquos Galliæ exemplum sequi. *Fœdus cum Fœderatis servat.* Sed fœdus & humanorum societas cum Rege mansit; religiones ex suo quisque usu ordinavere. Et gnari Ordines secretis in se artibus grassari hostem, explorandum sanxerunt, ne quod scriptum publice perniciosum in vulgus serperet, neu magistri operatam *Ab ordinibus cavetur ne subditi sui pravis imbuantur opinionibus.* studiis juventutem pravis opinionibus imbuerent: inde hostis in pacem, ipsi in bellum consilia vertere. Et quia Ernestus aucto exercitu famam & terrorem novæ præfecturæ circumdare audiebatur, emissi qui per Angliam & Germaniam pedites quater mille, parum equitis scriberent. *Ordinum novi delectus; Ernesti impediuntur.* Tutum militibus iter & hosti ignarum, qui frustra ad Rhenum occurrerat. At contra Ernesti delectus paupertate atque aliis casibus impediebantur. Nam Francisci Saxonis Lawenburgici cohors, Monasteriensium agro paulatim coiens, a Batavis cæsa partim diffluxit; & his, qui superfuerant, Oldenburgius comes suos per fines transitum negavit: Cimacensis quoque e Flandris ac Walonibus contrahebat militem, spe ipsi facta fore ut in præsidiis attineretur. Sed ubi duci sub Verdugone cœperunt, dilapsi pars magna; alios morbi atque egestas absumserunt. Alia Swartsenburgii cohors partim ab hoste, partim a rusticis ad Carpam & Aquægrani concisa. Alii in Hungariam militatum iere. Ita novus miles aversus, vetus inobsequens, multum decepere spes ante conceptas, triginta millia, divisis copiis, ultra citraque Rhe- *Ernestus Belgis contemtui.* num bellatura. Ipsumque Ernestum, quanto nuper exspectatior, tanto præsentem major contemtus excepit, ubi otium, Venus, morbi ipsius innotuere: ita ut famosis quo-

que

que carminibus laceraretur. Oneravit ejus insuper famam apud Belgas, quod urbibus quibusdam Hispanorum ingerere præsidia voluit. Quod ab Insulanis & Namurcensibus contumaciter recusatum. Vernante primum anno in campos proruptum, irritis insidiis duas in urbes plurimum momenti partibus additura. Silvamducis, quæ talibus cœptis raro indulget, fortuna eripuit; quia adventu militum collapsus lapis vigiles adverterat. Trajectum ad Mosam etiam culpam habet, exterritis centurionibus, quos Princeps nave præmiserat: & quia miles additus, itinerum gnarus, prædæ quam virtuti assueverat: nisi forte interdum non magis animorum, quam successuum, penes nos potestas est; fortesque alias & intrepidos fatalis interdum ignavia, & repentinus pavor limphaverit. Trans Rhenum inde Mauritius concessit, tot ante gestis apud Frisios finem impositurus, quo simul Wilhelmi manus & nova agmima coiere: relicto apud Bommeliam Hohenloio, qui duabus cohortibus Hollandicum finem tueretur. Haud multo ante Verdugonis milites, cum aquas adhuc hyems glaciaret Delphizylium adorti, ad Amasium amnem castellum, primos conatus silentio texere, mox ad terrorem clamoribus utebantur; adeoque improvisi involaverant, ut in aggere maritimo, qui imperitia struentium trans fossam ductus vallum attingebat, subito tumultu & ambiguo Marte certaretur, ni propinqua navis adactis telis, & propugnantium virtus aggressorem multa cum cæde depulisset. Tum Groningani dona & preces Ernesto allegavere, ne summum ducem & robur exercitus, promissa toties, in communem ruinam & excidium urbis differret. At Princeps, gnarus Brabantiæ timeri, atque alteram partem copiarum bello Gallico illigatam, præmissis munitoribus Covordium versus incedit, itineri simul, &, si necessitas ferret, prælio. Decem peditum millia septeno agmine divisa; eques media, sed maxime tergum ambierat. Novi consilii ratio, ut turmas hostium (nam ei parti virium Verdugo maxime fidebat) hastatus primum miles, & aliquot in fronte machinæ frangerent; mox fessos equitatus prorueret. Lævo a latere currus & advectis obsessis commeatus, & cohortium validiora. Dextrum tormentis & flumine Vidro claudebatur. Etiam Verdugo pro munimentis aciem ostentaverat, ut vires animosque hostium specularetur, facili refugio, vel ex occasione ausurus. Et Princeps quidem consulta-

1594.

Silvaducis & Trajectum ad Mosam irritis insidiis tentantur.

Delphizylium frustra irrumpere conantur Hispani.

1594. sultabat, munitis paludibus ad obsessos penetrare, an castella aggredi certius foret. Sed Hispanus fractas longa inopia cohortes & imminente periculo discordantes, veterem Parmensis militem, nocte & silentio eduxit, Oldensaliam versus concedens; ibi castra fixit, militemque stipendii vice præda satiavit, populantem Germaniæ agros, & quæ brevi hostibus cessura tanto avidius raptabantur. Militum nonnihil trans Amasium, ubi Linga oppidum Regis imperio tenebatur: pars Groningam missi, quo vulgus ingenio mobile, & subitam, si quid ingrueret, formidinem coercerent. Postquam nocturnam fugam & vacua castella dies aperuit, lætique inter se & gratulantes liberatores & obsessi consalutaverunt, proximum fuit, quod destinatum hactenus, Groningam, quassatam prioribus annis, impellere: quanquam mœnibus propugnaculisque valida, nec ad victum, nec ad belli paratus, quicquam desiderabat; & e Frisiis primorum haud pauci tracturam in se commercia urbem hostilem, quam sociam, malebant. Dimisso equite, qui cunctos hostium aditus apud Stenovicum Covordiumque & Bortaniam clauderet, relicta Zutphaniæ cohors, qui hostem, si opus, distineret; tormenta mari advecta. Ingreditur Princeps campos multa suorum clade luctuosos; namque ipsi e Saxonibus maternum genus, quos eodem in obsidio mors intercepit, aut irritus diu labor omittere coegit infaustam possessionem. Nec patruis parvo constiterat, civile bellum ibi provocasse. Vetustissimi superstites locum monstrabant, quo jacens Adolphus cæsi Arenbergii exuvias, & primos armorum successus nobili sanguine corruperat. Noscebantur & castella, queis Ludovicus insessis defectionem civium ac studia libertatis frustra sperasset. Tum Lemminga non procul, & septem millium strage detestabilis ripa. At Princeps ac Wilhelmus (pariter enim hic imperabant, nulla æmulatione aut discordia) ut suorum gloriam supergressi locos omine exsolverent, stationes urbi circumdant, metanturque ipsi eam ad partem qua Groninga Frisiis aversa Germaniam late prospectat; haud equidem alibi turribus & propugnaculis annexis vallo, aut extra jacentibus munimentis, firmior. Sed antequam inclytæ urbis obsidium peragam, situm regionis & occurrentes sæpe populos aperire haud frustra erit, quia non alibi attigimus. Transrhenanæ gentes, quæ Amasio includuntur, vetustam haud dubie claritudinem obtinent. Antiquissima, ut cæ-

Adventu Principis Coverdii obsidium solvit Verdugo.

Princeps Groningam obsidet.

Occurrentium populorum & situs regionis descriptio.

ut cæteras apud gentes, fabulis incerta, priusquam Romanum imperium cum armis rerum memoriam propagavit; tum Frisiorum virtus & fides nobilitata: Francorum nomen serius auditum; quorum pars Salii, ab amne, quem Salam veteres dixere, nunc aucto vocabulo Isala creditur; & inde Salicæ leges. Conditores & originem non harum magis nationum quam totius Germaniæ memorem, constanti etiam apud veteres opinione, indigenas esse, qui colant: id est, qua primum tempestate mortales aucta soboles, vel cupiditas, impulit tentare maria, quærere sedes, fuisse qui & hoc ultimum Oceani littus sortirentur. Nec interim negem, partem Normannorum, & Saxonum, & si quæ aliæ gentes maritimam oram classibus tenuerunt, per eas regiones relictam, in mores & imperium coaluisse. Eodemque ipsi exemplo exundantem multitudinem proximas in terras & longius effudere. Sed maxime memorandum, regnis duobus, Francorum in Gallia, Anglorum apud Britannos, primordia istis finitimisque a gentibus duci. Qui domi status, quæ rudibus sæculis Reipublicæ species, haud satis affirmem; nisi quod ultima ab origine reges præfuisse intelligo: neque id nomen infinitæ potestati; sed, quomodo per omnem Germaniam, summum arbitrium penes plebem & principes erat. At postquam commune Germaniæ Galliæque imperium, & mox resolutum, quæ mediæ erant gentes in libertatem, principes in dominationem traxere; turbida cuncta, nec quicquam diuturnum. Et Christiana institutio non omnes apud gentes pariter accepta, ut animos, ita regimen dissociavit; dum alii, specie illecti sanctimoniæ, sacerdotum imperia optant: sapientiores ducem potius & arma quærunt adversum barbaros, terra marique ingruentes. Hinc bella inter ipsos, & quanquam de religione convenit, non tamen certamina desiere; quæ obtentu pietatis, atque inde vi & ferro, diversis artibus tractabantur. Sic episcopi & comites, divisis inter se Batavis, simul conterminas gentes, ut cuique proximum, rapuere. Nam Zutfanienses ultra Isalam primi occurrunt, Geldriæ accessio. Hinc, quæ proprie regio Transisalana dicitur, & suis nominibus Tubantes, Salandi, Tarantii, Trajectinis pontificibus tenebantur. At Frisiorum, quod intra Flævum est, post longam rebellionem, in mores imperiumque Hollandiæ concessit. Qui ultra lacus sunt diversam ripam bello & atrocibus præliis implicaverunt,

1594.

1594. verunt, victi sæpius quam domiti; quia Hollandi principes dedignabantur precario imperare, & ipsis avita, utque arbitrantur, imperatorum sanctionibus firmata libertas. Ita, in medium consulentes, suorum e numero summæ rei moderatorem legebant, Potestatis vocabulo. Sed munitissima antiquitus urbs Frisiorum Groninga, oportunitate Amasii fluminis, Germaniæ confinio, attollitur. Inde olim, super ingenii ferociam, spes civitati accesserat, ut totius nationis caput, mox Isala tenus imperaret. Quod cum negaret belli fortuna, Lavicam & Amasium dominationis terminos constituit, circumjecto agro gravis: quippe vetitis distrahi mercimoniis, ni venum prius in urbem ferrentur. Munimentum hujus potentiæ, postquam pactis usuque juris nomen induerat, externi principes quæsiti, & sæpe mutati, queis propugnatorum honore salvis legibus tributa pendebantur: id lætum in præsens dum gratiæ studetur; quæ postquam magnitudine & invidia consumpta est, pernicies exempli patuit, insito principibus quovis modo parta retinere, cœptasque opes, si obsequio destituantur, per vim intendere. Contumax igitur civitas, nec libertate contenta, & servitutis impatiens, tum vero & intestinis plerumque dissidiis concussa, dominos sibi semper adscivit dominorum tædio, expers ejus boni, propter quod a populis arma capiuntur. Ita Trajectinos olim antistites experta, inde Saxonum metu ad Transamasianos, Geldros, tandemque Austriacam ad domum devoluta, tantas inter jactationes gloriam semper aluit, retento per Austriacos jure, ut ipsa sibi magistratus legeret, uno excepto principis legato, qui supremo judicum de rebus agri cognoscentium consessui præsideret. Hocce bello, quo nihil immotum fuit, gravissimis seditionibus agitata, ad extremum sub Hispanica dominatione resedit, libertatis specie: non, ut aliæ civitates, sacrorum dissidiis; nam cum atrocissimæ leges in novam professionem sævirent, undique exactis tutum ibi perfugium fuit: sed quia, ardescente inter ipsos & accolas discordia, Fœderati proceres ex vero, aut in gratiam nobilitatis statuerant: callidior Hispanus favebat urbi, unde in subjecta regimen: hoc uno impulsi, ut desciscentem Rennebergium sequerentur (adeo prima mortalibus ultionis & odii libido est) religionem & fœdera projecerunt. Præsidium, ut alibi memoravimus, aspernabantur, ita pacti cum Rege, qui alia

alia quoque onerum levamenta indulserat: sed e plebe tria millia Hispano merebant. Peregrinus miles ad nongentos suburbana insederat; commeatuum, machinarum, pulveris quantum vix usquam. Posita castra ab urbe longius, quo minus noxæ tormenta urbis inferrent firmandis operibus contra vim internam externamque. Solida ac salubris planities rivos inter Hornam ac Scutendipum diffunditur, qui orti Tarantiorum paludibus per fossas Groningæ transeunt, & per Reidipam mari miscentur. Cum toti urbi ambiendæ non sufficerent copiæ, hinc illam oppugnare, hic & hostem, si adventaret, excipere placuit, effusis rivis ut cuncta circumjacentia stagnarent. Compertumque experimento, vicinas oppidis aquas non magis prodesse arcendis hostibus, quam nocere interclusis auxiliis. Duxit Princeps etiam rivos, queis tormenta facilius castellis per agros passim jacentibus admoverentur. Deserta quædam facile in potestatem venerunt. Sed nobilissimum, cui Adoardizylio nomen, cum præfectus constantius, quam pro præsenti necessitate, defenderet, acceptis pontibus scalisque, tanto oppugnatum est calore militum, ulcisci sociorum cædem anno ante eodem in loco patratam flagrantium, ut nec recepta sit sera deditio; nec, ut impetus fieret, imperium sit exspectatum. Ita facta cædes, quam auxit ignis fortuito illatus. Hoc castello occupato facilius e Frisiis commeatus in castra adnavigabant; etiam Emdanis haud pauca mittentibus, donec Verdugo minis terruit, ne studium proderent. Eruptum & ex oppido & ex suburbio non improspere, continuos per imbres fatigatis custodibus novorum operum, quæ ambitione militari festinantius quam cautius promovebantur. Major mox cura, paulatim adfodiendi utrumque in latus portæ, quorum alterum valli propugnaculo, extra jacente munimento alterum defendebatur. Tormentis vehementer utrimque certatum est. Agger & ex humo opera ictibus utcunque resistebant; pontes, portæ, turres, ædificia dejiciebantur. Et captis ad Verdugonem literis apparuerat nitrati pulveris copiam prodigo usu, & casibus, prope absumptam. Moniti ergo, ne a sociis deserti, quorum alios Gallia, alios suæ discordiæ distinerent, clausi armis, ruinam ultro irritarent. Responsum, non ut ab obsessis, sed qui antiquitatis & recentium memoria superbirent, maximis ducum non impune lacessiti. Non eadem tamen mens omnibus, & diffidendi causæ. Plebis collegia,

quo-

1594.

Obsidii relatio.

1594. quorum major circa publica auctoritas, quam ipsis expediat, arbitrium omne magistratibus permiserant; imminente nuper obsidio legatos miserant qui auxilia concirent. Sed securæ tanti discriminis Belgarum civitates, certantibus circa præfectum novum studiis, profundere sciebant pecuniam, uti nesciebant, cujus nunc penuria res maximæ amittebantur. Igitur fuere qui proponerent tradendam duci Brunovicum urbem, sequestre ejus consilii Hohenloio, & si succederet, vicarium sibi imperium spondente. Sed eam spem abrupit obsidium; quo cœpto, modo ut mortui humarentur, modo rursum ut liberarentur captivi, aliaque specie agitata sæpe colloquia: concessis etiam brevibus induciis, quas tandem oppidani prorogari postulant, donec responsum certius Bruxella peterent; quod merito repudiatum. Præcipuus magistratuum Iorgius, consul ante, tum tribunus militaris, paci obstans, armatus Iesuitarum vocibus, in se traxerat egentissimos vulgi, queis nullæ ex publico spes metusve. Hi hostium internuntiis pacisque laudatoribus minabantur exitium, non cæde, non rapinis abstinentes. Iam vineæ atque alia propius exitium ostentabant. Sed longe miserrima facies, cum missili igne noctes lucerent incendiis; densique & conglobati, ut domus, ut fortunas defenderent, ardebant & ipsi, aut globis lacerabantur. Postremo quid vitarent, quid tuerentur ambigui, implebant cuncta formidine & lamentis. Contra sacerdotes, & quos Hispanus stipendio obligarat, privatis commodis partium & constantiæ nomen imponunt: ausisque jam suburbano ex præsidio nonnullis trans fossam actis naviculis intrare urbem, his advocantibus, illis prohibentibus, flagrabat seditio, quæ initio haud incruenta, mox externo metu consedit. Princeps, ut bellum urgendo pacis consilia impelleret, maximum ex omnibus intra fossam propugnaculis, in quo arcis Albanicæ manebant vestigia, cuniculis suggreditur; & quo dolum alio conatu velaret, quassata machinis munimenta capturus impetu minatur. Simul ingenti oppidanorum concursu velut detrusi oppugnatores retro cesserant, accenso pulvere quem specus occultabat, dirupta moles excussam multitudinem in fossas adjacentes & longius intra castra effudit: pars vivi aperta humo mergebantur. Tum per ruinas ingressos milites, (Scoti erant) quo minus inhærentes fugientibus una urbem irrumperent, ruptus asser, qui pontis usum

usum præbebat, impediit; locum tamen tenuere, saccos arena fartos opponentes ingruentibus telis. Iamque omnes flagrare in ulteriora, cædem poscere, eruendæ urbis avidi. Hanc illam, cujus scelere cuncta trans Rhenum quatuordecim per annos exhausta bello aut corrupta. Tot castellorum excidia, atque agrorum solitudinem, cruentaque prælia vicem deposcere. Id documentum cæteris fore, ne vincendi dies tenerent inani pertinacia, & superbis ultro responsis illuderent. Quid autem gloriosius duci, quam rebellatricem in urbem, cædibusque suorum & spoliis ovantem, jus usurpasse victoriæ. Aut si generis injuriam, majorum ultionem publico posthaberet, non tamen servandam civitatem, iniquam vicinis, intractabilem legibus, nec libertati fidam, cui insurgens aliquando perniciem latura sit, aut, si domaretur, infamiam. Hæc coram: sibi quisque prædam urbis opulentæ animo præceperat. Sed Principi, quique aderant Senatorum, ad reliqua belli perpetranda utilius visum, licentia sævitiaque in cives militem non imbuere. Sic preces & legatio valuere, composita e variis ordinibus, etiam sacerdotum, quæ mœnibus egressa urbem, quantumque ejus ditionis, fœderi addidit, ut suis legibus pari jure cum sociis regerentur. Præsidium accepere, dum nova imperia in consuetudinem verterent; & junctim Frisiis rectorem Wilhelmum Nassavium. Vrbanus miles & externus incolumes abiere septimo calendas Augustas. Ingressus urbem Princeps Protestantium sacra restituit, ejectis simulachris, utque convenerat, magistratus legit, maxime ex his, qui ob religionem exsulaverant, valituris in posterum legibus. De accolarum discordiis, quæ olim per arma atque acies exercitæ nondum sederant, sociarum nationum Ordinibus permissum arbitrium est. Atque interim Bruxella Hagam Otho Hartius & Hieronymus Comannus venere, velut privatum ob negotium ad Cimacensis missi uxorem, quæ mariti sævitiam fugiens, apud Batavos exsulabat. De pace, non ut tanta res merebatur, sed obiter egerunt, ab Ernesto literas ferentes, queis belli onera, veterisque obsequii & commerciorum bona disserebat. Nec ullas unquam immortales discordias fuisse, paucas bello, pace plerasque transactas. Tum si qua perfidia hactenus formidaretur, at non Austriacæ domus incognitam virtutem, aut suspectum se pacis auctorem. Quin haud alia spe patriam, & fraternos penates deserere, quam ut redderet Chri-

1594.

Groninga deditio.

Ernestus per legatos apud Ordines de pace agit.

1594. Christianis gentibus veram fidamque concordiam. Convenire Ordinibus vicissim ne suas res prosperas, adversariorum ambiguas, in discrimen & belli fortunam mittere mallent, quam tempus occupare, quo darent magis, quam acciperent pacem. Ad ea Ordines, altius orsi, responderunt de causa magnifice, pro sacris & legibus, quæ Maximiliano quondam imperatori placita Mathias Ernesti frater bello texerat. Inde implacabili Hispanorum rabie sibi in arma trusis, nequaquam ignotas bellorum vices, sed laborantibus & oppressis Deum adfuisse: & nunc, magnis societatibus ac sua virtute subnixos, illum eventus judicem malle quam hostem toties perfidiæ expertum; & ne sociis sine regibus arma ponerent, fœderibus quoque se impediri. Simul exempla addebant falso ostentatæ vel irritæ pacis: neque nunc accidisse quicquam, cur sperarentur tutiora. Nam Philippum adeo veteres offensas non remittere Christianæ paci, ut barbaros potius pateretur raptare Europam quam desineret ipse aliena regna per arma & fraudes incessere. Quod literis convictum Philippi ipsius ad Wilhelmum Clementium scriptis, queis Cæsarem pollicitando lactare jubebatur, addito, ab imperio Hispanico vim Turcicam facile donis posse averti. Nec silebant Ordines, sanciendæ pacis solennia præfectis delegari; servandi jus & potestatem penes dominos esse. Quid denique spei, dum premeret Belgicam miles externus, & summæ rei compotes Hispani atrocibus consiliis Ernesti bonitatem convellerent? Iactabatur in odium pacis non paucorum inter Romanenses sententia, quæ diversa sectantibus servandam fidem neget: versa merito in ipsos commenti pernicie, dum studio diffidendi hominum commercia abrumpunt. Cunctis nimirum qui fas atque honestum suo in usu habent, nec ullo obtentu dedecus mutatur, & ne diu perfidia fruantur, ipsi adversum se documento sunt. Plebs etiam, quam primum bellorum pœnitet, recentibus hostium flagitiis in iram novata omnem concordiæ spem aversabatur. Namque Hispanus, tot inclytam victoriis Mauritii juventutem, & duplicis regni fœdus metuens, usque adeo magnitudine periculi infamiam contemserat, ut emtis percussoribus singulos per ictus conficere destinaret quod vix totæ acies præstarent. Nec aliud unquam tempus ejusmodi flagitiis fœdius fuit, ut nemo veram ab illis pacem speraret, qui jura etiam armorum & concessa odiis egrederentur. Anno hoc

Quam illi repudiant.

hoc ipso, quo colloquium petebatur, sacerdos Namurcensis, deinde miles alter transfuga, suspicionibus præventi, ex ipsa vultus inconstantia, ut difficulter teguntur tanti sceleris meditamenta, mox tormentorum metu, ordinem insidiarum patefecerunt, queis Princeps, & frater Henricus Fridericus, atque alii eminentes in Republica viri petebantur; propriis quisque de causis: Leoninus, quod a partibus regiis descivisset: Aldegondius, quod ad spes in Regem perfidas excitasset Parmensem: Oldenbarneveldius, quod adversus paci crederetur. Michael Renichonius & Petrus Furius sontium nomina: sed rectius auctores edentur, qui in conspicuo positi & gloriæ capaces huic se probro obstrinxerunt. Fontanum igitur & Ibarram Hispanos, Stanlæumque Daventriæ proditorem, atque e Belgis Lamotam & Barlæmontium, veteris in Nassavios odii hæredem, simulque Assonvillam, Arausiana cæde jam olim maculosum, reperta apud reos indicia, aut sponte fassi, postquam certa mors, neque in spargenda culpa pretium erat, prodiderunt. Etiam Ernesti pollicitationes, atque hortamenta referebantur: ad Renichonium quidem, largo se fœnore pensaturum; ad Furium hæc ipsa: si id præstas, quod mihi polliceris, ut tyrannum mactes, recta te via in Paradisum ducet. Nec deerant, qui hoc argumento tranquillum ejus quod credebatur ingenium contra interpretarentur, quæsitumque arguerent modestiæ vultum, quo tantam feritatem occultaret. Comannus certe & Hartius, dum in Batavis agunt, erumpente Renichonii scelere, Ernesti ullam in eo culpam negabant; addentes paratum & Barlæmontium, si venire fide publica datisque obsidibus liceret, coram dicta refellere. Sed cum non alia lege admitteretur, quam ut evictus pœnam subiret, conditio repudiata est. Sub idem tempus Lodovicus Lopes Lusitanus, sed Iudaicæ originis, medicus per Angliam, comprehenditur, qui quinquaginta millibus ducatorum ab Hispano sibi promissis spem fecisse veneni in Reginam indicibus & literis convictus, cum consciis crimen supplicio expiavit. Auctores rei dicebantur Christophorus Morus, & Fontanus quoque, & Stephanus Ibarras, tum Bruxellæ agentes, quos Elisabetha datis ad Ernestum literis perstrinxisse contenta, concitores talium Iesuitas nominabat, & communis exempli causa dedi sibi postulabat; non id adipiscendi spe, sed quo Hispani famam magis oneraret. Aliorum quoque similes molitiones

1594.

Renichonius & Furius a Rege aliisque magnatibus in Principem & aliquot Belgarum proceres empti percussores.

Lopes ad Elisabetham veneno tollendam a Philippo in Angliam missus capitis supplicio afficitur.

1594. tiones prorupere, mirum quanto proventu hominum, quorum par ad promittendum & ad indicandum scelus levitas erat. Auxitque Iesuiticæ sectæ invidiam in Gallia, fine hujus anni, Iohannes Castellus, juvenis ipsorum ex disciplina, persuasusque a magistris nulla illi regia jura, qui a Romana ecclesia alienus viveret. Is ergo revertenti ex Picardia Parrhisios Regi cultrum in jugulum direxit, sed flexu corporis ictus in dentem incidit. Id facinus Parrhisiorum Senatus, non contentus ipsius supplicio, diruta quoque altrice domo, & mole superstructa, quæ facti memoriam præferret, tum & Iesuitarum exsilio expiavit. Namque his præcipue talia & Batavi & Angli & Galli imputabant, ut qui pietatis & fortitudinis laude incendant juventutem, additis e veteri copia exemplis, quoties tyrannos publice nocentes privata audentia depulisset. Ea de secta, quoniam occasio tulit, nec alii plus in partes contulere, pauca differam. Auctor instituti Ignatius Loiola, Navarrico bello ad Pompejopolim vulnere debilis, fortem adhuc & militarem animum quietiores ad curas retulerat: accessitque ambitio condendi familiam, cui in spem futuræ magnitudinis, non hominis alicujus eximii, ut tum mos ferebat, sed ipsius Iesu nomen præscripsit. Aggregati quibus nova volentibus erant, incredibili studio duo maxime percoluere, vim Pontificis Romani, & opes Hispaniæ: primique in causam labantem egregia præsidia induxerunt, & neglecta hactenus, mores inculpatos & bonas artes: crebris certaminibus exerciti varias adversus religiones, quæ per ea tempora Romano nomini insultabant. Aucta per Americam & Indiam gloria, dum feras inter gentes Philippo imperium Christiana institutione circumdant. Claraque prodigia velut ipsis evenerint, per locorum longinquitatem celebrantur, fiducia affirmantium, & credendi facilitate. Cætera reipsa aut in speciem abunde sunt. Fidem & pudorem sunt in quibus requiras. Magna in vulgum auctoritas ob vitæ sanctimoniam, & quia non sumta mercede juventus literis sapientiæque præceptis imbuitur. Sui per urbes & populos præsides; cunctis per orbem unus imponitur, ut plurimum gente Hispanus. Sapienter imperant, fideliter parent. Transgressi in morem non una habitant omnes: angustum videbatur societatis incrementa parietibus includere; dant nomina & conjuges, nec quicquam prius docentur, quam mortis metum & cunctos hominum affectus exuere.

Castellus Iesuitarum impulsu regem Galliæ occidere conatur.

Ipso supplicio affecto Iesuitæ in exilium mittuntur.

Secta Iesuitica descriptio.

exuere. Sed maxime adſciſcitur, ſi quis ingenio ante alios, aut ſanguine divitiiſque pollet. Vſus in ſingulis: nam ingenia diſtinguunt non minus prudenter, quam eligunt; ut quem facundia, aut ſcribendi meditationibus ſperant clareſcere. Per ſuorum nobilitatem maximis conſiliis miſcentur, explorandi ſagacitate, & quia ad eruenda arcana nullum vehementius tormentum religione eſt. Opes legatis ac muneribus in ſe vertunt, quas per artes noviſſimi omnium brevi ſectas priores fama & opulentia vicere; hoc ipſo cæteris inviſi & tanquam e diverſo mores exprobrarent. Sed ſuper æmulantes evecti, tenent principum domos, laudabili temperamento: quippe medii fœdum inter obſequium & triſtem arrogantiam, nec fugiunt hominum vitia, nec ſequuntur. Præcipuum id Hiſpano dominationis inſtrumentum, quo domi concordiam retinet, quo turbat externa. Nam eorum mentibus infuſi, qui Latina ſacra adorant, per Galliam & Angliam ipſoſque Batavos, hic pro regno diſſerunt, ibi contra regnum: & quanquam capitis ſupplicio finibus arcentur, non obſtat periculum quo minus audeant fallantque. At Cæſar pacem quantumvis repudiatam, & quibus dixi ſceleribus inviſum, non deſinebat retentare, ſuper commune Germaniæ velum fraterni decoris cura. Et, ne monere tantum videretur, habito Ratisbonæ principum ac civitatum concilio, decerni curaverat, armis coercendos, qui perpetuæ bellorum miſeriæ ſeque & finitimos damnarent. Quæ ut erant inania, nec voces unquam & minas tranſitura, ita accipiebantur: nam imminente Pannonicis urbibus tum vel maxime Turca, curæ & vires Germaniæ ad externa non ſupererant. Eodem anno egregium fœderatis Ordinibus ac glorioſum fuit exciri ab Iacobo rege Scotiæ, juxta Galliæ, Angliæ, Daniæ reges, ad baptiſmi ſolemnia filio celebranda, quem primum illi conjunx dederat, regis Daniæ filia. Reſpondet honori liberalitas egregiis in regium infantem muneribus teſtata, cui Henrici Friderici nomen inditum eſt. Simul veterem cum Scotis amicitiam, atque inter gentes commercii jura, quæque alia Belgarum cum principibus, ac poſtremo cum Carolo, pacta recoluere. Sed fruſtra armorum ſocietas affectata apud Scotum Danumque, & eidem affinitati innexos Germaniæ principes, quibus tuta ac illæſa quies; nec ſatis cauſæ, cur alienis armis ſe interponerent. Facta ſane per Scotiam ſpes non ſine cauſa Hiſpanis infenſam, qui per annos aliquot

1594.

Fœderatos armis ad pacem ſe cogere velle præfert Cæſar.

Ordines a rege Scotiæ ad principis baptiſmum invitantur. Illorum in regium infantem liberalitas.

1594. aliquot ejus regni quietem factionibus turbarant: unde acerbiora in Romanenses jura, & hinc auctis odiis reperti qui justissimam Iacobi spem in Angliæ regnum in Hispani filiam transferrent, argumentis sane absurdis, sed quæ animum ad inferendam injuriam promtum ostenderent: verum formidandæ potentiæ cunctis obviam eundi initium & Scotus & cæteri principes in alios alii rejectabant. Reversa per Angliam legatio, cuius princeps Walravius Brederodius inclyta stirpe dignationem Reipublicæ præferebat, Iacobo Valckio comite, de rebus fœderis consultavit. Ibi munerum invidia patuit, queis gratia Scotorum regis ambita erat; objectante Regina, ut externæ opis egentibus, intempestivam magnificentiam: neque tam regalis ingenii more, neminem fastigio suo accedere ferentis, quam quod callida mulier, & quæ inter munimenta potentiæ haberet successionem tenere in incerto, nollet proximum regno & sanguine principem viciniorum studiis hæredem destinari. Igitur, qui mos irascenti, veteris debiti portionem exigit, & ni satisfieret pacem minabatur: quæ modeste excusata ad tempus quietem habuere. Atque interim, quo offensæ redimerentur, obtemperatum poscenti, ut suam ad classem naves & pecunias adderent, quibus Hispani Britannia Gallica arcerentur. Nam validis portubus confidens hostis possessioni maris, quod Hispaniam Galliamque alluit, utroque e litore imminebat: unde & Angliæ metus, nec satis tuto Batavis occidens navigabatur. Iunctæ classes plerisque maritimæ oræ munimentis hostem depulere. At Transrhenanis in partibus, post captam Groningam bellum stetit; quanquam erant alia, quæ spem & pretium laboris promitterent: sed instante Buzanvalio, Henrici regis legato, magis ex æquo visum, postquam sua recte processerant, socios respicere, quia tum per Belgarum & Galliæ fines acriter certabatur. Erant qui retento milite pecuniam Regi mittendam censerent. Sed obstitit Buzanvalius, Regem dictans milite rectius quam pecunia uti didicisse. Tantaque ejus habita est ratio, ut & spes egregiæ, & facti jam sumtus in expeditionem novam continuo posthaberentur. Miles Hispanus, qui Gallicum ad limitem turbarat hactenus, postquam æra & jus licentiæ acceperat, exclusus urbibus, ne per otium pejora auderet, duce Cimacensi Cameraci ad obsidium trahebatur. Namque urbem Philippo quondam possessam Balagniacus, uti memoravimus, imperii Gallici nomine, & suo

Elisabetha invisa.

Qua debiti ab Ordinibus portionem exigit.

Cimacensis Cameracum obsidet.

1594.

& suo dominatu invaserat, princeps Henrico dictus; inde vicina populabatur. Deerant cuncta obsidiis adhiberi solita, etiam commeatus. Ne nihil agerent, clausere urbem eminus & segni custodia Hispani, amicarum gentium agris, quam hostibus terribiles, nec ultra mutati, quam ut seditionum scelera sub imperio usurparent. Interdum & e Gallia prædæ agebantur. At Henricus plerisque perduellium perdomitis vere jam regem ferens, eoque virium auctus, ut, qui sua ægre hactenus tueretur, jam vindex & paria ultro minitans adesset, Philippum edicto increpuit, quod ne probabili quidem obtentu, quæ annis ante viginti & quinque ipsi cum Gallis pacta, rumperet. Avito se imperio contentum, quod cœlesti providentia magnificum per se & augustum haberet, abstinere alienis; neque cum finitimis Belgarum civitatibus armorum sibi causam, nisi quam ipsius injuria fecisset. Hænovios igitur & Atrebates ac cætera servientium nomina hortabatur, proturbare Gallico & Cameracensi solo externum militem, invisum cunctis, & tantum ferentibus gravem, quem nemo impune nisi hostis odisset. Quod ni præstitutum intra diem fieret, regesturum eo tela, unde in se mitterentur. silentium se, velut negarent, accepturum. Attamen civitates respondere non ausæ: sed brevi Philippus Romanæ pietatis studium, suumque cum Gallis fœdus memorans, Benearni principem (nec enim alio nomine dignabatur) qui frustra religionis, quam semper oppugnasset, cultorem, & Galliæ regem imitaretur, armis undique persequendum pronuntiavit. Ea sero, postquam totum per annum Belgicis finibus signa cecinerant, juris simulachra adhibebantur. Sed externo bello ducem Henricus Turrium delegit Vicecomitem Turenæ, aucta tum in nomen Bulionium dignatione, & Mauritii affinitate inclytum, cujus sororem Elisabetham Borbonii per matrem generis in matrimonium acceperat. Hoc justior cura, auxiliis & belli gloria attollere principem super jus fœderis, privata necessitudine devinctum, & regis gratia florentem. In Luxenburgiam terram conferre bellum placuit, quod Italicis Germanicisque delectibus isthac iter foret: nam spes Batavos incesserat, si novæ copiæ arcerentur, posse veteres nec multas adeo, nec sane concordes, sponte Belgarum, aut coeunte bello intercipi. Sed properanti in auxilium Philippo Nassavio viginti & octo peditum centuriis (viginti solas polliciti Ordines ultro numerum auxe-

Galliarum rex Hænovios & Atrebates hortatur proturbare Hispanum militem.

Illum undique armis contra persequendum edicit Philippus.

Bellum in Luxenburgum Gallo conferre placet.

Philippus Nassavius Gallo in auxilium mittitur.

1594. auxerant) nuntius occurrit, acceptis quatuor Helvetiorum millibus Carolum Mansfeldium medio vagari. Igitur præsidio itineris quinque turmas ductante Verio assumit, compositumque agmen, ne quam prementi Mansfeldio occasionem aperiret, trans amnem Mosellam ducit Mediomatricum finibus: nam interiora cuncta hostis præceperat. Turmarum pars maxima, impetrato aut vi quæsito per Germaniam itinere, in Batavos reversæ. Vim magnam equorum iter longinquum absumsit. Sed majus in partes damnum, quod procul domo eques licentius agens, per rapinas ac stupra multorum, aut ob religionem aut alias ob causas Batavis faventium animos avertit. At Bulionius, mandata quidem maximarum rerum habens, sed vires haud juxta, nec Lucemburgi ausus obsidium, postquam socias cohortes acceperat, Parrhisios consultatum ibat ingravescente jam autumno. Patuitque eventu, multo ad rapinas usu, magno domi & damno & discrimine auxilia festinata. At quo minus & subito & acerrimo gelu Batavorum intima irrumperentur, non tutantium consilia, sed mala hostium obstitere. Nam regium per exercitum translata seditio, priorisque tumultus finis alteri initium dedit. Ea rabies & sua magnitudine & remediorum atrocitate cæteras longe antecessit, quia non per singulas cohortes, sed inter nationes, nec circa fines, sed in ipsius Belgicæ visceribus certabatur, veteremque flagitiis causam, militarem avaritiam, invidia accenderat. Itali, gens natura æmulatrix, soluta Hispanis stipendia, cum & ipsis deberentur, posthabiti in contumeliam trahebant. Pauci primo conquesti, tum sibi laborum & sanguinis pretium periisse, cum ille, columen partium & justus in omnes virtutis æstimator Parmensis, quomodocunque mortuus, gaudium sane & insolentiam Hispanis attulisset. Nunc palam despectos circumagi paucorum libidine, qui Ernesti ingenio & regiis opibus illuderent: at hercule & sibi arma queis adversus peculatores debitum vindicarent, nec posse exemplum illis displicere, qui eadem fecissent; aut si quis obsisteret, sensurum quos viros Italia daret, Hispaniæ victrix illius olim veræ, non, quæ nunc ita diceretur, fœda pessimarum gentium colluvies, & cui fastus ac crudelitas pro cunctis virtutibus sint. Nec jam tantum manipulares, sed præfectorum fortissimi eadem loquebantur; quibus incitamentis, velut lymphati, omnes ejus gentis signa Sichemum contu-

Nova iterum regii militis seditio.

contulerunt; Brabantiæ id oppidum munitionibus ac situ placuit, unde prædæ ab agris & Bruxella usque petebantur. Accessere & aliæ gentes, Galli, Hiberni, Epirotæ, & ab Italia usque veterani, qui olim apud Belgas militaverant, pacis obtentu & spe præmiorum, nullis prohibitis præter Hispanos: rarumque ejusmodi motibus, aderant præpositi, quasi de gentis cujusque gloria quæreretur, non ullo jure potestatis, sed ita pollentes, ut se quisque notabiliter turbando militi approbaverat, centuriatus in dies legebantur. Signum factioni suæ, quam militari facetia Rempublicam appellabant, apium examen fecerant, præeunte rege. Tributum indixerant agris, & vectigal præterea cunctis, quæ ex agro evectarentur. Fovebant seditionem arcanæ Mauritii Batavorumque artes, ob metum, ne, si rediret concordia, improvisum aliquod vulnus acciperetur. Iam quippe, per dies ferme septuaginta, continuum gelu paludes amnesque ferendis etiam machinis duraverat. Simul dum hostilis ager, inde Gallorum bello, hinc ipsorum tumultu, rapitur, clausis primum, quo inopiam intenderent, & mox ingenti pretio reductis commeatibus, ærario consulebatur. Auditi igitur benigne quos ipsi suorum ad Principem miserant, narrantes nullo se natalium jure, per stipendia duntaxat, Hispano obligari; atque ea ubi non solverentur, haud ultro devinctos sese: ac si quis oppugnaret, usuros lege naturæ, quæ animantium cuique sui tutelam commendasset. Factæ cum illis induciæ: Cukium quoque agrum, in quem paterna Principi ditio, tributa poposcerant; negantesque rusticos defendere parabat Hermannus Herenbergensis, rogato Principe id saltem permitteret. Sed major hic quoque militis, qui vim partium destrueret, quam imbellis turbæ habita est ratio. Quæ ubi in curiam & quidem Hispanorum verbis in deterius perlata sunt, dubitatum sententiis, dum comitate permulcendos alii, ferociores, & quibus gentile odium erat, dandum exemplum putant, ne quoties ad diem pecuniæ non adessent, exuere obsequium miles insuesceret. Irritabat etiam moderatiores animos temporis ratio, quod cum maxime usus operæ esset, nullis conditionibus paruissent: nec illos fugiebat duriora in se consilia haberi, quin calliditate gentis emtos per exploratores cuncta noscebantur. Et quidam primores ultro favebant Italis, odio & intolerantia

1594.

Ingens & longum per Bataviam gelu.

Cum seditiosis Fœderati inducias faciunt.

1594. Hispanorum. Victus, munitiones, quæque bello idonea modice provisa erant, cum Hispani valido se agmine eandem in regionem inferunt: & primum alios conatus simulare; postquam his artibus neutiquam Italis pares erant, serio claudere egressus & circumsessis moliri famem. Mox & manus collatæ, nec incruenta castellorum oppugnatio: tantumque sævitiæ, ut in Hispanorum castris clam trucidati ferantur, qui providentia seu alio affectu ea consilia perhorruerant. Id vero nemo jam ferre, illos ab eodem flagitio recentes in aliis vindicare, quod toties sibi permitterent. Ita pessimum exemplum utrique instituerunt, hinc ut eodem sacramento obstrictas gentes mutuo sanguine efferarent, inde ut pro hostibus habiti ab hostibus opem poscerent. Nam prior aditus rex Galliarum, quo manente injuria auxilium præstaret, & tot fortium virorum manibus uteretur, ad Mauritium, ut propiorem, relegaverat, qui cum factas inducias datis utrinque obsidibus firmavere. Tum castellis exuti, nec satis in oppido fiduciæ erat adversus ingruentem exercitum & machinas, agmen conjugibus & liberis grave per incustodita hostibus nocte & silentio movent. Hiberna Silvaducis non procul posuere, tuti tergum ac latera, cum Breda urbs, Heusdaque & Gertrudisberga accingerent; parata laborantibus suffugia, atque interim latebræ inutili vulgo. Bellique seu victus copiæ deessent, haud secus quam socios inter commeabatur. Et Princeps benignitatis famam nec in hoste aspernatus instruxit machinis, addidit equitem, quo valentiores egressi subjicerent agros tributis, aut populabundi ulciscerentur. Sic infensissima ausi, & nondum transfugæ, tertias velut partes in bello fecerant. Misit mox Ernestus, qui impunitatem, stipendia, missionem pollicerentur. Sed cum interceptis ex literis, subesse dolum & pœnam imminere cognovissent, suspecta diu omnia habuere. Nec alia circum quietiora. Nam equites peditesque haud pauci, cum Verdugonis castra deseruissent, rerum omnium adacti penuria, adjuti a Cliviis, trans Rhenum, atque inde in Brabantiæ proxima concessere. Et qui Dunkercæ præsidio erant, quique Amandi fano & Capellæ, obsequium detrectabant. Ipsi denique Hispani paulo ante pacati, iterum deficiente stipendio, fano Paulino seditionem resumserant. Causæ tot malorum, dispensandæ pecuniæ vetus jam incuria, & minoribus quoque corrigendis impar Ernestus, & classem Americanam ventis,

Princeps illos machinis & equite instruit.

Ernesto omnia pollicenti fidem non habent.

ventis, morbisque tardantibus, concussa, ut sæpe, Hispani fides. Pars damnorum & ab Anglis, quorum hoc anno, ut per Australia Americæ improsperi conatus, ita in Brasiliam iter irrupto Fernambuco præda opimum fuit. Secuta hyems, ut retractis ad Cameraci obsidium Hispanis inclementia frigorum & inopia pestilens fuit, ita Verdugoni in Frisios & Groningæ proxima iter præbuit, populatione duntaxat & villarum incendiis grave. Sed resoluta mox glacie hausti quidam terrorem in alios sparsere. Et jam reversus ex Germania eques Fœderatorum, ne idem sæpius auderetur, obstitit. Eademque hyems per eluviones infesta Batavis. Nam postquam gelatis diu amnibus retenta vis aquarum, simulque summis in jugis nives tabuerunt imbribus adauctæ, Mosam & quocunque se nomine Rhenus dispergit, cæteraque fluminum circumfusa ripis, moles objectas multa pecoris & agrorum strage perruperant. Fine hujus anni incerta nobilis judicii exspectatio animos omnium oculosque erexerat, dum severitatem alii requirunt, alii inquisitione nimis anxia datum causantur æmulantibus nocendi obtentum. Arnoldus Dorpius, Zirixeæ quondam vi Hispanorum obsessæ præfectus, & apud Arausionensem multa dicendi libertate versatus, ita res suas alienasque administraverat, ut objectum invidiæ divitis cognomen apud vulgus acciperet. Is morte Arausionensis extra res positus, a Menenio, nuper ex Danica legatione reverso, pacta quædam cum Dano inita acceperat. Evenit ut mox Dano eadem objectarent legati ab Ernesto missi, quærendæ illic societati, & quo in septentrionem navigatio Batavis turbaretur. Ita deprehensum, enuntiante Dorpio emanasse arcanum. Hinc orta in ipsum graviori suspicione, dum chartæ pervolutantur, apparet literarum exemplum, queis hortabatur Ernestum, ut composito ad latendum habitu iter cœptaret, mox ubi Hagam venisset, semet professus impermixtum hactenus bello nunc pacis auctorem, adversantibus metum a plebe, suique & concordiæ studiosis fiduciam adderet. Sed cum exercendi ingenii, nec alio fine scriptum constanter asseveraret, carcere liberatus, domique servatus, deinde datis vadibus dimittitur; paulatim, ut fit, evanescente judicii calore, &, ut in potentia plurium, parabili venia. At Menenius, qui ex judicum Hollandiæ consessu publico ad civitatis Dordrechtensis adsessionem

1588.

Angli Fernambucum diripiunt.

Magna ex eluvione Batavis damna.

1594. nem descendens Reipublicæ partem se fecerat, ab ea tandem amotus, scribendis mox patriæ annalibus, annua mercede, adhibetur; non tam spe ulla laboris, quam ut otium viri, valentis ingenio ac literis, animo inquieti, honesta imagine velaretur.

HUGO.

HUGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS LIBER QVARTVS.

SVMMARIVM.

Ernestus concilium advocat. Arschotii generosa in illo verba multo assensu audiuntur. Aucti Belgarum in Hispanos odii causa. Taxis calliditas. Bulionius Lucemburgiam vastat. Heraugerius Hojam capit: eam Bojoarius obsidio recuperat. Bulionius Burgundia oppida rapit. Velascus Burgundionibus succurrit. Ernesti mors. Regiminis vis penes Fontanum; qui Belgis est invisus. Mansfeldius moritur. Arschotius Venetias exulatum abit. Belgarum de pace ad Principem legatio. Legatorum oratio, Principis responsio. Infecta re legati dimittuntur. Hostium tamen mitiores pacem volunt, quidam inducias. Hohenloii & Solmensis nuptiæ. Turba propter Clivia & Iuliaci principatum. Orta Emda dissidia componunt Ordines. Pacis leges. Fœderatorum inter se discordia. Fontanus seditiosos milites pacat. Verdugo fato fungitur. Fontanus Castelletum expugnat, Hamum obsidet. Galli arce & oppido, frustra obnitente Fontano, potiuntur. Mors Lamotæ. Villarsius occiditur. Hispani Durlanii arcem expugnant, & una oppidum. Mauritius adventu Mondragonii Grollæ oppugnationem relinquit. Philippus Nassavius caditur. Mursa Mauritiane militi frustra tentatur. Mondragonius diem suum obit, ut & Antonius Lusitaniæ princeps. Fontanus Cameracum obsidio expugnat: Cameracenses Philippo ut principi jurare jubet. Heraugerius capta Lira iterum exigitur. Burgundicum bellum Hispanum & Gallum exercet. Fœderati Gallo auxilia mittunt, quod in malam ab Elisabetha sumitur partem. Solutionem debitorum intempestive apud Ordines urget. Hibernicæ rebellionis ex occasione narratio. Regina acrius in bellum fertur. Draco cum classe in Hispanum missus moritur. Navigationum a Fœderatis institutarum relatio.

INeunte anno Bruxellam Ernestus concilium advocavit, præfatus de rebus maximis acturum; quod in speciem egregium, quasi jura & leges firmaret: sed non prisco more Ordinibus facta potestas de republica judicandi. Antistites tantum & nobiles convenere, quia nobilitati gratia & auctoritas sub dominatione: & sacerdotes vinculo reli-

1595. *Ernestus concilium Bruxellam advocat.*

1588. religionis fidi habentur; plebs ambigua & cujuscunque pacis cupiens, ideoque nisi in tributis, fere non auditur. Vbi cum susceptos pro concordia labores graviter elocutus, in cætera consilium posceret, Arschotius, primæ inter Belgas dignitatis, arripuisse dicendi facultatem his verbis dicitur. Majores olim nostri, nullis odii causis, nisi quod jubebantur, arma validas in gentes maximeque in Gallos cepere: nec illos periculorum pertæsum unquam est, & quæ mala bello trahuntur, dum principum magnitudinem propugnarent. Itaque res maximas illorum virtute & prudentia patrari contigit. At tunc non arma & consilia, sed miseriæ, ærumnæque nostræ usum habent, bellumque, ut vos dicitis, civile civium manibus non creditur. Quid igitur pacem flagitamus? Imo jam dudum hanc curatam oportuit, cum essent adhuc, quæ vellemus servata, nec incendia urbes, vastitas agros, inopia domos etiam futurum in tempus stravisset. Quod si triginta per annos continuatis cladibus otium nondum meremur, altero nos saltem bello absolvite. In Gallos imus? secura a Batavis terga præstate. Sin hos ulcisci prius videtur, atque ita necesse est, quiescant spes nimiæ, ne de nostris periclitemur, dum concupiscimus aliena. Sed enim oblata pax est: ita sane. Quam igitur belli causam Gallus, quam pacis moram Batavus adfert? nec enim suis, arbitror, nec nostris quidem malis delectantur. Arcendum clamant peregrinum militem, inclementem illum ac fastuosum, & nostris moribus insociabilem, cui modestiæ nihil unquam, fidei tantum quantum expedit. Hæc nos in illum inique & hostiliter dicta credamus, si non hostilia magis sunt, quæ ab illo patimur. Interroga Atrebates, interroga Hænovios & contiguas gentes, cui tam uberis agri possessores famem imputent. Aliqua dicent Gallos rapuisse, Hispanos omnia, similesque alios, qui discordes inter se, tantum Belgarum in pernitiem consentiunt. Ita sub militiæ & seditionis nomine nos præda sumus; neque hac stetit injuria, etiam externis regendi tradimur: adeo nemo nostrum illis sapit, atque ultro patientia ludibrio est. Quorum si lubido plus nostris querelis valet, placetque vitia dissimulando alere, tandem audebimus, quod orbi Christiano & optimo regi ipsa necessitas satis excuset. Loquentem adhuc primi utriusque ordinis circumsteterunt multo assensu, & velut læti repertum, qui cuncta intra animum agitata palam efferret; frementibus interim Hispanis, nam aderant nonnulli.

Arschotii generosa in consilio oratio.

Multo procerum assensu audita.

Fon-

Fontanus consessum vitaverat, qui præponi Arschotio non sperabat, & sequi dedignabatur; ita veræ potentiæ cupitor, ut inania non contemneret. Hunc ego Arschotium cunctis belli hujus tempestatibus magna animi fiducia fuisse comperio, & qui indubitata in principem fide, non tamen externorum libidini gratificaretur suam dignitatem. Sui plane juris & libertatem impune ferre solitus, regios ministros illudebat, quia & horum superbia cunctis invisa, nec ipse ultra voces metuebatur. Et tunc prope ultima senectute securus ista velut oracula popularium mentibus affudit. Sane post pacis Gandavensis tempora nunquam Belgarum in Hispanos infensius odium: & uti potuisse Batavos sunt qui credant, si ut olim sub Arausionensi, ita nunc quoque non penes multos regimen, sed unus vim imperii atque amicitiarum arcana tractasset. Veteres irarum causas incenderant in maximis Belgarum miseriis nimia potentia Hispanorum, & ipsi propriis quoque moribus invisi. Fontanus, multus somni atque epularum, etiam in adulterio Antverpiæ deprehensus, ægre vitasse exitium narrabatur. Stephanus Ibarras, probatioris ingenii & diligentiæ, sed eas laudes superbia corrumpebat, quæ ipsi ac Carolo Mansfeldio acerrimi dissidii causa: nec multum ab cæde Stephani Carolus absuerat; arripuitque hunc obtentum Hispanicus miles, ut nisi a suæ gentis ducibus regi nollet. Christophorus Morus consilii socius, ut qui cum Idiaqueo Hispaniam regeret, jus domesticæ potentiæ hic quoque usurpabat. Didacus vero Ibarra etiam queri per literas apud Regem ausus, quod Hispanis exigua apud Ernestum auctoritas, eaque maximis malorum causa. At Taxis, introspiciendis periculis callidior, suadebat mulcere Belgas proceres multa honorum specie, manente penes Hispanos pecuniæ regiæ cura, quæ tacito nexu cætera quoque ad se traheret. Audito Arschotio Ernestus natura cunctator, & gnarus hac optime ratione impetus retundi, consulendum Regem respondit, cui se suasorem fore eorum, quæ ad concordiam pertinent. Hæc spes animos sustinebat: sed non & mala pariter differebantur. Nam postquam arma Reges indixerant, possessis Lucemburgiæ minoribus oppidis, quæ non adversus eam vim erant, Bulionius circum & longius sita omni clade pervastabat. Et cæsis primum aut fusis quatuor Philippi Nassavii turmis, quæ auctu amnium & hostilibus insidiis circumventæ erant, majore mox equestri prælio victor fortunam purgavit. Validas in urbes dolus magis quam vis parabaraba-

1595.

Arschotius Regi semper fidus, Hispanis tamen infestus.

Aucti Belgarum in Hispanos odii causa.

Taxis calliditas.

Ernestus Regem consulendum censet.

Bulionius interim omnia vastat.

1595. rabatur; neque ideo successus adfuit. Vnus sane casus juvare partes, & bellum per eos fines incendere potuit, si non difficilius esset servare, quam quærere: quorum hoc audacia & sæpe temeritate conficitur, illud cura & bonis artibus indiget. Hoia Leodici oppidum est, quod ex majori & inclyto quondam barbaricas post incursiones restare auctores sunt, & situs persuadet, interfluente Mosa, quem torrens irrumpit violentior, quam pro copia aquarum: is urbi nomen dedit. Solum circa ferrariis asperum, gentis suæ ingenio respondet. Pons arcuato opere; qua dextra ripa surgit, imposita colli arx subjecta late despicit: dilectus episcopis secessus locorum amœnitate; neque minus tamen arduo positu adversus oppugnationem consultum. Sed dum juri & paci fiditur, nequaquam multi in præsidio, per otium atque epulas velut supervacuo munere fungebantur. Parique neglectu ædificia in rupem erecta solum arcis æquabant. Horum unum, conscio possessore, machinator talium Heraugerius, qui Bredam sibi captam præfectus regebat, triginta militibus compleri jubet, qui noctu per scalas & fenestram enisi, primum usi silentio, deinde crebris tuborum ictibus prospectum adimentes undique, captos custodes vinxere. Dubia adhuc luce cum equitibus sexcentis, mille quingentis e cohortibus dux ipse aderat. At oppidani, quanquam primum ad tumultum arma corripuerant, ubi tantum ante portas militum atque alios supra caput aspiciunt, ad geminum terrorem animos submisere. Tum Heraugerius disponere præsidia, immittere equitem campis, perque gentes intra Mosam Hispano subditas tributa describere. Id belli facinus pacatum in principem & utcunque infesti in Batavos animi, certe cui ritu belli denuntiata non esset hostilitas, Hispanis facilius, quam ipsi excusaveris. Neque enim dissimile erat, quod Bonna, quod Berca, bello quidem olim capta, nunc alta Agrippinensium pace, tamen retinebantur. Cum igitur res repetitum misisset Bojoarus Leodici atque Coloniæ antistes, responsum est ab Ordinibus, magis e præsenti usu quam gentium jure: non quo ejus imperio aut civibus noceretur, sed contra publicum hostem se oppidum cepisse; reddituros, simul arma ponerentur: neque recte Bojoarum in ipsis incusare, quod Hispano permitteret: & conditiones repudiatæ, quibus ad reddendum invitabantur, haud sane iniquæ, ni loci oportunitas contra suasisset. Magnum quippe arx ipsa itineri præsidium, quo Gallica arma Batavicis tutius jungeren-

Heraugerius astu Hoiam capit.

gerentur: & in oppido placuerat Italos desertores longe Batavorum a finibus & multam inter prædam seponi. Vbi sperni se Episcopus, aut prolatando eludi videt, conducto tyrone & auxilium peditum mille quingentorum, septingentorum equitum, quindecim cum machinis ductante Lamota, utraque ripa in obsidium tendit: nam regii duces ultro obtulerant operam, ut quorum non minus quam Antistitis interesset, ne Mosæ supernis & agrorum annexu Batavi potirentur. Nec honesti species aberat, quippe cum Philippi Burgundi, Philippique primi Austriaci fœderibus Leodicus ager in fide esset Brabantiæ principum. Oppidum haud satis firmis munimentis irruptum scalis ac per ruinas, & cæsi qui restiterant. Pars maxima in arcem refugi propinquo e colle, quem solo arcis celsiorem antecapere Batavi neglexerant, tormentis, infra & cuniculis petebantur. Aderat enim ingens accolarum manus, queis metalla scrutari solitis, non ignotus fodiendi labor. Iudicaverat Heraugerius teneri diu præsidium posse, atque ea spe auxilia contrahebantur. Sed veritus tandem ne pervia non essent itinera fluviis superstagnantibus, quanquam erant in arce suffugia & trahendi artes, iram obsessoris deditione prævenit: notatus a multis ut subitis melior, quam patientia periculorum. Ipse promissam sibi a Bulionio, ac Italis Sichemianis opem, nec respondisse eventum querebatur: murumque, præcipuam defensandi fiduciam, qui solidus credebatur, apparuisse mox duobus ex parietibus compositum ac medio rudere dissoluto patescentem, intima quoque arcis hostium verberationi nudasse. Egressi quo minus militum manibus discerperentur ab Hispanis ducibus protecti sunt, tanta sane fide, ut fuerint qui gladium stringerent pro hostibus contra socios: nam cum ipsis pepigerat Heraugerius, non immerito timens ne a Leodicensibus sibi belli jura non servarentur. Episcopus hos, qui fraudis conscii fuerant, puniisse haud contentus, civitatem quoque libertate veteri exuit, ut minus sibi fidam: sed nec in Heraugerium desiit quærere ultionem, ignaviam ipsi objectans, & transmissa literarum parte, qua de fœderatis Ordinibus minus reverenter loquebatur. Periclitaturum apud cæteros Mauritius, & qui cum illo conscii capiendæ Hoiæ fuerant, defendere. Non diuturna alienæ urbis possessio fuit, quadragesimo atque altero die recepta est; & facti periit fructus, manente invidia. Ac forte evenerat, ut, quo die mox amissæ arcis nuntius nemine exspectante advenit,

1595.

Bojoarus, ea ab Ordinibus frustra repetita, in obsidium tendit.

Oppidum capit,

Arcem oppugnat:

Deditur.

1595. nit, Ordines, freti firmitate loci, legatis Episcopi ferocius responderent, Hojam se reddituros ubi Bercam hostis reddidisset. At Hispanus ad Bercæ possessionem Hojam quoque adjunxit, captamque tenuit, donec solutis impendiis, & ab illis finibus hoste amoto, tutum postea putavit reddere. In hoc quoque pietatis gloriam quæsivit Philippus, prædicans malle se de suo largiri Leodiensium ecclesiæ per Belgas antiquissimæ, quam quæ ipsius essent ullo obtentu eripere. Quadringenti eorum, qui cum Heraugerio Hoja exierant, ab octoginta hostium equitibus cæsi, dum præda graves nimiaque servandi cupidine semet impediunt. Iustas & illi pœnas dedere, quos Transisalanis e præsidiis Monasteriensem per agrum populabundos noctu hostis incurrit. Henricus inter hæc, ut hostem Picardis imminentem ad sua defensanda cogeret, Bulionium ducem, quanto potest exercitu, Burgundiam eam, quæ comitatus cognomine Hispano paret, ingredi jubet, secutus regionis oportunitatem, quia ex Italia & Germania hac maxime commeatur. Primi impetus vim habuere, cum multo terrore oppida raperentur, & objecta passim tumultuaria manu ejus gentis, quæ bellum toto sæculo non viderat, cædes magis esset quam prælium. Neque tamen Belgarum finibus abducta signa. Sed, audito discrimine, Velascus Comes stabuli Castellæ (hæreditarium dignitatis nomen est,) qui tum jussu Hispani Mediolanum curabat, vim equitatus peditumque Transalpinis præsidiis excitam hyemantibus adhuc jugis traduxit, receptisque in transitu urbibus aliquot, Ararim ad amnem consedit, majores copias equestres & Vmbrorum, Germanorumque delectus opperiens; neque dato pugnæ casu, Gallorum impetus frustrabatur. Hæc inter pericula & discursantes nuntios, jam ante per hyemem corruptior Ernesti valetudo gravescere: nam gnarus Hispanis invisum se, nec Belgis satisfecisse, & differri inimicorum vocibus apud Regem, agique pacis & belli reum, premendo tantos dolores irritabat, donec lenta febre attritus & sanguinante morbo defecit. Mors ejus, ut fere principum, suspecta; sed sine motu aut turbis fuit: dum otiosos spes concordiæ, cæteros multiplicis belli labor distringit. Veram lethi causam introspectores secti post mortem corporis prodidere calculum, & in renibus vermem etiam tum viventem, qui proxima arroserat. Vacuum regimen a Philippo Senatus accepit. Summa rerum belli domique penes Fontanum, præsidis nomine. Hoc illi munus

Henricus Bulionium cum exercitu Burgundiam ingredi jubet.

Velascus Burgundiæ succurrit.

Ernestus inter hæc moritur.

Penes Senatum regimen, cujus præses Fontanus.

Ernestus morti proximus scripto ad tempus mandaverat, Hispanorum ex sententia; mox Rex firmavit. Neque ille, quanquam vitia adfuere, impar tanto muneri, quod res per Belgicam gestæ ejus cura, & mox alias per terras docuerunt. At Belgæ proceres, qui illum hactenus vim potentiæ minori sub imagine occultantem non tulerant, sumta jam ab ipso insignia, invide atque irate ferebant. Vera prorsus de patria majores locutos, Hispanis se quondam provinciam fore. Post Albanum & Requesenium, aut, quod propius est, Rodam; modico tempore & in speciem repetitas leges, atque eandem redire superbiam. Arbitrium igitur pacis penes alienigenam fore, qui priores dominos, vitiis pares, dignitate non æquaret. Hæc sibi quisque: fortiores & aliis loquebantur. Nimirum cunctis populis prægrave & velut probrosum est parere externis: neque alia regibus tam supervacua invidia est, cum singulæ gentes daturæ sint, qui servire concupiscant, ut aliis imperent. Carolus igitur Mansfeldius, militari gloria, & magnis semper inimicitiis spectatus, ut qui Parmensi quondam, nuper Ibarræ, nunc & Fontano contenderet, specie honoris seponitur, sociis cum cohortibus, quas Philippus imperatori miserat, Turcam eo tempore valescentem in Pannoniis oppugnatum iit. Proximus ibi Mathiæ, qui fraterno exercitui præerat, veterem virtutem & artes, scientiorem in hostem exercitas, haud diu usurpavit, absumtus morbo inter belli pericula. At Arschotius, ne se Fontano secundum Belgæ conspicerent, apud Venetos sponte exsulavit; eo proficisci testatus, ubi liber moreretur: nec plebe secundiore Fontanus utebatur: quia turbante leviter Germano milite, qui Bruxellam servabat, per suæ gentis cohortes possessionem urbis affectaverat. Id cunctis adversum, nec aliorum tumultus magis, quam Hispani militis modestia timebatur. Et cæteris civitatibus eadem formido. Duplex hinc intemperies, his, quod exclusi erant, illis quod prope depulsi, querentibus: ob utrunque agri plectebantur. Vnde cum ad prioris anni calamitatem nova lues accederet, & ipso inopiæ metu annona vexaretur, exsolvit vulgi gemitus paupertati propria libertas. Hoc magis in pacem cunctorum ordinum animi flagrare, cujus desiderium facta ab Ernesto spes incenderat. Neque Fontanus restitit quo minus inanibus experimentis vota sua fatigarent. Flagrabat ante alios pacis studio Croiorum domus; e qua Haureius Marchio ad Iacobum Maleræum, suæ quondam

1595.

Quam Belgæ inviti ferunt.

Mansfeldius in Pannonias contra Turcam missus morbo absumitur.

Arschotius Venetias exulatum abit.

Belgæ amore pacis flagrant.

Haureii super ea ad Maleræum litera.

1595. dam domus partem, tunc Mauritii in aula florentem, literas misit, affectus sui indices. Quas cum ille Principi, Princeps Ordinum potentissimis ostendisset, jussus est rescribere Maleræus, ita spem esse pacis, si miles Hispanus non interiore tantum Belgica, sed Lucemburgia quoque & Burgundia egressus, metum sui undique tolleret. Ad quæ cum rescribens Haureius totum illud postulatum silentio transmitteret, iterum Maleræo mandatum, significaret inter Fœderatos & alterius Belgicæ ordines posse inveniri concordiæ rationes; cum Hispanis nulla ipsos velle colloquia. Igitur procerum Belgarum nomine (neque dum Arschotius profugerat) adornata ad Mauritium legatio, ut æquum animi, & cognatis nobilitatibus faventem. Theodoricus Liesveldius Brabantiæ quondam Cancellarius, Valesio rerum potiente, Masiusque & Hartius, clari omnes civili sapientia, ad colloquium venere. Agebat tum Middelburgi in Zelandia Princeps, apud quem orsi edisserunt: olim cum Belgarum discordias peregrinus miles in prædam verteret, Senatum, qui tum rebus præsidebat, civile certamen diremisse, ictoque fœderi Regem factum auctorem; nec arduum ipsis, postquam inter se consenserant, externis armis liberare Rempublicam. Mox alia intervenisse partium utrinque culpa, seu ira cælesti, quæ vetuissent prope sanatum vulnus bona fide coalescere. Idem nunc Senatus regimen: iisdem se malis fessos a vicinis finem orare, quem & ipsis placiturum confiderent, hoc quidem justius, quod integri & florentes ad pacta vocarentur. Etiam dubium non esse, quin Mauritius, qua sit animi moderatione, deserere fortunam malit, quam ab illa deseri; cum nihil sapienti suspectius sit quam longa felicitas. Optime igitur claritudini suæ consulturum, qua priscos quoque duces præfulgeret, si partam gloriam referret in tutum. Egregias illi præfecturas, & satis rerum, queis ingens animus pasceretur. Non tantum armis Nassavios nosci: plerosque pacis artibus inclaruisse. Quin illas amplecteretur laudes, quas lugeret nemo: & obsequia potius exspectaret ejusdem sanguinis principum, quam vota facere cogeret contra ipsius magnitudinem. Aut si præ cæteris placeret illa in sanguine & sudore virtus, esse ubi Christianum nomen armis attolleret. Ita mereri prudentiam ejus & fortitudinem, ut de summa belli nemo non ultro cederet. Ad quæ Mauritius, ita uti Ordinibus placuerat, paucis adsidentibus respondit. Vtinam quidem se tam felicem, ut finem civilium

Maleræi responsio.

Procerum Belgarum nomine ad Principem legati veniunt:

Illorum ad Principem verba:

Mauritii responsum.

civilium malorum sæculo suo & posteris imputaret. Id sibi gloriosius, quam nomen expugnatoris, quam decus triumphale. Si tandem illi Hispanorum injuriis vere irascerentur, capessserent dignum majoribus animum. Ita facultatem dari, ut liberi cum liberis quæ vellent paciscerentur. Redeuntibus ad fœdera non se modo vindices, sed socios reges adfore, quorum nunc vi succumberent. Neque magis obstituram concordiæ rituum dissimilitudinem, quam nunc Galliæ obstaret. Nihil se aliis præscribere. Religionis judicium Deo & singulis gentibus relinqui. Cum Belgis multa sibi & Fœderatis gentibus communia, vetustissimas societates, jus sanguinis, fas gentium. Eosdem inter & regem Hispaniarum infesta cuncta & hostilia, quæ per illius libidinem cœpta, necessitas auxerit. Nec posse cum eo hoste pacisci, quem coacti sint principem abdicare. Neque pacem hanc, sed deditionem fore. Implacabiles dominantium offensas, minimeque dubium quomodo imperio usurus sit, qui bello sic uteretur. Multa tempus & rerum vices afferre, quæ frustra in præsens sperentur. At nunc quomodo ei se credituros, qui fas putet justorum hostium capita licitari? Vetera in exempla advocare parcerent. Omnium se & patris meminisse. Cum Liesveldius, omnem se dignitatem Arausionensi debere referens, nunc quoque se diceret Ordinum Belgarum mandata exsequi, neque Hispanos istis consiliis permixtos, Princeps ejus rei præmonitus manu in sinum Liesveldii demissa, diploma, quo Fontanus commeatum ei dabat, eduxit; speciosa verba certo documento refellens. Sic dimissa legatio, cum mandata non haberet citra regium nomen paciscendi. Varie prudentum & vulgi sermonibus excipitur novi responsi species, dum pars gloriam & opes bello captant, alii pacem sperant; ideo, quia valde concupiscunt. Hispani & qui hos sequebantur, satis jam in regiam majestatem peccatum, si cui ea curæ, quod desertores & quibus summum fuerat veniam mereri, ultro ad pacta vocarentur. Quid tot jam legationibus profectum, nisi ut intolerantius superbirent? Modicis successibus hos spiritus induisse, ut non ipsi modo reverentiam excuterent, sed docerent alias gentes sine principe pacisci. Irent sane iterum & audirent rebellem Batavum, ferentem leges, quibus se faceret Philippi victorem. Si hactenus dubitaretur, at nunc manifestum aspernari illos pacem; provisis Helvetiorum exemplis, & si qui præterea everterent dominationem, quam mox

1595.

Legati re infecta dimittuntur. Principis responsum varie excipitur.

1595. ipsi invaderent. Vnam pacem, quam subacti armis poscere cogerentur. Id brevi futurum, si non minus Belgis animi pro fide & obsequio, quam hostibus in diversum cerneretur. Mitiores pacem tam prope admotam omnino teneri suadebant. Quid enim adeo mirum, si Batavi Belgis se permittere, quam Regi mallent, qui consciis offensæ ultor formidaretur? Nihil principatui vel religionibus inimicum, sed illud posci de externo milite, omnium vota, bello quoque utile, sed paci necessarium. Legatos a Rege deligi & mandatis instrui posse, quocunque nomine mitti placeret. Nec ita inexpertam Belgarum fidem, ut eum pactionibus frustrari vellent, pro quo sponte arma paterentur. Multa honestius principem ferre, quam concedere. Quæ si nondum sufficerent, fas tamen Regi, jus summum publicis utilitatibus donare. Respiceret suorum miseriam, & quomodo ultimo a spiritu penderent deficientes tot populi. Diversam esse ejus belli fortunam, quod inde nocendo, hinc pereundo gereretur. Nam hostibus pascua, opificia, piscaturam, quamvis numerosæ plebis alimenta. Tum quanto his majora, quod illorum in finibus cuncti amnes exirent & flumina retro in caput, Oceanus sine termino navigaretur? hinc illam advenarum multitudinem, oræque exiguæ totas inseri gentes. Vere æstimantibus illos & bello frui. Sibi præreptam agrorum spem, siccum littus, & classibus obstructum. Onera tamen & rerum caritatem, quæ nullus quæstus solaretur. Tum vasta cuncta & exhausta, quæque superessent turbata discordiis. Disputaretur equidem an pax haberi possit. Certe bellum non posse. Addebant novum metum, ne tædio malorum Fœderati populi legendum ad principem agerentur, externa potentia, sive domesticæ virtutes placerent. Spem aliquam dari adversus vacantem Rempublicam; ubi dominum invenient, bellum inexplicabile, aut pacem cum damno & infamia. Erant qui inducias laudarent: res enim Batavum stare adhuc concordia, & concordiam metu. His semel amotis subitura æqualitatis vitia, & æmulationes civitatum, quæ vix inter armorum pericula conticescerent. Interim cum gentibus divitiarum avidis commercium animorum fore, & corruptis primoribus, etiam plebem, quo est ingenio, amare incepturam quicquid odisse desineret. Nec redituros facile sub belli onera, quos permulsisset quantulicunque temporis immunitas. In summa, diem pro regibus. Subactis Batavis, apud quos robur & consilium

Hostium mitiores pacem desiderant.

Quidam inducias volunt.

lium & obstinatio, promtum Philippo dispicere, quem viribus suis modum statuat adversus Galliæ lacerum corpus, & Britanniam muliebre regnum, cum illa protritis frustra opibus, & hæc solam ob formidinem bellaret. Et Lipsius hoc consilium veteris historiæ exemplis firmabat. Contra Taxis judicabat, Belgis, qui Regi parerent, majus fore ex induciis damnum. Ita certantibus sententiis, cuncta potius quam quæ acciderunt, destinabantur, fortunæ more, quæ hominum prudentiæ inimica futuros casus in occulto tenet. Sed ne vulgus præcisa spe pacis ad seditionem incitaretur, immissi rumores prolata esse colloquia, quo externorum principum auctoritas interveniret. Et imperator sane literas mox misit, inscriptas Hollandiæ Ordinibus, quas ipsi Fœderatorum in consessum detulere. Hi responderunt, optare se cum vicinis concordiam; ab Hispanis, cur pacem sperare non possent, sæpe indicatum: neque evenisse quicquam cur sententiam mutarent, nisi, post immissa in Reges venena & percussores, tutius nunc talium scelerum auctoribus crederetur. Simul mittebant ad imperatorem interceptas Taxis ad Philippum literas, queis ille, sicut ferendum dictabat Ordines Belgicos cum fœderatis Ordinibus velut pari sorte inter pacificandum componi, ita ad Fontani arbitrium cuncta referri volebat: multa monstrans effugia, atque inprimis dissuadens, ne aut dimitteretur miles Hispanus, aut Germani pacis arbitri fierent. Iisdem partibus hoc anno comitum Philippi Hohenloii & Georgii Eberhardi Solmensis matrimonia ludis & dapibus atque e publico donis celebrabantur. Hohenloio Maria, Solmensi Sabina nupserat, Lamoralio hæc Egmondo, illa Arausionensi genita: clarum utrunque & favorabile conjugium, maritorum meritis & virginum nobilitate, quarum parentes pleriquememinerant victimas cadere patriæ libertati. Inter civilia mala erat, quod nummi pretium immenso auctu jactabatur, & singulæ nationes jus signandi in prædam verterant; quæ æquo modo & gentium commerciis reddere quibusdam animus fuit. Sed e contiguo serpenti licentiæ, etiam qui vetuerant, succubuere. Manentque argumenta non satis certæ societatis, melior adversum hostem, quam inter se consensus, & victæ leges. Etiam vicini motus mentes adverterant, qui fere amant, ni jure dirimantur, propinquo bello, & partibus involvi. Nam Cliviæ & Iuliaci principatum, ut prioris quondam domini invalida ætas, ita filii, qui successerat, morbo imminuta mens

1595.

Quæ & Lipsius suadet.

Hohenloii & Solmensis nuptiæ.

Turbæ propter Cliviæ & Iuliaci principatum.

1595. Hispani artibus patefecit. Raptabat imperium hinc uxor procax moribus, sanguine Badensi, subnixa Austriaca magnitudine; gentis inde primores, Brandeburgicusque ac Neoburgicus principes, qui per conjuges ducis sorores sibi spem tantæ hæreditatis vindicabant; invito sane imperatore, qui exstincta virili stirpe principatus illos sui futuros muneris judicabat. Favebant his omnes qui illis in regionibus Protestantium sacra sectabantur: etiam Romanensium nonnulli, metuentes Austriacæ domus fastum subditis gravem, & tributorum cum sumtibus certamen difficile. Hi ergo, Ordinum Iuliacensium ac Montensium nomine usurpato, ducem ipsum ita inhumane asservatum, ut non mediocre id morbo alimentum crederetur, liberant, uxorem custodiæ mancipant, velut iniqua molientem. Audiebatur interea comes Suartsenburgicus Hispanorum hactenus cliens, militem illis finibus conscribere, ut ipse ferebat, Turcicum ad bellum: firmandæ Austriacorum factioni, ut alii existimabant, quibus haud credibile copias, quarum usus in ultima Pannonia foret, diversissima parte Germaniæ colligi, ut inutili diu stipendio, ac damnoso itinere traducerentur. Imperii Germanici reverentia obstitit, quominus sparsos & imparatos Batavus miles irrueret. Hoc tempore Elector Brandeburgicus fœderatorum Ordinum amicitiam atque societatem ambire cœpit. Idem faciebant illarum regionum primores, pecuniam non longum ad tempus orantes, quæ mox ex facili proveniret, ubi in se regimen & ærarium traxissent. Et erant in Batavis, qui properandum censerent. Nam & trans Rhenum sitis quietem inde portendi, & sua cum Gallicis armis illo vinculo necti. Prudentius alii existimabant, hosti valentiori non esse suppeditandum illas in terras tam speciosum belli titulum; venturos in partes non hos modo, qui inter Clivios Hispano studerent, sed vicinos quoque episcopos & sacerdotes; & opem poscentibus, idem quod sibi, pecuniam deesse: nec posse suis viribus longe dissita, lateque sparsa defendi; quare expectandum, donec quorum res ageretur, eorum animi viresque maturescerent. Nec minus Emdæ turbarum. Opulenta urbs trans Amasium, ostio ejus amnis assidet, pars ejus Frisiæ, quæ Cauchos olim complexa interfusum Batavis Danisque littus implebat. Vnde nunc etiam ea regio Orientalis Frisia dicitur, quia veteres cis Amasium Frisii ad Occasum ei objacent. Mores olim, quales cæteris Frisii nominis; etiam libertas, relicta a

Brandeburgicus & Neoburgicus competitores,

Qui liberato duce uxorem custodiæ mancipant,

Suuartsenburgicus contra illos militem conscribit.

Brandeburgicus fœderatorum amicitiam ambit,

Petita auxilia Ordines differunt.

Emdæ quoque turbæ: situs ejus.

Frisiorum orientalium mores & regimen.

Fran-

Francis quoque regibus & Germaniæ imperatoribus, ubi dominari non poterant qualicunque obsequio contentis. Publica per conventus populorum seorsim, & communiter gentis totius, curata: judicia per delectos in conventibus minoribus majoribusque exercita; par in his jus omnium qui prædia possiderent; plurima tenentibus maximus honos, eaque sola nobilitas. At hi cum arces struxissent non sibi modo, sed & aliis confugia internis externisque bellis, & domi manum haberent adversus vim paratam, moderatores conventuum, & judicibus contra factiones præsidium, paulatim per dissidia aut incuriam plebis, quæ poterant in se traxere, & huic redeunte interdum libertatis memoria, alii adversus alios vindices facti. Inter hos Grethana domus per connubia, per hereditates valida, & multorum prædiorum domina, quæ jurisdictionem usu suam fecerant, etiam Emdæ vici primum, deinde tenuis oppidi, durius ab aliis habiti tutelam suscepit. Hac origine Uldericus anno post mille & quadringentos quinquagesimo quarto clam primum nobiles alios, clam populum, ab imperatore Friderico in eum tractum, qui ab Amasio ad Visurgim mari prætenditur, accepit nomen comitis & jus, quantum libertas Frisia pateretur: decemque post annis publicavit tabulas, sed contractiores, ne aliorum, qui alibi intra eos fines insurgere pari modo cœperant, jura læderentur. Temperavit hic benignitate imperium, multa populo Emdano, multa magistratibus relinquens, aut largiens, magisque etiam natus eo patre Edsardus, mutua in se subditorum fide adeo potens, ut horum spe Groningæ & annexi agri principatum speraverit, tenueritque, donec eum Saxonica arma, fides mala Geldri, ac postremo cuncta invadens vis Austriaca trans Amasium rejiceret. Huic filius Enno, impar patri, & sic regens ut ab aliis ipse regeretur, haud longus vitæ atque imperii. Quo tempore cum orbis Christianus religionum dissidio concuti cœpisset, Emda eam professionem secuta, quæ alias per terras ferro atque igni petebatur, Belgas, Gallos, Anglos vim magnam convenarum, opportunitate fluminis invitavit, aluitque. Anna tum Oldenburgica filii Edsardi alterius nomine præerat, civiliter usa principatu jam increscente, nec ut Germani principes solent. Idem illi pietatis studium & legum reverentia, quas non tam libertatis, quam imperii præsidium judicabat. Hac comitate & perfugio gentium, incredibile quantum urbs adoleverit, aucta non minus sex

1595.

Grethana domus jurisdictionem usu suam facit.

Uldericus Frisiæ ab Imperatore creatur comes.

Groningæ principatum tenet. Ab Austriacis trans Amasium rejicitur.

Emda magna sumit incrementa.

1595. hominum millibus. Secuta mox florentium populorum malâ, superbia apud ipsos & luxus, invidia apud dominantes. Nec tamen ad vim ventum, dum Edsardum asperiorem frater minor Iohannes mitior consiliis aut metu retinebat. At, Iohanne mortuo, Edsardus religionis discors (nam ipse Augustanam, Genevensem Emdani profitentur) magis ac magis suspectam habere cœpit civium felicitatem. Vxor instigatrix aderat regia Sueonum stirpe, regioque ingenio: & narrabatur hæc inter cætera suppellectilem ab oppidanis commodatam sibi detinuisse, hoc obtentu, quod privatum nitorem excederet. Irritamentis illorum, qui novandi studio principem aut populum adulabantur, pravum certamen eousque invaluit, ut Comes cœtus sacrorum causa institutos, seditiosorum conciliabula, & stipibus, quas clara misericordiæ civitas in usus pauperum contrahit, vires adversum se quæri interpretaretur. At contra nomen libertatis, & quæ violentissima persuasio est, Dei cultum jactabant acre concitorum genus, qui rerum civilium ignari, specie religionis turbidi, sæpe bonam quoque causam male agendo pervertunt. Invicta progenitorum virtus, recensque & propinquum exemplum Batavi cum Frisiis monstrabantur. Et quid sibi pulchrius, quam si priscum in nomen ac fortissimarum gentium fœdus coalescerent? Iam onera commerciorum, jam suos magistratus rebus intentior Comes imposuerat, & adhuc fera quamvis & contumax plebis ira intra voces sæviebat. Cunctationem & pudorem excussit visum in arce præsidium. Privato duce rapiunt arma, & machinas: curiam, portas, cætera urbis munimenta invadunt. Neque centuriones tantum ac tribunos legunt, sed pessimo quoque exemplo novos sibi magistratus præficiunt; illis demotis qui ob sacramentum principi dictum turbis semet exemerant. Arcis custodes fame coacti discedere, cunctis ad vim versis haud dubie Fœderatarum gentium opes respicebantur. Missi ab utrisque partibus Hagam legati, qui Ordines convenirent. Accusabant illi inconditam multitudinem seditionis, cujus ultionem & exemplum ad Ordines pertinere, vigentes concordia, &, si vulgo imperia spernerentur, præcipuos ad injuriam. Contrarii odium sinceræ pietatis, ruptas leges, injusta onera, regnum factione & armis quæsitum memorabant; velut interrogantes, an hæc Ordines toleranda judicarent. Orabantque, ut socios religionum & malorum misera-

Turbarum Emdanarum relatio.

Comitis & dissidentium Emdanorum ad Ordines legatio.

ſerarentur. Addebant, ambire Comitem Pontificis Romani & Philippi amicitiam, quorum vi adjutus opprimeret libertatem, aut acceptis alibi poſſeſſionibus traderet urbem dono Hiſpano. Ipſiſque haud dubium per exploratores erat, hoſtem ſummam belli in eo ponere, ſi flumine & portu eximio potiretur: neque alium Amaſio potiorem, qui lacum perfluens Dullardum nomine Emdanum agrum & Groninganam ditionem ſecat, ac medius ingenti ore Oceanum petit; maximarum navium patiens, & fidus inſularum objectu, quas inter obliquus exit. Vnde promtum Hiſpano novare in Friſiis bellum, &, quod negatum hactenus, mari claſſem immittere. Ordines fœderati, qui & periculum, &, ſi obviam iretur, invidiam providebant, legationem ità dimiſere, ut nec Comiti metum tollerent, nec populo ſocietatem affirmarent. Pax utriſque commendata, aut, ſi ita videretur, jure agerent; arma ſibi ſuſpecta. Neutri nunc partium inimicos, ſin ultra pertendant, huic a qua bellum cœperit. Mox ubi ab Ennone Edſardi filio militem cogi, & portum Cnoccanum muniri, qui Delphizylio adverſus eſt, feſtinantes per nuntios affertur, auctæ naves, quæ de more Amaſium aſſervarent, cohorſque Friſiorum juſſa ire tuendam ad urbem, ac nova cœptantes ripa depellere. Læta etiam, adeo ſecura, civitas ſe fortunaſque ſuas Fœderatorum armis credidit. Neque Edſardo tum aliud ſuccurrit, quam eos rerum arbitros facere, quorum vi cuncta gerebantur. Fœdus quoque & ſocietatem armorum obtulit, metuens ne eam gratiam civitas occuparet. Quem tum miſſi ab Ordinibus Delphizylium diſceptatores pacis modum ſtatuerint, ſummaſque leges commemorare haud ſine uſu erit, ut, quomodo illi de rebus Emdanis, ita de illis poſteri judicent. Religio nemini quam fraudi eſſet : uſus rituum in urbe qui ſolitus, & Comiti extra urbem ſuus. Sacris cœtibus tantum ſacra curarentur, inſpectante ſi quem Senatus deligeret; quod in Palatinatu & in Batavis uſitatum, ne quid hoc obtentu turbaretur. Religionis adminiſtros crearet idem cœtus, auctor fieret princeps. Agri, qui religioſorum fuerant, inter populum Comitemque diviſi. Ex conſulibus quatuor, adſeſſoribus novem, ſorte primi, mox ordine quotannis pars altera decederent; egregium potentiæ temperamentum, ne quiſquam imperii ſpem, biennium ultra produceret. In locum abeuntium binos ſenatus nominaret, e queis Comes ſingulos legeret,

1595.

Vtriſque pax commendatur.

Ordines Emdanis auxilia mittunt.

Diſſidia inter illos & Comitem componunt. Pacis leges.

 geret,

1595. geret, antea in creandis magistratibus liberrimo usus arbitrio. Hos penes res urbis & maritimæ, vis donandæ civitatis ac sodalitiorum, in quæ plebs distinguitur; portarum quoque claves, & excubialis tessera. Iudicia civilia, & quæ intra mortis pœnam consisterent, penes eosdem. Graviorum criminum sontes peregrini a principe datis judicibus, cives mixto ex utrisque consessu plecterentur. Senatum (quadraginta is virorum est) senatus ipse suis suffragiis suppleret. Inituri honores in obsequium Comitis, & curam civitatis sacramentum advocarent. Firmatæ leges, & tributa duntaxat, quæ legibus non adversabantur; sic ut sua vectigalia civitas seorsim regeret. Cæterum Faldera, nova urbs, veteri addita, & Comitis servitio addictior, eodem posthac, quo Emda, jure haberetur; ne perpetuam certaminibus materiam præberet: & quo certiores veniæ cives agerent, tolleret ultro Comes arcis minas, eamque urbi submitteret; neque per ripam castellis terreret navigantes: quæ Principis beneficia civitas ingenti pecuniæ summa repensaret. Ita horum securitati, illius magnitudini consultum. Neque ipsis leges displicuere, quanquam injuriæ recentibus & infestis. Placitumque venturos comites, & magistratus in hanc pacem jurare. Monetur subinde Comes Ordinum verbis suspiciones & offensas clementia revincere: neu fallacem Hispani amicitiam post ipsorum fidem habens insidiis se pariter & finitimo bello illigaret. Iubentur & Emdani flectere animum vicina ad exempla, nec jugum jactando mala sua onerare: civile bellum mediocri servitio bene redimi: etiam se atrociora principum ingenia tolerasse, quamdiu externa sævitia abfuerit. In hæc dimisso utrinque milite, quies verius quam concordia: neque ita sanata dissensio est, ut non sæpius eadem ad mala & remedia rediretur. Hujus anni & quæ proxime sequuntur tempora, velut brevi fastidio obsequentis Fortunæ, fœderatarum gentium bello infelicia fuere. Ver totum & pars æstatis per otium ipsis exhausta, parte certe militis circa Galliam bellante: sed quo minus arma & alibi moverentur, interpellante sæpius Buzanvalio, ipsorum discordiæ obstiterunt. Frisiæ namque urbes agros colentibus infestæ, communia utrisque onera non ex fide persolvi, & quæ agrorum propria omitti aut remitti querebantur. Zelandi vero de vectigali evehendarum mercium cum Hollandis acriter rixati, hoc obtentu Fœderatorum ærario tributum inferre diu distulere. Geldris quoque & Trans-

Ordinum ad Comitem & Emdanos monita.

Fœderatorum inter se discordia.

Transisalanis paupertatem suam & hostem penitus infusum excusantibus. Hollandi tandem & ipsi, quibus communium fœderi onerum duæ partes tertiæ incumbunt, cœperunt exemplum aut imitari, aut ulcisci. Quod si utilia homines non necessitatibus magis, quam consilio sequerentur, rebus hostium arctis, lucrosa ipsis mercatura, & flagrante Gallorum bello, id præcipue tempus audentiores conatus vocabat, quorum mox onera pauperior populus, & irrito successu, tamen toleravit. Ne Lucemburgici quidem successus votis respondebant, dum temere irrumpuntur castella, parum hostibus noxæ, nihil victoribus commodi latura. At postquam rex Henricus, in Burgundiam profectus regni vires eo traxit, exhaustus copiis Bulionius, qui magnifica denuntiatione Hispanicum exercitum in se traxerat, non modo minas implere non potuit, sed suis tuendis impar, raptari fines Gallicos impune spectabat. Quorum tædio Philippus Nassavius, & quia fame ac potandæ aquæ insolentia miles diffluebat, haud satis volente Bulionio, regredi festinavit; non tamen qua venerat via, namque eam hostis abstulerat. Sed jusso retro cedere peditatu, qua proxime Gallia mari succingitur, unde in Batavos navigarent; ipse cum turmis per interiora Germaniæ in Geldriam recurrit. At Fontanus, quanto invidiosam sustinebat præfecturam, hoc niti impensius, nequid in illo adversarii præter magnitudinem culparent; præcipua in militem cura, firmare veterem, novum adjungere. Et maxime gnarus secessionem Italorum, quæque inde venerant calamitates, suum in crimen trahi, leniendæ invidiæ putavit eosdem obsequio reddere. Deproperatis igitur pactionibus, quas Ernesto cœptas mors ejus interruperat, quando pecuniæ nondum superabant, diurna interim & obsides dedit. Tilemontium possidere jussi, signa nondum sequebantur. Sed lucro fuit usum militis, quo ipsi cerituri erant, etiam hosti avertere. Mox in duces ac præsidia dispertit militem: majores multo a tempore non fuerant regis Hispaniarum copiæ, sed sparsæ locis in nihil magnum valuere. In Burgundia sub Velasco justus erat exercitus. Atrebatum & Picardorum confinio post Caroli digressum, Varembonius imponitur; coercendis Cameracensibus, & qui in Galliam effusus rapinas rapinis ulcisceretur. Mondragonius in Mauritium obvertitur, spectando ad conatus, queis in tempore obviam iret. Data sibi in hoc quatuor armatorum millia circa Hulstum tenet.

1595.

Philippus Nassavius cum milite ad Fœderatos redit.

Fontani circa militem cura.

Seditiosos obsequio reddit.

Ingentes eo tempore Philippi copiæ.

Ver-

1595. Verdugo cum peditatu ſex millium, equitibus mille quingentis, virium minorem Bulionium Lucemburgia protrudere & oppida recuperare juſſus Fertum aggreditur: crebro ictu & ruinis patebant mœnia, cum Gallorum manus oppidum immiſſa feroci eruptione contudit obſidentes. Sed exemptum obſidio oppidum, cum mox fortuito pulveris incendio magna ex parte arſiſſet, Bulionius ipſe munimentis ac præſidio nudavit. Verdugo interim verſus ad infirmiora, paucas poſt expugnationes, morbo fatoque intercipitur, etiam circa hujus mortem aliquid ſuſpicante fama. Sed ille quanquam infelici Friſiæ præfectura nomen meritus, ut cui tempus & vires ſæpius, quam robur & induſtria, defuerint. Fides illi religioſa & militaris facundia. Etiam comitas ingenii, quo infrequentior Hiſpanis hoc inſignius honeſtamentum; & quod magnos ad honores ab imo evectus, quippe natus domo non ignobili ſed paupere, prioris fortunæ, quantum ſatis erat, meminiſſet. Orabant Fontanum Belgarum civitates Cameraci ut obſidio tandem inſiſteret, vim auri & militum offerentes, quia nec clauſa urbe & circumjecto Hiſpanorum exercitu, utriſque ſpoliabantur. At ille ultro avidus occaſionum, ne tempus præfecturæ inglorium transmitteret, & quo laboranti ærario ſubveniretur, ad Varembonii caſtra contendit augetque copias, ut peditatus duodecim, equitum duo millia conficeret. Hoc cum exercitu cuncta circum Gallis inacceſſa redditurus, Caſtelletum in Veromanduis oppidum apud Scaldis primordia, quod Henricus alter eo nomine Galliarum rex Cameraco, & ſiqua vis a Belga ingrueret, munimentum regni objecerat, machinis labefactum irrumpit, & mox qui in arcem ſe contulerant, in deditionem cogit. Atque interim Hanum, eiſdem in finibus oppidum, concutitur, miranda & ad fabulas accedente caſuum varietate. Præfectus erat Gomero, Gallorum unus, qui Romanæ religionis ſpecie externas gratias ſuum in uſum quæſiverant. Hic, quo tempore pleraque iſtarum partium in Borbonium reflectebantur, ingenti pretio pactus cum Hiſpanis tradiderat oppidum, dum promiſſa exſolverentur arcem retinens. Sed evocatus aſtu Fontani vincitur duobus cum fratribus. Mater & affinis Orvillerius præſidio inhærebant, & ni continuo decederent, periculo cariſſimorum pignorum terrebantur. Mulier magno affectu pavida: Orvillerius indignanti propior ſecretis nuntiis Bulionium adit, & regios duces

Verdugo moritur.

Ejus elogia.

Fontanus Caſtelletum expugnat: Hanum obſidet.

Vendito Hiſpanis oppido præfectus Gomero a Fontano in vincula conjicitur. Orvillerius arcem tenens a Gallis auxilia impetrat.

duces qui tum Picardiam præsidebant. Postquam acciti in arcem venere, tota die contra oppidum, in quo erant milites mille & ducenti, Hispani, Walones, Germani, Itali, multoque nec ignobili sanguine certatum est. Nam & Humerius occidit spectatus militiæ inter Gallos, & regi carus. Ad ultimum igne & ferro via scinditur, quique cladi superfuerant, Orvillerio, ut convenerat, obsides traduntur, æquandis Hispanorum minis. Sed captivi per custodum perfidiam ruptis vinculis arcem in id discrimen adduxere; ut pacto dimitterentur. Galli arce potiuntur Orvillerii ignavia, qui sibi eam servare decreverat: & Fontanus, quia capto oppido serus supervenerat, pudore in iram versus, pallentem inter carnificum manus præfectum pro mœnibus ostentat. Ibi ille flebili voce modo parentem, modo amicum testari, si qua misericordia, si quod fas generis, ne stante se sub ictu gloriam potius & dignitatem imaginarentur. Cumque illi responderent non esse id penes se, quippe Gallos arce & oppido potiri, suorum in ore jugulatur; addendus infelicibus eorum exemplis, qui partes instabili fide professi utrisque se hostibus hostes fecere. Durlanium inde procedit exercitus, quo Cameracum sub id tempus sacerdotum & oppidanorum quorundam dolo infeliciter ipsis tentatum, a tergo ambiretur. Cujus dum munimenta & locum obsidio ad lunæ lumen circumspectat Valentinus Pardivius Lamota glande ictus cadit. Primus hic ducum egregiis quondam Ordinum rebus ipsorum discordiam, & revalituras Hispanorum opes providerat: virtute clarus & plusquam militari solertia, & qualem esse oporteat, qui ad machinarum ac Gravelingæ oppidi præfecturas magnasque divitias ac Comitis nomen e caliga surrexerit. Præsidium urbi Bulionius miserat; mox ipse pulverem atque alimenta laturus advehebatur, simulque Sancti Pauli comes. Sed primi agminis ductor Villarsius (is oram maritimam Henrici jussu curabat) dum pugnæ avidior imperia contemnit, Fontani ab exercitu (& erat forte tum festus Apostolo Iacobo dies, quem Hispani felicem sibi credunt, & credendo sæpe faciunt) circumventus & captus, mox quia a Lotharingico fœdere ad Henricum desciverat, interficitur, & multi nobilium circa; cæteri evasere, & utriusque partis errori fortuna ignovit. Nam si majoribus copiis, quas tum Nivernensis cogebat, Galli in prælium venissent, patebat in urbem via & locus victoriæ. Et Hispanus, si fortunam secutus

1595.

Galli arce potiuntur.

Fontani jussu Gomero jugulatur.

Cameraci munimenta circumspectans Lamota occiditur.

Ejus elogia.

Bulionius urbi auxilia adducit.

Villarsius cum multis nobilium occiditur.

1595. cutus impulisset refugos, parum abfuit quin Papiensis & Quintiniana clades æquaretur. Victor arcem oppugnat, haud satis custoditam. Nam præfectus loci Gamachius, dum more temporum sibi quam regno consulit, ex mille ac ducentis Gallis, quos secum habebat, paucos sibique fidos intra arcem receperat, reliquos in oppido reliquerat, ut præsto essent siqua necessitas ingrueret; quod exitio fuit. Nam missi ex Hispanis qui ruinam arcis per tormenta effectam specularentur, cum desertam cernerent, clamore testati gaudium, plures suorum traxere, qui arce irrupta nullum spatium reliquere quin una & oppidum irruerent: nec temperatum cædibus; quippe ubi non armatos virtus, non inermes misericordia tegebat. His dum rebus fessi exercitus Gallicis in præsidiis quiescunt, affecta jam æstate Mauritius quod apud se militis & reversas cum Philippo Nassavio copias in bellum trahit. Intentusque occupandis, quæ pauca circum Frisios hosti tenebantur, Grollam adsidebat, Zutfaniensis territorii oppidum. Præsidium haud majus sexcentis, paucæ intus machinæ, nec in longum alimenta, & fossa aquis exhauriri facilis, spem prope admoverant. Compertum id Mondragonio, qui citato cum agmine Antverpia profectus obvia quæque præsidia trans Mosam Rhenumque rapiebat. Erant quinque peditum millia, equites admodum mille: sed in majus numerum augente fama, Mauritius, cui bis tantum copiarum erat, commeatibus diffidens, oppugnatione relicta & incensis quæ corripi nequibant, ad Isalam occurrit, quo hostem Germaniam intra sisteret: nec ille in castra quicquam ausus, sed contentus obsidio Grollam exemisse, & mutuum anni otium pacisci, retro cessit, ubi Luppiam amnem hosti objiceret. Nam Mauritius insequebatur, edoctus non eam advenisse multitudinem quam prior fama vulgaverat. Mittit igitur trans amnem Philippum Nassavium cum equitibus quingentis, ut pabulatores hostilis equitatus subitus concideret. Sed per transfugas ejus consilii certior Mondragonius, vim omnem turmarum eundem in locum contulit: Philippus, ut angustum iter exierat in apertum progressus, statim circumfunditur; ac quo minus sequentes succurrerent adverso fugientium impetu, & viæ arcto lubricoque implicabantur. Prope tamen, ut ambigua est equestris maxime prælii fortuna, impulsus hostis erumpentium nisu: sed defecti vulneribus duces minuerunt audaciam. Alii hostes turbatos adhuc integri pervasere. Pluribus, cum preme-

Hispani Durlanii arcem oppugnant.

Irrupta arce una oppidum vi capiunt.

Mauritius Mondragonii adventu Grollæ obsidio avertitur.

Philippus Nassavius hostium insidiis circumventus cæditur.

premerentur, fugæ terminus Luppia flumen fuit, quos obvius altera in ripa Princeps cum cohortibus excepit. Neque magna aut alio memorabilis clades, præter quod ut primus quisque dignitate, ita infortunio fuit. Philippus ipse, dum acerrime pugnam ciet saucius & mox captivus, inter egregia propinquorum Herenbergensium officia exspiravit; intrepidus juventa, & bello quondam utilissimus, si ferventem intra se animum ætas parasset imperiis. Moritur & Ernestus comitum Solmensium unus. Sed frater Philippi Ernestus Nassavius pretio se redemit: peremtorum corpora donata sepulturæ. Nec quicquam præterea accidit, dum propinqui exercitus, atque alter alterius consilia obsidentes, autumnum, & securiora anni tempora exspectant. Nisi quod Mursam dolo nocturno aggressus Mauritii miles, jamque per fossam enisus, dum palos in vallo obstantes rescindit, suborto die coactus est discedere. Prior tandem hibernatum abiit Mondragonius, militiæ incommoda haud ultra ferens, dux nonagenarius, compertoque pronum seditioni exercitum, hoc nascenti malo remedium invenit, ut parte trans Mosam missa, cæteros citra flumen cohibens ac consilia dissociaret. Nec Princeps ultra moratus est. Statimque Mondragonius funebrem annum morte sua implevit, militiæ vetus, primisque ab Albani armis ad ista tempora continuus. Aderant regendi militem artes & auctoritas: vix sane cujusquam parentium ducum tot ac tam clara facinora memorentur: neque omiserim raram felicitatem, quod periculorum haudquaquam timens, quin ultro avidus, sine ullo vulnere ad summam senectam pervenit. Etiam dux Pastranæ obiit, generis claritudine, nec ultra, notus. Idem annus Antonium quoque absumsit, qui Albani armis pulsus olim Lusitaniæ regno, cum potius esset per Africam Indiamque & alia Lusitanis possessa excitare partes nondum intermortuas, per Angliam Galliamque profugus, frustra spes suas in Christianorum principum misericordia posuerat. Turcarum & Maurorum oblatis sæpe auxiliis quo minus uteretur, credi volebat pietati a se datum. Amici ejus, cum honoribus pecuniisque a Philippo promissis perduci non potuisset, ut regni jus a se abdicaret, veneno exstinctum prodidere. Haud longa interim Fontano quies, in Cameracum impellitur; nec potiendi ratio in aperto erat. Sed multa ad latus Belgarum nobilitas Gallique duces, qui regis sui veniam indignabantur, & miles post

1595.

Mauritii miles frustra dolo nocturno aggreditur Mursam.

Mondragonii mors.

Elogia.

Antonius Lusitaniæ regno pulsus moritur.

Dur-

1595. Durlanii spolia majoris prædæ avidus, ac civitatum vicinarum pecuniam offerentium preces, claudere egressus jubebant, & specie obsidentis audendi tempora opperiri. Rex ipse Philippus scripserat rem esse indignam, structum patri suo limitis munimentum hostium in manibus relinqui. His incitatus, quod defugere non poterat, sperare cogebatur; & casus adfuit. Circumsessos exterioribus munimentis Barlotus exuit: inde jam cuniculi, ictus, ruinæ, occultæ manifestæque artes intentabantur. Terrebant adhuc excepturæ impetum egregiæ Gallorum manus, quos Gonzaga patris Nivernensis missu centum adduxerat, & mox alii quingenti prosequente equite per incustodita obsessoribus matutina nebula adjuti transierant. Tunc quoque nobili exemplo compertum est, quam sit formidolosum a multis formidari, neque ulla satis firma sint præsidia dominationi, quæ civibus invitis tenetur, ubi gravius metu periculum conferre iras impulit. Nam Balagniacum, quo destitutam jure potentiam vi muniret, tributa gravesque custodias atque alia regibus solita in cives ausum, multitudinis odia claris opibus everterunt. Nec deerat Fontanus clam religione, metu, pecunia, commotos semel animos incendere. Priusquam hostes vallo consilirent, plebs undique conglobata, Helvetio milite eadem volente, privatas ob injurias, & quia cusos ære nummos Balagniacus auro & argento contra in stipendium quasi redemturus imputabat, quod factum alibi pro libertate, pro mercede militantibus haudquaquam tolerabatur, acturos de pace ad Fontanum allegant: neque multa pacti Gallorum metu admisere ultro Hispanos, a queis eadem paterentur ob quæ Gallos ejecerant. Atque illi, qui arcem clauserant non tormentorum verberationem, non impetum exspectavere. Et multa jam exstabant inclementiæ Hispanorum exempla ni intra sex dies, a Borbonio auxilia nova adessent, promissa deditio & mox impleta. Ita incolumes dimissi sunt, & Balagniacus quidem Gallis prosequentibus privatus de imperio exiit: parum dignus, quam faventem satis habuerat, fortuna. Omnes quippe partes diu lactans, nulli omnium fidus, pecuniam ac commeatus modo ab Hispano, modo a Gallo, interdum & ab Ordinibus fœderatis acceperat; proximeque ante obsidium alimenta urbi necessaria vendiderat, ita opus militi dictans: nec minus vectigal, sacra ac publica munera ipsius in manu. Arcem quoque adversus machinarum ictus munire ne-

Fontanus Cameracum obsidet.

Vrbis arcisque deditio.

1595.

te neglexerat. At non muliebris uxori animus: dum spes superfuit agere ipsa vigilias, aggerere cespitem, dirigere tormenta, intervisere manipulos, cuncta ducis, militisque munia induere. Etiam plebem largitione tentaverat, quæ postquam frustra fuere, agnovitque adversa fata, non tamen principatum hosti relinquere, aut vitam debere sustinuit, eodem die exstincta, dolore an sumpta morte parum definitur, quo dedendæ arcis fœdera sanciebantur. Direptæ Balagniaci Alenconiique imagines: & cum ab oppidanis jusjurandum rogaretur, Ricardotus formularum gnarus verba ita conceperat, quasi in fide Philippi urbs esset futura. Nam ad id tempus Burgundi & Austriaci principes, tutelæ tantum vetus comitum Alostensium jus usurpaverant: eoque titulo Carolus imperator arcem imposuerat urbi, ne ad Francos iterum deficeret. Sed juris discrimen Fontanus armata potestate rescidit, & Philippo ut principi jurari imperavit, ita ante obsidium convenisse dictans cum Ludovico Barlæmontio urbis antistite, ut sacra functione contentus jus imperii, quod & ipsum episcoporum sub reverentia Germanicæ majestatis fuerat, Hispano transcriberet. Neque tamen Barlæmontius etiam post dictum id sacramentum destitit negare pactum, & jus antiquum repetere, annitentibus oppidanis, labore irrito & nihil præter odium utrisque parituro: nam & arx & injuriæ licentia penes Hispanos milites erat, quo factum ut lintearia negotiatio, præcipuus urbi quæstus, propinqua in oppida difflueret. Exorati a Fontano Itali ut obsidio adsisterent, cum urbe capta possidendum ad Tilemontium regrederentur, in obvias Batavorum turmas fortiter coorti, tum primum fidem bello præstitere. Sed Mauritianis equestre decus reparatum est, irrupta Wartia apud Hornensem comitatum oppido, Henricus ubi comitum Herenbergensium unus in potestatem venit: deinde fusis commeatuum præsidiis. Sed Wartia longius a finibus jacens deserta iterum. At Heraugerius, usu edoctus multa experienti interdum adesse fortunam, Hoiæ jacturam Lira rependere machinabatur. Id oppidum Hispanis quondam captum proditione, & satis crudeli victoria, Netham ad amniculum Antverpiam Machliniamque medio situ interjacet, magnisque invicem usibus miscent. Hic omne in latus præda ostentabatur. Antesignani lucis incerto scalis enisi ignaros vigiles obtruncant; ita portæ patuere: intro-

Fontanus Cameracenses Philippo ut principi jurare cogit:

Frustra antiquum jus repetente urbis antistite.

1595. introeunt pedes, & equitis parum, mille omnes, lecti Breda ac circum præsidiis, nec dubie potiebantur, si quantum in capiendo industriæ, tantum in tuendo virtutis & obsequii fuisset. Alphonsus Luna præfectus oppido primos ad tumultus, haud equidem consternatus animi, suum militem, quodque e vulgo promtissimum in foro proque curia disponit. Mox his quoque munimentis diffisus portam ab hoste aversam, qua Lovanium iter est, insedit. At victores, ceu tutis rebus, per templa, per domos, in raptus & licentiam spargi. Sic maximam diei partem intra mœnia egere: neque imperii reverentia, aut preces, aut minæ valuerunt, ut tantum militis sub signa contrahi posset, quod exiguam manum porta depelleret. Interim accita propinquis præsidiis Lunæ auxilia venerunt: pars maxima Antverpiæ cives, pauci Hispani ex arce: videns id Heraugerius, portam quidem qua ingressus, occluserat, quo suos in prælium cogeret. Sed non ideo palabundi suas, non hostium vires respicere; tantum, quia nihil timuerant, timebant: & quando haud alius parebat exitus, ultroque primi cæsi viam sequentibus auferebant, e vallo præcipites fossis hauriebantur; pars inter prædam cæsi, captaque hominum & equorum vis. Duci, & nandi peritis effugium fuit. Insignis liberatorum continentia, quod quæ oppidanorum fuerant inter prædam reperta dominis reddiderunt. Burgundicum interea bellum Hispaniæ Galliæque vires paratu quam eventu majore exercuit. Ædui olim Romana societate notissimi, & Sequani, Gallicæ nationes, has terras tenuere; in quorum mox possessionem, Romano orbe concusso, venere Burgundiones ex Septentrione orti, sed qui propiora Germaniæ pridem insederant. Horum & cis & ultra Ararim late patens potentia, etiam cum regio nomine, a Francica magnitudine imminuta primum, ac postremo obtrita est. Exinde ejus partes modo amicis, sæpe & regum Francorum filiis attributæ, dum dividuum id imperium fuit, manente regni honore; postea Æduorum ferme quæ fuerat regio ducatus, Sequanorum comitatus vocabulo. Post mortem Caroli audacis Valesiorum e stirpe Ludovicorum undecimus Francorum rex Mariæ Caroli filiæ ducatum eripuit, successionem ejus imperii fœminis deferri negans: nec ad eas porrigi hæredum vocabulum, quod in concessione Philippo filio facta rex Iohannes usurpaverat. At comitatum, qui,

Heraugerius captam jam Lir am militis sui licentia iterum relinquere cogitur.

Burgundicum bellum Hispanum & Gallum exercet.

qui, ex quo Germania seorsim regnata est, in ejus fide esse cœperat, post Maximiliani cum Maria conjugium Austriaca domus tenuit. Hoc tempore Galli quidam duces auctores Henrico fuerant, ut Hispanum, qua parte securissimus ad ictum pateret, invaderet: posse hoc modo ex Italia in Galliam aut Belgicam transitum militibus Hispanis præcidi; & jus moribus debitum repeti. Res primum minores per duces prætentatæ; sed cum Philippus periculum metuens Velascum, ut supra diximus, ex Mediolanensi terra, quam is regebat, in Sequanos misisset, cum peditum decem millibus, equitibus mille quingentis, ea vis hostium Bironium illuc, deinde Regem ipsum tulerat. Fortuitis equitum concursibus victor sæpe Gallus. Iustum prælium Velascus vitabat, servandis oppidis anxius. In ducatu Burgundico, Divionem urbem, interno Galliæ dissidio Meduanii partes sectantem, Henricus suis imperiis subegit: nihilque munitum illic Meduanio, præter Cabilinum reliquit. Sed ubi ille comitatus intra fines prosequi cœpit victoriam, Helvetii intercessere, quippe per fœdera Austriacis hactenus obstricti, ut Mediolanensi imperio, ac Burgundiæ comitatu vim externam arcere debeant. Arripuit occasionem Henricus sine dedecore per inducias retrahendi exercitus, fessus & ipse certandi, neque digno satis pretio ad mutuas clades. Et Cameraco sollicitus, illuc tendebat, cum tristis nuntius captæ urbis occurrit. Socios igitur incusat, quod se procul bellante, Gallorum & Belgicæ confinia hostibus prodidissent. At non ea spe, ut sui fines auxiliis nudarentur, oblatas se pacis conditiones toties aspernatum. Quanquam si fœderis pœniteat, promptum sibi & nunc cum Hispano partiri. Ob hæc Batavi, excusatis ejus anni necessitatibus, multo stipendio frumentoque Regem & duabus cohortibus instruunt, Scotica & Zelandorum, ducente Iustino Nassavio. Quibus ille auctior, in Veromanduos descendit, & sollicitus ne qua jam cœperat hostis interiora irrumperet, subactis Suessionibus hiberno difficilique obsidio Faram stringit. Sed quanto Galli offensa impensius vitabatur, tanto Elisabetham infestiorem Ordines habuere: quippe Henrici res secundæ pro brevi miseratione veterem gentis invidiam reposuerant. Et accendebat eam religionis dissidium, maxime ex quo cognitum, quam adversas Protestantibus leges Henrico ad pacem suam obtinendam Pontifex

1595.

Henricus Fœderatis amissum Cameracum imputat.

Horum excusatio. Henrico auxilia mittunt.

Quo Elisabetham offendunt, Ejus in Gallos invidia.

1595. præſcripſiſſet. Nuper poſtulatis a ſe quatuor cohortibus, pro quorum ſtipendiis Parrhiſiorum civitas fidem ſuam interponeret, reſponderat Regina, inconſultùm ſibi juventute nudare regnum tot inſidiis appetitum. Servandæ tamen Diepæ, Bononiæ & Caleto ſuum militem obtulerat. Suſpectum id Gallis, & addito, quod nuper in Britannia Armorica Angli minus honorifice habiti, nec quibus voluerant receptibus admiſſi, cauſa majorum mox ſimultatum.

Per legatum miſſa auxilia Fœderatis objectat:

Ad Batavos vero Eliſabetha & literas & Thomam Budleium miſerat, adjutam Galliam invidioſe objectans. Non enim ſuæ opis indigos, qui ultro aliis gratificarentur. Reſponderunt Ordines, non id ambitioſo conſilio, ſed plane neceſſario factum, ut tracto diverſos in fines hoſte ſpiramentum ipſi acciperent, qui alioqui cogerentur a Regina, quæ non niſi ſexcentis peditibus & ducentis equitibus, duntaxat in caſtris cum eſſent, ſtipendia mittebat, integrà ſex peditum millia & mille equites ex fœdere poſtulare. Illa contra, quamquam & hoc fœdere continebatur, ut finito demum bello erogata redderentur,

Sibi debitorum ſolutionem intempeſtive urget.

eorum quæ impenderat ſolutionem acriter flagitare, ſaltem ut in præſens pars haud exigua, reliquum penſionibus annuis acciperet. Addiderat minas, ni obtemperaretur, uſuram ſe conſiliis a ſua lenitate alienis. Ad hæc, multam poſt gratiarum actionem, oratur Regina præſentia ut tempora reſpiceret; bellum civibus ſuis grave, & nunc ſatis improſperum: ac pridem prolatis finibus tributa parum, tuendi onera multum auxiſſe. Mercaturam & piſcationem, queis ſolis viverent; illam detentis per Hiſpaniam navibus, ſæpe & Anglorum injuriis, hanc Dunkercanorum rapinis exhauriri. Sævum & per eluviones mare. Super hæc ſi reddita Angliæ pecunia ad onera accederet, ſimulque palam fieret nolle Reginam fœderis legibus ſtare, nutante Gallo, haud temere metui, ne valerent apud vulgus hoſtium inſidiæ & maleſidæ pacis tentamenta. Non tamen vitatum, quin Anglico militi, extra oppida pignori conceſſa, in poſterum Ordines de ſuo ſtipendium darent.

Hoſtium conatibus Fœderatis æquior fit.

Æquiorem ſociis Reginam fecere novi hoſtium conatus. Nam Hiſpani ex Britannia Armorica in Cornubiam populabundi exſcenderant, viroſque nobiles & res alias abduxerant: Hibernicæ quoque rebellioni apertius miſcere ſe cœperant.

Hibernicæ rebellionis ex occaſione narratio.

Hiberniam antiquiſſimis a temporibus reguli indigenæ multi partito tenuere, quorum facile potentiſſimus Dermitius Munhardi filius, ob multa ſæve facta re-

gno exturbatus, Richardum Penbrochiæ comitem generum sibi & auxiliatorem adſcivit. Cui cum in Hibernia bellanti res pulchre procederent, Henricus ſecundus rex Angliæ cum edicto revocatum coegit jus omne ac ſpem principatus in ſe tranſcribere. Et ipſe magnis cum copiis in Hiberniam advectus, regulorum alios vi, alios pollicendo permovit, ſuum ut imperium agnoſcerent. Sed, quæ erat ſimplicitas ſæculi, creditum eſt firmando juri futurum, ſi Pontificis Romani auctoritas accederet: qui ne verba quidem gratis concedere ſolitus, dominium Hiberniæ Anglis regibus donavit, ſed ita ut feudum eſſet eccleſiæ, ac tributum ei perſolveret, quod ſecuti poſtea reges pendere abnuerunt, hoc colore, quod regni Anglici proceres onus illud nunquam approbaſſent. Henricus octavus, contemto domini nomine, auguſtius vocabulum Hiberniæ regis primus uſurpavit, ſibique eum honorem dedit, quem Maria ipſius filia a Pontifice accipere poſtea maluit. Sed quanquam Hibernia, qua cultior moribus, rectores legesque ex Anglia pati paulatim didicit; manſit tamen aliis in partibus, quas ſylvæ ac paludes abſcondunt, amor libertatis. Hoc nomine vocabatur omnium fere, quæ vetita alibi, licentia. Clara inter cæteras Onealum familia Vltoniæ ſibi principatum, mox & Hiberniæ totius, auſa aſcribere. Crevere his ſpiritus, Anglis inter Eboracenſes & Lancaſtrios feraliter diſſidentibus. Sed Conum, ejus gentis hæredem, Henricus octavus pacate ſevereque regnans compulit, ejurato Onealis vocabulo ac dignitate, in comitis Tironi nomen tranſire. Mathæum huic fuiſſe filium alii credidere: alii fabro ferrario genitum ferunt, ſed cujus conjugem Conus adamaverit, ideoque paſſus ſit obtrudi ſibi aut alienam, aut incertam ſobolem. Hunc Iohannes, ſecundum leges Cono natum ſe ferens, interemit. Mathæo patre natus erat Hugo, qui partim domi, partim in Anglia educatus, Tironi comitatum, & quæ Conus poſſederat, Iohanne, dum rebellat, peremto, & bonis in fiſcum redactis, Eliſabethæ beneficio accepit, certis ſub legibus, quæ nocendi poteſtatem in poſterum anciderent. Vir bello ingens, & quibuſvis par negotiis fidem Reginæ præſtitit, donec anno octuageſimo octavo disjecta nobiliſſima claſſe Hiſpani duces Hibernicum in littus ejecti, arcanis illum colloquiis ad recuperandum jus Onealum incitavere. Nec ſtatim tamen ſpem prodidit, ſed protruſis in arma aliis, quos Ro-

1595.

1595. manæ religionis studium, aut acceptæ ab Anglis injuriæ stimulabant, ipse obsequium hostile animo diu præferens, crimina negabat non minus audacter quam objectabantur. Peccatumque graviter ab Anglis, qui virum ferocis ingenii, quem reum fecerant, vincire cum possent, dubitarunt. At ille vinctis prius Iohannis liberis, ne domestico certamine impediretur, hoc anno, (cum audiisset Iohannem Norisium militia Belgica clarum, & tum in Britannia Armorica agentem, veteri cum milite a Regina evocatum comprimendis Hiberniæ motibus,) irrupto castello, unde in latebras suas aditus, ducem se rebellibus præbuit, non tamen ut omitteret supplicibus verbis veniam pacemque poscere, causam dissidii in præfectorum sævitiam referens. His artibus, & per inducias, moram bello quærebat interponere, donec promissa ab Hispano auxilia adventarent. Fovitque has ejus artes Russelli Hiberniæ præfecti & Norisii, qui dux bello impositus, eo provecta discordia, ut alteri placita alter ob id unum destrueret. Regina vero post concitatam hanc rebellionem, non tantum pro sociis, ut hactenus prætulerat, sed propriis in bellum causis acrius ferebatur. Draconem igitur obito orbe notissimum, egregia cum classe, partim suis, partim privatorum impendiis immittit mari, spe posse congestas in Portoricum opes intercipi: sed cum rumor prævenisset, hæ introrsum abductæ, portus ipse ab Hispanis obseptus fuit. Itaque Draco Canariæ aperta, inde qua arctissimus Americæ limes duo maria interjacet oppidum Nomnideum populatus, cum multis suorum, cœli intemperie, an mœrore animi ob successus votis impares, exstinctus est. Quo tempore Anglus alter Walterus Raleigus, Reginæ satellitio præpositus, Orenocum flumen ingressus, Guianam nunquam Hispanis perdomitam adiit, ac notitiæ tradidit ex vero quæ vidit; de Amazonibus, & his queis vultus in pectore, audita tantum & aliis plenius indaganda. Vtilem sane, & quæ non minus delectet, historiæ partem, posteris eripiam & externis, si taceam navigationes, per quas effectum est, ut Batavorum inter arma felicitas, non alienam modo pacem, sed suam quoque vinceret. Quippe natis ad classes is vel maximus belli fructus est, non partiri orbem, neque Pontificis Romani legibus subjici, qui partem naturæ maximam Hispanicis gentibus adscripserit, quo specie religionis opprimerent mundi libertatem. Veteres mercaturæ termini,

Regina acrius in bellum fertur.

Draco cum classe in Hispanum missus, moritur.

Navigationum, quibus Fœderatorum res maxima incrementa sumsere, relatio.

termini, qua iſtæ nationes multa per ſæcula claruerunt, 1595.
paucas præter inſulas, duo erant freta, ac maria introrſum, hinc Cimbri, inde Gades. Medium inter hæc Oceani littus obtinentibus omnis utilitas lateris alternis merces alteri vendere. Nam ipſis non frumenti, non ullius rei magnæ copia; vectura tantum in quæſtu, quæque artificum manibus laborantur. Poſtquam manifeſto Dei beneficio aperta magnetis efficacia rexit pelagi curſus, & librorum monumenta docuere veteribus cognita requirere, nova non deſperare, nihil jam humanæ experientiæ intentatum. Extima Africæ & Aſiæ Luſitanus: trans Oceanum littora ac vere alterum orbem Caſtellanus invenit. Gallorum minus validi conatus, poſt tentatam infeliciter Braſiliam, ad Terramnovam piſcoſum littus, nec ultra ferax, adhæſere. Viſum & fretum, & terræ quas ultimus Auſter premit primo omnium Magallano: ſecuti mox Angli, quibus Septentrionales fluctus in partem patuerunt. Poſt omnes Batavi, quos non dubie hactenus principum iniquitas oppreſſerat, ut qui fortem, nec oblitum libertatis ſuæ populum trepide mari immitterent, jam invidi hoſtibus, ſociorum æmuli, animum audentiamque ceperunt, ut repertis in medium uterentur, ſuosque viciſſim labores humano generi contribuerent, & rerum naturæ, quæ noſcendam ſe in hæc ſecula ſervavit. Neque vero nova quærendo, vetera omittebantur; quæ enim littora illos ſatient, qui hominum ſeptuaginta perpetuo millia in mari habent? Magnarum navium multitudine nulli regnorum cedit exigua regio, & tam adductis finibus incluſa, cujus adeo vis omnis velut extra ipſam eſt. Bis mille quotannis novarum ædificatione ſtrepunt urbes. Præter Galliam igitur Angliamque & Germaniæ portus, ac Balthicum mare, Hiſpaniam plerumque permittebat egeſtas mutua, inde mercium, hinc argenti, Philippique regis diſſimulatio & metus, ne propinquis abſtentos in ulteriora verteret. Sed non injuriæ aberant, cum modo religionis crimine, interdum velut agniti (namque aliarum gentium nomina uſurpabant,) denique tanquam illorum opera Rex indigeret, nautæ ac naves retentabantur: unde ipſis periculum, & potentibus præda. Hoc ipſo anno quinquaginta non minus naves arreptæ: indicatumque a Luſitanis temperaturum iſtis injuriis Regem, ſi Batavi maritima auxilia Britanniæ Galloque mittere abſiſterent. Sed Hiſpani[illegible]amna ex Italia reſarciebantur, cui ſteriles aliquot

1595. retro æstates, nec Gallia sufficiebat agris bello infessis. Ita per Suedicam negotiationem frumentum omne sub Batavis, qui brevi huc illuc recursu ingentibus præmiis festinabant: nec, ut fit, occupatum ditioribus id commodum stetit, sed latissime in plebem spargebatur, levibus impendiis & celeri quæstu. Etiam Mauritaniam itum qua Oceano quaque mari interiori objacet. Cum Moscovitis commercia Batavi etiam ante bellum habuerant, sed per Balticum mare & Narvam Livonum Novogrodia tenus: quæ deinde per Russicum Oceani sinum Angli ad Nicolai portum, Batavi ad Podelemscoam & Archangeli Michaelis monasterium, cuncta Duinæ amni adsita, transtulere: multumque ab Anglis laborato, ut soli exercerent, ægre Batavorum preces & libertas præpolluerunt. Mox longius auri, eboris, ebeni ferax Guineæ regnum, cæteraque Æthiopiæ: ac tandem Indico in Oceano insulæ biennii itinere lustrantur. Id hoc anno navibus quatuor privatis impendiis tentari cœptum, anceps primo nec innoxium fuit, cum inexplorato locorum ingenio passim feras in gentes & cunctis hostiles impingerentur. Plurimum morbi & æstuantis sideris injuria turbaverunt. Et Lusitani obsistebant suppliciis, si quos suas in colonias aut classes tempestas inopiave detulerat: deinde criminationibus apud reges populosque sibi non subactos. Quod diu acerbum, dum raro usu peregrini sermonis & infidis hinc inde suspicionibus cuncta implicantur. At postquam publicis literis & commerciorum usu compertum est venisse non in prædam & raptus, ne dominationis quidem avidos, sed amantem populum alienæ etiam libertatis, in hoc penetrasse tot maria, ut æqua fide jus gentium coleret, ingens subiit Hollandorum fama & admiratio. Celebrique jam communes per quæstus mercatura, etiam societates tam longinquas odium Hispani aperuit, & clarum per illas quoque gentes bellatoris Mauritii nomen. Mira eorum, qui primi Indiam adiere, religio, famæque cura. Nam quia mandata nisi se tuendi nulla acceperant, obviam Hispanorum navem, paratam uberemque prædam, intactam omisere. Vix tandem Lusitanorum feritas, neminem eo orbe se præter admittentium, expressit, ut privati commercia bello munirent. Secutæ Indorum legationes, dona, maritimæ in hostem pugnæ, &, qua maxime expedit, vinci cœpit Hispanus. Nam captis urbibus, neque magno sane agrorum spatio, ut vincentibus aliquid accedit,

ita

ita perdentis nulla jactura est. Longe sunt istius regni viscera, longe opes; largitionum & belli alimenta: quibus ereptis, aut per onera exhaustis, quid aliud quam cunctarum gentium præda sit, vastum illud, vagum, & nusquam sibi tam propinquum quam hostibus imperium? Americæ quoque ora, palam qua adhuc libera est, clam qua servit, Hispaniæ regis metu, innotuit. Petuntur inde sal, margaritæ, bubalorum coria. Sed terras gentesque aliis repertas & repertoribus cum cura celebratas invertere supersedeo. Nobis maxime memorabilis illa navigatio videtur, qua Septentrionem suum Batavi invasere, ut cunctis ante populis ignotum sciretur, quis Oceanus Europam Asiamque committeret. Spes enim proceres ac mercatores incesserat, posse ditissimum Cathaiæ regnum & Sinas, longiusque Moluccas & Indiam propiore multo quam ab Hispanis itinere invisi. Tres naves, Hollandica, Zelandica, Westfrisica, Norvagiam Finnosque præterlapsæ apud Quilodunum Lapporum insulam divisere cursum. Hollandi ulteriore pelago obversum sibi novæ Semblæ latus prævecti, qua longissime in occasum brumalem exit, insulas duas navigationis terminum, Arausionenses dixere: ubi polum ac finitorem circulum sex super septuaginta gradus intersunt. Cæteri mare ultra, quo Russi adeuntur, Condoræ Pitzoræque oram legentes, angustias pertigere, quibus objecta continenti terra, Vadigatha nomine, arctat Oceanum. Sinus, an fretum esset dubitatum. Confusa nebulis dies, glaciesque immenso tractu, quam pari discrimine frigidus aquilo concipit disjicitque, diu vetuere in mundi fines inquiri. Tandem eluctati claustra, ubi se terræ deducere incipiunt, in ortum æstivum directo cursu, inde ab extimo Semblæ Scythiam versus vela vertere, Æquatoris centesimo ac decimo gradu: donec conjecturis creditum est id pelagus navigari, quo flumen Obis e Sarmatarum paludibus ingenti ore consumitur; Carambucis antiquis, ut eruditi volunt, quo haud melior limes Europam ab Asia dispescat. Quibus exploratis obvia cum nave, quam a Sembla immensum gelu repulerat, tertio quam venerant mense domum redierunt. Ea fuit æstas quæ annum hunc proxime antecessit. Atque ita placuere prima tentamenta, ut plures naves exploraturæ ulteriora remitterentur, non Semblam versus, sed quæ via spem certiorem ostentabat, per fretum Nassavium: ita illud [illegible]erant, quod Vadiga-

1595. tham & Sarmatas interluit. Frequens rebus magnis impedimentum cunctatio accessit: & serius quam oportuit profectis, mare impervium fuit. Inclemens adeo rigor, & illi quoque cœlo rarus, cuncta glaciaverat. Qui utroque ab itinere revenerant, naturam maris solique, inauditas avium & belluarum formas, ut cuique repertum, monstrabant. Prominentes oræ, sinusque & flumina positu cœli, & Principis, patriæ, denique privatorum titulis notabantur. Insulæ etiam complures modicæ, quodque veteribus proditum, per alternos accessus recessusque pelagi, ita ambiguæ, ut modo tales, modo pars continentis appareant. Major una trans fretum Ordinum nomine tuto inter pericula subsidio memoranda, & quia hibernantibus jugis crystallum edit, adamanti haud dispar. Congruens videtur situm ejus plagæ, quique homines aut feræ habitent efferre, tunc primum percognita, & quando vetustissimi auctores hac super re vana, nec eadem prodiderunt. Etiam nuper quatuor ad Septentrionem Euripos magicæ astructioni temere credidimus. Et quid a Caspio sinu in septentrionem vergeret, inter sapientes olim disputatum, dum alii Oceano claudi terrarum orbem vatum carminibus affirmant: pars projectam in ultimum frigus tellurem nullo ambitu definiunt. Quæque de incompertis fabulandi licentia est, mare ipsum pigrum multi atque immotum, & quasi deficientis suo fine naturæ vastam molem, seu proprium Diis & sanctioribus animis secretum finxerunt: nonnulli contra, vi quidem turbinum & monstris inaccessum, sed desinenti Oceano fertiles iterum terras, aut spiritum, aut ignem occurrere. Plurimum ad spem enavigandi contulerunt, quorum libris signatum est, Indos & quidem sæpius, vi tempestatis abreptos in Germanica littora exiisse. Neque magis de cœlo & loci ingenio conveniebat, cum septentrionis populos fide ac justitia præclaros continua in die quidam collocarent; alii mersam densa caligine & alienam molliorum siderum aspectu regionem, cunctaque nivibus aut feris aut immanitate habitantium inculta: nonnulli visum primo, mox mundum eripi. Quæ adeo pugnantia, originem ex vero traxisse pleraque videntur, quatenus nautarum experimentis, & accolarum sermonibus probatum est. Nam mari illo, cui Lapporum, Russorumque & quam dicemus Samojutarum ora obtenditur, lux æstiva bimestri longior æquales hyém[illegible]nebras repromittit. Sed solis etiam menses

mensés nebulæ perdunt, nihilo nocte meliores, remota vi caloris, ut excire queat nubila, non dissolvere: tum eadem ut plurimum nive albicantia maria & terras haud promte dignoscas. Haud sane sævum procellis pelagus, quod utrinque a freto patescit, velut frigore suo attinetur. Nec immerito prisci homines congelatum & mortuum dixerunt. Nam quacunque terris accedit, durati in glaciem fluctus longe litoribus adhærescunt, spectanturque nonnunquam plurium annorum crustæ unam in molem densatæ: ubi ventus rupit, aut rigor remissus compagem laxavit, avulsa montium aut insularum specie fragmenta Oceano feruntur, & sæpe concurrunt. Is maxime terror afflixit navigantes, quippe cum explorandi cura terras raderent. Fretum, cujus latitudo horarum duarum, longitudo dierum quinque iter complectitur, concrescit omne ut quidem pedibus transeatur: & quando solutum est, non sua modo, sed illapsa gemino a mari glacies adurget. Quinquaginta vix dies sunt, sub ipsum apud nos posterioris æquinoctii sidus: id tempus illic, non æstas, sed hyemis intervallum est, visaque palam tabescere glacies: neque diutius velis imminens iterum gelu indulget. Tunc sane & Russis commeatur, manebantque signa infaustæ navigationis fluitantes tabulæ; sive illos frigus resurgens, sive alia vis deprehendit. Sunt illis & trans Obim commercia: atque illic hibernare pericula docuerunt, ut stato tempore remeent, ubi se undæ patefecerint. Quomodo Magellanico Freto, ita his angustiis coire Oceanum, fidem hanc Batavi attulere. Flumina in fretum exeuntia distrahi, velut dubia quo cursus agant, aut si ventus invaluerit, eodem impelli; quæ dulcibus aquis mitigent maris saporem. Simul transvectis jam littora recesserint, salsos cæruleosque fluctus immenso profundo attolli: atque eadem iterum monstra: nam dictu mirum quam sit belluosus omnis iste Oceanus. Spectantur vitulæ & canes marinæ, & ferarum nobilissima, quam Morsam vocant, miræ, & ut compertum est, pugnacitatis, & vix ullis ictibus penetrabilis. Pedes ferme quales castori; magnitudine præstat, & pariter solido utitur. Nam visa & glaciei incumbere, & imminentibus mari jugis apricari: tarde enititur, incredibilis delabenti velocitas. Dentibus illis, quantum apud nos ebori pretium, persuasio gentium facit. Ajebant Russi post Vadigatham diductum mare iterum cogi, iterumque erumpere, quo sermone haud 1595.

affirmem

1595. affirmem Tabin ne Scythiæ montem olim cognitum, & porrectam in ortum Semblam parvo brevius concurrere indicarint, an fretum illud auditu compertum sit, quo diremta a Tartaris America communem cum illis originem vultu ac moribus gentium fatetur. A Pitzora Moschi provincia ad flumen usque Obin quicquid mari prætexitur Samojutæ, Sarmaticum genus non colunt, sed peragrant; adversus immanitatem quoque naturæ & cœli urgentis ipsos animosi & felices. Fœdi quidem vultus & fumo nigri, parvis oculis, pressis naribus; neque ingentia corpora, sed firmæ valetudinis, & ut cuncta fere animantia pernicitate cursus adæquent. Lætos parvo atque agiles non delitiæ enervant, non cura macerat. Qua pedibus incessit, quod manu cepit, id cuique suum est; nec alius possidendi finis, quam animus pararis contentus & obviis. Ita omnia habent quia nihil concupiscunt. Arma sane Scythicum Parthicumque in morem, arcus, pharetræ, sed adversus feras: ab his vestem sumunt, qua totos se caputque & manus induant; ab his victum, crudas carnes, velut amplexi naturæ munera. Delitiæ adeo nullæ, ut panis quoque & usum & nomen ignorent. Id melius arbitrantur, quam irritare maria, quam negantes fatigare terras, & in ulterius semper vota promittere, infensos aliis, infensos sibi. Atque adeo noverunt rates, non imitantur: suoque se tenent littore, nisi quatenus diversa elementa gelu, velut cœlesti ope, coierunt. Sic eunt redeuntque cum Vadigatham & Semblam, deserta alioquin, longo venatu scrutantur. Insulas has esse duas, neque magno æstuario divelli pronuntiabant. Ibi longius, quam norunt ipsi, imperant, quia præter solitudines & feras nihil ultra est. Videre nautæ secundo itinere, qui se principem omnium earum gentium ostentaret: hominem non cultu ullo, non majestate, nisi senectutis, insignem. Nam a Moscho, cujus aliquot jam sæculis aucta dominatio tergum ac latera circumvenit, Riphæi, ut creditur, montes nivibus inaccessi, quos cingulum terræ dixere, & sua illos inopia defendit. Proximi tamen tributum pendunt, pelles ferinas, nec enim aliud habent, magisque belli odio quam metu. Samojutiæ, Semblæ, Vadigathæ litorum prope eadem facies, anceps interdum rupibus & vadis alibi plana. Humus ibi muscosa & palustris, silvis nusquam horret: ignotæ enim, & qualium ubique prodiga natura est, nulli bono usui herbæ sponte nascuntur.

tur. Quo magis mirandum est ramos truncosque arborum passim fluitare: nisi remotiores septentrionis terras vastus, & ipso littorum occursu excitatus abrumpit Oceanus. Eademque vi credibile est dissiluisse quas nunc insulas videmus; forte hucusque olim exeunte Sarmatia. Quamcunque ejus oræ partem naves attigere, fumus interdum & hominum vestigia, non urbes, ne vici quidem apparebant. Interior regio & nemora habere creditur, & lacus, quos perpetuæ nives fundant, alantque. Hæc juxta, ut solum, ut aqua placuit, discreti diversique tuguriis latent, aut specus aperiunt, ad fovenda ignibus corpora contra cœli injuriam. Nec tamen desident. Traha, quam rapiunt incredibili celeritate quadrupedes, haud dissimile cervis genus, Rangiferos vocant, una omnibus supellex. Hac lapsi altas per nives vestigant prædam, mutantque sedes. Totam hanc plagam feræ cum hominibus haud sane ex æquo divisere. Tanta multitudo est leporum luporumque candida cute: tum martes, sabelli, quæque aliæ tantum ob pelles expetuntur. Vrsis (& hi frigore albicant) major solito moles, & quia pabula deficiunt, rabies inaudita; non armorum metus, non mare obsistit, quo minus conceptum odorem impetu sequantur. Ea pestis improvidos nautas, qui littus adierant, fœda morte absumsit: nec aliud sociis quam spectare & sero ulcisci datum. Notabatur in ora eminente sancti & profani triste divortium, cum summis in jugis innumeræ Deum effigies rudem artem sensumque, contra erectæ cruces Christianas manus testarentur. Nam Russi, quos in insulas & partem eam continentis tempestas, aut pellium mercimonia adpellunt, sex ante sæcula Græcos ritus accepere. Samojutæ cœlum atque astra adorant, numina haud aliis iniquiora, tradito more, nec, ut oderint, dissentientes. Sunt & qui lucos apud illos memorent horrendo fragore & visis infames, sacrosque angues, superstitione haud ignota, coli. Cæterum mos Samojutarum minime ferus, & Lappis Finnisque vix dissidet: quanquam olim humanam illis carnem pro cibo fuisse, sunt qui ex nomine, quo vocantur, arguant. Quod si recipimus, annumerandi & hi populis, quorum vitam ætas & exempla mitigarunt; facili ad dediscendam feritatem hominum ingenio. Ad primos Batavum occursus, sola ignorantia pavidi, fugam aut arma prospiciebant. Postquam approbata innocentia, & quædam munuscula ac-

1595.

1595. la acceperant, duo sanctissima, solem & paupertatem suam testabantur, invitos se beneficiis vinci. Omnino, si quid in posterum fortuna annuit, multum momenti in illarum gentium studiis, quæ freto assident. Quanquam & arcibus premi transitum ad retinendos usus reperti maris profuerit, & quo refugium habeant naves, siquid subitum ingruat. Tum, si cura & homines accedant, non minus Vadigatha est insula cultus patiens, quam quæ extremo Danici imperii littore habitantur. Nam ut sub ipso sideris incendio flagrantem plagam, ita, quæ ad utrosque relegatæ vertices gelu stringuntur, admittere mortales, eosque sorte nascendi & assuetudine sibi æquare, contra veterum rationes experientia convincitur. Nullam sui partem natura solitudini damnavit, adeo quidem ut Groenlandia, ad Septentrionem remotior, fruges & sata alat nostrum in morem. Pleraque certe inculta olim jacuisse par est credi, cum adhuc potiora sufficerent. Paulatim sua homines multitudo & discordia longius projecit, terræque maria, & maria terras monstravere. Proxima Obi regio Obdoria est, anus aureæ simulachro & oraculo celebrata. Vltra amnem Molgomzaya flumen alterum, & ripa cognominis, quam Russi non commerciis modo, sed imperio novere. Cætera jam fabulosa, morte hyemem transmittere, vernoque cum spiritu resumere animam Leucomoriæ populos, cum expositis interim rebus permutationem sola accolarum religio peragat; tum hirta hominum corpora, & canina oris species, haud minus vana veterum mendaciis: qui equinis pedibus gentes, & alias, quarum aures nuda alioquin corpora ambiant, iisdem locis asscripsere, ut fere ubique in miracula, & falsas auditiones fama rerum desinit. Quædam horum tamen, & quod certiori testimonio firmatur, capite truncos homines, qui vultus in pectore gerant, aut esse, aut colli brevitate erectisque humeris tales videri, haud pertinaciter refellam; satis gnarus, ut alibi ignium intemperie, ita vi frigoris nimia peccare naturam. Hoc constat, Loppos sequi Imaumque montem, & inter nemora late vagantes Hordas Tartarorum; quorum pars sit Cathaia, conversa jam littorum fronte: inde Sinas & quæ in orientem noscuntur. Idem hic annus infamis rapinis Dunkercanorum, qui triginta & quinque Batavorum naves, in Norvegiam missas lignatum, inermes præter unam omnes, in potestatem redactas avehere cum non possent, magistros navium obsides promissi

in redemtionem pretii secum duxere: & mox e Galliam petentibus non minor præda. Sed una raptorum navis circumventa a Batavis, forti prælio absumpta suorum parte altera, quadraginta trium qui superfuerant supplicio aliquantum repressit grassantem satis feliciter audaciam: simulque liberati supra viginti, qui nave illa capti tenebantur, quique jam singuli bina, aut amplius, florenorum millia vitæ servandæ promiserant.

HUGO.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER QUINTUS.

SUMMARIUM.

Albertus Philippo Arausionense concomitatus Ernesto successor ex Hispania in Belgicam venit. Ibarras & Fontanus in Hispaniam revocantur. Ordinum contra Iesuitarum insidias vigilantia. Albertus Caletum & Ardeam expugnat, Faram Henricus. Hulsti obsidium & deditio. Mendosa ad imperatorem missi postulata. Imperatoris de pace acturos legatos non admittunt Ordines. Elisabetha navibus a Fœderatis adjuta classem in Hispanos mittit. Expugnatis utriusque Hispanorum navibus, Gaditanum oppidum diripitur. Frustra obnitentibus Essexio & VVarmondo Hovvardus in Angliam classem reducit. Philippus vehementer obaratus fractam fœneratoribus fidem reficere necesse habet. Propter tributa inter Fœderatos discordia. Elisabetha cum Gallo de fœdere agit. Promissa Fœderatis ab Henrico auxilia non mittuntur. Regina intempestive æs suum a Fœderatis repetit. Fœderis inter illam & Henricum leges; in quas & Ordines jurant. Horum propria pacta: Henrico pecuniam mittunt. Gallorum in Anglos suspicio. Academia Lugduno-Batava descriptio. Fœderatorum ad Danum legatis auxilia contra Hispanum denegantur. Bironius capto Varembonio fugatoque Cimacensi Atrebates & Flandros vastat. Germani militis seditio. Fœderati frumentum in Hispaniam ferri vetant: navigationis tertium ab illis versus Septentrionem institutæ mirabilis historia.

1596. *Albertus Austriacus Ernesto successor mittitur.*

Estum inde annum Belgæ sub Hispanis inchoarunt insueto gaudio eorum, quæ Gallicis finibus provenerant; tum nova spe ornandoque Alberto archiduci Austriaco intenti, qui pari cum honore successor Ernesto mittebatur. Minimus hic fratrum, quod magnæ nobilitatis solatium est tacitumque regibus & Pontifici fœdus, Cardinali dignitate fulgebat. Exin probatus Philippo Lusitaniæ præfectura, ubi suspenso obsequio & in subditos comitate claruerat, haud indignus habebatur, quem Rex, more gentis inter se fidæ, propiori necessitudine sibi immisceret. Igitur quo majore cum gloria

gloria gentile regimen addisceret, provisa abunde belli & pacis instrumenta. Tutum illi iter ex Hispania in Italiam, perque Sabaudos & Burgundiones Lucemburgiam usque & fines Belgarum. Pedites & turmæ undique agglomerabantur, non modo eunti præsidium, sed exhaustæ militiæ supplementum; quos ille, ubi ad exercitum pervenit, paucas in cohortes, aut alas coegit, partimque veteribus infudit; prudens verum numeris robur, quam nomen & speciem quærere, ne inutili præfectorum turba ærarium & militem oneraret. Itaque & Belgas proceres apud signa infrequentes præfecturis ac tribunalibus amovit, quorum præter nomen & commoda vix quicquam usurpabant; suffectis aliis, qui diu obsequendo imperare meruerant. Statuit alia quoque haud indigna imitatu, ut ne quis signum ferret nisi tertio stipendio. Conquisitæ & pecuniæ, quia recens seditio in metu, & vetera malorum recrudescebant. Et promiserat Hispanus in menses singulos undecies centena florenorum millia, sed quæ primum autumnum haud ultra processere. Trahebat secum Albertus satis magna argenti infecti pondera, quo trajiciendæ per syngraphas pecuniæ damna lucrifierent, & quia cuso in Belgica majus pretium est. Et alias ob longa itinera intutum, nunc valido præsidio defendebatur. Aderat una, & velut pignus clementiæ ostentabatur princeps Arausionensium Philippus Wilhelmus nomine, qui motis in Belgica rebus avectus olim, & honorate Hispanica in aula custoditus libertatem tum primum receperat: quippe Romanam in religionem firmatus, & isto obstrictus beneficio, si fratrem minorem adiret, & gentes, apud quas paterna valeret memoria, pacis medius, aut inter hostes discordiæ causa sperabatur. Neque sane Albertus ipse adverso apud Batavos rumore erat, plerisque nautarum cognitus gratuita clementia, quos per Lusitaniam, in hoc ipsum, ut creditur, comprehensos haud dubie in spem famæ dimiserat. Gratum præ cæteris, quod ejus adventu Ibarras & Fontanus invisa potentia demoti in Hispaniam remitterentur. Sed plures successerant, Franciscus Mendosa, Tarraconensis pelagi præfectus, consilio tum & bello caput: Consalvus Carilia, Girolamus Zapata, & Baptista Taxis; alia nomina, iidem mores; quo magis formidabatur simulata bonitas manentibus malis. Et Fœderati Ordines veriti ne quid vulgus principis Arausionensis aspectu & colloquio mutaretur, ad ipsum scripsere, gratulabun-

1596.

Multa imitatu digna statuit.

Magna argenti infecti pondera in Belgicam advehit.

Philippum Arausionensem secum adducit:

Ejus adventu Ibarras & Fontanus in Hispaniam revocantur.

1595. tulabundi quod viginti octo annorum captivitatem exiisset: cæterum fines suos, inter arma, nisi publico vocatu haud tuto adiri: neque satis ex usu rerum præsentium coram ipsum venire; quanquam ultro confiderent haud eum fore, qui, expertus cum maxime Hispanicam sævitiam, subruere velit patriis consiliis & patrio sanguine fundatam libertatem. Quibus ille respondit, ad reliqua officiose, de patre dissimulans: verum nullius rei auctorem venisse, quæ non utrique partium conduceret, unde se merito secundas ipsorum voluntates opperiri. His tum abstentus, nihil in posterum affectavit, suspectum se Batavis querens, & apud Hispanos generis invidia premi: quare nec arma induit, privati expetens, seu fraternæ gloriæ reverentia. Sed Mauritius illum per legatos, soror Hohenloio nupta coram in Cliviis convenit, dona & pecuniam offerentes; quo domesticam administrationem maximarum penes se possessionum domino certatim purgarent. Ordines autem callidi vitare imminentes insidias, jubent excutere transitus, præcipua adversus Iesuitas cura, ne quid infidum credulam in plebem manaret. At Albertus non his artibus fidere, ita pacis avidus, ut bellum interim urgeret: super præsidia instructo quindecim millium exercitu. Faram in Veromanduis, bello & inopia circumdatam, nisi furtim ac modicis copiis alere ratio nulla erat; quia hostilia circum oppida, & ingens equitatus, tum humentia camporum, quo majora insidentibus munimenta, hoc adituros graviore periculo terrebant. Detrahere obsessores, aut si morarentur majori pretio Caletum aggredi propius fuit, & suadebant per avaritiam præfectorum neglecta urbis munimenta. Id ipsum Parmensis olim, inde Lamota hortatore Fontanus sibi destinaverat: sed gloria cœpti novo imperio servata est. Supremum hoc transmarinæ expeditionis præmium, & freti sui claustra, ducentos per annos Britanni retinuere: quibus intra insulam redactis Francisci Guisii virtute, acceptum regimen urbis Gordanus, mox in propinquum sanguine Bidosanum transmiserat. Neutri cura, quæ bello aut ævo fluxa, reficere. Et erant longe infra sæculum opera: murus lapideus urbem ambiens, arx angusta, & in quatuor propugnacula leviter excurrens: ne miles quidem adversum hostes, sed firmandæ potentiæ assumtus; dum terra marique augendis divitiis incumbit animus, ac, quod frequens turbatis rebus,

Ordines principi Arausionensi scribunt.

Ejus responsio.

Mauritius & soror illi dona & pecuniam offerunt.

Ordinum contra Iesuitarum insidias vigilantia.

bus, ex præfectura regnum fit. Quare nec Borbonius, cognito jampridem interceptas per literas periculo, occurrere potuerat, precario adhuc & tantum volentibus imperans. Quin adeo Bidosanus, celebri jam rumore Caletum peti, sociis e Batavorum cohortibus duabus centuriis haud amplius admiserat, ex conscientia suspicax. Apud ipsum sex aliæ erant. Quæ postquam Alberto relata, quo terrorem latius spargeret, e Valentinianis oppido diversas manus sub ducibus ire, & proximis Gallorum locis miscere tumultum jubet. Præfectus castrorum Christianus Ronæus, Gallorum exsulum clarissimus fama, parte exercitus ambire missus oppidum, omne auxiliis iter abscidit. Nam capto ponte, quo terrestris arctatur aditus, coctili muro turrim, quæ Ricibancum dicitur, ad portus fauces, unde & Guisio quondam in oppidum aditus, semirutis jam olim munimentis, quæ ne tum quidem audito periculo, quisquam refixerat, percussum tormentis in litore positis, defensumque non quamdiu debuerat, victor adscendit. Inde jam Batavorum naves, quæ Flandricum ad littus sedent, quo minus commode obsessis succurrerent, arcebantur. Attamen tela inter, late patente portu, travecta navis Bidosano, quos poposcerat, curandis machinis artifices, & pulverem tradidit, rediitque. Mox & Sancti-Paulio Comiti, qui mille & quingentos Gallos oram ad maritimam duxerat, suppetias oppido laturus, invectandi operam spondebat nauta, ni ipse periculum defugisset. At postquam Austriaci vires coierant, & tela ex incumbentibus arenarum tumulis desuper adigebantur, suburbana primum ædificia ad impetum cessere; mox oppidum ipsum triduo obsessum, cum quassari machinis porta cœpisset, vulgi pavore & domini veteris odio (quippe ipsi regenti, non consilium, non auctoritas inerat) Hispano deditur. In arcem se miles recepit, quæ pactis sex dierum induciis in spem auxiliorum tenebatur. Et Mauritius quinquaginta navium classe multoque milite jam aderat, visurus quid Gallis, quid Anglis esset animi. Sancti-Paulius discesserat. Essexius in propinquo habebat paratam in Hispanos, si forte ingruerent, classem. Obstitit populorum nunquam bona fide coeuntium æmulatio. Nam Viquium, proxima Galliæ præsidia regentem, tentavit Essexius, velletne, si recuperaretur Caletum, custodiam ejus Anglis permittere. Credidere Galli quæ bello quondam Angli

1596.

Albertus Caletum obsidet.

Expugnata urbe in arcem se milites recipiunt.

 gli

1596. gli tenuerant, nunc per amicitiæ speciem indecore repeti. At rex Henricus non quidem obsidio desistere; sed relicto ad Faram exercitu, id potius credens, an quia Caleti aditum desperabat, interscisso æstuariis solo, quatuor millium præsidio Samaram amnem delapsus proximum navale Bononiam advenit: ibi ferendæ opis sera consilia habebantur. Rogatus a Rege ut in terram descenderet Mauritius excusavit, nudatis domi finibus consulendum dictitans. Trecenti ferme milites Campsaniolo duce terrestri itinere submissi, nocte usi & silentio & maris recessu, per fossas in arcem erepsere, exemplum magis obsessis quam subsidium. Plerique, ut propugnacula oppugnantibus patebant, cum Batavo milite in vestigio cecidere: dum cæteri Gallorum, bello inhabiles, præcipiti fuga, seque & alios in exitium dant. Occubuit & Bidosanus. Batavi ferme sexaginta e domuum culminibus fortiter se defensando expressere ut salvi emitterentur. Temperatum fecit usum victoriæ Archiducis præsentia, qui sine multo suorum sanguine Caleto potitus, oppidum extremis Gallorum finibus auctum firmatumque opere, imperio & sermonis usu in Flandriam trahebat; bellum inde maritimum agitans. Egregium hujus victoriæ præsidium haud longe interius jacens Ardea, Britannis olim irruentibus limes oppositus, in potestatem Alberti venit, Galliamque illac patefecit, eadem illius felicitate, hostium hoc majore culpa, quod non improviso opprimebantur. Milites bis mille munito satis loco excessere, honesta turpiter pacti: neque enim dum oppugnarentur exspectavere, sola, ni dederent, mortis denunciatione exterriti. Quæ dum aguntur, Fara tandem fame subacta, Henricus in vicina Caleto loca distinxit exercitum, ne infirmiores civitates, quas metus ingens pervaserat, ad victorem desciscerent. At illum jam & inopia coactum Gallia decedere, Flandri orabant, vim magnam auri pollicentes, Ostendam sibi redderet, quæ sola ejus littoris oram dissociabat, idque ipsum metuens Mauritius introspectum ivit ipse: egressusque curavit, ut militum satis, deinde victus, quæque bello aut operi faciendo idonea, suppeterent. Quod exploratores retulere, simul ipsum mare commodo portu ad oppidum accedere, & cuncta retro æstuariis incerta. Ita dilata hæc obsidio est, ne temere cœpta primorum successuum famam laceraret. Quoniam tamen præter auxilia Galliæ donata

Henricus de ferenda ope frustra consilium init.

Arcis expugnatio.

Ardea quoque in Alberti venit potestatem.

Fara se contra Henrico dedit.

nata magnam partem Batavici militis, ut memorabimus, Anglorum classis absumserat, damnata quies; & quo conferrentur arma, civitatum precibus, consiliis ducum certabatur. Sed dum Gallia Archiducis copias tenet, Mauritiani equites Brabantiam & Belgarum ultima ferro atque igni vastabant; irrupto & Andethanna Lucemburgorum oppido: ubi illæ in Flandriam recesserant, Galli incubuere. Sic alterum semper latus hosti obnoxium. Fusæ & Alberti turmæ, ut quasque casus obtulerat. Atque id maxime tempus multa exercitatione & cura ducis firmato Batavorum equiti documentum sui & in majora fiduciam dedit. Quippe Hispanorum alæ velut inclusæ & resides: Mauritianos contra patentes hostium campi & præda irritabat. Archidux, ubi tempus exeundi placuit, ne quid inutile sibi aut suspectum relinqueret, expeditis stipendiis Italos Tilemontio evocat. Spes & consilia in Hulstum versa quod Flandris placandis, nec minus ex usu Brabantiæ, videbatur. Oppidum veteri structura infirmum; victorque Mauritius, quia longum mutare rotundam mœnium faciem, interim adauctæ fossæ munimenta injecerat. Mox Zelandi, suscepta tuendi cura, castellis par agros dispositis, ruri quam oppido rectius consuluisse arguebantur. Præcipuum loci robur, quod rivus haud procul erumpens, adjutus manu, quo laxiore via in Hontam exiret, retroque in Scaldim ducebatur: nam utroque nomine amnis idem Hulstani agri tergum sinuosus circumvolvitur: sic velut insula undique inaccessa & geminæ ripæ imminens in prædam Wasiæ & Brabantici soli rapinas militem emittebat. Dissecti & in hostem aggeres, & qui intra flumen erant depressi sub jactus ex oppido telorum. Pridem castella Flandri duo arcendos ad excursus objecerant, Ernesto & Fontano jubentibus. Plura Fœderati, queis ripam tuerentur. Bina horum oppido connexa per excurrentem aggerem, quem inter patescens humus transitum ac mutua auxilia occultabat. Haud omnino par utrique firmitudo; præstabat quod Hontam versus Nassavianum vocabatur, quippe subvectioni præsidium ab Axela & insulis Zelandorum. His difficultatibus territi, quos inspectandum ad situm Albertus miserat, ante placita dissuasere. Quomodo enim adversus minas incumbentium castellorum transduci posse nudum militem, vim commeatuum, machinarum denique pigram molem, insidenti cum maxime Scaldim hostium classe, quorum & minora navigia medio vectarentur? Arduum id, anceps:

1596.

Mauritiani hostile solum vastant.

Albertus Hulstum oppugnare statuit: Ejus situs & munimenta.

Alberto obsidium dissuadent.

1596. anceps: nec cætera expeditiora. Solum paluſtre, hoſtem induſtrium, libero navigatu irritum obſidium, nec magis ſperandam oppugnationem contra integros ſemper & recentes. Super hæc Gallorum rex, acceptis in fidem perduellium plerisque, jam validior irrupturus vacua formidabatur; neque dignum ſatis Hulſtum tot periculis peti. Sed flagrantiſſimus tribunorum Claudius Barlota, homo Belga, contra exſurgens travectionem cohortium, Hiſpanis ducibus detrectatam, ſibi depoſcit: Quod cæteros ad metus pertineret, dandum aliquid audaciæ & fortuito hoſtium errori aut formidini. Staturas bellorum vices, ſi paria altrinſecus conſilia & virtus in ſingula fingerentur. Res in præſens diſſimulata paucis conſciis firmatur, quo facilius hoſtem fallerent, quem inſpectis locis inhærentem amovere primum erat, nec eventu caruit. Nam Ronæus ponte impoſito Scaldis flumini, Brabantiam inferre ſigna juſſus, quo Bergis aut Bredæ terrorem faceret, Mauritium compulit relicto ad Hulſtum præſidio, quod Solmenſis regeret, reliquo cum agmine anxium ſequi. Modicæ tum, ſiquando alias, Fœderatorum copiæ: quia parcendis ſumtibus fines duntaxat tueri placuerat, cujus conſilii rationem hic præcipue annus improbavit, & damno & impendio gravis: pars militum Anglicanæ claſſi conceſſa aberat: pars in Galliam profecta liberando Cameraco; quod reſtabat in præſidia ferme abſumto. Miſſi quippe Germani nuper, nec novæ cohortes conſcriptæ. Duo vix penes Mauritium millia, queis incertos hoſtium conatus ſequeretur; ſed repetitus e Gallia miles mox advenit, octodecim centuriæ erant. Barlota interim (cui Biſſa aderat ſpem præfecturæ præcipiens) lintres e proximo Flandriæ caſtello per ſtagnantia ripæ obſcura nocte in alveum adigi jubet. Mille quingenti aut paulo plures ſequebantur, Walonica Barlotæ & Germanica Teſclini cohors, armis & dierum aliquot alimentis graves, undas inter & cænum lapſantibus veſtigiis. Tandem impoſiti navibus (nec enim vada aderant) tranſitus inultos habuere, ſilentio ſuo & Batavum claſſicorum indiligentia, qui ut periculis intrepidi, ita cuſtodiæ ſegnes, hoſtem per aquas volutantem, quod promtum fuit, ſcaphis non turbavere. Iam vero tela per tenebras vana; nec in tempore oppido proruptum: ſed modico ad ripam munimento triginta milites, quos locum ſervare juſſus & ratio fuerat, temere egreſſi cæſique, hoſtem machinarum & receptus egentem

Perſuadet Barlota.

Exigua tum Fœderatorum copia.

Barlota in Hulſtum ducit.

Batavorum indiligentia tranſitum habet.

tem utroque instruxere: secuta mox pugna, sed nocturna, eoque turbida, haud internoscentibus se sociis aut hostibus, primo tamen impetu Germani, qui cum Barlota venerant, cæso Tesclino duce, vertere terga, ac frustra retenti augescentibus aquis & obscuræ morti occurrere. Restituit fortunam obnixus cum suis Barlota, voce clarum intonans, redactique in oppidum aggressores. Numerum cæsorum utrique in majus celebravere, pro victoribus agentes, Solmensis quod signa, illi quod captivos abduxerant. In supplementum Germanorum milites nonnulli, quos ultra flumen Claudius reliquerat, illecti pretio ut tranarent, peremtorum spoliis ornabantur. Tum si quid juxta editum (namque intus aggeres adversus augmenta fluminum intercursant, haud perinde ac Mauritius jusserat custoditi) nocturno subitoque opere hosti occupatur. Hæc ubi per Brabantiam sonuere, duces ambo diversis itineribus eodem ruunt: Princeps ut crescentem turbam insula depelleret; ille, ne pauci, qui intraverant, copiis hostium aut fame circumvenirentur. Nam sola illis, quæ humeris ipsi asportaverant, alimenta: curribus, navigiisque nulli aditus. Sed frustra laboratum Mauritio recuperare insessa, quia Ronæus trans Scaldim raptas cohortes quinque, Walonicam scilicet, Neapolitanam & tres Hispanicas, haud sane illæsas, invexerat; reliquo cum exercitu Albertus ipse ulteriorem opplebat ripam. Mauritius ultima Zelandiæ ora Cruningæ subsedit, inde quantum poterat militis oppido immittens: nam Zelandi acriter socios obtestabantur, ne se negligerent; in quos & validus & victor exercitus, propinquo ex Gandavo & Antverpia commeatu, vi tota incumberet. Igitur Transrhenanis urbibus, & queis locis hactenus formidabatur, excitus miles: finium custodiæ tyro conscriptus auctoratusque dimidiatis stipendiis. Decretum insuper, ut justorum militum per Britanniam delectus haberetur ad duo millia: rogata Regina tantundem ut ipsa huic necessitati contribueret. Rex vero Galliæ oratus ut vacuo ab hoste tempori instaret, ultroque ipsius fines incurreret, pacis, quam jam sperare cœperat, consiliis tardabatur. Interim Hulstano agro eques Hispanicus, Batavus, hac, illac inductus, subitum terrorem & cladem miscuit. Major vis penes Batavos, & quoties æstus campos inundabat, navigiis impune vehebantur. Tum oppidum inter & contiguum oppido castellum, quod Scaldim atque adeo

1596.

Noctu cum illis vario Marte pugnant.

Loca edita aggeresque subito occupat.

Albertus & Mauritius accurrunt.

His frustra laborat recuperare insessa.

Zelandorum apud socios obtestatio:

Novi Fœderatorum per Angliam delectus.

1596. adeo hostem spectabat, contemtis munimentis dabant se in apertum; quo velut ludibrio irritati hostes, cum refugis instarent, oppidanorum telis & densiore eruptione turbabantur. Tormentorum inopia hæc evenire, sine queis nihil profici, manifestum: in transvehendo difficultas erat. Paulatim virgultis fascibusque solidantur madentia: in æstuario devinctæ inter se naves ea firmitate, ut pontis usum præberent, & in ultimo ripæ regiæ lunata munitio. Hinc machinæ oppidum contra & castellum excutiebantur: tum vero duæ, quæ primo incessu obvenerant, insula in ipsa, & ut cæterarum quæque traducta, in hostem diriguntur. Postquam aliæ aliarum præsidio complures pervectæ erant, tutandos ad commeatus castellum, quod diximus, oppido avellere, & sibi vindicare flumen Ronæus aggreditur. Quod postquam modicis assultibus non successerat, machinarum ac tubarum sono, quo propalam confessus agitata pavorem hostibus, suis alacritatem inderet; dilecta insuper concubia nocte, ire Italos mediumque aggerem, qui e castello ad urbem ducebat, insessum munimento hostium perrumpere jubet. Exactæ tenebræ per vulnera & cædes, cæco strepitu, dum ambigui quamvis ictus in confertos cadunt, nec ulla declinandi providentia est. Mane pulsum præsidium. Atque interim Germani earundem partium, quo vim astu juvarent, locis palustribus atque incustoditis enisi, vallum castelli exterius penetrant, rescisso palorum ordine funduntur vigiles alieno periculo securi. Sic dum partem alteram alterius auxiliis arcet, in utramque victor, toto eo die castellum machinis pulsat: &, ut erat aggere structum uliginoso, facile disrumpit. Inclusi haud pauciores octingentis, quanquam nec ruina satis patescebat, & nulla cominus arma senserant, pontem hosti captum & dubia casuum, aut præmatura formidare; illorum maxime contactu, qui nocturnis e præliis profugi cæteros sibi miscebant, nec quenquam integrum patiebantur. Projecta arma, vis, clamor, minæ in præfectos ni continuo dederent. Cum jam suppetiæ a Solmensi ducerentur, sero diei exiere, irrisi hostibus & apud suos impuniti: intantum scilicet corruptis sæculi moribus, ut non mala sæpe quam remedia formidabiliora sint. Spe citius Hispanus facilem nactus præstructumque aditum, quod fossæ proximum siccabat: inde quæ fossa ambiuntur munimenta dolis & impetu afflictabantur. Simul ope castelli jam

Obsidii Hulstensis Historia.

tutum

1596.

tutum instruere flumen, cingere copias, castra disponere: levataque rerum pretia, quæ difficultas transportandi ad famem usque manipularium intenderat. Concupiverant obsessi pertusis molibus aquarum vim in hostem vertere, sed aderant derivandi artes, quique aggeres illorum in potestate exciti contra præsentes ad usus. Igitur ad eruptiones versi subter mœnia specus duxere, quibus improvisi emergerent; multamque post cædem relata signa captivique, nulla redeuntium clade, cum vicinas inter administrationes securos, in ludo interdum & alea deprehenderent, quæ nunc militaris otii oblectamenta sunt: aut, si clamoribus excitus densior hostis ingrueret, levi prælio, tardo recessu periculum vitabant. Plurimum noxæ tormenta attulerunt, & missiles flammæ: quippe adversus urbem procedentibus inanes corbes prætenti, qui visum non & tela arcerent. Nec tantum qui machinarum pericula tractabant, sed ducum haud pauci sternebantur. Et hos inter Ronæus, quo consultore pleraque per Galliam præclare gesta Hispanis; nisi quod eadem jubendo Albertus & Fontanus; & Parmensis in se verterant. Gente erat Lotharingus, domo nobilis, ac Gallicorum motuum per initia Francisci Valesii fortunam ac partes secutus. Mox Guisius hominem, non minus callidum, quam fortem, & qui nihil profuturum turpe duceret, largiendo suum effecerat. Annis ultimis multa Hispanorum consilia clam Henrico significaverat, velut reflectente in ipsum studio: re vera quo majora conatuum occultaret. Castrorum præfectura, morte ejus vacua, Hermanno Herenbergensi traditur. Oppidanos suæ insuper angustiæ in vulnera impellebant, minaci circum aspectu aggerum atque collium, quos Varax ei rei sub Archiduce præpositus undique machinis armaverat. Ita nihil tectum extra turpes sub humo latebras, aut quæ imminente vallo obumbrabantur. Solmensis, perfosso crure æger, imperii munia per nuntios & tribunorum colloquia exsequebatur. Et ipse Mauritius propinquo e littore cuncta inspectabat. Tum qui defecti vulneribus, aut armis inhabiles, quinquageni prope per dies singulos, vicinas per insulas atque aliarum urbium hospitia exonerabantur. Pironemque Zelandiæ tribunum vigilanti studio exercitus labor valetudine fessum dimisit. Supplementa, & quæ bello aut victui necessaria indidem advenere, Ernesto Nassavio, ac postremum Dorpio duce. Crevitque paulatim præsidium, donec in oppido sex & tri-

Ronæus occiditur.

 ginta,

1596. ginta, Nassaviano in castello sex centuriæ forent. Frumenti vero ea copia, ut, cum intra oppidum servari commode nequiret, pars navibus sit imposita. Id vero hosti vix ferendum, commeare toties navigia se obsidente. Igitur portum versus opera protendere, & modo hac, modo illa ex parte machinis insequi: frustra plerunque, cum paludum interventu & spatii longitudine ictus elanguescerent, atque ultro ipse Nassaviano e castello telis petebatur. Æstus quoque aquarum subinde vehementior incommodum dabat. Inde Itali Marchione Trivici regente aggressi munimentum, quod recens oppidi portæ castra spectanti Solmensis præduxerat. Primo fodientium nudi apertique impetus: at ubi ex vallo conspicui telis urgebantur, structis duobus aggeribus latera cinxere. Tum incussæ machinæ: scandentesque mox Itali in ipsam munimenti radicem, prælio dejiciuntur, unde resurgentes Zelandorum manu densaque vi glandium & missili igne fugabantur. Assumta aliarum nationum subsidia: & sibi quæque constiterunt, quo virtus discretior elucesceret. Quin & proprium e beneficiariis agmen progredi jussum, præeuntibus signis, non militaribus modo, sed quæ sacris & suppliciorum solemnibus usurpantur. Hispanis id solitum veteri exemplo, quoties profanam adversus barbariem certaretur, & quia gens addicta religionibus non aliud majus audendi incitamentum habet. Contra nitebantur singulæ cohortes per vices custodiarum, ac pene ministra bello oppidanorum turba tela ac faces ingerens. Ita tres per alternos dies acriter pugnatum, majore aggressorum pernitie. Etenim priorum ordinum milites, gravem per armaturam vice muri cæteris, ut glandibus impenetrabiles, ita si cominus tenerentur vitandos ad ictus immoti seque & cæteros impedierant. Tandem ab impetu ad artes ventum, & utrimque cuniculi, quanquam alteroversum promoti, damnum æquaverant; pro oppugnantibus fuere, qui planitie dissilientis soli, ac partim scandentis, suorum & hostium stragibus juvabantur. Ea vero dira facies, cum per iniqua exstantibus tumulis loca & humum sanguine lubricam, ubi calcandi commilitum artus, attoniti iris, instabiles gradu truderent, truderentur. Ad extremum coorti hostes defensorem impulere, ac quo minus secuti una vallum irrumperent, quod multis ictibus hiare jam cœperat, agger lunata specie & fossa structa interius Solmensis providentia, atque eo conglobata militum manus, obstitit.

Nec

Nec longius Hispano usus munimenti, quamvis multo sanguine ac labore constantis. Nam quicquid ejus restabat obsessi cuniculari pulvere disjecerunt: quin & areæ, quæ eum locum vallumque inter patebat, specum subjecerant, cujus obscuro ore glandes in hostem jaculabantur, qui vix sero cognita fraude, fauces obstruxit. Sed cum retro quoque obsessores cavum occluderent, injecto prius igne compressa vis flammæ hostium aliquot terra obruit. Non cessabant illi interim quod reliquum fossæ subductis aquis siccare, quatere vallum machinis, eo violentius, quia mœnium ruentia destitutis infra palis sustinebantur, quaque defecerant munimenta oppidani fasces & aggerem inferebant. Nec levis oppugnantium labor in propugnaculum, quod portus aggerem contingit: verberare id machinis infeliciter cœperant; nam incensus forte pulvis ei operi destinatus adstantium plurimos rapuit, fragore ac tremore tanto, ut trans mare Middelburgi quoque sentiretur. Vbi hoc casu, sive alias lassi obsessores aliquantum remiserant, sexcenti, lecta Batavorum e centuriis manus, claro meridie, quo tempore undæ decreverant, scaphis vadisque flumen & quæ ultra sunt æstuaria superant: improvisique adeo diversis locis involavere, ut Hispani, qua se munierant, vallum suum intra cœderentur. Posita contra navigantes tormenta, quia devehi non poterant, transfixa clavis; mox turmas & octingentos pedites in auxilium suis aut ultionem adventantes ita repressere, ut redierint egregio cum decore, nulloque aut facili damno. Post & alibi nec minus prospere eruptum. Instabat percutere mœnia Hispanus, unoque jam loco in vallum penetrabat, qua parte interior nulla munitio erat; quanquam fieri id Mauritius jusserat: qui omiserant, oppidanorum penuriam & tot simul laboribus imparem militem excusavere. Hoc statu, more belli, Albertus periculum denuntiavit obsessis, ni dederent; acceptoque responso forti, non tamen impugnationem rursus audebat, quia priora certamina duobus millibus haud minus demserant: plurimique duces & fortissimus quisque ceciderant, dum continuas ad clades cunctabundum militem exemplo trahunt, novum apud rectorem decus sibi & gratiam certantes. Sed & affectorum incredibilis multitudo, cum jam vicinorum urbes excluderent, campis procubuerat: quæ spectaculi fœditas miserationi formidinem miscebat. Occulta igitur fossorum opera subducere vallum parat, haud satis certa spe, quan-

1596.

1596. quamdiu recentes in oppidum vectari conspiciebantur. His anxium fors antevertit. Nam suspecta hostis tam rapidi quiete, ex obsessis alii insulas & vada quæri, unde flumen ac naves invaderentur; pars erupturas ab imo in urbem insidias, queis non frons, ut hactenus, sed terga quoque intuta redderentur, aut per ruinas impetus subitos, ut multa invenit metus, sibi, mox aliis figurabant. Facundi subito attollere hostium, suas imminuere copias; quæ diebus iisdem feroces contemserant, ut maxima malorum loquebantur. Concurritur ad Solmensem, ubi frequenti consilio (idque ipsum fuere qui reprehenderent, quod non apud se potius, aut cum delectis deliberasset) centurionis deditionem suadentis hæc fere verba fuere: Si non maxima pro hoc loco edita essent virtutis documenta, ambigerem & ipse salutis an gloriæ viam rectius sequeremur. Iniqua est fama, quæ satisfieri nondum sibi patitur. Quoties hostem toleravimus in nos effusum? quoties irruimus ultro? Sed ille nimirum cladibus etiam proficit: nobis supplementa nunquam tanta adveniunt, quantum vincendo perit. Totius mensis certamine detrita oppido munimenta: nudum aggerem cum hoste divisimus: interiora vallando humus quoque absumta est. Quid igitur moramur? Venturumne exercitum ut hostem, quem arcere non potuit, præsidiis ac sedibus pellat? procul hæc quidem exspectatio: Gallia & ultimæ Gades spes nostras tenent. Mille hic & quingenti sumus, quos vocant prælia: mors cæteros habet, aut vulnera retentant. Circumsidemur viginti millibus, quorum nos armis obrui etiam possumus. Quid jam memorem depressas sub terram insidias, a quibus nulla virtus tuta est? Indefensis & inultis pereundum. Enimvero a majoribus ita nos accepimus, forti vera pericula nunquam contemtui esse: temerarios nec apud prudentes laudem, & certe exitium sequi. Tum vero longe alia apud nos atque hostem bellandi ratio est. Nos paucis stipati legionibus pensandum habemus obsequii alacritate quod numero deest. Ille dominator, opum inexhaustus, prodigus militis, vili constare putat, quod sanguine emitur. At quem eum in hostem futurum creditis, qui suos ita projicit? miserum vero militem, si toties contemta morte vitam nondum meretur. Quid, quod & patriæ interest, ne dum pauca pertinaciter tuemur, cætera eidem furori tradantur inermia? Sit sane superior ille, quem validiorem negare non

possu-

possumus. Habeat solum, sed cruentum suorum cædibus. Nunquam se nimium hac victoria jactabit illis, qui tot hic duces, tot commilites requirent. Accurata timoris defensio non omnes flexerat, præcipuo resistentium Matthia Hellio. Is enim clamare, novum hoc prorsus belli nefas, ante oppugnationem vallum deserere, & exitum ab hoste precari eo ex loco, quo suis adhuc aditus pateret; spatium saltem vel ad deliberandum sumerent: posse interim muniendo excludi hostem aut proruptione depelli, dum Ordines, dum Princeps consuleretur, qui propinqua insula, sollicitus oppido, nihil dum tale exspectaret. Prælata fortibus tutiora, & Solmensis, qui paulo ante Mauritio duraturum se in extrema promiserat, Ordinum quoque literis ac pollicitis in id ipsum animatus, nunc subito militi metuens, seu quia experimento cognitum est generosos impetus & præliis invictos adversus obsidium bellique tædia non idem valere, maturandam judicavit deditionem, ne, qui intus esset rerum status, transfugarum indicio proderetur. Conditiones pene ipsi præscripserunt, avidiore gaudii Alberto, quia non speraverat. Sub finem Augusti mensis, cum centuriones non minus sexaginta militum haud minus quinque millia obsidio imputaret, traditum in potestatem ejus Hulstum, Nassavianumque castellum armis intactum: reliqua ripæ munimenta effugientes præsidiarii corrupere. Graviter ferre Batavi jacturam oppidi & tributorum, queis Flandria in partem onerum vocabatur: accedebat metus a victore exercitu, cui multum adhuc anni supererat: & quam posthac urbem substituram, si tactum ab hoste vallum ad deditionem sufficeret; si tria hominum millia pugnando morari hostem non auderent? Apud multitudinem atrox in Solmensem rumor velut emollitum uxoriis amoribus, ut fere vulgi solatium est, unum publicis cladibus reum destinare. Nec Zelandi distulerunt gravem jamdudum, quia imperiosius agebat, suarum cohortium demovere præfectura; non egere se opera ejus professi, reliquum dissimulabant: sed ipse, ut audiret, conscius voce ac scripto occurrit, necessitatem excusans. A fœderatis Ordinibus novam accepit cohortem, Zelandis haud prohibentibus: testatusque est tredecim se annorum militia eum in res Batavas induisse animum, ut acceptas a paucis injurias facile publico condonaret. Vberrimo suorum plausu Cardinalis excipitur; quia non infœcun-

1596.

Hulstum Alberto deditur.

Cujus jacturam Fœderati graviter ferunt.

Atrox in Solmensem rumor:

A Zelandis præfectura demovetur;

Novam ab Ordinibus cohortem accipit.

1596. cunda virtutum Austriaca domus, & ipse Gallici limitis & Flandriæ restitutor, septem post annis reversam, ac tum forte continuam, felicitatem triplici victoria impleverat. Sed favoris & gaudii præsens usus; sequentia haud ad eam spem fuere. Bello propere defunctus, cum exhausta partium militia, simul & ærarium, quietem anno daret, efferendis aliter finibus oculos animumque adjecit: misso fratrem ad imperatorem Francisco Mendosa, qui regio nomine multa postularet: Vt Vesontio libertatem sibi sub imperii Germanici reverentia jam olim vindicans Burgundiæ, quæ sub Hispanis, adjiceretur: ut Aquægranenses parere decreto cogerentur, quod jubebat Romanæ religionis accipere magistratus, ac proinde diversos ritus dispellere. Illud vero quasi pro Ansiaticis urbibus, ne impune Anglos mare prædando infestum habere permitteret. Vtque Hispanus ad conscribendam in Germania juventutem, quod ante permissum duntaxat, publica auctoritate juvaretur. Sed præcipue in Clivios ac Iuliacum spes e longo jaciebantur, ubi rapta morte subita insani ducis uxor novis suspicionibus veteres discordias incenderat. Retinebant regimen consiliarii, plerisque indigenarum procerum invitis, & revalescentis ducis falsa fama fruebantur. Hi, quia statim uxorem duci aliam Lotharingici sanguinis destinabant, crediti prioris necem optasse aut struxisse, prosperisque jam rebus Hispanicis eo ferociæ venerant, ut Brandeburgici & Palatini Neoburgici procuratores finibus juberent excedere. Quin & ad Fœderatos misere, audacter sciscitatum, ecquid ab ipsis exspectandum haberent. Ordines, & suæ imbecillitatis & hostilium virium conscii, modeste respondere: amicos se & Brandeburgici & Neoburgici; nec eo minus tamen ipsis quoque pacem servaturos intra pacis jura manentibus. Monitos tamen velle, ne in Germaniam magno malo vires externas accerserent. Mox iidem illi Brukium comitem, & qui alii Protestantium, ut conjurationis reos, accusabant, parabantque dejicere honoribus: quin & Alberto excusatum miserant, quod dissimulare multa & in secundiora occasionem differre cogerentur. Effecit Mendosa horum ut auctoritas imperatoris decreto firmaretur: pluraque cum posceret, & imperator ostenderet Protestantium se metuere offensam, quorum ad Turcicum bellum necessaria ipsi esset opera, dixit Mendosa, ita longinquis armis obviam eundum, ut ne propiores injuriæ interim tolerarentur.

Albertus magno plausu excipitur.

Mendosa ad imperatorem missi postulata.

Hispani in Clivios & Iuliacum spes jaciunt.

rentur. Pacis, quanquam spe nulla, mentionem tamen ut gratam Germaniæ Hispanus admittebat; scripseratque Albertus Philippo eam in sententiam. Itaque imperator ad Ordines misit virum nobilem, qui venturis legatis commeatum posceret; quod cum illi excusarent, ex voto Hispani, onerabantur recusatæ pacis invidia. Nec minus tamen Albertus parentes sibi populos spe pacis detinebat. Atque hi dum circa Belgicam casus eveniunt, Anglorum interim Batavorumque classis, cujus ante memini, Hispanico mari victrix ferebatur. Causa mittendi, quia compertum Reginæ vim navium Philippo contrahi, qua portum in Gallia aliquem, aut juxta, prehenderet. Nec dum illæ octo ante annis minæ exciderant, & quod Hiberniam Tirono duce imperium exuentem Hispanus auxiliorum spe tunc cum maxime animabat. Vires defensandis finibus paratas, quia sumtus & occasio aderant, cunctantem in hostem vertere ultro placitum. Coierant e Reginæ navibus sedecim, & minores quadraginta, sed bello idoneæ. Quinquaginta additi ferendo militi & commeatibus. Copias omnes regere jubetur Robertus Essexius comes, ætatis decore Reginæ haud ingratus; curam navium Carolus Howardus maris præfectus accepit: pari uterque jure, quod ausis ejusmodi anceps & eventu noxium apparuit. Et dispar utrique ingenium. Iuvenili calore Essexius imperatorium sibi nomen ac gloriam quærens, Reginam impensas muliebriter fugientem, periculi ostentatione, in arma pellere solitus. Quoque magis classis procederet, ipse de suo non parum contulerat, auctor consanguineis & familiaribus, ut sequerentur exemplum. Howardus ætate & rerum usu cautior, contra tendere, & quantum posset moram afferre classi: cumque parata jam esset, tum quoque Reginæ persuaserat, Essexium ut literis hortaretur, desisteret ancipiti cœpto, quæque impenderat ab ipsa reciperet. Ille ni plane vetaretur, navigaturum se bona cum spe respondit. Nec æmulum sibi adæquari imperio recusavit, gnarus valere apud nautas auctoritate, minusque reprehensurum queis gerendis socius foret. Quin & alios, quotquot poterat, inimicorum, ne domi gravius nocerent, honorum specie, Comites assumserat. Additi utrique in consilium viri militares, & valere jussum, quod pluribus placuisset. Præcipua Reginæ cura, ut classis in Angliam aut Hiberniam structa, & quæ in id usui esse poterant corrumperentur. Præterea si & India adven-

1596.

Imperatoris legatos de pace acturos Ordines non admittunt.

Elisabetha interim classem in Hispaniam mittit;

Essexii & Hovvardi ductu.

1596. adventuræ naves aut aliunde præda intercipi posset, inde bene meritis præmium foret. Batavis naves ex fœdere imperantur viginti quatuor, instructæ ad bellum pene omnes, queis rector datus Iohannes Duvenvordius Warmondus, ad quem per Hollandiam rei maritimæ imperium post Principem summum pertinebat. Etiam delecti Britannicis e cohortibus, quæ per Belgicam militabant, robur classis, & exemplum tyroni poscebantur. Nec Ordines negare sustinuerunt, etsi exhaustis nummis mala, quæ acciderunt, metuebantur, quo infensiorem Reginam tali officio placarent. Profectus eo cum milite Ludovicus Nassavius Iohannis filius, Philippi & Ernesti germanus, clara posuit virtutis rudimenta. Plimutho XXIII Iunii die evecti duces præconio edixere, nulla sibi nisi in Hispanos arma, populosque Hispanici juris, & qui eos navibus, machinis, milite commeatuve instruerent: cæteras itaque gentes tutius facturas, si classem sequerentur, aut mari decederent. Promissa & transfugientibus impunitas. Spes omnes & paratus ad prædam magis, quam bellum erant; quia procul domo, procul auxiliis, infestas inter terras, ambigua maria & implicitos tempestatibus commeatus nulla mora satis tuta est. Nec id veteres tantum annales docebant, & Lusitanica haud ita dudum expeditio, sed & anni prioris per Americam successus longe infra vota. Ex eo potiora videbantur, quæ subito impetu vim hostium haud leviter afflictabant: incognitumque illis qua parte peterentur, paulo antequam ad Gades perventum est. Huc convenire naves omnes jussæ arcanis literis, quas obsignatas præfecti acceperant, hac lege, ne aperirent, nisi diversos a classe procellæ tulissent. Nobilissimam hanc urbem prima a tempestate (Tartessum tunc nominatam haud pauci volunt) & mox Tyriorum coloniam, dictam terrarum terminum, neque priscæ opulentiæ nunc etiam degenerem, indicasse sufficiet: situm & cætera innumeri tradiderunt. Hodie quod insula non est, ponti debetur, quem Suacum vocant. Is namque diremtum modico æstuario Hispaniæ litus conjugit, qua parte cultores olim Vandalos regionis nomen testatur. Vltra est fretum illud, quo primum Oceanus terras irrumpit; citra sinus occultandis navibus commode patescit. Ac tum forte classis ingens partim Americano accincta itineri, partim in bellum parata, sub ipsis insulæ castellis desidens, non tam Anglis exscendendi difficul-

Batavi imperante VVarmondo viginti quatuor naves Anglis adjungunt.

Ad Gades classis convenire jubetur.

Vrbis situs.

Classis Hispanica ingens apud Gades.

difficultatem, quam spem prædæ uberioris, fecerat. Galeones erant quatuor, Epidauriæ duæ, armatæ omnes machinis quinquagenis aut amplius, hominibus ferme septingenis. Regis ipsius naves bellicæ una & viginti, onerariæ ferme totidem, sed & ipsæ machinis vicenis. Fregattæ tres, octodecim quæque machinas expeditas habebant, oneratæ pluribus in usum. Classis, quæ Vlissippone, ac per alios Hispaniæ portus, armabatur: nam maritimarum Hispaniæ virium pars duntaxat tertia hic erat. Aderant & privatorum naves ex Hispania, Italia atque aliunde, inermes aut leviter instructæ quinquaginta. Nec procul ab urbe naves longæ una & viginti. Flagrabat Essexius, antequam formido exolesceret, turbidos impellere, ne componendis viribus aut consiliis spatium daret; quod si obtinuisset, & sane Batavi annitebantur, plurimum gloriæ prædæque partum erat. At Howardus creditas sibi naves, regias præsertim, quas Elisabetha periculis objici satis destricte vetuerat, vento, tum forte sævienti permittere verebatur, qua angustum maxime pelagus & vadis infidum erat. Ita res dilata, amissa occasio est. Postridie (Calendis id Quintilibus fuit) quo minus statim prælium coiret, maris recessus obstitit. Ineuntibus fretum a læva portus est Regalis nomine, huc se Hispanicæ naves retulerant: Galeones præter & longas, quæ propius urbem ausæ consistere, qua litus in linguam excurrit, quam Punctale indigenæ vocant. Sed aggressus has levioribus cum navigiis Franciscus Verius, mox & Essexius, ita pressere, ut pontem Suacum petentes, & posito ibi machinamento sublatæ, in fretum, atque inde interius mare evaderent. Galeones Essexius & Howardus per horas quatuor tormentis verberaverunt, hoc acrius quo crescens maris æstus propius eos admovebat: evenitque hoc tempore ut navis Hollandica, centurionis Petri Henrici suo igne ac pulvere per incuriam dissiliens, breve hosti gaudium daret. Nam statim Galeones non ausæ prælium exspectare præcisis anchoris in vada impactæ, elapsis vectoribus. Pars abductæ, pars arsere suo aut hostium igne. Anglorum una simul conflagravit. Nec parum terroris inde in Hispanos datum, solitos moli navium fidere: adeo ut rex Philippus accepto hoc nuntio statim Neapolim, Genuam & in Siciliam miserit, ut quæ illic erant naves longæ subsidio accurrerent. Rogati & Melites Insulæ equites auxilium ferre: sed qui illic militabant Galli, quo minus

1596.

Hanc sine mora impellendam censenti Essexio resistit Hovvardus:

Quo favens occasio amissa.

Classis Hispanicæ expugnatio.

Qua territus Philippus undique subsidia petit.

1596. pareretur, intercessere. Post navale prælium Essexius vergente jam die, ad Punctale obsistente nemine exposuit militem, & nautæ Hollandi, irrupto castello quod mari imminet, signa extulere. Missi alii, qui pontem Suacum rumperent, ne inde auxilia adventarent, imperatum effecere. Defensandam ad Vrbem concurrerant Hispani nobiles, qui circum colunt, pedites sexcenti, totidem equis advehebantur. Quos adversum mittitur Ludovicus Nassavius cum hastatis quadringentis, voluntario Brittannorum agmine; nec longum prælium in armorum insuetos. Prima cæde impulsos nulloque ordine in urbem refugos persecuti victores, dum recens terror, pars mœnibus, pars effractis portis irrumpunt. Gaditani initio summam tectorum planitiem insistere: inque hostem per vicos palantem jacere lapides, pondera saxorum moliri. Mox, ubi forum & curia tenebantur, in arcem conglobati, tum oppidani, tum centuriæ militum duæ haud diu restitere; quippe & præclusum ad se aditum, ponte quem diximus, insesso, intelligebant. Ita obsides dati primores civitatis in centies & vicies mille ducatos: qua pecunia vitam tantum pepigere: sed hi obsides avecti mox in Angliam, cum redemtionem Regina non permitteret, novis injuriis irritata, in custodia perierunt. Actum & inter Petrum Herreram mercatorem Hispanum & Essexium, de redimenda oppidi ac navium populatione, vicies centenis florenorum millibus, haud aversante Essexio, quod prædam cerneret inter milites perituram nullo in cætera usu. Sed improbavit pactionem Medinisidonius oræ proximæ curator, maluitque & Regem classe & decem civium millia fortunis exui; id tum in dispendio lucrum ratus, si nihil inde hosti accederet; oppidum igitur direptum est, haud levi etiam in mercatores Batavos damno, quorum plerique longinquas per negotiationes hostibus miscebantur: qui jacturam hanc trecentis millibus æstimavere. Quin & navis Batava cum fiducia edicti ad Anglos transgrederetur, quinquaginta florenorum millibus spoliata est, hoc obtentu, quod hostilis esset pecunia. Simul Americana classis mercibus onusta navium triginta duarum, cum præsidiariis aliquot ab Hispanis exuritur. Haud minus tum pretio centies centenis florenorum millibus flammæ datum. Hinc inter duces certatum, monente Essexio retinere victoriam: dum major ex improviso fama vicinos portus ipsamque Hispalim terrore concuteret; posse perfodi

Angli & Batavi Gades irrumpunt.

Navium oppidique partam redemptionem improbat Medinisidonius. Oppidum diripitur.

Americana classis ab ipsis Hispanis exuritur.

di angustias, quibus demtis urbs ipsa insula fieret: paratum se dictitans, si abirent cæteri, cum quadringentis militibus aut egregiam patriæ præstare operam, aut hostili in solo fortiter occumbere; si non aliud moræ pretium, prædas certe navium aut vectigal immensum ostentari e freto, quo Europa atque Africa proxime coirent. Sed Howardus, velut famem metuens Essexii gloriam premebat, cui res & nomen parta Gadibus captis navali alterius successu neutiquam æquabantur. Et verum erat Anglos haud multo cum penu domo egressos, ipsaque in urbe profusa temere, quæ multos in dies suffecissent. Sed nec Warmondus audiebatur in mensem alimenta suis e navibus classi offerens: posse interim, ut ventus tulisset, Italia aut Britannia commeatus peti: ne Pænos quidem negaturos, quibus assiduum in Hispanos bellum. Incenso oppido facta vela, & quanquam iterum demonstrabat Essexius onustam argenti classem America abusque ferentem non minus septuagies centenis Florenorum millibus, & India alteram remeare, parabilem prædam, si, quod secundum Gades optimum erat, Azores insulæ sub æstivum solis pulsum, quas Belgæ popularibus quondam suis habitatas inde Flandricas vocant, peterentur, interceptis celeritate auxiliis & rei fama; prælata tamen alia, quæ specie acccuratæ providentiæ fortissima plerumque ausa corrumpunt. Quin ne obviis Hispaniæ portubus naves detraherentur, eadem quæ ante invidia periculum suarum navium & victus inopiam præferebat: tantumque apertum littus & infirma oppidorum in raptus inglorios cessere. Ita factum ne spolia & cineres Gaditanæ urbis minimum ejus conatus essent, cum offerret se Hispania terra ac pelago vastandam, nisi concors nunquam æqualibus imperiis potestas obstitisset, & frustra usque blandita Essexio fortuna. Batavorum industriam laudarunt etiam, quos uti piguit, ipsaque Regina datis ad Warmondum literis grates exsecuta est. Nec parum tamen afflixit ruentes jam opes Hispanicas, exusta ad Gades classe, anni sequentis vectigal perditum, imminutæ maritimæ vires, machinæ absorptæ ad mille ducentas, & quod maximum erat, patefactum orbi, quam domi essent invalidi, qui peregre timerentur. Quæ super damna vetus malum fœnebre publicos reditus merserat. Nam Philippus annis ante viginti cum fidem minuisset, implicitus adhuc Batavico bello, neque regna aliena extra spem suam sinens, aut erogationes

1596.

Essexio retinendam victoriam monenti iterum resistit Howardus:

Cui neque VVarmondus auditur.

Incensis Gadibus victores vela faciunt.

VVarmondo Regina gratias agit.

Opes Hispanicæ magnopere afflictæ.

1596. tiones cum fructibus comparans, dum avidos nimium conatus gravibus versuris alit, inopiam producebat. Nam cæteris potentiam debitoris suspectantibus reperti Genuæ & per Germaniam negotiatores, qui regii commercii periculo pecunias auctitarent. His traditum pignori fere quantum erat vectigalium: qui maris bellique incerta, trajectionis incommoda, fœnus ipsum sine modo imputantes, venturos in longum reditus præverterunt. Ita obsesso a creditoribus ærario, unde nomina expungeret, aut armorum sumtus toleraret, nihil Regi suppetebat; donec ejus aulæ ingenia, præsentium magis sollicita quam provida futuri, artem parum decoram inveniunt: quam Rex secutus mense Novembri longa edicti circuitione differit atrocitatem fœnoris; jacere agros, jacere mercimonia, regni vectigalia, decimas sacerdotum a Pontifice sibi concessas, tributa populorum, cuncta detineri iniquissimis pactionibus, quas metus pejorum extorsisset. Plane tot suos pro re Christiana labores perverti, ni tantis necessitatibus subveniretur. Haud alia verborum specie exemta vinculo pignora, Regi suæ possessiones, fœneratoribus spes relicta: & hac quidem lege, ut, quod supra legitimas usuras depensum erat, sortem minueret. Pars interim magna provoluti facultatibus, quanquam & alii falsa paupertatis specie ad quæstum abutebantur. Et per Belgicam nonnullos connexu rationum eadem calamitas implicuit. Archidux certe perculsus rei nummariæ inopia inter inexplicabilia damna traxit annum sequentem: cum tandem ad vetera reditum est, non tam pudore appellantium, qui fidem periisse clamabant, si pactis potestas regia misceretur, quam quia tempora proventuum varia, &, qua pecunia transiret, iter prædonibus infestum, at belli onera præsens remedium postulant. Non tamen ante redditis pignoribus fides refecta est, quam in menses continuos octodecim millia Ducatorum quater centena ad sortem veterem promissa adjici, quorum pars tertia in Hispanis, reliquum mutatione nominum intra Belgicam numeraretur. Apud Batavos vero quantum Italiæ fames remiserat, tantundem privati publicique reditus minuebantur. Queis supplendis Hollandi, veteribus vectigalibus octava sui parte adauctis, novum insuper instituunt, quo luxum crescentem indies coercerent, aut certe in usus verterent. Indicta est pecunia his qui sericum & id genus alia pretiosa vestium ferrent. Sed ubi exactor quas-

Vectigalia fœneratoribus oppignerata contra fidem Philippus vinculo eripit.

Fidem reficere necesse habens redit.

Novum apud Batavos institutum vectigal a civibus non admittitur.

quasque per urbes exercere leges cœperat, voces primum detrectantium, inde vis & vulnera. Qui victus diurni onera haud gravate ferebant, pro supervacuis, quasi pro libertate, certabant. Sed ignominia hoc, non vectigal, videbatur; retuditque publicam auctoritatem multorum contumacia, haud tuto contra tendere. At apud Frisios, qui urbes quique agros curabant, discordes adhuc, dum suas quisque possessiones contra tributa tutantur, apertum fecere queis maxime morbis laboret commune regimen, ubi non communis utilitas. Sed præcipue intenta Procerum cura ut cum Gallis Anglisque societas legibus sanciretur. Nam hactenus ex suo quisque usu præstabant auxilia, aut flagitabant: unde querendi inter ipsos vices & præripiendæ pacis minæ. At Batavi quibus perpetua belli causa, & ut plerumque societas inferiores superurget, dum copiæ militant Gallis, aut Anglis navigant, sibi Hulstum periisse & Flandriæ tributa, curante nemine, dolebant, tacebantque. Galli interim de Caleto, tardisque auxiliis non dissimulare, elusam querentes Regis fiduciam, qui ad Faram sedens istis suorum viribus nulli parti minus, quam oræ maritimæ metuisset. Et creverant illis spiritus, ex quo Meduanius & earum partium alii externæ superbiæ commercio Regis veniam prætulerant: jamque indicto Rhotomagum totius Galliæ consilio, legitima regni facies apparebat. Nec abhorrere a ferendis conditionibus, Philippi animum ut verum erat, ita filiam Borbonio nuptum dari, Hispanicæ primum fraudes, dein falsus rumor adjecerat. At regina Elisabetha missis ad se legatis e Gallia Bulionio ac Sancio, quo tempore Caletum Albertus ceperat, difficilem se primo præbuit, ut viginti quinque scutatorum millia mutua ægre a se impetrari pateretur. Sed mox propius introspecto periculo, legatos ipsa detinuit ultro, interpellavitque de certiori fœdere, cujus & conditiones scribi tum cœpere. Interim in Gallia, crebrescentibus de pace sermonibus, Rex Fœderatis Ordinibus, & hoc nomine, & mutatam ob Regis religionem sollicitis, significavit, pontificis Romani gratiam ita sibi quæsitam, ut in sacris dissentientium amicitias salvas excepisset: nec mirum, si spe aliqua pacis vulgi animos lactaret. Cæterum si societas firmaretur, paratum se præter nobilitatis suæ vires, octo hominum millia in fines Atrebatum ducere. Verum, cum Hulsto paulo post obsesso talis opera maxime desideraretur, Galli quie-

1596.

Frisii propter tributa inter se discordes.

Elisabetha cum Gallo de fœdere agit.

Promissa Fœderatis ab Henrico auxilia non mittuntur.

1596. li quievere. Quin & Bulionius domum reversus, iterumque mittendus in Angliam feriendo fœderi, totos tres menses detinebatur. Induciæ quoque Caleti Bononiæque inter præsidia convenerant. Hæc Galli ita excusabant: exercitum educi non potuisse, quod & Gallica nobilitas messis tempore ab armis vacare consuesset, & proxima Belgarum finibus peste vastarentur: fœderi moram accessisse, dum per cunctos Galliæ senatus circumfertur deliberatio. Inducias mox abrupere. Plus Batavis cum regina Angliæ negotii, quæ jam duos per annos veniri ad calculos & æs suum sibi dependi postulabat: non sine specie æmulationis enumerans belli successus, & superbas urbium structuras, suasque contra necessitates, quas non perpetuis metallorum venis, quales Hispano proventus, sed sola civium benignitate expleri: & Hibernicus tumultus ut corrogandæ domi, ita foris relegendæ pecuniæ præscribebatur. Contra Proceres cum præfatione gratiarum, ut fœderi staretur oraverant: conquesti perbrevem usum fuisse eorum, quæ duodecimo ante anno convenerant: nec enim pactum ad numerum præstari militem: unde ipsi, qui, ut neutiquam dubia fide, ambigua tunc consilia ad bellum inclinassent, nunc incerto virium ad irritos conatus toties revolverentur: quo intempestivius in medio armorum æstu id a se exigi, quod pace demum firmata ex conventione deberi inciperet. Neque vero ita mutatas res, ut non miseratione essent, quam invidia, digniores: nam ex eo, præter opulentas Brabantiæ urbes, amissa ad Mosam oppida & quod oræ Flandricæ vectigalibus terra marique oportunum fuisset: tum auctas erogationes etiam vincendo tuendoque. Nec parum, post depulsam Britannia Hispanicam classem, tot nauticis Anglorum expeditionibus impensum; juvandæque Galliæ, non alio studio, quam ut bellum propulsaretur, & amotis litore hostibus maria patescerent. His addebantur naufragia, naves detentæ aut captæ, rupti aggeres, quotidiana mala pro infortuniis. Disceptatum super hoc aliquamdiu cum Bodleio, qui res Anglicanas apud Batavos curabat; sed durior indies Elisabetha primum prolatando, dein missis itineri Gaditano suppetiis delinita est. Consumto hujus obsequii fructu rediit certamen; & missis in Angliam legatis Sebastiano Losæ, Iacobo Valkio & Abeli Franquenæ respondit Regina, non eam fœderis sententiam, ut Batavi bellum sibi, sumtus aliis sine modo ac fine prorogarent. Sed

Promissa Fœderatis ab Henrico auxilia non mittuntur.

Multum quoque illis negotii cum Elisabetha æs suum intempestivius repetente.

pacem

pacem tum speratam, quam si damnosam ducerent, at nec sibi utile duodecim per annos, & quantum adhuc restaret, se populumque exhaurire perpetuis auxiliis & urbium pignori datarum custodia. Quod enim istud consortium fore, cujus omnis nexus alterius ex arbitrio penderet? Quin si leges inspicerentur, uti Reginæ placeret, nec ultra convenisse. Conceptum quidem sic erat, sed verba honori data captabantur. Addebat Burgleius Hiberniæ motus, & proprium Angliæ metum satis justas esse causas, cur pactis Regina discederet, cum privata quoque fides inexspectatis eventibus liberari soleret. Ergo juris disceptatione, ut inter impares, frustra ac in speciem usurpata, Batavi ad vetus præsidium recurrunt, ostentando periculum circumjacentibus imperiis, si fracti per se animi civitatum ejusmodi postulatis dejicerentur, tantumque maris & divitiarum Hispano accederet. Super quæ, cum anceps rerum status, & haud congruens ineundis accepti & expensi rationibus excusaretur, aliquam saltem debiti partem inferre Angli jubebant, & adversus futura pericula remedium non veteribus pactis, velut cogendo, quærere, sed nova beneficia testatione gratiæ demereri. Obtulere legati multum deprecantes, ex præsentibus angustiis pecuniam annuam, & residuum confecto bello. Quod Regina, ut exiguum, contemsit: dilato interim terrore, dum rumor hostilia in ipsam & majores solito paratus ab Hispania nuntiat. Rerum utrarumque sapientes judicabant, nec Batavos inopia magis premi, quam id curare, ut societatem sibi necessariam magnæ jacturæ periculo illigarent, & Reginam vicissim pecunia carere æquo animo potuisse, ni consilium ipsi Batavos subinde flagitando subactos admonere suæ potestatis; neque vero pati, ut secunda fortuna sui debitores alienis se amicitiis insolentius jactarent. Interea misso in Angliam Bulionio tractum diu fœdus inter duo regna in hæc convenit. Fœdus & societas belli propulsandi inferendique regi Galliarum, hominibusque Anglis, his legibus & conditionibus esto. Veteres pactiones ratæ manento. Operam dato uterque, ut principes gentesque aliæ idem in fœdus coeant. Ac cum primum res domi ferent, communis sociorum exercitus in terram hostilem arma transferat. Pacem totiusve regni inducias alteri sine altero pepigisse fas ne esto. Arma & quæ bello usui inter se bona fide justoque pretio communicent. Militi commeatus præ- 1596.

Fœderis inter Henricum & Elisabetham leges.

1596. beant sine dolo malo: commercia sacrosancta, & hospites eodem jure quo subditi sunto. Rex Gallus ab Anglis omnem religionis vim arceto; & quando nunc ille propior injuriæ, promisit Regina milites Anglos quater mille, qui Normanniam Picardiamque ipsi proxima defenderent, semestre per tempus datis stipendiis, acceptis obsidibus: quod si longior usus placeret, id Regis fiat impendio: qui Reginæ vicissim necessitatibus idem auxilii respondit, sed circa littus, aut quinquagesimam intra leucam. Mercede conducere ad quatuor millia liceat. Imperium in militem ejus esto, cujus intra fines bellum geretur. Hæc palam speciosa: nam secretioribus pactis imminutus est numerus militum, quos in hunc annum Regina mitteret. Regina in hoc fœdus juravit: ab Rege qui exigeret jusjurandum profectus comes Sarisberiensis. Inde in Batavos Bulionius transiit accipiendæ fidei. Pactis sanciendis adfuere Paulus Busanvalius, qui perpetua Regis apud Proceres legatione fungebatur, & Georgius Gilpinus Anglicanus in Senatu adsessor ex veteri fœdere. Sumtoque Principis Mauritii & Senatus consilio, Ordines fœderati eadem in verba adiguntur: nisi quod propria hæc fuere. Vere primo rex Gallus militem ad Picardiæ & Atrebatum finem habeto, & parte ex altera Ordines peditatum ad octo millia, equites mille quingentos, ut ancipiti contentione medius hostis distrahatur. Iccirco Ordines cohortibus auxiliariis duabus, quas Regi suis stipendiis exhibuere alteras adjiciant duas: quod si tamen hostis in ipsos vim omnem belli verterit, revocandi jus esto. Et Gallus vicissim suis melioribus rebus cohortes totidem Batavis transmittat, equites adhoc mille. Suo quisque in solo jus imperii in auxilia obtineto. Quæ olim convenere & quorum præsenti fœdere nihil novatum reperietur, ea uti fuerint ita sint maneantque. Civitates Fœderatas, hominesque ejus fœderis Rex commendatos habere velit, & ante alias domum Nassaviam ob immortalia ejus in Rempulicam merita. Itus, reditus, commercia libera utrinque sunto: nec vectigal alteri apud alteros gravius quam cives pendant. Rescissæ inter ipsos & leges quæ advenarum hæreditates in fiscum vocant, reddito testandi & succedendi jure. Prædam in mari sibi vindicent, qui priores navem hostilem invaserint. Batavi quo voluerint cunque naviganto, etiam in Occidentis regna. Clarigationes, pignerationesque nullæ, nec publice debiti a privatis exactio sit; jure ac judiciis disceptanto. Naves in præter-

In quas utrinque juratur:

Quod & Ordines faciunt.

Propria inter Henricum & illos pacta.

1596.

tervectione aut appulsu retentare, onus ut exponatur venumve eas subigere quenquam ne liceat. Signatæ hujus fœderis tabulæ pridie Calendas Novembres. Quæ publicis fœlicitatibus testandis solennia, eorum nihil prætermissum. Nam præter quod firmandæ concordiæ erat, etiam ad decus ac majestatem Reipublicæ novitatis invidia laborantis plurimum pertinebat, inter reges æquo fœdere conspici. Quod ut fieret, Gallus pervicerat, dum suis id rebus & Batavorum in se beneficiis congruens existimat: quanquam pugnaverat Elisabetha veteres ut socios sua sub tutela complecteretur; satis id affirmans, nec quicquam causæ, cur egressæ alienum imperium civitates summæ fortunæ nominibus insererentur. Erant qui antiquas necessitudines repeterent, Francos Vahali olim & iis sedibus degressos, quarum nunc partem Geldri colant, Batavorum insulam tenuisse, nec aliunde Merovæum regibus nomen: & missos e Gallia Hollandis rectores: tum vero & Anglos sermonis sono Frisicam originem fateri: mox utrique regno per connubia devinctos principes: & longius, validissima re Romana Batavos armis ac fide & simplici libertate meruisse, ut imperatoris terrarum populi fratres atque amici vocarentur: eosdem, Romanis jus & æquum exuentibus, Civili duce opposuisse arma, & Germaniarum Galliarumque societatem. Alii vicissitudinem rerum propius notabant, quod, quorum legatos ante annos aliquot Galliæ reges Hispani ob reverentiam audire vix ausi fuerant, cum his nunc Gallia publicum fœdus contra Hispanum pacisceretur. Sed Batavi cohortium, quas ex fœdere debebant, loco, volenti Henrico stipendia potius misere, pecuniæ magis quam hominum laboranti inopia. Sed id quoque Angli sequius interpretabantur: nec quenquam Regina dignata est mittere, qui cum Batavis Gallicæque legato Germanos principes circumiret; & quo minus in societatem plures accenderent, nihil magis quam ista æmulatio obstitit. Atrocior hinc Gallis suspicio incidit, æternum apud ipsos bellum ab Anglis concupisci: nec alio animo laboratum Reginæ, ut Turcam inter atque Austriacos pax coalesceret. Neque multo post instituto Diepæ colloquio, quæ belli gerendi ratio in annum sequentem placeret, offendit iterum Gallos Anglorum postulatio, ut si Caletum recipere possent, præsidium ipsi imponerent. Illi manere penes Hispanum urbem malebant, spe majore in posterum ab illo extorquendi per vim aut pactionem,

Fœderati cohortium loco Henrico pecuniam mittunt.

Gallorum in Anglos suspicio.

Gallos offendit Anglorum postulatio.

1596. ctionem, quam si Britanni potirentur. Eodem tempore ab Henrico impetratum, ut, quæ Lugduni Batavorum eductis apud se ingeniis testimonia perhibuissent diversarum artium professores, per Galliam valerent. Olim eam liberalibus studiis sedem Arausionensis legerat, ne metu sumtus longinqui populus inter arma natus feritatem atque inscitiam indueret. Eodemque remedio civitas adversus obsidii clades recolebatur, quæ clara fidei & constantiæ, oblata tributorum remissione; hoc præmium maluerat. Præcipue movebat religio, columen partium, cujus explicandæ munus opifices hactenus, aut e rudi plebe literarum inexerciti sibi sumserant: dum labor ipse honorum exspes & certus paupertatis, docentium discentiumque penuriam facit. Brevi, quanquam & Frisii Franekeram eodem instituto extulerant, Batavorum Schola & fama præceptorum, & suæ externæque juventutis accursu multum præfulsit. Civile studium doctorem habuit Hugonem Donellum, qui, Connani & Duareni vestigiis inhærens, legum disciplinam in ordinem artisque modum composuit, recisis quæ superioris ævi secura nimium imperitia turbarat; non tamen ut recentiori inertiæ accederet, quæ nudo verborum cultu ipsam ejus sapientiæ vim infregit. Sed hunc contactu Licestrianarum partium eo abreptum, ut sui studii haud minimum, quæ & privati & inquilini officia, oblivisceretur, & inde vilem Altorfia excepit. Romanos mores veteraque tempora interpretando plurimum claritudinis Iustus Lipsius sibi locoque addidit, amœna morum gravitate supra professionem spectabilis; & sua quadam eloquentia plerosque alliciens: nam cum floridum ipsi & profluens natura haud abnegaret, alterum maluit dicendi genus, concisum quidem, nec sine festivitate; sed vere novum obtentu antiqui: quod cum imitarentur, quibus ingenii judiciique non idem fuit, ad corruptissima quæque deventum est. Cum vero Lipsium metus publicus & privata injuria mutandas ad partes impulisset, accitur e Gallia Iosephus Iulii filius, qui Scaligeræ nobilitatis & paternæ sapientiæ vim ad cuncta gentium sæculorumque noscenda contulit, invictus studiis ad senectutem continuis, cujus ingens solatium habet gliscentem prima ab adolescentia famam. Sed & literas Orientis Franciscus Raphelengius, Græcas Vulcanius non sine laude interpretabantur. Nec parum acer in sacris disputator Franciscus Iunius, & callidus adver-

Academia Lugduno-Batava descriptio.

Donellus.

Lipsius.

Scaliger.

Raphelengius.

Vulcanius.

Franciscus Iunius.

adverſariorum ſubtilitate adverſus ipſos uti. Claruerat & Hadriani Iunii Batavi eruditio, cui phyſica & medendi uſus obtigerant. Nec quod reliquum eſt ſapientiæ deſerebatur. Maximum acceſſit lumen Aldegondius, otium illic Divinæ legi in patrium ſermonem transferendæ quærens; & egregius noſcendis herbarum viribus Carolus Cluſius Atrebas. Inter primos, quos curandis regendisque ſtudiis Ordines impoſuere, Ianus Douſa fuit, cui genus, geſtique honores, & toleratum Lugduni obſidium apud poſteros carminum gloria prementur: in queis tamen ejuſdem nominis filius præcellit, idem patri annalibus Hollandiæ condendis ſocius, & par majoribus meditamentis, ni mors immatura juvenem ſummæ eruditorum exſpectationi abſtuliſſet. Talibus magiſtris atque exemplis juventus excita in eam multitudinem excrevit, ut artes communi & privatæ utilitati propiores, quæ antea per infrequentiam jacebant, alendis ingeniis non ſufficiant: quanquam & ultro alii literatura aut verſibus nomen ſuum vulgare præoptant, haud ſterili ejus eloquentiæ Batavia, ut quondam Petri Nannii & Iani Secundi, ejusque fratrum, tum hiſce temporibus multorum etiam adoleſcentium ſcriptis compertum eſt. In ſummam tamen cruda gentis ſtudia & lucri propera inſpiciens, nondum Eraſmi, nondum Longolii patriam agnoſcas. Sed me magnorum nominum reverentia, & tranquillioris ſapientiæ reputatio a Republica & armis longius tulit, quæ nunc repeto. Miſſi ad Chriſtianum, ea appellatione quartum, legitima jam ætate regnum Daniæ capeſcentem, qui Patrum gaudia & vota ferrent, non ante tamen, quam ſolemnia tranſierant, ne celebri aliarum legationum conventu de loco certaretur, cum invidia, aut, ſi ſponte cederent, imminutione dignitatis. Tantum abfuit, ut auxilia communi Hiſpanicæ dominationis metu exorarentur, privilegia ſolis Amſtelodamenſibus firmata ſunt, improbatis quæ Scidami & Enchuſæ civitates priſcis a Regibus ſibi conceſſa dictabant. Legati tamen cum honore & muneribus dimiſſi; atque adeo haud multo poſt ab Hiſpano eodem adveniens Iohannes Baptiſta Taxis majora quanquam dona adferens, haud æque comiter exceptus eſt. Cauſa creditur, quod Hiſpanus, qui non ita pridem trecenta Ducatorum millia annua Dano promiſiſſet vice vectigalis, ut fretum Batavis clauderet, hoc non impetrato, convictus deinde fuerat, voluiſſe arces freto impoſitas dolo

1596.

Adrianus Iunius.

Aldegondius.

Cluſius.

Ianus Douſa Academiæ Curator.

Fœderatorum ad Danum legatio.

Auxilia contra Hiſpanum non impetrantur.

Taxis legatus Hiſpanicus minus comiter a Dano excipitur.

1596. dolo invadere; cujus rei indicia Ordines fœderati in Daniam miserant. Post Hulstum cuncta circa Batavos quieta, extra leves nec memorandos equitum concursus. Nam & ipsis exhausta militia, & hostis vix Belgarum extrema adversus Gallos defensabat. Ineunti enim autumno Henricus pollicita explens spe facili & multa apud socios gratia, Bironium haud contemnendi equitatus ductorem in Atrebates miserat, quod ipsum tuendæ Picardiæ videbatur. Varembonius flagrans creditam sibi præfecturam a rapinis vindicare, duodecim cum turmis invehitur Gallos numero tum minores, victus nihilominus capitur cum Montecuculo Comite Italo & aliis, quibus pro redemtione pretium grave imperatum est. Statimque victores non Atrebatum modo, sed Flandriæ quoque finibus infusi, cuncta raptando, majorem intulere vastitatem, quam Caroli olim & mox Philippi in Galliam bellis contigisse senes meminerant. Rustici in urbes profugi non egestatem modo, sed & morbos illuc intulere. Defensando statim limiti missus novo cum robore Cimacensis, sed hic quoque actus in fugam imperia ipsius detrectante Ambrosio Landriano equitum magistro, qui mox captus eo nomine, pecuniaque & ignominia mulctatus est. Ita jus agrorum penes Gallos mansit, qui equestribus præliis superiores, vim peditum vagis itineribus eludebant. Propius instante jam hyeme rex Galliæ, ut & in Hænovios aliquid ausurus, Ordines rogaverat ipsi quoque alia parte securitatem hostium turbarent. Parentes postulato Fœderati spe non alia, magnisque incommodis, militem in navibus ad Bergas habuere, donec intellectum est Regis conatus incrementis amnium impeditos, omnemque vim Gallicam metu frigoris Belgarum finibus exiisse. Paupertatem Archiducis aliud quoque haud insolens malum sequebatur. Germani quippe ipsius in sacramento, stipendiis non solutis, Herentalium occupant, missisque Hispanis qui imitationem sui moris ulciscerentur, & acriter repulsis, incensa seditio. Et in Walachria Scotus, Iohannes Womis nomine, capite plectitur, qui, Vera ejus insulæ oppidum ut Hispano traderetur, alios sollicitaverat, ipse ab Iesuitis instigatum se ferens. Increbrescebant nuntii regem Hispaniæ, quanta posset corrogata pecunia, eniti ut classem expediret: retinerique eos in usus peregrinas quaslibet naves: sed Batavos præterea sermonis indicio explorari, & ad supplicia abripi. Placuit edicto

Bironius in Atrebates missus cæsis quatuordecim turmis Varembonium aliosque capit.

Atrebatibus & Flandris magnam infert vastitatem.

Cimacensem quoque in fugam agit.

Germanorum militum sub Archiduce seditio.

VVomis Veram proditurus capite plectitur.

cto vetare, quod ob pericula non satis cavebatur, ne quis in Hispaniam frumentum ferret, eo sane justius, quod gravi anno Polonia quoque & Borussia messes suas retinente, eadem opera domi vitata fames in hostem mittebatur. Obnitente Amstelodamo, cujus præcipue quæstus hac travectione stabat, consensus aliarum urbium valuit: ac ne domestica peccata Anglis Gallisve in prædam cederent, ipsi naves bellicas freto Morinorum disposuere, quæ illac exeuntes pertentarent. Mense Novembri, classis Hispaniæ, velut iræ impatientia ultionem Gaditanæ injuriæ in æstatem differre non valentis, navibus centum octo & viginti, militum quatuordecim millibus, & inter hos equitibus nonnullis, sub Martino Padilia mari immittitur, fama comitante Cornubiam peti, qua Britannia procurrentes in meridiem terras Galliæ Hiberniæque interserit. Addebatur rex Hispaniæ purgatam religione Angliam dicturus filiæ dotem, ne metus externi imperii studia averteret. Qualicunque conatui idem qui sæpe alias Deus intervenit, in brevia quadraginta nocte una impactis navibus, quinquies mille hominum & pecuniæ insuper multa pernitie. Nocuit Hispanis sua diffidentia; nam Germanos & Belgas gubernatores, quos in classem assumsetant, aliam viam insisti monentes, stricto ferro coegerant sequi male præeuntium signa. Tandem apud posteriores navium Hollandus quidam nauta fidem invenit, qui & anno retro octavo multis Hispanorum servatis præmium assecutus, tanto nunc fidelius par officium præstabat. Superstites huic malo (Artabricum circa promontorium evenerat) domum rediere. At in Belgis Dunkercani hanc classem exspectare jussi interim quiescebant. Ita sine damno maritimo annus hic Batavis exiit, contraque ipsis naves duas, quæ Neoportum ad oppidum struebantur, urere licuit. Hispanicæ negotiationis in locum inquies populus insulas adibat Æquinoctialem ultra circulum nullo hominum cultu salis feracissimas: Guineam quoque comparando auro, ebori, piperi; ligno Brasiliam, Thomæ insulam sacchara, lucri causa contra Regis edicta dissimulantibus Lusitanis. Sed imprimis mita sunt, & cui par quicquam non veterum tradiderunt, non hujus ævi experientioris monumenta, quæ fine hujus anni ac sequentis primordio Batavi pertulere, cum jam tertium Septentrioni pœnas darent, cujus secreta rimabantur. Meminerant illi diu magna quæri, non cuncta novi Orbis simul per-

1596.

Fœderati frumentum in Hispaniam ferri vetant.

Ingens a Philippo classis mari contra Angliam infelici iterum eventu immittitur.

Batavi apud Neoportum duas naves exurunt.

Negotiationis ergo ad loca dissita navigant.

Navigationis tertium a Batavis versus Septentrionem institutæ mirabilis Historia.

1596. percognita, etiam Lusitanos multum circa Africæ frontem hæsisse: monstrabantque naturæ prudentes certiorem viam per aperta Oceani, quæ contra vim frigoris liberi fluctus & æstuum reciproca defenderent. Naves duæ relictis Orcadibus & Norvagia, procul in altum evectæ, inde vela in diversum tenuere: in Septentrionem ambæ, sed altera Orienti, altera Occidenti propius. Iacet illo in mari tellus herbida, quod mirum eo situ, ac læti viroris, unde octoginta in partes (quales ab Æquatore sursum nonaginta veteres posuere) attollitur. Pelago circumluatur, an alias retro terras attingat, tunc haud exploratum: Groenlandiam insulam nautarum quidam existimabant, celebrem quondam Venetorum, Norvagiorum, Belgarum commerciis, nunc tantum nomen auditur; asscribit illam regnis suis Danus, nec invenit. Socordia hæc illorum, qui nota olim memoriæ ac scriptis negaverunt. Et nos longissime remota sequimur, quid tam propinquo itinere Deus discreverit, securi. Diligentior posthac inquisitio per Islandiam facta docuit Groenlandiam aliquanto longius a Septentrione abesse. Huic vero quam designavimus terræ nullis habitatæ hominibus repertores monumenta e palis lapidumque congestu posuerunt, & nomen Spitsbergæ, ab acutis montium jugis, quo ipso in famam tabulasque venit, futura quondam ubere per multos sinus balænarum captu inter Batavos Anglosque dissidiorum haud levis materia. Gigni illic & volucres compertum, nostro cœlo haud incognitas (anserum genus est) quas Scotiæ arboribus in stagnum depluere, ignari originis tradiderunt. Curvato paulum in Austrum cursu, conata hinc in ortus proficisci navis tempestatibus retro in Russorum littus adacta est. Inferius altera ab inventis sibi insulis & ea quæ repertoris Willugbæi nomen retinet, cursus in Semblam rexit: qua cœli vertex sex & septuaginta graduum sublimitatem obtinet. Vbi dum notas oræ ac primi itineris vocabula nautæ recognoscunt, ventis, inde gelu, impediti quo minus profundo remearent, difficiles inter moras, hominumque & navis pericula vix Arausionensis insulas superavere: quippe cum modo continua glacie firmare sese ut solido cogerentur, eademque rupta iterum & in se rediens cuncta in discrimen daret: quæ vera quidem, sed haud minus stupenda Græcorum fabulis. Paulum progressis in alterum Semblæ latus atrocior indies vis frigoris hinc Scythicum mare, inde Nassavicum in fretum

tum

tum iter praecluserant. In spem denique ultimam qua venerant revertentibus, hæsit puppis succincta glacie, nec procul littore; quo factum est, ut postea, etiam cætero mari liquescente, navem gelu non dimitteret. Nec jam aliud restabat, quam ut in Sembla hibernantes, meliora tempora opperirentur. Ita raptis e navi tabulis sibi suisque rebus receptaculum struunt. Ac forte vim lignorum maximam, incertum quibus e terris, eandem in oram æstus adjecerat: quod tanta in solitudine tegmen, & ignibus alimentum fuit. Quotidiana interim cum ursis prælia, qui sæpe clamoribus, &, si acrius furerent, tuborum telis profligabantur. Carnem esu insalubrem (quippe sola illic ferarum terrestrium alimenta maritimæ sunt feræ) haud sine noxa didicerunt; adeps usum nocturni luminis dedit. Miserrimos mortalium feras inter sterili in solo post cuncta hominum bona Sol etiam deseruit, quem stato anni subire terras, nec nisi post longum tempus resurgere alibi memoravimus. Cum tenebris auxit horror, aerisque intemperies. Cumulatas immensum nives, ne habitaculum obruerent, ægre amoliebantur, frangebantque in gradus, tanta cœli circumsistentis asperitate, ut egressis parumper ad tumorem usque artus adureret. Atque intus etiam densus adeo rigor parietes, hominum amictus, ipsamque flammam obsederat, ut torrerentur quæque facilius quam calescerent. Igitur dum clausis foribus certant cum frigore; pene incautos exanimavit prunarum vapor. Balneum imitari, aut candente ferro saxove cubilia fovere optimum e præsenti copia repertum est. Vacua ursis loca (namque ursis obtusior visus, atque eo tenebras metuunt, specubus abditi) vulpes occupaverant, quæ per insidias captæ, exuviis & victu profuere. Infelicem diu patientiam spes anni melior erexerat, cum velut divina miseratione Sol etiam celerius, quam mundi ratio ferebat, vultu toto emicuit. Nam noctis spatium trimestri brevius fuit, quod septuaginta in partes depressus orbis longius deposcit: sive in loci situ, aut cœci temporis mensura erratum est, quod vix credibile ipsorum diurna faciunt, sive ipso haud procul infra terras labente densa nubes Solis speciem repercussit, seu quædam naturæ adhuc latentia mirari satis est. Tum primum ausi prorepere, & languida corpora in labores firmare, qui difficillimi instabant. Vocabat enim apertum mare, qua Septentrionem ipsum, non qua Scythiam spectat. Quo argumento haud pauci credidere Scythicis fluminibus deferri glaciem, 1596.

1596. ciem, littorumque magis quam Poli vicinia frigus increscere. Nam nec calores statim minui quantum ab Æquinoctiali recesseris. Quare aperto mari sub ipsum Septentrionis sidus urgendum iter, si quis illac posthac auderet perrumpere. Alterum hujus sententiæ firmamentum erat, quod insula, quam herbidam memoravimus, infra Semblam jaceat, cum ipsa Sembla nullo gramine virescat, ideoque & animal quod tali utatur pabulo nullum ferat. Sed tum navis adhuc glacie hærentis exitum frustra nautæ morabantur. Cunctantesque prope alimenta modice hactenus in dies & viritim partita defecerant: corruptus gelu potus nivem compulerat liquare, &, si diutius hærerent, hyems rursus ac certa pernities imminebant. Scaphas expedivere: & quanquam ægri plerique, cunctis tot nuper mala & egestas vires attriverant, omni molesto fortior animavit necessitas, ut glaciem in juga surgentem ferro panderent. Hac via pulsæ in mare naviculas tandem fluitaverunt: neque dum laborum finis, crebro retenti gelu, velisque & remis, sæpe & manibus vix eluctati, inde proxima litora coguntur per inediam intervisere: namque ova ibi reperiebantur, & volucres faciles capi, quia morem ignorabant humanæ aviditatis; & passim locorum insequentium argumento compertum est, quod ab animantibus aliis fugimur, non illis deesse, sed nobis mansuetudinem. Ægri interea, expositi imbribus & cœli rigentis injuriæ, pereuntes sociis dolori aut etiam invidiæ fuerunt; cum suos illi casus, quem sors exitum daret pavidi, respicerent. In mortuis & Wilhelmus Barentius fuit, navis infelicissimæ rector, invita etiam fortuna non minus dignus qui noscatur, quam Vespucius & Columbus. Pauci superstites modo per glaciem navigia trahebant, modo elisa reparabant: ita cum vires contra imminutas labor increscerent, non ultra operi pares clementior ventus in ultima Semblæ & nostro obversa Oceano tulit. Primos illic hominum toto post anno Russos nautas conspexere; & forte eosdem, quos secunda navigatione, fretum propter, invenerant. Illi igitur, ut gens est minime irreligiosa, vultu, & quantum intelligi poterat, voce miserari, quod speciosæ quondam classis istas reliquias intuerentur: quin ultro alimentis juvant. Reperta hic salutaris herba solutæ membrorum compagi, quæ propria navigantium pestis frigore inhorruerat; æquitate naturæ erga mala remediaque. Britannica Plinii putatur, quam Frisiis monstrantibus

bus

bus a Romanis adversus id malum usurpatam diligentissimus scriptor memorat. Mox retenti diu obluctante vento Russici maris in faucibus, & quoties extrema fames urgebat fortuito navium occursu, postremo Lapporum, qui id littus incolunt, refecti hospitalitate, cum & scaphas tenebræ segregassent, pariter Quilodunum insulam pervenere. Ibi intelligunt (toties res perditas casus corrigebat) vicino in portu navem, quæ secum Hollandia solverat, in eas partes rejectam tempestatibus, reditum in patriam adornare. Duodecim fuere, principe Iacobo Hemskerkio, quos ab ultima mundi solitudine Amstelodamum reduces tanti laboris miraculum illustravit. 1596.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER SEXTUS.

SUMMARIUM.

Mauritii apud Turnholtum victoria. Alberti anxietas. Portocarrera Ambianum capit. Urbem retinendam censet Albertus. Henricus Ambianum obsidet. Varia loca frustra utrinque tentantur. Discordia inter Groningam & agrorum habitatores sopiuntur. Componitur & inter Hollandos Zelandosque nata contentio. Legato Polonico ferociter pacem apud Ordines urgenti generose respondetur. Mittendam eandem ob causam ab imperatore & Germania principibus legationem modeste Ordines recusant. Dano repudiata pacis rationes reddunt. Anna Hovia viva Bruxellæ sub terram defoditur. Fœderati excursus in Germanorum agros excusant. Maritimæ Essexii expeditionis infelix exitus. Gravior infelicis iterum Padilia casus. Batavorum prima vice ab Indis redeuntium de India ejusque populis relationes. Ambianum Henrico deditur. Mauritius capta Alpa Bercam, Mœurs, Mursam, Grollam, Brefurtum, Othmarsum, Oldensaliam, Lingam aliaque loca expugnat: Clandestinis sororis offenditur nuptiis. Hispani militis seditio. Philippus cum Henrico de pace agit, quam apud Elisabetham, atque Ordines hic sibi necessariam causatur. Philippus tentatis Ordinibus novis ad pacem invitamentis filiam Alberto despondet, dotem Burgundiam & Belgicam illi dicit. Belgis fœderatis omnia suspecta. Belgarum Hispaniensium ad literas Philippi responsum.

1597. MEdia adhuc hyeme felix casus Batavis egregium incipientis anni auspicium dedit, reditumque fortunæ, quæ post Groninganum decus interquieverat: Albertus enim, post liberatos Gallorum metu Atrebatum fines, militem in præsidia dimiserat, majore tamen parte Brabantiæ per agros relicta, in queis cohortes quatuor belli veteres & supplementis recentes, ut super quatuor millia pedites essent, cum turmis quinque equitum centenorum ad Turnholtum morabantur. Haud ignobilis Brabantiæ is vicus patentes undique campos prospicit, olim principum in delitiis, cum venatus & innoxiæ remis-

Mauritius quatuor millia Hispanorum peditum, & quinque turmas ad Turnholtum cædit.

remissiones satis placebant; tunc occultandis consiliis legebatur, quia locus ipse ad multa medius nullum itineris indicium præbet: unde gravior Batavis ex incerto metus; dum proximis Brabantiæ urbibus & Zelandorum insulis timetur, suspecta maxime gelu, quo amnes, quod istis partibus validissimum munimentum est, facilem quovis aditum ostentant. A factis aliena non erat conjectura, ibi potius consedisse, ut uberem agri annexum vice stipendii popularentur. Monuere Principem qui vicina præsidia curabant rapiendæ occasionis, ut, priusquam illic congescerent copiæ, perverso quod penes hostem roboris erat præcipuum, etiamin futurum formido exsolveretur. Spem addebat successui dux illic copiarum hostilium Varax Comes, Varembonii frater, qui bellorum inexpertus, neque certa ipse providentia, nec admodum volentibus imperabat. Sed contra terrebat, quod sparso in oppida milite longum copias machinasque in unum contrahere, impeditum iter gravi hyeme, nec ita tamen frigida, ut viæ durescerent: interea exauditurus hostis, peritura consilia. Spes vicit; & difficultatibus, qua potuit, subventum, secretis ad duces imperiis, paratisque omnibus quæ festinationem adjuvarent. Iuvit & fortuna resoluto aliquantum gelu & sicco tamen cœlo. Locus, quo prædicta convenirent, placuit Gertrudisberga, situ remotus haud ultra sex horarum iter, & quia plurimus circum eques, cætera amne Mosa devehere ac subvehere pronum erat. Indictus dies coeundo periit. Postero Princeps quinque peditum millia, equites octingentos educit, qui nocte adulta Ravelam pervenere, cum tormentis muralibus duobus, campestribus totidem: crepera luce, ut se dedisset occasio, aut munimenta oppugnaturi leviter excitata, aut in aperto ausuri prælium. Vnius namque hinc ad hostes horæ iter restabat, qui præcurrentibus nuntiis exciti, an forte conspectis ignibus quos refovendis corporibus Batavi struxerant, diversas in sententias iere: pars intra munimenta opperiri, pars rectius censebant occurrere ultro fessis itinere & cœno madentibus, neque vero hanc Mauritio relinquendam gloriam, quod miles vetus & qui famam belli sustineret, adversus haud multo majores copias prælium detrectasset. Sed plerique timori honesta prætendebant: cedendum potius integris viribus, cum non procul esset Herentalium fido receptu; nec virtute nec fortuna prodige utendum. Quo cum & Varax pavore confusus accederet, prævaluit consilium turpius idem & periculosius. 1597.

1597. Nam & hoste tam propinquo serum id erat; & quanquam præmissis nocte ultima impedimentis, & ubi illuxerat, ordinato agmine itineris quam fugæ speciem fecerant, non tamen vitabant, quin persequi fortioris videretur. Iam & jussa silentia, non tubæ ulli, non tympanorum strepitus; inania quidem, sed apud militares animos multum in deterius valuere. Quo Princeps comperto, non jam de pugnæ eventu, sed ne elaberetur hostis sollicitus, hoc magis, quod & camporum stagnantia, & rivum intercedentem moram sibi latura præviderat, cum turmis, &, quod in cohortibus expeditissimum erat, ad ducentos, in campum (Tilensi nomen est) mane summo properat, jusso pedite longe subsequi cum tormentis. Aderant Comes Hohenloius, iter tum forte Germanicum accinctus, sed quanquam Princeps vocare omiserat, ipse, quod parabatur conjectans, rei bene gerendæ occasionem privato suo antehabuit: & Eberhardus Solmensis intentus famam anni prioris adversam novo merito purgare, tum Angli Franciscus Verius, & Robertus Sidneius Flissingæ custodiendæ præfectus; Belgarum Marcellus Baxius fortissimæ turmæ dux, & inter primos itineris hortatores: inde alii. Verius levi cum pedite missus silvas excutere, ne quid latere insidiarum, ad rivum prægreditur campis interfluentem, qui longis vadi angustiis, ligneoque Ponticulo vix singulis transitum dabat, & militem tuborum vi depellit, quem hostis moræ offerendæ eo loci reliquerat. Inde agmen hostile consecutus ultima abeuntium terga assilit & retentat: nec enim procul arctus callis coeuntes inter saltus Herentalium ducebat; quem si penetraret hostis (& jam impedimenta intraverant) non dabatur prælio locus. Interim Hohenloius, cui equites quadringentos subsidium peditis Mauritius attribuerat, ad latus hostium conspiciebatur. Confligere nondum licebat stagnanti valle intermedia, nec ea planitie, qua modica acies patesceret. Ibant sub Varace cohortes justo intervallo, novenis undenisque ordinibus. Prima e Germanis erat comitis Sultii, secunda Walonum, vetus Lamotæ & Coquelli miles tum Aschicurtio regebatur; alteram ejusdem gentis Barlotus curabat. Tergum Neapolitani clauserant, Marchionis Trevici manus, qui tum per Italiam aberat. Sinistra agminis arboribus continuis muniebantur, & rivo qui Turnholto delabitur: eques tribus catervis modo in fronte, modo dextrum latus prætexebant, imperitante Basta, & sub illo Cordubensi, Dracone, Grobbendonco,

co,

co, Gusmanno. Loco signoque ad irrumpendum datis, Hohenloius prætervectus cæteras hostium cohortes primus invadit. Eques objectus tutando lateri ante impetum cedit, & peditem suum turbat; ita Germani facile perrumpuntur. Ne Itali quidem immissum in terga Verium, cum parte equitis, quem penes se Princeps retinuerat, sustinuere: quibus fusis profligantur & mediæ cohortes, rara vincendi celeritate. Tam facile locum a vetere milite proditum, ipsi qui vicerant mirabantur. Sed præter quod dilapsus eques pavorem intulerat, ipsæ cohortes haud prudenter satis ordinatæ. Non enim densa hastatorum omni ex agmine confertorum series tegebat cæteros, sed rari sparsimque circumsteterant, ut facile irrumpendi spatium Mauritianis darent: eoque impunius, quod & jaculatores non alternatim, sed pariter cuncti tubos exploserant. Accusatus postea Basta, quod non terga potius peditum clausisset, mandata Varacis ostendit. Irrumpentium mortui quatuor duntaxat, sex vulnerati, novæque armaturæ insigne documentum is dies dedit. Nam Mauritius equites non lanceis, qui mos valebat hactenus, sed carabinis armaverat, id tuborum longioribus militare vocabulum est. Igitur, quæ primum jaciuntur, vitatis, priusquam hastas protendendi spatium sit, tam certa vulnerum vis irruit, ut non arma hostes, non ordines retineant. At turbatis pulsisque nulla jam effugia: quippe arbusta & aquæ præsidio futura pugnantibus, contra ipsos verterant. Sed & victores nimia prope fiducia periculum adierunt. Nam dum cædibus nonnulli, cæteri prædæ insistunt, Basta paucis suorum comitatus, cum fugienti sibi viarum angustias currusque obstare sensisset, coactus fingit audaciam, retroque effusis frenis ruit. Complures Mauritianorum spoliis affixos, & impedimenta scrutantes, quod genus pavidissimum est, tam repens novitas ut terga darent subegit. Sed præfecti peditum, quorum pars major ac tardior pone secuta tum forte adventabat, occursare paventibus, retinere cedentes, &, ni in hostem redirent, majus a se periculum intentare. Eodemque pavore captivi aliquot, qui Principem deprecabundi circumsteterant, metu mutantis fortunæ abacti transfodiuntur. Providus talium Princeps jam ante turmas quatuor exemtas discrimini præsidium sibi victoriæque posuerat. Sed turmæ unius rector suam jussus ducere, male excepto imperio, cunctas pugnæ miscuerat, sponte etiam prædæ quam obsequio promtiores. Tamen ad ducem con-

1597.

1597. concursantibus, queis major officii aut famæ reverentia, vitatum discrimen: hostes iterum refugi suorum stragibus & angustiis viarum conflictabantur: nec ultra inquietarunt victoriam, tam facilem paratamque, ut vix decem e victoribus desiderarentur: & peditum agmen in partem duntaxat spoliorum advenerit. Sepulti hostium super duo millia: captivi ferme quingenti, pars magna signiferi; quidam vulneribus defecere. Sequente die accepta in deditionem arx Turnholtana cincta fossis: pedes in præsidia remissus: eques quoque jussus continuo abscedere, ne insequendo fessum recollectis viribus hostis noctu invaderet. Inde ovans Mauritius inter festas populi gratulationes erepta hostibus signa centuriarum octo & triginta, turmale unum, quod Draconis fuerat, Hagæ in Capitolio suspendit. Nec minor victoriæ fides, ipsius Varacis inter primos prostrati corpus exanime cum litteris Alberto transmittitur: qui prolixe gratias egit; & cum nuper eques Mauritianus ab hoste suspensus simili alterius supplicio vindicatus esset, servaturum se in posterum belli commercia promisit, alieno ipsi ab omni sævitia ingenio. Id primum sui experimentum collatis signis habuit Mauritius, decem jam per annos imperator: neque tam militi ex eventu crevit in hostem fiducia, quam illum fecere casuum caventem quæ viderat; non satis firmata subitis exercitus disciplina, & levi animorum momento Mars ambiguus, inque ipsa victoria tantum periculi. At Albertus perculsus simul & pecuniæ inopia, & tanta clade, per dies noctesque consultans, ægre malo utrique remedia inveniebat. Effusus antea non solvendi sed donandi quoque, ita ut uno Hulsti obsidio plus in largitiones, quam tribus annis Parmensis exhauserit, ex eo tempore stipendiis quoque numerandis defecerat. Ita qui paulo ante per uberiora præmia multos ad transfugium illexerat, suorum tunc desertionibus nudabatur. Germani, pecuniæ avida natio, conscribi quos jusserat equites peditesque, aut negabant operam, aut ut advenerant dilabebantur. Seditionum metu urbes atque Ipra imprimis præsidia accipere recusabant. Inopiæ, qua posset, obviam iturus, suam ipse supellectilem pignori dederat: orabatque civitates nummos ut mutuos conferrent, ausis negare Bruxellensibus. Volebat & cum Fucqueris pacisci: sed terrebat fides incerta, & edicti nuper Hispanici exemplum. Cætera hyems primumque ver, nullo adhuc exercitu, inter subita &

Magna Alberti propterea anxietas.

dolos transiere, dum parvæ manus res magnas audent. Ferdinandus Tellius Portocarrera Durlanium Hispano regebat, quo oppido haud ita longe Ambianum abest, Picardiæ caput, urbis inter Galliæ maximas, opum potens, belloque tùm & commeatibus opportuna, allabente amne, cui vetus Samaræ nomen. Parebat Henrico civitas, sed excluso præsidio commissaque magistratibus custodia, per speciem privilegiorum negligentius usurpans jus invisæ dominantibus & periculosæ apud hostem libertatis. Quæ postquam Ferdinandus exsulum monitu ac præcipue monachi cujusdam, sitùmque locorum missis exploratoribus didicerat, milites ab Alberto accipit peragendæ fraudi. Promtissimi duodeviginti dubia luce, cum primum ingressus patet, post alios alii mittuntur, agresti specie, poma ferentes; pars & plaustrum agebant onustum pabuli, quo portæ pensiles abscissis, ut fit in periculo, retinaculis, adversus casum sustinerentur. Custodes aditus occultis ante armis aut prima ex cæde raptis conficiuntur: celerique accursu eorum qui proximis urbi locis abditi subsederant, fit via insequenti agmini, quod pedites bis mille, sexcenti equites complebant. Forte eo ipso articulo temporis (Quadragesima erat) quidam in sacra ad populum allocutione peccata ipsis sua exprobrans & rei ignarus, meritos dicebat ut in Hispanorum venirent potestatem, & venere: nam valida quamvis & numerosa civitas quatuordecim haud minus hominum millibus habitata, non diu restitit, ambigua in Regem fide, an pavida ex priori securitate & imperii egens: quin & præfectus Sancti-pauli Comes audito tumultu parte alia diffugerat. Rebus tutis auctum præsidium, corrupta flammis quæ contigua urbi erant, exarmati cives direptique, egregia in militem præda, sed & in ducem; quia Rex vim magnam machinarum omnemque belli apparatum paulo ante indiderat. Misit ad Philippum Albertus rei bene gestæ nuntium, monuitque unam esse ac præcipuam earum urbium quas ad Samaram sitas Burgundionumque ducibus possessas orbæ virgini quondam Gallus extorsisset: laborandum nunc, ut bello partum, etiam pace, si qua coiret, retineretur. At tacebatur ea oppida a Francis pignori quondam opposita & redempta, & si quid ulta armis aut necessitate expressum fuerat, armis amissum extinctumque legibus. Magnum id damnum Gallis, nec sine fructu tamen. Nam conspecto dure haberi ab Hispano Ambianos,

1597.

Portocarrera astu militari Ambianum capit.

Albertus misso rei bene gestæ ad Philippum nuntio, urbem retinendam monet.

1597. bianos, etiam qui in Gallia Romana sacra sectabantur obsequentiores Regi, præsidia non ut ante recusabant. Rex ipse pacis cogitatione ad tempus discussa totum se sociis dabat, ita ut quas nuper de Caleto conditiones Angli tulerant nunc accepturus videretur. Interim unius diei fortuna longum recuperandi laborem Gallis præbuit, circumfuso statim equitatu, inde sub Bironio crescentibus in Ambiani obsidium copiis, donec Rex ipse coram advenit, illectusque ut vicem reponeret, Atrebatum urbem, accenso pulvere, quo muri dissilirent, scalisque, infeliciter aggressus est. Nec meliores Gallorum in Cameracum Durlaniumque insidiæ. Sed & Hispano spes irrita in Gravewartam insulam Rheni divortio sitam, rursumque in oppidum Stenovici, quo Tubantum e præsidiis mille pedites, equites quadringenti, deviis itineribus convenerant. Hi suprema nocte palis, qui obstiterant, rescissis, in aggerem enitebantur; utque primos conatus silentio juverant, ita, quo terror per tenebras ingravesceret, truci clamore signorumque cantu diversas mœnium partes oppugnabant. Sed excubitores haudquaqum turbati inanibus, sese objecere: idque cæteros advertit procul remotos (nam pleriquε structis prope vallum tuguriis continebantur) quorum pars intecti, ut stratis exsilierant, saxa in scandentes moliri, semermes alii egressos in vallum hostes gladiis fodere, aut glandibus succedentes propellere, propulsos sequi. Ita resumtis aliquoties animis aggressores tandem cessere, multam cladem devectis peremptorum corporibus dissimulantes. Sub idem temporis, velut æqua in omnes fortuna, Mauritius peditem & turmas aliquot Noviomago ductans, nulla interposita ad quiescendum mora, haud absurdo capiendæ Venloæ consilio eventum contra habuit; navibus duabus adverso flumine militem miserat, priore egressi jam portam occupaverant oppressis custodibus, & adjuti unius atque alterius intra urbem conscientia. Sed navem alteram, centum onustam militibus, ventus remittens vadumque in amne detinuit: atque interim clarescente mane oppidani concurrerant, primumque portam interiorem obmoliebantur: tum aucta multitudo eos, qui extima tenebant (nec plures erant quinquaginta) eruptione depellunt. Et fugientes nautarum e Leodico illic agentium telis petebantur. Mathias Hellius occubuit jam tertio virtutis experimento, nec ibi minus quam Bredæ Nordamique spectandus. Cumque eo Schalkius

Ambianum Henricus obsidet.

Atrebatum urbem aliaque frustra tentat.

Hispanis quoque spes irrita in Gravewartam & Stenovicum.

Haud feliciori eventu Venloam Mauritius adoritur.

Hellius occumbit.

kius navis rector. Capiuntur alii, &, quod jus belli consensu valuit avertendis id genus periculis, supplicio damnantur. Vnus qui portam tradiderat salubri audacia per urbem discurrens velut communi pavore, nec agnitus, aversa parte oppidi evasit. Quin & in Flandricum littus missi cum classe milites re infecta redierunt. Bulionius interim haud magna manu populabundus Hænoviam & proximos Mosæ campos persultabat. Et Mauritianus eques ex victoria confidentior, Brabantiæ & Geldriæ præsidia egressus, uterque locis diversis hosti circumventus funditur. Tam leves intra conatus æstas circa Batavos transmissa est, de Ambiano retinenda sollicito Archiduce; & quia Fœderatæ gentes, dum otium arripiunt, belli occasionibus incuriosæ, satis habent auxilia sociis mittere, nec ipsæ lacessi. Sed & discordiæ fatigabant, quanquam non supra fœdus, at alieno tempore & eo suspectiores. Groningana civitas, & qui patentes agros Lavicam intra atque Amasium colunt, vetera & bello indurata odia adhuc spirantes, haud facile coalescebant, dum civitas, quæ sibi regias partes secutæ Parmensis non quidem perpetua lege, sed interdicti in morem, concesserat, pertinaciter urget: contra accolæ omnem cum ea societatem, ut libertatis imminutionem accipiendo, quo sua seorsim agerent, vetustum cum ea fœdus abrumpunt. Verum erat, ut totius quondam Germaniæ, ita Frisiorum diu populos discretas habuisse ditiones, ut, nisi suo arbitrio, in medium non consultarent: Translavicanos autem & ipsos pagis discretos adversus interna externaque mala vires sibi vicinæ civitatis paciscendo adjunxisse, cui & mercatura & judiciorum sanctimonia florenti, magnam in utrumque potestatem, præmium societatis vicini volentes detulerunt, conventus eo indicere soliti. Sed quod initio liberum fuit, longo usu multisque pactionibus, in vim juris transierat: neque vero hoc erat tempus, quo vincula amicitiæ utcunque indicta resolverentur. Et Hispano quidem olim pars visa potentiæ, nihil definiendo alere subditorum certamina; at vis Fœderatorum concordia nitebatur. Igitur tranquillandis controversiis judices dati: tres primum; & cum horum sententia agrorum habitatores offenderentur; novem alii, quorum decretum a concilio nationum comprobatum est. Ordines ergo ex urbe agroque collecti jubentur constitutum utraque ex parte corpus, ut unam rempublicam regere, majora conventu disceptando, minora per legatos: eorum

1597.

Mauritianus eques funditur.

Discordia inter Groninganam civitatem & agrorum habitatores.

Datis ab Ordinibus judicibus sopiuntur.

1597. bianos, etiam qui in Gallia Romana sacra sectabantur obsequentiores Regi, præsidia non ut ante recusabant. Rex ipse pacis cogitatione ad tempus discussa totum se sociis dabat, ita ut quas nuper de Caleto conditiones Angli tulerant nunc accepturus videretur. Interim unius diei fortuna longum recuperandi laborem Gallis præbuit, circumfuso statim equitatu, inde sub Bironio crescentibus in Ambiani obsidium copiis, donec Rex ipse coram advenit, illectusque ut vicem reponeret, Atrebatum urbem, accenso pulvere, quo muri dissilirent, scalisque, infeliciter aggressus est. Nec meliores Gallorum in Cameracum Durlaniumque insidiæ. Sed & Hispano spes irrita in Gravewartam insulam Rheni divortio sitam, rursumque in oppidum Stenovici, quo Tubantum e præsidiis mille pedites, equites quadringenti, deviis itineribus convenerant. Hi suprema nocte palis, qui obstiterant, rescissis, in aggerem enitebantur; utque primos conatus silentio juverant, ita, quo terror per tenebras ingravesceret, truci clamore signorumque cantu diversas mœnium partes oppugnabant. Sed excubitores haudquaqum turbati inanibus, sese objecere: idque cæteros advertit procul remotos (nam pleriqne structis prope vallum tuguriis continebantur) quorum pars intecti, ut stratis exsilierant, saxa in scandentes moliri, semermes alii egressos in vallum hostes gladiis fodere, aut glandibus succedentes propellere, propulsos sequi. Ita resumtis aliquoties animis aggressores tandem cessere, multam cladem devectis peremptorum corporibus dissimulantes. Sub idem temporis, velut æqua in omnes fortuna, Mauritius peditem & turmas aliquot Noviomago ductans, nulla interposita ad quiescendum mora, haud absurdo capiendæ Venloæ consilio eventum contra habuit; navibus duabus adverso flumine militem miserat, priore egressi jam portam occupaverant oppressis custodibus, & adjuti unius atque alterius intra urbem conscientia. Sed navem alteram, centum onustam militibus, ventus remittens vadumque in amne detinuit: atque interim clarescente mane oppidani concurrerant, primumque portam interiorem obmoliebantur: tum aucta multitudo eos, qui extima tenebant (nec plures erant quinquaginta) eruptione depellunt. Et fugientes nautarum e Leodico illic agentium telis petebantur. Mathias Hellius occubuit jam tertio virtutis experimento, nec ibi minus quam Bredæ Nordamique spectandus. Cumque eo Schalkius

Ambianum Henricus obsidet.

Atrebatum urbem aliaque frustra tentat.

Hispanis quoque spes irrita in Gravewartam & Stenovicum.

Haud feliciori eventu Venloam Mauritius adoritur.

Hellius occumbit.

kius navis rector. Capiuntur alii, &, quod jus belli consensu valuit avertendis id genus periculis, supplicio damnantur. Vnus qui portam tradiderat salubri audacia per urbem discurrens velut communi pavore, nec agnitus, aversa parte oppidi evasit. Quin & in Flandricum littus missi cum classe milites re infecta redierunt. Bulionius interim haud magna manu populabundus Hænoviam & proximos Mosæ campos persultabat. Et Mauritianus eques ex victoria confidentior, Brabantiæ & Geldriæ præsidia egressus, uterque locis diversis hosti circumventus funditur. Tam leves intra conatus æstas circa Batavos transmissa est, de Ambiano retinenda sollicito Archiduce; & quia Fœderatæ gentes, dum otium arripiunt, belli occasionibus incuriosæ, satis habent auxilia sociis mittere, nec ipsæ lacessi. Sed & discordiæ fatigabant, quanquam non supra fœdus, at alieno tempore & eo suspectiores. Groningana civitas, & qui patentes agros Lavicam intra atque Amasium colunt, vetera & bello indurata odia adhuc spirantes, haud facile coalescebant, dum civitas, quæ sibi regias partes secutæ Parmensis non quidem perpetua lege, sed interdicti in morem, concesserat, pertinaciter urget: contra accolæ omnem cum ea societatem, ut libertatis imminutionem accipiendo, quo sua seorsim agerent, vetustum cum ea fœdus abrumpunt. Verum erat, ut totius quondam Germaniæ, ita Frisiorum diu populos discretas habuisse ditiones, ut, nisi suo arbitrio, in medium non consultarent: Translavicanos autem & ipsos pagis discretos adversus interna externaque mala vires sibi vicinæ civitatis paciscendo adjunxisse, cui & mercatura & judiciorum sanctimonia florenti, magnam in utrumque potestatem, præmium societatis vicini volentes detulerunt, conventus eo indicere soliti. Sed quod initio liberum fuit, longo usu multisque pactionibus, in vim juris transierat: neque vero hoc erat tempus, quo vincula amicitiæ utcunque indicta resolverentur. Et Hispano quidem olim pars visa potentiæ, nihil definiendo alere subditorum certamina; at vis Fœderatorum concordia nitebatur. Igitur tranquillandis controversiis judices dati: tres primum; & cum horum sententia agrorum habitatores offenderentur; novem alii, quorum decretum a concilio nationum comprobatum est. Ordines ergo ex urbe agroque collecti jubentur constitutum utraque ex parte corpus, ut unam rempublicam regere, majora conventu disceptando, minora per legatos: eorum

1597.

Mauritianus eques funditur.

Discordia inter Groningana civitatem & agrorum habitatores.

Datis ab Ordinibus judicibus sopiuntur.

1597. rum curæ subdita communia tributa, quæque principis aut sacerdotum fuerant: paribus suffragiis, ut prior civitas, non superior foret. Attamen cautum, qui judicia per agrum regerent (Hovetmannis nomen est) ab urbano senatu, more, quem Geldris probatum Austriaca domus servaverat, legegerentur; cæteri ejusdem curiæ ab Ordinibus. De mercimoniis ita temperatum, in agro nata, facta, exportare ne liceret, nisi Groningæ prostitissent: neu cerevisiam (aqua farre cocta est, Germanicarum gentium potus) præterquam Groninganam bibere, excepto ab utraque lege, quod usus familiaris causa haberetur: externis vero mercibus adjudicata libertas: & alia ejusmodi, quæ etsi magnis dissensibus agitata, ut instituto minora, exsequi piget. Sed enim Hollandorum cum Zelandis contentio eo gravior, quo horum maxime opibus corporis universi concordia continetur. De vectigali certamen erat, quod mercibus exteras ad gentes aut hostem transvehendis describitur. Id nationes singulæ non sibi proprium, sed commune fœderis in rationes onerum maritimorum, quæ ipsæ usu publico poscente privatim sustinerent, accepto ferebant. Zelandi ultra tetenderant, coactis mercimoniis, quibus Hollandia evectis alio per ipsorum insulas iter esset, alteram vectigalis partem apud se pendere: quod, quia arceri non poterat, pacto inter duas gentes temporario firmatum. Sed eam conventionem Hollandus renuntiabat, fretus Ordinum fœderatorum edicto, ubi onus imponeretur, ibi solvi jubente portorium. Super hoc Zelandi accusabantur, quod imminuto vectigali & commissi pœnis rem communem sui juris facerent, alienaque commercia & utilitates ea fraude in se verterent, contra fidem & leges tam necessariæ societatis. Quibus cum illi referrent, Hollandos suis cupiditatibus Fœderatorum jussa, ut alias Senatus aut Principis nomen obtendere, uni controversiæ plures miscebantur. Nec cessantibus utrisque suis in bellum meritis aliorum opponere segnitiem, &, si fœdus exueretur, latenter ostentare vires, quibus privatim se tuerentur aut alerent, Zelandisque eo provectis iræ, ut tributum fœderi inferre negarent. Postquam & populi minores pernitiosum exemplum sequebantur, vix tandem convenit, ut, Zelandiæ commodis quibusdam relictis, salva esset in posterum Fœderatorum concilio sua auctoritas. Auditæ interim legationes externæ, & pacis laudes, & de bello querelæ, curante Hispano, non tam spe ulla concordiæ,

Hollandorum cum Zelandis de vectigali contentio.

Componitur.

quam

quam ut negantes odio objiceret. Auditus cum admiratione parum grati sermonis Paulus Dialius a Sigismundo missus Poloniæ rege, qui Latino sermone clarum intonans, cum de officio subditorum in principes multa jactasset, certum Batavis exitium ab Austriaca magnitudine minabatur, ni culpam fassi mature veniam exposcerent, regem suum deprecatorem offerens. Sed & Philippi bonitatem & fidem celebrabat, idque coram Arausionensis & Egmundi filiis generisque: nec minus Christianum nomen, & Turcæ vis discordibus longe imminens prætexebantur, cum proxima Polonia metum pace redimens communi se bello subtraheret. Nec ignarum Ordinibus Polonum Hispano junctum necessitudine, &, quod propius vinculum est, Iesuitis regiam obsidentibus. Modeste responsum de causa & pacis periculo, & acrioribus Hispani in Christianos quam in Turcam armis præ nimia dominandi cupidine, quæ curæ esse Sigismundo debere, præ domestica conjunctione. Et cum ille nihilominus ferociret, velut commercia abrupturus, innuere qui colloquebantur, si jura humanitatis violarentur, non se Polonicæ messis, quam Polonos sui nummi indigentiores. Sed & Imperator. Principesque Germani & primæ civitates locum magnificæ legationi poposcerant, quod Ordines, suspecto tantæ auctoritatis paratu, excusabant. Quare alteras literas misere, Carolo Nutselio ferente; acerbius interrogantes hæc ne Germaniæ cognationis reverentia, hanc tot beneficiis gratiam referrent, ut amicis negaretur, quod apud omnes gentes etiam hostibus licuisset? Neque vero legatos duntaxat de pace acturos, quæ tamen ut fida ac secura foret, si qua daretur occasio, diligenter se curaturos; sed de multis gravibus rebus, quæ tractari Batavorum haud minus quam Germaniæ interesset. Interpretabatur id Nutselius de priscis fœderibus instaurandis. Nec minæ aberant, nemini majestatem imperii impune ludibrio fore. Humiliter ad hæc Ordines honori Germanico & reverentiæ datum demonstrabant, ut præmonerentur, ne se irrita legatione fatigarent: rerum suarum, & quid ipsis expediret, non alios se peritiores. Serius aliquanto Arnoldus Witfeldius regni præses, & Christianus Barnicavius, a Dano venere, qui cum, ut plerisque creditum, hanc operam magis negare non potuisset, quam sponte præstaret, Nassaviæ se stirpis & Batavæ gentis amicum paternum, ac sinceræ purgatæque religionis con-

1597.

Regis Poloniæ ad Ordines legati ferox & ingratus sermo.

Ordinum modesta pariter ac generosa responsio.

Mittendæ ab imperatore aliisque Germaniæ principibus ad Ordines legatio excusatur.

Missi a Dano legati quoque de pace apud Ordines agunt.

1597. conscium, nihil postulaturum prætulit, quod aut huic aut illis fraudi cederet: sed quoniam pace & numen divinum purius coleretur, & publicæ privatæque res extra belli aleam tutius consisterent, ejus sperare haud ingratum se auctorem fore. Tot simul concordiæ hortatoribus verbis diversis in eandem formam Ordines rescripsere: ad Danum tamen quam ad cæteros accuratius. Rationes jam aliquoties memoratas breviter repetam, ne, quod ipsi sæpe eadem audiendo dicendoque fastidii cepere, id in legentem transeat. Docebant societate Gallica Anglicaque, deinde summis Mauritii virtutibus se obstrictos privatim pacis leges nec ferre posse, nec accipere. Quod ut nefas, ita & noxium se arbitrari, quia pacis quanquam vana commemoratio cunctos mortales in bello remissiores, in libertate & civitatum fœdere etiam discordes facit. Detectæ simul literæ Wilhelmo Clementio scriptæ Hispanico apud Imperatorem oratori, quæ spes tales proderent, quæsitamque ex pacis mentione Batavis apud Germanos invidiam. Iungebantur exempla eorum quæ Bredæ, Gandavi, Agrippinensi in urbe acta, & apud Brabantos Flandrosque hostiles insidias promoverant. Post quæ nullum se belli exitum ab Hispani fide, sed primum a Deo immortali armorum moderatore, tum, si forte, Belgarum e consensu opperiri. Pro causa nonnihil: quam renitentes & qua impulsi necessitate ad ea venissent, quorum nulla pactio securos facit. Interesse & vicinorum, ne bello tanto levatus Hispaniæ Rex deditorum viribus augesceret: quo ille impetrato, centum hominum millia semper in armis habere posset, nunc huic nunc illi opprimendo. In ore esse Hispanis, hæreticos hæreticorum sanguine vincendos: nec eo vocabulo Reformatæ magis, quæ dicitur, religionis, quam Augustanæ sectatores & ipsorum & Pontificis judicio comprehendi. Et quia Reipublicæ vocabulum nunc non minus invisum quam olim populo Romano præpotente regium nomen erat, ac tamen cum illis gentibus res erat, quæ principatum amant proximum libertati, neque tam nascendi sorte quam cooptandi judicio, quod Poloni apertius servant, Germani & Dani imaginem retinent, suo de regimine eundem in modum loquebantur. Belgæ, inquiunt, serviere nunquam, sed imperium legibus. Legum cura his credita a majoribus, quos virtus monstrabat. Iustitia regendi provocati affectus a parentibus in liberos transiere: ne tum quidem infinita potestas,

Dano repudiatæ pacis rationes accurate reddunt.

testas, sed intra conventiones stetit, quare & regio nomine abstentum. Mansit fides principibus populoque, donec Philippus non tantum judicia vertendo, inconcessa exigendo, sibi jurata infregit; sed contra fas omne Dei hominumque sacra legationum contemsit, innumera cæde se insontium cruentavit. Quod cunctis animantibus natura imperat, suam ut salutem defensent, id nos fecimus: neque vero promiscua licentia, sed ductu principis Arausionensis. Longæ interim preces, & ambiti reges qui Philippi animum mitigarent. At postquam sub pace dissidium & ultio latuere, haud novum populis, etiam qui regnantur, cuncta principatui contraria facientem imperio demovimus, decreto publico, vulgatisque causis. Ac rursum aliis visum regis Galliæ fratrem rebus imponere, alii Arausionensi obtemperare haud ante desiimus, quam ille Hispanico scelere procubuit: delataque ad Mauritium regendi successio, qui nunc egregio subnixus regum foedere fines armis propagat. Hæc ideo expressi, quod sepositas apud gentes ea tum fama nosci ex usu rerum præsentium videbatur. Nec contenti pacem discutere Batavi, ultro ad arma alios vocabant, regnorum aviditatem Hispanis & potestatem nocendi objectando, exsoletas jamdudum criminationes, & quas magna imperia nunquam effugiunt. Faciendæ tamen fidei præter manifestum Galliæ Britanniæque exemplum proferebantur, Alberti postulata adversus plerasque Germaniæ urbes: & quid de religione sperandum esset, documentum e Brabantia recens. Anna Hovia virgo famulari ministerio vitam tolerans cum sororibus Rampardis, quibus inserviebat, suspecta dissensionis circa Pontificum sanctiones, & in carcerem protrusa fuerat. Cumque illæ victæ aut minis aut precibus amicorum ac vitæ illecebris, quibus & viriles animi franguntur, imperitiam fa[illegible]do veniam meruissent, hæc una nihil moveri: modesto interim sermone obtestari, foeminam se & sexu & sorte extra turbas, ut ipsa crederet, recte sentientem; sin minus, erroris ream, cui par esset ignosci: at illud scelus non hominibus, sed Deo vindicandum, si quis contra animi sententiam metu subactus, quamvis vera dicendo, mentiretur. Consultante Senatu, an judicium redderet, Albertus respondisse fertur, exercendas leges. Illud justius mireris, quod tam acerbum, infestumque etiam spectantibus, supplicium placuit. Viva Bruxellæ sub terram defossa est; auctores ejus sævitiæ 1597.

Anna Hovia, dissensionis circa Romanam religionem suspecta viva Bruxellæ sub terram defoditur.

1597. sævitiæ pœnitentiam exspectasse credibile est. Sed illa jam in specum descendens, inter mortem posita & proritantes venia sacerdotes, superfusam humum imperterrita, tantumque Deo supplex, accepit. Ea mulieris constantia magna Belgarum miseratione celebrata est, augente famam rei novitate, cum olim multa cædium millia brevi auditu transmitterentur. Et post Albertus id genus crimina satis habuit minis, aut si urgeretur, pœnis secretioribus compescere. Atque interim Batavi ejus invidia fruebantur, cunctos, queis religio curæ, prævertendam ad ultionem incitantes. Egere & regibus gratias, quod pro Belgarum otio solliciti forent, resque suas singulis commendatas voluerunt. Legatis hospitium & sumtus e publico, abeuntibus dona accessere. In literis ad Germanos excusati incursus vicinos in agros, comparatione hostium & belli necessitate, cui unum remedium foret, si Hispani quam longissime pellerentur: adversus quorum insolentiam in occupandis Germaniæ locis auditos se sæpe, adjutatos nunquam. Vnde cogi se hac quoque de re spem omnem suis in armis collocare, quæ tamen pacatis populis fore innoxia. Ideo & stipendium se militi nuper auxisse, quo arctiori disciplina frænaretur. Dani seorsim postulaverant, ne ipsis grave esset bellum non suum, neu commerciis Hispanicis arcerentur. Quod regina Angliæ & Danis & Polono, legatis iisdem, qui in Batavis fuere, ad se missis, negaverat: & naturam laudantibus, quæ mare cunctis & jus permutandi patere voluisset, responderat, nihil esse tam congruens naturæ hominumque moribus quam periculum propulsare; quare haud passurum sapientem ulla ope eum juvari, qui suo exitio immineat. Nec arma tantum, sed & commeatus omnes vetabat: quippe asserens con[illegible]uto belli judicio hostem vel fame domandum, ut pacem accipiat. Idem veterum Anglorum pacto cum Ansiaticis civitatibus, aliorumque Principum exemplis tuebatur, Paulum Dialium insolentius agentem irridens, ut feciali quam oratori propiorem, nec Sigismundo parcebat; ignarum nempe regii moris ob juventam, & quia electus imperaret. Patrem certe avumque ipsius Moscho cum bellarent, alia in Anglos jura statuisse. Sibi vero, quæ legatorum suorum opera & Russico bello Sueciam, & Turcico Poloniam liberasset, egregiam hanc scilicet gratiam referri. At Batavi haud æquum æstimantes aliis se leges duriores quam sibi præscribere, non

Fœderati incursus in Germanorum agros excusant.

Regum Poloniæ & Daniæ Legatis commercia cum Hispanis negat Elisabetha;

Concedunt Batavi.

non intercedebant, quo minus cæteræ gentes pari jure cum Fœderatis Occidentem & hostilia littora inviserent. Maritimæ hoc anno expeditiones fuere, magnis initio consiliis, sed inani spe per tot incerta. Allubescente Gaditanæ expeditionis successu Angli novos hostium paratus in ipsis navalibus opprimere, Azores insulas insidere, opulentas naves rapere, longinquo ex orbe venientes capere certabant. Naves armis validas Regina sedecim, in quibus ad Gades captæ erant duæ, vigintique suas Batavi Warmondo duce attribuerunt. Sexaginta ferme inferioris magnitudinis aderant, belli instrumento & militi ferendo. Nam & machinæ oppugnandis urbibus una vectabantur, & sex hominum millia, quæ in terram exponerentur; audito quanquam & peditem in maritimis Hispaniæ oris paratum haberi. Summa imperii in militem ac naves Essexio tradita, vitandis malis quæ discors nuper imperium dederat. Iulio mense exiêre. Ac primo placidi fluctus & lenis aquilo ferre vela, mox adulta vis venti, & ubi classis in alto, Gallæciam contra, cœlum pelagusque in austrum verti, qui mixtus horribili procellæ naves ipsas ducumque consilia in diversum tulit. Quidam expeditioribus navigiis obliquos cursus in conspectum Hispaniæ produxere; plerique pertæsi maris & periculorum, quo citius in patriam redirent, ventos sponte sequebantur. At quanquam Essexii fractis arboribus navis teneretur, hiscerent compages, vix undæ irruentes exhaurirentur, ipse adhuc obniti & contra tendere: sed & prospectus atro nubium, & aures clamore trepidantium, fluctuum collisu, fragore cœli, impediebantur; metusque præsens officia nautarum & imperii reverentiam abruperat. Ita victus comitum consensu naves plerasque rimis fatiscentes, vix ut maximo labore aquæ educerentur, salvas tamen omnes, decimo postquam exierat die in Angliam refert. Vbi dum socii exspectantur & flatus adversi in portu detinent, alimenti inopia ac subeuntes morbi cogunt onerarias ac militem dimittere, una cohorte retenta, quam belli exercitam concedentibus Batavis Verius abduxerat. Contracta cum copiis & consilia, omissaque spe belli terrestris, adventantem India classem excipere Azores juxta Insulas placuit. Sed per obvias iterum tempestates laceris aut disjectis Anglorum navibus, Essexius lustrato diu mari, per insulas populabundus, mox explorantium errore devius abducitur, & alia parte vagatur Ralegus imperii

1597.

Expeditionis Essexii maritima infelix exitus.

1597. imperii minus patiens. Hispani Angram interim portum aversa in parte Terceræ, quæ Azorum potissima est, subeunt, divitias opimas ferentes; Britannos venti reflantes & prominentia juga distinebant. Tres tamen naves, eæque segreges exitio datæ aut in prædam cessere: pravumque certamen exortum est, Batavis Ralegum parti classis Anglicanæ præpositum incusantibus, quod captam sibi navem, dum persequuntur alteram, per vim eriperet. In eodem itinere modica quædam ac sine munimentis oppida ab Anglis incensa, ut Caracca ex India veniens a suis, ne in manus hostium perveniret. Frustrati duces, & cum hyematuro jam mari in Angliam rediissent male volentibus irrisi, inter se quoque æmuli pridem, nunc inimici, infausto eventui recta consilia & suos labores præscripsere. Fortunam nec præstari a sapiente, nec ab æquo homine exigi. Gravior Padiliæ casus, qui paribus, ut nuper, mandatis, ex Hispania Britanniæ nociturus mittebatur, centum & octo navibus, in queis militum octo millia; multumque processerat, cum turbidis septentrionibus galeones tres, sex naves aliæ, virumque & auri vis magna mergitur. Reversus domum Padilia, imprudentiæ, an infelicitatis jam sæpius expertæ, reus, classis præfectura demovetur. Datus ei successor Didacus Brocarus. Hæc æstate naves Hollandicæ quatuor, quæ vere ante tertio exierant, primæ omnium ab Indis revenere. Nec major civium lætitia quam admiratio fuit, audientium circumcisos genitalia velatosque, cætera nudos agere, qua in Orientem Africa vertitur, insulæ Madagascaris populos: hi quomodo Deum nossent ignorarentque: quanta infelicibus geniis illic licentia: tum vero ipsos non se nominibus, non tempora distinguere; moris nostri adeo ignaros, ut e stanno cochlear bove mutarent. Narrabatur & periculosa tantis periculis nautarum seditio: tum infida Barbarorum ingenia, quos passim, & in Iava maxime, Lusitani emerant, ut specie pacis cædem & prædam occultarent: hinc prælia & moræ. Nec nulla in Batavis culpa: nam missos eo a parentibus aut agnatis, quos æs alienum malive mores patria expulerant, vitia sua comitabantur. Ac tanta quorundam stupiditas fuit, ut suspicaces inter populos Bantamensis portus profundum claro die explorarent. Insulam esse Iavam, Britanniæ ferme parem, non, ut quibusdam creditum, Australis continentis partem, circuitu patuit. Reges habet plures: pars

Gravior infelicius iterum Padiliæ casus:

Præfectura demovetur.

Primæ Hollandorum naves ab India redeunt.

Harum de India ejusque populis relationes.

pars falsa numina more avito colunt, pars Mahumeticos 1597.
ritus non ita dudum accepere. Visa & Sumatra, major Iava, & minor Balis insula: inque reditu alia, cui Helenæ nomen est, multarum rerum ferax, sed nullo hominum cultu. Ex eo piper & fruges aliæ cœli calidioris a Batavis peti cœpere, quod commercium Venetis olim lucrosum per Ægyptiacas trajectiones centum fere per annos Lusitani, Oceani istius repertores, longo navigatu & dono Pontificis, soli usurpaverant. Primum iter plurimas post difficultates, damni tamen exsors, spem lucri in posterum fecit: ac per Hollandiam plures Zelandosque & exsules Brabantos impulit, ut idem majori navium numero auderent. Ab ipso vere multos jam in menses protrahebatur Ambiani obsidium, dum Rex, quamvis haud invalido cum exercitu millium quatuordecim, parcus suorum sanguinis, nec avidus alieni, castra munit adversus internam externamque vim: primumque conjurationem civium, &, ea postquam patuerat, replere fossas, suffodere vallum, incruenta & longa agitat, haud satis gnaris talium obsessoribus; nec obsessis virtus aut artes deerant, quibus in spem auxilii moras ducerent; suspecti civium ad ter mille ejecti: eques, dum coit hostis, ingressus augebat præsidium. Peste quanquam affligtabantur, crebra proruptione pro mœnibus pugnatum, varia fortuna, quæ claros utrimque, & ipsius doli auctorem Portocarreram absumsit: & flumen objectu molis oppidani in hostem fuderant. Sed repulsis sæpe, qui per neglecta intrare urbem & numero firmare mittebantur, ipse sub autumnum Archidux, veteribus novisque copiis & avitum in morem excita Belgarum nobilitate, quæ in pedites & turmas composita ibat, famæ major quam spei supervenit. Primo aspectu apparebat, nec munitiones regias perrumpi posse; nec venturum hostem, solito jam cautiorem, ad prælii incerta. Parvæ manus temere concurrebant: & jam Picardia vasta bello penuriam victus, inde morbos vulgaverat. Hæc, ut discederet, Archiducem perpulere, languentem & ipsum dolore amissæ urbis, quæ, elapsis octo dierum induciis ex pacto, si auxilium interim hominum plus mille non penetraret, Henrico redditur, & hic, quo minus instaret successibus, Dorlani ab obsidio, metu hyemis, alimentorum penuria, detrahebatur. Mittit mox partem militis Albertus, qui Ostendæ exitus obsepiret castellis, oratu Flandrorum, quando obsidium, loci

Batavi piper aliaque a Venetis & Lusitanis antea haberi solita ex India petunt.

Portocarrera Ambianum defendens occiditur.

Frustra Ambianos obsidio liberatum proficiscitur Archidux.

Henrico se dedunt.

Albertus Ostendæ exitus obsepit.

 explo-

1597. exploratis munimentis, quæ terra marique aderant, & infirmitatis in præsens conscientia nondum audebat. Interim coercitæ populationes, queis Eduardus Norisius præsidio impositus impune per agros grassabatur, terribilior hosti, ex quo nuper Alvarum Agilarium Dunkerkæ præfectum alia cum præda abduxerat. Vnam hanc rerum seriem finem ad anni producere libuit, ut quæ Batavis interim acta, nec istis continua seorsim ponerem. Quieverant in multam æstatem, dum pecunias Gallia, militem Britannia detinet, exspectantes aut alia negotia, aut seditionem hostium. Avocatis in Ambianum Alberti copiis, placuit agendi occasio; sed qua parte bellum gereretur, certantibus in diversa nationum studiis, Principi ac Wilhelmo Senatuique arbitrium permittitur. Placuit his excutere hostem præsidiis, quæ non multa Hispano restantia Transisalanis in partibus Fridericus Herenbergensis custodiebat, ut bello intra Rhenum redacto, quicquid agrorum ultra patet, hostilibus tributis eximeretur. Id quo tutius proveniret, (nec enim copiæ pares domi suppetebant, & metuendum, ne Hispanus mutato consilio recurreret) visum est iter auferre secuturo, præceptis qua Rhenus transiri poterat. Idem ad famam egregium tuendis simul finibus erat, utque in Germaniam commeatus patesceret, ab hoste interclusus non levi in mercaturam damno; dum mari accepta per amnes differre aliaque reportare prohibetur. Tum primum Henricus Fridericus annum agens quartum & decimum, Lugduni ad eam ætatem liberalium studiorum primordiis operatus, ad belli rudimenta assumitur. Quo comite, pluribusque suæ domus, Princeps & cæteri duces, clam habito consilio, ita ut cui loco potissimum caveret hostis dispicere non posset, Gravewartam contendunt. Peditum septem millia, equites ducenti supra mille correpti eodem, Rhenum pontonibus, inde Vahalim connexis ratibus transiere, currus & sarcinas secum trahentes. At naves impellente vento flumina subvehebantur, in queis tormenta muralia quadragena, & cætera ad hanc copiam. Procedit agmen secundum ripam quæ Gallica olim, sive & Romana dicebatur: in itinere Alpa arx & municipium modicum, conspecto exercitu & machinis, (solent enim convehi leviores) sine mora deditur: eodemque vespere missus eques qui Bercam ambiret. Sunt qui olim Tiberiacum dictum putent, & restare vestigium contracto in barbarum vocabulo. Exiguum id oppidum,

Transisalanis præsidiis Hispanos excutere aggrediuntur Fœderati.

Henricus Fridericus Mauritium comitatur.

Capta Alpa Bercam obsident.

sed

sed opulentum portorio, quia Rheno imminet ex ea, qua diximus, ripa; Xantemum supra, quæ Vetera creduntur, Legionum olim obsidio belloque Batavico nobilissima. Sed ex obliquo Vesalia aspicitur; tergum citima Geldriæ, latus utrumque Clivia ac Iuliacensis regio includunt. Ipsa in ditione est Agrippinensis episcopi; sed Parmensis per speciem Truxiani quondam belli multum certato insederat: ex eo, præter ingenium loci & vetera operum munimenta, præsidio non minus mille hominum e Belgis Germanisque servabatur. Parte supera fluminis insula, ambitu patens in tria millia passuum, oppido adhæret, solo amne discreta, qui parvam modico ambitu circumvenit. Huic Princeps quantum satis erat militis imponit, & pontem alveo, quo pabulis & commeatui prospectum foret. Dein, pluvio quanquam cœlo, castra locat, locis maxime duobus: sed, nequid pateret, media perpetuo aggere & fossa ab utraque fluminis parte jussa concurrere. Ita clausum oppidum, quia naves Rhenum obsederant: at passim viarum & ignobiliorum fluminum munimenta castrensium custodiarum vicibus firmabantur. Quæ postquam disposita, alter fodiendi labor oppidum versus tutos meatus moliebatur: nec obsessis audacia opus hostile eruptionibus turbare; telorum se jactu eminus vindicabant; non alterius rei major illis copia, cum nullius indigerent. Inventæ enim in urbe machinæ ferme octoginta: his munitiones, his siquid in oppido arduum compleverant; præcipua tales ad noxas turri, quæ palatio eminens amni proxima infestabat. Hinc multis cadentibus in castris miseratio, metus, ira: quippe & Ludovico Nassavio in tibiam inciderat globus, & Principis periculum cognoscebatur trajecto forte tabernaculo. Obsessores contra tormenta disponere; exarmataque turris, nec quisquam ausus insistere. Sed hactenus per intervalla ac spiramenta: postquam & fossa impleri, &, quanquam cœlo inimico, continentes per pluvias late ad aggerem procedere vineæ cœperunt, haud intermissæ machinæ, quæ portam flumentanam ex insula, quam diximus; at aversa oppidi e solido concuterent. Missi qui deditionem obsessos postularent, ut jam manifesto, non inanes esse minas, cum oppugnationi proxima tentarentur. Negatæ precantibus induciæ; & continuati eo die ictus bis mille. Atque interea Wilhelmus Nassavius imminens amni lunatum munimentum supervaserat; pulsis multa per tela pro-

1597.

Ludovicus Nassavius globo vulneratus.

1597. pugnatoribus. Perculit obsessos denunciatio acrior, instare extrema; nec, si ultra tenderent, veniam fore. Ita Berca decimo die traditur, egresso præsidio cum eo quod cuique suum: publicæ hostium machinæ & naves, ut semper, victori accessere. Sunt qui præmaturum timorem accusant, cum maxime Hermannus Comes Herenbergensis Geldriæ rector præsidio adventaret, sive præfectus culpæ affinis, jactantiæ immodicus, & ante pericula insolentior; sive & miles, quem mox, ut exierat Geldra, in oppido seditione incensum plerique retro arguebant. His perpetratis legati a pontifice Agrippinensi & sacerdotum collegio Principem, indeque Ordines adiere, reposcentes oppidum liberum nec obnoxium bello. Movit Ordines loci maxima oportunitas, ut hanc ad formam responderent. Quanquam nostrum videri potest jure victoriæ quidquid hostis possedit, non tamen vana vos cepit fiducia Batavæ æquitatis, cum quod Hispanorum violentiæ tam diu permissum est, id e nostra manu vindicare non piget. Cederemus ultro, ni priora docuissent defensando vos impares. Immerito miser est, cui fraudem affert aliena socordia. Iam si ad Bercam Hispanus ducat, vobis eadem quæ super Bonna & Novesio cura: nos haurimur excursibus: nostra nobis terra & commune flumen eripitur; ita non reddimus urbem, sed dedimus. Quin potius vestram illam creditis, sed nobis pignori concessam, nec tantum adversus periculum, sed impensarum nomine, quas certe exsolvi æquum erat, si vobis vicimus? Cæterum vectigal, quod Episcopo dependi hic solet, salvum illi promittimus. His tum illi verbis dimissi. Nec tamen Bercam Ordines ut suam muniere; refecta tantum quæ oppugnatio corruperat, & data præsidio cohors cum modico equite; tum, nequid propter hosti pateret, æquata solo Mutiliana, quia firmare, quantum satis, longum videbatur. Exciverat id castellum Rheni in ripa Camillus Sachinus Parmensi militans, egregio situ; utque creditum in ipsis Asciburgii vestigiis, oppidi cujus originem ad fabulosos Vlyssis errores prisca etiam Germania retulit. Ipse patriæ suæ Parmensi solo sitæ nomen indiderat. Nec dubium, quin isto opere auctor in longum sibi famam & memorem sui posteritatem promiserit, quod tum prætereq uitante forte Hohenloio, qui haud magno comitatu in Germaniam proficiscebatur, magna trepidatione desertum, & Principis jussu

Berca deditur.

Agrippinensis pontifex oppidum reposcit.

Ordinum responsio.

Mutilianam Fœderati solo æquant.

jussu deletum est; irrisa multum hominis Itali arrogantia, qui fundatam animi virtute (verba ipsa referam) & inexpugnabilem arcem inscripserat. Hoc tempore ad Neoburgicum ac Brandenburgicum scripsere Fœderati, maluisse se facto ipsis viam in Clivios aperire quam verbis polliceri. Superesse ut ipsi opportuna vindicando juri tempora arriperent. Iisdem in partibus Mursa est Agrippinensi in solo, sed Cliviæ clientela. Comites, qui temuere, vocabantur. Vltima gentis hæres Valburgis supererat, clara Hornani quondam matrimonio, & per Albani sævitiam vidua, rursumque Nienarii gentilis sui nuptiis tradita orbataque. Ea in Batavis degente Hispani oppidum & arcem haud invalidam annos ante undecim capta præsidio tenebant, cujus auxerat numerum supra octingentos Hermannus Herenbergensis ad Bercæ famam excitus, & irritus auxilii, neque par prælio: ideo quod reliquum erat copiarum secum trahens retro cedebat ipse Mosam ultra. Seorsim a ripa jacet oppidum, quo facilior accessus hosti ac plura obsidenti incommoda. Situ cognito binis Princeps locis, sine vallo tamen, deposuit agmen: accedere incipientem propius imbres fundens autumnus tardabat. Tertius dies ad fossam perduxit, quæ tribus locis obruebatur. Nulla adhuc ruinis efficiendis tormenta sonuerant, sed statui complura Mauritius jusserat, pontemque parari velut impetum facturus, cum nec exspectato præfectus oppidi arcisque (Andreas Miranda nomen habebat, gente Hispanus) ad pactiones venit, mutatis obsidibus: quanquam paulo ante per literas a Mauritio rogatus arcem si posset tutaretur, parceret oppido & extra jus belli positis civibus, superba responderat. Permissum exeunti, signa, arma, & machinam unam avehere, dum Princeps inanium concessione moram belli redimit, & ille falsi honoris imagine dedecori suo blanditur, quanquam super Bercæ exemplum prætendens pulveris nitrati penuriam: sed & is comparari potuerat, & non defuerant trahendi artes, refecto modice oppido, ni formido prævenisset. Dum Frisiorum robora Mauritium sequuntur, Fridericus interim Herenbergensis Linga aliisque præsidiis abducto milite in Septemsylvas (id parti Frisiæ nomen est) populabundus irruit; incensæ villæ, abducti captivi & præda. Sed nihil privata incommoda publicis conatibus obstitere. Rhenum itaque ponte transit Batavorum exercitus, qua Orsæum est vicus. Victores hactenus, hic

1597.

Ad Neoburgicum & Brandenburgicum scribunt.

Mursam Mauritius capit.

Herenbergensis partem Frisiæ populatur.

Batavorum exercitus Rhenum transit.

1597. quoque eadem fortuna secuta est, obvio nemine, dum in Gallico fine hærere Albertus eligit, eoque præsidiis paventibus. Etiamsi paria antiquis bella, & concurrentes in unum regni aut populi præpotentis vires tanta casuum similitudine & satietate memorarem, mirandum haud foret, si & ego copia fatiscerem, & eorum, quibus talia viserentur, tædium deprecarer. Nunc in tenui labor, & ne signa quidem collata; infestas acies, claras mortes, magna discrimina, referre datum: sed obsidia oppugnationesque, nec illustrium oppidorum, conjungendæ obvenerunt; majore, si quid judico, usu, quam oblectatione. Nam & alibi olim & majores apud nostros numerosi exercitus, quinquaginta sæpe & sexaginta millia, campo stetere, belli exitum secum tractura; qua tempestate ars fuit librare ictus, tenere vestigium, hostem impellere. Sequens sæculum ferociæ minus, solertiæ plus habuit, nec, ut ante, festinati casus, qui de re summa judicarent; sed muniendo præversa pericula, & ex adverso vis reperta, cominus, eminus, qua patescerent clausa, & siccato si quid humidum, hiantia æquarentur, ardua descenderent. Quæ si quis indagare, temporumque & belli gnarus haberi velit, nulla exemplis terra ante hanc nostram, qua urbibus crebriorem alteram, præsidiis firmiorem, diu & frustra quæras. Huc cuncta priscis & recentiorum ingeniis inventa confluxere, trahente ad se belli diuturnitate externos undique spectatores, velut ad publicam armorum disciplinam. Quippe hoc ipso tempore duces comitesque & e Germania, Gallia, Britannia, longinquiorque nobilitas Principem Transisalanum ad bellum prosequebatur. Ipse Lippiam ultra amnem ibat, Germanico solo; naves Rheno, inde Isala devectæ Dusoburgum venere. Haud multo interius Grolla occurrit Zutphaniensis ditionis, quæ & prima loco, & frustra biennio prius obsessa, ni cederet, exprobrare videbatur. Nec vulgaria oppido munimenta Caroli Quinti pro istis finibus curam ostentantia: moles quinque ex aggere prominebant, eo flexu, qui oppugnantes undique sub ictum daret. Haud amplum urbis spatium tuebatur Iohannes Comes Stirumbius peditibus octingentis, & turmis tribus; nec omiserat, audito in se veniri, densare munitiones. Queis nihil territus Princeps, quin lucro deputans inclusos equites, qui vias infestas tenere potuissent, *contra eruptiones, tamen solito diligentior, fossa perpetua castellis intervenientibus una no-

Grollam obsidet.

ete duas urbis regiones includit. Octingenti milites instabant operi, quos bis mille armati tuebantur. Proxima nocte regiones duas alteras pari sedulitate circumvenit; diebus firmata opera: inde versus oppidum per anfractus via scindebatur. Quæ dum fiunt, & mox aquis deductis, quas claustra continuerant, fossæ oppidi humus superingeritur: haud destitere obsessi recusare deditionem, ac tormentis se ulcisci. Simul proruptum aliquoties, donec a machinariis Mauritianis injecti oppido ignes, & late pasti sexaginta ædium incendio ad curam se suaque servandi ab operum impugnatione converterunt: nec tamen deficiebant, quanquam intus flammis & vulneribus, extra mali incogniti metu gravius conflictabantur: interiores quoque aggeres, quo se tuerentur, si præjecta fallerent, duobus locis orsi. Sed postquam vineæ septem ad oppidi processerant munitiones, quas, subjecto pulvere, & desuper tormentis viginti quatuor, convelli Princeps jubebat, ut undique patentibus incursaret; oblata venia, acceptaque. Is erat obsidii dies septimus & decimus. Dati qui deducerent cum equis signisque abeuntes: & ægris currus ac navigia: sed lex imposita, tres intra menses cis flumen Mosam arma ne ferrent. Duarum ferme horarum itinere Grolla Brefurtum distat, ditionis ejusdem tenue oppidum, sed tutela loci inter prima: quippe unus perpetuus agger oppidum permeat, nec alius præter hunc aditus, tenuem præter semitam. Cætera circum late sepsere invia paludum & vestigium recusantia, quæ ut quisque accessit, hæret illuvie: non iter oppugnantibus, non castra mansuris. Nec reliqua segnius provisa: murus antiqui operis fossa præalta cingebatur, Martini Rossemii opus, cum quadraginta ante annos illic bellaret: trecenti intus milites pro modico oppidi ambitu satis placuere. Sed hos in præfectum, cui Gardoto cognomentum, & oppidanos diffidere rumor incesserat, quo major vis externo terrori sperabatur. Haud tamen auditi qui deditionem flagitabant, prægravante præfecti imperio, cui pro rebus præsentibus etiam nimium animi fuit, seu fiducia loci cætera concordes in hoc consenserant. Pertendente Mauritio commovit militem tanta laboris species, & gravius adversus vastas paludes quam cum hoste certamen, ignarum maxime, quos gurgites atque voragines fallax soli natura occultaret. Nam & quæ solida quondam, uvido tunc cælo, & continuis imbribus fluitantia

1597.

Grolla deditio.

Brefurti obsidium & expugnatio.

1597. differebantur, itinerisque limosa tenacia gravi cœno & ubique incerta erant; nec usquam humus unde aggerem sumerent. At ubi Princeps prætentatas ad Gertrudisbergam Covordiumque artes admolitus est, cuncta experiendo leniebantur. Et ipse hortator, idem monstratorque operis, parte copiarum sub Solmensi tribunoque Brederodio dimissa in utramque regionem, quæ portis respondet, quod medium ad Septentriones, difficillimumque sibi sumit. Humentia camporum virgultis advectaque humo & saxis infarta, tum asseribus superpositis solidabantur, aquis altioribus scirpei fasces contexti natabant: ita facto solo impositæ crates ingesta terra binæ modicis intervallis: id in lubrico munimenti erat, quo visus magis quam tela hostium vitabantur. Perductusque agger tumulum usque non procul oppido exstantem, insigni nautarum opera, queis mos pericula contemnere. Ibi viginti machinarum ponderi fundata sedes: tantumque octo intra dies laboris exhaustum est, ut perventum sit ad oppidi fossam. Sed aquas hinc derivandi nulla ratio, cum late patentibus campis incidentes imbres, infernæque scatebræ plus semper submitterent. Hac fiducia, & quod Fridericus Herenbergensis trecentos se milites auxilio per vada missurum promiserat, deditionem obsessi adhuc recusavere. Res ipsa ad oppugnationem spectabat, nec desinebant duces, Angli maxime, multis illic suorum amissis incitare Principem, ut post imbelles fodiendi labores aliquando militem sanguine & præda animaret. Satis multa exstare clementiæ exempla, dandum & ultionis: esse, ut rerum omnium, ita veniæ modum, & fines, quos intra repugnare liceat & ignoscere, quando terror & moderatio in gloriam & usum, nimia facilitas in despectum ac fastidium vertat. Concedi sane publicis armorum commerciis & honori virtutis militaris, ne infelicem fortitudinem pro crimine victor interpretetur: at non, & si quis minas certumque exitium contemserit, pertinaces sine viribus moras impune semper tulisse. Iam tormentis turres & propugnaculorum summa conciderant; & quæ portam extra munimenta verberata diu in potestatem venerant. Valli ruinas corporibus & armis obsessi tuebantur, saxaque & glandes jactabant. Sola impetum fossa intercedens morabatur. Huc pons e subere, paratus in proximo, repente immittitur. Nautarum hæc quoque opera plena discriminis; ipsi etiam, ultra quam jussum ausi,

vallum subruere cœptabant, spretis suorum quoque telis, quæ eam in partem ferebantur. Ponte viso velut miraculo attonita plebs oppidana, non animo, non manu competere; sed deserere alia, huc omnes concursare. At ubi jam certo gradu, & velut per plana ingredientes vident adstare retro aciem fulgentibus signis, trucibus oculis, minaci ferro, & strepitus glandium loquendi audiendique vices ademerat, ostentantur capitum tegmina, oratæ pacis indicium: ad quæ, cum Mauritiani præter vulnera nihil redderent, illi in arcem integram adhuc refugi objecere insequentibus miserabilem turbam fœminarum & infantium, quam in genua sidentem protentis manibus, quamvis irato victori, sexus aut ætas conciliabat. In fuga interempti fere septuaginta; qui penetraverant continuo se atque arcem potestati Principis permisere, qui lætus expleta ultione superesse veniæ locum, vitam dedit, pretiumque imposuit, quod expugnatori militi solveretur; in id obsides delegit. Sed oppidanis & hoc postea remissum; habitationi recolendæ adversus incendium, quod ortum nocte globo ex ignito, qui extinctis aliis inobservatus domos plerasque corruperat, vetante supprimi flammam stramenti copia. Atque interim præfectus non minus odii suorum ob acerba imperia, quam iræ hostilis conscius, & metuens ne miles pertinaciam supplicio ducis expiaret, non communem cum aliis fugam intenderat, sed specu sub oppido nigra delitescens molliora tempora exspectabat; unde protractus in lucem, ubi Mauritio adstitit, multum veteris contumaciæ retinens, incipit pro se disserere, de fide partium, quæque alia fractis rebus haud tuto jactantur. Ad ea cum Princeps contra ingenium modo sævire coactus hoc ipsum illi imputaret, cujus proinde pœna justius quam plebis aut manipularium sanguine tanta temeritas lueretur, & vox simul & vultus concidere; demissusque ad preces & lachrymas vitam retinuit. Pauci dies militi inter exhaustos exhauriendosque labores renovandis corporibus dati, nec leve ex præda solatium. Nam vicini undique velut tutissimum in receptum suas illuc sarcinas contulerant. Fœdo per imbres cœlo soloque Transisalanum iter imminebat, sævius bello, cujus pleraque terror confecerat: nec erant oppida, quæ prioribus comparares. Gova sponte deserta est: Enschedæ præsidiarii, pars obvii in itinere concisi; & qui remanserant admota tormenta videre tantum, idque satis fuit. Divisæ inde 1597.

1597. copiæ Othmarsum & Oldensaliam petiere. Priscam oppidi utriusque originem a Marsis Saliisque (haud ignobiles Germaniæ populi fuerunt) nominibus indicari existimant. Othmarsum, quod quinquennio ante oppressum amissumque retulimus, redditum nunc statim: nec moram milites faciebant, sed ab hoste impetraverant, ut mœnia tormentis percutiendo speciem augeret necessitatis. Oldensalia triduo perstitit. Nam circumjecta oppido valla tria fossasque centuriæ sex impleverant, verbo magis quam numero, sed quæ veteres stipendiorum majoris turbæ loco esse poterant. Celerem deditionem oppidanis se gratificari præferebant, ne ædificia nullo moræ præmio lacerarentur. Simul hæc oppida cesserant, decreto Transisalanorum Ordinum dejectæ munitiones, quia perficere haud dignum, & metus erat, ne sic relictæ hosti reditum darent. Vnus adhuc, sed arduus propinqua jam hyeme, restabat labor, quo omne dextrum Rheni latus pacaretur. Nam pars illa Germaniæ, quæ cum Belgis in nomen imperiumque coaluit, ad solem orientem accolas Westphalos, & prope littus Emdanos habet. In hoc confinio Linga est, trans Amasium flumen; Teclenborgiæ domus hæreditas: sed imperator Carolus, quo bello fœdus Smalcaldicum perculit, Maximiliano Burensi in præmium militiæ concessam possessionem inde in se traxerat; avidus transeundi veteres terminos, ut & interioribus præsidium obtenderet, & promineret ipse in ripam ulteriorem, qua Hamburgum & Brema Germaniæ maritima adeuntur. Civilia per arma Arausionensis, quo tempore Belgarum secundissimis studiis utebatur, inter cætera hanc urbem regionemque dono acceperat. Lingæ haud nimia firmitudo, quanquam Fridericus nuper Herenbergensis transfugæ indicio prælocare munimenta cœperat. Arx validior dimidios in orbes quatuor pari spatio sinuatur: præsidium id temporis sexcenti erant, pedites plerique, modicus eques, sed flos non dubie partium regiarum. Plures ne contraheret, obstabat juramentum, quo, qui proximis exierant oppidis, militare trans Rhenum intra tres menses vetabantur. Notant, quibus promtum ex eventu retro judicare, rectius facturos fuisse Hispanos, quando perrumpere obsidia spes nulla erat, si nudatis cæteris in unum locum vires contraxissent: nunc, cæteris perditis, ipse Fridericus huc se contulerat, pro ultimo præfecturæ munimento cunctis viribus certaturus; aderantque

Othmarso, Oldensalia, aliisque oppidis potitur Mauritius.

Lingam obsidet.

rantque tormenta ex ære & ferro, aliaque ad tutelam aut ultionem. Hoc contra oppidum Mauritius, præmissis qui Dinclæ amnis transitum occuparent, subsecutus ipse quarto die trans Amasium stetit; ubi hostem invenit villas ac stabula incendio populantem, quo cogitur oppido longius per vicos militem disponere. Ea tum castra fuere, nullo hostis externi metu: proinde neglecta terga, frons leviter muniebatur adversus opposita tormentis tormenta, subitosque impetus, queis obsessi prorumpebant. Cœlum hac tempestate clementius, & humus in colles placide tumens opus occultum facile acceptabat. Penetrato, quod aquis maderet, specus patuere depressi oppidanis in pernitiem supergredientium, sed & globis succedentes Mauritiani obruebantur, vi tanta, ut arx eorum ignibus collucceret: idque impunius tunc habitum, quia celerando itineri paucas machinas Princeps & leves convexerat. Majora jussa Amasii ostia subire, tardo navium nisu, dum ventus eodem quo amnis rapit. Quæ postquam advenerant, bellum omne circa arcem hæsit. Nam & Herenbergensis quod habebat roboris huc transtulerat, & Princeps oppido, ut mox suo, parcebat, ne oppugnando ex castris, & prius captum ex arce deformaretur. Præcipuus & hic labor aquam deducere, nam fossam intra septo continebatur: cui munimentum præjacebat, defensum obsessis acriter, ita ut & suffossa ejus cuspide novam molirentur. Sed ubi id omne vis longa eripuit, oppleta fossa, promotæ vineæ, tum demum fit denuntiatio, dilata hactenus ob toleratas prioribus obsidiis irrisiones, sed additum, primam eandemque ultimam fore. Hoc audito Herenbergensis, & acceptis ab Alberto literis, queis suam militumque vitam servare in usus meliores jubebatur, obsidii die decimo sexto arcem oppidumque tradidit, armis consanguineis exutus omni imperio, quod hactenus obtinebat. Tum reductus in hyberna miles; clarumque Principis reditum, quod trimestri tempore, nec magnis sane copiis, tanta agrorum itinerumque spatia hostium stipendiis aut prædis erepta, objectu amnium tuta in posterum reddidisset, ut fama externa, ita majora solito patrum ac plebis studia celebrabant. Ac fuere Germaniæ principes, qui minus tum forte prosperis Hungariæ rebus Turcico bello ducem ipsum palam in conventu destinarent. Non tamen integrum id illi gaudium fuit, sed corruptum mœrore domestico, dum soror ipsius, etiam

1597.

Linga deditur.

Magnis Patrum plebisque studiis redux Mauritius excipitur.

1594. etiam ex matre, Æmilia nuptiale fœdus peragit, clam fratrem Ordinesque; amore saucia, & quia tale ad factum facilius venia quam assensus sperabatur. Intactam hactenus eo malo Germanisque moribus Emanuel vultu & sermone pellexerat, haud absurdus inter obsequii simulachra & miserationem ciere, quod juvenis regio sanguine per vim atque injuriam paternis sedibus exsularet: Antonium enim patrem ostentabat, cui breve in Lusitanos regnum. Hic cum fratre Christophoro Galliam Angliamque & cuncta Philippo hostilia oberrans, visa virgine, & quoties libuit adita, (quam mos licentiam dabat, retentus ex veteri simplicitate, postquam ipsa periit) in spem Nassaviæ affinitatis inciderat, quanquam, præter cætera fortunæ, religio utrique patria diffidebat. Prohibiti conspectu Principis novi conjuges, leniendæ ejus iræ Vesaliam concesserunt: inde regressi in Hollandiam, haud amplis facultatibus privatum intra modum vivere spectabantur. Id eo tristius fuit in Arausionensi filia, Saxonum nepte, quod ante, atque etiam tum, Borboniæ sorores auctoritate procerum & dicta e publico dote florentes in domos magnis solennibus deducebantur. Quippe Palatino principi, ex his qui Imperatorem legunt, Ludovica Iuliana nuptum ierat: Henrico duci Bulionio Isabella: & Philippo comiti Hanoviensi, haud spernendæ inter Francones opulentiæ, Catharina Belgica cognomento collocabatur. Carolam vero, quam Brabanti quondam suo de nomine dixerant, ambierat Claudius Tremolia stirpe, Tuartii dux, apud Pictones claræ potentiæ: cujus conjugii ergo, simul ad visendos cum matre Galliæ mores, regemque, Henricus Fridericus legationem liberam ab Ordinibus impetrarat. Hyems haud innoxia perruptis Hollandiæ, qui in aquilonem vergit, Groninganæque aggeribus. Etiam Amstelodami renata sæpe incendia suspicionem doli hostilis fecerant. Apud Archiduces pecuniæ manante inopia, seditio militum latissime serpebat. Initio Geldræ facto Wachtendoncam exemplum transiit: mox Caletum, Cameracum, Ardea, Capella, Castelletum, Lira, Dorsanium, Clusa, Saxum Gandavense contage eadem tentabantur. Alibi exacti duces, alibi ipsi se ultro militibus junxere. Et ubi quibusdam paulum numerari pecuniæ cœperat, id quiescentibus adhuc incitamentum erat, ne inutile obsequium quam præmia licentiæ mallent. Hinc urbes præsidia abnuebant, atque ipse

Clandestinas sororis Æmiliæ nuptias ægre fert.

Magna Hispani militis seditio.

cum

cum comitatu suo Archidux Venloa exclusus, quod hyemis restabat, diversis belli pacisque artibus in annum sequentem continuavit. Emti proditores, qui Tholam insulam Hispanum inducerent, impia & infausta consilia capite expiarunt. Et rursus, missum agmen, quod propugnaculum Bergarum ad Zomam, haud dum consummato opere, impetu caperet, & aliud quod Gertrudisbergæ portam irrumperet, exploratoribus indicata, abiere. At paci cuncta proniora. Nam & ipse Philippus fessus viriumanimique, dum bellum per Gallias externum, maritimum ab Anglia, in Belgica velut civile aspicit, exemplis edoctus, spes alias aliis corrumpi, sive & præceps morbisque fracta ipsum senectus ad mitiora consilia inclinaverat, condere arma, aut distrahere firmatam nuper hostium societatem cupiebat. Plerique existimarunt potissimum illi visum, Gallico Batavicoque exsolvi bello, quo se promtius de Britannia vindicaret, sumtu breviore. Nam in Gallia Ambiano, circa Belgicam Transrhenanis urbibus amissis, auctas hostium, suæ vires imminutæ: vastatum & solum: exhausta fides: inde seditiones & nunquam constans sine stipendiis disciplina: &, si militis pars aliqua mitteretur, urgente hac & illac hoste, suspectis ob ante acta Belgarum & nobilitate, & civitatibus, quantum vix alias, instare periculum: cum Batavis securus ager, sed præcipue apertum mare, deret multa, plura promitteret. Alberti certe ad Philippum interceptæ literæ, quæ talia loquebantur. Sed a Gallo incipere placuit, quippe id ob speciem etiam religionis haud indecorum, cum Pontifex Clemens sæpe monuisset, ne, recepto Romana ad sacra Borbonio, si ultra tenderet, priora etiam arma videri vellet movisse dominandi cupidine, quam cura pietatis: additis quæ pro concordia Christiani generis, & bello Turcico magnifice dicuntur. Quæ Philippus diu spreta, probare nunc demum cœperat, postquam profusas in Gallos largitiones, missos exercitus contra cecidisse videt, irritis quæ speraverat, &, quæ pœna nimia sperantibus, his, quæ tenebat avita, excussus. Nec displicebat Henrico sua recuperare, ut parto armis regno per otium frueretur, cunctaque dissidiis corrupta per annos quadraginta legibus firmaret. Et trahebant huc cunctantem Romanæ religionis homines, adversa quondam ipsi factio, nunc gratia primi. Quin per vias eunti objecta pauperum turba, quæ pacem suppliciter oraret. Conciliandorum regum honos obtigit Alexan-

1597. *Philippus in pacem proclivis.* *A Gallo incipit.*

1597. Alexandro Medicæo, Pontificis legato, & Bonaventuræ Calatagironi Siculo, principi sectæ Franciscanorum, qui non omittebant ostendere Gallo, inter armorum socios, belli præmia ejus esse qui pacem præriperet. Nec ante tamen ad colloquia venire voluit, quam fides ipsi facta pacis leges ejusmodi fore, queis regnum Galliæ integrum retineret. Hac spe a Gallo Bellevrius & Brulardus, ab Alberto, cui pacis arbitrium Philippus permiserat, Mendosa, Taxis, Ricardotus & Mariensardus Fanum Quintini convenere, tarde admodum procedente negotio. Henricus interim, ne parum religiose fœdus exuere videretur, Anglæ per Masleium demonstrat, lento bello, non ut hactenus tabescere, sed emori Galliam. Domos nobiles exhaustas præliis: populum egestate oppressum: jacere oppida diruta, incensa, squallentes agros, miserrimam principi speciem. Extremum malorum, quod & remedia deficerent. Quare ni propere sumtu sociorum exercitus sibi traderetur, qui posset uno impetu bellum abrumpere, quid se facturum, cum pacem & illi velint, quibus deferenda sint armorum præmia? operam tamen daturum, ut quas ipse leges pacisceretur, eisdem Reginæ sociisque uti liceret: quibus si non idem videretur, at nihil mirum, aliter consultare eos, qui salutem aut prædam bello quærerent, aliter, qui certa cum pernitie certaret. Quo minus fidem Regis accusare posset Elisabetha, & hoc accedebat, quod illa fœdere quatuor millia auxilio ipsi pollicita, nuper, paucissimis consciis, ut duobus contentus esset extorserat. Toleratumque id Gallo, dum vel vanæ societatis famam cupit retinere, sed ut meminisset injuriæ. Adversus Batavos non æque facilis color. Missus tamen Buzanvalius qui promissa præstitaque ab ipsis auxilia exigua diceret, ac plus Batavis pendere merces, quæ e' Gallia avectarentur. Senserunt utrique artes regis armorum pertæsi; Elisabetha sua in Batavos impendia memorare. Nec Hibernia tacebatur, quæ eo tempore, quanquam fractis rebellium rebus, Iohannem Norisium & Thomam Borrugium, claros olim in Belgica duces, & illic etiam ægros æmulatu, non quidem prælio, at certe bello absumpserat. Itaque sic responsum temperabat, ut socii bello pergentis necessitatibus se non defore, ita, si pax placeret, adfuturam audiendis conditionibus. Soli Batavi facile cernere, se, quibuscum bellum commune gererent, ab his pace distingui. Nam reges inter, lex certa concordiæ, abstinere in posterum injuriis,

Inter Henricum & Philippum de pace agitur.

Henricus Elisabethæ demonstrat pacem sibi esse necessariam.

Idem misso Buzanvalio apud Ordines facit.

riis, factorum impunitatem accipere & dare: principem & populum si recomponas, alter rerum arbitrio potitur, alter luit, quod utrique peccatum est. Non ignari interim, quam arduum inirent certamen, si tota moles Hispaniæ in ipsos verteret, vim & fallaciam hostium jactare, his alios frustra deterrere, offerre omnia: & Regi adversum Nannetas eunti præter socias cohortes, naves quantas vellet obsidendum ad Ligerim polliceri: majora insuper auxilia, siqua Belgarum Galliæ proxima invaderent. Sed & ipsi novis invitamentis tentabantur. Rex Philippus cum filias haberet duas, minorem Sabaudo dederat, majorem Isabellam Claram Eugeniam nomine domi servabat, quo plures spe tanti matrimonii inescaret: Rudolpho quondam Imperatori, Ernestoque & Guisio duci sperata, postquam præcipuos fœcunditatis annos cœlebs transmiserat, Alberto tandem Austriaco despondetur; indignante, ut multi tradiderunt, Rudolfo imperatore, quod non sibi potius pridem petenti is honos habitus. Dotem Philippus Burgundiam cum Belgica dixerat: non tantum ut legitimæ hæredi adversus fratrem minorem divisione consuleretur, sed & conciliandis eorum animis qui desciverant: siquidem gratius Austriacum Hispanico nomen; quod illius familiæ vetera benefacta, hujus gentis recentes injuriæ memorarentur. Vana cuncta & irrita apud populos tenaces formidinis & libertatis, qui tot illas unius domus necessitudines & involucra, tum vi retenta, traditum nomen Belgici imperii, suspecta omnia arguebant. At partis alterius Belgæ ad literas, queis Philippus sibi decreta transmiserat, convenientia tempori respondere: invitos se avelli a Regis obsequio, cujus & justitiam & clementiam plurimis exemplis didicissent; nisi hoc etiam officii sui æstimarent, agnoscere principis jussu veram ejus effigiem. Inde in laudes dominorum recentium evecti, illius auditas, at hujus etiam visas virtutes celebrabant, unum orantes, ne rebus jam cum maxime afflictis opem subtraheret. Quæ ipsi cura religionis, quæ miseratio, externas etiam gentes innumeris obstrictas beneficiis fateri. Quanto justius adversus ultimam calamitatem, quam hinc hostis, inde proprius miles hoste non minus gravis minarentur, consultum iri optimæ filiæ, genero consanguineo, populis avitis, quos ob id ipsum suos arbitrari debeat, quod fierent alieni? id si ipsi filioque hæredi fixum maneret, nihil recusare Belgas, quominus quovis sub nomine eandem semper maje-

1597.

Qui & ipsi a Philippo tentantur.

Alberto filiam Philippus despondet.

Dos illi Burgundia cum Belgica.

Fœderatis omnia suspecta.

Belgarum Hispaniensium ad Philippi literas responsum.

majeſtatem venerarentur. Inſtabant ſeorſim Brabanti, maxime & Flandri, ut pacis cum Batavo invenirentur rationes: quod ſi ille debitas jamdudum pœnas pertinacia accenderet, ambiendos Principes circum priſcæ religionis, & Sacerdotes, ut cauſam communem armis aut alio ſubſidio præjuvarent: nam & ſi qui magnitudinem Hiſpanicam formidoloſam habuiſſent, eos in ſejunctam potentiam æquiores fore. Quæ, ut vero falſoque permixta fuerint, rerum, quas jam tradere incipiam, ordo aperiet.

HUGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER SEPTIMUS.

SUMMARIUM.

Ordines prohibitis cum Hispanis commerciis ducum suorum peculatibus frustra occurrere conantur. Batavici littoris vadis adhærens ingens balæna capitur. VVouda frustra tentatur. Discordiæ inter Germanos & Anglos origo. Germani Angliâ exacti Middelburgi consident. Batavi alienis malis fruentes latius navigatus spargunt. Muceronis infelix audacia. Ortæ Trajecti turbæ sopiuntur. Fœderati pro belli continuatione oratores in Galliam & Angliam mittunt. Elisabethæ responsio. Oldenbarneveldius Gallo pacem frustra dissuadet; ejus in Fœderatos liberalitas. Pacis inter Gallum & Hispanum leges. Fœderatos iterum ad pacem hortatur Elisabetha. Novum inter Anglos & Batavos fœdus. Philippus Belgicam Isabellæ transcribit; varii super transcriptionis legibus sermones. Albertus pacem apud Fœderatos urgens non auditur. Militis Hispani seditio. Albertus in Hispaniam proficiscens Andream Austriacum Belgicæ præficit. Mortis Philippi regis relatio. Discrepantia hominum de Philippi ingenio ac moribus judicia. Margareta Philippo tertio uxor ducitur. Comitis Frisiæ Orientalis nova turbæ successu carent. Reformati Aquarumgrani damna patiuntur. Mendosa in Clivios & Iuliacenses exercitum ducit. Nationum proxime Batavos Rhenum obsidentium descriptio. Orsaum & Mulhemum Mendosa munit. Illato ab illo in Fœderatos terrori obviam cum exercitu proficiscitur Mauritius. Magna inter Hispanos dissidia. Sibylla Clivia undique in Hispanum auxilia concit. Pagorum Germaniæ brevis descriptio. Fæderati Germanos frustra in Hispanos instigant. Bercam frustra opem ferente Mauritio Mendosa expugnat. Falkosteinius contra fidem datam ab Hispanis trucidatur. Vesalia cogitur Romanos ritus admittere. Resæ & Emmerico Mendosa præsidia imponit; Isaliburgum irrumpit. Mauritius hosti in VVestfaliam aditum obstruit. Hispani in Germaniam hyematum abeunt. Emmericum ab hostili præsidio liberatum sibi cum Sevenaria a Mauritio permittitur. Clara per Belgicam funera. Hispanorum in Germania execranda flagitia.

Am fœderati certe Ordines nihil cunctabantur veteribus in hostem odii signis nova aggerere, promulgata lege, ne qua bello aut navigio idonea ad Hispanos ac populos earundem partium vectarentur: inde altera, qua retentæ fruges

1598.

Ordines commercia cum Hispanis vetant.

1598. ges vernaculæ, ne quæsito extra lucro domi penuriam facerent; at Flandria hostilis cunctis mercibus abstinebatur. Quæ inter quæstus avidos eosdemque rerum compotes nunquam satis servata pax etiam Gallica resolvit, ademto usu & additis fraudibus. Tum habitis ordinandæ militiæ consiliis descripta armatura, tam in eos, qui hastis, quam qui tuborum majoribus ac minoribus, pede aut equo merebant; novæque turmæ compositæ e reditu agrorum, qui autumno proximo accesserant. At postquam ducum peculatibus occurri cœpit, jactata multum remedia experimento defecere, nec quicquam profuit turbam cujusque centuriæ circumscidisse, manentibus ad fallendum latebris, per quas inaniti numeri, quo minores erant, eodem perniciosius hiabant. Quin & ardentissimos militum, & quibus plurimum virtutis, quanta esse venali sæculo potest, centuriones invitatos hactenus majoribus præmiis, dum ipsi avidius e publico sumunt, contracta rapiendi licentia cæteris æquabant; unde crebra transfugia, & totas cohortes nudatura, ni hostium inopia repressi: quibus prospectis, simulque Principis monitu proceres mala, quibus impares forent, agnovere. Alta interim trans Rhenum quies, quando tributa auxerat, movit nationes ut præfectos Mauritium ac Wilhelmum terrarum, aut pecuniæ, præmiis honestarent: etiam tunc repertis, qui grati animi testimonium ambitiosæ largitionis crimine insectarentur. Iam in mensem alterum procedente anno casus rarus magis quam admirabilis, quia vera prodigia non suppetunt, ostenti loco accipitur. Piscem e balænarum genere, adeo non ignotum, ut maritimi homines nomen sæpius visi memorarent, auditum circa littus Hollandicum piscatores in ejus oræ proximum funibus pertraxerant. Berkheida is locus dicitur, Sceverinam inter alterumque vicum veterem è Cattis originem ipso nomine testantem, unde non procul exitus medio Rheni alveo fuit, ac nunc etiam subversæ arcis vestigia refugus interdum aperit Oceanus, una operum Drusi illa, seu Severi fuit, cui ex adversa Britannia vocabulum majores indidere. Hic bellua septuaginta pedum spatio porrecta, quod fluctus inter & arenæ tumulos propter surgentis littoris patet immenso corpore oppleverat. Affluebat spectaculo vis magna hominum nihil territa odore tetro, quem piscis, postquam in solido exspiraverat, ruptis jaciens visceribus, ipsam maris auram ita infecerat, ut visentium nonnullos morbis & exitio daret.

Mauritium & VVilhelmum præmiis honestant.

Balæna 70 pedum apud Berkheidam vadis adhærens capitur.

Vel

Vel mediocriter ſapientibus nihil minus mirum videri poterat, quam belluam unam, quales innumeras vaſto receſſu occultat Oceanus, hibernis fluctibus propulſam in vada, ubi æſtu relabente adhæſerat, irrita tantæ molis luctatione indicatam. Sed e vulgo, queis libido cuncta interpretari, ipſaque naturæ aut fortunæ opera in partes trahere, alii opima ſpolia vinctoſque hoſtes præcinere Batavis immanis feræ domitoribus, alii dira his omina denuntiare, qui ſuo e pelago tam fœdis monſtris peterentur. Quæ tum etiam, cum ſcriptis ultro citroque certarentur, manifeſta vanitatis annus inſuper refellit, ſegnis, ſi prioribus conferatur. Quanquam & poſt aliquanto vitulam marinam in flumine, quod ejus novum videatur, captam Gorichemo haud longe, ad res ſequentium temporum iſto loco non procul geſtas fuerunt qui ex eventu haud abſurde retraherent. Hoc prope verum eſt, non alio anno plura contra ſpem cecidiſſe, facto initio ab hyeme traducta per inanes conatus. Nam ducibus præſidii Bergarum ad Zomam illectis ut pacto vigilis ſilentio Woudam irrumperent, quod caſtellum interius ſitum dimiſſo in æſtuaria regio milite amnes habebat infeſtos; ſtructor ejus doli, homo timidus non minus quam imprudens, ſimul ad diſcrimen ventum erat, ſuum ipſe conſilium fuga corrupit. At Mauritium claſſem in Flandriam expedientem nulla hominum culpa, vis major dejecit, cum ſine intermiſſione venti ſævientes projecta jam navigia everterent, cæteris non ſine periculo refugia quærerentur. Et forte acciderat proximis diebus, ut caſtellum ejuſdem oræ, quod Birflitæ inſulæ Zelandos ultra objacet, præſidiarii Galli Hiſpano emercanti traderent, tertio poſt anno, quam perfidia Walonis militis in Batavorum manus venerat. Ita penſatum dedecus & jactura. Sed & equites cædendis ad Limburgum centuriis inhiantes, vulgato itinere per altas nives vacui rediere. Iidem Iuliacenſi ſolo interceptos ad hoſtem commeatus ſuperventu turmarum, Buricum juxta, non ſine ſuo ſanguine dimiſerunt. Aliique Leodico & Treveris redeuntes hoſtili occurſu damna accepere: quæ levia & crebra partum anno priore Turnholtanum decus imminutum ibant. Pacis interim bona & aliorum bellis ignota Batavos non deſerere. Quin & Germanorum Anglorumque diſcordia ipſorum in uſus ceſſerant. Originem ejus certaminis, quando Belgicas partes eventu attigit, altius ordiar. Proximis ſæculis ſumma mercaturæ Germanicas pe-

1598.

VVouda fruſtra tentatur.

Diſcordia inter Germanos & Anglos origo.

1598. nes civitates fuit, quorum quæ ad mare aut nobiles amnes sitæ, diversis e nationibus Venedis, Saxonibus, Borussis, Westfalis ad septuaginta justis commercii legibus in corpus unum coiere, firmato fœdere, cui nomen Ansiatico factum est. Nec tantum superna Septentrionis & Belgarum portus Germanica industria frequentabantur, sed & Londini forum posuere: ubi, postquam fide & utilitate in publicum claruerant, permissum a regibus, ut modico vectigali res venales commutarent. Sed eo etiam tempore pascuus Britanniæ ager prope solo lanicii proventu externis advectionibus respondebat, nec rudia præter vellera quicquam ex insula petebatur: donec Belgæ domestica pertæsi mala, & diversis de causis exsules, ut alia alias gentes, ita purgandæ inficiendæque lanæ usum Anglos docuere. Eduardi id principatu contigit, qui intentus novi quæstus partem ad ærarium trahere, sentiebat se Ansiaticis pactionibus impediri. Quæsitis igitur criminibus, queis olim concessa eriperentur, Britanni cuncta evertere, interim & offerre Germanis prisca jura, si pannorum onus pari cum civibus obsequio subirent, dictantes, nihil tam adversum imperantis officio, quam suis gravem parcere alienis, etiam pares sibi immunitates per Germaniam postulabant. Quæ contra Germani nihil profecere, reclamantes novis prorsus commentis empta sibi tercentum annorum meritis & quatuordecim regibus jurata infringi. Haud minus irritabat instituta Anglorum societas, quæ vestem aliis gentibus sufficiendo vetera illorum compendia interverteret. Hinc invidia & ad Imperatorem querelæ, præsertim quo tempore per Albani & Elisabethæ dissidia Angli Belgica exacti trans Amasium concesserant. Corrumpere merces, & factione comprimere, indicio pretii ad alterum tantum adaucti, incusabantur. Subditorum jurgiis, literisque principum extracta tempora, donec per continuas mari prædas ingravescente Anglici nominis odio concitor. talium Philippus recentibus controversiis antiquas implicuit, Mendosa & Clementio ministris causæ tutelam apud Cæsarem suscipiens, nullo in Ansiaticos studio, sed quo offensas accenderet & mare hosti turbaret: quippe & Lubecam, caput fœderis, missa legatione, cujus princeps erat Florus Barlæmontius, quo tempore & Dani regis auctoritas flectendos ad Batavos ambiebatur, increpabat Germanos, qui, præteritis Belgarum aliis, solas rebellium opes commercio attol-

attollerent, quod neutiquam medii animi, nedum grati adversus tale Regis officium. Simul ad arma in Anglos sumenda promissis auxiliis frustra sollicitabantur. Miserant hæc postulata Germani ad civitates, quæ olim Ansiatici, nunc Belgici erant fœderis, cum literis offensionem prodentibus, invidia adversum populos mercatura validos, seu quia multis experimentis compertum, vicinas religiones acrius dissidere, Augustanosque Romanis, quanto sententiæ diversos, tanto studiis propiores. Hæc anno priore gesta; quo tandem Rudolphi imperatoris decreto Britanni, qui pannos exercerent, imperii Germanici finibus certum intra diem jubentur excedere: nec longius morandi spatium Regina Ansiaticis per Angliam indulsit. Initisque frustra colloquiis, cum convenire non potuisset, Angli Stado egressi, quæ præcipua mercatus sedes fuerat, ex quo Brugis quondam Antverpiam translata negotiatio, inde quoque bellorum malis migraverat, Batavorum urbes, amoto ad limitem bello, quasi alta pace agitantes, legendæ stationi circuibant, quarum æmulatione oblatis certatim præmiis distrahebantur. Tandem conquesti plerisque regionibus aquas eluendæ lanæ inutiles, Middelburgi apud Walachros consedere, quo loci pars ejusdem corporis jam olim immigraverat, fractis obsidio & metu Antverpiæ rebus. Ordines, alliciendæ frequentiæ, quæ ad vectigalia & judicia pertinebant, petentium desideriis aptavere. Quæsitæ diu Anglos inter Germanosque conditiones. Interim Batavi, quos jam ante Flandri domo extorres, Lugdunumque & Harlemum maxime infusi lanificio auxerant, alienis undique malis fruebantur. Quin & Lusitania profugi, pars Iudæorum eo in regno reliquiæ, ne patriæ religionis interrogarentur; pars ob spem lucri majorem, urbis Amstelodami magnitudinem præferebant. At navigatus quanto per Hispaniam diversis impliciti periculis, tanto alium in orbem latius spargebantur. Naves e Baltico mari ad centum & quinquaginta ventus idem attulit frumento graves, quod tanta mercantium aviditate aut suppressum est, aut eminus distractum, ut domestica annona nihil laxaretur: idque inter ejus Reipublicæ bona habitum, nec tantum ob quæstus externos, verum quia necessitas onera ita distribuit, ut cuncti facilius degant, quam qui agros colunt. Navigatum & mare interius Bizantium versus Syriæque &

1598.

Angli Germania, Germani Anglia exire jubentur.

Germani Middelburgi consident.

Batavi alienis malis fruuntur:

Navigatus latius spargunt.

1598. Ægypti portus, tum Ægei insulas, auspiciis Gallici aut Anglici nominis, quæ tuta Batavis fore Rex magnus sanxerat. Nec tamen vitarunt, quominus aut Hispanis intercepti, aut si hos vitabundi Maurorum littora Turcarumve remigem incidissent, cunctis inter se hostibus hostium loco haberentur: sæviore periculo, quia belli istius fortuna, cum maxime parcit, mulctat libertate. In quo mercatorum avaritiam merito accuses, qui naves virum armorumque inanes tot periculis objiciunt, ac ne juris quidem sui vindices barbarorum apud regias disponunt, contenti illorum ad patrocinium confugere, quorum alteros sibi adjungendo alteros sentiant infestiores. Gallos quippe & Anglos Batavi secuti sunt, ut ipsi quondam Venetos, ex quo Christianis suæ discordiæ aut compendia ante sanctissimam ejus nominis societatem fuere. Eodem vere, & quæ æstas continua fuit, naves haud minus octoginta justæ magnitudinis ad longinqua vectæ, pars auriferum Æthiopiæ littus petiere, *pars Indos & Moluccas, Americam aliæ, vel quæ nostro orbi objacet, vel quæ trans Magallanicas Oceani fauces aditur. Minime novum est multos conatus quibusdam adversis locum dare. Navis itaque Zelandicarum una, quæ ad Indos mittebantur, circa Britanniam clavo vadis adhærescente, seu quia saburra defuit inclinata, totis laterum foribus, ad quæ tormenta locantur (nam forte apertæ erant) accepit mare, subitoque mersa homines ipsos & vim argenti exitio corripuit. Damnosa & Balthasaris Muceronis audacia fuit, qui insulam Æthiopici maris Bennino littori præjacentem prope Æquinoctii circulum, (principis ea dicitur) nec sterilem ipsam, & prætervehentibus oportunam, Lusitanis regique Philippo mercator eripere aggressus est, novum sibi imperium animo agitans, quod proceres ac Mauritius petenti in prædam concesserant. Ducenti milites nautæque spe ampla exciti, fore ut sexcentorum florenorum vectigal annuum singuli possiderent. His præfecit Iulianum Clerhagium, inquieti animi centurionem, ac ne patriæ quidem, & magistratibus satis fidum, ut qui sub Licestrio seditionibus non tam abreptus, quam frui voluisse argueretur, aliosque juvenes, nec rebus sufficientes. Prima tamen blandiebantur, doloque per speciem epularum illecti in naves insulæ primores in verba privati hominis adiguntur, addita spe & Lusitanis æquiorem Batavam quam Castellanam amicitiam fore, & indigenis mitius

Muceronis infelix audacia.

mitius servitium. Iamque injecta solo semina, & alia prospere fluebant. Sed homines sponte etiam inexperta omnia præ notis veteribus metuentes loci sacerdos ad arma & cædes instigabat: quo concitore, & postquam is comprehensus velut juris imagine occiderat, eo supplicio asperatæ multitudini brevis interdum pacis acceptæque veniæ simulatio, perpetuum rebellandi consilium fuit. At legati Muceronis alii ex insidiis interemti, non sine suspicionibus in Clerhagium, ut inspectores amolientem, & qui superabant missa muniendi cura discordes inter se addebant hostibus insurgendi audaciam. Tandem & cœli intemperie morbis grassante, mortuo cum aliis Clerhagio, pauci incolumes, quibus præter nauticum victum nihil suppetebat, metu auxiliorum, quæ Lusitani proximis insulis & continentis ora advocaverant, tarde negligenterque structum præsidium deseruere: cum sero viri, arma, alimenta, quin & fœminæ, in spem nascentis coloniæ, e Batavis adventarent. Nec Angli interea cessabant, e queis Comberlandus comes Vlyssiponem quadraginta privatorum navibus prætexuit, magno in Batavos usu, qui clausis Lusitanis soli Indiæ commercia obtinebant, nec minus insigni hostium confessione, qui unam prædonum classem non ausi suis littoribus depellere, antiquissimam penes se maris possessionem in posterum desperabant. Inde Fortunatas per insulas Americam delatus auri regii transvectores terrore continuit: sed mox irrupta insula, cui Porturico nomen, nihil præter prædam expetiit, fractus suorum morbis ut abscederet, an, ut sæpe ejus gentis alii, victoria uti ignarus. Sed Batavis suo in Oceano damna reponebantur, hostibus mare ad furta tantum usurpantibus, quos Dunkerca jam olim, nunc freto propius Caletum admovebat. Quo commoti dolore piscatores, & si qui nautarum vim eandem senserant, centuriones classicos criminabantur occursus prædonum vitare, ut qui desperata salute in mortem & ultionem dimicarent. Quæsita malo remedia. Et erant qui naves prægraves hostiles intra portus supprimendas crederent: sed fluctuum ventorumque vis adjuta hominum manu quamvis molem disjectura metuebatur. Auctus igitur, exædificatis novis, numerus navium, quæ proxime littus hostium excubarent, servandis egressibus, quæque inermibus aliis præsidio adsisterent. Pars jussæ scrutari effugia, & mare velut decussando percurrere: Petroque

1598.

Batavorum suo in Oceano damna.

1598. Dousæ modica cum classe mandatur freti custodia. Præcipua Ordinum cura, ut crescente in se bello pariter reditus auctitarent: quod modeste acceptum a plebe conscia periculorum: nisi quod Trajecto in urbe multitudo nova onera ferocius recusabat, quamdiu sacri reditus, quos aliæ nationes in publicos usus erogarent, privatim detinerentur. Principio institutionis Christianæ, & subinde gliscente studio, clara religionis civitas proventus collegerat, queis virum virginumque cœtus diversis Divum nominibus sepositi pio se otio sustentarent, quod translatum exonerandam ad sobolem, veterem certe usum jampridem, at, verso per hæc arma religionis vultu, etiam speciem perdiderat, dum partim juventus literis operata solatium inde accipit, partim ignavissimus quisque gratia aut pretio partis per saginam & lasciviam abutitur: & tamen iidem ecclesiastico nomine in conventu, qui imperat, in consessu, qui decreta exsequitur, sententiam dicunt primi eodemque jure quo tota nobilitas, quo tertius ordo; cujus partem alteram urbs, alteram oppida faciunt. Vix Procerum fœderatorum Principisque auctoritas iram adversus hæc vulgi, jam & exemplo metuendam composuit. Atque interim Rex Philippus re nummaria ut poterat constituta, una cum belli minis promotum ibat pacis illectamenta: ac quia per Belgicam, ut pecunia, ita milite opus, & maxime fidebatur Hispano, præter novos delectus, qui circa fines Belgicos agebantur, oppletas viris naves duas de quadraginta, partem ejus classis, quam Britanniæ appulsu per tempestates excidisse memoravimus, Caletum ablegat. Cohortibus (erant millenariæ quatuor) Sancius Leiva, summæ navium Pretendona imponitur: is vento obsecundante, & Hollandi perfugæ ductu, plerasque navali intulit, dum Batavos freti custodes adversus turbo repellit: qui vix obnisi paucas necdum portum intra receptas, littori impegere. Namque id mandati Hispanus acceperat, ut, si vi hostium urgeretur, contemtis navibus militem exponeret. In potestatem una venit: contraque morem maritimi belli captivis vita indulta est, quia inter consultandum primi impetus transierant, & post sævire inhumanius videbatur. At quæ penetraverant, pars Germanis Danisque docentibus suis oris exiisse & per Hispaniam occupatas, Batavorum concessu Oceanum transiere: cæteras armis instrui, ac majori classe, quæ ad Caraniam strueretur, novum mari bellum insurgere

Trajecti propter nova tributa orta turba sopiuntur.

Philippus classem Caletum ablegat.

surgere rumor fuit, quippe mutata paucos intra dies Caleti 1598.
possessione. Non multo post naves duæ dum e portu eodem
furtivum in Hispaniam sperant iter, in manus veniunt, opu-
lentæ mercibus & multo milite, qui belli ac præmiorum sa-
tur in patriam se otiumque retulerat. Inerant & literæ queis
sensa noscerentur, donaque civitatum Fontano destinata,
quæ ad ipsum Mauritius remisit. Adventus Hispani militis
plebi haud usquequaque gratus, suo, bellique odio. At Ar-
chidux lætus indeptis, quorum egestas malorum sensu aut
metu cuncta perculerat, coalitam Graviæ ob insoluta stipen-
dia seditionem Hermanni Herenbergensis ministerio discu-
tit; quanquam his placatis offendi plures, & inter istas velut
versuras manere partibus inopiam captivi & literæ testaban-
tur. Hic in utraque Belgica status ante secutam rerum illic
mutationem fuit. Nam inter Galliæ Albertique legatos diu
agitata colloquia in multam spem pacis jam venerant. Et
Angla Cæcilium Burgleii filium suis arcanis intimum unaque
Wilkesium eodem miserat. Quare ut legatos in Galliam de-
stinarent fœderatos Ordines res ipsa hortabatur: nec minus
Elisabetha cupiens eosdem libera potestate instrui, ut cum
suis legatis pace super & bello ex re consultarent: quod dis-
plicuit, ne mox illi, si rejicere non liceret, vi regia preme-
rentur. Sed bina decernitur legatio, honesto comitatu, qua-
rum altera in Angliam abiret. Eam obiere Warmondus, sæ-
pius jam dictus, utque illic etiam gratiosus ob Gaditanæ ex-
peditionis memoriam, cum Hottinga Frisio & Iohanne
Werkio e Zelandia. In Galliam missi Iustinus Nassavius,
maris Zelandici præfectus, & Iohannes Oldenbarneveldius
Ordinum Hollandiæ princeps assessor, vir patriæ Reipublicæ
scientissimus, ac proinde ea auctoritate, quantam quis sum-
mam ope ingenii atque industriæ in libero populo consequi
possit. Atque ego, cum alia multa, tum hoc mihi timendum
video, ne si qui erunt exteri, quorum in manus ista venient,
mirentur hujus claritudinis nomina apud ipsos etiam cele-
brata in nostram scriptionem tam raro incurrere. Verum
me defendet istius imperii, aliorumque omnium nimia di-
versitas. Nam ubi urbium acta referuntur, quas senatus aut
populus regunt, si qua incidit sententia fortitudinis aut so-
lertiæ insignior, ejus suasoribus exsolvendæ gratiæ benigna
occasio est; nec in regnis magnarum rerum administri la-
tent. In Batavis cuncta concilii nomine perscribuntur, au-

Naves Hispanicæ duæ in Batavorum potestatem veniunt.

Archidux militum seditionem Graviæ discutit.

Ordines legatos in Galliam & Angliam mittunt.

1598. Dousæ modica cum classe man
pua Ordinum cura, ut crescen
auctitarent: quod modeste ac
culorum: nisi quod Trajecto i
ferocius recusabat, quamdiu su
nes in publicos usus erogarent,
cipio institutionis Christianæ,
clara religionis civitas proven
virginumque cœtus diversis Di
otio sustentarent, quod trans
lem, veterem certe usum jampr
religionis vultu, etiam speciem
ventus literis operata solatium
mus quisque gratia aut pre
viam abutitur: & tamen iide
ventu, qui imperat, in consi
tentiam dicunt primi eodem
tertius ordo; cujus partem
ciunt. Vix Procerum fœde
iram adversus hæc vulgi,
posuit. Atque interim Re
rat constituta, una cum
lectamenta: ac quia per
opus, & maxime fidebat
qui circa fines Belgicos
de quadraginta, partem
su per tempestates exc
gat. Cohortibus (eran
summæ navium Præto
dante, & Hollandi
dum Batavos freti cu
obnisi paucas necdu
gere. Namque id
stium urgeretur,
potestatem una
vita ind

Trajecti propter nova tributa orta turba sopiuntur.

Philippus classem Caletum ablegat.

mur? Melius olim populi ac reges, qui 1598.
iti, crescentibus imperiis in tempore ob-
cæteri suam in perniciem vincerentur. Scie-
llorum alia geri ut pax habeatur, alia quia
est. Nam ut aquæ & ignis, quarum rerum
est, ita eorum, qui imperare omnibus cu-
servire alteri nolunt, perpetua & immortalis
qua vindicari serum, imminentem antecapere
gloriosum est. Non enim puniendis tantum in-
evertendis, maxime regimen principibus & ar-
ata. Ne tuetur se quidem, qui tueri contentus
s animos irritat impunitas. Sive ut nos subigat,
de nobis fortuna statuerit, Turcicum bellum
endens Philippus semper armatus terræ mari-
it: neque illo in armis agente Anglia esse pote-
aut sumtu vacua. Hoc tantum quæritur, time-
pulsare fortius sit; & justius insumere civium tri-
hoste prædam. Societatem tibi nostram, Regi-
tabimus, immensis ultro beneficiis obligati, quæ
, tua forte nonnihil, nostra autem, qui grati &
eri volumus, summopere interest. Ad ea si quid
cimus, quod, cum per onera præsentia amplius
, animi promtitudine commendaretur, id te me-
uam nos dicere, est æquius. Illud quidem comper-
majores etiam tuos de Belgicis nationibus, ob mo-
m, ita æstimasse, ut amicos aut hostes magnum in
momentum judicarent. Sed ex quo tu majorum de-
antum aliis virtutibus, tantum miserando ac bene
superasti, multæ Gallo, multæ nobis victoriæ, nec
llustres tibi tuisque contigerunt. Ventura sors Dei
n potentis in manu est, quem etiam contra spes hu-
secundum adhuc experimur. At quatenus futuri ju-
sapienti ... um est, cuncta quæ in bello fiduciam
, cives ... ci, virtus clara Imperatoris, nihil
uta apu ... e etiam possunt: hostis, nisi ex
a disc ... escat non habet: & quo latius
at, ... nagno ac prægravi imperio popu-
aliq ... quo casu si quando ille occupabi-
r, ... egibus constituere, quem in poste-
ecuritatis velint. Quod autem con-
olet, non debere se quenquam alienæ
causæ

1598. ctorum nulla memoria, quos etsi noveris, laudandi locum ambitiose quæsisse videaris, nec plurium vires offensas, quibus aliena gloria pro exprobratione ignaviæ est. Qui Angliam ierant legati multis argumentis Reginam a pacificatione deterrebant, etiam hortantes, ut, quod de auxiliis postulatum erat, Gallo aliquid gratificaretur, ipsumque sua sponte animatum per legatos ultra impelleret, veteres novasque injurias bello reparare potius, quam internas discordias in gentem inquietem accersere. Flexoque genu in morem ejus regiæ, cum priorum gratias liberaliter egissent: Cuncti, addunt, qui justis ex armis ad pacem vocantur, considerare debent, verane ac solida pax, quæ offertur, an subdola atque incerta, bellumque contra ipsis formidolosum aut anceps, an pace securius sit. Nam otii bona frustra disseruntur, ubi quiescere tuto non licet. Te, Regina, ad pacem sollicitare dicitur Hispanus; cujus nos perfidiam cum immanitate conjunctam, & in cuncta dominandi libidinem accusare nihil necesse est, cum ipsius magistri palam doceant, religionis discordibus nec fidem deberi, nec quicquam divini humanique juris; alii nec hoc dissimulent, ordinem fatorum Occidenti rerum summam portendere, & ex usu esse Christiani Orbis, ut nullum usquam terrarum nisi Hispanum imperium sit. Quod si aliis principibus demonstranda sit Austriacæ familiæ impotens superbia, quæ illum gentilem sibi angulum cum ultimis Gadibus per incerta fœdera in hoc jamdudum continuat, ut, quantum Europæ utrumque intra finem jacet, id, quatenus suum nondum est, pro hostili habeat, tibi certe quæ ipsa passa, quæque periclitata es, nihil attinet memorare. Nam, per deum immortalem, qui non semel hoc regnum classibus petivit, hujus imperii populos in rebellionem armavit, fas autem omne eousque contemsit, ut in tuum sacrum caput percussores & veneficos immitteret, is quo nunc sit animo dubitarine etiam potest? Manent veteres causæ; neque tu de pietate quicquam, neque ille de avaritia mutavit. Hic tibi justa piaque mente æquam pacem quærere videtur, an ut bellum, quod nunc tuis geritur, suis occasionibus gerat? Ille igitur, ut qui animo præsumtum habeat super res præsentes majus semper aliud agitandum, temporibus insidiabitur: nos autem tanto in discrimine socordi otio inescabimur, ut cum non possimus universi, resoluto, quod ille unice optat, fœdere,

Batavorum ad Elisabetham pro belli continuatione oratio.

dere, singuli capiamur? Melius olim populi ac reges, qui ipsi adhuc illacessiti, crescentibus imperiis in tempore obviam ierunt, ne cæteri suam in perniciem vincerentur. Sciebant quippe bellorum alia geri ut pax habeatur, alia quia haberi non potest. Nam ut aquæ & ignis, quarum rerum contraria natura est, ita eorum, qui imperare omnibus cupiunt, & qui servire alteri nolunt, perpetua & immortalis pugna est: in qua vindicari serum, imminentem antecapere prudentis & gloriosum est. Non enim puniendis tantum injuriis, sed prævertendis, maxime regimen principibus & arma cælitus data. Ne tuetur se quidem, qui tueri contentus est. Nocentes animos irritat impunitas. Sive ut nos subigat, seu quicquid de nobis fortuna statuerit, Turcicum bellum aliaque prætendens Philippus semper armatus terræ marique incubabit: neque illo in armis agente Anglia esse poterit aut metu aut sumtu vacua. Hoc tantum quæritur, timere, an propulsare fortius sit; & justius insumere civium tributa, an ex hoste prædam. Societatem tibi nostram, Regina, non jactabimus, immensis ultro beneficiis obligati, quæ ne pereant, tua forte nonnihil, nostra autem, qui grati & esse & haberi volumus, summopere interest. Ad ea si quid vicissim fecimus, quod, cum per onera præsentia amplius non liceret, animi promtitudine commendaretur, id te meminisse, quam nos dicere, est æquius. Illud quidem compertissimum, majores etiam tuos de Belgicis nationibus, ob mores ac situm, ita æstimasse, ut amicos aut hostes magnum in res suas momentum judicarent. Sed ex quo tu majorum decora, quantum aliis virtutibus, tantum miserando ac bene merendo superasti, multæ Gallo, multæ nobis victoriæ, nec minus illustres tibi tuisque contigerunt. Ventura sors Dei bellorum potentis in manu est, quem etiam contra spes humanas secundum adhuc experimur. At quatenus futuri judicium sapienti concessum est, cuncta quæ in bello fiduciam indunt, cives, pecuniæ, loci, virtus clara Imperatoris, nihil imminuta apud nos augescere etiam possunt: hostis, nisi ex nostra discessione, unde crescat non habet: & quo latius regnat, eo expeditius in magno ac prægravi imperio populus aliquis jugum exuerit: quo casu si quando ille occupabitur, promtum erit aliis regibus constituere, quem in posterum esse modum suæ securitatis velint. Quod autem contra dici aut cogitari solet, non debere se quenquam alienæ 1598.

causæ

1598. causæ & discrimini ingerere, haud dicam immisericors sententia est, adversa humanitati, adversa principum gloriæ, quibus quod maximum est tollunt, qui benefacere non permittunt: obtineat sane, ubi quis non idipsum sibi præstat, quod alteri imputat. Verbo de nobis, re non minus de Anglia agitur. Nam qui periclitari Batavos sine se, at superesse se propter volunt, hi parum advertunt non æque facile fortunæ, ut suis quemque cupiditatibus, finem imponere. Nostrum igitur exitium vobisne ad vires addet aliquid, aut hosti demet de libidine, an verius de eo nec dubitat quisquam, nobis depastis trajecturum ad Britannos incendium, quos ut divitiis non postremos, ita ad periculum secundos fore? Quapropter quid intersit considerate, Batavo in solo, an hoc in littore, his pro ripis atque arcibus dimicetis: nosque socios communi saluti defensandæ vos habeatis, an nec volentes Hispanus ministros ad injuriam. Nam tribus e populis, qui hoc tempore mari plurimum pollent, si Batavi Hispanis accesserint, timendum est profecto ne durum Britannis certamen relinquant, quibus Oceanus & classis sola regni munimenta sunt: simulque ne opulentia regum nemo Philippo par sit, si novi Orbis & Indiæ vectigalia, post domitam Lusitaniam bello hactenus infesta, semel in tuto locaverit. Ita postquam suæ ipsi vires satis placebunt, quas habuit hactenus odio minores, non magis usquam esse Anglis licebit, quam nunc in Germania licet, unde vos emtis edictis, ut profanos & nocentes, totis finibus extorres agit, &, quantum in ipso est, extra hominum commercia proturbat. Sed illud nobis ægre est, quod esse nonnullos audimus, qui clandestinis sermonibus exempli invidiam nobis objiciunt, & quasi coram Philippo defectionis reos agunt, quod cui gratificentur nihil nos attinet dicere: illud malumus rerum imperitia nescire, eos, quod sola novandi libidine per Gallias Hiberniamque audetur, ad id Batavos adactos excusatissima necessitate; qua alioquin confidentia obtrectari auderent, quod reges armis, scriptis, fœderibus probavere? Bonum avitum obtinemus, libertatem: ne quis hanc vocem perhorrescat, florentissimam eam credimus sub legitimo principatu. Atque adeo nec externa imperia formidavimus: & nunc, siquis vim, non nomina, inspiciat, uni ducimur. Nobis, tibi, & cunctis imperiis, *Regina*, non aliud retinendi obsequii vinculum est, quam docere sub-

subditos, præsente ut statu contenti alterum nolint. Atque etiam vide, quanto ille pernitiosius instituat exemplum, qui quomodo ipse dominandi causa voluntarium in servitium concessit, cuncta sceptra Romano sacerdotio submitti jubet, neque vero populos, quos ultro concitat largitionibus, sed reges ipsos rebelles vocat. Huic causa & obtentus belli nunquam deerit: spes ut aliquando desint, post Deum immortalem, in tua Regina est manu, si nobiscum vincere, paratis pro sociali fide ultima periclitari, quam amicorum ruina vim inimicam prolatare, tuamque constantiam tueri, quam beneficia destruere mavis. In consultando discors regia, validis utriusque sententiæ auctoribus, quorum mores & affectus noscere haud abs re erit, ut appareat quomodo suasorum ingenia publicis consiliis dominentur. Essexius, uti ante diximus, juventa gloriæque cupidine flagrans, ultra patrimonium largitor, totus ambiendis nobilium, vulgi, militum studiis effusus, nullam in otio spem, multum in Batavorum amicitia fiduciæ habebat: quare dux ipse bello per Britanniam impositus pro bello nitebatur, negans omitti posse, ni una Reginæ securitas, existimatio, factique sumtus periclitarentur. E diverso Burgleius ex privato olim ad aulam summumque quæsturæ culmen vocatus, attenta ærarii cura, jam ultima præsertim ætate, cum dominæ parsimonia congruebat, magnis privatim divitiis incubans experientiæ vetus, & hinc auctoritate alterius gratiam præfulgens. Hic gravibus verbis Christianam laudans concordiam, differebat, inter ancipites consiliorum eventus, quod pium honestumque foret pro certo sequendum: præsens denique commodum ante incerta suspicionum poni debere, pacemque non hosti magis quam Anglis incremento futuram. An vero adeo male notas patriæ vires, ut nisi volente Batavo salva esse non posset: cum interim & Gallus communi metu, & ipsi Batavi religionis cura, firmioribus ex necessitate, quam fœdere, vinculis adversus periculum necterentur? Quin Hispanum infirmitatis suæ documento, & rebellionem Hibernam ac cætera facinora, nullo in pace subsidio sponte quietura. Elisabetha, seu vere ambigua animi, seu pacis metu alia omnia exprimere cupiens, respondit quæsito temperamento. Ab initio nihil se inconsultis sociis statuere voluisse: gratum vicissim, quod mentis suæ copiam facerent. Nec leves tamen Gallo, sibique belli exuendi

1598.

Essexius cum Batavis bellum probat:

improbat Burgleius.

Elisabetha cum temperamento respondet.

1598. di caussas, aut quo paci fiderent, amotis exercitibus fore: quippe cum Hispanus abdicatis Belgis, erepta Gallia, tótque aliis cladibus spes pristinas acciderit, &, si resumere arma placeat, idem iterum deus & jus & vires in tempore suppéterent. Quod si in armis manere hortarentur, certiora offerri debuisse. Id primores Angli ita interpretabantur: nihil iniquius, quam fraudari reginam credito, modo per cavillationes, modo per falsas preces, quas palam urbium opulentia, & ad largitiones usque sufficiens ærarium refellerent. Nec magis tolerandum, quod propter quos Angli carendum haberent Hispaniæ commercio, ipsi suum quæstum præ hostium fame ducerent, atque ita bellum nundinarentur. Tandem pacificationi ea mora interponitur, ut legati ab utrisque res Gallicas viserent. Missi eo a Regina memorati nobis antea Cæcilius ac Wilkesius, quibus ex colloquio ad Fanum Quintini spes pacis aliquantum refrixerat. Prætulerant enim Hispani, sociorum nomine, quibus pax Gallica prodesset, eos se demum velle comprehensos qui Romana Sacra servarent. Paulo serius Batavi advenere, ventis reflantibus. Andegavi Rex ea tempestate agebat, pacandæ Britanniæ Armoricorum intentus, quam adhuc dux Mercurius e Lotharingis principibus, emortua partium gratia, per vim detinebat, tradito Hispanis Blavetta portu, quo mari propinquo auxilia penetrarent. Sed is, ubi paratum Regis exercitum, paratam & veniam videt, nec ignarus ubi bello finis immineat ab omnibus peccata postremis lui; conditiones non damnosas paciscitur & honorum velamenta. Rex tum forte matrimonii vacuus agitabat, pulsa domo Margareta Valesia: sed obnoxium, quamvis inter bella, amoribus animum, Gabrielis Estræa, mulier nobilis abducta pacti conjugis amplexibus, ita forma, perque blandimenta & artes devinxerat, ut ducatus aucta titulo, tum, quod in Gallia haud novum, supra uxoriam potentiam pellex insurgeret. Et numerabatur ipsa quoque inter caussas emolliti ad pacem Regis animi, quo gaudiis securius frueretur. Huic filius ex Rege quadrimus eo tempore Cæsar vocabatur, quem Rex Mercurio (erat & huic filia vix infantes annos egressa) generum sponsionibus destinat, adjicitque pecuniam Mercurio, filio Vendocinæ ducatum & Britanniæ præfecturam. His rebus simulque Hispanica pacificatione distentum Regem, & tamen si ea forte falleret, evocato Brittonum concilio

Primores Angli in Batavos iniquiores.

Cæcilius & VVilkesius in Galliam mittuntur.

Gabrielis Estræa Henrici pellex pacis illi autor creditur.

cilio obsidium Blavettæ molientem, legati Batavorum inveniunt: ducente Busanvalio, qui rerum illic agendarum sciens, Regique consultor & ipsis commendator aderat. Postquam comiter & sine ullo fastu excepta salus, incipit Oldenbarneveldius gravi & pressa (qui mos ipsi) facundia, spes societatis extollere, urgere fœdus tam recens: in eo servando fidem exigere, qua maxime regum auctoritas staret, pacem suspectare. Adjecta Ordinum nomine promissa pecuniæ auxiliorumque in posterum terrestrium ac navalium, quocunque Rex duci juberet, ut bellum aliquando Hispano reponeretur, & quæ alia eductum inter arma ingenium poterant incendere. Sed & apud delectos e regio consilio disseruere, quanto tutius ac gloriosius foret hostem ærarii inopem & anxium ambigua subditorum fide, suaque mala & metum hostili ex fœdere pacis petitione testantem, exemplum facere post futuris, nequis aliena imperia temere concupisceret. Aderant Angli, Batavorumque orationem silentio, interdum voce adjuvabant liberius sua benefacta commemorantes, & quam turpe præsenti utilitati juratam fidem postponere: de pecunia etiam quam mutuam dederant interpellantes. Rex simpliciter egit, necessitates suas fassus tardis remediis impares. Dubitare tamen an Caletum Blavettamque redditurus esset Hispanus; ni faceret, mansurum se in armis, gratias agens quod auxilia tam liberaliter pollicerentur. Legati Ordinum, si ea Regi sederet sententia, sperare se tamen dixere, adventum suum & quæ offerebant usui fore Galliæ, ut plura hostis concederet. Vicissim, si pax coiret, orabant, maneret tamen ea societas, qua pace Gallica Batavi ad tacitam opem, bello Batavico Galli ad securitatem uterentur. Rex & amicitiam sibi & fructum ipsis amicitiæ suæ constiturum respondit. Amota in præsens, queis gentium commercia turbari solent: quantumque effectum sit sequentium temporum usus edocuit, cum Rex attentus servandis non minus, quam conquirendis pecuniis, tantum dedit tuendæ libertati, quantum vix prisci reges populis dabant, quorum libertati insidiabantur. Prima liberalitas ducenties quadragies mille florenorum fuit, quæ in annos sequentes pro necessitatibus crevit. Scilicet memor & quo sociorum tempore accepisset, & quo suo redderet non ut mutuum, sed ut beneficium exsolvebat. Ac tum sollicite, suum excusans, Ordinum laudabat consilium, quod

1598.

Legati Batavorum ad Henricum veniunt.

Oldenbarneveldius illi pacem dissuadet,

at frustra.

Henrici erga Fœderatos liberalitas.

1598. quod defensioni insisterent, quando, non ut regibus, paucis consciis ad occasiones promtum esset exurgere, ita facile residem multitudinem nova necessitas armaret. Fovendæ Regis amicitiæ, quia Lævinus Calvardus eo in munere vita excesserat, relinquitur in Gallia Franciscus Arsenius, cui pater Cornelius Ordinum fœderatorum acta componebat. Multis jam argumentis constabat Hispanum Gallos exarmasse contentum, Anglos adhuc hostes malle, quam æquis legibus pacatos. Id causæ fuit, cur Batavi oratores Nassavius atque Oldenbarneveldius e Gallia in Angliam veherentur, digressa jam inde priori legatione, audaciamque usurpantes antehac formidatam, sermonem ita instituerent; si Regina Gallum sequeretur, nulla Batavis pericula pacis tanti fore ut immensum belli onus soli subirent. Suis scilicet simulatores artibus tentabantur, credito Anglos pacificationem ultra turbaturos, si ad eam induci Batavos posse sperassent. Simul Reginæ, si bello insisteret, æqua omnia offerebantur, & de expediendo nomine spes transigendi; queis hactenus mota ut pacis actioni ad tempus superséderet. Atque interim Verbini (namque huc a Fano Quintini conventus transierat) opera legatorum inter duo eminentissima rei Christianæ capita pax coiit, eisdem legibus, quæ novem & viginti ante annos Philippo & Henrico secundo convenerant. Accessere aliæ, quarum verba hic inserere non ejus sit, qui se rerum Belgicarum scriptorem profiteatur. In summa tamen, ut populis commercia, captivis libertas, egressis in sua postliminium esset: Hispanusque Carolesium comitatum recepturus eo nomine fidem clientelarem Galliæ deberet: Gallo Caletum, perque Picardiam alia, uti tunc erant, & ultimo Blavetta, sed hæc dejectis, quæ Hispani munierant, redderetur: placuere hæc, tresque intra menses datis obsidibus transacta sunt. Sed injuriarum oblivio, & æterna in posteros concordia, sumtis in alterum armis alter nec opem ferret, nec suorum quenquam interesse pateretur, &, si quid ambigui juris restabat, non fraude & vi, sed sub arbitris disceptarent, in speciem magis convenere, quam quod tantæ magnitudinis æqualitas aliquid ad amicitiam securum relinqueret. Suos uterque socios, reges, principes, populosque fœderibus comprehenderunt: præcipue Philippus filiæ, cui Belgicam traditurus erat, & Sabaudo cavit. Arschotius, Mendosa, Arembergius in Galliam ivere:

Batavorum apud Elisabetham simulatio.

Verbini inter Gallum & Hispanum pax coit: Ejus leges.

Legati utriusque juramentum exigunt.

ivere: Bruxellas Bironius dux a Rege missus, qui ab Alberto vicem jurisjurandi exigeret; ubi viri militaris animus impotens, semperque fortuna ulterior, in perfidiam, quæ post multo emicuit, corruptus dicitur. Festa utrinque omnia significatione pacis, invisæ nonnullis, quorum virtus omnis ac spes alienis malis alitur; at lætæ in vulgus, non tam religione Christiani sanguinis, quam quia jus foro, securitas possessionibus, reditus agris, viis commercia redibant. Galliæ triginta sex per annos cruentæ præliis, vastæ bello, primus tum dies solidæ pacis illuxit, & regno quondam florentissimo vetus reddita facies, sollicito Rege, ut, præfectis & magistratibus in ordinem coactis, ipse rerum potens, Romanensibus temporum ratione excusatus, alteram religionem professis metum & injuriam arceret: cum Belgæ interim relicti in armis, ut spem pacis, ita ex vicinis malis intervallum & solatium amitterent. Sed Buzanvalium Rex ad Batavos remisit, quo teste amicitiæ, secretique commercii internuntio, bello alieno suam pacem firmaret. Peractis Galliæ rebus, non minus grave regiæ societatis experimentum ab Anglia receptum est, acribus Elisabethæ flagitationibus, quæ Francisci Verii verbis ad Ordines perlatæ, cum eodem tempore aliis ad Albertum missis legatis spem pacis videri vellet retinere, cujus unam hactenus ajebat moram, quod arma pro quibus firmisset, eisdem sociis optaret deponere. Neque nunc quicquam a se Batavis præcipi; sed æquum interim, qui bello causam dedissent, ab his finiendi, si posset, sin minus gerendi in posterum rationes peti. Etiam sic satis gravem invidiam sibi apud principes fore, quod sola Europæ paci obstaret. Illud quidem nec Deus sirit, ut ingratis præscriptionibus elusa exemplum regibus foret, abstinendi auxilio populorum, qui nulla in eminentes reverentia, nec commodi, nisi sui, cura tenerentur. Sentiebant Ordines uno se impetu obrui oneribus antiquis, venturisque: sed vel nomen Anglicæ societatis tanti erat, ut subirentur leges, quas ferebat potentior. Missi igitur, qui in priore utraque legatione fuerant, simulque Andreas Hesselius tacitis mandatis, quæ ad centies usque centena florenorum millia transigendi super pecuniis debitis facerent potestatem. Reginæ varios fingenti metus, qui ipsam a bello dehortarentur, eo tempore diversi casus ultro se offerebant. Nam Iacobus Scotiæ rex Anglicanam hæreditatem, cujus Elisabetha mentionem nullam ferebat, sibi palam addici postu-

1598.

Elisabetha Fœderatos iterum ad pacem hortatur.

Scotiæ rex Anglicanam hæreditatem sibi palam addici postulat.

1598. postulans, nisi externa ope sustentatus, huc fiduciæ venisse non putabatur. Nec deerant, qui, comperto litteras ad Pontificem pervenisse Iacobo subscriptas, inde suspiciones atque odia accenderent. Super hæc Reginam Burgleius, senecta morboque æger, Deum & suprema sua testatus, oraverat, ut sibi non jam humanis obnoxio affectibus crederet, ipsaque eidem necessitati proxima, regno consuleret, paceque in terris constituta cœlestem pacem mereretur. Nec omittebat, quæ improspera per Americam evenerant, aut per Hiberniam metuebantur ostendere, & Belgicis armis finem vincendo non posse sperari. Hic ubi mortalitatem expleverat, & Essexius vitandæ invidiæ consessum declinabat, vacua studiis & sui juris curia fortioribus consiliis patuit. Ad quam admissi sæpius Fœderatorum legati, adversus crediti exactionem tempora excusabant; professi, quod ad Hispaniensem negotiationem pertineret, nihil se intercedere, quo minus & Angli, si ita videretur, velut Batavi solebant, pacati alicujus populi nomen ementirentur, nisi lucrosius crederent, armis, quæ cupias, quam pretio parare. Non tamen exorarunt, quin octodecim ante annis, cum Antverpiæ jactura Anglum non minus quam Batavos terrebat, conceptum, nec unquam pie servatum, fœdus tam longe aliam in formulam mutaretur, ut ipsa omni præstatione libera obstrictos alios teneret. Disputatum aliquamdiu de summa debiti, cum Angli delectus & vecturas & stipendia supra modum imputarent; pars altera mendaces numeros argueret, nec taceretur, Anglorum rapinas terra pelagoque tanti Batavo stetisse, quanto omne æs alienum posset exsolvi. Tandem in octuagies centena millia florenorum perscripta cautione deciditur, quorum pars altera trecenis millibus annua pensione manente bello, eo confecto, si quid reliquum foret, vicenis penderetur: alterius semissis de solutione, reddendisque oppidis, ubi data foret pacis occasio, benigne conveniret. Interim Angli ad mille centum & quinquaginta locis pignori datis præsidio essent: eo nomine damnati Ordines in ternos menses florenos quinquies mille & centenos numerare, tum quicquid præberi militibus mos habet. Remissa in posterum Reginæ mittendi auxilii pollicitatio: Angli qui sub signis erant, quique posthac conscriberentur, in sola Ordinum verba adacti, Ordinum imperio & sumtu militarent. Proinde peremta

Burgleius moribundus Elisabetham ad pacem hortatur.

Novum inter Anglos & Batavos fœdus.

emta legati Anglicani, quæ prisco ex fœdere fuerat, potestas invidiosa: retento jure, ut unus a Regina assessor senatui daretur. Seu terra, seu mari hostis Reginæ, aut Regina hosti arma inferret, jubentur Batavi classem augere triginta aut quadraginta justis navibus: exercitum vero pedite ad quinque millia, equite ad quingentos. In hæc pacta conventa accepto utrinque latum quicquid retro debebatur, integro tamen jure, quod in Belgas Hispano subactos Regina sibi vindicaret. Et Horatii Palvicini Liguris, apud Elisabetham gratiosi, creditum ad octingenta millia florenorum exceptum hoc fœdere, privatimque compositum est. Non erat cur Anglia pacem mallet, quam bellum tali fœdere, quo & onere levabatur, & munimentum sibi circumdabat. Mox deprehensi iterum, qui in Elisabetham venenum parassent, & in Hibernia felice prælio captoque castello ferox Tironius, in societatem defectionis Momoniam trahens, animum illius asperavere. Nec magis Batavos, quanquam nova apud hostes rerum imago & multa invitamenta quærebantur, veteris propositi pœnitebat. Clarescente in dies novi conjugii fama perlatæ ad Belgas literæ, misso Friasio, quibus imperium in ipsos Isabellæ transcribebatur. Causas legesque pactorum Philippus has vulgaverat. Quando destinatum sibi Pontificis venia, deque gentilium consensu filiam optime de se meritam agnato in manum dare, Belgarumque vel maxime interesset, ad spem pacis, aut præsens regimen coram principis ora ac nutus intueri; quod suis hactenus majoribus curis negatum, Belgicam se omnem ac singulas partes filiæ concedere cum Carolesia & Burgundia, quæ comitatus dicatur: simulque nomen Burgundiæ ducis, (quippe possessionem jam olim Galli obtinebant) ita tamen ut ejusdem tituli honorem ipse ac postfuturi Hispaniarum reges usurparent cum loco principe inter aureæ lanæ sodales, institutum proavis cœtum. Addita cuncta, quæ legum prudentes firmandis contractibus invenere, quo rectius jura principatus & obventiones hisque innexa onera in Isabellam ejusque posteros transirent. Insigniora hæc fuere, quod Philippus, clientelare vocabulum usurpans, dare se eas ditiones feudi aut subinfeudati nomine testabatur, quorum hoc icciroo adjectum videatur, quia pars magna terrarum sub majestatis imperatoriæ reverentia, quædam & sub Gallici imperii fide possidentur: tum, quod facta prioris sacramenti gratia

1598.

Causa legesque pactorum quibus Philippus Isabella imperium Belgica transcripsit.

1598. primores subditorum in Isabellæ verba jussu suo adigebat: ac si quid his tabulis contineretur, quod minus per leges liceret, id sanciebat summa atque regia potestate. Si matrimonium sine liberis solveretur, prolesve mascula & muliebris unquam deficeret, prædictum, uti jus omne ad Hispaniæ dominos reverteretur. Datum tamen Alberti meritis, ut viduitatis solatium haberet Belgicæ præfecturam, &, si qua soboles superesset, usum fructumque; sed ad hæredem nihil transmitteret præter ducatus Lucemburgici & comitatus Chiniaci vectigalia. Præscriptus & succedendi ordo, mas uti feminæ, inde robustior juniori, neposque etiam e filia majore minori filio anteponeretur. Dividere aut alienare ditiones, nisi placito regum Hispaniæ vetitum. Quoque pluribus viis donum ad auctores rediret, provisum, si qua mulier Belgicam in posterum adipisceretur, ea regnatori aut hæredi Hispaniæ in manum conveniret. Neu filio uxorem filiæve conditionem quærere principibus liceret, nisi Regum eorumdem arbitratu. Iubentur insuper Americæ & Indiæ commercio seque & suos abstinere: tum auspicantes imperium jurare in has leges, religionemque Romanam: quæ contra, si quid fieret, jus Belgicum Hispano committeretur. Signarat has tabulas pater, adhibitis testibus, pridie Nonas Majas; eodem die filius idemque hæres, Philippus & hic nomine, assensum perscripserat, quæsitis anxie cautionibus adversum jura, quæ ætatis lubrico, aut ob paterni nominis reverentiam sua largientibus succurrunt. Varii sermones, ut in re magna, nec concordes. Erant qui pravum morem arguerent, quod libera hominum capita, ceu privatum servitium, in censu ac commercio haberentur. Barbaris certe usurpatum, ut imperia donarent legarentve, quippe ignaris domino princeps quid intersit: at quibus aliud fas ac nefas, minime his ambiguum, rem esse populi, indeque dici rempublicam: cujus procurationem, ut apud alias gentes comitiis, aut senatui, ita apud plerasque principi permissam. Nec ullum omnino justum imperium nisi ex consensu gentium cœpisse, quæ tutelam omnium uni aut homini, aut ob turbida suffragiorum familiæ crediderint, solo honoris pretio inductis ut sua posthabita civium utilitati studerent. Quod, ut ubique verum, ita in Belgis manifestius, qui nec armis subacti, nec ultro concupita servitute, sed definitis præmiis, & potestate, multa principibus non permiserint;

Varii discordesque super Belgicæ transcriptione sermones.

sint; vetito inter prima, ne quam partem fidei suæ commissam abrumperent: itaque filias olim in pecunia, eaque non magna, dotem accepisse: cæteris liberorum præfecturas & minora munerum data. Quibus legibus frustra regium nomen opponi, Belgis incognitum. Gallicam quidem magnitudinem (si exemplis uti libeat) non alio crevisse, quam quod collata in unum fortunæ dona nullus eventus divellat. Quanto autem gravius, quod regionibus bello exhaustis & involutis, quibus hostis in latere validus, infensa vicinia, & externa opulentia, si non adesset, quærenda fuerat, ea quæ centum per annos coaluit velut succus atque alimentum infirmo corpori subducatur? Carolum tamen Imperatorem, cum privatæ quietis cupidus humanasque curas in filium transferens, legis munus tantum tempore anteverteret, primorum in concilio seque & filium stitisse, ne quid prisci moris desideraretur. Nunc per epistolam abdicari, per epistolam assumi regimen, visuque & alloquio dedignatos populos non in virilem saltem dominatum emancipari, cognito quanquam omni ab ævo nunquam levi malo constare Belgis fœminarum imperia. Contra alii, utinam quidem hoc modo ab insolentia Hispanorum Belgæ bona fide vindicarentur: amota belli causa facile inter partes conventurum: at non adeo veteres Philippo spes atque artes excidisse, ut Belgica seque & posteros exuat, quod securitatis Hispanicæ præsidium, & arcis in morem Germaniam, Galliamque & Britanniam despectet. Sed, ut metum sui undique positis imminueret, repertum filiæ nomen, cui precarium jus, & sub domestica fiducia inanem possessionem dari. Quod nec his, quæ præferrentur, pactis satis dissimulatum, cum natis e conjugio, seu nullis liberis, eodem relaberetur imperium. Quanquam & hoc cui non perspectum, duos & triginta annos continuo cælibatu egressam virginem ab Hispanis dimissum non iri, nisi infœcundam aut crediderint, aut fecerint? Quam vero illud pudendum, quod Belgæ sui juris semper populi, quorumque opibus Austriaca gens in Hispania ipsa, totque regnorum solio, & generis quodammodo humani cervice consederit, externas palam leges subeant, inque perpetuum moderandi tradantur Hispaniæ clientibus? Has inter fabulas aliæ literæ feruntur, quas Isabella, jam ut domina scripserat, Albertum jubens suo nomine possessionem capessere, mutuumque sacramentum, & cuncta impe-

1598.

Albertum Isabella suo nomine possessionem capere jubet.

1598. rantibus solita celebrare. Erat hoc adversum legibus, quæ coram inchoari imperium volunt. Quare non ausus veteri more justum nationum concilium cogere, ac liberam facere consultandi potestatem, singulis seorsim verba præiturus legatos in hoc tantum Bruxellam in duodevicesimum Calendas Septembres Albertus evocat. Sub idem tempus contracta circa urbem vi magna militum, quindecim peditum, duo equitum millia, metum factura contradicentibus. Itaque Ricardotus, in oratione quam pro Alberto habuit, cuncta Belgarum mala absentiæ principis imputabat. Hinc pro Brabantis respondit Masius, conquisitis, queis novi principis gratia captari poterat. Vbi ventum ad res, nonnihil disputatum, ceu vetere Republica: factum, quod præsens necessitas poscebat. Atque ita plerisque temperatum, ut obsequio conditiones præscriberentur, si tres intra menses apertum fieret, nuptiarum ritus peractos, & ipse Majum intra mensem anni sequentis in Belgicam rediret: interim per rectores ducesque nihil novaretur: præfectum relinqueret sibi sanguine cohærentem. Is electus Andreas, Cardinalis & ipse, cui pater Ferdinandus Comes Tirolensis, frater Maximiliani, qui Alberto genitor: maternum genus impar e Philippina Velsera, cui origo Augusta Vindelicorum domo consulari. Additum, uti publicæ privatæque leges & cuncta Philippo jurata manerent. Vti præfecturæ minores arciumque custodiæ & judicum classes e Belgis instaurarentur. Vti Rex testificaretur, quod de feudo in cessione dictum, id Belgis fraudi non fore. Germano suoque militi Belgæ stipendia curarent, quantum ejus ærarium ferret: reliquum, & omne externi militis onus, Rex in se reciperet; Albertusque, contentus antiquis principum vectigalibus, extraordinariis tributis & quæ præsidiariis præstarentur, plebem levaret. Et in hunc quidem modum pro tempore parerent. Cæterum reverso cum uxore Alberto solemne sacramentum utrinque decernetur, concitis Belgicæ totius Ordinibus, quibus interim Albertus auctor fieret, ut ad conditiones cum Batavis possent descendere. Id quia acrius flagitabatur, nec absurdum putabat in pacificando pares paribus componere, ante discessum Albertus, qui legationem regiam mittere non ex dignitate judicabat, Ordinibus Hollandiæ Zelandiæque & eorumdem sociis litteras inscripsit, quibus de conjugio & jure imperii ab Hispanis translato significabat: & sibi summum pacis studium,

Albertus per litteras Foederatos ad pacem hortatur.

dium, & ipsis nihil restare cur paci diffiderent. Recte igitur & ex officio facturos, si majori se Belgarum parti aggregarent. Ejus se negotii mandata penes Ordines suos reliquisse. Similem in sententiam Mauritium frater Arausionensis, Arscotiusque & Haurechius precabantur, ut qua polleret apud Fœderatos auctoritate, ea ad optatum belli exitum uteretur: gloriosum id ipsi, nec minus in rem domus Nassaviæ futurum. Auditus & Daniel Molanus, privatus, sed clari nominis mercator, qui se mentito fratris morbo excitum Antverpiam, indeque Bruxellam ad colloquia Ricardoti, Assonvillæ, Abbatis Marolensis, Haurechii, ipsiusque tandem Alberti perductum memorabat. Summa sermonum, omnium consilia in pacem inclinata, nihilque omissuros quo Batavis ejus fides fieret, dum principes agnoscerent, mansuram religionem, penesque ipsos & liberos Rempublicam: de Mauritii virtutibus ita Philippum judicare, ut nihil ejus honori detractum vellet; sed & Pannonici belli imperium ei destinaret. At Proceres, quanquam jamdudum certi bellare, magis etiam induruerant, interceptis Philippi literis contraria omnia præferentibus. Super quas accesserat Petri Danii Iprensis facinus, hominis vecordis, sed quales ferme paratissima periculosis sceleribus instrumenta sunt. Is suspectus indiciis captusque, immersum se fœnori, eque carcere in carcerem protrusum creditorum sævitia narrabat: quibus malis dum finem anxius quæreret, nec inveniret, penus mercimonio in Iesuitas Duacenses incidisse: quorum præses inducto sermone, quantum esset in rem Christianam meritum, hominem unum multorum exitio grassantem e medio tollere, animum jam ægrimonia exsternatum in cædem Mauritii inflammasset: præmia filio, ipsique, & si eventus falleret, cœlum pollicendo. Accessisse domestica uxoris hortamenta, quæ curis inquies, nec ærumnarum tolerans, spiritum in ipso virilem requireret. His instigatum se, cum idem ille præses sacri communione & peccatorum venia firmasset, accepto viatico Zelandiam advenisse, inde Lugdunum: sensimque oboriente turpis ausi conscientia, & discriminis metu tandem ad meliora flexisse animum. Quæ cum per intervalla sæpius repeteret, suo testimonio convictus, decimo Calendas Sextiles a Lugdunensibus magistratibus supplicio ultimo affectus fuerat, etiam de judicum superiorum sententia. Fuere in parte adversa, qui, pudore flagitii, rei gestæ ordinem

1598.

Idem facit Philippus Arausionensis, aliique.

Fœderati magis indurescunt.

Petri Danii missi in Mauritium percussoris supplicium.

1598. nem refellerent. Vt maximis mutationibus illustris hic annus, ita belli expeditionum diu quievit: nisi cui libeat peditum paucos prope Noviomagum ab equitatu regio oppressos, rursumque trans Mosam Batavorum turmas caeso inter plures uno Mansfeldiorum non sine praeda victrices, aliaque conatuum parva, aut irrita in majus efferre. Caussa otii, quia & Foederati provisas ob necessitates sumtibus parcebant, & Albertus, studens oblatae paci terrorem magnum circumdare, non ante progredi statuerat, quam redditis Gallo urbibus degressae cohortes auxissent exercitum. Quae dum insolutis stipendiis negant praesidia dimittere, & jam formidolosa in oppido Castelleto licentia ad exemplum spectabat, contracta illorum in usus pecunia interiores alios efferabat: praesertim quia & Geldrensem nuper tumultum Herenbergensis nonnisi praesentibus nummis & statim missione sanaverat. Ac primum querelae & contumacia. At quo tempore Bruxellae de novo constituendo principatu agebatur, ut fere circa imperiorum mutationes amat turbare miles, pluribus simul locis seditio exarserat. Praecipue, qui arcem Antverpiae tenebant, Hispani pedites ad quingentos cum nonnullo equite, intenti in urbem sibi obnoxiam scelerum pretio incendebantur. Exacto Augustino a Mexia, cui paruerant hactenus, manipularem sibi praeficiunt, lingua procacem, & maxima in turbas culpa fidum sociis. Viginti duorum mensium reliqua, non Belgicae tantum, sed & Italicae militiae numerabant: quae dum expedirentur, interim cogebant oppidanos florenum in dies cum ejus quadrante equiti, dimidium pediti curare. Nec hac stetit injuria: pretiosa insuper vestis & suppellex cunctaque luxus instrumenta, etiam scorta, in contumeliam florentissimae quondam civitatis, indicebantur. Ipso flagitandi more nihil superbius; tormenta explodebant, donec ultro, numquid juberent, interrogarentur. Iamque Lirae praesidiarii sociare consilia cernebantur; & Lucemburgico in fine Walonicas cohortes abrupto obsequio palare nuntii ferebant, cum multis urbe diffugientibus hi, quos negotia aut possessiones suae attinebant, pars illatam vim dissimulante Requesenio, alii Rhodae irruptionem flammamque & sanguinem, praeterita mala cum metu praesenti conferrent. Legati magistratuum praeter excusationem publicae paupertatis nullum ab Alberto solatium tulere; duravitque flagitiorum licentia in annum sequentem. Modestior

Militis Hispani seditio.

stior paulo qui in arce Gandavi miles, suo contentus numero 1598. aliunde venientes haud acceptabat; quod in communi peccato quasi beneficium fuit. At Gravia in urbe non jam seditio, sed pugna inter se militum, cum Germani juvantibus oppidanis adversum Hispanos in arma prorumperent, spe citius consedit. Post quæ turbamenta Albertus belli eo festinantior, quod responsa a Mauritio & Fœderatis nulla reddebantur, mansuros in præsidiis milites spe distulit: quantum corradi pecuniæ poterat ex Hispania aut per nominum fidem, in castra ituris distribuens, tum veteribus tum qui novi undique conscribebantur, multa supplementi copia e Gallis, qui pacem domesticam fugiebant. Re expensa in senatu, cumque peritissimis tribunorum, Rhenum transduci copias placuit; invadendis Batavis, aut ut Mauritii labores, qui priores per annos pacata Frisia Fœderatos parte belli altera absolverat, in irritum deducerentur: ubi laxa regio, tergoque per Germaniam patens, nec multum munita oppidis egregias rei bene gerendæ occasiones præstabat. Utque per se prudens erat consilium Batavos utrinque armis complecti, spoliare tributo, gravare præsidiis, ita isti tempori nihil aptius, quam si accisso cum maxime ærario, & tamen copiis ingentibus, in hostico facile traducta hyems suo Batavos exemplo everteret. Medium sub autumnum propter Mosam amnem convenire jubetur exercitus, cui Franciscus Mendosa imperaret, qui impletis pactionibus e Gallia revenerat. Quæ ubi in Batavis audita, jusso Bommeliam insulam & infera Mosæ præsidere Hohenloio, pars copiarum maxima Arnhemum ductu Principis coit. Interea Albertus capessendo matrimonio imperioque iturus, prius, indulgente Pontifice Romano, Cardinali dignitate & Toletano antistitio se abdicans, Archiducis habitu in publicum prodit. Pileum sacramque purpuram apud aram Divæ virginis sacraverat, quæ Hallis colitur Hænoviæ municipio. Celebre id fanum longinquo concursu, & prodigiis, quibus testatam numinis præsentiam accolis persuasum. Nam & principum spectabantur dona, & e plebe multi, erepti periculis aut morbis arte medica valentioribus, voto se exsolverant: quin & exanimis corporibus rediisse spiritum major fama prodit. Plerasque narrationes aliquot post hæc gesta annis Iustus Lipsius Latina facundia illustravit, quo velut pignore Romanam religionem & imaginum reverentiam obsigna-

Albertus ad Mosam convenire exercitum imperante Mendosa jubet.

Ecclesiasticis dignitatibus se abdicat.

Fanum Hallense.

1597. signaret. Quanquam contra alii scripto disseruere, notas sacerdotum fraudes, aliaque in quæstum conficta, plura, quæ miracula dicantur, forte aut natura accidisse: & tamen veteres magos Ægypti maxime, Tyaneumque & alios damnandi cultus magistros, cum sua placita operibus stupendis firmaverint, argumento esse nobis his demum habendam fidem, quæ uni Deo animos allegant, non alias adsciscunt tutelas, nec simulachrorum vetita superstitione pietatem corrumpunt. Postquam ex Alsatia, quam Cæsaris imperio regebat, Andreas properis literis excitus advenerat, post breves complexus & mandata, Albertus in Germaniam digreditur. Nobilissimi Belgarum comites addebantur, qui publico nomine gratias Regi agerent, matronæque & virgines novam principem deducturæ. Inter delectos Arausionensis fuit, quem plerique, ignari quanta vis esset consuetudinis, in Hispaniam redire mirabantur. Is, cum per Belgicam sua, quæ fiscus hauserat, recepisset, paternaque apud Batavos bona per fratrem, materna per Hohenloium procurarentur, de Arausionensi principatu sollicitus agebat; quem, liberum quanquam multo a tempore nec ulli obsequium debentem, per occasionem civilium armorum ingressi Gallorum circa rectores finito bello eandem licentiam retinebant: nuperque Mauritius misso Aldegondio frustra per colloquia aliasque artes possessionem affectaverat. Sed ille jam sperans Hispani apud regem Gallum commendatione aliquid profici posse, & hoc inter itineris causas habebat: quo cœpto cum jam altius Rheni scanderet ripam, in Palatinatum flexit, sororem Electoris matrimonio fulgentem tum primum visurus. At Archiducem Pragam pergentem, ut cum fratre Imperatore arcana consiliorum participaret, creditumque Romani regis nomen Imperatorio proximum sperare, de morte Philippi Regis nuntii assequuntur. Ea res sic habet. Invalidum senecta corpus, & ante, & a vere præsertim proximo, articulorum doloribus frangebatur, cum sub æstatem gravescere valetudo, cui ut remedium ex animi remissione quæreret, Laurentianum lectica deferri se jubet, quod immenso sumtu structum ipsi palatium, cum res interea Belgicæ pecuniæ penuria dilaberentur, inter clarissima hujus ævi monimenta visitur. Inde pinguis cæli & jactationis impatiens, ubi quieti redditus est, in febrim corrumpitur; solito nervi contractiores, simulque virus abditum ulceribus

Albertus in Hispaniam proficiscens Andream Austriacum in Belgica Præfectum relinquit.

Albertus de morte Philippi fit certior.

Ejus relatio.

ribus patescit, in quæ & crus tormentis inflammatum & pectus maxime defecerat. Hæc, ubi medicamentis admotis resoluta, saniem fudere, dictu tetrum, quanta vis pediculorum perpetuo secuta sit, ut quidem multis manibus circa unum laborantibus minima pars esset residuæ sordis quod excernebatur. Mox ubi debile corpus omnisque contactus impatiens mundari ultra nequibat, tam obscœna tabe viscera exesus, firmo atque invicto adversum dolores animo, quod vitæ sibi restare intelligebat, ad mortis meditamenta retulit: quippe ossium compagi insigne capitis regum imponi jubens, suosque subinde artus filio & natæ ostentans, docebat, quam fragile esset, quod in rebus humanis maximum habetur. Inde fraternam inter ipsos concordiam, & Romanam fidem commendabat, tam serio, ut post sepulturæ ritus de parentalibus anxie caverit, interque solennes divum laudes oleo perunctus, & jam supremis appropinquans, Christi cruce pendentis imaginem eandem, quam pater olim moriens, contrectaret. Mandatis, quæ animum religione sollicitabant, editisque aliquot clementiæ exemplis, duodevicesimo Calendas Octobres mortalitatem explevit, quem ipse diem fatalem sibi vatis monitu prædixerat. Is finis Christianorum potentissimi fuit, & principum quotquot nascuntur ditissimi, annum agentis primum ætatis & septuagesimum, imperandi tertium & quadragesimum. Corporis habitus mediocris, nisi quod frons cessior, tum labia in modum Austriacis gentilem prominebant; vultusque tanto Belgæ propior, quanto moribus in Hispanum concesserat. Mitem ingenio libenter crederes: quippe & accessu comis, nec temere sæviebat; sed quoties dominationi expediret, famam clementiæ haud multum morabatur. Solertiam, quæ non perinde ut parenti adfuisse creditur, perfecit ætas & diligentia, cum parcus otii somnique majora ipse, non per ministros, tractaret. Quæ in majus tollentes Hispani æquant eum Solomonis laudibus. Pecuniæ usuum gnarus, Imperatores, Pontifices, ferme quos vellet renuntiabat, arcana regnorum scrutabatur: adversus prospera & ruentia vultu, an & animo æquabili, sed conditus in dissimulationem, odiis & su[illegible]nibus indulgebat: spei improbior, & regnandi libidine [illegible]vis veterum conferendus: religionis, quæ quidem in externis actibus versatur, servantissimus: circa imperii artes principum exemplo excusatus, & in his, quæ ut privatus

1598.

Philippi ingenium, & de eo hominum judicia.

tus

1598. tus peccabat, laudatæ verecundiæ. Bella illi prima ab ætate fuere, sed præter Gallicum, quod juvenis vidit tantum, cætera per legatos administravit. De majoribus & posteris varie meritus, quorum imperium, ut Americanis proventibus auxit, & Lusitaniæ accessione, ita amissis Goleta, Tuneto & Batavis dehonestavit. Et tamen in tempora paternis diversa incidisse notabatur, non eo sæculo, quo penes eosdem homines summa virtus & fortuna fuit, sed cum fœminas puerosque & imbelles æmulos, aut hostes haberet. Hæc ferme prudentiorum de eo judicia fuere. Alii ob partes infensi suscepta temere bella, perfide gesta, nec minus cruentam pacem per Hispaniam Belgicamque, in idem sævitiæ concitas Gallias, pluraque mala publica & domestica exprobrabant; ipsam exitus fœditatem in argumentum trahentes: innoxias scilicet filii, uxoris Isabellæ umbras has patri, has marito pœnas irrogare, quomodo olim Herodes, (quicum pleraque morum & fortunæ comparabatur) & regina Cyrenæorum Pheretime parricidia luissent: aut hostem veræ religionis, omnium qui unquam fuissent acerrimum, Antiochi illustris & Herodis alterius Cæsarisque Maximini, aut Tyrannum Cassandri & Sullæ libertatis oppressorum exemplis merito periisse: quanquam claros sapientiæ, & juris, & carminum auctores, aliosque eodem morbo absumptos memoriæ proditum novimus. Regnorum hæreditatem crevit Philippus filius, cui nomen tertio factum est; tantæque opes nulla rerum mutatione transierunt. In Batavis tamen plurimi homines veteri simplicitate, qui principi, cui juratum esset, utcunque merito, perpetua se fide obstrictos hactenus crediderant, ea religione exsolvebantur. At per Hispaniam adversum Batavos acria consilia tum primum expediri cœpere, quæ famam de novo rege vulgatam, ut minus vegeti ingenii, redarguebant; nisi usu compertum foret, multa sæpe salubrius gesta sub principe, qui aliorum bene repertis aures & jussa commodaret, quam cui sapiendi fiducia contumaciam addidisset. Sed hæc in tempore demonstrabuntur. E Bohemis Albertus in Italiam transgressus Veneto in solo Margaretam invenit, quæ annorum circiter quatuordecim pacta regis filio, tum regi Philippo ducebatur, eque Graico Pannonica urbe Tridentinas per Alpes Athesim versus descenderat. Frater puellæ Ferdinandus, cui, despecta Turcarum vicinitate, Austriacam gentem mutan-

Margareta Philippo tertio, per Italiam comitante Alberto uxor ducitur.

tandos ad ritus paranti compellere (nam a Romanis plerique discesserant) precibus primum, inde armis occursum. Sorores item duæ, Poloniæ regis, & Sigismundi Battoris Transilvaniæ regionis dynastæ conjuges, infelix utraque matrimonii inter bella plusquam civilia. Nam & ille, dum Iesuitarum consiliis obsequitur vi patrui, cui Carolo nomen, patrio Sueonum regno pellebatur: & hic, iisdem auctoribus inductus, ut tributum barbaro negaret, tutandis mox suis impar, transferre principatum in Imperatorem cogitur, qui Maximiliano eum fratri regendum tradidit. Is erat, qui cum Poloniæ regnum contra Sueonem petisset victus gratia, deinde armis, captusque & dimissus, nomen tamen regium retinebat. At Battor titulo permutationis in agros Silesiæ detrusus, cum insuper conjugio spoliaretur, ut gignendæ familiæ inidoneus, mox tædio minoris fortunæ profugus uxorem vetusque imperium recepit, Turcarum auxilia minitans adversus obsistentes. Margaretæ mater aderat Bojoara, quæ Imperatoris Ferdinandi neptis Carolo ejusdem filio nupserat. Hoc illa conjugio nata, cum patrem eundem patruumque magnum haberet, marito, cui magnus avunculus idem esset genitor, pari sorte componebatur. Ferrariam perlatus Pontifex Clemens (hanc ille urbem extincto Atestinorum genere, cum Cæsar nomine, non justo concubitu ortus vindicaret, minis & devotionibus magis quam armis sibi subegerat) admotis qui absentium Philippi & Isabellæ mandato & imagine fungerentur, solemni ritu unius gentis bina fœdera connexuit. Mantuam inde profecti obviam Mediolani Sabaudum habuere, qui & ipse affines salutatum venerat. Sic inter Italiæ moras annus transactus est, cum modo sacra monimenta viserentur, sæpius opulentas per urbes, certantibus amicorum & subditorum studiis, clara sumtu & arte spectacula Austriacam magnitudinem, & suas Alberto victorias repræsentarent. Sed occasione itineris in externa, nec tamen domesticis abjuncta, digressus, priusquam expeditionem ad Rhenum repetam, pauca finitimis de rebus memorabo, quæ turbatiores hoc tempore bellantibus inter occasiones fuere. Edsardus Transamasianorum comes Delphizylianis pactionibus velut per vim expressis offensus ad Imperatorem provocarat. Imperator, qui nec externa in res Germanicas arbitria probare poterat, nec exitum videret eorum, quæ nolente civitate decernerentur, hanc tan-

1598.

Nuptiali fœdere Clemens Ferraria Philippum Margareta, Albertum Isabella solemniter connectit.

Comitis Edsardi nova in Frisia Orientali turba.

1598. tandem rationem reperit, ut abrogatis Delphizylianis legibus ipse eadem prope omnia imperaret. Spe irritus Comes cum aliquamdiu augendæ potestatis tempora respexisset, hoc anno civitatem turbis sumtibusque exhaustam, ita ut pecuniam, quam ex pacto debebat, aliaque necessaria nisi novorum onerum indictione, expedire non posset, intestinis discordiis miscere aggreditur. Missi in urbem filii duo, alimentum tumultus: quæsitique e vulgo, qui alios vectigali infensos, quod e novemdecim plebis sodalitatibus duæ recusabant, aut a publica religione diversos contraherent, portasque remolirentur inituro militi, quem alia prætexens in hanc causam acciverat. Sed edita conjuratione, irati magistratus apud Comitis liberos paterna de perfidia queruntur: & morte affectis, apud quos mandata tumultus conciendi reperiebantur, exsilium cæteris ejusdem factionis popularibus, aut mulctam irrogant. Erat inter principes seditionis Grunius, homo domi clarus & magnarum necessitudinum, affinem inter alios Wilhelmum habebat. Is Iohannis Funkii, qui rebus olim Belgicis per Hispaniam præsederat, agnatus, haud ita dudum specie privatorum negotiorum in Batavos venerat. Sed deprehensus mandata Alberti ad Edsardum ferre, & quæ ea essent rogatus, nihil aliud nisi Hispanicis copiis per agros Transamasianorum peti transitum responderat; quanquam erat credibilius & acceptis jam ante indiciis congruentius, de ipso jure comitatus cum aliis in Burgundia, aut apud Lucemburgum bonis, permutando agi. Hac ille de causa aliquandiu asservatus, ut consilia saltem mora eluderentur, tandem soluta pecunia evaserat, ut violata fide publica belli jure captivus. Sed ejus Funckii hoc tempore repertæ ad Edsardum literæ, queis hortabatur, ne Germaniam ultra spectaret, aliasve spes longinquas, aut irritas, toties elusus; sola vi Hispanica posse in imperium restitui: sed dandum societati pretium, ut ad tempus metari in agro castra liceret, ultionique rebellium in amnis ostia & propinquum sinum classem inducere. Quas ob causas oratus præfectus Frisiorum Wilhelmus, ut paratum ad necessitates subsidium haberet, recepit curam: atque interim jubet proximis e locis instructum exercitumque militem, exauctoratum a se, in urbem & ejus sacramentum transire. Inde, & si quid aliunde conquiri potuit, firmiore jam civium concordia, quia conjuratio ad cædes & incendium spectasse fere-

Successu carent.

Frisiorum præfectus Frisiis Orientalibus contra Comitem subsidium mittit.

ferebatur, sed ipsis armorum rudibus ac trepidis, eoque alieni præsidii egenis vexillum ad homines trecentos conscribitur. At Comes, velut accepta non illata injuria, ultro civitatem dicendam ad causam coram Senatu imperatorio vocat, multa queribundus, quod Batavus miles sua prædia popularetur, quod extremis suppliciis in immeritos sævissent, quibus lege agere sine se inconcessum, suosque liberos indignis modis tractassent; adacta & juventute nova in verba, queis debitam principi fidem exuerent. Ita verbis adhuc judicia, conatu nihil non hostile agitabant. At filii Comitis ambo regi Polono, cujus amita prognati erant, inane auxilium ivere, ibique paucis navibus Emdanos exsules, tumultuum causa urbe pulsos, imponunt, additis mandatis ut adversus ejus injuriæ auctores jus armis dicerent. Deditque honori affinitatis Polonus, ut civitatem, si contumax perstaret, commercio se interdicturum minaretur; scriptis eandem in rem ad Ordines fœderatos literis, ut multo cum fastu, ita mirantibus aliis, quod avito Sueonum imperio extorris & inultus tam longe absitis leges præscriberet. Holsatus quoque dux, cujus natam Enno Edsardi filius conjugem duxerat, Emdanos mercatu abstinebat, naves suum in littus advectas retentans. Paria apud Danum & Hispanos tentabantur. Aquarumgrani dissidia longius provecta, veteres inter magistratus, queis dux Iuliacensis aderat, gentili jure urbis patronus, & eos, qui specie judiciorum exactis aliis rempublicam obtinebant. Mox neutiquam obscuro Hispani impulsu per Mendosam & Clementium præcipitatæ ambages magnis auditoriis solitæ, damnatique Spirensi judicio occupatores: sed cum præstitutum intra diem judicatum non facerent, hostes Imperii pronunciantur. De quibus ita decretum est, his opem ferre nec fas nec tutum; ipsos offendere, necare sine fraude est, bona in prædam cedunt. Anno mox iterari proscriptionem sævioribus verbis. Fecialis, postquam cuncta ritu solemni condixerat, proximos Germanorum, Iuliacensem, simulque Coloniæ & Trevirorum episcopos manu militari defendere jus dicentis auctoritatem jubet. His visum Alberti vires, paratum auxilium, assumere. Iamque Aquisgranensi territorio præsidia poni, jam pecora & quod in agris obvium per Iuliaci Limburgique militem trahi cœperat. Nec penes illos stetit, quominus nobilis Caroli Magni regia, positarumque intra Alpes regio-

1598.

Comitis querela.

Dissidia Aquarumgrani longius provecta in damnum Reformatorum exeunt.

1598. regionum diu caput, & in hunc diem capessendis Imperii auguriis Romæ & Mediolano æquata sedes, integris Germaniæ rebus exscinderetur. Perculsi rectores, quos professionis Augustanæ principum gratia & pollicitationes tam repentis mali improvidos fecerant, cum hinc venientem sub Mendosa exercitum, inde belli Hungarici delectus, ut sibi imminentia, pavescerent, nullis contra munimentis, declinandæ invidiæ urbis imperium populo permittunt. Is precatorem aut arbitrum sibi legit Agrippinensium antistitem, qui justis legibus pacem redderet: Ita vitatum exitium: sed mutati ritus qui per annos quadraginta invaluerant. Nam ingresso urbem præsidio summa atque infima munerum Romanensibus mandantur, demotis quos ab ipsis & inter se discordes Lutheri & Calvini sectatores nominabant. Qui honores gesserant, primum privatam intra custodiam dati, exin multis Belgarum comitantibus, quos ob civiles discordias olim profugos eadem illuc mala sequebantur, graviorum metu, nec adversariis nolentibus, ad Batavos, pars alio fugere. Inter reductos exsules Engelbertus fuit, qui foederatis in partibus turmæ quondam ductor, cunctis militaribus vitiis quam ulla virtute cognitus, impetrato apud consilium Spirense pignerandi jure, quod stipendia non soluta diceret, in Belgas mercatores injecta manu, per domos cum hasta & sectoribus vagabatur. Allectum in urbanum tribunal atque eo ferociorem, unæ atque alteræ Ordinum literæ compresserunt; iniquum ferentes, nec tolerandi exempli publicam causam inter privatos agi, apud judices verum falsumque nomen haud facile discreturos, & ni mos gereretur, adjectis minis. Paritum protinus, cum olim nullis prope in regnis Belgæ homines talis injuriæ securi agerent. Sed vetus est, nec documenti egens, prout arma partium & vires sunt, ita jura temperari. In Cliviis imperium omne consiliarii adhuc ducis obtinebant, Austriacana factio. Ne Berca quidem a Batavis capta moverant se imminentes hæreditati principes. Primores sane Cliviorum ac Iuliacensium, velut ad Ordines nationum morbidi Principis spectante tutela consultarant de conscribendis copiis, equitum bis mille, sex mille peditum, in speciem defensandis finibus, reipsa ut rempublicam occuparent. Sed ubi de ductore agi cœptum, aliis Iohannem Nassavium, Hohenloium aliis laudantibus, nec inveniendi stipendii expedita ratio, longa deliberatio tempus

pus

pus adversariis firmandæ potentiæ dedit. Hæc atque alia non magis metuendos Batavis Mendosæ paratus quam suspectos Germaniæ fecerant. Trahebat ille Hispanorum centurias duas & sexaginta, Italorum novemdecim, Hibernicas duas, tum e Germanis cohortes quatuor denarum aut ultra centuriarum, totidem e Walonibus, Burgundicam unam: quorum omnis numerus peditum ad viginti millia ferebatur. Lancearii Epirotæ turmas sex, Hispani duas, Belgæ item duas fecerant: quinque alias tubi minores plerique e Belgis, & octo majores ex Hispanis Italisque; equites omnes haud multo supra bis mille. Nam cæteri ad turmas duodecim circum Brabantos adversus improvisa præsidium relinquebantur. Multo a tempore haud majores Regiæ copiæ, quarum speciem famamque ingens calonum lixarumque turba, & carrorum mille septies strepitus geminabat: nunquam certe lætior sub Hispanis Belgicæ facies fuit. Quippe tanta mole armorum levata oppida agrique, præcipue quæ Gallis adsita, longis e malis respirabant. Etiam hostis procul alio versus securitati fiduciam addiderat. Exercitum omnem secundus a Mendosa, per invalidam Mansfeldii senectam, regebat Fridericus Herenbergensis, castrorum Præfecti vocabulo. Mosam Trajecto equites, diversi Venloa, ac Rurimunda alii transiere. Inde Iuliacorum per terras Agrippinensesque & alia Germanici nominis, lato itinere, nec ullo inter inermes populos metu, Rheni ripam petebant. Præmissus Barlota dux frequens rebus audaciam aut celeritatem poscentibus, quantum pontonum cymbarumque in amne repertum unum in locum Bonnam inter & Coloniam compellit; & traductis illac octingentis suorum, machinisque levioribus (colubros quos vocant) duabus, naves Batavorum præsidium agitantes Bercam usque fugat. Ita pluribus militum assumtis vacuo flumine & ulteriore ripa potitur. Gravi interim & licentioso agmine pacatos populos premens Mendosa, quorum querelas effugere non poterat, injuriis moderari aspernabatur. Nam & multorum passim conscientia aderat, nec ignarum divulsam discordemque Germaniam, & veteris armorum gloriæ desuetam: ipsi animus tantum principi fidus, dumque jussa perageret, externæ famæ & sine viribus odii contemtor. Haud absurdum fuerit, quando nos res ipsa huc locorum duxit, eas nationes, quæ proxime Batavos Rhenum obsident, sub principum aut episcoporum dominatu,

1598.

Mendosa in Clivios & Iuliacenses exercitum ducit.

Maxima tunc Regis copia.

Fridericus Herenbergensis, secundus a Mendosa exercitus dux.

Barlota Batavorum naves Bercam fugat.

Nationum, Rhenum proxime Batavos obsidentium, descriptio.

1598. minatu, imperii jamdudum Teutisci partes, situsque ordinem perscribere. Vetera certe nomina cum recentibus contendere speciosius quam verius possem: nam & prisci auctores parum introspecta Germania haud eadem memoravere; turbata mox omnia crebris gentium inter se migrationibus: tum obscuritatem auxere secuti interpretes, antiquam famam ad suæ quisque gentis decora trahendo. Hoc ferme asseram, supra Batavos, qui extra insulam Gallicæ oræ proxima tenuerunt, quod Rhenum inter & Mosam patet, & pauca trans utrumque flumen loca silvoso quondam ac palustri solo, priscas Menapiorum sedes fuisse, a quibus Eburones cognatæque his nationes, unde primum Germanorum est ortum nomen, Tungri dicti, posterius Mosellam & Treviros, notum amnem & populum attingebant. Tergum Nervii cum clientibus suis Scaldi amne, quem ultra Morini, & Arduenna saltu complectebantur, qui nunc fines Belgicam, quæ sub ducibus Burgundionibus fuit, a Francorum regno disterminant. Sed postquam Vbios e regione, quæ Treviros contra est, in partem alteram Agrippa traduxit, aut transgressos ultro in fidem accepit, præsertim addita ab ejus nepte Romanorum colonia, & in his proxima Gugerni incubuere, Menapiorum nomen obsolevit, nisi quod pulsis ad interiora cultoribus cis Mosam ac Vahalim primum, serius Scaldin inter ac Morinos consedisse non inanibus conjecturis videri potest. Ex eo omnis hic tractus, a Batavis ultra Treviros Maguntiacum usque Romanis insessus præsidiis, Germaniæ partim inferioris, partim superioris nomen accepit; quia Transrhenana incolis origo, quod sermonis indicio nunc quoque noscitur. Prætexebantur hac flumini vada, Grinnes, Batavodurum, Arenacum, quæ cuncta Gallica in ripa fuere, contra quam plerisque error persuasit: inde Burinatium, Trajana colonia, & Vetera Batavico quondam bello nobilitata, Asciburgumque & Calo, quo loco fuerint, per conjecturas quæritur. Novesium, Coloniam Agrippinam, Bonnam, Antunnacum & Confluentem monstrant servata in hunc diem nomina. Posteris temporibus omnem hanc regionem & superiores alias, Austrasiæ vocabulo, quod pars ea Galliæ in Orientem vergeret, Franci tenuere; novorum plerisque in partibus nominum auctores. Quos ubi suæ discordiæ attriverant, Imperatores Teutisci, principibus aut populis plus potestatis aut libertatis largiendo, jus summum in se

in se traxere. Itaque nunc eam Geldriæ partem, quæ infernæ Bataviæ titulo appellata urbem habet Noviomagum, Clivii Cisrhenani excipiunt. His se inserit, indeque longe ripam occupat episcopi territorium, cui sedes Agrippinensis Colonia. Clivios ambit alia Geldrorum portio, quam olim qui regebant, Tutores vocabantur, ubi Geldra oppidum, & ex eo toti genti coalitæ appellatio. Retro Gugernos coluisse vetus descriptio persuadet, & in hunc diem Goga vicus. Agrippinensium in tergo Iuliaci, urbi satis antiquæ cognomines, eosdem nunc cum Cliviis principes, olim cum Geldris communes habuere. Interiores adhuc ad Mosam Leodici cum Limburgo, Lucemburgi Mosellam & Treviros adeunt. Treviris & Leodico episcopi imperant, cætera Belgicæ accensentur. At ulteriore Rheni ripa, quæ vetus Teutiscorum sedes & magna Germania, enitentibus primi olim Frisii occurrebant, qui parte sui, qua Minores dicebantur, Caninefates in Batavorum insula populum prosequentes, altera circumfusi immensos lacus & Flævi æstuaria, inde Amasium usque Oceano prætendebantur. His impositi Bructeri Majores eodem amne tenus, & jam contra Menapios reliquiæ Sicambrorum, postquam gens ipsa sponte, an vicinorum, vel Augusti armis ad Vahalim concesserat. Ad Luppiam rursus Bructeri, sed Minores: quod cum flumen veteres in Oceanum ferri crederent, recte alii Rheno misceri tradiderunt, per Isalam scilicet, cui Rheni partem Drusus miscuit. Nam Aliso quidem qua fluxerit, tam incertum est, quam illud constat, multo etiam serius nominari amnes, quorum nunc nihil comparet. Verum pulsis utrisque Bructeris, non tamen ut nomen omne abolerent, easdem mox sedes Chamavi, & supra hos Angrivarii cum Marsis tenuere, qui tergum Chattuariis & Dulgabinis cludebantur. Proximi, non eo quo nunc ad Isalam dicuntur loco, Tubantes: & qui ex adverso Agrippinenses spectabant Tencteri: quos propter Vbii quondam fuere. Sed hic traductis subiere ad Rhenum Alemanni, Gallicum genus, longius a ripa Catti quos inter & Oceanum ingens spatium Cauchi implebant. Frisiorum a littore ad Albim continui: sed medius Visurgis majoribus & minoribus erat discrimen. Cauchis cohærebant ad mare Saxones, inde Cimbri Albim ultra. Quo transito, Visurgim longius ab mari si repetas, Cherusci tangebant Cauchos, Angrivarios, Cattos, quos circum Suevi 1598.

 plurimis

1598. plurimis nationibus utramque Albis ripam & Hercyniæ Silvæ immensa retro spatia obtinebant, Germanorum diu valentissimi, ita ut & Rheno propiora colentes populos sæpe dimoverint. Sed per tempora & bellorum vices vix unquam constitit his regionibus sua facies. Nam ut Cauchorum maritima Frisiis cessisse, ex appellatione, qua nunc utimur, credibile est; ita interiora, quæ multorum, quos diximus, fuerant, a Francis occupata planum est, aliunde advecta gens, seu diversæ nationes studio libertatis in fœdus ac nomen compositæ fuerunt. His primum in Germaniæ remotiora, deinde in Galliam digressis res Saxonum viguere, qui & cis Albim rerum potiti, interdum & Rheno tenus, occiduum hoc latus Westfaliam dixere. Singularum nationum hæc summa est. Geldros Velavo nomine (sunt qui olim Marsacos dictos putent) Rhenus ad Isalam effundit, queis contiguos Transisalanos alibi descripsimus. Tubantes hic vetus populi nomen, nec a Tencteris Tarantii abludunt, sunt & in Comitatu Herenbergensi, qui Zutphanicæ regionis pars est; & Sicambrici nominis restant vestigia, ut & Bructerorum, quos Boructuarios vocavit ætas serior, passim palustribus locis. Quæ etsi doctis ingeniis placuisse video, tamen haud dissimulandum est, quod ex superiori demonstratione apparet, plerisque nationibus longe dissitas fuisse sedes, nisi validiorum armis huc redactas per ambages conjectare libeat. Zutphaniis sub ipsum insulæ Batavæ fastigium Clivii adhærent Transrhenani: sequentem in ripa Montis, qui dicitur, ducatum longo tractu Marcæ comitatus ambit, cuncta eodem sub imperio. Inde minores sunt principatus, quos inter Nassavia Lonam ad amnem Treveris obvertitur, vel numerosa prole a se oriundæ gentis, vel latitudine Memoranda. Transisalanis ad mare Frisii succedunt, quod nomen nunc & ultra Amasium durat, facto ab Emdanis initio, queis tergum Oldenburgii ambiunt. Sequitur Visurgim intra & Albim Bremensis episcopi ditio: post quos Holsati, pars quidem Germaniæ, sed qui ducatu insignes, ut Iutiæ Danorum provinciæ proximi, ita principes in sui parte agnoscunt quos nunc reges Dani. Interiora hunc in modum se habent. Clivios & Marcenses Monasterium tegit, terra urbi cognominis sub episcopi dominatu: propius Transisalanos Benthemiorum est comitatus, inde velut acclive iter Lingano & Teclenburgio solo, quæ sub comitum jure sunt, per Osnaburgum antistiti,

antiftiti, Dupholdiam comiti parentem, Oldenburgii terminant. Alter ordo comitatus tres habet, Luppiam ad amnem fimilis vocabuli, Ravenfpergium, qui nunc Clivii eft principis, & Lemgovium: poft quos Mindenfis epifcopi territorium Vifurgi finitur. Hactenus Weftfalia, quam fupra Waldecenfis comitatus, & longius Haffia fub Landgravio ad Rhenum, Paterbornenfis epifcopus ad Vifurgim accedit; non hic Agrippinenfem, ut quos ante diximus, fed Maguntiaci pontificem pro Metropolita agnofcens. Iam fi ad Palatinatum Rheni, Francones, Thuringios & Brunovices veniendum fit, non idoneis moræ caufis rerum ordinem interrupero. Iura pacis in Orfæo primum violata funt. Oppidum id Bercam fupra Rheno imminet e ripa citeriore Cliviorum, qui non obfcura loci oportunitate munire quondam aggreffi, vix jactis fundamentis, fumtu & diffidiis inter fe omiferant. Et Batavis quo minus occuparent perficerentque infamiæ metus obftitit. At dux Hifpanus, ubi pro oppido conftiterat, ejusque rectores vim contra de jure differunt, portarum obices fecuri ipfe parat incidere. Simul alii fcalas curribus detractas mœnibus admovebant, cum paventes oppidani pandunt aditus. Arcem fervabat genus militis femipaganum, non tam rapinarum quam belli expers, quos cæteri irrifu ornatus vilioris, nec ut ipfi longinquarum avium plumis verficoloribus capita infignitos, inde gallipinnios vocant. Hos inanem in fpeciem moras nectentes Mendofa, carnificem & laqueum oftentans, coegit defcendere. Traducta Rhenum cohorte, quam Buquoius comes Belga regebat, & Hifpanicis duabus, deinde equitatus parte ferme altera, eodem tempore Orfæum, quanquam ad quintum intra diem migraturus Mendofa promiferat, & vicus ex adverfo jacens Mulfemum nomine permuniri jubentur: dimiffis per avia lignatoribus, qui longe quamvis diffita arboribus nudantes, nec ædificiis aggreffum abftinebant. Id tum præfidii fatis ad transitum amnis firmandum videbatur, quo confilio poftea deceffum eft. Quæ dum geruntur, & Fridericus circumfita Germaniæ luftrans, ubique ut fubditis imperat, aut minatur ut hoftibus, vis ac ferocia Hifpanici exercitus multum terrorem non inermi tantum populo, fed & Fœderatorum vulgo rumoribus belli affueto intulit, ita ut extimis diffideret, intimis timeret. Ei pavori obviam Princeps iturus, primos ad nuntios evocato milite, qui locis interioribus degebat, Scoto

1598.

Mendofa Orfæum & Mulfemum muniri jubet.

Magnum terrorem Fœderatis infert.

Princeps obviam it.

1598. to maxime Angloque, cui pars etiam præsidii Brilensis & Flissingani accesserat, Arnhemum venit: eodem equitatus, &, ductante Wilhelmo, Frisiorum cohortes properavere. Naves, quæ bello idonea subveherent, adversantibus ventis tardius enitebantur. Ipse mox Gravewartam invisens, inde Zutfaniensis territorii & Transisalanis oppidis, queis ab hoste metus & spes ulla defensandi, militem partitur. Sed cætera minores per duces cognita. Dosiburgum & Doticomum, qua primus e Germania accessus ad Isalam in dextra insulæ Batavorum patet, ipse inspecturus cum equite proficiscitur. Obviam illic amitam habuit Herenbergensium matrem: ea cum egregio filiarum comitatu post salutem peractam, per jura sanguinis suamque fortunam, quæ sola proximas necessitudines bello distractas, & alia in parte fratrem, alia maritum vidisset, orabat ut quantum belli ratio permitteret, possessionibus suis parceretur. Ita Herenbergæ (Zutfaniæ oppidum est, unde familiæ nomen) demta munimenta, detractum præsidium, eodemque exemplo oppida alia & arces victori non dubie cessura, interim paci traduntur.

In gratiam amitæ, Herenbergam aliaque loca demptis munimentis paci tradit.

Tum Castrorum de sede haud diu consultatur: nam cum Bercam circummetari intutum appareret, ne interpositus hostis commeatu sociisque oppidis imparem exercitum abscinderet, exiguam insulam dextro adjacentem Batavorum lateri, non longe infra amnis divortium, Geldrica quæ dicitur, tenere placuit; nec minus ripam Transrhenanam qua se Clivica ditio insinuans oppido Sevenaria jus Zutfanicum finit. Vtrinque compositæ naves pontis in morem, queis commode tormenta & equites transirent. Et quando coactum unam in partem periculum metus alios sustulerat, evocantur Ostenda & Noviomago, Hollandiæque & Zelandiæ extimis milites, supplendis copiis quas præsidia exhauserant. Hos adduxit Hohenloius. Ejusdem insignis opera fuit, cum Transisalanas urbes, circumfuso jam hoste, machinis, quæque alia arcendo eminus oppugnatori, instruere juberetur.

Cum exercitu Geldricam insulam occupat.

Tum Princeps ad cuncta imminentium ordinanda necessarium ratus, explorare quid sibi virium in armis foret, censu acto comperit equites ad mille & quingentos, peditum vix sex millia adesse, aperto certamini minorem turbam, sed ubi ingenio ducis temporisque & loci præsidio juvaretur, arcendo hosti satis, & pro occasionibus ausuram. Igitur intellecto per captivos commeatus Mendosæ Geldra oppido adventare,

Copiæ Principis multo hostilibus minores.

ventare, retro cum turmis primoribusque castrorum ad 1598.
Mosam properat, spe intercipiendi Venloam inter & Orsœum hostilis præsidii: sed flumine transito patuit suspectas Hispanis vitatasque fraudes; ita irriti sistunt cohortes suorum subsequi jussas. Certatum & in amnibus paucorum perfugarum insigni ante alios audacia, qui navem longam Batavorum Rhenum propter excubantem, ipsi vectoria allati, tanquam vi fortuita impingerentur, telis obruerunt. Creverat interim novo copiarum adventu Hispani exercitus, sed ipsa multitudo oneri erat; dum large quamvis devectos Colonia vicinisque oppidis commeatus multitudo exhaurit, nec magis pretium annonæ quam stipendii penuria caritatem facit: cui subvenit direptio agrorum villarumque Montense per solum, quæque alia Germaniæ Rheno prætexuntur, præcipua in eos sævitia qui Romanam religionem aversari credebantur. Initium id prædarum fuit, & miles indigena, seu rustica juventus injuriæ resisteret, causa promiscuæ cædis. Nec ea tamen licentia redimi quivit obsequium militis, qui modo æra poscens, sæpe velut otii & imbellis sanguinis pertæsus in duces aut socios iram vertebat: ita ut Walones & Hispanos subito tumultu arma miscentes vix Mendosæ interventus dirimerèt, ipsiusque prætorium propter fierent cædes; & centuriones suo a milite spoliarentur. Ipsi quin etiam proceres invidia aut consiliis dissidebant. Ludovicus Velascus machinis præpositus Mauritium imparem virium loco pellere, dein quantum Isalam & Rhenum inter patet, ac longius ipsa Batavorum viscera penetrare magnificum, patrandique belli ferebat: Herenbergensis dextro itinere tutiores aditus & Amasium usque nulla vi obvia promtam possessionem, aut belli veluti arenam perpetuo hostis damno ostentans regionis peritia nitebatur, qua & Transamasiani comitis filius vocare creditus, id tempus in castris agens. Quorum omnium gnarus Princeps captis è literis & transfugarum indicio, Emdanam civitatem periculi monuit, suis ipse firmandis pervigil. Graves quotidie querelæ ad aulam Cliviam ferebantur, principibus faciendæ Hispano invidiæ Orsæensibus, qui mœsto ejulatu orabant rectores Mendosam pro se deprecarentur, non jam ut securis & sua obtinentibus otium permitteretur, quæ debita quanquam sibi olim socordia perissent, relinquere se penates, deserere agros, ac cedere ultro validioribus, tantum conjuges parvosque natos

Novo copiarum adventu Hispani accrescunt,

Agros diripiunt,

In se invicem & in duces arma vertunt:

Ipsi quoque duces dissident.

1598. tos educere avitis mœnibus liceret, ne velut infima Hispanorum mancipia operibus faciendis, perque ludibria & contumelias fœde vexarentur. Vbi aliter non possent libertatem sibi recte vel exsilio constituram. Quæ segniter accepta inter conscios aut mitiora sperantes. Nam quibus præcipua auctoritas, infensi Protestantibus, ultro adversum dissentientes vim Hispanicam advocasse insimulabantur. Simpliciores iter Rheno quæsitum volebant, & brevi transituras injurias, quæ interim bellantium more excusarentur: nec usui, minora mala ulciscendo majora irritare: brevi flagraturum unius belli incendio terrarum Orbem, si ad quasque offensas vicini arma raperent, & partibus miscerentur. Huc accesserant ipsius Alberti literæ, qui Sibyllæ ducis sorori humane responderat, necessitatem deprecans & aliqua in præsens incommoda, unde in posterum, domitis utriusque rebellibus, securitatem Clivio principi secum communem fore. Sed gravescentibus indies criminibus, jussa nobilitas præfectique & civitatum legati Civiam in urbem convenire. Ducis vanum nomen, qui ne morbus recrudesceret, sua atque aliena mala pariter celabatur. At Sibylla prudentiæ virilis fœmina, modo universos, modo singulos obtestatur, non de principis vectigalibus augendis, non de finibus disceptari, suam ipsorum libertatem & animam in dubio esse: quare expergiscerentur, &, dum tempus remediis superesset, in commune consulerent, sæpe & lachrymis suborientibus misericordia audientes impleverat. Victis igitur dissidiis decretum, ut, primis urbium tumultuario milite firmatis, auxilia undique concirentur. Germania est omnis divisa in pagos decem, quos Circulos ipsi vocant; supernos quinque, totidem infernos. Primus infernorum tres antistites eosdemque Septemviros, & sub eorum fide tres liberas civitates, Maguntiacum, Trevirumque & Agrippinensium colonias; Palatinumque principem & hunc e Septemviris: exinde minores alios complectitur. Alter est Westfaliæ, quem ante descripsimus, in quo principes Clivius, Transamalianus, Waldecensis, & episcopi complures. Tertius & quartus Saxonum: in illo, qui Misniam & Lusatiam comprehendit, dux ipse Saxoniæ & marchio Brandeburgicus Septemviri; duces Pomeranus, Anhaldinus, pluresque principes; civitates aliquot: in hoc supremi antistites Bremensis, Magdeburgensis, minores quin-

Sibyllæ Cliviæ hortatu undique in Hispanum auxilia conciuntur.

Germaniæ in decem pagos divisio.

quinque; duces Holsatus, Brunovix, Megalopolites, Luniburgicus; civitates ad mare Balticum complures. In ultimo, cui Burgundico nomen, Vesontinus præsul censetur; atque huic olim Belgas suos Carolus adscripserat. Singulis pagis delectus præest, qui cum adsessoribus minora transigat, in majora concilium indicat. Westfaliæ eo tempore curam obtinebat Simon Luppiæ comes, quem tum Clivii oravere Orlæum uti a Mendosa reposceret, ac ni pareretur infernorum pagorum quinque legationes Dortmundum evocaret: atque interim retento milite, qui in Pannoniam mittebatur, tributoque Turcico internum periculum longinquo præverteret. Nec eo segnius missi qui imperatorem precibus fatigarent; quique accolas Rheni episcopos, & Palatinum Hessumque & Brunovicem, metu irrepentis ad ipsos mali, in curæ societatem pertraherent: & Agrippinenses dehortarentur, quominus alimenta Hispanis mittendo communem ruinam prorogarent. Alii Mauritium adiri jussi, gratiis actis, quod hactenus quanto posset minimo finitimorum damno bellum gerere instituisset, orant ita pergeret hostium scelera solida virtute convincere, neu mala invitis illata, quæ sibi ad misericordiam proficere deberent, in iram verteret; sed auctores injuriæ potius, quam invalidæ gentis patientiam ulcisceretur. Quod gratum ipsi Ordinibusque, præsertim quia olim sæpius optatum tunc prope sperabatur, ut frustra invocatis legibus, auctaque per impunitatem Hispani libidine, Germani secum arma sociarent. Dictum igitur anno ante octavo cuncta se, quæ Germanico in solo tenebant, tradidisse, promisso fore ut Hispani idem facere, ni precibus darent, armis compellerentur. Quod cum non evenisset, modestiæque damnum, injuriæ præmia adessent, usque adeo ut ipse Albertus, tantorum nunc facinorum auctor, hæres Imperii a multis destinaretur, circumscripta toties bonitate aliquomodo coactum se iri paria hostibus commoda præ verborum inanibus optare. At si ea, quæ prædicta sæpe, experti tandem Germani intelligerent, post tot hostilia ab Hispanis patrata nunquam justius subverti ingruentem dominationem; mortuoque Philippo vetere regnandi, exercitu inope ac discordi relicto, nunquam oportunius arma consanguineis cum populis jungi potuisse. At Mendosa ad se missis, usum ita ferre, cum aliter comprimi perduelles non possent, nec aliud respondet, juris in tantum con-

1598.

Mauritio gratiæ aguntur, quod minimo finitimorum damno bellum gereret.

Fœderati Germanos in Hispanos incitant.

1598. contemtor, ut quæ in Clivios pro Austriacis dici vetera novaque obtentui poterant conquirere dedignaretur. Hispani interim mala in dies graviora, dum aliis inferunt, ipsi patiebantur. Nam & cis Rhenum continuo raptu consumtæ fruges, pulsi agricolæ, cæsa materia, nudum velut ex hostili incendio solum late reliquerant; nec solitum castra subsidium sequebatur, spoliatis aliquoties commeatuum subvectoribus, hinc fames & mox crebra diffugia: nec clam tantum aut singuli dilabebantur; sed eodem die plures centuriæ instituto procul ad Mosellam cursu missum qui retraheret equitem, ut se dimitteret, manu coegere. Auxerat penuriam, quod incitatus flatu ventorum suoque impetu Rhenus in naves, quæ pontis usum præbuerant, seu fabrorum per inscitiam rupta compages riparum commercia absciderat. Eo incommodo admonitus Mendosa obsidium Bercæ, de quo disceptatum hactenus, certo decrevit; quoniam insula illic claustra fluminis, firmusque transitus, & cætera ad tempus non sine infamia retinebantur, illa honestius mansura possessio jure victoriæ: quo magis mirari subit, ultra mensem dilatam hanc curam invalido hoste & longe absito, ni justior in illis partibus moræ species quæsita est. Invitabat etiam occasio, quia Bercam Ordines sæpius interpellati, nec ut alienam reddiderant, nec munierant ut suam. Ineunte anno Boioarus Agrippinensium & alibi antistes, restitutionis postulata per Iohannem Nassavium Iohannis filium iteraverat, officiosis verbis æquitatem suam testatus. Impensarum obtentum, quo se Ordines tuebantur, ita refellebat, ut diceret primos urbis occupatores ipsos fuisse, & Hispanos id exemplum secutos tamen aliquoties decessus fidem fecisse, sed interposita mora tandem obsidione præventos: quod si damna & armorum sumtus reposcerentur, at nulla esse justiora quam quibus suum quisque vindicaret: quare si pro Hoia recepta ipse nihil imputare permitteretur, quanto iniquius alieni belli rationibus suum nomen interventurum? Simul demonstrabat locum tutantibus oneri, nec hosti necessarium fore, cum flumen alia commodius transiretur. Quod præcipue movit Fœderatos, ut per singulas nationes acto concilio longinqua intervalla, penuriam militis, muniendi laborem expenderent; & quanquam de impensis non ultra pertendebatur, placuit tamen e redditione oppidi prope desperati plus aliquid quam gratiam sperare. Respondere igitur,

Magna Hispani militis fames, & crebra diffugia.

Bercam Mendosa obsidet.

tur, sæpe compertum, quod ipsi amicis gratificarentur hosti in prædam cedere: haud injuria igitur se stipulaturos nihil invasurum hostem Germanicos intra fines, neu quicquam facturum, quo Rheni commeatus gravarentur: quæ contra si fieret, damnum Boioarus & alii ad Rhenum Electores sarcirent. Ille vicissim æquiores conditiones rogans, ubi pene convenerat, haud ultra institit, velut conscius apparatæ ab Hispano ultionis, quem ad alia etiam cum Germanis principibus sibi controversa accivisse suspectabatur. Batavos quoque tutandi oppidi cura non ante periculum subiit. Igitur circumfuso jam Rhenum hostis exercitu, munire serum, præterque mala, quæ caveri potuerant, inopinum aliud accesserat. Namque exorta pestilentia intra exiguum loci spatium facili contagio & insigniori strage grassabatur. Causam mali crediderim insolitam eo tempore Rheni siccitatem, qua nudatus alveus crassis vaporibus cælum, alias quoque autumni vitio corruptum, infecerat. Inde in plebem sparsum virus ut quemque invaserat, ipso humanitatis commercio vulgabatur. At milites præsidio relicti, queis nec victus æque nec habitatio suppetebat, ex multo ampliori numero vix sexcenti valentes supererant: nec magis corpora ea lue, quam animi spectaculo frangebantur. Præfectus loco Scafius nomine, & ipse morbo cubans, acceptis a Mendosa literis, hoc tantum rescripserat, intempestive deditionis mentionem fieri, cum Ordines Agrippinensium antistiti super reddendo oppido conditiones nuper tulissent. Ea responsi modestia Hispanus, in spem temerariam perfidiæ adductus, alteris nuntiis præmia ipsi uxorique offerebat. Tres interim centurias Princeps, quia venti fluminis usum abstulerant, missas aliquoties, & ex itinere revocatas postquam irriti conatus negligentem hostem fecerant, subito pedestri itinere jussit ire, tuendæ insulæ, quæ juxta est, nec nisi per ultimam necessitatem morbidæ intra oppidum turbæ immisceri. Infirma erant insulæ munimenta; & perficere aggressos hostis prævenit, postquam machinas convexerat, tenue vallum globis undique penetrans: simul eques, qua languidior amnis, vado irrupit: ac jam cominus periculum imminebat, cum jussu præfecti traductus miles dispositis ex oppidi vallo machinis & jaculatoribus, quorum præsidio postremi quoque illæsi Bercam intravere, secreta ignium fomenta relinquentes, quibus tuguria corrumperentur. Inter hæc Mendosa, ne qua

1598.

Bercæ pestilentia exoritur.

Tres centurias tuendæ insulæ Princeps mittit:

Unde ab hostibus depulsa Bercam ingrediuntur.

1598. *Mendosa aliquot Clivia oppida præsidiis occupat:*

qua vis hostilis obsidium interrumperet, jacentia infra Bercam Clivici juris oppida præsidiis occupat; ultro pleraque cessere. Habitatores Burici primum ausos belli violentiæ nomen inane pacis opponere, mox immistum portæ incendium imperiis subegit. Alpæ etiam & Mursæ impositus miles, quanquam hanc Nienarii, illam Palatini quondam uxores, nunc viduæ, obtinebant; fide nuper ab Alberto accepta ne res armis obnoxiæ forent: quod tum pluribus accidit, nihil valentibus pactis, cum jura omnia intercidissent. Nubilum cœlum juvit oppugnantes, quo celerius tribus locis Bercam accederent. Necdum ad fossam pervenerant, jam positæ machinæ ex insula soloque continuo percussionem minabantur: quo tempore Alfonsus Avalesius equitatum regens, eique tum obsidio impositus, mittit more militari caduceatorem. Oppidanorum consilium, ut potestas rogaretur mittendæ ad Episcopum legationis, ceu confessionem timoris, improbavit miles, fortia hosti respondens; etiam hoc indignatus, quod, tanquam majore cura inferior, præfecto vincendus delegaretur. Facto in exterius propugnaculum impetu dejecti Hispani, eo cruentiores, quod nulla præmunitione contemtim irruerant. Sed ubi verberari lorica cœperat, dictu mirum, turris ad flumen spectans, in qua machinarii pulveris suffectura in longum copia servabatur, micante flamma ac subito fragore, velut fulmine icta, dissiliit. Qui causam inquisivere referunt, globi hostilis attritu lapides aut ferream subscudem scintillasse, unde ardorem nitrum conceperat. Eo incendio cœlum omne pestilentia purgatum; sed graviora mala successerant. Nam ictu proxima ædium prostrata, aliquot mortales ruina elisi; pars aggeris disjecta, quantum vix multis machinis actum foret; ac ni munimentum in morem lunulæ eam in regionem prominens conspectum hostibus & vis inopina usum animi ademisset, penetratum vi fuerat, ante repugnandi aut deprecandi consilia. Nam ad illos quoque pervenerant magnæ lapidum moles non sine astantium pernicie: etiam semihora post cuncta sparsa albedine, & commoto Rheno navigia periclitabantur. Intra oppidum vero, ubi in se cuique redire vacuum fuit, horribilem adhuc sonum attonitæ aures circumferebant, oculos quoque peremta aut lacera corpora fœdo visu turbabant: at quoties labefacta munimenta, absumtoque pulvere, quicquid restabat discriminis id manibus suis relictum cogitabant,

Bercam impetit.

Hispani impetum in propugnaculum facientes a defensoribus fortiter repelluntur.

bant, non jam consilio, ac ne imperio quidem regebantur. 1598.
Nam Lucas Heddingius, ad quem morte Scafii delatum regimen, jacebat inter alios illapsa mole oppressus. Ægre formidinem dissimulantibus animis in tempore accidit, ut vitam hostis offerret, pacto tantum ne quatuor intra menses militarent, quanquam haud ignarus parum sibi ad victoriam restare: tanto his benignior, fideique retinentior, in quos justa arma habebat, quam quos amicos appellabat. Eam gratiam Avalesius retulisse creditur, memor Cnodsenburgico prælio captivum se quondam & in Batavis liberaliter habitum. Quinto die peractum obsidium: & Mauritius spe dejectus, qua longas propinqua hyeme hostilis impetus moras præceperat, non reperit tamen quod accusaret, præter repentis fortunæ multiplices casus, & suas copias extra finium propugnationem nihil sibi permittentes. Quæ dum geruntur, pars altera Hispanici exercitus, quæ Rhenum transgressa contra Orsæum consederat, inutili fastu aspernata redemtionis pretium, Zutfaniorum ultima & Transisalanos agros furtiva populatione incursabat, levi in ipsos damno, sed per interjacentes illa Germanos rapaci nec incruento itinere. Plurima sævitiæ edita exempla insessis per vim oppidis atque arcibus, quæ flumina inter Luppiam & Ruram jacent. Sed promiscuas in vulgus cædes unum facinus & viri claritate & flagitiorum multitudine obscurat. Viricus erat Falcosteinius comes terræ Brukiæ (Bructerorum eam fuisse olim, vox ferme persuadet) religione cum Batavis sentiens, & solitus in concilio suæ gentis Hispanicæ factioni liberas voces opponere. Habebat is secum milites centum, agrestes aliquanto plures, tutamen infirmæ arcis, qui rapinas Hispanicas metu sui, interdum cædibus coercebant. Iussus igitur satellitium dedere, cum Germanicas leges invocans abnueret, misso ad obsidium Lopesio, & longius quam pro viribus certato, ultima prævenit, pactus vitam sibi ac suis, fortunasque salvas; quas majores vero fama vulgaverat, quod ipsi ad causas exitii accessit. Nam contra fidem arx direpta, abducta uxor, præsidium obtruncatum, ipse in custodia habitus, ibique detentus aliquot per dies invitatur ut cœlo liberiore frui velit. Mandatum ejus interimendi Petrus Agajus acceperat, sed ita ut in casum cædes referri posset. Ibat per humum manantem militis sui sanguine, cum secuti custodum specie mortis exactores hastili percussum, inde ferro transadigunt: & qui

Berca dedito.

Comes Falcosteinius contra fidem datam trucidatur.

1598. & qui familiarium comitabantur, idem fatum subiere. Vulgato rei ordine, experrectæ ad ultionem Comitis necessitudines, atque ipsa populi indignatio acrior fuit, quam ut consilium Iuliacense eam rem silentio transmitteret. Cui Mendosa tam negligenter respondit, ut satis haberet jussum negare, quod impunitum patiebatur. Addiderat, nec sine cælesti numine evenisse, ut jure belli caderet, qui publico seditionis atque impietatis crimine jamdudum perire debuisset; multum incusata viri contumacia, inter crimina & hoc numerans, quod ad Latinas suas literas Germanice ignaro ejus sermonis, velut per contemtum, respondisset: tum, si quid gravius interdum accideret, patientiam ipsis commendabat, sine qua nec se parem regendæ multitudini, inopia & injuriis concitatæ. Verborum ludibria res sequebantur. Clarissimum Transrhenanæ regionis oppidum est Vesalia, mercatura & Belgicis artibus celebre, quas sæviente religionum crimine frequentes illinc convenæ invexerant. Ea civitas, sub Hispano judice suam præ cæteris gravem caussam existimans, honora legatione & donis prævenire ducis animum instituerat. Quo ille intellecto, non eum se respondit, qui induci posset, quod factu esset opus, id quo minus perageret; aut qui bonis bene facere nisi munerum persuasu nesciret: at non aliam sui demerendi rationem, quam si sacris publicisque rebus vera ac pristina facies redderetur; eum sibi aspectum pulcherrimum magni muneris instar fore. Quæ ideo dicta, quia Vesalienses jussi sæpius a Consilio ducis Romanos ritus intra mœnia admittere, præfracte abnuerant. Mox cum transiturus Rhenum omni cum exercitu Hispanus ingens equitis ac peditis præsidium recipi juberet, quod jam Burica in proximo fecerat, caverique insuper nihil per hostium arma istis in partibus novatum iri, intellectum facile discrimen: quippe obsequium mutationem status secum trahebat; ac, si renuerent, miles licentiosus prædæque avidus vix jam ab oppugnanda urbe continebatur. Quæsita igitur apud ducem placamenta, vitataque in præsens ira, præbito frumento stipendioque centies mille Thalerorum, quæ summa, non collato tributo, publico ex ærario soluta est: ortaque de nummi pretio cives inter & militem contentio pene periculum renovasset, ni rectores concitatos utrinque animos temperassent. Hac pecunia, & si quid præterea vicinis ex oppidis contractum, aut Bruxella advenerat, persuasus est a Men-

Vesalienses præbito Mendosæ frumento stipendioq; Romanos ritus admittere coguntur.

Mendosa exercitus, ut, quod abnuerat hactenus, relictis ali- 1598.
quot in citeriore ripa præsidiis trans Rhenum se duci patere-
tur. Inde Luppiam transiere, ponte quem Vesaliensibus fa-
ciendum imperaverant firmo ac solido. Nam quem canna-
binis ex fascibus vinctisque materia lateribus imposuerat
scaphis novis jactans se artifex, ut pleraque talia in speciem
blandientia usus respuit, singulis quippe pervium, pluribus
simul ancipitem oneris inæqualitate. Ibi ex Velasci senten-
tia potius visum ad Isalam penetrare, quam procul finibus
nec certo commeatu ingruentem hyemem, & soli Frisii uli-
gines experiri. In ipso itinere exactæ a Monasteriensibus pe-
cuniæ bellique instrumenta: quos fœderati Ordines contra
monuere, ne quid a se pacatum exspectarent, si hostis ipso-
rum studiis aut ignavia increscerer. Resa inde & Emmeri-
cum adjacentia Rheno oppida per metum præsidia accepe-
re, cui Mendosa numerum primo non admodum gravem
præfinivit, tanta famæ irreverentia, ut immissis pluribus,
continuo violaret, quod in ipsius potestate fuerat omnino
non promittere. Resæ oppidani potestatem exeundi oratam
non impetravere. At Germanus centurio, quem quadrin-
gentis cum militibus Emmericum urbem intrare jussum
Mendosa sacramento adegerat, ne quos ultra admitteret,
missum haud multo post cum cohorte Barlotam fortiter ex-
clusit, palam professus, etiam sub infido duce fidem sibi con-
stituram. Moleste tantum sui contemtum ferebat civitas
Romani cultus retinentissima, & quæ suadentibus Iesuitis
advocandi eas in partes Hispani potissima auctor privatim
innoxium sibi bellum pepigerat. Cujus promissi testes lite-
ras Mendosæ ipsius manu signatas cum missus ex urbe sacer-
dos, velut exprobrando, ostenderet, non aliud responsi tu-
lit, quam ad religionem resque regias provehendas tantam
casuum varietatem non posse iisdem semper consiliis guber-
nari. Tum ille: Nec igitur posthac, inquit, mirabimur re-
bellem Batavum omnes vobiscum conditiones aversari, ut
qui, cuncta vestris utilitatibus metientes, fas ac jura etiam
hostibus servanda in amicos abrumpatis: hæc quidem faci-
nora & studia hominum infesta & Deum insuper ultorem ha-
bent. Nec tamen hac libertate Hispanus movebatur, quin
continuo Isaliburgum, oppidum interius ad Isalam veterem
situm, civium cæde irrumperet. Inter quæ princeps ut hosti
ad se adventanti viam auferret, jubet ire navi fossores, qui
aggere

Mendosa trans Rhenum ducit.

Resa & Emmerico præsidia imponit.

Isaliburgum civium cæde irrumpit.

1598. aggere Emmericum propter (Hetteræ loco nomen est) inciso Rhenum tunc forte tumidiorem planis superfunderent. Iamque proxima stagnare cœperant, cum superveniunt Hispani, relictumque sub Hohenloio præsidium primo glandibus adorti, advectis deinde in aggerem machinis loco pellunt: ita clausi hiatus simul ultro flumina sidere. Quod cum fefellisset, Mauritius necessarium ratus loca Clivici juris, quibus hactenus pepercerat, hosti propinquo præripere (quippe is ad montem, cui Altenensi nomen, consederat) Sevenariam, oppidum ea in parte, quam cum exercitu ipse tuebatur, tradi sibi jubet, acribus in præfectum minis, ut sibi negantem quod hosti permitteretur. Eundem in modum occupantur ejusdem ditionis alia, sed insulam intra Batavorum sita; mutatus olim amnium cursus, seu principum pactiones terminos confudere: Hussa scilicet oppidum, & arx Lobecensis, ubi Clivicum vectigal exercetur, quem locum Herispichi nomine & impio dolo, quo Gothofridum Normannica e gente Frisiis dominantem Carolus Crassus interemit, ejus ætatis auctores insigniunt. At Mendosa Mauritianas ex contiguo artes timens, severo imperio militem continebat; totos decem dies noctesque aperto sub cœlo stetit agmen: nulla nisi intra ordinem & in armis & humi quies. Ita frigore & insomnia, ac postremo, quia consumtæ circum fruges, nec ad rapinas dilabi licebat, fame gravissima fatigabantur. Instructissimus erat peditatus æmulis inter se nationibus: sed nocebat mos inveteratus partibus regiis, ut præcipuum robur in equite ponerent, qui tum fractus malis aut metu imbellis & alios fiducia nudabat. Pauci sæpe Nassavianorum ter tantas hostium manus perculere: equorum ingens præda, etiam viri gregis ritu agebantur, ita ut tædio & onere captivorum, cum plerique explendæ famis avidi in potestatem non inviti venirent, nec redimerentur, edictum fuerit, ne quis ultra vivum hominem caperet. Omnique adeo hoc tempore quo circa Rhenum bellum hæsit, cum Princeps, modico interdum comitatu, ordines hostium propter speculabundus adsisteret, aut edito loco panderet aciem, modo & missis suorum primoribus equestres concursus proliceret, nusquam Hispanus aut castrorum quietem turbavit, aut ullis certaminum se primordiis implicari passus est. Erat nimirum ducis prudentia parum fidere animis, licentia non minus, quam egestate corruptis; sed hæc ipsa pavorem militis alebat:

Mauritiani Rheni aggerem incidere aggressi ab Hispanis fugantur.

Sevenariam aliaque Mauritius occupat.

alebat: &, ni minima etiam pericula Batavi rebus suis semper maxima æstimassent, erat in tantas copias egregia audendi occasio. Cum vero, omissa Rheni ripa, jam recta Isalam petere conspiciebantur, Mauritius relicto circa principium agri Batavi præsidio cum navibus adversus subita, & ut hosti commeatus faceret arctiores, ac firmatis quæ circum minus valida, pontes, machinas, vimque omnem armorum Dosiburgum rapit; quod juris Zutfanici oppidum ductæ Arnhemo fossæ, Drusi quæ vetus esse creditur, Isalam venientem e Westfalis amnem affundit. Hoc loco aditum illi in Velaviam obstructurus ad ipsum confluentem castra vallo munit, quod altum pedes octo, in latitudinem infra quadraginta, in summo quatuor & viginti patebat, ad senos præterea pedes eminente lorica, circumducta vallo fossa: sed & interior altera, præter muniendi morem, relinquebatur, quæ accelerando operi propinquum aggerem subministraret. Quæ dum fiunt, Mendosa, Doticomum ditionis ejusdem oppidum, quod horæ itinere Dosiburgum ducit, machinis verberabat, jamque tertium intra diem inhærebat fossæ, non denuntiatione ulla, ut ritus belli hactenus habebat, sed periculo quam minis obsessos territans, & certus primo quoque sanguine ad exemplum abuti Friderici Herenbergensis precibus effectum creditur ut deditio admitteretur, exarmatis militibus, trecenti qui erant, jussisque sex per menses bello extra Hollandiam Zelandiamque absistere. Data & oppidanis incolumitas, qui continuam viginti annorum fidem eo primum tempore mutare cogebantur. Hac una, post Bercam, tam tenui victoria cursus Regii exercitus stetit, agnito errore, quod non abrupta prius mora Dosiburgum irruisset, cessurum protinus, ni Mauritius accepto tempore se illuc suasque artes tulisset. Nec tantis copiis dignum aliud aggredi, aut anni tempestas, aut victus temporumque ratio permittebat, aucta hucusque inedia, ut quinque intra dies, panem sibi non gustatum crebri perfugæ affirmarent, vulgatisque cum fame aut fœda per alimenta morbis amplius septem millia hominum consumpta. Re ad Andream perlata, redditisque mandatis consilium suscipitur atrox, hyemandi in Germania cum omni exercitu. Multa sæpe Hispani improbe atque inverecunde fecerant: sed vix ante judicia hominum ita contemsere, ut non obtentu aliquo sua facinora velarent: hanc vero consilio publico tam aperte illatam injuriam hoc unum excusaverit, quod neminem esse tam innocentem

1598.

Mauritius hosti aditum in VVestfaliam obstructurus apud Dosiburgum castra metatur.

Mendosa Doticomum expugnat.

Hispani fame ac morbis magnopere imminuti in Germania hyemandi consilium capiunt.

1598. tem arbitrati sunt, quem non perire potius, quam res suas in discrimen adduci oporteret. Nam illud quidem constat, si tot cohortes alæque, aut verius tanta seditiosorum colluvies egestate accensa, in Belgicam incubuisset, novo cummaxime imperio, vetera defectionum exempla metuenda fuisse. Retro igitur ducens Mendosa Sculenburgo arce Zutfanici juris in deditionem coacta, Fœderatorum finibus agmen extulit. Abeuntis vestigia Princeps sequebatur, nullo ante suorum operum, quam tunc defensa patria, gloriosior, quam laudem magni sæpe duces ante triumphos & murales coronas posuere. Iuvabat inspicere vacuas castrorum sedes, & rudia hostium munimenta. Sed triste spectaculum ægri sauciique magno numero strati jacebant, quos ab exercitu desertos injuriæ cœli rerumque omnium inopia affligebant. Hostis victu refecit, quorum sui non miserebantur. Nam & Octaiola quem Doticomi Mendosa reliquerat, a caduceatore Principis appellatus ut miseros tecto juvaret, militariter magis, quam humane respondit, valentibus duntaxat vegetisque corporibus ista intra mœnia locum esse. Post equestria aliquot prælia prospere pugnata, Ludovici maxime Nassavii ductu, captumque comitem Buquoium, Mauritius Arnhemi consedit, belli in annum sequentem paratus eo contrahens, nec minus providus, ut victus & arma periclitantibus circum oppidis suppeterent. Ac priusquam copias omnes solveret, comperto Emmericanam civitatem imperia Hispanica post experimentum impatienter ferre, Hohenloium mittit, ut præsidium vi machinarum exigeret, Mendosa, qui tum Resæ in propinquo hibernabat, nequicquam ferre suis auxilium cupiente, quia perfossus Rheni agger itinera inundaverat. Nec tamen placuit vacuæ urbi præsidium imponere, suo juri, suisque consiliis relinquebatur, ut istud etiam exemplum hosti invidiam augeret. Eadem spe Sevenaria Cliviis redditur. Inde Hagam profectus una cum Senatu, veteri de more, nationis cujusque Ordines monebat, majore exercitu opus: quare stipendia & extra ordinem sumtus largius ministrarent, quanto nunc hostis unam in partem gravior incumberet: rescinderentque noxias cunctationes, omnes alias necessitates post unam habentes. Eodem tempore clara per istas regiones funera ducebantur. Florentius Palanteus comes Culemburgi, inter primos olim duces conjuratæ adversus inquisitionem nobilitatis, mox cognitus impar curarum & propria ipse otii cupidine intra

Sculenburgum abeuntes capiunt.

Mauritius Arnhemum belli paratus in annum sequentem contrahit.

Emmericum hostili præsidio liberatum eum Sevenaria sibi permittitur.

Clara per Belgicam funera: Comitis Culemburgii,

tra partes a se constitutas ignotus consenuerat. Sed notabilius privatum egerat Philippus Aldegondius, quem Arausionensi indivulsum, urbesque & populos regentem olim qui viderant, ad ultimum usque diem literata quiete reconditum mirabantur. At certe Elbertus Leoninus in umbra studiorum quondam educatus, & ante pacem Gandavensem regiarum partium minister, tunc summus Geldriæ juridicus consiliis publicis immoriebatur; homo natura consecutus, quo veterum magistrorum præcepta nituntur, ut affectu pene omni vacaret, adeo quidem, ut partes quoque non studio ullo, sed quia sic invenerat, sequeretur. Mirum dictu, quibus interim flagitiis Germaniam exercuerint Mendosæ arma, nullo jam discrimine irruptis oppidis, queis vetusta pacis fiducia vim resistendi ademerat. Eodem plebs rustica concesserant, perfugii spe, sed congestis opibus faciliorem raptoribus prædam facturi. Satis ipso transitu agri vastabantur, indicta & in sequentem annum sterilitate, quippe eo tempore attriti quo semina solo inferri debuerant. Non minus fœda arcium direptio, quas viri nobiles tenebant, Hispanicarum plerique partium ante hæc scelera fautores. Primus in Monasterienses, finemque Benthemi impetus fuit: qui cum alendis copiis non sufficerent, Reclinchusa Luppiam inter Ruramque ad Agrippinensis episcopi territorium pertinens adjicitur; urbem ubi Dorstam Velascus machinis rituque bellico oppugnatam cepit, ferente has contumelias antistite Boioaro, cujus silentium subditi pro arcano in se fœdere interpretabantur. Hinc ad Montenses Marcensesque & longius processit malum, donec in Cliviorum utraque ripa consedit, multisque illic urbibus oppressis, quas adventantium violentia intactas reliquerat. Aliæ, in quibus Clivia ægri principis sedes, venali misericordia transmissæ. Tantumque prædæ fuit, ut gregarii quotidie milites ingentes pecunias Antverpiam trajiciendas Agrippinensibus mercatoribus numerarent. Avaritiam fastus, & hunc quoque sævitia onerabat: nam contemta victus frugalitate, quæ istis populis avita est, longinquas dapes, & cuncta luxuriæ instrumenta ignarissimis hominibus imperabant. Quod si quis obsequio tardior aut divitias condere videbatur, aderant verbera & tormenta, truncati artus, incisa cutis, fuere & qui vivi ustularentur: quin & gravidarum mulierum & infantium pœnis terror quæsitus. Cujus immanitatis & cædium innumera exempla Germani ex testium fide

1598. *Philippi Aldegondii,* *Elberti Leonini.* *Hispani magnis flagitiis Germaniam exercent.*

1598. publicarunt. Nec minus constabat, totos Deo sacratarum virginum cætus nobilesque domos stupris pollutas: tam effera militum libidine, ut nec immaturæ ætatis miserescerent, & cum uxorum pudicitia illuderetur, adhibiti sint spectaculo mariti, quin & matres coactæ filias producere. Hæc populi pacem profitentis facinora, quæ nullus unquam victor jure belli defenderit, vix credibile est quam segniter ac remisse tulerit gens sæpe gentium domitrix, ab omni certe ævo flagrantissimæ libertatis. Sed, præter altum otium quod ferocissimos quoque animos emollit, sparsi in multos imperii istud vitium sentiebatur, quod ipsi conventus tarde, at studia, æmulatione potentium, multo difficilius coïbant. Ita optandum maxime Hispano, nec sine ejus opera, concilium ex concilio trahebatur: vix interim auso quoquam, dum publica moles armorum cunctatur, suis sibi viribus injuriam arcere; nisi quod Oldenburgi comes, Bremensisque & Osnabrugensis antistites & Iohannes Nassavius longius siti minas ad se usque penetrantes fiducia tumultuarii militis contemsere: quorum exempla deinde ulteriores tutius sequebantur. At pro Cliviis & proximis Westfalorum preces & literæ pugnabant: Carolo Nutzelio maxime, quem rebus Cliviæ ordinandis oratorem Imperator miserat, detestante perfidiam, dedecusque Austriacæ domus, cum sub Philippi Albertique auspiciis, contra naturæ hominumque leges, contra pacta, Romanæ religionis vindices tam contumeliose insultarentur. Paria dux Lotharingus loquebatur, qui tum filia principi Clivio in matrimonium data, filio sororem regis Galliæ ducente, nec deserturus necessitudines suas, nec ipse deserendus ostentabat. At a Rudolpho natura cunctatore & jam metu an tristitia in secretum abdito, ut non nisi per litteras nosceretur, quanquam & Westfali & ab his impulsi principes quotquot ad Rhenum colunt, quotidie non tam ipsum quam ministros, quibus ille sui arbitrium permiserat, fatigabant, præter legationes & verba nihil expressum. Ad quæ Albertus tum Mediolani agens & Bruxellæ Andreas causam malorum omnium, cum ipsis belli initiis & pacis ad id usque tempus mora, rebellibus assignantes, quæcumque exprobrabantur flagitia, ubi inficiari non possent, brevem necessitatem vocabant. Insolentior Mendosa, qui se Regi suo militantem, quo minus herili imperio pareret, negabat magnorum nominum sono, aut ulla re alia quam armis posse depelli; addito, si quid Cæsari, si quid Germaniæ in viribus suis fiduciæ

fiduciæ esset, eas tum usurpandas fuisse cum Bonna, cum Berca milite Batavo tenerentur. Sæpe cunctis se Lutheranis hostem, ac nimium diu inultæ impietatis exactorem eas in terras divinitus missum per vaniloquentiam jactabat. Iam quatuor exiguo minus menses Hispanica signa per Germaniam volitantia viderant, cum ipso anni exitu decretum ab Imperatore ad Mendosam, alterum ad Fœderatos venit: illi innumera objectabantur: his, quod pauca ad Rheni divortium loca Clivici juris occupassent, & irrupta Monasterii ditione sacerdotes egissent captivos: tamen utrique jussi Germanici imperii solo decedere, rapinas ac damna reparare, solvere captos, alieno in posterum abstinere, eadem pœnarum sanctione, velut in paria peccantes. 1598.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS LIBER OCTAVUS.

SUMMARIUM.

Mendosa irruptis Calcare & Goga Vesalienses ritus Romanos restituere jubet; ille cum exercitu digresso libertatem recipiunt. Hispanorum apud Rheni accolas defensio. Fœderati sparsis in publicum defensionibus se Germanis purgant. Hesso & Brunovico de belli in Hispanos summo imperio contendentibus comes Lippia præfertur. Emmericum iterum Hispanis deditur. Ludovicus Nassavius Buquoium capit. Exercitus regius Bommeliam insulam irrupturus Rheni ripa descendit. Cœptis hostilibus obviam iturus Mauritius Gravewartam munit. Machinarum ictibus plurimos hostium occidit. Mosivahalia situs. Vrbis insulæque Bommeliæ descriptio. Hispani in Bommeliam penetrant. Princeps Bommelam ingressus civium animos restituit. Egregia tuendi urbes inventa ratio. Crepicordium Hispani expugnant. Ducentesimam ex censu inter Batavos colligendi difficultas. Lanovius Fœderatis in Gallia militem scribit. Mauritius Verenam castello munit. Castellum Andreanum molitur Hispanus. VVorchomum frustra tentatur. Germani in Hispanum ducunt. Castellum ad Bercam irrumpunt. Re sam irrito eventu petunt. VVilhelmus Nassavius Doticomum in potestatem redigit. Mauritius contra Andreanum castellum munimenta ponit. Fœderatis commercia ab Hispanis interdicuntur. Hi quoque, ne quis merces ad hostem ferat, vetant. Duce Petro Dousa classem mari immittunt. Insulas fortunatas aggrediuntur; illarum descriptio. Incenso Allagorena oppido ejusque arce Batavi Brasiliam petunt. Insulæ Thomæ descriptio. Pavoasa oppidum atque ejus arx Dousæ dedita ab insulanis incenduntur. Pestilenti morbo Batavi corripiuntur. Dousa moritur. Plurimis suorum extinctis Batavi domum redeunt. Spinola naves longa Philippo in auxilium adducta a Fœderatis perfodiuntur. Albertus in Belgicam redux omnia impedita offendit. Belgæ Archiducum moribus offenduntur. Fœderatorum res arcta. Elisabetha pace sibi opus significans Ordines percellit. Hollandos capitationem ex censu duplicantes socii tarde sequuntur. Germani quidam principes auxilia offerunt. Sueciæ regi societatem Ordinum ambienti offertur amicitia.

1599.

Mendosa Calcarem & Gogam irrumpit.

OBduruerat quotidianis querelis in tantum Hispani animus, ut per ipsos dies, quibus ab Imperatoris feciali, legatisque Lotharingis coram accusabatur, Calcarem Clivicam urbem Romanæ religionis, quæ juris sui, an hyemis præsidio, receptare

ceptare militem abnuerat, tormentis verberatam, portæ per ruinas non sine sanguine irrumperet. Goga quoque, ditionis ejusdem, tormentis subacta est. Gennepa & Xantemo permissis incussum terrorem pecunia redimere. Lutheranismi & Calvinismi odium tam pertinaciter jactabat, ut Paterbornensi episcopo aliisque imperaret purgare terras noxio vulgo; ni facerent, venturos milites, qui nec vitæ sontium, nec cæterorum fortunis parcerent. Formidolosum id imprimis Vesaliensibus, qui Romanos ritus restituere jubebantur, Consilio ducis Clivici jus principum usurpante, quorum per Germanicas leges de religionis usu liberrimum est. Fœderati certe Ordines senatoribus ostenderant, rem esse indignam, ad nutus barbaræ gentis, quæ omnem pietatis sensum factis a se abdicaret, sacra publico jure firmata his eripi, qui a parentibus ea tradita accepissent: hortati & civitatem ne in Dei causa vim hominum nimium pertimescerent: quin fortia caperent consilia adversus procellam brevi spatio evanescentem: se quidem nec communium sacrorum, nec hospitalis beneficii immemores fore. Sed metus propinquus, spes remotæ animos subegerant; oratoque frustra ut templa partiri liceret, exactis qui fuerant ministris, ædes ludique literarii Iesuitis, imprimis illic inviso hominum generi, patuere. Coriolano Garzadore episcopo Oligerdensi, qui nuntii nomine res Pontificis per inferiorem Germaniam agebat, solennes lustrationes peragente; aspergi humum, ipsos suggestus, velut impietatis reos, flagellari, dein longas Missæ cæremonias, apta ostentui omnia, plebs urbana simplicioribus sacris quinquaginta per annos assueta, pars indignabundi, pars non sine risu respicere. Sacerdotes in magna templorum solitudine, populus suos ritus tantum requirens, quantum alienos detestabatur, infesti mutuo suspectique egerunt, per omne id tempus, quo Hispanorum copiæ fines obsidebant: iis postea digressis, simul qui eorum vi nitebantur excessere, civitas libertatem & mores recepit. Iam inclinantibus in ultionem Germaniæ consiliis, Mendosa, quanquam prætulerat hactenus ex usu Regis fore, si vincendi bellum inciperent, & se juris Quiritium inscientem militari agere malle, reipsa conscius non duplicandos hostes, exploratis per homines idoneos principum & auctoritate præstantium studiis, quæ ipsis vincula, quis fœderum modus, neque muneribus neque aliis artibus abstinebat, ut coëuntes distraheret. Tandemque operæ pretium visum est conqui-

1599.

Vesalienses frustra dehortantibus Fœderatis jussu Mendosæ Romana sacra restituunt:

Digresso Hispanorum exercitu mores & libertatem recipiunt.

Mendosa coëuntes in se Rheni accolas distrahere studet.

1599. rere, qui causam tam deploratam verborum præsidiis fulcirent. Scio ego miraturum non neminem, quid tum ab ipsis vel in speciem afferri potuerit. Quare ea, quæ legati Andreæ apud conventum Rheni accolarum, Agrippinensium in solo, dixere, quam potero brevissime referam. Hi postquam diu eorum, ad quos venerant, nomina & mandato contra morem legatorum quærendo tempus extraxerant, tandem velut impulsi ad subitariam defensionem, dolere sibi ajunt, quod veræ religionis inimici, rebellium fautores, principum aures ac publicos conventus falsis aut invidiosis vocibus implerent, quasi nefas esset communi causæ orbis Christiani, quam Rex Hispanus defenderet, pauca in singulos incommoda condonare. Nam non Regis libidine sumta hæc arma, sed coercendis prædonibus, qui, contemto Dei hominumque imperio, ex scelere jus facerent. Vbi tunc istos conventus & Germaniæ conscriptionem & horribile decreti carmen, cum Arausionensis bello perfido unum, exemplo principes omnes peteret? armatas a Deo potestates, ut malis undique nascentibus occurrant, justas sæpe neglecti muneris pœnas dedisse: at ipsos non alienas tantum dissimulasse injurias, verum & suas, cum vastarentur agri juris Germanici, castella atque urbes tenerentur a rebellibus impune. Non habituros obtrectatores, quod tam acerbe exagitarent, si sui officii memores Germani, quibus arbitris Hispanus conciliari toties voluisset, perpetuos pacis hostes coegissent semel arma ponere, nunquam sine finitimorum damno exercita. Quid enim non datum a Rege patre aut filio tranquillitati Christianæ, qui, vitandæ omni invidiæ, alienata ab se Belgica, æstatem proximam, magni exercitus domini, spe sola concordiæ trivissent, donec militem cum hyeme inopia opprimeret; quippe effuso honestissime ærario, ad Galliam bello & præsidiis liberandam? Tum quoque, quanta potuisset, adhibitam diligentiam disciplinæ: cujus quam difficilis esset cura, sensurum, siquis Mendosæ in id onus succederet. Nullum in loca ipsorum insessa jus victoriæ intendi. Hospitium & brevem custodiam quæsita; eoque delectu præsidia disposita, ut Batavorum excursibus obnoxiæ regiones undique præmunirentur. Quæ militum delicta providentiam ducis aut pœnam effugissent, exigua, si quis cum Caroli Imperatoris & Philippi beneficiis componeret: reminiscerentur & fœderum. Quomodo enim liberum sibi dice-

Hispanorum apud illos defensio.

dicerent in hoc bello neutras partes sequi, principes, episcopi, civitates, non tantum veteres Burgundionum socii, sed quos Carolus ad propugnandam communi ope Romanam religionem sibi obstrinxisset? Quoties eo nomine denuntiationes a præfectis regiis interpositas? quoties Clivios appellatos, ne contra Venloanas pactiones fugitivis receptum, hostibus transitum darent? Ipsorum civibus, armis, commeatu aucta hostium scelera, cum tamen Parmensis Buricum redderet, contra Resam castellum dejiceret, quietem ipsis in bello permitteret, dummodo Gravewarta insula Batavo auferretur. Ne hic quidem obtemperatum: idque constare Regi Transrhenanæ possessionis jactura, cui proinde longius iter quærendum fuerit, ad sua repetenda, quid tum, si non sine aliquo illorum damno, quorum id culpa evenerat? Multo etiam iniquius facturum Coloniæ episcopum, si Monasteriensium aut aliorum querimoniis nimium moveretur: potius, quod Pontifex ullus Agrippinensibus, quod sacra adhuc essent, agendas Philippo gratias, qui impium bellum movente Truxio, contra decreta Germaniæ, nemine Germanorum contra eunte; quibusdam vero etiam principium hinc quærentibus grassandi in sacerdotes, rebus suis post Boioari preces habitis, Novesium ipsi, mox Bonnam armis reddidisset, testato salvas sibi impensas esse debere. Bercam quoque ereptam rebellibus, &, dum alibi Albertus occupatur, amissam: ac nuper, dum spes fuisset ante vim reddendæ domino urbis, honori ipsius diu donata agendi tempora. Hæc si expenderent, melius sibi consulturos, quam tenuium malorum improvida miseratione majora irritando, & quorum sero pœniteret. Si pax turbaretur, concitorum capitibus impendere ultionem, Regem, Archiduces, Mendosam extra crimen fore. Non multum his dissimilia dixere qui ad Imperatorem & principes singulos mitigandos mittebantur, promisso ante Aprilis exitum decessurum militem. Fœderati ordines sæpe frustra expertis legationibus in id tempus abstinuere, permittendum Hispano rati, ut quam liberrime fureret, & Germaniæ, ut sua sponte moveretur. Defensiones tamen sparsere, indignati quod ii, qui res repetitum venerant, ipsos hostibus velut ex æquo componerent: memorantes loca a se reddita, ab Hispanis retenta, finitimorum offensas quæsitas ipsis, sibi toleratas, a Clivicis motibus ad Truxianum bellum repetita origine. Suam æquitatem, cum Emda

1599.

Fœderati sparsis defensionibus se Germanis purgant.

1599. non ita dudum Emmerico nuper cederent, mirantibus multis testatam. Objici locum unum aut alterum hosti imminenti necessario antecaptum, quasi non & civium interfuisset servari contra non evitanda alias Hispanorum flagitia, a modesto milite, & cui nec stipendia, nec disciplina deficeret: addi pauca excursorum delicta, quæ, ut fit, notitiam & ultionem effugerint. At non publico ductu importatum alienos in fines exercitum, non seditiones lucro deputatas, non populorum nihil ad se pertinentium religioni morem impositum. Pollicitum & curaturos se de Gravewarta, ne Geldri arbitros recusarent. Accessere quæ aut causam ipsorum plausibilem, aut Hispanum avaritiæ, falso pietatis nomine velatæ, suspectum facerent; dicta alibi, neque hic repetenda. Finis erat: ne genus hominum servile liberis nationibus insultare diutius paterentur. Deliberantibus ad Rheni & Mosellæ confluentes quinque pagis, tarde belli consilia procedebant; nec deerant qui cum Batavis gnaris armorum sociandas vires jam tum judicarent. Sed plures sua recipere satis habentes, longiori bello aperire Germaniam recusabant; partim invidiam & offensas Imperatoris, vimque potentiorum adeo nonnullis expavescentibus, ut, cum de acceptis injuriis loquendum esset, Regis & gentis Hispanicæ nomen anxie vitarent. Sed & nec Ordines ipsi multum laborabant miscere sibi socios, quorum ex dissidiis adversa, aut ex secundis pacis legem acciperent. Præcipui maturandæ expeditionis auctores erant, Palatinus Septemvir, Hessus, & Brunovix; suis auspiciis & copiis, quas satis magnas tota hyeme conscripserant, rem aggressuri, ni inter ipsos ortum certamen, Hesso & Brunovice de summo belli imperio contendentibus; cum Palatinus quietis patiens interiorem tutelam & publicorum conventuum curam sibi deposceret. Usi ea dissensione e Westfalico pago Romanenses plerique, & quibus nihil æque invisum atque arma Protestantium principum, tributum trimestre, æquale ei quod in Turcam datur, offerendo, ut præses suus dux belli renuntiaretur, effecere; æquum dictantes, & moribus Germanicis consonum, qui vim passi, quorumque in solo bellum administraretur, ipsis in auxilia regimen concedi. Hyememe hanc, bis gelatis amnibus, sollicitam Fœderati, attamen innoxiam egere; dum divisis Mauritius & Wilhelmus copiis, ille Cisisalana ex Arnhemo curat, hic ulterioribus custodiendis ad Meppelam considet, intercursantibus nunciis. Detectæ in

Belli in Hispanos consilia tarde apud Germanos procedunt.

Palatinus, Hessus, Brunovix maturandæ expeditionis authores.

Hessus & Brunovix de summo belli imperio contendunt.

VVestfalici pagi præses dux belli renuntiatur.

1599.

Bredam, Noviomagum, Daventriam insidiæ, curam cuncta tuendi & impendia auxere. Mauritianus miles plus semel in hostem victor, etiam suspendio necatos a Iuliacensibus milites præsidii cujusdam cæde & rapinis pensavit; pessimo militiæ more, qui juris publici neglectu privatam centurionibus ultionem permittit. Emmericum, quod oppidum a Mauritio liberatum diximus, rursum Hispanis, qui sub exitum Februarii machinas advexerant, pavore magistratuum deditur, cum civi militique non deesset animus; insuper tam difficili per aquarum incrementa aditu, ut scaphis inducti intraverint. Ibidem mox, sublapsam columna fatiscente Iesuitarum ædem, erant qui ad prodigia referrent. Sed & Buquoius comes præsidium illic regens capitur ipse, dum prædabundam manum calidius persequitur insidias illapsus, quas Ludovicus Nassavius paraverat: ut ferme per id tempus crebrioribus quam gravibus damnis res regiæ deterebantur. Nam vere appetente diversis locis fusus eques: venit in potestatem Paulus Æmilius Martinengus; captis comitibus Fridericus Herenbergensis vix periculum evasit: portus Antverpiensis perruptum præsidium, avecta præda: & in oceano deprehensa navis Hamburgo arma in Hispaniam ferens. Pecunia nondum supererat. Trecenta ducatorum millia gravibus sub usuris a mercatoribus accepta, quo maxime urgentibus succurreretur. Ita Antverpia & Lira mutatis præsidiis metu exemtæ: inde metu dilapsi, &, qui restiterant, protrusi edicto, e finibus in Germanorum manus passim inciderunt, ubi quicquid aliis peccatum erat, ipsi luerent, publici odii victimæ: Gandavi, quia modestius egerat miles, mansit. Sed Bercam transiit seditio, eadem ex causa, totoque anno exagitavit. Delectibus quoque per Italiam Germaniamque audita penuria moram objecit: quin & crebra ad Batavos transfugia, qui stipendium recens auxerant. His ut malis occurrerent Andreas & Mendosa, simulque parte promissi Germanos lenirent, principio Aprilis ver nacti siccum & maturius quam isti cœlo solitum, ita ut jam pecudes pastum agerentur, jubent abductum hybernis exercitum, erat is millium quindecim, utraque ripa descendere. Emmerici tamen & Resæ præsidium relinquere locorum commoditas suasit, ut & Gennepæ ad Mosam; cæteræ civitates coactæ militi testimonium probe ac modeste actæ hyemis præbere, non negligente interim Mendosa pro tam longi hospitii

Mauritianus miles necatos socios cæde & rapinis pensat.

Emmericum iterum Hispanis deditur.

Ludovicus Nassavius Buquoium capit; aliaque haud magni momenti Fœderatis prospere cedunt.

Exercitus regius utraque Rheni ripa descendit.

1599. hospitii gratuito usu partem de stipendio militi deducere. Inter eundum ferme consumto mense, medio flumine contra Gravewartam utrinque consedit exercitus. Non sine spe expugnandi Mendosa suaserat, maximo haud dubie fructu, si evenisset: sed contra nitente Ricardoto, quasi fieri non posset, quod Parmensis frustra tentasset, Andreas Bommelianæ insulæ irruptionem prætulerat, ejusque consilii occultandi ac retinendi hostis hic labor simulabatur. At Mauritius vix alias magis inquietos dies, noctes quoque insomnes habuit, cum & notis armorum sociis & justis viribus destitutum curæ innumeræ distraherent: nam primi ducum Wilhelmus apud Frisios suspectis Emdæ rebus, Verius in Anglia detinebatur, alii per Germaniam, concitores belli illic & ministri, aberant. Necdum advenerant cohortes externæ, quas adversus vim hostilem gravius incubituram Ordines diversis partibus conscribi imperaverant. Quatuor penes se millia habebat, quibus Isalæ transitum, quibus Rheni læva ac dextra, supera atque infera defenderet. Igitur recepta Lobecensi arce locisque aliis, quæ nuper Cliviis reddiderat, Geldrica rursus insula sedit, manentibus prioris anni munimentis & hosti intactis: pars copiarum ipsam Batavorum insulam tenebat, eo consilio, ut quamcunque urbem aut castellum Mendosa impeteret, ipse aversum latus & opere minus firmum armis prætexeret; quamobrem speculæ ripis, pontes amnibus impositi, quo facilius indicia atque auxilia commearent. Mox Gravewartam auctam prius præsidio, quod tenue fuerat, adversus hostium utrinque tela, lorica instruit: inque amnem palorum duo cornua protendit, sistendis ratibus, quæ jussu Mendosæ apud Coloniam paratæ dicebantur. Machinarum ictus, explorato situ e tumulo, trans flumen ea arte directi, ut, plurimis suorum discerptis, cogeretur hostis partem castrorum subinde transponere: cum interim & equestris e Noviomago excursus fatigare: neque deesse in divisi exercitus partem alteram justæ victoriæ occasionem, sed paucos secum qui exsequi possent, Mauritius fatebatur, non sine acri doloris sensu. Monebatur ut Bommelæ caveret per exploratores & captivos; sed metuebat, ne, se digresso, alia penetraret hostis, qui falsis variisque conatibus incerta fecerat omnia, etiam speculares ignes suos ad usus trahens. Inter tot ambigua nihil visum tutius quam manere, cunctaque itineri expedita habere,

Gravevvarta expugnationi insula Bommelia Andrea prefertur irruptio.

Mauritii inquietudo. Ejus causa.

Captis hostilibus obviam iturus iterum cum exercitu Geldrica insula sedet.

Gravevvartam munit.

Machinarum ictibus hostium plurimi discerpuntur.

Mauritius monitus ut Bommela caveret, tutius judicat manere ubi erat.

bere, onerare currus, equos curules neque nocte ullos, neque de die cunctos sejungere. Multas maximasque non immerito oportunitates ex Bommelia insula Hispani sperabant, primorum illic amnium claustris, & in hostilis agri intima non uno transitu. Rhenum qua Vahalis dicitur olim quoque Mosæ admixtum in Oceanum fluxisse, Romanis scriptoribus abunde demonstratur. Sed media tempora crebris diluviis, nondum ea quæ nunc est aggerum cura, quantas mutationes attulerint, dici non potest, cum nec ita dudum alia fluxisse Mosam patrum monumenta, & trans Heusdam veteris alvei nomen testetur. Nunc quidem ita se res habet. Quæ pars Geldriæ subter Clivios inter utrumque flumen procurrit, Mosivahalia incolis ex re appellata, sensim tenuatur, & ad confluentes finit, qui Vorenam insulam brevi intervallo bis aquis permixtus constituunt: unde discreti rursus amnes, cursum quisque suum persequitur, servato vocabulo, donec iterum coeunt, amplexi justam insulam, Geldrici nunc juris, cujus caput Harvarda vicus, finis arx Lovestenium. Nomen oppidi ab insula Bommela, quam medio ferme sui Vahalis allabitur: ea civitas Albanicis temporibus inter primas exuerat servitutem; inde cum Hollandis arcta ipsis societas, quod invicem munimento essent. Non longe Harvarda proximant amnium flexus, rursumque aperitur insula Rossemum in vicum, Martini Rossemiensis ortu nobilem, qui imperante Carolo populabunda manu Belgicam, & mutatis partibus Galliam penetravit; hinc longe diversi fluunt. Sed ambitiosior Mosa & Brabantorum agris largius indulgens in austros abit, qua Sylvamducis aspicit correcto cursu, ubi Crepicordium inter munimentum arcemque intra insulam, quam Helium vocant, medius transiit, Hollandico deinceps solo excipitur, ac modico sui divortio Hemertam insulam circumductus, Heusdæque mœnia attingens, cætera integer conficit. Spem invadendi hæc loca Hispanis auxerant diversi indices missi Alpina ad juga, qui nives solito minores modica amnium incrementa promittere, consensu renuntiabant: partibus, non agmine ire visum, ut quam diutissime ad Gravewartam castrorum imago hostem moraretur. Sapenæ igitur, qui Gennepæ, velut tutandos ad commeatus, hæserat hactenus, additi subito Barlotta & Stanleius, cum suis cohortibus Hispanica, Walonica, Hiberna, & Henrico Herenbergensi ductore equites quadrin-

1599.

Mosivahaliæ situs.

Vrbis insulæque Bommeliæ descriptio.

Vahalis Mosæque varii excursus.

1599. dringenti primi descendunt; Vorenam, si indulgentius custodiretur, subito aggressuri. Sed viso id frustra fore, propter substiterunt, donec Sylvaducis adjutæ curribus lintres adventarent. Iam pulsa machinis (nam attraxerant aliquas) Batavorum nave quæ flumen illic servabat, non procul Rossemo Mosam transgressi, fuso hoste qui per aggeres obequitabat, & quod juxta peditis non auso obsistere, Bommeliensem insulam penetrant, modo hac, modo illac palabundi, dum mandata, aut copias majores opperiuntur, ipsique duces æquali potestate, dum offensas metuit Andreas magis, quam bello expediebat, inter se dissident, in pulcherrima occasione agendorum incerti. Et alias & tum raro Dei in Batavos beneficio constitit, plerumque circa spes ingentes & propinquas consilia hominum deficere. Namque urbs Bommela, maximum belli momentum, ad impetum nuda ferme jacebat, veteribus munimentis arctis atque invalidis, & novis, quæ triennio cœpta nondum perfectis, dum Ordines in multa operum distracti erogationibus parcunt, & partem imprimis hosti adversam aqua restagnans & uligo soli moratur. His Princeps auditis, citato quanquam itinere, non ante secundum ab hostium transitu diem, sed antequam illi Vahalis ripam occupassent, in urbem pervenit, perculsisque periculo civibus & fugam parantibus animos restituit. Nam quanquam & Hemertam insulam & siquid alibi suspectum, cura sua & milite firmabat, Bommeliæ tamen præcipue intentus, plurimum ipse adesse, augere præsidia, opera urgere. Monstrataque est eo tempore egregia tuendi urbes ratio, Principi sæpe postea, nec minus hosti repetita, & mansuri perpetuo usus, quoties obsidium metuentibus miles suppetit, obviam hosti eundo promotis longe munitionibus, quæ & spatium amplius præbeant defensuris, & intima diutius periculo seponant. Propugnaculis enim quæ vallo continua, objectæ moles aliæ atque aliæ, quæ aquis & ipsæ includerentur, quicquid defensioni idoneum extremo ambitu amplectente lorica. Quæ dum properantur, Hispanicæ copiæ, & qui Emmerico tum primum relicto exierant, sociis, qui tum forte Crepicordium castellum obsidere cœperant, supervenere. Dedito facile castello, & quæ contra castellum est arce Helio, pontem illic e navibus Mendosa Mosæ instruit, transponendo militi & commeatibus, qui abunde Sylvaducis afferebantur. Læta civitate ob hostem de vicinia pulsum, & cætera diligentius curante, quo minore offensa

Barlota & Stanleius in Bommeliensem insulam penetrant.

Princeps Bommelam ingressus civibus animos restituit.

Egregia eo tempore tuendi urbes contra obsessores inventa ratio.

Crepicordium Hispani in potestatem accipiunt.

præ-

præsidium abnueret, etiam Andream, qui eo venerat, non nisi præfinito comitatu mœnibus excipiens. Validi hostium conatus adeo Batavos non terruerant, ut majoribus, quam ante, animis opes viresque intenderent. Instituenda enim augendo ærario venditionum, litium & hæreditatum vectigalia, haud ægre tolerata. Difficilior e censu ducentesima, eoque minus duravit, quanquam mos ipse liberis populis æqualitate olim laudatus. Sed multorum opes incognitæ, aut per mercaturam incertæ, & suspecta profitentium fides obstitere. Plebem & hoc offendit, quod etiam opulentissimi, si bis mille florenos pro ducentesima darent, ulteriori professionis onere levabantur: quod partim vitandæ invidiæ datum, partim in solatium nobilitatis, arguebant pauperiores, tanquam in paucorum gratiam exuta æqualitate. Supra classem, quam in Hispaniam missam suo loco memorabimus, novi e Germania delectus & Helvetius pedes tum primum usurpari cœptus. Scriptæ & leges de armaturis. Gallorum quoque cohortem bis millenariam e regno pacis impatiente Lanovius conscripserat; querente Hispano violari fœdera: cui rex Henricus responderat, nihil suo jussu fieri; nec intercedere tamen quo minus bellantium utrique bella cupientes Gallia deducerent, quo citius vetera partium nomina exhaurirentur. Ita placere Ordinibus copiæ suæ, ut e consultoribus pars animosi juventa, cæteri longorum sumtuum pertæsi prælium poscerent. Sed monstrabat Mauritius posse hostem tutius eludi, & re in discrimen data leve Hispano militis damnum, apud populum etiam minora vulnerum formidolosa: & aderat jam Wilhelmus prudentiæ laudator, & calentibus consiliis semper aversus. Postquam ergo tota vi belli Mendosa ipse ad oppidum Bommelam venit, operibus & machinarum jactu certatum, nullo in rem summam malo, singulorum vaga pernitie: at in Hispanicis castris duo millia hominum breve intra tempus absumta: inter hos duo fratres, diu divisi & ignari, quia nomen alter maternum assumserat, cum forte coiissent & inter sermones agniti inter se amplexus necterent, capitibus utrique abreptis, consecuti sunt, nequid post id gaudii dolerent. Similis casus in Mauritii castris marito & uxori simul cubantibus mortem somno continuavit. Equestres interdum pugnæ & excursus, & omnia non obsidio quam adversis castris similiora. Tandem retrogresso ad Rossemum Mendosa, Mauritius quoque, firmato quantum satis oppido, cui supra infraque pontes addiderat

1599.

Batavi contra validos hostium conatus opes viresque intendunt.

Ducentesimam ex censu colligendi difficultas.

Lanovius frustra intercedente Philippo Fœderatis in Gallia militem conscribit.

Mauritii prudentia.

1599. derat duos Vabali transeundo, copias per insulam Vorenam, quam novis operibus in exemplum pulcherrimæ munitionis erigebat, totaque Vahalis ripa exteriore disponit. Assiduo pulsu, quanto mœnia incuti solent, transitum illac in Tilanum, qui trans Vahalim, agrum urgebat Hispanus, renitente Ernesto, cui ea regio obvenerat, atque in parva Vahalis insula, quæ prope Rossemum, pertinaciter hærente. Nec Princeps sua tutari satis habens, partes oppugnandi ultro suscipit, primumque trans Mosam, quod ripæ Brabantiæ proximum, Vorenam respicit, subito levique opere insideri jubet, ut agentem illic hostium equitatum, qui commeatibus ac pabulis præsidebat, excursibus lacesseret. Mox ex eventu ausus majora, summo mane gnaros talium cum trecentis militibus jubet penetrare insulam Bommeliam, eo in loco, quo Harvardam esse diximus, Lunæque in speciem defigere palos, inde quantum maxime properari poterat, integere humo. Spatium id erat quod sex millia hominum caperet. Simulque opus & copiæ ignaro primum hoste crescebant: tantumque fiduciæ superfuit, ut coram Princeps ipse inspectatum advenerit. Temporis mora, dum consulitur Mendosa, dum alternant consilia, favit audaci cœpto. Certe jam humani corporis altitudinem bis vallo æquaverant, cum inumbrante vespera, duce Sapena, lectus miles Hispanus Italusque, ad bis mille, acrem impetum facit, ira simul & religione incensus: quippe monachi crucis insignia præferebant, cæsi captique inter primos. Erant quos animi ardor vallum ultra evectos impulerat coram manus miscere; propugnantium pares spiritus, sed consilio regebantur, status integer, certi ictus, jactusque. Lanovius Gallos, Anglos Horatius Verius, Scotos Edmundus voce exemploque incitabant. Sed præcipue hostem fatigabant Mauritii machinæ ex insula Vorena ipsaque Vahalis ripa in omne latus directæ; tandemque cessit, multa suorum cadavera trahens. Sunt qui septingentis non minus cæsos tradiderunt, inæquali certamine, cum circiter decem e defensoribus desiderarentur. Inter peremtos centuriones Paciottus fuit, captivus nuper & reparandæ ad gloriæ occasionem intrepidus. Processit munitio: itemque trans Mosam minores aliæ: frustra tentato impetu in eam, quam hostis juxta ad Littam fecerat. Insigne sane castrorum specimen, per tot insulas ripasque divisus exercitus, qui navigiis amnem tenentibus & quinque pontium mobili quocunque vertere libuisset opere, alternis usibus miscebatur. Nec quicquam

Ernestus in Tilanum agrum Mendosæ transitum prohibet.

Mauritius Vorenam incassum obnitente Sapena castello munit.

quam ausus in opera Mauritii Mendosa: sed perfuga monstrante locum acceperat Rossemum supra, ubi proxime coire fluminum flexus ante relatum est: ibi consilium secutus, quod jam olim ceperat Carolus Mansfeldius, tunc vero repetierat Carolus Colonna Tribunus, idem qui has res summo cum judicio ac fide posteritati tradidit, pars ipse earum haud minima, justum ex humo castellum moliebatur, quod ab Andreæ nomine vocitatum, hinc Mosæ inde Vahali incumbens, aqua terraque iter præcluderet. Ita insumta æstas, relictoque præsidio is unus tanto labori fructus superfuit: reliquus miles per Brabantiam sparsus ad licentiam rediit. Worchemum Hollandiæ oppidum Barlota nocturno astu quin caperet haud longe abfuit: sed cum in ipso agendi loco consilium traxisset, excitus a speculatore civis minimo antevertit ad portam procurrere. Quæ dum acribus studiis apud Batavos geruntur, Germani interim Hispanique, hinc ignavia, inde ludibrio certabant: nec Hispanis sua virtus, quippe alios apud hostes irrita, sed Germanorum discordia tantum securitatis addiderat, ut gentem diu invictam & undique formidatam palam atque impune contemnerent. Quippe Imperatori, episcopis, & Romanæ religionis aliis bellum nolentibus erat. Seorsim principes Brunovix, Hessus & Brandoburgicus (nam Palatinus se armis subduxerat, Maguntini & Treviri exemplum obtendens) inutilem diu militem habuere: donec æstate media circa Bercam coiere ad duo equitum, duodecim peditum millia, summa Simoni Lippio concredita, rogatu, ut diximus, Westfalorum, qui cum id impetrassent, adeo promissa auxilia non misere, ut contra ab ipsa urbe Colonia petitus Hispano miles sit, & alia belli instrumenta. Dux, belli se inexpertum haud dissimulans, Hohenloio Saxonum inferiorum, Solmensi Rhenanorum, quos vocant, præfecto, qui in speciem Ordinum fœderatorum sacramento exierant, regimen omne permittebat: nec his duobus audentia aberat, laboris quoque indefessi agitabant; sed uterque armis quam consiliis melior perpetuo certamine rem distrahebant. Miles ignarus obsequii vino atque ignaviæ deditus, &, ubi pecunia non ad diem parata, promtus seditioni. Castellum quidem Hispanorum ad Bercam irrupere; multaque cæde in causam descenderant: simul Orsæum, Emmericum, infessa præsidiis. Sed ubi ad Bercam ventum, nulli ad obsidium aut oppugnationem paratus, extra machinas aliaque a fœderatis Ordinibus submissa

1599.

Castellum Andreanum molitur Hispanus.

VVorchemum Barlota frustra tentat.

Comite Lippio duce Germani in Hispanum exercitum ducunt.

Castellum ad Bercam irrumpunt.

1599. missa velut clanculum, ne agnoscere partes viderentur, quod imperator destricte vetuerat: quin nec commeatus exercitui suppeditabantur, detrectante vicinia, quam sponte in se inclinantem Hispani legationibus crebris adibant, excusando anteacta, & meliora pollicendo, tantumque in eo fiduciæ fuit, ut, circumsessa cum maxime Berca, augere præsidium Mendosa, aut militi intus tumultuanti stipendium persolvere, contemserit. Visum itaque Germanis Resam potius ducere, quo propius a Batavis alimenta, & siquid ultra usui, sperarentur. Illuc Hermannus Herenbergensis cum Andreæ mandatis advenit, qui, culpam suorum cum Batavis permiscens, spe quædam loca restituendi tempus extraheret. Responsum fortiter, Ordines jam oppida ac castella complura nullis conditionibus tradidisse, nec esse quod sua facinora inæquali comparatione velarent: quæsitumque an pecuniam afferret, qua de illato damno tot populis satisfieret: & quo pignore caveretur non eadem mala paulo post reditura, quando fides signumque Regis infirma credentibus subsidia, tot oppida capta, tot agri eversi, ostenderent. Sed verbis facta discrepabant: quippe & duces dissertando tempus terere, & miles otio magis magisque lasciviens in prædas stupraque verti, & in hostem nihil, in alios omnia audere quibus ulciscendis advenerat. Ab ipso Resæ præsidio nihil hostile: quin per ludibrium Germani ad pocula invitabantur: & erant qui irent, jungerent dextras, redirentque illæsi, donec privata militum collusio in publicas aliquot dierum inducias mutata est. Non dubie multa magnaque Ordines fœderati e motu Germanico speraverant: qui nulli ipsis usui: nisi quod dum tantus exercitus ignavia stupet, missus a Bommela cum turmis septem, centuriis quinquaginta Wilhelmus Dotocomum, Mendosæ captum anno priore, fossis machinisque intra diem tertium, pluvio quanquam cœlo & contra jaculantibus obsessis, in potestatem redigit. Sub idem tempus Ludovicus Nassavius cum turmis circa Graviam dimissus, insecutis hostium copiis ipse impar, ductu provido per arcta itinerum, Mosamque flumen, prædam revexit. Finitis ad Resam induciis, nihil tamen promovere obsidio: nec enim duces periti earum artium. Aderant sane e Batavis fossores, sed & illi longas mercedes lentaque opera, quam brevia cum periculo malle. Vigiliarum in castris vix ulla species: ter novus in oppidum miles penetravit. Inibat autumnus, cum præmature facta denuntiatio more militari

Resam tendunt irrito eventu.

VVilhelmus Nassavius Dotocomum in potestatem redigit.

1599.

militari obſeſſi retento caduceatore ſubito in improvidos palantesque erumpunt; cædunt ferme ducentos: quia & machinas trahunt, tantoque id terrori fuit apud imbelles animos, ut non tam ſolveretur obſidio, quam caſtra turpi & vix alias audita fuga deſererentur. Relictos commeatus totasque naves, tum Hiſpani, tum ipſi Germani diripuere, brevique diffluxit exercitus, dum partim poſcunt ſtipendia, partim in trimeſtrem ſe militiam nec ultra auctoratos jactitant. Brunovix in multos ſuorum, compertis flagitiis, capitali ſupplicio animadvertit. Profugit & propter Bercam caſtello miles, & qui Gennepam tenebant ab Hohenloio nuper inſeſſam, cum Hiſpani ultro juvandam ad Reſam præſidium deduxiſſent. Vix Orſæum & Emmericum mediocri milite ſervabantur. Ante hanc pudendam Germaniæ labem, actum erat ſæpius, ut projecta diſſimulatione fœdus palam iniretur, acciperenturque Ordinum auxilia, aut etiam Mauritio bellorum experto ſumma traderetur. Sed non mittere Ordinibus promtum, quos ſuorum finium tutela diſtinebat, præterea terror claſſis Hiſpanicæ maritima firmare compulerat, eodemque metu Angla repoſcebat militem. Nec Princeps comperto per Wilhelmum, qui coram viſerat, rerum Germanicarum ſtatu, avidus intervenire periculis, & accipere militem obſequii bonarumque artium indocilem. Quamdiu campis circa Bommelam hoſtis hærebat, non auſus in hyberna ducere, quanquam graves impenſæ Ordines fatigabant, refotos nonnihil pecunia, quam rex Galliæ ſubmiſerat. Sed ubi Mendoſa, jam creſcente autumno, nulla re magis, quam fame morbisque ſuorum coactus, dimiſſo milite varias in partes, quo minus ſeditio coaleſceret, ipſe in Germanicos fines receſſit, ſolvit & ille copias, poſitis primum ſecundum flumen munimentis, quibus eruptiones ex Andreano caſtello cohiberentur. Emmericum quoque adverſus imminentem Mendoſam, & oppidanos præſidio infenſos, immiſſo per noctem milite, communivit. Hæc terris geſta non interrupto ordine continuavimus. ad res maris nunc præverti tempus monet. Alibi diximus Philippum regnandi veterem Batavis inter bella commercium Hiſpaniæ permiſiſſe, ſub aliarum quidem gentium nominibus, ſed ita, ut appareret partem prudentiæ fuiſſe velle decipi: ſive ſpes redituri obſequii vetuit in gentes exteras id commodum transſcribere, ſeu, quod eventu comprobatum eſt, metuit populis mari valentibus, ſi Hiſpaniam clauderet, alium orbem

Reſa obſidium turpiter Germani deſerunt.

Mauritius Andreano caſtello munimenta opponit.

1599. bem aperire. Sed ut plerunque successoribus tædio sunt consilia, quæ non ipsi reperere, novæ rationes filium, ut pace desperata, in asperiora verterant. Constabat satis omnes Batavorum opes ex mari esse & mercatura, & maximos ex Hispania proventus, ut quo non suas tantum merces, sed & Sarmaticas fruges aliaque deferrent, aurum præcipue aut argentum relaturi, cujus ut copia apud Indiarum dominos, ita usus ingens commercia celebrantibus: quare sublata bellandi facultate bellum sua sponte casurum sperabatur. Conquisiti comprehensique per Hispaniam nautæ, pars per supplicia excruciati, pars dati in carcerem, aut remos. Per Belgicam quoque novæ principis Isabellæ nomine proponitur edictum, multa cum insectatione Batavos regentium, qui, ut semper ante, ita nunc, mutato principatu & ab Hispania semoto, oblatam pacem repudiarent, aliosque in bella concirent, non aliunde quam ex commerciis tanta superbia, quæ parentis sui nimia indulgentia mansissent hactenus. Obstiterant multi e Brabantis Flandrisque, ne per Belgicam travectiones tollerentur, majore sibi Batavicarum mercium inopia. Sed prævaluerat ira, & spes sublevandæ ex Gallia necessitatis: quin & piscantibus, quibus arma ante pepercerant, sublata securitas. Non mediocriter ea res Fœderatos commovit: quippe patebat eripi duo plebi alimenta: unde nautarum seditio, mercatorum diffugia metuebant. Nec tamen a pristinis consiliis degeneravere. Societate Anglorum didicerant nihil esse per omne Hispani imperium minus timendum ipsa Hispania, ut cujus omne munimentum in eo Reges ponerent, si nulli aliarum gentium domi otium relinqueretur: & sibi vel ad continendos nautas maritimo bello opus: planeque gloriosum, si Hispaniæ commercia abrumpenti penuriam, quam sibi minaretur, reponerent. Ergo contrarium per edictum regestis facinoribus, quæ olim in Belgis ac per Germaniam nuper patrata, & quæ alia concitandæ invidiæ videbantur, vetant populos quoscunque ullos commeatus resve alias in Hispaniam ferre: si qui secus faxint, ut hostibus faventes vice hostium futuros: piscatores quoque emere impunitatem ab hoste prohibiti, addito sibi curæ fore tutum maris usum, & si quis damnum pateretur, de agrorum hostilium præda se cuique satisfacturos. Missum ad reges gentesque edicti exemplum, ne quis inscitiam excusaret. Paruit rex Galliæ, ac si quis suorum sex intra menses in Hispaniam navigaret, professus est, privatum periculum fore: cæteri silentio transmisere.

Commercia Hispaniæ Flandriæque Fœderatis interdicuntur.

Fœderati contra vetant ne quis ullas merces ad hostes ferat.

misere. Hoc facto classem parant, contracto quicquid publicæ pecuniæ aut per tributa corradi poterat: ausi rem ingentem atque ancipitem, & vix unquam mediocri successu: quippe cum diversa vetustatis exempla exstarent, tracto ex Italia Annibale victor Carthaginis Scipio, & diu Africam populatus Agathocles; contra Athenarum opes Siculis sub armis eversæ. Erat & recens documentum undecimo ante anno gravis Philippi classis, plane quasi in fatis foret, experiri per vices Batavos Hispanosque quam incertæ spei sint, quæ fluctibus & ventis traduntur. Appetebat æstas, cum duce Petro Dousa viro nobili, sed velut nullo generis patrocinio per longos stipendiorum gradus ad id imperii evecto, LXXIII naves altum tenuere, ferentes hominum octo millia, nautas militesque. Mandata acceperant eruere classem, quem rex Hispaniæ arborum, funium, nautarum inopia tarde moliebatur: idque inter causas festinandi Ordinibus fuerat: adhoc Americana navigia diripere, hostilisque imperii oras populari. Magnum præ se terrorem agebat inausum ante facinus, & fugis littora desolabantur, præmissis jampridem & ex Hollandia literis, quæ venturam classem nuntiabant, ut ex captivis cognitum. Ad Corunnam hærebat cœpta Philippo classis: assedere primo Batavi: sed illa non ausa se nudam dare, sub arcis haud invalidæ tutelam confugerat: pariterque ex arce, navibus, castello, quod propter jacet, machinæ detonantes, spem oppugnandi eminus, cominus adimebant. Satis in eo visum, quod gens Oceani se dominam ferens in suis navalibus quæsita latebram, quam prælium, maluisset. Vbi ad ostia Tagi ventum, non defuere, qui Vlyssiponis capiendæ avidi, ob gloriam prædamve, antiqua vicinorum dissidia, invisam Castellanorum dominationem, ipsam denique urbem, quod Anglorum Antoniana expeditione cognitum, ut vastam ita infirmam, & si tunc ea gens fuisset, quæ in bellum, non in prædam proficisceretur, cessuram non dubie asserebant. Contra alii tam longa pace Regi satis adversus defectiones consultum, nec exspectatæ jam dudum classi spem ullam contra maximas urbes, in quas regentium curæ metusque vergerent. Tutius insulas aggredi Atlantico in Oceano Mauritaniæ adsitas, quas veteres ob soli fœcunditatem, sive quod omne incognitum ita appellarent, fortunatas dixere. Vnde ortæ gentes, quæ primæ incoluerunt, ut pleraque antiqua & longinqua, incertum. Iam olim cum

1599.

Paratam animose classem Duce Petro Dousa mari immittunt.

Classis Hispanica ad Corunnam prælium detrectat.

Fœderatorum classis insulas fortunatas aggreditur. Illarum descriptio.

1599. nondum Europæ noſcerentur, ſermo non unus: Tenerifæ ad Afrum accedebat. Ipſi ſe Guanchas vocabant. Morum multa, alia Barbaris communia, ut cum Scythis utendas dare uxores: cum Indis ſororum filios habere hæredes, tanquam ex certiori ſanguinis parte conjunctos; ſtupris vi oblatis mors pœna, divortiis infamia. Sorores uxores ducere jus regibus tantum, ut apud Inchas Peruanos: plures una, etiam privatis. Et hoc Scythicum, quod novæ maritæ virginitatem rex, aut dynaſta delibabat. Dii qui paſſim, Sol, Luna, aſtra: quos ſuper unus bene ac ſecus actorum judex, & ideo alia poſt mortem vita. Infantes ſolemni ritu aqua luſtrabantur. Chriſtianiſmi aut Mahometiſmi nulla indicia. Vita tamen ſimplex, concors, innocens, antequam eo, qui Chriſtiani dicuntur, vim, fraudes & alia non religionis, ſed ſæculi vitia portarent. Primi Genuenſes anno Chriſti poſt mille trecenteſimo adiere tantum: centum ferme annis ſerius Bethincurtius e Picardia nobilis etiam inſedit, moreſque ac pietatem intulit, etiam regem ſe dicere auſus. Sed cum fortuna tanto nomini non reſponderet, in Caſtellæ reges jus hoc tranſcriptum eſt. Horum potentia veteres ritus, linguam, inſtituta excidit, & ex his inſulis ad majora ſibi gradum fecit. Vna harum Canaria, quod nunc quidem commune omnium nomen, ſed ad hanc aliarum caput privatim quoque pertinet. Arcem illic, egregio ſitu, ſubiit Batava claſſis, acrique globorum certamine Hiſpana navis una merſa, duæ in manus venere. Exſcenſum ſua ſponte difficilem inſulani, eques pedeſque parvis cum machinis in littus coacti prohibere ſperabant. Sed Douſa explodi tormenta, ſimul ſcaphas expediri jubet, & ipſe in primis evectus, cum propius adiri vada non ſinerent, in aquam deſilit, auſoque hoſte obviam progredi, tria dux vulnera, multa & alii tuborum telis ſimul & jaculis, veteri novoque armorum genere impetiri, accepere. Fugatis in oppidum Allagorenam barbaris, arx ſtatim dedita cum machinis ipſoque præſidio: mirantibus qui intravere, ut ſigna Mauritiana tam longinquo loco figerent, clara loci munimenta, cunctaque ad defenſionem neceſſaria, niſi quod toto ſæculo nulla illic arma perpeſſis mali novitas in metum verterat. Ducto ad oppidum exercitu, dies obſeſſoribus pauci trahendis machinis conſumti: quo tempore obſeſſi cariſſima quæque, mox ſeſe, in rupes invias aut arcto aditu propugnantibus faciles, contulere: plerique adeo quis hoſtis eſſet ignari, ut perfuga Æthiops Batavis ejuratione Chri-

Canaria arcem Batava claſſis ſubiit.

Exſcenſum Batavorum fruſtra impedire conantur inſulani. Douſa vulneratur.

Arx deditur.

Christianæ religionis se venditaret: desertæ & arces minores duæ. Missi, qui latebras tentarent terroremque incuterent, justo longius progressi, notis hosti locis, sibi nesciis, fessi præterea laboris æstusque, circumfusis barbaris opprimuntur. Quo cum lætiores insulani redimere se suaque desugerent, excusantes inopiam, incenso oppido arcibusque discessum: ultio pro præda fuit. Gomeræ haud dispar eventus. Patuit inane oppidum, machinis, & quæ profugi avehere non potuerant, sub humum defossis: & qui spe prædæ juga montium penetraverant, ad octoginta trucidati, imbelli vulgo magna victoria & more barbarorum etiam in victos mortuosque crudeliter exercita. Batavi ereptis corporibus in tecta flammis sæviere. Videns Dousa, quando spes primæ fefellerant, nihil vastanda ad littora opus tanto exercitu, partem alteram navium cum præda domum remittit: quæ feliciter vitata hostium classe (nam sub idem tempus Corunna vela fecerat) mox cœli inclementia segreges medium sub autumnum portus tenuerunt. Ipse cum cætero virium Brasiliam petere instituit, nobilem Americæ portionem, Lusitanicæ possessionis, nobili ligno & saccharo opulentam. Sed Hesperidum insulas omnemque Africam Oceano objacentem innoxius legens, ubi cum nova multa, tum e conchis pecuniam mirabundus inspexit, auctus inde captis mercatorum ex Hispania navibus, Thomæ insulam, Lusitanorum coloniam, fatali consilio reficiendis copiis deligit. Invitabant & aquæ dulces, & testudines, haud ingratus cibus, ad hoc ovorum fœcundæ, quæ duro cortice haud temere perfringas: pisces juxta innumeri, belluarum metu, aut ignorantia humanæ aviditatis, quia piscatores non commeant, adhærent navibus. Sunt & alati, qui volatu fessi ultro adsident. Insula hæc Æthiopiæ, quæ Guinea dicitur, objecta eo cœlo despicitur, quod noctium spatia diebus exæquat, imminentemque semper solem nec deflectentem alio nulla hyeme temperat: quam mundi pervasti plagam nec in fruges sufficere, nec homines ferre, rudis navigationum asseruit antiquitas. Verum, ut docuit experientia, nulla naturæ pars usibus vacat, nec ea est hominum modestia, quæ vel infelicissimum solum quæstu suo vacare patiatur. Pene rotundus insulæ ambitus: qua latissima est in duodecim leucas patet, media in montem surgunt, cui nubes impendens rore suo arundines nutrit, quibus saccharum eximitur: is

1599.

Pars Batavorum Barbarorum insidiis opprimitur.

Incenso oppido arcibusque discedunt.

Parte navium domum remissa Dousa cum cæteris Brasiciam petit.

Insula Thomæ reficiendis Dousæ copiis delecta descriptio.

1599. is maximus proventus Lusitanos & centena, aut plura singulis servitia exercet. Nascitur & zinziber: & arbores, quarum succus vini præstat usum ad sitim ac voluptatem. Egredientibus classe nemo obstitit. Oppidum Pavoasa post levem pugnam direptum. Arcem tenenti Francisco Menezio significavit Dousa, non sibi prædonis in morem intratum mare, sed justa classe missum ab Ordinibus & clarissimo ducum Mauritio, veteres novasque injurias bello publico persequi, ne se majora agitantem uno in præsidio hærere cogeret; paratam dedentibus clementiam & pœnas contumacibus. Admotis machinis secuta deditio. At insulani qui profugerant, facta eruptione incendunt oppidum, cujus flammas subjicientibus aliis fuerant restincturi, nec impune: nam Batavi, moti damno velut suo, per agros villasque ignem sparsere. Sed acrius pro indigenis cœlum pugnabat, unde coorta vis morbi ingens insanabili pernitie Batavorum castra insederat. Nec sane excusaverim adeo rerum naturæ imperitos, qui non vitaverint locos sub ictum solis jacentes, pestilentemque aerem, qui ut paria inveniat illic genitorum corpora, non ferendus certe insueto populo & ab aquilonibus suis venienti. Quippe ne ventis quidem recreatus, intemperie squallidus & atro vapore putris aer tellurem premit. Lusitanorum quoque incolentium luridi vultus, & febrium continui recursus, satis arguunt etiam cœlo calidiore natis gravem trahi spiritum. Olim in eas terras damnatos e Lusitania judex mittebat, nunc avaritia relegat: quanquam comperto vix quenquam Europa genitum ad mediam ætatem illic pertingere. At nautæ super cœli æstum laboribus fatigati in paria malis remedia agebantur: nam & frigus captantibus sopor ad Lunæ fulgorem noxius; & saccharum nucesque Indæ & alia profluvium citantia immodice sumebantur. Iam vero aqua avidius hausta pernitiem tulerit, an & hominum fraude corruptior, merito ambigam; cum & hoc a gentis malitia, & illud a ratione non discrepet. Venerem quoque nonnullis cum indigenis mulieribus (& sunt ita pronæ pleræque ut viros ambiant) exitio fuisse constat, in tanta diversitate commercia corporum non recipiente natura: ita undique causæ in mortes accersebantur. Insignivit cladem dux ipse additus, cui vastum obesumque corpus, & suo quoque cœlo prope motus omnis impatiens, per biduum languenti quam ægrotanti similius, nulla vi morbi, sed liquata, ut creditur,

Pavoasa Oppidum ejusque arx Dousæ deduntur.

Insulani oppidum incendunt.

Pestilenti morbo Batavi corripiuntur.

ditur, pinguedine extinctum est. Cujus abscessu turbatum vulgus, spes concidere: vox omnium, relinquendam funestam regionem: consultum ultioni; satis se hostium mortes cum suis periculis miscuisse. Dousæ corpus, ne mox ludibrio foret, alte sub humo defossum & superjectæ totius oppidi ruinæ: avectæ machinæ & mercium aliquanta copia. Iam mari ferebantur, nec tamen cum loco virus loci evaserant: nam & cœlum tarde mutabat, & hausta semel vis mali infectos sequebatur: magisque in arcto navium pestilens ægrorum odor & contagia morbos vulgabant; amissi supra mille intra quindecim dies. Mox e Brasilia parum prædæ, & reditus festinabatur, decrescente indies turba, nec una mortis facie: quibus id malum in præcordia inciderat, ante morbi sensum pene rapiebantur: alios urebant perpetuæ febres, quæ ubi caput invaserant, mox furore præcipites in mare agebantur. Cum jam mitius cœlum, & ægris fractisque spes melior exorta, priorem necdum sanatam altera lues nihilo mitior excepit: qua solutæ dentium genuumque compages, vitium longis navigationibus frequens: ac tum plerisque mortiferum fuit, quod fluidi adhuc artus in loca maris algidiora, & per anni tempestatem hybernantia provecti, ex contrario nimium afficiebantur. Nec certe a multis jam temporibus tam intensum frigus fuisse, docent flumina apud nos, etiam quo maris æstus pertingit, concreta, & homines enecti gelu. Afflixere & tempestates, unde plus solito periculi, non sufficientibus qui regerent aut administrarent. Ex omni centurionum numero duo superstites; & naves exstitere, quæ non plures sex homines valentes reveherent. Ægrotabant non ita multi, cæteri absumti morbo & expulsi fluctibus jactabantur: pars navium vires in Anglia recollegit, aliæ disjectæ, ut quæque velis aut nautarum copia pollebat, ferme sub exitum hyemis domum advenere. Navis una penuria hominum deserta, altera Clusam delata hostibus cessit. Eum exitum classis Batava habuit, Reipublicæ per sumtum diu gravis, & domibus multis luctuosa. At suam classem Philippus primo Fortunatas ad insulas miserat, accepta earum clade, ne possessioni Batavus insisteret: sed ubi sponte relictas cognitum, ire Terceram, atque ibi venturis America navibus præsidio esse jussa; eo postquam venerat, sævitia ventorum, nec sine damno dispulsa est. Mari nostro Dunkerkani audacius prædantes querelas excitavere, aliis imperitiam res ma-

1599.

Dousa moritur.

Abeuntes Batavos loci virus persequitur.

Reditum properant.

Plurimis extinctis domum veniunt.

Philippi classis vi ventorum cum damno Tercera depellitur.

1599. ritimas regentium, aliis ducum socordiam, & titulo purgandi maris inutile vectigal accusantibus: donec quinque naves captæ, actique in supplicium prædones solatio fuere. Ex Hispania vero & America multi per virtutem aut astum, iræ hostilis incolumes, domum cum venissent, terrore & odio Hispanici nominis omnia implebant. India alii feliciter reversi majore quam antea lucro: famaque rerum & spe augescente, jactura Hispaniensis commercii mitigata est. Cœptum & sal quæri insulis queis America prætexitur. Novum sub hoc tempus auxilium Philippo Fridericus Spinola adduxit, naves longas sex, quibus in Batavos uteretur, pactus sibi prædam, claram inter Genuenses & opulentam domum popularibus suis Aurianis, qui per arma increverant, bellica gloria adæquare cupidus. Pars hæc classis Hispanæ in Batavos futura fuerat, ni graves minas multumque Britanniæ formidatas, propior cura alio vertisset. Igitur seorsim venere, post modicam in Brevate Galliæ portu moram, rara semper cœli felicitate. Præscierant Batavi, & in fretum Morinum miserant, qui interciperent. Sed oram legentes, eoque tutas naves Flandriam usque venti ferentes, & fortuna prosecuta est. Dunkerkam tamen intrare vetitæ, Clusam se receperunt, armatæ hominibus mille sexcentis: inde mercatoribus & littori Zelandico minabantur. Et nocuit non parum incognita huic cœlo navium facies, sumtu primum, circa obsidendos exitus, deinde levibus ex damnis sparso in longum terrore, adeo ut multi ex Zelandia profugi alias sibi sedes quærerent; terrorem eventus minuit: nam mox quanquam Spinolanæ naves cœlo usæ silente & suo, Zelandorum bellicam deprehenderant, instructæ & proprio & assumto milite, illa, vix sexaginta nautas ferens, eo se impetu omnem in partem duas per horas circumtulit, ut cæsis aut vulneratis hinc circiter viginti, inde ducenti quinquaginta peremti metum in ipsos verterent. Iterumque adortæ bellicas, quas mercatorum esse per errorem crediderant, continuis sex horarum cædibus perfodiuntur, egregium Flissingæ oculis (adeo prope res gerebatur) spectaculum. At Albertus Archidux peractis in Hispania nuptiis, cum per Italiam regrederetur, a Pontifice sacrato auctus ense, quo fidentior in hostem utriusque prodiret, mox per Alpes & Burgundiam cum Isabella conjuge dotale imperium ingressus, bello adhuc strepenti arctisque rebus, primo autumno intervenit: reperitque Andream & Men-

Fridericus Spinola sex naves longas Philippo in Belgicam adducit:

Clusam se recipiunt,

Longe terrorem spargunt.

Fœderatorum naves bellicas adortæ perfodiuntur.

Albertus sacrato ense a Pontifice auctus cum Isabella in Belgicam redit.

& Mendosam discordes, & certatim ejus anni prospera sibi, culpas alterum alteri tribuentes; quorum, Andrea ad sacra sua remisso, retentus Mendosa: præterea infensam Germaniam, pronum seditioni militem stipendiis non datis, nec promto unde daretur: quippe Belgæ inopes, & Philippum gravis in Batavos Germanosque exercitus, structa classis, & metu hostium incerto per Hispaniam insulasque diffusa præsidia exhauserant. Antverpiam ex arce miles pecunias exigebat. Hamontii (id agri Leodicensis municipium est) & locis circum, turmæ ac cohortes agrum & oppida incendii & populationis terrore vectigalia fecerant. Andreani castelli præsidium tacitis cum Ernesto Nassavio, qui adversam ripam servabat, induciis, minas in Sylvamducis & juxta sita, verterat, ni de stipendio complurium annorum sibi satisfieret. Principum adventus nec his malis medebatur, & nova intulerat; infensa nobilitate quod Hispanici ipsis mores vultusque & habitus, & Belgis insolens flexo genu salutabantur. Iam vero aula imperatorio luxu & vel in pace gravis, ita impensæ inopiam contra crescebant: semperque ingratum, tum vero odiosum imprimis, magna tributa cujusque nationis ordines poscebantur: addito iniquum esse minora ipsis onera pro fide ac reverentia principum quam rebellibus pro injuria tolerari. Nec dum principatus solennia inierant: urgentibus Brabantis, dirui arces, abduci externum militem aliaque Alberto promissa. Sed Isabella, nihil tale se conscia pactum affirmans, ultro etiam indignabatur; velut ipsis postulatis in se licentia quæreretur. Walones insuper orabant tolli edicta, queis Batavorum merces, ipsis necessariæ, excludebantur. Sed hæc dicta tantum omissaque, sensu impositæ servitutis, & peracti ritus, queis mariti duo in nomen ducum comitumque accipiebantur; & forte dum extra Lovanii mœnia, more avito, Brabantiæ sacramentum dicitur, vici in conspectu duo ab equite Batavo incensi malum fecere omen, inchoato inter clades imperio. Sed & Fœderati non magis hostium adversis læti, quam rebus suis angebantur, ademta commerciis per edicta pacemque Gallorum Hispania, & quod hostile Belgarum, & inde opificum fuga terræ marisque reditus acciderant; nec, gravia quanquam, ejus anni tributa impendiis suffecerant. Hinc pecuniæ sumtæ sub fœnore aliquando sortem æquaturo; neque vero minora quæ instarent onera, ex quo vis tota belli in ipsos verterat. Britannia quin etiam juvare solita, revocato milite, naves indixerat,

1599. Omnia confusa invenit.

Belgæ Archiducum moribus & habitu offenduntur.

In nomen ducum & comitum solenniter accipiuntur.

Fœderatorum res arcta.

1599. dixerat; &, mox sublato metu, egerat gratias, nec ultra quicquam: dum potens exercitus, duce Essexio, Hiberniæ sylvas ac paludes & ultima libertatis suffugia discutit, conatu qua publice, qua privatim minus felici: quippe ferox, quam prudens juvenis, & in difficilem provinciam inimicorum astu missus, per ignara locorum multis cladibus acceptis, pactis cum Tirono induciis, injussus cum domum rediret, Reginam, a qua ante abitum inter disceptandum palma verberatus, injuriam hanc impatientius, quam ut in regno, tulerat, se absente per æmulantium sermones & improvidas amicorum laudes duratam adversum se in suspiciones & metum invenit, statimque reus fit, & custodibus traditur. Afflicto juveni, cui e bello decus, pacis auctores prævaluere. Indicium eo inclinantis regiæ fuit, illacessitus mari Hispanus, vetitæque aliarum gentium eo commeantium prædæ. Sed pressit consilium Regina, dum ab hostili classe metus, quanquam missus Bruxella legatus securam esse jusserat, frustra apud suspicacem & talium incredulam. Nec tamen hoc minus palam mox Ordinibus significat, & Anglis ad mercaturam pace opus, & sibi, ut adversus spes improbas & senectæ suæ insidiantes regnum stabiliret: nec tamen ipsi deficerent animo, sed Austriacum & Gallicum imperium ex æquo vitantes, si amicam se vellent, retinerent libertatem, aut domestico principe Rempublicam regerent: otio se fruentem multa quæ nunc poscere cogeretur ex facili suppeditaturam. Altera jam societas labascens quantum plerosque animos permoverit, conjectu haud difficile: & accedebant tentamenta ab Imperatore, qui pacis suasores iterum destinabat. Forti tamen consilio, priusquam fines legati adissent, scriptæ literæ, queis monebantur parcere inutili operæ: quare pacem fidam sperare non possent, ostensum sæpe: nec nunc esse cur prioribus consultis decederent, nisi forte per Germaniam scelera, & abruptum per fraudes jus commerciorum, & falso Archiducum nomine Hispani Belgicam tenentes, pro pacis hortamentis acciperentur. Ita sapienter sermones quoque vitati, præcipuis audendi auctoribus Hollandis: qui & duplicata in annum sequentem ex censu capitatione prævivere sociis, renitentibus, aut ad sequendum tardis. Zelandi maxime defugiebant, nova damna, proprios sumtus attollendo; & apud Transrhenanos longæ ambages, dum pars gratiæ populari quam publico student, aut onera laudant, sibi quisque levia & in vicinos casura. Erant qui nec tacerent, se quiescentibus aliis tamen

Essexius, re in Hibernia infeliciter administrata, injussus in Angliam rediens custodia traditur.

Anglis pace opus esse Elisabetha Fœderatis significat.

Pacis ab Imperatore missos suasores non admittunt.

Hollandos capitationem ex censu duplicantes socii tarde sequuntur.

tamen cordi Rempublicam fore, quanquam innuebant Hollandi, ni serio in commune consuleretur, relicta se terrarum abjacentium cura, propioribus necessitatibus & maris possessioni instituros. Solatii nonnihil a Germanis principibus, qui, suspecto adhuc Hispano, alterna auxilia aut pecuniam offerebant. Palatinus cæteros religionis consortes exemplo & verbis excitabat: monstrans singulis, quid olim Albano, nuper Mendosæ agitatum: nec posse Batavos sine vicinorum pernitie vinci: at florentes, multis subsidio fore, huic, tuendam ad Borussiam, illis ad Clivicam possessionem, cunctis adversus Romanum pontificem ejusque asseclas, quorum immani odio & factione omnes premerentur. Sed parum auditus, Brunovice in urbem invisæ libertatis arma sua convertente, aliis impares se alendo bello fatentibus. At Carolus Sudermanniæ dux, Sigismundi in Polonia regnantis patruus, cum illi avitos Sueonas minus curanti, & ob ardens studium in Romanam religionem novandi suspecto, arma primum opposita, deinde & conventu publico ablatum regnum foret, regium diu nomen evitans, & aliis tamen nominibus vim usurpans, cum societatem Ordinum ultro ambiret, dilatus; quia opem in præsens implorabat, spes ipsi incertæ, regnum pauper & longe positæ vires. Amicitia tamen oblata, ut pro religione pugnanti, excusato, quod naves quædam Batavæ injussu publico Sigismundo sui usum præbuissent.

1599.

Germani principes auxilia offerunt.

Suecia regi, societatem Ordinum ambienti, offertur amicitia.

HUGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS LIBER NONUS.

SUMMARIUM.

Ludovicus Nassavius VVachtendoncam irrumpit. Pugna inter Breauteum & Grobbendonckianos. Mauritius capto Crepicordio arcem Andreanam in potestatem accipit; obsessi in Fœderatorum partes transgrediuntur. Groningensium ac Frisiorum turbas VVilhelmus componit. Bononia inter Albertum & Anglam frustra de pace agitur. Legati a Cæsare damna Germanici soli ab Ordinibus resarciri petunt. Fœderatorum ad alterius partis Ordines litera. Expeditionis Flandrica relatio. Prælium Flandricum. Mauritius victoria potitur. Mendosa capitur. Mauritius tentato Neoporto & castello Isabella exercitum abducit. Albertus Bruxellæ Ordinum conventum habet; Bergis ad Zomam per Legatos cum Fœderatis de pace irrito eventu agit. Ordines Belgici nova vectigalia reperiunt. Regis literis offenduntur. Dunkerkani in Fœderatorum piscatores sævientes pœnas dant. Batavi sub ipsis Antverpiæ mœnibus hostium naves rapiunt. Ortum inter Gallum & Sabaudum bellum cito in pacem desinit. Henricus Mariam Medicæam uxorem ducit.

1600. *Vtriusque Belgica status.*

Ovus annus, qui vetus sæculum clausit, ut eventus statim insignes habuit, ita magnas rerum vices in longum portendere videbatur. Belgarum, qui sub domino, res inopes, &, quantum vix alias, turbidæ atque attritæ. Sed principum, qua novorum gratia, qua præsentium auctoritas, & ipsa morborum magnitudo propius remedia admoverant. Fœderati, quibus olim a servitio recentibus amplum ducis imperium, & ipsa pericula pro nexu fuerant, armis mox prosperioribus laxati, quanquam non levis necessitas redierat, ex vetere disciplina animos adhuc in hostem, at concordiam modestiamque non æque retinebant. Vtrisque partibus non nisi grandes conatus, certantibus triginta aut supra annorum labori finem imponere: qua spe extrema virium profusa, velut ante oculos staret

ſtaret victoria præmium longius duraturo. Ac primum ſtatim gelante hyeme magnum perviis undique amnibus periculum vitavere Batavi, per hoſtium ſeditiones, quas in ſuam utilitatem vertere. Nam cum turmis & pedite Ludovicus Naſſavius furtim profectus Wachtendoncam irrupit, Clivios circa fines oppidum, bimeſtri olim obſidione Mansfeldio expugnatum, cum vires Fœderatorum Parmenſis alio traxiſſet. Eques, qui ſervando loco additis, forte tum per Agrippinenſium fines populabundus aberat: in præſidio milites octoginta, nec foſſarum perrupta glacies: poſitus oppidi procul hoſte, & ſocias inter urbes plus juſto ſecuritatis addiderat: itaque pauci in vallum eniſi modica cæde portas cæteris recludunt. Tum Gelenus (is dominus rectorque oppidi) cum paucis in arcem abditus, ſpe auxiliorum quæ oratum miſerat, ſuſtinebat ingruentes tuborum globos glandesque: donec Ludovici totum agmen advenit, & quæſitæ undique ſcalæ aggeri admoventur. Sed & tum reſtitere quidam, & hos inter jam natu grandis fœmina, non ſine pernitie ac vulneribus contra nitentium. Victi multitudine dedunt locum, non ſpernendo inter paludes ſitu, & tum uberem prædæ, quia agreſtium multi, circum flagrante bello, huc ſeſe opesque receperant. Paucos poſt dies quæ victui aut tutelæ opus equites intulere. Inter Gallos, qui Batavis militabant, Breautæus erat, claro apud Normannos ſanguine, is juventa jactantior, in pugnam provocaverat e Grobbendonci turma equites viginti, quorum præcipui traditione Gertrudisbergæ infames erant, indecorum homini nobili certamen. Prodiere pari numero in campum Fuchtenſem haud longe Sylvaducis. Grobbendonkiani armis validioribus, Breautæus loco potior. Primo ſtatim impetu Breautæus ductorem hoſtium trucidat, is Abrahamus, cognomento caſtrenſi, Cupediarius vocabatur, & adeo acre directis e propinquo tuborum ictibus certamen fuit, ut primos inter conflictus utrinque pars altera pugnantium conciderent. Sed fuga Gallorum, quorum impetus manente periculo clanguerant, nudatus Breautæus, equo aliquoties mutato, mox pedibus dimicans, tandem preſſus hoſtium turba dedit ſeſe. Pepigiſſe vitam Galli aſſeverant: contra Brabanti prædictum, ne victi aliud quam mortem exſpectarent. Certe jam multum captivus proceſſerat, cum miſſi ex urbe, orantem ut ſaltem armato & tanquam viro occumbere liceret, triginta

1600.

Ludovicus Naſſavius Wachtendoncam irrumpit.

Pugna inter Breautæum & Grobbendonkianos.

Breautæus a ſuis derelictus fœde trucidatur.

1600. triginta vulneribus conficiunt: digno probrosis hominibus facinore; & documento tamen apud magnanimam juventutem, ne falsa virtutis imagine id genus certamina affectent, unde nec victoria in publicum utilis, & mors apud sapientes nihil majus venia meretur. Hyemante adhuc cœlo, ne occasio efflueret, quam turbamenta hostium dabant, improvisa classe Mauritius & alio sparsis belli rumoribus, Crepicordium, castellum Disæ Mosæque adjacens, triduo in deditionem cogit. Equites hostium, qui firmandum ad præsidium sero venerant, nec Sylvaducis, metuente semper militis civitate, recipiebantur, cæsi ferme ad quingentos. Opera castelli Mendosæ aucta, Mauritius perfici jubet. Inde Andreanum petitur, ubi miles Germanus & Walo exactis ducibus palam quidem seditionem fatebatur, & misso Barlota, qui specie expeditionis eliceret, vitaverat fraudem: sed non sine spe veniæ tenebat validam munitionem, ut pignus in debita trium annorum stipendia: hoc pertinacior in hostem, quia minus pro transitione pretium offerebatur, quam salvo sacramento & fama secundiore consequi posse sperabat. Ad resistendum machinæ aliquæ supererant: vallum ipsum arcis in speciem: bina propugnacula in Mosam, bina in Vahalim, quintum in Harvardam prominens: circum fossa, & ultra hanc perpetua lorica, iterumque fossa, qua amnes committebantur. Tanta operum fiducia, ut Albertus, tenere se claustra fluminum arcemque cervicibus Hollandorum impositam, literis famaque celebraverit. Quamdiu undans hybernis amnibus solum fossiones recusabat, ad pacta invitati; ferociter respondere: quin & captivus miles a Mauritio dimissus ut deditionem suaderet, in detestationem perfidiæ interimitur, nec satis visum, ni peremti corpus in castra mitterent. Versis ad vim consiliis, nihil prius Mauritio quam castris obsessos cingere, & semet tueri contra vim externam. Equitatu dimisso, cujus nulli usus humentibus terris, partem copiarum navibus, pontibus, partem Tilano ac Bommelensi agro & parvis in Vahali insulis locat; ipsum robur spargit Brabantica ripa, & rupto aggere Mosam illa diffundit, ut & liberius spatium ad molienda opera ipse haberet, & inde venturo hosti auferret viam. Sed & sex locis castella disposuit, interpositis minoribus munimentis, quibus omnes ad se aditus clauderentur, augendoque terrori arx Batavoburgum, Mosæ adsita & veteris Batavorum nominis in ora olim

Mauritius Crepicordium expugnat, equites hostium quingentos cædit.

Andreanum obsidet.

1600.

olim Gallica vestigium præferens, machinis, quarum sonum obsessi audirent, sub imperium agebatur. Et ipsi graviter telis sauciabantur, non æque certis jactibus quos regerebant, multisque consumtis, coacti latebras sub vallo quærere. Sed & lignorum egestas & medicaminum fatigabat, noxio corporibus humi stagnantis madore. Spem fovere Silviducenses crebris ignium signis, conati & naves invehere, sed frustra. Venit & duce Velasco exercitus, magna minatus: sed nullum ad socios iter invenit, mersis undique campis, aut castellis obstantibus. Consumtis multo jam vere montium nivibus, postquam redditus fluviis modus, promoveri fossorum opera cœpere, nocturnis maxime tenebris & Luna senescente. Ventum erat ad loricam, quam castello circumductam diximus: cum miles, ut non extrema perpessus, ita spe certe auxiliorum nulla, Mauritius redimendi temporis properus ad conditiones veniunt. CXXV florenorum millia ipsis persoluta, pars debiti ab hoste stipendii, quam viritim divisere. Hoc pretio emtum castellum insigni structura, positu ad Hollandiæ tutelam aptissimo, tum machinæ & quæ inerant alia, & mille ducenti milites, transgressi in partes, qui peractis lætitiæ signis, ut mos habet, ipsi quoque de se triumpharunt: egregio mox usui, postquam desueta licentia in disciplinam rediere; proscriptique hostibus traditorum nomine, odio & pœnarum metu acrius instigabantur: si non probandi apud rigidos judices, Gertrudisberganis certe excusatiores, cum hi longa mercede fraudati adversa tamen castra & vim bimestrem pertulerint, illi non justis conquerendi causis mutatam fidem habuerint in lucro. Nequis novo militi transitionem exprobraret Ordines edixere, gnari levioribus etiam de causis intestina in prælia verti exercitum: quippe cum nuper, durante isthoc obsidio, milites duo Germanus Gallusque, ex aleæ rixa in pugnam prolapsi, populares quisque suos in cædes & vulnera miscuisset, vix procerum interventu diremto certamine. Sub hoc tempus longa Groningæ civitatis pertinacia, iram non injustam accendentibus æmulis, cæteros Fœderatorum impulit in acre consilium, liberisque gentibus vix usitatum. Plebs suopte ingenio ferox, & rectores nacta, qui Hispano dominante exsules, eoque nunc fidentius populo se jactabant, indignabantur duriores leges quam sub Rege toleraverant, quo annuente domos immunes impetrarant, aliaque sibi læta, adversa

Obsessi acceptis CXXV florenorum millibus arcem dedunt, & in Fœderatorum partes transgrediuntur.

Groningæ civitatis rebellis pertinacia jussu Fœderatorum a VVilhelmo in ordinem redigitur.

1600. adversa accolis: horum memores, decreto Ordinum fœderatorum, cui se subjecerant, non paruere, quod multa privilegiorum nomine ipsis usurpata rescinderentur. Tributa insuper inferre ærario per triennium ferme cessaverant. Cum & judicia contemni, & suscepta onera detrectari sine perniciosissimo exemplo non possent, Wilhelmus, quanquam ad mitia pronior, jubetur manu militari oppidanos in officium cogere, ipse mandati acerbitatem prudentia temperavit, cohibito ab injuriis milite, nec irati vulgi verba insecutus. Exarmatis mox civibus, ne infensi, ut olim, hostilia cœptarent, aut grande præsidium copias exhauriret, arx imponitur. Tum vero fracti animis, deprecari a civitate semper libera extremæ servitutis notam: solita hæc per vim regnantibus, nec aliud hostibus magis objici: ponerent sane arma contra arces sumta, si libertatis auctores imitari mallent talia quam ulcisci. Simul & reliquorum partem remitti sibi orabant. Sed apertam diu clementiam spretum nuper obsequium & veterum recordatio occluserat. Tamen facti invidiam lenivit eventus; postquam avecti Hagam turbarum concitores, nec ultra puniti: & translatis ad quietiora ingenia magistratibus, redditum in consilio jus suffragii, & cuncta deinceps ex æquo transacta. In Frisiis quoque de tributo in armenta & pascua certamen, urgentibus oppidanis, contraque nitentibus qui agros per Ostergoam & Westergoam colebant, mox insignium munerum ambitu, ut ferme accidit, alente discordias, eousque exarserat, ut pars Leovardiæ manentes, pars Franekeram digressi, publici consessus utrique specie, rempublicam ærariumque distraherent. Quibus studiis dum se interponit Wilhelmus, & in eos qui secesserant judicum primum auctoritatem, deinde arma advocata, affectati supra leges imperii invidiam non effugit. Tandem cum & sociæ nationes se interponerent, per arbitros res ad quietem veteremque formam rediit. Accessit ad hæc mala tristis nuntius; Archiducem inter, cui id negotium Hispanus dederat, & Anglam de pace colloquia fervere, & jam Bononiam Morinorum convenisse legatos. Erant sane causæ utrisque cur pacem cuperent. Philippum terrebant, quæ in Hispaniam Americamque Anglis ausa, præcipue sumtuum tædebat quibus tuenda navigatio: & demto Britannorum subsidio, facilior ad pacta Batavus sperabatur. At Anglos periculorum admonuerat Tironi successibus

Turbas super tributo inter Frisios ortas idem componit.

Bononiæ inter Anglam & Archiducem de pace acturi utrinsque legati re infecta discedunt.

bus & novo Pontificis edicto stimulata Hibernia, & multo labore ægre recepta Vltoniæ Momoniæque munimenta, manentibus latebris, quæ defectores receptarent. Tertio post mense intellectum cogi in unum legatos nequiisse, dum Angli quidem præcedi recusant, Hispani vero etiam æquari fastidiunt: nec magis per internuntios processisse, dum inducias, quam hi expetunt, tam illi formidant. Ita tunc discessum, & res scribendo tracta, donec ei, ut suo loco dicemus, mors & successor Elisabethæ finem imponerent. Interim ad Batavos legati á Cæsare veniunt, quia de pace Ordines per litteras occurrerant, alia mandata simulantes, Hermannus Mansfeldii comes, & Carolus Nutselius. Verba erant magis ex dignitate Imperii veteris, quam pro anni prioris fortuna. Redderent loca Germanici soli, & damna per militem illata: nec se exemplo hostium tuerentur: alioqui pari culpæ parem & pœnam fore. De pace nihil se acturos: scirent tamen detrectari colloquia sine gravi suspicione non posse: & se onera commerciorum, quæ per belli speciem continuarentur, haud ultra toleraturos. Responsum est, merito hosti & damna imputari & occupata defensioni loca, qui prior solo pacato intulisset exercitum; id si Hispano condonaretur, at certe sibi noxium esse non debere, quod suasisset necessitas. De pace & Gravewarta insula eadem, quæ ante sæpius. Sed quia Resam Hispanus reliquerat, ex usu visum & Emmericum reddi: quo justius hosti Bercam adhuc retentam exprobrarent. Actum & de minoribus nonnullis, & induciarum injecta mentio, quam Ordines, ut temporibus alienam, molliter discussere. Et tubicen iter legatis postulans, quos Belgarum Alberto parentium Ordines super pace missuri erant, aliquot per dies retentus, ne ingentes belli paratus, qui tum struebantur, dispalescerent; jussus mox litteras referre, queis illi, priusquam poscerent pacem, vi externa liberare patriam monebantur. Nam postquam Andreano cum milite decisum, ut cæteri earum partium pari rabie agitabant haud multo saniora, utendum hostili discordia rati Ordines fœderatarum nationum, in majora ausa animum adverterant. Placuit bello in Flandriam transmisso instare inopiæ, quæ seditionibus causam & alimentum dabat: nec enim certius accidi ærarium, resque turbulentæ impelli poterant, quam occupata regione, obventu agri ditissima & hostium prope tota: portuosa etiam, unde infestum mare, nec tuta commercia,

1600.

Legati a Cæsare loca & damna Germanici soli ab Ordinibus reddi petunt.

Horum responsio.

Fœderatorum ad Ordines Alberto parentes litteræ.

Expeditionis Flandricæ relatio.

1600. assidui sumtus. Zelandi ante cæteros postulabant, ne, postquam Transrhenanis & Hollandiæ prospectum, ipsi hostium vicinitati relinquerentur: posse liberari Ostendam, capi Neoportum, Dunkerkam, Clusam, prædonum sedes. Si vel oppidum unum raperetur, dum hostis copias colligeret, dum ambiret suos, facile se hoc consecuturos, ut in posterum alieno in solo bellum ducerent; haud vana spe, si ventus adfuisset, properantibus: quo adverso, dum perpetui flant septentriones, copiæ undique & commeatus tarde annavigavere, indicto conventu sub Zeburgum Walachriæ castellum. Erant peditum centuriæ viginti & septem supra centum: turmæ equitum viginti quinque duntaxat, cum machinis omnique bellorum apparatu, multitudo navium ad octingentas. Hic inter Principem & nationum legatos, qui expeditionis auctores socios se consiliis & periculis offerebant, dubitatum, exspectarent dum secunda navigatio, an imparato hoste quamvis occasionem invaderent, quod prævaluit. Sed commeatus & impedimenta mari: solum militem cum tormentis quatuor trans Hontam Scaldis extimam partem, inde terrestri itinere Ostendam visum transducere, quod oppidum, maritimo situ, in Fœderatorum potestate, sed hostium septem castellis circumdatum tenebatur, contra excursus, qui magnam Flandriæ partem ad tributa adegerant, ne tum quidem ita clauso milite, ut non interdum erumperet. Tuto ut appellerent, præmissus Ernestus Nassavius, cum navium parte, qui Philippinam, quod oræ ejus munimentum, expugnaret. Præsidiariis in deditionem compulsis, factoque excensu, cum & Asseneda cessisset, exercitum Princeps ita ordinavit, ut distinctas copias Comes Georgius Solmensis, Ernestus Nassavius, cum navium parte, & Verius Anglorum ductor, tripartito regerent; equitatu in septem manus distributo, in quas præcipuum imperium Ludovico Nassavio permittit, ipse summæ rei intentus curam non partiebatur. At agrestes, perculsi adventantis exercitus fama, vicos passim omnes fuga desolaverant, eousque veterum partium & libertatis obliti, ut per insidias deprehensos milites caperent, in captos sævirent. Quo accensa exercitus odia, imperato longius in villarum incendia processere. Recta Brugas institutum iter, per Ecloam, Maldegemum, Malam, non obscuri nominis vicos. Missæ erant Brugas, nec minus Gandavum ab Ordinibus litteræ, ut illius olim

olim fœderis reminiscerentur, quo pariter adversus externam dominationem conjurassent. Si non volentibus esset servitus, ne dubitarent manus opesque conferre. Quæ adeo nihil valuerunt, duratis in odium animis, ut recusatum hactenus præsidium Brugenses tum primum ab Alberto acceperint, prætergressumque exercitum lacessere cominus non ausi tormentis infestarent, quanquam levi noxa. Profecto inde Iabecam Mauritio affertur desertum ab Albertinis Aldenburgi castellum, paria de Plassendalo, Snaśkerka, & Bredcneda nuntiabantur. His in locis, tum si qua alia ob transitum oportuna, præsidia reliquit, quanta modicas hostium copias propulsare sufficerent, magisque ut hostium consilia specularentur, & explorata perferrent, incerto quid pararent, cum justum exercitum nemo exspectaret a discordibus & turbidis. Solmensis cum tertia exercitus parte Ostendam præire jussus, deductis in oppidum Ordinum legatis, ubi tutius de ulteriore belli ratione consultarent, obsidet munimentum quod milites Alberti ex ducis nomine appellaverant. Id Ostenda horæ itinere abest, Neoportum versus inter arenosos littoris colles. Hinc Neoportum profectus, cuncta obsidioni parat, occupatis ad portum munimentis, qui longo tractu proculque oppido mari advolvitur. Brevi cum cætero copiarum Princeps adfuit, cincturus oppidum, quantum loci ingenium ferebat. Omni hoc itinere militibus quod essent satis, potus inopia fuit: nam armenta passim rapi obvia, vinum, cervisia parce sequebantur, nec semper aqua aderat, quam cœnulentam & limo sordidam fuere qui conquirerent, avideque haurirent. Prorogavit penuriam lixarum malum, quorum viginti navigia Spinolanæ naves in mari corripuerant, ipsorum vecordia, dum classem præsidio datam exspectare insuper habent, quo lucrum aliis præverterent; levi in publicum damno, nec longa penes hostem gloria: quippe classis post congressa Warmondo duce, coorto repente vento, naves nisi torpente cœlo inutiles multa cæde cruentavit. Quo tempore res evenit nova, ut remigum unus, gente Turca, globi jactu, illæsus ipse, vinculis eximeretur, marique ad Batavos tranatans perpetuam ærumnam felici temeritate evaderet. Inter hæc Albertus comperto, non tumultuariam manum in prædam exiisse: sed ducis regimen, omne belli robur esse quod Flandriam peteret, ipsa imperii viscera, omissa omni spe alia, copias 1600.

1600. undique contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Nec quicquam ad celeritatem reliquum facit, revocatis cohortibus, quas in Geldriam miserat; raptæ omnes cito agmine Antverpiam, cui Scaldis Flandriæ Brabantiæque medius allabitur. Navata simul cura placandis, qui Hispanorum Hamontii nuper egerant, inde Diestam translati alimentis & spe solvendi æris ad modestiam paulatim redibant: nam ni sociarentur, hinc copiarum vis exigua, inde metus ab ipsis urgebat. Perducti precibus ac pollicitis (idque hoc bello sæpius evenerat) ut communi periculo manus commodarent, manente discordia, sed ne ejus præmia hostis eriperet. At Itali, qui in Hamontium & in seditionis atrocitatem Hispanis successerant, loco mansere, veriti victoriam sibi infructuosam, mortes in Principum quæstu fore. Numerum omnium, qui contrahi potuerunt, decem millia ferunt qui pedibus militarent; equites mille sexcentos. Cum his quanta maxime celeritate impelli tam grave agmen poterat, Archidux ipse contendit, aliorum curæ aut fortunæ non satis fisus. Constat Gandavi, ubi eo ventum, Isabellam, nihil arma exterritam, orasse universos ne in extremo discrimine aut spe maxima frustrarentur. Ad Diestanos autem versam multa dixisse pro re ac tempore, & quo magis fidem adstrueret, tactis inauribus, testatam prius sibi omnem fortunæ principalis ornatum, quam bene merito militi præmium, nedum stipendia, defutura. Mauritianis simul & adventare hostem, & jam jugulo imminere proximis e munimentis nuntiatum, unde fuga dilapsi, quos tam repentini superventus vis terrorve perculerant. Nam quibus Plassedalum & Bredeneda tutanda obvenerant, pauci admodum, hostem nec videre voluerant: Aldenburgum, parte sui in prædam profecta, eoque infirmior, dediderat miles; idem fecerant qui Snaskerkæ præsidio relicti, & vitam pepigerant. Sed ira gentis hostili sanguine imbui festinantis, contemto armorum jure & ducis religione, qui pactiones signaverat, in cædes prorupit. Ejus sceleris culpam ipse in seditiosos rejecit, sive id obtenditur dedecori, seu revera turbidus miles fidem suam principi dubiam perfidia in hostem venditaverat. Nox erat, cum fama rei ad Mauritium, ad cæteros, quibus id minus provisum, terror prælatus est: nec falsos puto, qui credidere multis ab annis par periculum non adiisse res Batavas. Erant ibi copiæ, vires non dubie partis, & major copiis dux ipse:

Albertus intellecto Principis in Flandriam adventu copias undique contrahit.

Isabella seditiosos milites ne se deserant precibus ac promissis obtestatur.

Adventus Archiducis Mauritianos terrore percellit.

Snaskerka præsidium ab Hispanis trucidatur.

Magnum exercitus Batavorum discrimen.

1600.

ipſe: hoſtilia circum omnia: caſtra munire ſerum propinquo jam hoſte, & fame laboraturis inutile. Nec Oſtenda exſpectandi commeatus, cum hoſtis intercederet: in Galliam fuga non fœda magis quam anceps: quod ſi illum jam jamque adventantem opperirentur, ſparſo per obſidium milite, ita ut portus quoque divideret, cædes magis futura, quam prælium. Spem amplexus Princeps, quæ reſtabat una, exquiſita ducum præfectorumque ſententia, nondum illuſtri die, Erneſtum cum novemdecim centuriis & turmis quatuor tormentisque duobus præmittit, ut ponte ad Leſſingam antecapto, quod unum iter patebat, transitum ad ſe hoſti præcluderet: ſin minus, adventum moraretur, donec ipſe conſilia & aciem expediret. Sed Erneſtus, quanquam approperans, transgreſſum anguſtias hoſtem invenit, ſolaque ſpe extrahendi temporis, duobus tormentis, nec enim plura advexerat, aggere locatis, non procul Alberti caſtello, quod fugato receptui foret, laceſſit hoſtem. Qui dubius primum, an omnis Mauritii exercitus in prælium procederet, ubi ſecus comperit, collecto gradu, ferox ſemper ardensque in pugnam comparatione inſuper virium accendebatur. Nec illis contra animus aberat. Sed impari manu pugnandi conſilium magis, quam ſpes victoriæ. Nec ſine claræ virtutis experimentis cedere primum, mox fugere coacti ad octingentos perierunt, pars pugnando, pars jam capti, ferociore victoria, quam ut ulli parceret. Ea clades (ut ſæpe olim) cæteris ſaluti fuit. Nam dum cædes hoſtem occupat, tempus Mauritio datum equites primum, inde vehicula transponendi eam in litoris partem quæ Oſtendam reſpicit. Quod ſi vel tum transeuntibus hoſtis ſuperveniſſet, ingens ſtrages accipi potuit. Sed ille ſecuritate ſegnior, cum omnem eventum priori prælio metiretur, nuntios dimittere in proximas urbes, magnam Mauritiani exercitus partem cecidiſſe prælio, ipſum teneri incluſum: quibus lectis, pleræque civitates orationem, & quæ ſolita lætitiæ ſigna properantes, fortunam præcoci gaudio irritavere. Interea pedites, & quod equitis reliquum, vadum non procul mari monſtrantibus cymbis; duo agmina propius oppidum, qua portus anguſtior, facto ponte tranſierunt. Princeps, ut quosque traduxerat, ita in acie locavit, diſſimulato apud militem prioris prælii damno. In primori acie Anglos Friſiosque Verius tuebatur, duplici utroque agmine, cum duobus

Erneſtus, ad hoſti iter præcludendum miſſus, octingentis amiſſis fugare cogitur.

Mauritiani exercitus ordinatio.

1600. vexillis prætoriis, altero Principis, altero Hohenloii, qui Hollandiæ custodiendæ relictus aberat. Mediam Galli obtinebant, hos Helvetii sequebantur, & ex Andreano novus miles: Solmensis hanc aciem rexit. Tergum servabat Gistellæ manus Hollandica, posthanc Germanorum agmen, quod unum ex copiis Ernesto datis exsors periculi fuerat, pariterque Trajectinum Vchtembroucio duce. Equitatus partim in fronte erat, partim mediam tegebat aciem, partim omnes sequebatur. Sic ordinato exercitu Princeps, vetere ducum solertia, solvere naves, quæ jam multæ advenerant, & Ostendam vela facere jubet, ut aucto in omnes periculo spem fugæ abscinderet. Sed quæ portu consederant, ante imperio parere non potuerant, quam æstu levarentur. Relictæ centuriæ aliquot, quæ Neoportanos prohiberent in prœlio distentos erumpere. Nondum meridies erat, cum hostium equitatus longe aciem suam antevectus occursat, sed post leves tuborum conflictus, pulsus littore, in colles recedit, ibi peditum agmen opperitur, queis juxta mare tarde iter molientibus, tormenta graviter utrinque certarunt. Erant apud Mauritium, qui obviam eundum hosti censerent: id enim fortius, & accendendæ militum alacritati. Sapientius alii manendum in loco, quo longius iter per difficilia arenarum hostilem impetum retunderet. Quod cum placuisset, adventantem jam propius hostem, disjecto equitatu, qui prospectum ademerat, ad hunc modum instructum, Mauritius e summis collibus, quos in usum prælii occupaverat, animadvertit. Tres de more acies, quarum media duplex totum littus impleverat: ita quatuor agmina hastatorum erant, singulis adjecti cornuum in speciem jaculatores majores ac minores, quos arcubalistarios & musketiferos vocamus. Primam aciem Diestani pepigerant, nullis centurionibus, uno sub vexillo, quos inter agebat Mendosa. Dexteram secundæ aciei partem, quæ integra Hispanorum erat, Montiregius & Villarsa, lævam, quæ partim Italica, regebant Sapena & Avilos. Inter utrumque hoc agmen staturum Archiducem equitum manus assueta corporis custodiæ cingebat. Extremo loco Belgæ Buquoio & Barlota rectoribus, cum auxiliis ex Hibernia Bastucio duce. Equitibus imperabat Petrus Galenus per morbum Landriani: nisi quod Diestanis sui aderant, in quos potestas tantum precaria. Vt distincta ipsis vocabula a lancea, thorace, tuborum

Solvere naves Princeps jubet.

Hostilis exercitus instructio.

rum

rum armatura, ita in turmas dispositi vehebantur. Flexo die, ubi propius constiterant acies, Hispanorum prudentiores rem in consilium mittere, afferre communem Martem & dubiam belli aleam: non enim, ut creditum, hostem in naves moliri fugam, non terga dare impune cædenda: ita instructa acie, ita animatis ad pugnam omnibus, etiam vicisse non incruentum fore. Videndum, ne eum sperare cogerent, qui inter tot pericula deprehensus prælium jam timere non posset. Obsidendum potius, cum sua circum omnia, hosti nihil præsidio foret. Interea quiesceret miles magnis itineribus & uno sat prælio fatigatus. Erant sententiæ quæ primam esse curam volebant, recuperandi castellum quod ab Alberto nominatum diximus. Sed & priore prælii successu ita elati erant militum animi, ut non prælium sibi, sed prædam, eripi crederent; celebrato multorum vocibus vetere Hispanorum dicto, Quo plures Mauri, hoc clarior victoria: & fere eo ventum erat, unde sine certamine invito hoste discedi non posset. Ducum etiam plerique rapiendam putabant illam animorum incitationem & alacritatem exercitus. Spreta cunctatione salutari magis quam speciosa, quamvis accensis, hortamenta placuit admoveri, ut perficerent victoriam, augerent spolia, trucidarent non aciem, sed reliquias cæsi a se exercitus. Illos expertes præliorum & hactenus in Deum principemque rebelles, receptus tantum fiducia, ut semel collata signa, prostratos subita clade, nunc quoque pugnaturos, quia fugere non possent. Non hic fossam, non vallum & quæ alia illis munimenta ignaviæ: venire ex latebris suis erutos, nec quicquam habere præter arma, quæ detrectata hactenus imbelli conscientia. Ipsos in dextris gerere quantum esse ducem suum vellent: hunc enim diem, siquidem vincere auderent, redditurum ipsi imperium: neque bellum ultra: primum hoc & ultimum prælium: nam ad Turnholtam quidem merito cæsos qui fugere maluissent, quam hosti occurrere: nec ibi aut prælium aut exercitum aut imperatorem fuisse. Nunc coram ipsum cui bellum gereretur, testem cuique virtutis. Ejus ingentes victorias, Caletum, Hulstum, Ambianum, robur, constantiam, industriam a singulis exemplo suo flagitare. Hæc proceres, ut quemque accesserant, plura ad Hispanos veterum recentiumque admonentes: per decora majorum, qui non contenti tantum Europæ continuasse vincendo incognitos orbes,

1600.

Duces Hispani militem ad pugnam hortantur.

1600. & alteram rerum naturam armis suam fecissent, unde ingens illud & infinitum maneat imperium: per illum latissime regem, quem adesse ipsum & milites suos obtestari crederent, ne sororem, ne affinem relinquerent egenos & indecores, irent alacres & spe pleni, ut palam fieret, quod tam diu bellum adversus unam gentem traheretur, non animos sibi, sed hostes defuisse. Fuere qui conjurarent, nulli se hostium vitam servaturos, extra Mauritium, fratremque, ut dignos, qui triumpho servarentur. Nec minus Mauritiani duces varia oratione, ut cujusque animis aptum, milites alloquebantur. Britanni religionis & belli societate ac communi periculo, Galli proprio atque insito in Hispanos odio, & recenti bellorum memoria accenduntur: Helvetiis Germanisque nomen & gloria gentis ostentatur, ut quam ipsi virtutis nobilitatem a majoribus accepissent, transmitterent posteris, ac meminissent alienam tuendo libertatem suæ se munimentum circumdare. Andreani hinc ad fidei experimentum vocabantur, inde stimulabantur injuria, quod Hispanus, ut transfugas, nullo hostium jure dignaretur. Princeps quoque non tenuit vocem: & te quidem, inquit, frater (nam is individuus semper aderat, nulla prece inductus ut se in naves reciperet) doleo, miserorque, quando incertus belli eventus est, & tua hæc ætas non per se magis, quam patriæ causa tuta esse debuit, nescio quo fato, in hoc mecum discrimine constitutum, ubi Respublica, quam pariter armis tuemur, uno in loco omni spe sua periclitaretur. At quia eo ventum, unde pulsis ne fugæ quidem locus, & ecce istorum omnium oculi in nos conversi exemplum virtutis exspectant, eo animo prælium capessendum est, victoriam ut speremus, mortem non recusemus: hoc teque meque & inclyto Nassaviorum genere dignum est, cujus jam nunc argumenta abs te posci vides. Agnosco ego hunc animum, agnoscat patria, cujus te fortunæ manibusque tuis, quam classi credere maluisti. Inde proximum quemque interequitans, mollique vocabulo filios appellans, testatur adesse justæ vindictæ Deum, cujus majestatem contemtam sæpe perjurio: hunc belli auctorem eosdem secum habere hostes, quos subruat, eandem causam, sacra, jus, fidem, quæ tueatur. Stare a se, quod hostilium copiarum validum atque exercitum fuerat: inde bellorum rudes, aut suis non minus quam hostibus infensos, discordes & mutuo suspectos invicem vereri, ne alter

Idem faciunt Fœderati.

Principis ad Henricum fratrem & cæteros hortamenta.

ter alteri vincant. Nec quicquam præter temeritatis impetum ad prælium ferre: quem semel effusum repressumque continuo languescere. Sic eandem gentem, ambiguis rebus instabilem, adversis pavidam, prosperis nec fas, nec jus retinere. Cæterum etiamsi ultionis spes non incitaret, necessitatem esse, quæ cogeret. Hinc oceanum, qui nulli gratiam facturus sit; inde hostem imminere, crudelem & perfidum. Vincendum illa acie, vel cadendum esse. Frisios aut Batavos advectus, Reipublicæ admonebat, quam patris patruorumque sanguine constitutam, tot nuper illustribus victoriis auctam meminissent. Superba Hispanorum dominatio ut oculis occurreret, & quanto nunc intolerabilior victis quam olim integris servitus. Non tam de sua aut ipsorum gloria (quanquam cur hanc quoque viris fortibus vilem?) sed de salute, & quod salute prius, de libertate contendi: conjugum, parentum, liberorum, patriæ rem agi: ad ea omnia iter manu faciendum. His passim milites affatus ultro ordiri prælium statuit, & tormentorum duo (sex omnino erant) celsa in loca subduci imperat, quæ nautæ confestim, sueta laboribus turba, magna vi pertracta moliuntur, obnixi ponderi & detinentibus arenis & clivi arduo, cratesque & asseres substernunt. Nec minus sua, quæ octo erant, sed in littore, hostes expediunt. Displosis utrinque, horrendus fragor fluctus maris & circumjectum littus impleverat. Globi nusquam in vacuum cadentes uberi strage grassabantur, in Mauritianos tamen minus noxii: quod hostium tormenta in plano sita, nec fulcimentis nitebantur. Classis quoque ex oceano hostem telis urgebat: quod ille expertus, simul minus patente littore, quia maris æstus stata vice increverat, interius traducit aciem. Littori & campis tumuli interjacent longo tractu & inæquali, utcunque ejectas salo arenas venti converrunt cumulantque. Huc transfertur prælium, atrox diu & incertum, faventibus locis, vel adversis. Postquam partium duces explicuere aciem, quantum loca ferebant, convalles & juga collium pedites tenuere, ulteriori planitie equites vehebantur. Sed Albertus, ut extenderet copias, media acie progredi jussa, quæ frontis, in dextram, quæ tergi, in lævam rejecerat. Nam Hispanis optime fisus, proxime Italis, gemini agminis impetum sperabat sustineri non posse. At Princeps mare versus Verianum militem, proxime campos Gallum hosti obtendit: cætera subsidio pone sequebantur.

1600.

Prælii initium.

Et

1600. Et jam utroque pariter agmine jaculatores hostis emiserat, quod ubi visum, e Gallis similiter armati quatuor in manus sparguntur, quarum tres in lævam hostium partem impetum facerent. Nam adversus dextram cum dilectis suorum Verius processerat, testatus Principem illa die aut vivo sibi, aut mortuo gratias habiturum, nec fefellerat. Ipse enim inter primos dimicans, & repulsis propugnantibus, qui tubos ferebant, hastatum aggressus agmen, duo accepit vulnera, equum perdidit & alii impositus, non ante quam frater Horatius cum recentibus copiis succederet, reduxit militem. Simul hostium turmæ (nam id illis consilium peditem alis firmare) acriter in latus invectæ non modicam stragem edidere. Quo facto & illorum augescere animos, & Nassavianos labefactari contigit: & vehementius hoste adorto, ingens repente pavor & fuga plerosque ab eo latere abstulerat: tam inconsulta quorundam trepidatione, ut maris illati fluctibus armorum metu turpem certamque mortem incurrerent. Sed constantia cæterorum, & cunctis providus Princeps rem propere restituit. Laborantibus Galli subvenerunt, binas in partes distributo agmine, cura Solmensis, ducibusque Ommervilla & Saulio. Et hi protentis hastis congressi, primum prospera fortuna utebantur, jaculatorum auxilio, qui superiores locis, hastatos hostium desuper glandibus vulnerabant. Sed ubi integrum agmen Belgæ & Hiberni militis adversum processit, Helvetios cum Andreanis Solmensis hortatur hostem invaderent. His strenue pugnantibus, utramque Batavorum submittit cohortem, Trajectinam hanc, istam Hollandicam. Postremi omnium Germani manus miscuere. Nam per globos hostem incursare, & quamplurimis catervis prælium committere Mauritio visum, ita ut fessis belli receptus, & recentes manus prælium exciperent, quod & hostem fregit, & ipsum invictum præstitit, quia & spatium suis reparandas ad vires dabat, & hostis incidebat in integros, quoties ut fugientes incautius persequebatur. Cæterum inter colles continuo pugnatum, qua detument, & ulterius, per intervalla resumto impetu. Cum primum pedites concurrere, Ludovicus sex turmis, quas tres alteræ sequebantur, hostilem equitatum invectus disjecit. Quo tempore Gentius (is turmam prætoriam tuebatur) turbatos insecutus, trans hostium copias pervaserat. Tres inde equitum ductores suam quisque manum in Hispanos pedites dirigere. Nec Ludovicus neglexit,

acer

acer in omnem rei gerendæ occaſionem, ſex loricatorum turmas eodem rapere, quibus hoſtem urgeret. Inſignis eo die per multa certamina hujus præcipue virtus fuit, donec coorti Hiſpanorum equites, & undique affuſi, vix decem hominum comitatu ſuos prævectum incluſere, ſed ſua conſtantia & præfectus turmæ, Cloetio nomen, ſubveniens periculo exemit. Interea qui prælio exceſſerant colligi reficique, inſtaurare pugnam, cujus diverſis in locis ut non una facies, ita diſpar fortuna. Horatius propter plana, collium fine, cum ſex centuriis, alibi alius, ut cuique commodum, dimicabant. Vndique pugna ſe moverat, ceu integræ vires & novus utrinque hoſtis concurreret, modo huc, modo illuc inclinante victoria. Inter equitatus non ita diu armis quæſitum. Facile conſtitit Mauritianum præpollere, etiam ducum virtute: nam hoſtibus qui peritiſſimi aberant, Contrera per Hiſpaniam, Landrianus morbo: & jam Hiſpanorum lancearii concitato curſu Neoportum fugam intenderant, illi ſequebantur. Sed reſtabat pedes, pugnabantque adhuc feliciter, inter tumulos certe, quorum faſtigiis detrudebat Mauritianum militem, tormentis etiam, quæ in edito locata, ex propinquo imminens. Tres horas continuatum eſt prælium paribus animis: interea horrendæ ſtrages: multum ſanguinis fuſum, eminus, cominus vulnera & mortes. Iamque remiſerat ardor, corporibus quoque per labores, & quia jejuni plerique, languentibus, ni ſuos Princeps accenderet. Hic turbatos recomponere, & hoſti, ſiqua inſtaret, objicere inſtructas iterum manus, hic excitare ſingulos, ut ingenti animo capeſſerent pugnam. Tandem ſub veſperam equeſtri prælio rem conficere ſtatuit, hac parte virium invictus turmas duas mittit, quæ juxta tormenta in littore conſiſterent, altera Verii erat, alteri præerat Balius. His imperat hoſtem laceſſere, nec ſpes decepit, fore ut initium victoriæ ea ex parte naſceretur. Nam hoſtes, ipſi quoque finem prælio ardentes imponere, recta in eos vehebantur. Sed tanta in eos tormentorum vis detonuit, ut multa clade accepta equorum militumque, deflexerint iter. Per gyros tamen proximis collium interequitantes, & ulterius refugi, in littus redibant, donec proxime machinas iterum evectos Mauritiani maximo impetu fundunt. Submotiſque hoſtium turmis ſtatim cohortes impellunt, quorum duces Sapena & Villarſa vivi in poteſtatem venere. Parte ex altera Principis indefeſſa virtus, præſens 1600.

1600. præsens consilium, ipse denique aspectus, suos, dum vinci non patitur, victores facit. Quod ubi videre Hispani, qui adversus medios dimicabant, quanquam pares aut adhuc validiores, fortuna partium territi, timide instabant: nec illos communia præliorum modo, sed plura Mauritii provisu fatigabant, quorum acrior sensus, ubi iris refrigentibus pavor irrepsit. Nam & Sole adverso usi fuerant, & ventus major æstivo fumos sabulumque in ora volvendo prospectum ademerat: laboraverant quidem id cœli benificium intervertere, sed imminens undique Mauritius versare aciem non permiserat. Tormentorum quoque dispar usus; Mauritiani adeo nullum tempus omiserant, ut durante prælio tricies disploserint singula: tum quæ in edito erant asseribus substratis certius, ut ex solido, vulnerabant. Hosti non eadem ratio, machinæque nullo munimine suffultæ, impetu & mole residebant, ad ultimum cedentibus arenis hauriebantur. Præter consilium fors quoque Nassavianos adjuverat, correpto flammis hostili pulvere, quo tormenta incitantur, & clamata ante tempus victoria veram dedit. Dux Albertus, dum spes superfuit, totam per aciem obequitans ferebatur, cum Diestanis & in hostem processerat, intecto vultu, quo notius exemplum foret, atque ita factum, ut hastæ cuspide a Germano milite auris perstringeretur. Fuit & qui frænum ipsius arriperet, sed perfossus statim, egregia defensantium fide. Tandem, suspecta jam prælii fortuna, excessit acie. Credibile est capi potuisse, si qui tum Ostendæ erat miles ex oppido in fugientem erupisset; aut qui ad Leffingam ponti servando missi, ausi fuissent subsistere: sed pars ex matutina clade profuga, præteriti memor, futuri anxia torpebat. Equus tamen conspicuo candore, quo vectus Archidux (sed fessum mutaverat) præda factus. Dilapso duce, qui æquo hactenus Marte pugnaverant, pedem omnes referre, urgentibus præbere terga, tum inde effusi fugere; præter Germanos quater mille, qui servatis ordinibus cedebant. Nec cunctati victores per stagnantia & locorum invia dispersos sequi. Sed Princeps post actas Deo gratias, jam sero diei lectas ex acie cohortes & turmas subduxit, præsidium in omnes belli casus: ipse in loco prælii cum primoribus captivorum, cœnam noctemque sumpsit, solo victoriæ munimento. Iacebant disjecta circum arma, laceri artus, cruentum littus & colles, novique corporum tumuli. Sunt qui peccatum in

Albertus acie excedit.

Mauritius victoria potitur.

eo

eo velint, quod non statim reliquias hostium prosecutus sit calente victoria. Sed clades ante accepta, miles post longum prælium etiam inedia fatiscens, pars magna saucii, captivorum turba, nox atra imminens, incertæ per fossas ac voragines viæ, & castella interjacentia, deterruere. Clara tamen laus parta, nec facile multis retro annis parem inveneris. Veterum curiosi annotabant, ferme tribus ante sæculis Albertum Austriacum Adolpho Nassavio congressum vitam imperiumque rapuisse, eademque nunc die, quæ est postridie sextiles Calendas, mutata domuum fata. Cecidere in ipsa acie hostium tria ferme millia, latissima Diestanorum strage, & qua fugerant, obductæ cadaveribus viæ ac paludes. Sed & e victore exercitu mille ferme desiderati, præter quos Ernestus amiserat: maxima pars Angli, quorum promtissima fuerat virtus, cujus gentis centuriones octo in pugna occubuerant, cæteri omnes vulnerati extra duos. Venere in potestatem machinæ, & signa amplius centum, captivi multi & insignes: ipse Mendosa dubio adhuc prælio, cum dejectus equo jaceret captus & sepositus: magna pro eo Mauritii cura, per miserationem communis sortis & memoriam affinitatis. Nam Henricus Nassavius per Hispaniam olim præpotens ex ea domo conjugem sibi sumserat. Sapena ex vulnere occidit, laudata multum Mauritii providentia. Pueri nobiles e domo Archiducis statim & sine pretio remissi. At legati Ordinum Ostendæ clausi non alium unquam diem tam sollicitum egere: primum qui ex deditis Alberto castellis, tum qui ex clade mane accepta profugerant, multum intulerant terrorem: postquam in conspectu utraque acies, ut huc aut illuc fortuna inclinaverat, ita nutantem sibi Rempublicam aspicere videbantur. Versi nunc ad preces, nunc ad reputandas bellorum vices, & ut quisque audacium consiliorum impulsor fuerat, ita maxime periculo commoveri. At postquam eos exitus absolvit, & insequenti luce coram ipse Princeps incessit cum captivis & omni victoriæ apparatu, tum vero læti vultus, festa gratulatio. Viderant illum sæpe victorem, sæpe magna meritum: sed ejus præcipue temporis augusta species erat, qua tot capitum & patriæ salus, tantique triumphi decora ipsi secundum Deum immortalem accepta ferebantur. At aulici, serendis odiis callidum genus, ab hoc maxime tempore cœpere procerum auctoritate potissimos Principis iræ, vulgi sermonibus objicere, tan-

1600.

Cæsorum numerus.

Mendosa captivus.

Sapena ex vulnere occidit.

Legatorum Ordinum durante prælio sollicitudo.

Aulici inter Proceres, Principem, ac plebem odia serunt.

1600. tanquam qui tuta inter consilia fortes, sua causa tot armatos & ipsum ducem in tanta pericula induissent. Tres primi post prælium dies, magnum utrinque ad res momentum, deliberando insumti, dum pars Aldenburgum recipere monet, qua iter in Flandriæ intima patebat, pars Neoporti ad obsidium redire. Simul sævum ventis ac imbribus cœlum & ad quævis agenda incommodum morabatur, milites quoque vix parati obsequio, cognitis tum demum quæ subierant periculis pavidi, aut victoria efferati. Inter ipsos rixæ & vulnera ob captivos, quos alii juris reverentia, aut, ne pretium sibi periret, servatos student, alii infensi ob amissos socios, præcipue Scoti, & similia hostium facinora obtendentes, nullo respectu rectorum prohibentium, palam trucidant. At Albertus interim, recollecto contra cladem animo, Aldenburgum aliaque castella firmare præsidiis, nec procul Brugis novum parare exercitum, ex his qui prælio superfuerant, aut ex finibus undique accibantur. Neoportum quoque nonnulli profugerant, & postquam huc venerat Mauritius, perficere obsidium durante cœli inclementia vetabatur. Quo tempore quingenti primum, inde bis mille alii Barlota duce penetrarunt, adeo defendendis mœnibus pares, ut sæpius, nec improspere, erumperent. Queis Mauritius visis, duodecimo postquam accesserat die abducit exercitum, & unum e castellis Ostendæ imminentibus, inter prata se efferens, cui ab Isabella nomen, cingere aggreditur, pari difficultate. Huc quoque se Claudius Barlota transtulerat, bonamque & extremam navavit operam, trajectus globo vir nobilis audaciæ, Lotharingus ortu, curandis olim vulneribus vitam toleraverat: mox per facinus haud honestum conciliatus Mansfeldio ferebatur, dictus uxorem ejus sustulisse: sed nactus honores, ita se gesserat, ut mereri majora semper judicaretur, quo mors ejus nec luctu apud ducem, nec apud ipsius novitati invidentes gaudio caruit. Mauritius, spe in Flandria bellandi per locorum difficultates, & reparatas hosti copias præcisa, tandem Ostenda vela facit, gravi ex prælio fructum nullum præter gloriam deportans. Ante abitum, Alberti castellum jussum dirui; sed mox hostis reparavit. Provectæ jam classis postrema Spinolanæ naves silente forte cœlo ausæ lacessere: sed, coortis subito ventis, vix se remigio eripuere, insequente classe, donec vada dirimerent. Ludovici per Brabantiam conatus aliquot evanuere:

Princeps ad Neoporti obsidium reversus abducit exercitum.

Frustra quoque Isabellæ castellum tentat. Barlota occiditur.

Mauritius Ostenda vela facit.

& quod reliquum anni, ferme adhuc medii, per otium transiit, 1600.
partitis inter se hostibus, his felicis prælii, illis servatæ Flandriæ non spernendum decus. Dum Flandria bello fervet, Bruxellæ conventus agebatur, quem jam ante Albertus, more veteri, sed pridem omisso, e cunctis suarum nationum ordinibus advocaverat: persuasus ab his, queis nota Belgarum ingenia, mores & verba civilia induere, & specie poscendi consilium pecunias impetrare. Dixerat miserari se mala quibus populi premerentur, nec velle aucta dissimulando, & si pace remedium quæreretur, obvium sese, sin hostium pertinacia obsisteret, non tamen desperandum in causa meliore. Pro se Hispaniæ opes, unde ducenta quinquaginta scutatorum millia quot mensibus in bellum sponderentur. Sed ut restitueretur disciplina, miles sine injuria ageret, æquum Belgas ipsos anniti, repertis stipendiis, queis præsidia alerentur. Et quando principalis patrimonii reditus jam olim bellis Gallicis oppignorati, dandum sibi regiæque conjugi, unde generis, unde imperii dignitatem sustinerent. Dum cætera consultantur, prærogata interim pecunia, qua occurreretur seditioni latius indies serpenti, & Diestanis plerisque mox prælio absumtis, cum Hamontiano cœptum transigi. Sed Belgici Ordines per hanc occasionem altius se Reipublicæ immiscentes, quæ Hispani auxilii fides, quid præsidia, quid bellum terra marique deposceret, scrutari: præcipue paci insistere: multa Batavis haud immerito suspecta, arces Belgicas & munerum prima penes externos, contra leges; jam quod iis ipsis tabulis, quibus Belgica transcriberetur, necessitas imposita religioni; clausæ Indiæ, & principes ipsi clientium in morem addicti regno Hispaniæ; partim ut gravia, partim ut iniqua incusari. Hæc si rex Philippus demeret, veniaque Principum sibi liceret cum Batavis inire fœdus, quo major accederet pactis fiducia, sperare se brevi gentes sub unum imperium coalituras. Consentit Archidux ut Ordinum suorum nomine legati ad Fœderatos mitterentur, qui animos prætentarent. Venere Gerardus Hornanus Comes Bassiniaci, Philippus Bentingius, Henricus Codus adsessor Iprensis, post Neoportanam pugnam, quo tempore legati Fœderatorum Flandria egressi Bergis ad Zomam substiterant, rogabant institui conventum, in quo inirentur rationes concordiæ, multa utrinque dicta in odium belli, pro pace & communi Belgarum salute. Ex Fœderatorum parte dictum, nihil sibi gratius quam externa colluvie purgari Bel-

Albertus præteritum sibi Belgarum conventum agit.

Ejus ad impetrandas pecunias verba.

Ordinum responsio.

Legati Archiducis Bergis ad Zomam cum Fœderatis de pace agunt.

1600. gicam, in hanc rem auxilium se polliceri. Si resumerent libertatem, de religione nullum certamen fore. Cæterum non videre, quis exitus colloquio proponeretur: nam cum Hispanis quam pacem haberi posse, qui etiam bello abstinentibus pacem non servarent? At Hispano Archiduces, pudendis Belgico nomini conditionibus, innexos: ipsis Brabantos, Flandros, aliosque Ordines: quam ergo vim habitura pacta cum illis inita, qui sub dominis, sub arcibus, sub infenso milite ducerent alieni juris animam? Illi rursum, pacem quidem se, non defectionem moliri, nec æquum alteros arma retinere, exarmari alteros: sed ratum Principibus fore quicquid inter se Ordines pepigissent. His dictis auditisque Archiducum populi, seponendam rati spem pacis cum Batavo recenter victore, belli onera examinant: & diu certato quantum gens quæque penderet, quia vetus forma Gallicis bellis instituta, ob mutatas provinciarum vires & arma aliis finibus illata, servari non poterat, ubi tandem convenit, in focos aliaque repertis vectigalibus, tricies mille florenos quoque mense pollicentur, velut in annum futurum, sed mansit & in sequentes. Vt præsidiorum quisque apud se stipendia deduceret, ne quicquam cives præbere militi cogerentur, ut pars altera virium & locorum custodes e Belgis essent, quæstura Ordinum arbitrii foret: partim negavit Archidux; partim, spe facta, non præstitit. Offendit multos & Henricus Gusmannus ex Hispania missus cum litteris, quibus Rex Ordines illos adhuc ut suos compellabat. Idem exemplo Hispaniæ inquiri volens in tabulas mercatorum, si cui connexa cum Batavis ratio, aut ad Indicanas societates pecunia submitteretur, obluctante Antverpia frustra fuit. Dunkerkani non alias sævius egere. Mandaverat Albertus ipse Batavos ut commercio, ita piscatu arceri, unde inopia aut seditio sequeretur. Ipsi multis suorum suppliciis asperati, proprias iras addiderant. Ergo imbelle hominum genus (& est plerisque piscatorum ea religio, quæ nefas ducit vim armis propellere) perforata navium alvo, aut ignibus immissis, alios clavis transfixos longo metu sensuque mortis excruciant, tantaque vi mare incesserant, ut naves piscantibus præsidio datas interdum assilirent traherentque. Sed ubi omne Batavorum robur emotum est, capti alii inhumana facinora supplicio expiarunt; aliis notas in latebras suffugium fuit. Ductor ipse Wakenæus, aliquot cum navibus hostem insequentem per Morinum fretum elapsus, Cantabriam attigit, & post

Fœderati pacem, nisi Hispano omni abrogata authoritate, ejectisque externis militibus, fieri posse negant.

Ordines Belgici, desperata cum Fœderatis pace, nova vectigalia repetiunt.

Regis litteris offenduntur.

Dunkerkani in Fœderatorum piscatores sæviunt.

Capti pœnas dant.

1600.

& post actas e littore Armorico prædas, multis mox nautarum penuria absumtis, & ipse interiit morbo, an quia Hispanis fastiditus. Contra Spinolanos remiges, ut omni cœlo certaretur, navis longa, ignotum ante Batavis, Dordrechti struitur, ornata machinis virisque: primum mercede conductis, inde ob facinora damnatis utebatur; quia bello captos eo servitii adigere mos Christianæ pietatis non sinebat. Probatum egregiis successibus consilium: nam strato mari una plures hostium invecta in fugam egit, recepto navigio quod succinctum ferebatur. Brevique eo crevit audacia, ut, paucis lintribus assumtis, & lecta nocte, Batavi remiges inter Brabantiæ Flandriæque castella Scaldim silentio subvecti, ubi sub Antverpiæ mœnia penetrarant, navem tribus surgentem machinarum ordinibus, & minores septem, primum ignoti, inde per vim & propugnantium cædes rapuerint. Excita clamore civitas, in mœnia procurrens, spectavit damnum suum ac dedecus inulta: nam victores securi prædaque onusti abiere, postquam notum carmen, in laudem Wilhelmi Arausionensium principis, non sine affectu civium vetera recordantium tuba occinuerant. Magna spes belli Gallici Batavos sub anni hujus finem impleverat, Henrico in Sabaudum ducente, qui, Hispano susceptis ex sorore ipsius liberis illigatus, nihil nisi illo conscio ausurus credebatur. Causa armorum Salucia in Alpibus regio, Marchionatus titulo, quam ægræ per internos tumultus Galliæ Sabaudus ademerat. Pontifex Romanus pace Verbiniana lectus arbiter trahebat judicium, donec instante Gallo Sabaudus ipse Parisios ad Regem venit, & præcipuis ministrorum clam pretio corruptis, ipsum obsequiis ac promissis mitigabat: quæ ubi ad dictum diem non evenere, Henricus indicit bellum, urbesque & castella Allobrogum vi expugnat: Fontano interim (is dux quondam in Belgica, tunc Mediolanum regebat) magnas cogente copias, quibus bellum Hispano agitari Italia, & omnes circum populi suspicabantur: quippe & insidiæ hinc in Venetorum arces, inde in urbem Mediomatricum erumpebant. Sed arma Alpina pax cita excepit, convento, ut pro Salucia Bressiæ comitatus in Segusianorum finibus, in quo pons Rhodani, Gallo traderetur, addita exceptione, ut Hispano copias in Sequanos Belgicamque trans eum pontem ducere liceret. Rex Henricus, ut regnum, post pacem externam, & intus religionum dissidia æquis legibus coercita, certo hærede stabiliret, a Pontifice

Navis longa Dordrechti struitur.

Batavi sub ipsis Antverpiæ mœnibus hostium naves rapiunt.

Bellum inter Gallum & Sabaudum;

Cito in pacem desinit.

 divor-

1600. divortium ab Margarita Valesia, invisa olim, nec bono rumore, & jam annis infoecunda exorat, conjugemque ducit Mariam Francisci filiam Ethruriæ nuper principis, claram morum, & quæ recentem apud Gallos Medicæi nominis invidiam quietiore ingenio elueret. Idem cum Anglia amicitiam firmaverat novis pactionibus, queis per mare prædonum licentia prædibus datis, & æquis judiciis coerceretur.

Henricus repudiata Margarita Valesia Mariam Mediceam ducit conjugem.

HUGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER DECIMUS.

SUMMARIUM.

Cloetius Cracoviam expugnat. Fœderati in Dunkerkanos animadvertunt. Frustra tentatur Flissinga. Alberti militis seditio. Mauritius Bercam & Mursam in potestatem redigit. Albertus Ostendam obsidet; Fœderati Sylvamducis. Essexii miserabilis exitus. Hibernis rebellantibus frustra auxilium mittit Hispanus. Oliverii Nortii navigatio.

Eparatæ auctæque vires in annum novi sæculi primum gravia ac tarda minabantur: quippe speculabundi duces & alter in alterius consilia defixi diu substitere. Hyems & ver omne inter dolos & prædas exercita, antequam retenta vis belli impetu majore erumperet. Initio statim miles, Brabantus ortu, Iesuitarum vocibus & pecunia emtus, ut Gertrudisbergam falsa captivorum specie hostibus aperiret, ante facinoris exitum deprehenditur. Mox equites Mauritiani haud ita multi agro Limburgico, perrupta arce quadam, prædam & captivos devexere. Ad arcem Cracoviam (quæ in Mursica ditione est, cumque urbe agroque dono ultimæ comitis ad Mauritium pervenerat, sed a Salentino comite Isenborgi ex Parmensis concessione ad id tempus tenebatur) occupandam mittitur Cloetius turmæ præfectus, equitesque trecentos & modicum peditem trans Wachtendoncam rapit. Quo comperto Dulkius, qui Stralam propinquum oppidum jussu Archiducis curabat, pedites plus quadringentos, equites paucos silentio ducens, incautos hostes per tenebras invadit. Iamque ceperat triginta, quosdam trucidaverat, antequam cæteri strepitu exciti se explicuere. Sed per arcta viarum retrogressum, qua campi patescebant, prævectus alia Cloetius incursat; ille, equitatu minor, villa occupata ad deditionem cogitur. Victor, ad

1601.

Cloetius arcem Cracoviam expugnat.

1601. ad quæ missus, properans, fossam arcis, ut indices retulerant, glacie non interrupta perviam invenit, portam vi nitrati pulveris disjicit, præsidium expellit. Cum Hamontiano milite hactenus Albertus pepigerat, ut, relicta interiori sede, Wartam oppidum arcemque acciperent, unde Leodicum ac Iuliacensis ager ad prædam exponebantur, graviter sane expostulantibus vicinis. Sed crebræ legationes & questus leviter transmissa, quia cognitum jam olim lucri genus, seditionis per speciem sumtu alieno bellum alere. Sic Bercæ quoque & Geldræ præsidiis Civii vexabantur, accedebatque oneri immerentium populorum, quod Batavus tantundem ipsis pecuniæ indicebat, quantum alii abstulerant, nihil referre dictans, sponte an viribus diffisi juvarent hostium opes. Audito parari in Hispania classem, & quia Dunkerkani mare liberius usurpabant, major solito vis navium Oceano immissa, nec tamen defuere prædones, qui in conspectu Sceverinæ (is proxime Hagam littoris Hollandici vicus est) exponerent captos, pretiumque acciperent. Sed mox circumventi a navigiis piscatoriis, queis armati homines occultabantur, solito supplicio audaciam piavere. Immissæ & portui Dunkerkanos naves, saxis oppletæ, claudendos ad exitus. Sed, quoties mare abscesserat, scissa oppidanorum securibus ligna rursumque æstu impacti fluctus, cuncta disjecere. At missæ in Angliam mercatorum naves longis Spinolanis præda factæ, postquam bellica, præsidium aliis, diu non sine hostium clade certato, mox igne injecto conflagraverat. Speraverant eædem Flissingam aggredi, intus corruptis, qui urbem incenderent. Sed unius conjuratorum, quem ægrotum forte mors imminens in pœnitentiam verterat, edita apud sacræ rei ministrum confessione, fraus detecta punitaque. Novæ interim in Alberti partibus seditiones: classiarium insesso Scalde tumultuantem Antverpienses parte stipendii mitigavere. Walonibus, qui circa Ostendam castellis impositi ad cædem usque aut vulnera præfectorum sævierant, largius indultum, quia Batavorum promissis mutandam ad fidem trahebantur. Persuasi migrare præsidio Montem Guinoci transiere. Post ista fœderati Ordines instituta in caminos pensione, & ex Anglia milite, e Gallia insuper pecuniis adjuti, Flandricam rursus expeditionem animo agitabant. Sed cum in celeritate spes esset omnis, ideoque prius necesse hostem inde avertere, placuit ultimis finibus osten-

Hispani pariter ac Batavi vicinis pecuniam extorquent.

In Dunkerkanos Fœderati animadvertunt.

Flissinga frustra insidiis struuntur.

Militis Alberti seditio.

Fœderati Flandricam expeditionem iterum agitant.

ostentare bellum. Præmisso igitur milite Mauritius, obtentu nuptiarum, quas Ludovicus Nassavius cum vidua comitis Broukii faciebat, Arnhemum venit: nec moratus, centuriis ultra centum, turmis triginta Bercam properat, quam tum tenebat Archiducis jussu Hieronymus Lopes. Milites illi Walones, Itali, Germani, nautici ad tria ferme millia: victus satis, machinæ sex & triginta, munimenta mediocriter aucta, ex quo Mendosa peste adjutus oppidum ceperat. Dumque Mauritius sueta prudentia adversus vim externam se præmunit, Ludovicus Bernardus Avila non imperitus alias, tum Bommeliano nuper exemplo doctior, extra fossam opera excitat; locumque pascuis comprehendit, queis pecora pascerent, quia sale servandas ad carnes destituebatur; naves suas corrumpit ipse, ne hosti cederent. At Princeps classem, quam adduxerat, partim Rheno Coloniam usque disponit, partim juxta se considere imperat. Insulam, quæ propter oppidum amne circumluitur, castello modico instructam, primos ad ictus machinarum desertam & opere amplius firmat, & cum ripa utraque pontibus jungit. Tum dispositis, quacunque spes adeundi erat, stationibus, castra tribus partibus locat: uni ipse præsidens locis editioribus secundum oppidum, superiora ripæ Ernesto Nassavio, media Tribuno Gistello attribuit; ac duobus maxime locis fossiones contramunimenta extra oppidum prominentia intendi imperat, validis circum custodiis, quia crebris eruptionibus opera turbabantur. Primus impetus ad Casseliensem viam mille aut ultra hominum fuit, hunc Galli retudere, quorum ductor Castilionæus juvenis fortiter dimicans honestum vulnus retulit. Nec territi tamem obsessi quo minus & ex eadem parte, & qua Xantemum itur, sæpius irruerent, non sine aliqua clade ut improvisi proruperant, sed repressi statim accurrentibus e propinquo subsidiis. Quæ dum fiunt, perlatus nuntius Ostendam ab Alberto obsideri, non parum attulit difficultatis: nam cœpto cedere indecorum, at perduci contra opera tam valido intus præsidio, & servari aditus, palustribus circum ac fallacibus campis, sine magnis copiis non poterant. Rursum Verius, quem Ostendæ imperio destinaverant, abnuebat onus, ni viginti Anglorum centurias, magnum robur exercitus, secum abduceret, quod concessum; & exspectans supplementa Princeps instabat operi. Interim obsessi victus sibi modum præscribere: nuntiis & sublatis e specula ignibus

1601.

Mauritius Bercam obsidet.

 auxilia

1601. auxilia implorare: nuntii intercepti. Geldræ ex oppido significatione ignium spes monstrabatur. Miserat sane Archidux solvendo Herenbergensem obsidio, non modicis cum copiis; & carri vicinorum in hoc retenti. Sed mutatum consilium, seu quia castra impervia, eximia ducis arte; seu quia ex usu attinere illic hostilem exercitum, quo segnius Ostendæ subveniretur. Vbi inferni meatus sub valli extra jacentes partem successerant, jactu globorum & ostentata acie, velut facturus impetum, Mauritius obsessos prolicit, quos frequentes coactos defossi pulveris violentia diripuit: parati, qui ruinas occuparent, locum tenuere, quamvis hostis non multo post regressus acriter incumberet. Brevi cætera circum munimenta simili arte, aut per vim capta, pars metu deserta, statimque ad Casseliensem portam directæ trans fossam vineæ sub ipsum oppidi aggerem perrepserant, quod timentes obsessi, & quia sauciis compluribus medicamina non suppetebant, ad conditiones venere, eo maturius, ut perfugis, qui multi inerant, salutem & honestum cæteris exitum paciscerentur. Læta imprimis populo Transisalano ista accessio, qui tributa, hosti hactenus pensitata excursionum metu, statim abnuere, jussis armari, & ad signa concurrere, agrestibus. Medio mense Iunio cœpta obsidio Iulii fine exitum habuit, cum jam Ostenda vicesimo & quinto die Hispanorum viribus tentaretur. Sed antequam omni cum exercitu descenderet Princeps, Mursam oppidum, donatum sibi, ut ante diximus, in potestatem redegit, dejecto imbelli milite, quem Cliviæ dux imposuerat, feudi per hæredum internecionem ad se reversi nomine, ditionem vindicans. Sed ipse contra multis facinoribus patroni jura violasse arguebatur. Ostenda, cujus nunc obsidium multis a sæculis clarissimum ac proprium velut bellum memorabo, inter Clusam & Neoportum piscatoribus lecta sedes, jam olim Flandrici littoris partem exiguam occupavit. Porta palisque vallari cœpta, quo primum tempore civilis belli initia, & multus mari prædo cuncta terrore oppleverant. Postquam Gandavensi pace opes Ordinum invaluere, accessit fœderi, constanterque adhæsit, & mox Parmensis, capto Neoporto ac Dunkerka, terribilis illic obsidii irritus, dein Lamota irrupta jam parte oppidi pulsus, famam addidere, & curam muniendi, quæ aucta ex quo Clusa amissa, & præter Ostendam nihil oræ Flandricæ reliquum. Frons oppidi in Septentrionem prominens aperto Oceano pulsatur. Lævo, quod

Berca deditur; *Et Mursa.* *Ostenda descriptio.*

in

in occidentem vergit, latere rivus Ipperleda, mari quondam illabens, portum efficiebat: ſed qui, ut Flandriæ cæteri, recedente æſtu navium eſſet impatiens; nunc rivum opera abſcidere, portus manet. Quæ pars orientem aſpicit, arenoſis quondam collibus inæqualis, mox in planum deducta eſt, ne propinqua faſtigia hoſtem attollerent. Ita remotis quæ obſtiterant, proximam mœnibus planitiem irrupit mare, patente in centum pedes æſtuario, cui cedentibus ſemper arenis aucta profunditas: ubi æſtus adjuvit, immenſus gurges; ubi deſtituit, duarum haſtarum longitudine aquæ ſuperant: vadoſiore tantum in ipſis faucibus limine. Quicquid retro terrarum in auſtrum porrigitur, crebris foſſis interſciſſum, mare inundat, quo æſtuante mille paſſuum ſpatio & ultra ſæpe mergitur ſolum. Tantis naturæ præſidiis acceſſere munimenta, rudia quondam, ſed in artis modum, quantum locus ferebat, jam tum cœpta excoli, cum Caleto Hulſtaque victor rediens Albertus obſidium minabatur in hæc usque tempora dilatum. Vetus oppidum quod dicitur, nunc nihil niſi inane aquarum terræque ſpatium, mare aſpiciens, extra Oſtendæ vallum propriis quinque molibus littus impleverat. Hinc foſſa novum oppidum circumluens, ſeptis aquarum modum diſpenſantibus, bina & hic mœnia dividit, interiora octo propugnaculis excurrunt, quibus exteriora totidem aliis reſpondent; qua flumina prælabebantur, levior ſtructura, a tergo ſolidum opus, & nova foſſa intercedente velut triplex vallum. Hic oppidi ambitus, horæ circiter dimidiæ iter. Vltra, propriæ ſejunctæque munitiones, & quæ, ſi neceſſitas urgeret, desererentur ſine labe oppidi: una palis præſepta trans æſtuarium fine dextri lateris: aliæ per campos tergo mœnium adhærentes, aut modico ſpatio & voraginum interventu avulſos. Flandri pertæſi excurſuum, queis omnis late ager exhauriebatur, & experti ſeptendecim caſtellorum, quibus tum clauſa Oſtenda, ſumtus ſine fine, licentiam militis gravem, & parem prope hoſtili, & nuper cœpta ſeditione ſuſpectam fidem, urgent Archiducem, ne diutius clariſſimam imperii ſui provinciam unica parte inutilem pateretur. Nec deerant diſſuaſores, qui tantis oppidi munimentis, & patente Oceano, non obſidium, ſed inutilem exercitus moram ominarentur. Sed vicit ſpes, & promiſſa a Flandris vis ingens pecuniæ, & hærente ad Bercam hoſte non ſpernenda occaſio: præſertim cum & ex Italia Hiſpaniaque novæ cohortes adveniſſent, Trivultio Bracca- 1601.

1601. montioque ducentibus. Quinta igitur Iulii die Fridericus Herenbergensis dextra oppidi, mox Hieronymus Montiregius læva assidet, e propinquo primum, sed ictus tormentorum coegit longius metari. Carolus Notius oppidum tum curabat, sufficiente victu & omni belli paratu, centuriisque viginti & una: quibus accessit primum ad obsidii nuntium missa cum Vchtenbroukio cohors, statimque virtus præsidii apparuit, valida eruptione, qua cæsi primores, quos inter Montiregius, & e vulgo supra quingentos. Postquam Franciscus Verius summo cum imperio in oppidum venit, cum suæ gentis milite, cujus numerum novi ex Anglia delectus augebant, statim e re visum, quicquid extra oppidum munitio occupaverat, firmare custodiis & longius proferre castella, quorum unum recens adhuc, & quadraginta militibus servatum hostis irrupit. Cæterum a posteris oppidi partibus repulsus obsessor lævo maxime lateri imminebat. Stagnantibus locis aggerem struxit nova arte, cujus laus ipsi debita, cum pleraque alia nuper reperta Mauritii Batavorumque ingenio inceperint. Fasces longos in pedes viginti ambitu paulo majore, quo firmius ipso pondere aquis obsisterent, insertosque his lateres religabant. Farcimina dicebantur: his sensim promotis, & vi machinarum superposita portus veteris usum navibus eripuit. Sed ex æstuario, quod altera parte fluere diximus, perfosso littore diductus alveus, statimque mœnium sinu exceptus, melior ac certior deinde portus fuit. Huc ingredi, hinc exire centenæ sæpe naves, efferre saucios, portare tormenta, ligna, victum, & quæ contra cœli injurias aut metum morborum desiderabantur. Nec contra hostium, quanquam editioribus e locis, jactus longinqui & incerti quicquam valuere, tam raro periculo, ut ingens hominum multitudo sola spectandi cupidine advectaretur. Externorum procerum dux Holsatiæ, Dani regis frater, & ex Anglia Northumbriæ comes, omnibus belli artibus strepentem locum mirabundi inspexere. Igitur omissis globorum minis, arenarum sacci ac lapides opplendo gurgiti immittebantur, frustra, prævalente aquarum rapacitate. Vbi præcludendi commeatus spes nulla, versas in occidentem urbis munitiones Catricius illa ex parte imperans admotu operum telorumque impetebat. Harum munitionum tres contiguæ Histrix, Orcifauces & Sabuletum castrensibus vocabulis dicebantur. Sabuletum oppido in vetere pars quondam collium, quos mari arena accumu-

Albertus Ostendam obsidet.

Verius oppido præficitur.

Obsidii historia.

lat, æquatis cæteris, unus tumulus eminebat, quem propugnacula duo, alterum alteri superadditum, coronabant: aliaque operum circa, quia oppidi quod minus firmum inde propugnabatur. Huc tot adacti ab hostibus globi, ut collis totus ferro rigeret, nec tamen immenso sumtui par fructus fuit: nam dejecta facile reparabantur, & mortuis aut vulneratis succedebant recentes. Inter eos, quos jactus absumserat, juvenis Castilionæus fuit, Gallorum tribunus, egregii ducis Coloniaci nepos, nec ipse ab avita virtute degenerans. Ipsum quoque Verium, curando vulneri egressum oppido, Zelandia refovit & remisit. Nec talium malorum immunis obsessor: sed paucos intra dies Catricius & Bracomontius tribuni cecidere. Per oppidum, quo minus globi & ignita jacula timerentur, aggesta parietum in morem densa passim humus. Sed ne maritimum vallum hostis oppugnaret, propinquis jam fossionibus, major metus. Itaque agger arcendo structus mari disjicitur, ancipiti consilio; sed eventus contra Hispanos fuit, quorum fossiones vimineæque turres, ubi venti fluctus impulerant, longe mersabantur, coactis custodibus in tribunalia refugere, quæ ferendis machinis juxta extulerant. Sic admissum mare Ostendam insulæ in speciem circumdabat: oppido quoque interdum nocens, sed palis, saxis, & omni maritimarum gentium ingenio vis summa undarum in hostem dispellebatur. Quatuor menses abiere inter prosperas eruptiones, & contra mœnibus assultantium inanes impetus, crebraque transfugia, & captivos qui vanis rumoribus partes utrasque implebant. Detectus & proditor, qui bellici pulveris incendium hosti promiserat. Ipse Albertus interdum & Isabella, tardi laboris inspectores aderant, alacri milite ducibusque in principum conspectu, alii farcimina plura vasum in morem orbibus connectere, & his quo liberet provolutis solidare humentia, nova castella veteribus addere: pars longe dissidentia operum aut viarum connexu jungere: fossam moliri quo cuncta facilius Brugis adventarent. At fœderati Ordines spe invadendæ Flandriæ amissa, post Bercam captam, pertæsi erogationum & Ostendæ primum intenti, æstatem multumque autumni nihil ipsi molientes transmisere. Vbi trahi obsidium, nec tam periculum Ostendæ quam sumtus immanes verebantur, propositum hostem detrahere, aut si perstaret, neglectas in partes incumbere. Diuque dubitato, quis locus facilem victoriam, nec sine magno usu, daret, 1601.

Silva-

1601\. *Fœderati interim Silvamducis frustra obsident.*

Silvaducis placuit, post discidium a fœdere nunquam aperto bello tentata. Nec præsidium tunc aliud, quam centuriæ duæ, turmæ totidem, quibus Antonius Grobbendonkius imperabat; sollicita semper civitate, ne miles prævalesceret. At cives ipsos haud sane intrepidos magistratus ac sacerdotes, quorum ingens copia est, certatim inflammabant, hi ne sueta sacra arasque & simulachra & Divos faventes desererent, ac pollui paterentur: illi majorum facta recitando, quorum virtus Geldros toties a Brabantico limite repulisset, addebantque suum ipsi exemplum. Nam & per noctem lumina disposuere, & edicto cavere ne eorum, quibus vivitur, pretia increscerent, & ne suetis ante fores indiciis mortes noscerentur. Aggerem quoque excitarunt, qui Fuchtensem nomine portam prætegeret. Hac parte Mauritius castra fixerat, adversa Wilhelmus & Ernestus consederat, utrinque via depressioribus campis eminens facile ad oppidum fossores perducebat. Ea commoditas & urbis non alia quam sueta olim munimenta, spem brevis accessus dabant, cum alioqui mense Novembri tam propinqua hyeme cœptus labos terrere posset, & in ampla urbis spatia non pares obsidentium copiæ, centuriæ tres supra septuaginta, turmæ triginta circiter: quippe Ostenda justos poscente exercitus. Sed nec eruptionum metus a cive, sua tueri satis habente, nec sueto talium, & circumfusa planities late madens, positis castellis claudebatur. Repertum & amnes rivosque juxta fluentes objectu molium supra ripas attollere, quo magis stagnarent adjacentia. Sed non ita id maturatum, quin bis in oppidum miles penetraret. Quippe ab Alberto missus, ad Brabantorum preces, in loca proxima Fridericus Herenbergensis cum pedite & non invalida equitum manu, sparso rumore, paratisque omnibus velut Helmundum vicum muniret, primum trecentos ferme, mox ad mille oppido inserit, ignaro diu obsessore, &, ubi sero cognoverat, paucis postremo ex agmine captis cæsisque. Adversus incendia, quæ a globis ignitis timebantur, vulgi rectorumque oppidi magna sedulitas: tabulata arena sternere, aheno tela excipere, cunctaque restinguendæ flammæ parata habere. Accesserat Archiducum nomine pollicitatio, privata damna ex publico reparatum iri. Vrgebat interim opera Mauritius, queis ad fossam mœnium perductis, vineæ tantum & quæ urbibus ultima restabant. Spem non longinquam gelu interscidit, exspectato maturius intensiusque,

siusque, concreto quicquid aquarum campis incubuerat, rigentibus quoque fluminibus, nec commeatus æque faciles, & laxior hosti in oppidum via: tantumque frigus, ut excubiæ non sine pernitie militum agitarentur. Vigesimo septimo die solvitur obsidio, dolente Mauritio ac respectante sæpius an cœlum mitesceret. Sed impellebant abitum maxime Herenbergensis copiæ, quibus & ille se junxerat miles, quem post secessionem Wartam in oppidum translatum memoravi, pariterque tum Diestæ constiterant. Neque tam castris metuebatur egregio opere vallatis, quam ne gelatis amnibus nudum Hollandiæ latus incursaretur. Impedimenta, navium sublato usu, quatenus potuere Heusdam præmissa curribus, incensa cætera. Munitiones, ut fuerant, relictæ, periti ducis ac gnavi militis egregium specimen. Cætero autumni hyemisque leviter excursum. Batavis Transrhenanam ripam, quæ contra Coloniam est, obtentu eorum, quæ mortuæ nuper comiti Mursensi debebantur, raptantibus: & Bellijocoso Archiducum jussu populante quod Brabantiæ sub Fœderatis positum tributa defugiebat. Stabat adhuc circa Ostendam bellum: & alter obsidentibus atque obsessis labor, hybernum mare, nunc hæc, nunc illa opera quatiens. Accedebant morbi cœlo soloque juxta humentibus, quorum intolerans imprimis natio Angli deficere indies, aut discessum in patriam Verium orare, per quæ imminutus defensorum numerus, ita ut septem millium vix tria restarent, Archiducem non latuit, qui cum nec immersis navibus, nec ullo lignorum lapidumque aggestu æstuarium videret præcludi posse, nec eo continuari opera, simul & mari & machinis hostium prementibus, ad manus rem perducere statuit. Primumque, tentandis viribus, delectos militum octingentos, prætexta littore mœnia assilire noctu jubet, quod exsecuti fortiter; palosque & mari objecta late incendio depascebant. Sed mox æstus recurrens coegit abscedere, relictis suorum haud paucis, quos e proximo machinæ laceraverant. Placuit tamen, acceptis in castra supplementis, oppidum, tum qua retro in campos exit, tum qua mare prospectat, gemino ex latere adoriri; Histricique & Sabuleto, præcipuis illic munimentis, vi tota incumbere. Gnarum id Verio, captivi indicio, qui suorum paucitati metuens, nullo ducum aliorum, sed unius suo usus consilio, plerisque nescientibus, breves cum hoste inducias facit, & injecta spe 1601.

dedi-

1601. deditionis, obsides dat atque accipit. Sed orto hinc militum tumultu, Rossemianorum maxime, qui ne hosti infenso proderentur imprimis metuebant, coactus Verius obsides Archiducis dimittere, causamque aperire centurionibus. Ea fuit, ut, colloquii specie in spem auxiliorum adventantium, periculi tempora extraheret. Quo intellecto, visum omnibus, quo obsidum ad hostes missorum saluti consuleretur, clarissimos hostium in oppidum allicere, cum quibus actum lente, insuetis & iniquis postulationibus, inter quas fuit, ut exeunti militi Archidux magnam vim pecuniæ numeraret. Interim e Zelandia quinque centurias ventus secundus in oppidum detulit, edixitque legatis & Archiduci Verius, pressum se necessitate, venisse ad pactiones: nunc cum auxilia advenissent, salva sacramenti fide non esse ut ultra procederet. Sperare se tamen, si quando Archiducis viribus ad extrema urgeretur, clementiam magnanimi principis sibi non defuturam. Commovit Archiducem ea contumelia, quippe Flandria omnis velut ad certum spectaculum potiundæ urbis concurrerat, & jam didita fama propinquis regnis vagabatur. Nec Ordinibus satis excusata fraus per se indecora, ad hoc periculosa magis quam necessaria. Externi hoc anno casus non leve momentum ad res Batavas attulere, quippe in Anglia Essexius, pacis cum Hispano maximus adversator, cum custodiæ exemtus, regia arceretur, & ille quondam gratiosus, suffultus clientelis, armatus legionibus, nunc sine decore, sine imperio vitam aulamve pati non posset, varia versans consilia, invaderet, an e longinquo bellum minaretur, inimicis cuncta rimantibus, a Regina, cujus animum super veteres offensas forma quoque ipsius spreta in iram accenderat, dicendam ad causam vocatur. Intellecto periculo, quod e præsentibus pessimum erat secutus, nec de modestia nec de audacia satis sumsit. Sed domi suæ detentis senatoribus, Regina quos miserat, ipse cum modica manu Londinum properans, dum amicos illic plebemque sollicitat, a feciali publico prævenitur, qui Reginæ jussu, ni confestim pareat, perduellionis crimen ipsi denuntiat; qua voce perculsa plebs, sibi timens, alieni curam facile exuit. Portæ clausæ, domus obsessa, ipse consilii inops dedit sese, & in carcerem ducitur, comite Suthamtono. Datis judicibus, auditus publice, multa in inimicos dixit, præcipue in Cæcilium, quem hoc inter cætera crimine premebat, quod pacem

Essexii miserabilis in Anglia exitus.

cem

1601.

cem cum Hispano promoveret: illos se ultum esse, nunquam mutata in Reginam fide. Suspensa diu omnium exspectatione, ecquid Reginæ clementia & veteres affectus possent, an facinoris magnitudo, & suspecta dudum popularitas, validique inimici veniam præcluderent? Damnatus tandem securi feritur, magnis circa suprema & pietatis & pœnitentiæ indiciis: capite prostrato, sectatores supplicio additi. At in Hispania structa classis late terrorem sparserat: pars in hostilem Africæ oram directa & tempestatibus repulsa est: pars Hibernis rebellantibus egregium auxilium milites sex mille, duce Iohanne Aquila tulit; is superbo edicto præferens, venisse se ad Hiberniam e dæmonis faucibus liberandam, in austrinam insulæ regionem, ubi Quinsala oppidum, appulit: magnasque Hibernorum copias frustra exspectans, a Montijocio Anglorum nomine provinciam regente obsidio clauditur. Tentavit quidem perrumpere Tironus rebellium Princeps, per gelatas paludes justum agmen trahens. Sed clade accepta in latebras rediit. Aquila cum hoste pactus dedito oppido, & quicquid Hiberniæ Hispani tenebant, Anglorum navibus militem in Hispaniam reportavit. Neque multo post infelix Hispanorum in Cæsaream Mauritaniæ urbem, (Algeriam nunc vulgo vocant, Arabica, sed ea quoque corrupta voce) expeditio ad exhauriendæ pecuniæ causas accessit. Longinquas ad navigationes crescebat Batavis audacia: quippe & fretum, quod Magellanicum a repertore dicitur, Draconi & Canvendisso Anglis emensum postea, quartus eorum, quos fama excepit, Oliverius Nortius Roterodamensis penetraverat: nec sine magnis difficultatibus, inter Americæ fines & ignotum adhuc orbem, longis anfractibus arctatum mare vix eluctatus, Australem qui dicitur Oceanum, eique obtentum Chiliorum littus magnitudinis incognitæ ferens corpora, inventis ibi quoque Hispanorum hostibus, inde reflexo cursu Borneonem insulam devenerat. Bonæque spei promontorium prævectus, circumnavigato omni terrarum ambitu, non quidem opes ullas, sed clarum patriæ decus, & non audita ante locorum nomina domum retulit. Alias vero naves idem iter aggressas, cum nec hominum nec victus haberent satis, disjectas partim Hispani, partim barbari rapuere. Capti fœde cruciati, atque enecti; quæ ut in barbaris inscitia, ita in Hispanis barbaries erat. Sub hoc tempus Batavos, dum cuncta rumorum adversus Phi-

Hispanus Aquila incassum Hibernis rebellantibus auxilium fert.

Oliverii Nortii navigatio.

1601. Philippum colligunt, in spem aliquam erexerat dictus vivere Sebastianus Lusitaniæ quondam rex, reperto homine qui similes corpore notas præferens, & multa haud publicæ notitiæ edoctus a Lusitanorum callidissimis, cæterorum ejusdem gentis credulitati illusit, donec ab Ethrusco duce Hispano traditus, audaciam & pessimi exempli astum, traductus per populos, dein navali servitio addictus, morte postremum expiavit.

HVGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER UNDECIMUS.

SUMMARIUM.

Ostendani obsidii continuatio. Mauritius in hostem ducit; Mendosa & Spinola ei obviam eunt. Graviam obsidet & expugnat. Hispani militis seditio. Mendosa in Hispaniam abit. Batavi octo turmas hostiles circumveniunt. Longa Spinolae naves comburuntur. Batavi in India Hispanorum classem fugant. Lusitani Achemi regem in Batavorum necem impellunt. Indorum ad Batavos legati. Rex Ternatae aliique Indorum reges in partes Foederatorum transeunt. Societatis Indiae Orientalis apud Batavos initium. Birenii supplicium. Novi in Frisia Orientali motus.

AD Ostendam, longe adhuc spes obsidenti. Sed accensus Verii facto Archidux, siquid contra spem posset virtus suorum statuit experiri, gravique machinarum impetu, ex tumulo in id excitato, percussis diu munimentis, qua vetus oppidum, portusque vetus, ubi non parvam operum labem factam intelligit, nono Ianuarii sub vesperam refluo mari assiliri urbem undique, illic praecipue oppugnare jubet. Ducenti duobus sub centurionibus milites propugnaculum, cui Sabuletum nomen, recta impetere jussi: totidem alii parati qui laevum molis latus, atque iterum alii, qui praeductam loricam incurrerent. Hos sequebatur cum quadringentis Durangus Hispanorum tribunus, cui mandatum locis occupatis praesidium statim imponere, victu in hoc instructus, nitratoque pulvere, & quae struendis munitionibus solita. Contra Histricem ducenti destinabantur, qui invaderent, qui munirent totidem, sub Gambalota Italorum duce pene trecenti; & sub Augustino Mexia quadringenti, laborantibus suis commune subsidium. Deinde in cuneos divisus omnis exercitus, non defuturus qua vocaret

1602. Obsidii Ostendani continuatio.

 occa-

1602. occasio. Buquoio suum latus obtigerat, qua frons oppidi in orientem flectitur. Ad Sabuletum crudele prælium, quia monitus a transfuga Verius tormenta, & cuncta in perniciem hostium reperta, illac maxime intenderat, accensis passim ignibus, quo oppugnantium facta clare noscerentur. Rescissa palorum sepe jam scalæ admovebantur; infraque hastis Hispanorum & prævalentibus Anglorum gladiis pugna incaluerat, cum Verius, septa aquarum duo aperit, portumque veterem, cujus per vada transeundum erat hostibus, late inundat: qua vi non modo nitratus pulvis corrupit, quem miles ferebat, sed multos in mare propulsos fluctus sorbsere: nec sequentibus auxiliis, ipsi, qui jam manus miscuerant, coacti retro cedere, duplici clade, quem tela hostium & aquarum impetus inferebant. Buquoius sibi jussa serius exsecutus est, minusque perstitit, quia inter moras crescens iterum mare æstuarium, qua ipsi via, impleverat. Tergo oppidi projecta, atque alibi levia operum, assultante hoste neglexit Verius, gnarus diducendis defensoribus spargi minas, cæterum nulli usui ista, & quæ brevi reciperentur, quod eventus probavit. Iacebant passim in vallo fossisque, prout sua quemque audacia longius extulerat, milites ac duces peremti: multi Oceano ferebantur. Octingentos ferme Archidux desideravit, acceptis inquirenda ad corpora quatuor horarum induciis. Intus quadraginta ferme cæsi, vulnerati plures, quos inter Verii frater Horatius, egregie functus omni militis ducisque officio. Reperta inter Hispanorum corpora & mulier, quæ militari habitu animoque sexum dissimulaverat, velut exprobrans naturæ, quod se virum non genuisset. Infelix oppugnationis exitus, neque speranda Ostendæ fames, & gravis hyems castris madentibus, multos ducum permoverant suadere Alberto, infaustos conatus in tempore & ante majora damna desereret. Sed ille, pro sua Regisque gloria anxius, in longo & difficili labore pertendere, quam se uni oppido imparem fateri. Igitur læva castrorum parte aggestus ingens tumulus, unde machinæ detonarent: ad dextram contra æstuarium sensim agger promovebatur, defixis humo tigillis, transversisque insuper aliis, queis farcimina modo in struem colligata, modo decussata imponebantur, tabulatorum in morem, arena in summo congesta, quo pressior moles aquis obsisteret: tanta quidem firmitate, ut & instructa velut solo lorica defenderet militem, & machinæ in obsessos inde dirigerentur. Nec eo tamen

men minus continuo navigatum, raris aut levibus damnis. 1602.
Aderant Alberto accita omni ex orbe ingenia, quæ certatim alia atque alia claudendo æstuario suggerebant: cumque obscura nocte quidam funem nauticum cum doliis demersisque anchoris utrumque ad marginem fixissent, obsessi captatis rursum tenebris facile vincula rescidere. Repertum Pompejo Targoni castellum, quod navibus impositum tormenta ferret, statim apparuit infirmius quam ut fluctuum quassationem toleraret, &, quod subter in alveo erat soli, arenas ponderi cessuras. Factas eidem rates e laterum fasciumque compage, quæ cum æstu pariter levarentur, Batavorum oppositis tormentis tela non semel evertere. Provisum quoque, si istud iter hostium artibus deficeret, portum novum inter veterem & æstuarium perfosso littore veteri oppido inducere. Quippe & Fœderatos tuendi maris & gloriæ cupido acriter animabant, decretumque, velut in longum duraturo obsidio, sexto mense mutare præsidia. Verio in summum regimen Fridericus Dorpius successit. Reparatæ oppidi ruinæ, auctæque munitiones, parata singulos in dies pecunia quæ labori persolveretur; cum Alberti militibus ne stipendia quidem satis suppeterent: unde inter ipsos semina seditionum, & obsequii detrectatio: ipsa imperia metus & odii plena, disposito equite qui peditem, pecorum ritu, in pericula propelleret, aut retraheret fugientem. Flandrorum largitio longe infra sumtus: Walones, quo minus multa conferrent, infidam Gallorum pacem prætendebant: Brabantis justa excusatio ex seditione militum qui Wartam tenebant, parumque abfuerat, quin conspirantibus aliis arcem nuper Antverpiæ & Hulstam occupassent. Injecta & spes Archiduci, posse subito Bredam irrumpi. Sed missum nocte Fridericum Herenbergensem, itineris errore devium, mox dies detexit. Fratrem ejus Adolfum haud multo post eques Mauritianus intercepit. Servabatur hactenus Hollandiæ per arces modo arctiore, modo laxiore custodia Franciscus Mendosa, prælio ad Neoportum captus, & quanquam vidua Brukii comitis, Clivensiumque legati pœnas gravium facinorum exposcerent, quæ ille partim ut necessaria, partim ut imperata defendebat, non visum Ordinibus in captivum, belli jure munitum, judicia exercere. Sed quia in duces, non item ut in milites, constitutum erat libertatis pretium, diu disceptatum, tandemque convenit, ut quicunque e fœderatis populis per Belgicam, Hispaniam, Indiam,

Verio Dorpius succedit.

 Ameri-

1602. Americam, toto denique Philippi imperio capti tenebantur, eos Mendosa solvi curaret. Valuit in tantum apud Regem aut Mendosæ aut futurorum ducum respectus, ut pactis accesserit. Reversi toto ex orbe nautæ & mercatores, quos spe commerciorum advectos hostilis ira, aut ob diversam religionem sacerdotum odia oppresserant, pars exesos vinculis artus, squalloremque & tenebras, pars remorum durissimam servitutem sub crudelibus dominis memorabant. Magnumque in eo momentum fuit ad concitandam in Hispanos plebem veterum injuriarum vix memorem, & vulgi studia proceribus paranda, quorum clemens & populare factum, libertatem civium suorum ante pecunias habentium, lætissimis animis excipiebatur. Ita partim impletis pactionibus, partim sponsoribus datis, exiit Mendosa, de Batavorum republica, quam propius didicerat, honeste sentiens: eoque pacis quam belli utrisque partibus suasor. Scriptæ tum & leges certiores super redimendis in posterum captivis. Toto hoc vere majorem, quam unquam antehac, exercitum Ordines conscribebant, auctis animis, prælii Flandrici memoria, & novis hostium seditionibus, unde sperabant, antequam exspectatus ex Italia miles in Belgicam adventaret, aut hostium cæde renovare gloriam, aut terrestri itinere per Brabantiam in Flandriam, &, soluto obsidio, Ostendam penetrare. Perstabat sane Mauritius cauta consilia audacibus præferre: sed procerum sententiam regina Angliæ & rex Gallus comprobavere, majore suadendi auctoritate, quia militem ac pecuniam submittebant. Conducta & Germanorum equitum vis, magnoque paratu, indictis publice supplicationibus, mense Iunio, serius quam oportuit, cum sub idem tempus Italicæ copiæ fines Belgicos attigissent, iter suscipitur. Simul missæ diversas in partes litteræ ad Atrebates, Brabantos, Flandros, aliosque earum partium Ordines. Scribebant Fœderati de suis rebus, de Regum auxiliis magnifica: de seditionibus militum adversa in parte, de urbium agrorumque vastitie non minus vera: quo tot miseriarum pretio, nisi quod in miseriis ultimum, servitute? Nec enim obscurum, quid Hispani jam dudum pararent: & ne quem falsa transcriptio falleret, aut inane nomen Archiducis, viderent ipsi penes quos belli statusque publici summum esset regimen. Si cordi majorum gloria, si posterorum libertas, darent se socios, aut saltem modicis tributis egregios conatus adjuvarent: irent Archiduces, & quietiora regna quære-

Mendosa libertate redimuntur omnes e Fœderatis captivi.

Magnus Fœderatis scribitur exercitus.

quærerent. Hiſpanos paucarum arcium præſidia, pelli faciles: tum ipſos Reipublicæ, tum ſacris quem vellent morem impoſituros. Non magnum intercedere laborem ad bona maxima, pacem & libertatem. Mauritius triplici agmine viaque duxit exercitum: erant equitum quinque, peditum octodecim millia, currus ferme bis mille: medium agmen Wilhelmus Naſſavius, dextrum Verius, ſiniſtrum Erneſtus ducebat, intervallis ita temperatis ut coire facile poſſent, interim diviſis itineribus celerius procederent. Lixarum turba, molæque & furni, & cuncta, alias navibus advehi ſolita, terreſtri itinere minus commode ſequebantur. Ad Noviomagum tranſito Moſa, inde in agrum Leodicum ducit, paterni quondam exercitus, non Albani armis, ſed fame domiti, caſtra relegens: quod malum ut ipſe vitaret, acribus minis propinqua oppida, ſponte in Hiſpanum proniora, cogit commeatum in caſtra afferre, & æquo pretio vendere, ne ſic quidem ſatis reperto, quod tantis copiis ſufficeret. Decimoquinto die Centronum pago, non procul Tilemontio, ſubſedit omnis exercitus, cum jam Tilemontium Mendoſa veniſſet. Hunc enim, audito Ordinum paratu, miſerat Archidux, relicto ad Oſtendam Iohanne Rivaſio, qui ſervaret caſtra & circummuniret. Perſuaſi, qui Wartæ agebant, intermiſſa ſeditione, augere Mendoſæ copias, ita ut haberet quinque peditum millia, equitum quatuor. His ſe jungere juſſus Ambroſius Spinola, cum octo millibus Hiſpanis atque Italis, quos recens adduxerat, in ſpem gloriæ conatus fratris maritimos, & rem Hiſpanam lecto milite adjuturus. Pactus cum Philippo de reſtituendis ſumtibus, ipſe ſuis cohortibus ſtipendium præbebat, &, quanquam ſummam imperii obtinente Mendoſa, jus reddens iiſdem, tenebat cæterorum ut inopiæ, ita licentiæ impermixtos: quibus hoc conſecutus eſt, ut nullus unquam miles quietius & ſeveriore diſciplina egerit, exemploque cognitum, vim militaris imperii pecunia maxime contineri. Propinquus caſtris eduxit Mauritius copias, in prælium hoſtem laceſſens. Sed continuit ſuos vallo Mendoſa, impar virium, an ex captivitate fractus, adhuc & ſua funeſta auſpicia paveſcens, ſemelque accepta clade in poſterum cunctantior. Detrectato certamine ab his, qui ſæpe ipſi præliorum formidinem objecerant, cæterum videbat Princeps ingentia cœpta in irritum cecidiſſe: quippe interiora penetrari tanto agmine, arctis viarum, inimica inter oppida, propinquo ad occaſiones hoſte, non poterant:

1602.

Mauritius in hoſtem ducit.

Mendoſa & Spinola ei obviam eunt.

Oblatum prælium Hiſpani detrectant.

1602. rant: quo properius retro cederet & flumina quæreret, victus quoque deficiens, immatura adhuc messe, admonebat. Ne tamen, post tantos conatus, annus transiret inglorius, ad spes minores versi animi, statimque Gravia succurrit, Cukiæ regionis oppidum, Mosæ adsitum, munitum satis operibus, & egregio intus milite, cunctisque ad tolerandum obsidium.

Mauritius Graviam obsidet.

Huc ubi die octavo perventum, gravi per æstus itinere, nec sine morte novi & laborum insueti militis, terna castra Mauritius locat: parte superna fluminis Verius, infra ipse, qua campi palustri solo in Brabantiam abeunt Wilhelmus curabat. Pontes duo structi in flumine, longi passus centum & quindecim, quicquid castris intersitum, nec minus ripa altera, quæ in Geldriam patet, perpetuo aggere, profundis & late patentibus fossis, castellisque & machinis claudebatur. Munimentum, quod ultra flumen oppidani tenebant, telorum vi derelictum, juvit obsessorem. Mendosa interim, quanquam flagrantissimi tribunorum suaserant abeuntem hostem continuo insequi & conatibus intercedere, fortunam, &, si male succederet, offensas metuens, tum vero pecuniæ, & propterea rerum ferme omnium egenus, consulere Archiducem maluit, insigni temporis dispendio. Nec Archidux certa respondit, tantum caveri monens, ne abducto longe regio exercitu subito Batavi Flandriam classe occuparent.

Mendosa infra Graviam & Mauritium castra metatur.

Quo metu Mendosa ex hostium consiliis sua suspendit, & ad Ruremondam utcunque paratis, quæ putabat necessaria, tandem & ipse ad Mosam infra Graviam & Mauritium castra metatus est. Erratum multi putabant, & debuisse superiora ripæ eligi, cui regioni Ravesteiniæ nomen est, quo victum Batavis auferrent, queis cuncta subter hostilia. Sed positis jam sedibus, castra Batavorum prætergredi periculosum, & tardum circuitus quærere, cum instans operi Mauritius ingentes vineas pluribus locis sub fossam oppidi duxisset, commoditate aggerum, qui utrinque fluminis ripæ muniendæ positi, facilem viam fodientibus præbebant. Nec jam spes ulla Hispanis, nisi ut Mauritii & Wilhelmi inter castra, late patentibus spatiis neglectiora, irrumperent, inque oppidum penetrarent, paratis jam scalis, ligonibus, ad scandendas aut diruendas munitiones, ducente Thoma Spina lectissimos peditum mille, quos alia subsidia sequebantur. Sed in omnes partes intentæ custodiæ, & quanquam noctu profectis, inter longas paludum moras illucescens dies, audaciam frustra habuere.

buere. Inde Mendoſa irriti auxilii pudens, ſpectaculo capiundæ urbis ſe & exercitum ſubduxit, tacitis ſignis Venloam concedens. Ordines pro Berca ſolliciti Erneſtum cum præſidio eo miſerant. At Antonius Gonzales, oppidi Graviæ præfectus, cum quo mille quingenti diverſi genus milites, dum ſocii in conſpectu, crebris eruptionibus hoſtem fatigaverat: neque tunc, ſublata quanquam ſpe liberandi obſidii, protrahere tempora documentis virtutum deſinebat. Poſt bimeſtre obſidium, cum Angli ſepto, quod aquas foſſis oppidi continebat, imminerent, Friſiis alia ex parte intra foſſam vineas agentibus, & e Mauritii caſtris, paratis qui mœnia ipſa ſubruerent, ſeptingentis ferme ſuorum amiſſis, præſidiarii decoris pactionibus armati cum ſarcinis exiere. Graviam Geldricæ quondam ditionis, poſt annexam Brabantiæ, & Maximiliano comiti Burenſi acceptam pignori, gener Wilhelmus Arauſionenſium princeps emerat, belloque amiſſam, pace Gandavenſi, ejecto Germanorum præſidio, receperat. Sed ante annos octodecim nacto oppidum per præfecti ignaviam Parmenſi, avitam nunc ditionem Mauritius ingreditur, poſt Bredam, Lingam, Murſam, iterum ſibi victor & patriæ, cui non ſine magno uſu prolatum in Moſam imperium. Quæ dum aguntur, milites aliquammulti irritati jam dudum nullis aut exiguis ſtipendiis, derelicto Mendoſæ exercitu, Hamontium ſe contulerant: ille, antequam impunitate creſceret numerus, vim properandam judicans, raptis eo machinis, paucos peditum in deditionem recipit, equites diffugere, nec minis aut precibus permoti, cum alia loca fruſtra attentaſſent, arcem Hochſtratanam, Breda non procul, volente præſidio invadunt, brevique aucti magna colluvie veterum militum, qui ſibi debita, partim & novorum, qui nihil præter facinorum licentiam petebant, lecto duce, ſenatum & comitia & leges conſtituunt, majore cura quam ſi vera civitas coiſſet. Ipſæ rapinæ non niſi juſſu & in commune fiebant: ſeorſim ſiquis auderet, eadem, quæ alibi, furibus pœna. Queis commotus Archidux, & in magna inopia exemplum metuens, corrogato, quod haberi pecuniæ poterat, eos, qui in fide manſerant, puniendam ad perfidiam hortatur, paratque obſidium. Illi, ubi ſe non ſeditionis in morem, quæ illis partibus minime nova, ſed hoſtiliter haberi ſentiunt; auſi viciſſim inſolita, victum, arma, machinas a Batavis orant impetrantque. Iuvabat quippe frui hoſtium turbis, & alios

1602.

Gravia deditur.

Hiſpani militis ſeditio.

1602. aliis committere, egregio ærarii provisu, parium malorum securos. Captæ Graviæ nuntius, & a Mauritii exercitu metus, Albertum proposito avertit: nec tamen paruit Belgarum Ordinibus, qui sub id tempus parandis tributis convocati suadebant pecunia mitigari infensum militem. Sed Hispanorum primores novis potius cohortibus stipendia, illis supplicia destinare. Rerum minis in verba mutatis edictum prodiit, quo omnes qui in arce Hochstratana erant, ni certum intra diem veniam precarentur, proscripti, interfectoribus promissa merces, bona publicata, qui commeatu juvarent addicti suppliciis, uxores & liberi in exsilium missi: addito super cætera crimina, quod spem Graviæ liberandæ ipsorum seditio corrupisset. Inania erant, adeoque spernebantur, ut publicatum sit responsum militaribus facetiis, quibus Alberto prælii metum, Graviam frustra adspectatam antequam ipsi secederent, præterea sumtus aulæ regios, esuriente exercitu, objectabant: positis ex adverso ducum laudibus, qui benigni comesque in militem fuissent. Et quid adeo mirum, si, post tot alios, quod deberet dominus id agros deposcerent, aut ad ea auxilia decurrissent, quæ justa fecisset ultima necessitas? Subdebant, contra pœnas horrendi carminis, partim se armis, partim inopia tutos fore. Laboravit Octavius Frangipanis, pontificis Romani legatus, pacare seditionem. Sed illi, nisi rescissa edicti ignominia, conditiones omnes aspernabantur. Gravescente autumno, Germano equite dimisso, Mauritius reliquum copiarum in præsidia distribuit. Idem fecit Albertus, multum nudatus transfugis, & Italo milite, ut recente, per labores imminuto. Partem tamen exercitus in castra ad Ostendam & naves Spinolanas, partem in ea loca misit, quibus hostium, aut seditiosorum impetus timebantur. Venloæ quoque civibus, qui præsidia pertinaciter hactenus recusaverant, sæpe & expulerant, propinquo ob Graviam periculo, persuasit militem admittere. Mendosa in Hispaniam abiit, ubi minus benigne exceptus est, mortuo Philippo patre, & occupato ab aliis filio, qui bellum ipsi infelix, nec pacem satis curatam, tum ausa inausaque prælia exprobrabant. Discedentibus copiis evenit, ut turmæ Batavorum quatuordecim octo turmas Albertinorum sine ducibus, Trajecto ad Mosam non procul incuriosius agentes circumvenirent: multi equitum in ipsis cubilibus deprehensi, capta signa quinque, & suspensa in Hagiensi palatio, equorum ingens præda. Sub hyemem

Alberti in seditiosos edictum spernitur.

Mendosa in Hispaniam abit.

Batavi octo turmas hostiles circumveniunt.

hyemem cum alias in partes seditiosi incubuissent, missus cum 1602.
turmis triginta tribus, juncto peditatu ad mille ducentos, Ludovicus Nassavius, ut extrema hostium tributum negantia popularetur, Viti fanum irrupit, totoque mensis spatio incendio vicorum & rapinis grassatus, agro Lucemburgico non modicam vastitatem intulit. Mari multa Batavis prospera. Audiebatur Fridericus Spinola longis octo navibus ex Hispania adventare. Simul Martinum Padiliam, accepto maris imperio, classem paratam habere, incertum Batavis Britanniæ, aut Hiberniæ minaretur. Missæ a Regina naves, quæ specularentur conatus, & qua daretur opprimerent. Longas Spinolæ duas apud Sesimbriam Lusitaniæ oppidum telis perfossas mox combussere: data servis libertas, vita cæteris. Quominus plures corrumperent obstabat ingens Lusitanica navis, ejus generis, quas Caraccas vocant, pretiosis mercibus onusta, quam dum oppugnant & mox prædantur Angli, fuga cæteris patuit. Fridericus in Hispania diu retentus, dum pacta cum Rege firmaret, sex reliquis navibus (habebant milites nongentos, mille quingentos remiges) mense Octobri Flandriam petit: quo audito, Regina tres naves sub littus Britannicum & freto Morinorum locat. Batavi suarum quatuor addidere, præter eas, quæ oram Flandriæ servabant. Angli, conspectis longis navibus, signum sociis dedere: illæ usæ nebuloso simul & silente cœlo littus Anglicum legebant, tam prope, ut remiges quidam, delimatis compedibus, in vada prosilierint. Sed Batavi tum a litore, tum e freto insecuti, non procul Gravelinga, duas tormentis lacerant, & bis terve invecti suarum navium mole dirumpunt: mali remique & totæ puppes avulsæ Oceano fluitabant, truncæ naves vi fluctuum sorbebantur. Servati hominum ferme ducenti: quo minus plures exciperentur misericordiam metu submovente, ne victi victoribus præpollerent. Vna præterea ad Caletum naufragium fecit, inscitia regentium: duæ aliæ longarum navium telis pervulneratæ, & in Flandrica brevia impactæ, Neoportum attigerant. Sexta, qua Spinola vehebatur, mari Zelandico vagata, non sine periculo jactuque rerum multarum, spe libertatis animatis servitiis, Dunkercam tenuit. Hasce tres cum Fridericus cæteris navibus, quas Clusæ habebat antea, junxisset, ex agri Walachrici populatione studens reparare rem & gloriam, hiberno ventorum flatu retentus est, & quia interno externoque bello vexatus Archi-

Spinolæ naves ab Anglis Batavisque comburuntur.

 dux

1602. dux armandis navibus nudare præsidia abnuebat. Crescebant per Indiam fama & commercia Batavorum, magno Lusitanorum damno, quibus olim repertoribus centum inde per annos possessa navigatio, & contra Castellanos aliasque Christianas nationes reverentia Pontificiæ donationis, partim vi quoque & armis defensa jam primum extorquebatur. Philippum igitur adeunt, ut florentis regni unicum columen, suosque & populi reditus justa classe defendat: ex eo bellum, hactenus Belgicæ pene conclusum, in alium quoque orbem transiit, cui gerendo Andreas Hurtado Mendosa deligitur, qui tum forte Cunalam, piratam Indorum Malabarum, quinquaginta annorum rapinis & jam regiis insignibus nobilem, magna cum laude expugnaverat. Hic quoque magnis navibus, Galeones vocant, minoribus supra viginti, Lusitanis militibus octingentis, Indis supra mille quingentos præter navalem turbam, jussus in reges populosque, qui Batavos ad mercatum admisissent, dura exempla statuere, Bantamum Iavæ urbem primam exitio destinat. Forte evenit, ut eodem tempore, id erat hujus anni initium, quinque Hollandicæ naves, imperante Wolfardo Hermanni, ea in loca mercandi causa advectarentur: ferebant homines circiter trecentos, impar sane Lusitanis certamen, quorum sola prætoria, & magnitudine sua & virorum copia, totam Batavorum classem superabat. Metus tamen amittendi in posterum commercii, & spes parandæ apud Orientis populos laudis & gratiæ, subegit non quidem manibus consertis, sed tormentis certamen aggredi, quibus egregie instructi Batavi non parum noxæ hostibus attulere: quippe ventis invecti, & cum liberet refugi, mobilitate sua impetus Lusitanorum frustrabantur. Ita per dies aliquot pugnatum. Captis suarum navium duabus, mersis aliis, Hispani, ipsa inexspectati mali novitate perculsi, abscessere, Ambonam petentes, ubi Itonem pagum, & siquid præterea Batavas partes sequebatur, cædibus & incendiis, arborumque odoriferarum excidio, ultore nullo, impune vastarunt. At victores in urbe Bantamo, quam ultimo discrimini exemerant, festis plausibus excepti, Bandam mox ivere, ubi nucis odoratæ optimus proventus est, & hujus insulæ suscepta tutela, cum populis (neque enim regnantur) fœdus fecere: ne aromata aliis gentibus venderent, religionis ob causam molesti alii aliis ne essent, sed Deo judici rem permitterent: jus quisque in suos dicerent: perfugas ab aliis alii ne receptarent. Ad eam formulam, procedente tem-

Commercia Batavorum per Indiam crescunt.

Ad illa impedienda cum classe mittitur Hurtado.

Quam Batavi captis duabus navibus fugant.

tempore, cum aliis quoque populis & regibus, Hispanicam vim formidantibus, amicitia, societasque contracta est. Sumatræ facile princeps urbium est Achemum: hujus regem, falsis in Batavos criminibus, & emtis, qui in aula plurimum poterant, quarto ante hunc anno, perpulerant Lusitani, partim ut in ipsis navibus, submissis qui per speciem amicitiæ inviserent, partim in urbem evocatos trucidaret, multumque cædis factum fuerat, incautis ejus perfidiæ navibus; potu insuper earum regionum mentem externante lymphatis: vix naves servatæ. Præferente mox Rege facti inclementis pœnitentiam, Hollandi, qui postea advenerant, pactis super emtione aromatum initis, rursum comperiunt fidem ipsius a Lusitanis tentatam: unde cum conventa non servarentur, Arabum navibus e portu egressis, in ultionem acceptæ ab Indis injuriæ, injiciunt manum, quæ res, gentium juri minus congruens, hostibus criminandi Batavos materiam dabat. Sed reversi postea Zelandi, alieniore jam a Lusitanis Rege, culpam hanc purgavere, ipsum orantes, ut legatos secum mitteret, visuros non piratarum colluviem, ut falso apud ignaros spargebatur, sed opibus & fide inclitam gentem, cui nulla nisi in Hispanos arma. Placuit Regi consilium, quo certior esset in posterum utras in partes tutius inclinaret. In itinere prope Helenæ insulam a Caracca Lusitanica, margaritas & pretiosa mercium ferente, lacessiti ultro Zelandi littus inter & ipsam, medios se dedere, perfossamque vi machinarum coegere ad deditionem. Hominum quod erat in Brasiliæ oram expositum. Princeps legatorum e Sumatra (nomen ei Abdulzamat) mortem in Zelandia obiit, honestisque exsequiis, & monumento culta memoria. Superstites alii Mauritium, tum castra ad Graviam habentem, salutatum ivere, dona a rege suo ferentes. Vbi vim peditum equitumque, & opera non barbaris modo incognita, sed apud nos quoque suetis majora, attoniti spectabant. Arabum nomine cum illis transactum. Harum rerum fama alium in orbem perlata, non modo vanas suspiciones discussit, sed plerisque persuasit plus in Batavorum amicitia, quam in servitute Hispanica esse præsidii. Rex Ternatæ (una Moluccarum est) palam in partes transiit, ejusque oratu Neckius Lusitanos apud Tidorim proximam insulam adortus est. Sed cum paratos & arce tutos offenderet, jactis utrimque telis, ipse dextra manu mutilus, paucisque suorum amissis, prælium diremit. In Patania quoque & Cocinsinensi ora alibique gratus adventus: at in Ceilone

1602.

Lusitani Achemiregem in Batavorum necem impellunt.

Rex Achemi legatos ad Batavos mittit.

Legatorum princeps in Zelandia moritur.

Rex Ternatæ aliique Indi in Fœderatorum partes transeunt.

1602. Ceilone majorum insularum una, ubi aroma Casiæ optimum nascitur, regem Candiæ Fimalam nomine Lusitanis, a queis raptus olim eductusque fuerat, infensum, Spilbergius res Batavas edocuit, amicitiæ & fœderis percupidum invenit. Ioræ quoque rex (est id regnum in Malacensi regione) veteres in Lusitanos offensas promere ausus, Iacobum Hemskerkium, duas tum naves ducentem Hollandicas, incitavit ad Caraccam immensæ magnitudinis in freto, quod Malaccam inter, Lusitanorum coloniam, & Sumatram intercedit, opprimendam; auctor idem testisque victoriæ. Batavi præda, quanta non alias parta, contenti vitæ hostium (septingenti ferme erant omnis sexus atque ætatis) pepercere, quanquam recentia multa exstabant Lusitanicæ crudelitatis exempla. Ipsa navis Macaunte venerat, quod oppidum Lusitani in imperio Sinensi precario tenent, quo nuper Batavi aliquot cum appulissent, a Lusitanis in patibulum acti fuerant, persuasis Sinensium magistratibus non nisi prædonum esse colluviem. Est autem Macaus apud Cantonem amnem, per quem unum exteris in Sinense Imperium aditus datur, sicut egredi ad externas oras ex eodem imperio nisi per Cinceonem, alia regione portum, haud licet. Partæ ex hostibus publicis opes, magnum Lusitanis & Regi damnum, Batavis & privatim, & in commune cum laude commoda afferebant. Reperti tamen in gente non minus simplice, quam quæstus studiosa, qui partem abnuerent, velut minus deceret, mercatores militare lucrum, &, ut ferme accidit, multis immerentibus raptum. Movebat & vetus cum Lusitanis amicitia, cœpisse credita quarto ante sæculo, cum Vlyssiponem Saracenorum tum regiam, Syriam belli sacri causa petentes Belgæ expugnavere: unde magna ipsis apud Lusitanos, nec his minora per Belgicam jura. Quin & post mota per Belgicam arma, subactamque Philippo Lusitaniam, invitati ab Ordinibus Lusitani & ut ipsorum sub imperium transirent, commerciis & omnium civium commodis usuri, venerantque non pauci, odio in Castellanos, ut olim finitimos, nunc dominos, aut ne flagrante illic inquisitorum potentia, Iudaicæ aut Arabicæ superstitionis rei peragerentur. Cæterum quin hi, qui sub regis Hispani ditione manentes, opes ipsius suis foverent, omni jure hostium loco haberentur, præsertim post tot apud Indos injurias, dubium non erat: ac ne quis ambigeret, palam Ordines edixere. Illud obscurius, an quæ captis in navibus Italorum bona inveniebantur, in prædam cederent.

Batavi Lusitanorum Caraccam capiunt.

Res

Res inter æquitatem & jus belli media transigendo decisa est. 1602.
Hactenus multa mercatorum collegia Indiam frequentabant, quorum æmulationes cum illic rerum pretia accenderent, hic contra imminuerent, neque possent diversi & infirmi conatus Hispanicis viribus obniti, fœderati Patres e multis corporibus unam societatem fecere, impositis diversas per urbes curatoribus, qui per legatos interdum convenirent, & lata lege, ne quis seorsim, viginti intra annos, ultra montem Bonæ Spei, aut Magellani fretum navigaret. Præfinita dies, intra quam nomina sua, qui onerum obventionumque participes esse vellent, profiterentur: ita ut decennio demum exacto nova fieret professio. Collata pecunia ad sexagies centena millia. Ex hoc tempore, velut novo bello per orientem exorto, societas Indicana magna pars Reipublicæ cœpit haberi, cum non modo pars prædarum ad ærarium perveniret, sed privato civium sumtu hostis publicus per rapinas & impendia exhauriretur. At Philippi longæ inopiæ fine hujus anni, adventu Americanæ classis, in parte subventum. Ejusdem cum Gallo inimicitiæ, ne ante quidem satis pressæ, clarius erumpebant, sparsis per Brabantiam libris, qui superstite Margarita Valesia injustum cum Medicea conjugium, privatam sobolem, libidinesque Regis acerbe arguerent. Convictus & Gonthaldus dux Bironum, quo tempore Henricus in Alpibus bellabat, Sabaudi filiam sibi conjugem, & dotalem Burgundiam cum Hispano pepigisse, sub Regis liberumque pernitie. Accitus in aulam, cum Regi ad veniam prono crimen negaret, primus omnium fuit, qui illo regnante, nobili sanguine securitatem publicam firmavit. Vir animi immensi, honorum insatiabilis, cæterum belli artibus, & in patriam meritis nemini Gallorum cedens, antequam imperatorium sæpe decus tali exitu fœdaret. Atque ita unum intra biennium viros duos, Angliæ Galliæque sub regibus suis principes, ambitio miserabili fine absumsit: sed Essexii ut conatus excusatior, ita mors placida & quieta: Bironium conceptum animo scelus & cælestis vindicta eo usque persecuta est, ut suprema quoque mixtus impietati & furori exceperit. Emdani quoque motus recrudescebant. Edsardo in principatum Transamasianorum Enno filius successerat, & cum omnium Ordinum querelis premeretur, seorsim agendum ratus, nobilitatem facile suam fecerat, ut quæ pari in subditos licentia principem imitaretur. Cum Emdana civitate pax facta ferme in leges Delphizylianas, nisi quod obscura quædam & frau-

Societatis Indiæ Orientalis apud Fœderatos initium.

Bironii perduellionis rei supplicium.

Novi in Frisia Orientali motus.

1602. fraudem nectentia implicabantur. His diductis, minora oppida & agrestes contemnens, gravi tributo onerabat. Mox Nordam oppidum, minus parens imperiis, armatus irruit, nec contentus indicere mulctam, erectis palam furcis, cives sub jugum mittit. Vnde cum Emdanis veteres offensas exsuscitans, alios Nordano exemplo territat: promtissimos vulgi a magistratibus divellit, pollicens, exclusis Batavis, ad ipsos transferre Hispaniæ commercium: & verum erat, amice illic excipi, qui Ennonis literas attulerant. Formidolosum id fœderatis Ordinibus, eoque magis, quia frater Ennonis Christophorus Alberto militabat, alter fratrum Iohannes, a Pontifice impetrato cum Ennonis filia, cui patruus ipse, conjugio, Paterbornensi pago Romana sacra promotum ibat. Et undique indicia afferebantur, laborare Comitem, quo amplissimum Amasii ostium Hispanicis classibus patesceret. Primo tamen occupatis alibi armis, quatuor tantum centuriæ, Emdanis auxilio missæ, iniere urbem sub idem tempus, quo jam Enno copiis prope admotis a sua factione admitti speraverat: unde rejectus ille vicos circum occupat, castellaque claudendæ urbi & flumini imponit. His compertis Ordines, quibus post captam Graviam vacuum vicinorum rebus consulere, rogante civitate, Warnerum Duboisium equitum tribunum cum turmis aliquot, & centuriis ferme novemdecim, eo mittunt. Is paucos intra dies, rudibus belli defensoribus, invadit castella urbemque liberat. Enno, ut a conspectu suo dedecus hoc removeret, interiora Germaniæ petens, usurpata Batavis alieni imperii jura, quanta poterat verborum invidia differebat, quorum conscii Ordines, causam facti, & ni præveniretur, suum & Germaniæ periculum scriptis vulgavere.

HVGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER DUODECIMUS.

SUMMARIUM.

Elisabetha moritur: diversi de ipsa hominum sermones. Scotiæ rex Angliæ possessionem init. Fœderatorum legati illi gratulantur. In pacem cum Hispanis est proclivis. Tyrono veniam dat. Puritanorum ac Romanensium preces rejicit. Romanenses regii sanguinis Virginem in regnum evehere conantur. Fœderati Transmasianorum lites componunt; expostulanti Imperatoris legato modeste respondent. VVachtendonca Hispanis capta iterum deseritur. Fridericus Spinola a Fœderatis navali prælio caditur. Herenbergensis in seditiosos mittitur. Mauritius illis succurrit. Herenbergensis recedere cogitur. Mauritius frustra iterum Sylvam ducis tentat: bis mille hostes cadit: Archiducis in captivos sævitiam vindicat: munimentum ab ipso exstructum frustra aggreditur Archidux. Seditiosis Gravia hospitium tribuitur. Ambrosio Spinolæ summum jus in castra ad Ostendam traditur. Apertum in Hispania Fœderatis iterum commercium vectigalia corrumpunt. Simulata clementia Archiduci haud feliciter cedit. Fœderatorum in Orientem & Occidentem classes.

PRessos pace Gallica Batavos secuta in hoc tempus mors Elisabethæ altius bello immersit, sublato, quod ut primum fuerat, ita postremum perstiterat, armorum auxilio. Postremus illi dies tertius Aprilis, diu vivendo ad vitæ tædium perductæ, ex quo senectam suam, quam prope ad septuagesimum annum perduxerat, sperni sentiebat, & spes ac consilia etiam eorum, queis maxime confisa, ad successorem vertere. Longum fœminæ, nec domi tantum, sed externis quoque rebus, celebre imperium multos sermones præbuit, aliis futura per spem metumque conjectantibus, aliis ex ante actorum memoria contendentibus, quæ tanto vitæ spatio prospera atque adversa. Hinc afferebatur, capitis damnata mater, & quidem sub adulterii crimine, unde in ipsam, velut incerti

1603. Elisabetha moritur.

Diversi de Elisabetha hominum sermones.

1603. certi genitoris, multa hostium convitia: mox dominante sorore, ipsa carceri mancipata, nec leve excelso animo onus, quod Philippo Hispaniarum regi, cum quo longa mox ipsi bella, libertatem, si non & vitam, debebat. Cruentum quoque regnum tot procerum pro Romana religione tendentium cæde: tum illud non minus novum quam invisum regibus cunctis exemplum, & ne ipsa quidem necessitate satis excusatum, occisa fœminæ imperio fœmina, & cognata, & supplex, & regina. Iam & divulsam Hiberniam, & in Batavis Angli militis seditiones, velut jussas, erant qui exprobrarent. Pars sane miseriarum fuit, tantum ævi sine conjugio, hinc incertus hæres: & rumorum materia multis multa, plerisque Licestrii amores objectantibus, & post illum Essexii, cujus ferociorem juventam & formæ in ipsa senescentis fastidium cæde vindicata: mox animum ut ex amore in odium, ita ex odio in pœnitentiam versum, nec aliam magis morbi mortisque causam. Dicebatur contra, gratam Deo & vitæ & imperii diuturnitate ostendi. Ipsa quoque primæ ætatis mala adjecisse prudentiam & usum utriusque fortunæ. Nec tam mirum, si aliquot rebellantium morte, si bellis quoque stabilita securitas, quam quod per annos quadraginta quatuor muliebre regnum, non tutam tantum, sed & florentem Angliam præstitisset: nec nulla arma, nisi justissimis de causis, sumta. Purgatam religionem ad Eduardi regis exemplum, nec impetu tamen aut libidine, sed in concilio gentis legitimum in modum re disceptata, nec sævitum in sequius sentientes, nisi sero, postquam Iesuitis doctoribus amorem patriæ & una imperii reverentiam exuissent. Scotiam a Gallis, Condæi partes ab adversa factione, multum Belgicæ ab Hispanis ipsius ope vindicata: &, quamvis inter magna proferendi Imperii invitamenta, mansisse contentam suo, nec aliud ex victoria, quam religionis probatæ sibi libertatem, & suspectæ merito potentiæ modum concupivisse: ita possessa oppida Galliæ reddita, Scotiam puero servatam, Batavorum, ut imperium acciperet orantium, rejectas preces: quin & recens per Hiberniam captis præsidiis veteribus, novis imminutus, nunc hoc, nunc illo primorum abducto, debilitatam factionem, ipsamque partium vim ac speciem Tironum eousque infractum, ut in genua provolutus præfectum veniam commissorum exposceret: (is namque ei honorum cumulus paulo ante exitium evenerat.) Sollicitatam ad nuptias non ab Anglis tantum, sed a Carolo Austriaco Imperatoris, Henrico & Fran-

Francisco Galliæ regum fratribus: a regibus quoque, Hispaniæ Philippo, Erico Sueciæ: quod petita esset, felicitatis: prudentiæ, quod recusasset, quia & civi nubere magnitudini suæ impar, & externos maritos Anglia formidabat. Probra, quæ in ipsam sparsa ortum ex sexu & formæ elegantia, & sueta regnantibus licentia, sumsissent, virilibus curis refelli: nec tantum imperii artes, sed & linguarum veterum ac novarum adfuisse peritiam, rara etiam privatis mulieribus decora: unde ingens illi nomen, nec vicinis tantum metui aut miraculo, sed a Mauris usque & Sauromatis per legatos salutata. Dubitaverat hactenus nemo, quin mortem Reginæ, quæ certum successorem nunquam sibi destinaverat, ingentes per Angliam motus exciperent: quippe Scotiæ regi Iacobo ut sanguine proximo, ita vetera accolarum odia, privatus quoque eorum metus, qui matris in cædem consenserant, obstitura credebantur, paratis in Anglia qui regium & ipsi genus ostentarent: tum vero & Romanensium vis timebatur, ne, quod ob adultam Reginæ potentiam ausi non fuerant, per turbas facilius sperarent: instigante etiam Pontifice, qui vetuerat alienæ religionis regem, quantumvis sanguine proximum, admitti. Nec tantum Hispano in omnes populorum motus intento ea spes, sed & Batavi, quanquam Iacobum, super religionis nexum, officiis jam ante occupaverant, suam ipsi societatem imputare, & belli partem in Britanniam transferre tacitis votis ominabantur. Insperato evenit, ut statim post Elisabethæ excessum, vetus Reginæ consilium, & quod antistitum & Londini magistratuum nobiliumque in promtu erat, regem Iacobum edicerent, non exspectata publici conventus auctoritate, ob moræ periculum, & quia plerumque interregna per novas leges & pactiones vim imperii in posterum imminuunt. Ita, repugnante nemine, Scotiæ rex Angliæ possessionem iniit, primusque intra omnem annalium memoriam Britanniæ totam insulam uno imperio complexus est. Non omisere gratulari ei hanc magnitudinem fœderati Ordines, per litteras primum, inde per legatos. Hi fuere Henricus Nassavius, Mauritii frater, pars tum Fæderatorum senatus & equitum magister, Walravius Brederodius, Iohannes Oldenbarneveldius & Iacobus Valkius, qui in ea legatione diem suum obiit. Locuti sunt in hunc modum: Adsumus, Rex maxime, medii inter luctum & gaudium; amisimus eam scilicet, cujus beneficia nec fando assequi possumus: sed, recepimus te, ut ejus

1603.

Scotiæ rex Angliæ possessionem init.

Fœderatorum legati illi gratulantur.

1603. regni, ita virtutum omnium hæredem. Quod jam olim votis, quod nuper ad feliciſſimum inchoati imperii nuntium decretis publice ſupplicationibus, id nunc te coram voce ac mente Deum comprecamur, fauſtum ut hoc tibi, fauſtum poſteris, fauſtum Britanniæ, fauſtum nobis eveniat. Te vero rem obſecramus unam, ne patiaris in Belgarum cervicibus ſtantem Hiſpanum, inde in aliena imperia moliri gradum. Convenit religioni tuæ, tot piorum cœtus ſanguinariæ ſuperſtitionis regno eripere: convenit juſtitiæ, tueri cauſam probatam regibus: convenit prudentiæ, longe dispellere regnorum ſubſeſſores, Pontificis Romani ſatellites, quo judice, hoc quidquid obtines præda eſt. Fecit hoc Eliſabetha, perficies tu, tantoque facilius, quanto tibi valida ætas, virile robur, latior potentia, fundata liberis domus. Veniet in partem miniſterii fides noſtra, quorum proſperis atque adverſis patuit, vinci poſſe Hiſpanum. Bonum ſane Chriſtianum pax eſt. Sed quod cum validis atque infidis haud aliter quam bello pares. Si omnium, quos cauſa jungit, opes conſpirent, mulctatus ille Belgica, aut, ſi ne tum quidem ſapiat, exutus Oceano & transmarinis imperiis, quod Batavis Anglisque promtum effectu, veniet ad veram concordiam, cujus optima cuſtos virium æqualitas. Nunc Oſtendæ tertium in annum protrahenti triſte obſidium, ſuccurras oramus: utarisque his navibus, quæ juſſu Reginæ armis victuque inſtructæ a nobis undecim numero, nihil præter imperium tamen tuum exſpectant. Ad hæc ille de amicitia benigne pollicitus, cæterum regni novitatem excuſare, *Iacobus in pacem proclivis.* viſurumque in tempore quid factu optimum, haud celans interim pacis ſe conſilia qua poſſet prælaturum. Quippe ipſi cum Hiſpano nihil hactenus hoſtile: quin ultro Philippus, ſi de regno certandum foret, auxilium illi ſuum obtulerat: ingenium quoque mite, & omne genus litterarum ſtudia, in queis ætatem egerat, quieti quam armis propiora. Archidux quoque cum Regina, non cum regno ſibi bellum fuiſſe interpretatus, vetuerat edicto Anglis noceri, dimiſſo inſuper quod inter captivos ejus gentis: mox legatum miſit Carolum Arenbergiæ principem, ſimul Hiſpanus Iohannem Baptiſtam Taxim, paci promovendæ, de qua anno ſequente convenit. Hanc Batavorum legati, cum præcidere non poſſent, morari nitebantur, ac ſpem Regi facere, poſſe & ſibi cum libertate pacem obtingere, ſi Rex cunctando matureſcere pateretur pendens adhuc e paucorum annorum eventu Hiſpani conſilium.

lium. Docebatque idipsum Oldenbarneveldius, arcana Fœderatorum tractare solitus, prolata ducis Brunovicis manu, quem Cæsar Rudolfus ejus rei conscium fecerat. Nec sic quidem refrigerata Iacobi in pacem festinatione, contendunt unice Batavi ut auxiliorum si speciem obtinere non possent, jus tamen ipsis ne negaretur. Adjutabat has preces Galliæ Rex, sustentandis sociis anxius: ideoque in Angliam miserat Maximilianum Rhoniacum, ærarii sui custodem, & consiliis intimum. Ratio tandem hæc reperta, ut pecuniarum, quas Gallus in Batavos erogaret, pars tertia Britanno imputaretur, exsolvendis nominibus quæ Gallia suis contracta bellis Britanniæ deberet. His contenti Ordines, quanquam, per Rudolfum Winwodum, Regis Britanniæ oratorem, tentati, num & ipsi pactionibus comprehendi vellent, cum gratiarum actione recusarunt. Reliquum anni capessendis regni solennibus visendæque Angliæ Iacobus impendit, interim aliorum regum, sui quoque populi legationes audiens. Tironus ipse Hibernorum rebellium Dux, veniam petiit accepitque. De religione querelæ afferebantur diversæ e duplici hominum genere. Puritanos in Anglia vocant, qui Ecclesiæ statum haud dum satis illic integrum atque sincerum existimant, & puritatis amplius requirunt, unde origo odiosi nominis. Hi multa ex veteri usu retenta improbant, antistitum ordines, additas baptismo cæremonias, & alia rituum magis quam dogmatum: quæ cuncta mutari posse spes inde, quia jam pridem Scoti rejecerant. Contra Romanenses, multum laudata religionis suæ tum alibi tum per Britanniam antiquitate, & sua in Regem Regisque matrem fide, si non publice, quod tamen in Gallia rex dissentientibus permitteret, at privatim Deum colere patrio ritu impune ut possent orabant. Vtræque preces rejectæ: suspectis Romanensibus ob eam, quam Pontifex Romanus in reges sibi vindicat potestatem. Et Puritanis infenso Rege, quod ab ejus sectæ hominibus, per speciem Ecclesiasticæ auctoritatis, in Scotia minus reverenter habitus esset; unde eorum pertinaciam scriptis quoque editis accusabat: quippe liberos cuique genti ritus, quos divina lex non vetaret, & summa etiam in sacris regum imperia. Quædam tamen ex illorum voto constituta: ne sacrum baptisma fœminæ aut privati tractarent; ne plura in unum sacerdotia cumularentur; & in mores doctrinamque ministrorum ecclesiæ acriora judicia. Sed Puritanorum offensa intra voces stetit: aut siqui ministrorum inobse-

1603.

Tirono veniam dat.

Puritanorum ac Romanensium preces rejicit.

1603. inobsequentes, missione, exsilio, vinculis coerciti. At Romanensium quidam, assumtis aliis, quibus rerum novarum cupido erat, conspiravere, Arbelam, regii sanguinis virginem, ope Hispani in regnum evehere, divisis jam inter se summis Britanniæ honoribus. Puniti capite auctores, consciis & silentii tantum reis carcer, & admotæ mortis metus pro pœna fuere, prono rege ad parandam novo imperio clementiæ famam. Hæc dum apud Britannos aguntur, Enno Transamasianorum comes reipsa edoctus, ab Imperatore verba se & in urbem minas facile impetrare, cæterum vim exsequendi abesse, eorum qui apud Batavos plurimum poterant gratiam tentare statuit, atque ipse Hagam proficiscitur, multa pro se publice ac privatim, multa in Emdanos jactans, ut regere regique nescios, & fluxa fide. Simul aderant ab Emda legati, multa & ipsi contumacia, & conspectiore irreverentia præsentem in principem. Ordines fœderati post longa jurgia, de fide civitatis in se nihil dubitantes, ejus ad securitatem arbitrium flexere: convenitque ut Delphizyliana fœdera servarentur; nova hæc accessere: Vt eorum quæ post acta obduceretur memoria, nec pœnas ex imperatoris decreto Comes exposceret. Redderentur utrinque domus, agri, machinæ, percepti fructus, captivi. Daretque operam Enno, ut qui peregre eo nomine capti, solverentur: nec diplomata negaret ab urbe navigantibus. Tributa tertio quintoque ante anno imposita urbi, irrita haberentur: de novis constituendis ageretur in Transamasianorum concilio. Comiti id jus indicere, ni faceret, ipsis per se convenire, deque re communi consulere in medium. Sine ejus concilii decreto bellum indicere, militem conscribere nefas: tantum quod arcibus suis servandis præsidii satis, retineret Comes: vicissim civitas militum septingentorum custodia, & operibus queis vellet firmaret urbem: militem Transamasiani alerent: operum sumtus in oppidanos, quæque intra oppidum bona, describerentur: quicquid munimentorum ambitus clauderet, ejusdem esset cum urbe juris. Magistratus Emdanos crearet urbis senatus: creatis auctoritatem suam Comes adjiceret. Cum in has conditiones Comes & legati urbis assensissent, restabat ut totus urbis magistratus, & Transamasianorum Ordines easdem comprobarent: quod sane futurum erat, pavida imprimis belli nobilitate, ut quæ agris timeret, & missi a Fœderatis qui cunctantes impellerent, etiam majore præsidii parte abducta,

Romanenses irrito conatu regii sanguinis virginem in regnum evehere student.

Fœderati Transamasianorum lites componunt.

quo

quo pacatior esset rerum facies. Sed ab Imperatore novæ spes Ennonem immutavere: nec jam tacebatur nullam esse vim pactorum, quæ Imperatoris decreta tollerent, crimina condonarent, muniendi facerent potestatem, invito Imperatore, cujus in urbem jus summum. Mox a Rudolfo, irato haud parum quod res Emdanæ externo arbitrio agerentur, Maximilianus Cochiacus ad Fœderatos mittitur, qui accusatis graviter Emdanis causas referebat, queis Imperator motus jampridem & aliis & ipsis quoque fœderatis Ordinibus edixisset, ne auxilio essent rebellantibus, & tamen ipsos urbem invasisse suo milite, bellum per agros cœptasse, egisse prædas, quas injurias demi, serio Imperatorem jubere: tum singulatim, quæ in postrema pactione iniqua videbantur, recensebat. Ordines ad hæc, quanquam compellati superbius, modeste respondent, sponte ad se venisse Ennonem, pepigisse sponte: nec cuiquam vitio verti solere, quod componendis vicinorum controversiis applicuisset animum: tum a pactionibus Delphizylianis, quæ & Imperatori placitæ, quam minimum potuisset recessum: militem quoque missum in urbem, non in Imperatoris injuriam, sed ne Hispanus, qui pace Verbiniana jus in regionem quæ trans Amasium sibi exceperat, oportunissimam infestandis Batavis urbem præriperet, simulque imperio Germanico subduceret. Ita Trajectum, ita Geldriam & alia trans Rhenum, ita Mediolanum, & ipsa ad Imperium pertinentia, occupata quondam, ac postremo Cameracum, contra eunte nemine. Nec immerito suspectos sibi nuntios & literas, qui ab Ennone ad Regem ducesque Hispanos commearent. Verbis mollibus addita in legatum dona; at Emdæ plena adhuc odiis, plena suspicionibus omnia. Oneravitque & hoc Ennonem apud Batavos, quod frater ejus Iohannes, ut ante diximus, impetrato a Pontifice cum Ennonis filia, cui patruus ipse, conjugio in Patelbornensi agro Romana sacra, & res antistitis promotum ibat, irrupta urbe, in eos, qui libertatis obtentu restiterant, exquisitis suppliciis sæviens, quos inter consul oppidi tortus, inde in partes sectus fuit. Vltima hyeme Wachtendoncam oppidum subito Hispanus cepit, amisitque. Emtus quippe piscator quindecim milites, duce Matthæo Dulkio, (Stralam is in proximo regebat) tectos stramine arce intulit, accurrentemque vigilem, ut manum scandenti porrigeret, transfodit: ibi exsilire milites, pontibusque clausis vectos trans amnem Niersam socios

1603.

Legati Imperatoris apud Ordines querela.

Horum modesta responsio.

Hispanus VVachtendoncam capit, amittitque.

1603. cios admittere, qui haud procul delitescebant. At oppidi præsidium, quanquam arce præfectoque Rihovio captis, aggerem contra struere, expedire machinas. Et forte evenerat, ut turmæ duæ Batavorum prædæ causa adequitarent, quæ, audito tumultu, ingressæ oppidum, statimque submisso a Berca & Mursa milite, cingunt arcem, oppugnatamque & victus egenam recuperat sexto die. Haud multum post Grobbendoncus, dispositis in Campania Brabantiæ insidiis, quinque Mauritianorum turmas adortus, ipse equitatu minor, circa septuaginta occidit: capti multi viri equique, cæteri effugere. Equestre damnum insigniore multo navali victoria pensatum est. Nam Fridericus Spinola, otii inglorii pertæsus, magnoque animo in famam properans, & populandæ Zelandiæ intentus, octo naves longas, minores quatuor, præter remigum turbam, e castris ad Ostendam lecto milite onerat, portuque Clusano egressus, vento leniter obsecundante, transvectus vada hostiumque conspectis navibus, patente æquore locum prælio legit; obsederant de more portum naves bellicæ tres Zelandorum, in quas imperium habebat Iustus Maurus, præterea naves longæ duæ, Hollandica altera, altera e Zelandia. Harum quatuor ultro obvias (quinta vento destituente longius aberat, nec ullum nisi tormentis usum præbuit) prior ingenti cum clamore cominus Spinola invadit, nunc hanc magis, nunc illam, ut spes in quamque dabatur, circumveniens, urgensque tuborum jactibus, tam cœlo, quam navium militumque numero valentior. Nam in Batavorum classe non plures triginta sex e Flissingano præsidio milites erant, queis pro armis tubi: at nauticum vulgus, ingenio pugnax, nunc prope, modo longius machinis armisque niti, hastis ensibusque intendere vulnera, ademto per fumum conspectu, ac velut nocturna prælii facie: donec ipse Fridericus, dum puppi hostili audacius insultat, haud uno vulnere confectus, & cum illo alii super trecentos, multis sauciis, fracti quoque remi, spem primum victoriæ Italis ademerunt: inde & metus accessit, ne pluribus hostium navibus e Zelandia adventantibus clauderentur undique; itaque in tempore portum repetunt. Hac Zelandorum victoria, paucis suorum amissis, quippe densior ipsorum navigiis compages, minusque in glandium jactus patens, magnus ille initio haud satis cognitarum navium terror concidit totus, comperto jam vinci posse etiam silentibus ventis. Ad mediam usque æstatem

Quinque cohortes Mauritianorum Grobbendoncus fugat.

Fridericus Spinola navali prælio a Fœderatis ceditur.

æstatem nullum nisi ad Ostendam bellum, quia Batavi, non acceptis, quæ ex Anglia Scotiaque speraverant, auxiliis, sua tueri satis habuere; & Archidux Bercam capere Rhenumque transire cogitans, novos ad conatus novas ex Hispania Italiaque copias, duce Ambrosio Spinola, præterea e Germania peditem, & Lotharingum equitem opperiebatur: qui, postquam advenere, Spinola ad Ostendam relicto, Friderico Herenbergensi peditum septem, tria equitum millia tradit. Sed prima illi mandata eos, qui Hochstratam concesserant, excutere. Iusserat id Philippus, tam in præsens securitatis, quam exempli in posterum causa; & ne, armis in alia versis, illi nudatas partes incurrerent: & nuper, Namurcensi provincia spoliata, captoque Iudonia oppido, & arcis Carpensis præfecto, redierant tuti atque opulenti. Severissima tum disciplina, justoque militi imitanda, Hochstratani agebant: intentæ vigiliæ: extra vestem aut clauso cubili somnum capere impermissum: fœminæ extra arcem sepositæ: pugnare inter se, secreta habere colloquia aut literas, capitale. Leges sine venia pœnis sanciebantur. Intellecto imminere obsidium, Ordines Mauritiumque adeunt, auxilium orant impetrantque, data fide in hostem una pugnaturos; testati tamen, in captivos suos suo arbitrio uti velle, quia solita inter hostes armorum jura, ut transfugis, negabantur. Octingentos suorum arci includunt. Cæteri, mille quingenti pedites, equites super mille, Mauritium exspectant. Is, comperto jam advenisse Herenbergensem, & cœptare in arcem hostilia, pedites paulo minus decies mille, ter mille equites hybernis rapit, ac Gertrudisbergam properat. Qua in urbe triste evenit spectaculum, mutua ex rixa collisis inter se Gallis Anglisque, æmulis semper nationibus. Iamque totarum cohortium surgebat prælium, mortuis aliquot, sauciis pluribus; atque ipse Bethunius Gallorum tribunus prohibendæ pugnæ medius incurrit, telo trajectus, quo occubuit, incenderat suorum animos. Vix Nassaviorum ducum & Principis conspectus & voces diremere impium multamque in cladem iturum certamen. Hinc junctis Mauritii seditiosorumque copiis, processere una, novo exemplo, contrarii sacramenti milites. Inter camporum plana castraque hostium rivus intercedebat, humenti circum solo, quem Herenbergensis errore, an de adventu Mauritii nihil suspicans, occupare neglexerat. Princeps, subitis pontibus traducto cum machinis milite, ostentat aciem. Sed Heren-

1603.

Fridericus Herenbergensis Hochstratam in seditiosos mittitur.

Mauritius ipsis succurrit.

1603. bergensis curruum positorum valli in speciem, locorumque præsidio se tenuit, equite tantum jusso procedere, unde leves pugnæ. Nec totum hostem aggredi Mauritio visum, antequam cuncta sibi aut hostibus oportuna explorasset. Herenbergensis, tum alia, tum ne commeatu intercluderetur, metuens, nocte obscura tormenta primum, tum militem dimittit Herentaliam versus, retentis interim contra hostem excubiis, quo discedens falleret. At ubi consilium dies aperuit, qui arcem tenuerant, primi tergis institere, ubi cæsus inter cæteros Rosnæus, clari per Galliam Belgicamque ducis filius, ipse tum Lotharingo militi imperans. Mauritio & ipsi parato fugientes sequi moram objecit rivus alius, & hic vado transiri difficilis, tum angusta stagnansque multum via; cum equite tamen præcurrens hostem invenit jam ante emensum angustias patentibus campis explicuisse aciem. Et quanquam flagrantibus in prælium Hochstratanis, tam vindictæ, quam probandæ apud novos amicos virtutis studio, non placuit recte compositum agmen sine machinis ac pedite aggredi; quæ tardius sequebantur, supra itineris uliginosi difficultates cœlo quoque per fulmina & continuos imbres gravi. Soluto obsidio, Mauritius medium se turbæ seditiosorum audacter immiscuit, ut habita fide arctius fidem adstringeret. Animus illi, dum penes se pars hostilium copiarum, Silvæducis obsidium, anno ante altero per hyemis sævitiam intermissum, denuo experiri, spe sola in celeritate, si nuda, ut erat, præsidii urbs subito ambiretur. Sed re ad concilium Ordinum perlata, instantibus Zelandis ut Flandriæ inferrentur arma, permissoque tandem Principi faceret quod e re publica videretur, absumti interim dies octo: & quanquam paratæ jam Herenbergensis copiæ, auctæque ad disturbandos quoslibet conatus, mansum tamen in sententia, non tam potiundæ urbis fiducia, quam quia ex usu attinere vano labore hostem, ac non alibi sua ad tutanda incerto exitu cogi. Quidam ultra speravere, belli tædio oppidanos aut mutaturos fidem, aut id acturos, ut partium medii nec timerent, nec timerentur. Ergo adulta jam æstate ad Fuchtam vicum Princeps, ad Flimam, qua Heusdam iter est, Hochstratani consedere, longo satis inter castra utraque intervallo. Tertio statim die Herenbergensis adfuit, quaque urbs patebat, silvestribus locis, vico Dalemo nomine communit sese, projectis in Mauritium castellis. Ille contra, qua medium solum in colles tumescit, opera

Herenbergensis prælium detrectans Herentaliam recedit.

Mauritius Sylvamducis iterum tentat:

Herenbergensis urbi succurrit.

ac machinas disponit. Multumque temporis actum segniter 1603.
inter tela, aut leves pugnas. Tandem captum Herenbergensi consilium extra urbem præsidium ponere, viam propter, quæ Fuchta Flimam protenditur, hac spe, ut præciso e Mauritii castris ad Hochstratanos itinere, in sejunctos facilior esset audendi occasio, aut alimentorum inopia, quæ Heusda in castra vectabantur, obsidium abrumperet. Marchioni Bellæ Italorum tribuno datur id curæ, militesque bis mille, flos diversarum cohortium; queis circum urbem nocte traductis aggesta humo fascibusque ad humanæ staturæ altitudinem opus crescebat. Serius præcipiti jam nocte compertum id Principi, qui suorum cum flagrantissimis advolans, excitat singulos ad non minus difficile quam necessarium virtutis documentum. Primi Angli fortiter assiliere, rejecti haud minus fortiter: inde Gallis acriter instantibus cessere hostes, portisque oppidi claussis cum effugium non esset, nec ulla circum auxilia, cæsi cum ductore, aut circumjectis paludibus mersi; captique centum & quinquaginta. Evenerat forte sub idem tempus, ut ad Ostendam Archidux, studens exitus ingressusque militum acerbitate suppliciorum inhibere, nactus navem quæ vado adhæserat, duodecim milites, ægros omnes, suspendio addiceret, obtendens non terra, sed aqua captos, ubi nulla forent belli fœdera. Quod ubi in castra perlatum, judicans Mauritius facinus crudele, nec quicquam ad maritimum bellum pertinens, ut fere amant jura inter hostes constitui, simili sævitia æquandum, ex omni captivorum numero duodecim sorte lectos strangulari jubet, uni horum ætatis miseratione facta gratia; quanquam erant, qui pactorum violatorum sanctimoniam non paris tantum, sed dupli numeri supplicio expiandam censerent. Tristis sane imago & inter belli mala haud tacenda, cum egregii juvenes nec quicquam tale commeriti, trepido vultu, anxia manu, preces inter gemitusque, non tam mortem quam fœdum mortis paventes genus, inclusa chartis fata sua tractarent inspicerentque, aut damnandi alienum ob crimen, aut absolvendi non innocentiæ, sed fortunæ præsidio. Inventus tamen perditæ temeritatis, qui sua sorte liberatus, emtusque ab alio, vicarium se in discrimen iterum mitteret. At oppidani solo se telorum jactu vindicabant, acciditque, ut idem ictus Marchioni Malaspinæ, & Oliverio Tempelio, a Mauritio ad Flimiana castra euntibus, crura utraque defringeret. Malaspina Alberto ad belli consilia multus, ac

Mauritius bis mille hostes cadit.

Archiducis in captivos sævitiam pari modo vindicat.

1603. nuper ab Hochstratanis captus, debili corpore supervixit. Oliverium abstulit vulnus, viginti per annos tutatum Ordinum partes, quorum tum militiæ judicem agebat, insuper Hochstratanis ad id tempus additus rector, qui eorum impetus ratione frænaret. Post hæc Albertus ipse in urbem venit, cunctaque explorans advertit, structum Mauritianis leviter munimentum, quadrato aggere, non procul eo loco quo Bella nuper ceciderat. Hoc cum sibi opus esse Archidux dixisset, (eratque non dubie futurum magno usui) sublecta vox, perlataque ad Principem transfugæ indicio. Interjectis diebus aliquot, prius paulo quam illucesceret, varias in partes simulato impetu, vera vis destinatum in locum incubuit: nec omisit Mauritius valida suorum atque Hochstratanorum manu eodem tendere, sublatis quoque ignibus, admonitus inde periculi. Detexit dies novum machinarum ordinem castello imminentem, aliaque ex oppidi vallo & propugnaculo eodem dirigi, queis incussa undique munimenti hiscebant latera, ita ut miles cavata humo se abderet. Accessit tamen Princeps, severeque edixit, si quis præsidium desereret, capitis pœnam fore. Simul fossæ ambitum tuborum corona ornat: ac tria tormenta e castris ferri imperat, quibus hostilium vis retusa, versique in fugam oppugnatores, desertis lintribus, quas tramittendis paludibus interjacentibus convexerant: machinæ vix abductæ: dolabras, fasces, crates aliaque in excidium parata rapuere Mauritiani, reparandoque & augendo operi vertere. Archidux, quæ prima ipsi veniendi causa, varios in hostem conatus præferens, ter mille milites, velut oppido transmissurus, manere illic præsidio jubet, unde querelæ civium, pacta viginti per annos servata invocantium. Sed necessitas & pœnæ metus silentium fecit, quin & excitatum proxime urbem munimentum, quod arcis, vitato nomine, usum præberet. Ingruentem sub hyemem, stagnantibus circum locis palustri humo, discessere exercitus. Seditiosis, quorum egregia hoc anno opera fuerat, aliud sibi pro Hochstrata hospitium præberi orantibus, turbæ capax, & ad prædas oportunius, re diu apud Ordines disceptata, Mauritius Graviam, sui juris oppidum, sponte attribuit, ut intra mœnia, circumjectisque castris sine civium injuria agerent. Pacta quoque firmata propius, de præda partiunda, & ne Fœderatorum aut imperii Germanici agros infestarent. Quamdiu cum Alberto conciliati non essent,

A Mauritio structum munimentum frustra aggreditur Albertus.

Seditiosis Gravia hospitium tribuitur.

for-

sortem spondebant operam, ita tamen ut seorsim tenderent, 1603. fodiendi oppugnandique immunes, conciliati redderent Graviam, Hochstratam reciperent; in hæc fidem & obsides dedere. Et hæc quidem istis in partibus gesta, cum interim circa Ostendam immensum cresceret & belli artium & sumtuum certamen. Exacta quippe hyeme per graves procellas, nunc his, nunc illis, ut ventus tulerat, infestiores, vere medio in omnes oppidi regiones e castris factus impetus, cumque in vim tam late fusam propugnatores non sufficerent, capta hostibus munimenta tria, custodita negligentius, quæ tergo oppidi in agros prominentia aquarum intercursu, distingui memoravimus, paucosque post dies eadem in loca instituta ab obsessis eruptio successu caruit, aucto illic hoste & valido. At alia non magna mole opera, quæ trans Æstuarium tenebantur, assultante Buquoio, defensa feliciter. Dorpius tum oppidum curabat, cui missus successor Notius. Media ferme æstate ad Ostendam Ambrosius Spinola advenit, duro ac multis desperato labori finem pollicitus, si summum jus in castra sibi traderetur. Nec vana temeritate, sed ita docentibus, quibus & locus & bellum gnara erant, postquam reperta per aquas via fascium strue, tempore tantum ac diligentia opus, ut hostium munimenta velut carptim vellerentur. Concessit Philippus eo facilius, quia præter claras celsi animi virtutes, quarum jam certa signa dederat, ex opibus etiam suis, affectis id tempus ærarii rebus remedium offerebat. Invidiam, quam primo maximam subierat, tot inter Belgas & Hispanos militi simul & pecuniæ imperans homo Italus & belli novus, paulatim evicit, intentus ipse cunctis, & prudentissimis obsequens. Statimque demotis queis lucro quæsturæ fuerant, parato ipsius provisu, quod opus esset pecuniæ, transfugiis & seditionibus occursum. Simul spes præmiorum clara ingenia attulerat, quibus egregia æmulatio, novas oppugnandi artes & machinas promere; & inventa exsequentium, certa mercede, parabilior opera. Ac nec obsessis minus aut virtutis aut industriæ: ne intenderetur annona, jussa alimenta palam prostare, vigiliæ indefessæ, interdum & erumpendi audacia: tum quæ vis hostium aut maris disjecerat, peritos per artifices reparabantur. Tanto copiarum in arctum compresso, tot vulneribus laborisque obnoxio, exortam haud mirum contagem sollicita medentium cura levabat, partim & evecta ægro-

Obsidium circa Ostendam interim fervet.

Dorpio præfecto Notius succedit.

Ambrosio Spinolæ summum jus in castra ad Ostendam traditur.

Ejus in promovendo obsidio diligentia.

Obsessorum virtus.

1603. ægrotantium turba. Sed & , præter ardentes globos & manu jaciendorum ignium nova commenta , hostium materiæ per æstum arenti haud parum mali dedere. Præcipuus oppugnantium labor circa rates quæ ferendis machinis struebantur , auctore eo , quem alibi diximus , Targone Romano , sollertis ingenii , sed bello inexperti. Hæ ad lævam quidem , qua minus violentum mare , propinquioribus machinis ; at dextro latere , qua Æstuarium est , telis quidem haud æque urgentibus , at plerumque ipso aquarum impetu disturbabantur : quippe involuti fascibus lapides disjici primum vinculis recedentibus : mox cætera, sublato quod retinuerat onere, fluitare. Nec territus tamen Spinola alias aliis sufficere rates atque adjungere , ipsa damnorum experientia monstrante novas muniendi vias. Sensimque promoto Buquoii aggere accidit , ut difficilius jam naves , invehendo militi , machinis , pulveri, victui, inirent aut excederent ; nonnullis subinde illisis in vada , aut , ubi vis telorum compagem solverat , pelago obrutis. Contra oppidanorum jactus oppugnatores partim noctem legebant, partim terrena opera aquis respuentibus , transversos palorum fasciumque ordines, ubi tutioribus locis exstruxerant, mox doliis subter natantibus , admoliebantur. At in Hispania apud Regem , qui modico rerum usu pleraque alieno , quam suo , arbitrio faciebat , nova consilia veteribus , vetera rursum novis præferebantur , ut cuique suadendi auctoritas aut spem eventus retuderat. Erant qui dicerent erratum graviter , cum prohibiti Hispania Batavi , ut populus mari potens longinquas merces , novo prorsus , nec audito antehac Hispaniæ damno ab Indis peteret , aut armis quæreret. Quanto patrem sapientius illa gentium inter se consuetudine attinuisse spem pacis , parata , quoties usus ferret, ab ipsis hostibus navium copia ? Si præsentibus futurisque malis remedium quæreretur , demendam Batavo necessitatem , quæ sola ipsi suas vires ostenderet. Consilium per se haud absurdum avaritia corrupit : quippe aperto per edictum commercio, impositum vectigal ingens,ut præter vetera onerum , mercium pretii paulo minus quam tertia , in centenos scilicet triginta nummi , fisco cederent. Nec id in Batavos tantum , sed in gentes omnes, ne Batavi alieno nomine occultarentur , & privatis in illos odii causis, quorum auxilio duci bellum credebatur : tantum his , quæ in terras Archiducum , aut mari interno inferrentur , data immunitas. Proprium Batavis hoc additum, ne merces apud se factas importare

Apertum in Hispania Fœderatis iterum commercium vectigalis corrumpunt.

re liceret, neu quicquam eorum, quæ ferrent aut auferrent, nomine rectoribus suis persolverent: diplomata quoque Archiducum accipere jubebantur. Quæ gravia atque iniqua non modo adversum Fœderatos nihil valuere, sed regem quoque Galliæ permoverant, primum ut par onus Hispanis imponeret, deinde cum non satis id ultionis videretur, Gallis omnibus negotiationem Hispanicam, manente Philippi edicto, interdiceret, proposito bonorum damno, mox & capitis. Sed nec Archiducis simulatæ clementiæ genus aliud felicius cessit, cum omnibus apud hostes agentibus nec alio crimine contactis, reditum permisit innoxium, simul redditum iri, quæ ipsis possessa quondam tum fisco tenebantur, adempto tamen alienandi jure. Edicti verba multis supposita fraudibus, punitaque illic omnis extra Romanam religio haud paucos, alios fundati jam lares, & certior apud Batavos quæstus, detinuit. A Dunkerkanis exigua damna: inter cætera abductis abusque Tamesi Batavorum navibus, quas socia præferentes insignia prædones deceperant. At contra ab Indicano collegio missæ in Orientem naves tredecim, Stephano Hagio imperante. Ab Ordinibus sub Paulo Cardeno sex aliæ, quæ Brasiliæ oram popularentur. Hyems aspera tempestatibus, quarum vi perlatus in Scaldim, repertusque Antverpia non procul cetus, ob rei novitatem fabulam vulgo, minima quoque in omen trahenti, præbuit. Quidam ad minas eam in urbem anno ab hoc altero non minus ingentes, quam irritas, post eventum retulere.

1603.

Simulatæ clementia Archiduci haud feliciter cedit.

Fœderati in Orientem & Occidentem classes mittunt.

HVGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER TERTIUS DECIMUS.

SUMMARIUM.

Ad Imperatoris de pace literas Ordines respondent. Seditiosi militis in Germanos licentia. Mauritius occupatis aliquot castellis munitoque Ardenburgo Clusam obsidet: Velascum in se egressum fundit. Frustra subveniente Spinola Clusam in potestatem redigit. Ostenda Spinolæ deditur. Pacis inter Hispanum & Anglum leges. Iacobo liberum cum Antverpiensibus commercium Fœderati negant. Iesuitæ in Galliam redeunt. Interaquii filia res novas in Gallia molitur. Mansfeldii & Ludovici Nassavii obitus.

1604.

Bassiniacus jussu Alberti cum Ordinibus de pace actturus non admittitur.

NON omiserat inter hæc pacis consilia Albertus, seu spe vera, seu ut recusatæ ividiam hostibus faceret. Comes Bassiniacus, Boxtelii filius, jussu Archiducis iter tutum ab Ordinibus poposcerat: illi, si per literas agere vellet, responsuros; adventum sibi non placere. Vsus erat & hac & rerum Emdanarum occasione Archidux, ut apud conventum Germaniæ in urbe Ratispona, quem tum frater ipsius Mathias moderabatur, incusaret Batavos, ut suæ ac finitimorum tranquillitatis inimicos. Et erant, qui studio in domum Austriacam, aut ob religionis dissidium, acerbas sententias dicerent, clamantes statuendas paci leges, & qui abnuerent cogendos armis arma deponere: moderatiores impetum temperavere, factumque decretum de mittenda ad Ordines legatione, quæ dum cunctatur, missæ interim ab Imperatore litteræ mala vicinis principibus ac civitatibus tolerata memorantes, jubentesque rapta restitui: nec tantum quæ ipsorum militi patrata, sed & Hochstratanorum rapinæ ob susceptum patrocinium ipsis imputabantur. Ordines, quæ ad se pertinebant, excusantes, seditiosorum facinora illis adscribenda ajebant, qui, cum aliorum periculo militem sibi conductam

Imperatoris de pace ad Ordines litera.

Ordinum responsio.

ductum stipendio fraudarent. Se nihil aliud quam suam securitatem quæsivisse, & tamen, quantum fieri poterat, paciscendo Germaniæ quoque consultum. Sed verborum benignitate injuriæ adeo non tollebantur, ut anni hujus, quem nunc inchoamus, principio seditiosi nihil eorum, quæ in hostem licita, in Germanos reliquum fecerint, contemtis minis intra vocem manentibus. Namque ipsa hyeme postquam Endoviam in Brabantia, in Geldria Erkelenum, congesta multos per annos præda ab Alberti milite opimum, diripuerat, egressam Geldra ceciderant turmam, arcem insuper Carpam excursibus oportunam occupaverant, socio hactenus Batavorum equite, mox illo omisso in Westfaliam incubuere. Coacta oppida agrique tributo metum redimere. In Coloniam displosa tormenta. Patelbornensium occisi circiter quadringenti, ob milites duos, cum insolentius agerent, a rusticis trucidatos: incendiis quin etiam, & omni libidinis, aut sævitiæ genere grassabantur: plane ut miserari subeat infelices populos, quos tot jam per annos alieni belli mala pene bellantibus ipsis gravius affligebant. Ordines, propius periculum veniente Ostenda, statuerant hostem obsidio pellere aut abducere, aut aliud aggredi, quo & gloria & in Flandriam aditus servaretur. Corrogata in tempore pecunia, & miles undique; Scotorum quoque nova cohors, Baclavio tribuno, & Anglorum supplementa, permissu Regis, non, ut ante, imperio. Medio vere, dum pars equitum cum seditiosis hostium Brabantiam quatit, & in omnem partem sparsa belli fama incertum hostem tenet, Princeps, Senatu Ordinumque legatis comitantibus, copias, duodecim circiter millia, e Walachria in Catsandam transvehit. Flandriæ regio est Catsanda, pulsata Oceano, cui latus in ortum vergens Atro, quod dicitur, flumine, alterum longo portu Clusano, tergum aliis aquis ambitur, insulæ in morem. Atro flumine exponitur exercitus, peccatumque in eo quod non Clusano portu invectus est, quæ Fœderatorum concilii sententia fuerat. Quam, ni Princeps in itinere mutasset, aliorum suasu, an majora vero pericula fingens, impetu cepisset oppidum, præsidio antehac nullo, ad Ostendam quoque superventurus timidis aut incautis, & in multa spatia dispersis, seu prælii placeret fortuna, seu victu hostem intercludere. Interim Clusani portus ripam ulteriorem missus e castris ad Ostendam & aliunde miles impleverat, curante id Spino-

1604.

Seditiosorum in Germanos insolentia.

Princeps in Flandriam exercitum transvehit.

Ejus error.

1604. Spinola, qui & ante in speculis disposuerat adventum classis nuntiaturos. Et quanquam bellicæ Batavorum naves longas hostium in oppidum retro cedere coegerant, metu ne fauces portus clauderentur, castellumque adversa ripa situm, haud ingens sane, tormentis verberabant, transponi miles haud potuit, bis frustra tentato, duobus cum millibus obsistente Pompejo Iustiniano, inter Spinolæ consilia tribunorum præcipuo, & super militiæ laudem, harum quoque rerum egregio scriptore. Quærenti Mauritio qua via interiorem Flandriam peteret, forte rusticus, inde & exigua hostium manus illac fugiens, vadum monstravere, eo in alveo, qui retro Catsandam amplectitur: aggere illic, juxtaque castello, Coxida nomine, occupato, pons & præsidium ponitur, vacuo ab hostibus tempore, dum inter se consiliis dissident Trivultius & Iustinianus. Duo alia in propinquo munimenta, Catharinæ & Philippi vocabulis, spe citius & ipsa cessere. Nam Catharinam pulsatam globis, cum jam desperato opere abduci machinas Mauritius imperasset, deseruit Trivultius, & quæ sub illo mixta militi tumultuaria agrestium manus. Audito quippe strepitu, qui abeuntium erat hostium, ipsi contra, augeri copias, claudique exitus interpretati, Philippum in castellum profugerant, nec ibi substitere, sed Isendicum properant, relictis in Philippo suorum sexaginta, qui, conspecto hoste, deditionem haud ultra distulere. Isendicum ad expugnandum (id castellum ultima Flandriæ ora ad Hontam jacet) obsidio opus: namque hostes, cæteris pulsi locis, ad sexcentos hic constiterant. Die septimo facta deditio. Occupato illic Mauritio, adductus hostis in spem recuperandæ Catsandæ, nocte sumtis lintribus molitur transitum. Iam sexcenti inobservati fixerant pedem, sequentibus aliis: videre, qui illac curabant, Scoti, queis impellentibus hostium repente fuga & clades. Pone Clusam Ardenburgum jacet, haud ignobilis quondam oppidi nunc vestigia tantum præferens, id Princeps, comperto relictum custodiæ diffugisse militem, intrat, munirique imperat. Penetratoque & Middelburgo (id quoque non longe municipium est) & in arce, quæ sola loci tutela, posito milite, jam Clusæ obsidium animo volvens, quia Ostendæ intercedentia loca hostis præceperat, tendebat duo ad fluenta, quæ Damma Brugisque Clusam navigantur, modico divisa limite, saporis diversi, unde dulci ac salso facta nomina: sed qua ferentem eo viam lacus arctat

Mauritius aliquot castella occupat.

Ardenburgum munit.

Fœderati Clusam obsident.

Mor-

Morkercanus nomine, ut fere omnis ille ager aquis inciditur, jussu Alberti Ludovicus Velascus munierat sese; egressusque præsidium, & cum primis, quos forte inciderat, hostium pugnæ allubescente fortuna, priusquam eques ipsi additus succurreret toto statim agmine pressus funditur: mersi ferme quingenti: capti ad trecentos, ita ventum ad flumina, & quanquam hostis intersederat, alia parte simulatus, alias repertus transitus, vado primum, tum structis pontibus. Hinc orto terrore deserta castella, quæ a portu Clusano in occidentem vergunt, unum præter, Georgii nomine, quod & ipsum adductis machinis metu magis quam necessitate deditum. Egresso præsidio reperta fraus mali moris. Iuxta vasa nitrato referta pulvere positus funis ignem illaturus & pernitiem adstantibus. Tum littus inter & oppidum trina castra Principi posita, queis ipse Wilhelmus & Ernestus imperarent. Quod ultra flumina erat, stagnans undique, attributis navibus servare Notium jubet Ostenda regressum; atque inde loricam pertexi Ardenburgum usque, crebris custodiis. Sed priusquam ingenti ambitu perfici opera potuere, bis Clusam palustribus locis miles penetraverat, magnoque numero, quod propugnando oppido creditum contra vertit, præfecti per inscitiam: parvo quippe victu intus, aucti qui consumerent. Tentavit & Iustinianus valido satis agmine commeatum perducere in urbi proxima, quem obvii e præsidio exciperent. Sed re comperta Mauritius cum equite & machinis accelerans, hostem dispulit: currus farina onustos & homines aliquot cepit. Remigum Spinolanorum, qui cum aliis extra urbem processerant, quinquaginta transfugere, quorum indicio certior Mauritius cibum in oppido exiguum in tempus sufficere, multa quidem in speciem parare, suis pariter hostibusque fallendis: indicto per castra jejunio, qui mos ardua & periculosa tentanti, machinæ quoque expeditæ: mox & mole eximia pontem struxerat, velut quo trans portus latum simul & profundum gurgitem in vallum ascenderet; cæterum reipsa desperatis aliis, obsessæ turbæ famem opperiebatur, eo intentior claudendos ad exitus, nec transfugas ultra accipiens, cum Flandriam interim eques raptaret. Multa simul incommoda premebant Archiducem: ac quo minus relicto uno apud Ostendam exercitu alterum in hostem duceret, impediebat maxime seditiosorum metus, qui tum cum Batavis, prædæ partem alteram pacti, Brabantiam incursabant; inde Hænoviam petituri.

1604. Velascus in Mauritium egressus funditur.

1604. turi. Necessarium igitur ratus hos, quamvis cum dignitatis & pecuniæ detrimento, sibi adsciscere, hoc magis, quia & alii similia minantes aucturi numerum timebantur, ostentare incipit pacis vias: & quanquam non repente convenit, quia actas hactenus prædas in stipendium imputari sibi non patiebantur, molliti tamen colloquiis animi, eluendisque offensis vim omnem in Leodicos agros verterant, aut ubi Archiducum terris consederant, sua exigebant tributa, cætera innoxii, frustra urgentibus promissa Mauritianis, qui, ut numero impares, spernebantur. Nec parvus Fœderatos metus incesserat, ne tradita Gravia malefida colluvies repararet amissam veterum partium gratiam, magno cum irrisu credulæ facilitatis. Seu pudor, seu, ablato refugio ab ipso Archiduce, ultionis metus prohibuit, reddidere oppidum, receptis Hochstrata & Carpa arcibus, quas Archiduci permiserunt: ipsis, dum stipendia expedirentur, Rurmunda pignori data & clari obsides. Fuere qui ad Principem transfugerent. Bis mille Alberti accitu venere in Flandriam, quo virium auctus, tutiusque jam imminutis aliarum regionum præsidiis, urgebat Spinolam, Clusæ ut subveniret, famem haud ultra toleraturæ. Ille, invitus quanquam & satius judicans Ostendæ vim ultimam admovere, obsequitur imperio. Primum tentamentum fecit positis haud procul Morkercano lacu machinis, si forte telis præsidia pelleret. Sed contra eo vecta tormentorum vis major ipsum pepulit. Wilhelmi deinde castra assilit, lectis cohortibus turmisque, & omni paratu, quo vallum diruitur: dejectus hinc quoque non sine sanguine. Retrogressus inde, & irruptis Catharinæ & Philippi castellis, (modico milite tenebantur) illac Cassandam insulam nocte vadoque, dum refluus æstus, pugnabat ingredi: id quoque cognitum, missique alii post alios, qui ripam tuerentur. Dedit is dies non obscurum exemplum Hispanorum militum constantiæ, qui servatis Ordinibus densam contra globorum nubem arduumque aggerem intrepidi nitebantur. Defensorum non minor virtus, multorum imprimis e Gallica nobilitate. Princeps ipse aderat, recentes fessis subjiciens. Ita, cum jam crevissent maris æstus & dies, represso impetu, cæsi nec pauci nec ignobiles; inter hos marchio Rentiacus, Montigniaci partium regiarum clari quondam inter Belgas ducis filius. Gravia oppido profecti hostilia tum primum resumserant, agnitique inter mortuos recente commilitii memoria. Obsessi, post-

Albertus seditiosos sibi reconciliat.

Spinola Clusæ frustra subvenit.

quam auxiliorum spes nulla, nec fœda tantum animalia, sed siquid usquam corii sevique fames absumserat, tertii mensis exitu tradunt oppidum: milites ter mille egressi vix ultimas habebant vitæ reliquias, pars in itinere defecere. Septuaginta machinæ venerunt in potestatem: naves longæ decem. Servitia, mille circiter quadringenti erant, donata libertate. Turcæ & Mauri plerique cum litteris remissi ad suos, quo gratia apud barbaros & tuta commercia pararentur. Aurelius Spinola, Ambrosii gentilis, dimissus hac lege, ut & nautæ Batavi, quos Archidux captos habebat, solverentur. Cassanda, Isendicum, Clusa portusque operibus firmata. Philippi & Catharinæ castella hostis solo æquaverat. Flandriæ imperium ab Ordinibus fœderatis Henricus Nassavius, & sub illo Carolus Notius accepit. Perstabat adhuc Ostenda duros inter labores ab hoste, morbis, mari exiguo spiramento, dum in Flandriæ urbes tuendas hostium cura distrahitur. Notio in præfecturam oppidi Gistella, huic mortuo Lonius, ei Daniel Marketta successerant, multis utrinque tribunorum & centurionum mortuis. Plurima obsessoribus reperta, e queis pons erat, Targonis structura, rotis æneis, quas vis equorum protraheret. Pars ejus una funibus compacta, quo minus tela transmitteret, erecta trabe in altum tollebatur, ita ut descendere laxatis retinaculis posset, hanc placebat munimento super immittere, quod trans æstuarium lunata specie situm memoravimus. Sed vastum sumtuosumque opus ludibrio fuit, una rotarum globis dejecta; deinde ad fossam castelli defixis lignis mali in altitudinem, queis moles impacta sisteretur. Igitur in occasum versa vis, ductique aggeres trans portum veterem, & qua tergum est oppidi. Exterius jam cesserat vallum; quod oppido cohærebat, cum pars suffosso pulvere dissiluisset, oppugnatum frustra. Tum, quibus Histrici & Orcifaucibus nomen est, munimenta paulatim diruta cessere. Horrendæ prorsus rerum vices, cum hostis intrando oppido, contra illi arcendis hostibus, cæcos subter humum meatus struentes inter se obscuri, atque improvisi implicarentur: incertoque ignium eventu, sua sæpe opera auctoribus in exitium verterent. Fractis per longa pericula Hispanis Italisque (nam discretus cuique labos, quo manifestius spectaretur, & æmulatio accenderet) allecti præmio Germani Sabuletum invadunt: & quanquam primos vis nitrati pulveris distulerat, impulit cæteros Barlæmontius,

1604.

Mauritius Clusa potitur.

Marketta interim Ostendam defendit.

1604. donec jugum tenuere. Hinc vetus in oppidum cuniculis ibatur. Obsessi erumpere interdum, inque amissarum munitionum vicem novas interius extulerant; quas vano duraturi in longum obsidii omine Trojam dixere. Nam recens humus fluxa per se non sat telis obstabat, & quanquam summa æstate, quoties ab Oceano flarent venti, cuncta ruinis nudabantur. Ipsi Ordines reputare sumtus immensos, & par maximis cladibus militis damnum, & nullum Ostendæ usum tot castellis cingentibus. Seu decus, seu utilitas spectaretur, præter Bercam Graviamque, majus in Clusa præmium tribus mensibus parta; quam totidem per annos decertata Ostenda Alberto daret. Iamque augescente autumno elapsum hosti tempus alia cœptandi, & hyemem venturam formidolosam obsessis. Quod si contra iretur exercitu, primum iter aquis interfluum, & in medio Damma ac Blancoberga præsidiis hostium tenebantur, tum firmata tanto temporis castra, junctæ copiæ, dux milesque promtus prælio, periculum ostentabant. Mandatum igitur Markettæ ut longum certamen quam posset honesto fine abrumperet, quod factum. Et emissæ primum naves, cum parte machinatum: tum missi legati exitum omnibus cum armis ac tormentis quatuor impetravere, utque captivi permutarentur, facili Spinola, æstimatione spectatæ virtutis, an quia incerta temporis prævenire festinabat. Ter mille, per media hostium castra transgressi, Clusam venere ad Principem, nec ille ut victos excepit, sed gratias egit, quasi victoribus. Archidux cum conjuge visurus locum, pro quo tot ipsi suscepta vota, tantum impensum temporis & pecuniæ & sanguinis (quinquaginta suorum millia amissa ipsi prodidere, ex obsessis qui ceciderunt major numerus) inveniunt nihil præter inanem aream, hinc exstantem informibus tumulis, inde recedentem in obliquos specus, adeo confusis operum vestigiis, ut quæ tuendo, quæ impetendo oppido structa vix esset dignoscere. Oppidanorum quod ante habitaverat Clusam transiit: & quanquam multis immunitatibus ab Alberto propositis, diu haud reperti qui incolerent, horrentibus cunctis tetram cruore & humanis ossibus sedem.

Ostenda Spinolæ deditur.

Super hos, quos ante retuli, legatos in Angliam plures Philippus & Albertus miserant; hic Iohannem Ricardotum, & Ludovicum Verreikium; ille Ferdinandum Velascum comitem stabuli Castellæ, & Alexandrum Rovedium senatorem Mediolanensem: cupidi pacis uterque, nec tam Anglorum

Philippus & Albertus legatos in Angliam mittunt.

metu, quam ut sublatis fulcimentis Batavos sub jura retraherent. Nec deerant in gente pugnaci belli suasores, qui in publico Anglorum concilio (namque id tum convenerat) referrent veteres cum Batavis necessitudines, matrimoniaque & fœdera, multo ante quam Iacobam Britanno nuptam Philippus Burgundus per nefas principatu excuteret: causam amicitiæ, quod sine ea neutris tutum mare, & quoties conveniret opima commercia. Hispanis contra nihil opus, & bellum lucro fuisse: maxime vero providendum, ne Batavi rebus extremis suis, aut Gallis, veteribus Britanniæ inimicis, aut Hispanis ob religionem & dominandi libidinem hostibus, accederent. Nimis multa exstare documenta, Britanniæ esse dominos qui essent maris. Rex ad hæc immotus, satisque in Britannis & Batavis virium ratus, illis ut pace, his ut bello subsisterent, armorum societatem ab Hispano oblatam repudians, in pacem consensit. Præter leges, quæ suetæ fœderibus, pleræque erant de libera navigatione, qualis ante bellum fuerat, vectigalibus iisdem. De America & India silentium, quia & Anglus excludi impatiens, & Hispanus pertinax neminem admittere, relictaque res arbitrio plus valituri. De religione convenit, ne in Hispania Angli adire templa cogerentur; pani sacrato obvii exhiberent honorem, ni mallent via decedere: nautarum delicta exercitoribus fraudi ne forent. Ad Batavos hæc pertinebant. Hostes rebellesque alterius alter ne juvaret, neu juvari a suis pateretur: attamen privatorum facta in ipsis vindicarentur, pace publica incolumi. Flissingam & Brilam per pactorum fidem negabat se Britannus Hispano posse tradere: interim milites, qui ista oppida servarent, impermixtos bello fore. Pacandis Batavis una operam darent. Siquid esset moræ, saltem ut commeaturis inter se Belgis Anglisque iter patesceret. Naves bellicæ supra sex aut octo alterius portubus ne considerent. Britannis Batavicas merces in Hispaniam, Hispanicas in Bataviam vectare interdictum. Sublato hunc in modum bello, rex Iacobus, ut domestica quoque certamina evelleret, Scotorum Anglorumque obliteratis nominibus utrosque voluit communicatis legibus unum in regnum, Britanniæque nomen coalescere, rem aggressus difficilem magnisque contentionibus agitatam, dum recens discrimen & æmulatio, cæterum haud dubie solido in posteros bono. Mox, secundum ea quæ cum Alberto convenerant, postulat a Batavis ne prohi-

1604.

Pax inter Philippum & Angliæ regem: Ejus leges.

1604. *Iacobo Britannos Scalde Antverpiam subvehi non permittunt Fœderati.*

prohiberent Britannos e mari intrato Scalde Antverpiam subvehi, solutis vectigalibus quanta cives penderent. Illi vero excusavere, ostenso haud injuria institutum sibi, nequis ad hostes, nisi mutatis navibus, pervaderet; quo certius cuncta explorarentur: nec ægre ferendum, si possesso a se flumini legem imponerent, cum Hispani etiam maris vias amicis auderent præcludere. Inde vero ut Anglos rapinarum infamia laborantes ad innocuos quæstus verteret, vetuit ne quis externo sub imperio mari militaret: terrestre ad bellum siquis huc aut illuc iret, dissimulans. Alio edicto Iesuitæ, & non regni more lecti sacerdotes Britannia proturbabantur; adjectaque causa, quod id genus hominum docerent pontifici Romano jus esse populos in alterius sectæ reges obsequio solvere, qua nullam exortam esse pestilentiorem imperiis sententiam. At iisdem diebus, Iesuitæ iidem, certis sub legibus, in Galliam reducti, unde olim exciderant, cum ex ipsorum disciplina juvenis Regis vitam petisset: dirutum & monumentum, quod ejus rei memoriam cum Iesuitarum infamia præferebat. Haud silente Parisiorum senatu, una opera & auctoritatem amplissimi ordinis & securitatem Galliæ subverti. Sed Rex, suo quoque periculo, quod plerique ominabantur, imperterritus, Pontificis in gratiam ornabat acerrimos potentiæ ejus defensores. Ipsum inter & Hispanum super antiquas novæ odiorum causæ aggregabantur. Villiregio, cui plurima apud Henricum fides, minister erat Hostius, cujus opera, multus in negotiis ipse, ad literas exarandas, & notarum arcana utebatur: hic pretio inductus, maxima quæque ad Raffium Gallum, exsulem agentem in Hispania, ille ad Philippi senatores referebat: queis promptum introspectis Galliæ consiliis certius cuncta decernere. Et quædam Britanno monstrata simultates severant. Detecto per Raffium dolo, Hostius fuga primum, tum subita morte ulteriorem inquisitionem prævenit. Etiam fœmina res movit, Henrica Interaquii filia, forma atque ingenii venustate inter primas: utroque pellectus Rex, cui haud aliud facile vitium extra amores objeceris, libita ut expleret, nuptias suas promiserat, si marem pareret, scriptoque firmarat fidem. Post prælatam in conjugio Medicæam, illa coacta ad placandam Reginam chirographum Regis reddere, solitudinis & religionis obtentu altiora consilia dissimulans, externas opes ambiebat queis filio sibi genito perfugium adversus Reginæ iram, ut ipsa mox edixit, ut alii interpre-

Iesuitæ in Galliam reducuntur.

Interaquii filia res novas in Gallia molita ab Henrico ignoscitur.

terpretabantur, jus in regnum assereret. Aditus Britannus alienum imperium turbare recusaverat: at Hispanus causam probare, largiter polliceri. Vbi & hæc eruperant, capta mulier paterque & frater Arvernorum comes. Sed veniam Henricus dedit, istorum in crimine suum agnoscens. At Philippus metuens, ne his succensus ille causam bello faceret, ortum super vectigali certamen, quæ nuper decreverat, rescidit: versaque in Batavos ira, omnes ejus gentis finibus suis jubet excedere, mercesque posthac illatas publicari. Habuit hic annus clarum in Belgica funus Petri Mansfeldii, qui per annos quadraginta fidus Hispano, maximis functus imperiis, Lucemburgi tum præses, actam inter bella vitam rara sorte extremum ad senium perduxerat. At apud Batavos Ludovicus Nassavius occubuit, æmulus juvenis majorum gloriæ, & in quo multa spes celsæ, nec improvidæ virtutis.

1604.

Mansfeldius moritur.

Ludovicus Nassavius occumbit.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER QUARTUS & DECIMUS.

SUMMARIUM.

De pace inter Fœderatos & Archiducem varii sermones. Pacem urgenti Imperatoris legato generose Ordines respondent. Bellum utrinque properatur. Fœderati irrito eventu Antverpiam obsident. Mauritius VVoudam capit. Exercitum in Flandriam infert. Militem mari ex Hispania adventantem Fœderati capiunt merguntque. Spinola de bello propere finiendo consilium. Buquoius ad Cæsaris wartum castra ponit. Spinola Oldensaliam & Lingam expugnat. Berga ad Zomam bis frustra Archiduci tentantur. Grobbendonkus irrito conatu Gravium aggreditur. Buquoius in VVachtendoncæ obsidium mittitur. Mauritiani Spinolæ castra adoriuntur. Omervilla & Trivultius occiduntur. VVachtendonca deditur. Geldram frustra tentat Princeps. Cracoviam Buquoius capit. Grobbendonci turma caditur. VVartius Candiæ regis dolo in India occiditur. Matelifius cum duodecim navibus Indiam petit. Reformatorum Aquisgrani persecutio. Henrici in legatum Philippi sibi dolos struentem indignatio. Anglicana conjuratio.

1605.
SEnescentis jam belli sumtus in annos crescentes, & ingens æquatarum virium specimen Ostenda, spem multis diu intermissam reddiderant, extremos armorum impetus in pacem desituros: hinc sermonibus aut libellis ex spe aut cupidine quisque differere. Quibus Belgarum Austriacum cordi imperium, æmulas Batavorum civitates, infensa studia, divulsamque molem in se ruituram, aut prædam externis regibus fore, ni redirent in principatum veterem, & tot sæculis expertum: addenda priscis legibus, ne in Hispanum Belgæ revolverentur, indefinitum jus commercii, religionum impunitatem in spem propioris concordiæ: iret miles peregrinus, & pestis altera Iesuitarum factio: honorum decora penes cives: tum, quæ maxima, in nationum concilio tractarentur, veriorem hanc

Varii de pace inter Archiduces & Fœderatos sermones.

cum

cum modo libertatem. Contra in Gallia alii ab Austriaca domo discidium Belgis etiam suadebant: vanum nomen Archiduces, sine viribus, sine imperio: vires hosti; imperium Hispano obteri, & quæ, Belgica exhausta, paupere Hispania, spes belli trahendi una, Indorum divitias jam ad illos deficere, qui mari prævalescerent: vicesima jam militum seditione infamem Alberti principatum: quod si, augescentibus subinde odiis, Gallus expergisceret, depastis utrinque agris incubituram egestatem ac solitudinem. Sponte igitur potius, quam vi subacti, redirent in Galliæ corpus, avitaque sacra in sede sua sisterent, Batavo victore peritura. Novem arces aut castella obstare, quantulum moræ undique coeuntibus, quibus extracta gens, crudelior an superbior incertum, Pirenæis posthac jugis & remoto Oceani sui littore clauderetur. Sparsa late imperia levius subditis incumbere: & pacem in posterum, certis lege Salica hæredibus: nulla sui jactura, Galliæ bonis in commune uterentur. Erant per Germaniam qui hinc magnitudinem Hispanicam, inde Batavorum abstrusos recessus, & lætiorem bello fortunam expenderent: nec posse vincendo transigi: facilius honestiusque illis armis Hispanus Turcam retunderet, aut exiguum imperii damnum propagatis alibi finibus compensaret. Batavis libertas pretio daretur. Esse imperiis suos orbes, &, cum in summum excreverint, minui. Iamdudum nec Tunetem nec Guletam Hispanis, nec Austriaca domo Helvetios reperi: sic & hos populos projici debere, ut maxime cederent, suspectos semper belli memoria, & per religionis discordiam exemplo quoque nocituros: quin partem horum ipsis Burgundionibus pretio partam, quo justius, quæ emerant, vendituros. Hæc ferme externi. At domi, extra paucos, quorum respublica in manu & præstructa consilia, cæteri, quis fastus Hispanorum, quam fixum Batavis diffidere, reputantes, spes omnes improbabant, tanti adhuc belli finem in obscuro molientibus fatis. At Maximilano Cochiaco Imperatoris urgenti mandata, & magni nominis legatis Mogontiacensi, Saxoni, aliisque iter & commeatum tempusque agendi & locum postulanti, quæ apta ostentui & movendæ plebi omnia, respondere Ordines: haud immemores sese quæ mala veteribus colloquiis accepta: nec Imperatorem & Germaniam, sacra quanquam sibi nomina, contra hostiles insidias profuisse: nihil Batavis optatius, quam quæ multis periculis, longa industria pararent, metum

1605.

Imperator's legato pacem urgenti generose respondent Fœderati.

tum

1605. tum belli extra ponere: ideo tam diu oratos vicinos, ut æqua pace imminentia arma præverterent, quæ postquam necessitate edita solidam genuissent libertatem, regibus quoque & principibus probatam, hanc se neutiquam falsa pace mutaturos: cum Belgarum primoribus pacisci se antehac, nunc etiam, paratos. Archiducum quam nulla vis esset, Spinolam monstrare, hominem externum, accepto ex Hispania in Belgas imperio. Salva se religione, salva Republica, veram securamque pacem nunquam abnuturos. Sin id sederet, ut divinis rebus unum Pontificem, ita humanis unum regem Hispanum imponere, videret Germania, Batavos nec suæ, nec publicæ saluti defuturos. Cæterum quod de illatis damnis referret, daturos se operam, ne æquitas sua desideraretur: munimenta ulla ut redderent, Spinola cum maxime Rheno imminente, inconsultum. Scituros ipsi Germaniæ sic prospici, si Mendosæ agmen & contumelias cogitarent. Prodiit per eosdem dies & Francisci Rhedani, viri doctissimi, & in Republica cum honore versati, deque eadem etiam res gestas patrio sermone scribendo bene meriti, liber, sed scriptore mortuo ab amicis vulgatus, qui vetera novaque, & Austriacæ domus, & Hispanorum malefacta referens, & quam infida principum in populos fœdera, præsertim quos Pontifex perjurii religione exsolveret, par periculum Reformatis & Romanensibus ostentabat: nec alium quam vincendo exitum: desperatas hominibus vias Deo patescere. Quæ dum verbis aguntur, re interim bellum properari. Accesserat Batavis id virium, quod Ostendæ impenderant, & e Gallia copiæ adventabant, monente Rege, priores in apertum egressi, trahere hostem quam trahi mallent. At per Germaniam Britanniamque delectus utrisque partibus agebantur, venali fide, aut ut quemque religio huc aut illuc impulerat. Expedivere & pecunias Batavi promtius: cunctantius sub jure Archiducum Belgæ, ut quibus nolentibus bellum & suspecta ærarii tractatio, tum Fœderati offensas auxerant, scriptando ad proceres super communibus commodis; quæ terruere Albertum, quo minus, & ante sæpe, & tunc maxime, flagitatum Belgicarum sub se nationum conventum haberi pateretur: veritus, ne, multa negando, invidiæ impar foret; aut spreta Ordinum auctoritas vicino exemplo in vim verteret: prodentibus hunc metum ad amicos literis, quas Batavi interceptas ad Belgarum primores transmisere. Itaque Albertus,

Bellum interim utrinque properatur.

tus, discutiendo consensui, singulas nationes coire permisit, 1605.
ægros animi spe fovens Indicanæ pecuniæ, quam prospera & opulenta Hispaniam classis advexerat, pronæque pacis, si bello modicum in tempus acrius insisterent. Initium illic anni actum otio inter gaudii imitamenta, dum Ambrosius Spinola, toti jam bello impositus, (is Hispania recens aderat, expensis apud Regem ejus gerendi rationibus) aurei velleris honorem induit, &, Britanniæ legato coram, pax Alberto juratur: virilique sobole firmatum Hispaniæ regnum sacris ludisque celebrant. Summo jam vere, nec ante copias acceperat, Ordinum consulto Mauritius magnum opus aggreditur; Antverpia petebatur, urbium quondam Belgicarum florentissima, nunc, abductis in Batavos commerciis, partas olim opes famamque retinens, incitabat ingens spes gloriæ: quippe viginti ante annos Parmensi duce longa ac difficilis obsidio, incompositis sociorum rebus, vix sero adepta successum, jactantia victoris, fidem mundo fecerat, in una urbe possessionem Belgicæ verti. Consilium haud absurdum, spatio[illegible] urbem haud magnis copiis claudendi, planis agrorum adjacentibus Scaldim superfundere, sessuris in edito castris, sed oppositam fluminis ripam, quæ Flandrica est, occupandi haud expedita ratio. Erant, qui ex Catsanda nocturnis itineribus mitti per agros militem suaderent. Mauritio magis placebat classe iri; quæ, dum paratur, magno, ut fit, molimine, suspicio injecta hosti, statimque Antverpiam peti rumor percrebuit; variis exceptus oppidanorum animis, dum pars læta, velut propinqua libertate, alii suspecta fame intendere rerum pretia, multi collectis sarcinis moliri fugam. At Spinola trepidantes firmat addito equite, qui modeste ac sine injuria civium habitus, tum oram Flandricam, quæ contra Antverpiam sita Wasiæ nomine appellatur, invisens, & ter mille pedites custodiæ relinquit, versuros se qua hostis incumberet: quippe haud ignarus, potiri hostem fluminis non posse, ni & istam ripam mersis agris positisque stationibus suam faceret. Lecto igitur die pariter Mauritius Bergis ad Zomam justo agmine processit, & Ernestus Nassavius quod reliquum militis classe vehens e Zelandia Scaldim subiit: primumque Batavorum munimenta prospere perlapsus, ubi propius Antverpiam, & hostium castella venit, nocte quanquam, haud inconspectus, tela inter penetrabat, Flandricos aggeres invasurus: sed exciti globorum stridore,

Spinola aureo vellere donatur.

Fœderati irrito eventu Antverpiæ obsidium aggrediuntur.

qui

1605. qui præsidium illic agitabant, tecti aggerum interpositu vela sequebantur. Ernestus vento in Brabantiam rejectante naves, qua jussum, appellere, & jungere copias vetabatur, dubium alioqui prælium etiam providis facturus. Tentandæ tamen fortunæ, lintribus transponit ferme quadringentos, qui coortis hostibus facile fusi, pars & in potestatem venere. Tribunus Dorpius premente victore armatus in flumen desiliens, periculum periculo evasit. Ernesto Brabanticam in ripam relato, irritus consilii Mauritius Woudam, castellum haud procul Bergis situm, quintum intra diem in deditionem cogit, haud dignum quidem, quod exercitus peteret tantus, & a tanta spe veniens: nec nullo tamen pretio; nam prædo hostilis inde flumina infestarat. Cæterum ingentes minæ, non in vanum modo, sed contra cecidere, anno haud alio Batavis infaustiore. Wouda tenente Mauritium, Spinola, quanquam tum maxime circa legatum Britannicum strepente aula, haud segnis seria inanibus prævertere, Scaldi pontem superjecerat, quamcunque in partem hostis duceret, promtior sequi, eoque immitior his qui Woudam dediderant, tanquam præproperi timores, adeo ut in quosdam & capite animadverterit. Nec parum Foederati nutavere, magnis adventantium Spinolæ copiarum rumoribus, quid potissimum aut peterent aut tuerentur; Rhenum insideri suadente Mauritio, ne hostis illac in nuda imperii pervaderet. Vicit sententia in Flandriam ire jubens, Clusæque consuli. Spes aderat castellum hostile, cui Saxo Gandavensi nomen, ubi aquæ ex Gandavo derivatæ in Hontam ac mare exeunt, obsidio premere: id si evenisset, minari urbibus, sin minus, tanti tamen in alia belli flagrantis Spinolæ retinere impetum. Haud procul Isendico Mauritius vico Waterfleta illatum classe exercitum locarat, cum Spinola, præmissa copiarum parte, celer assequitur, ipsumque inter & Saxi castellum, Bucholta is locus dicitur, sedem legit speculandis reprimendisque hostium conatibus. Ita fixi diu egere, nullis, nisi levibus equitum præliis. Vrere lixarum naves, quæ propius Mauritii castra advenerant, Pompejus Iustinianus, imperio Spinolæ paludes ingressus, speraverat: sed prævisus, depulsusque. Iacet ea in regione Walachriam contra Patientia castellum, cujus oppugnatione Mauritius otium pellere agitabat: sed structum viæ medio leve munimentum eripuit Spinola, suisque castris perpetua lorica

Mauritius Woudam capit.

Mauritium in Flandria locantem castra assequitur Spinola.

lorica attexuit, madidoque & insalubri solo sita Mauritii castra morbis & transfugiis desolabantur. At ignavum hactenus terra bellum maris pensavit fortuna. Ex quo primum in Batavis res motæ hæc adusque tempora, inter onera Hispani vel maximum fuit, quod potissimus & suus miles longe ex Italia difficili itinere in Belgas duceretur, nullo interim usu & gravibus impendiis. Ei rei Spinola levamentum repererat, Oceano ex ipsa Hispania Flandriæ portubus inferre copias. Mille ducenti milites Hibernicis bellis exerciti Petro Sarmiento tribuno Vlyssipone imponuntur octo navibus, ac celocibus aliquot, quarum omnium curam Petrus Cubiara acceperat, hoc inter cætera mandato, ut, si Flandria negaretur, vitato Galliæ littore, Britanniæ oram adiret, tutum ibi hospitium, ope legati Hispanici, & quos ille Britannorum donis emerat, habiturus. Ordines fœderati, ut terrore talem in posterum audaciam arcerent, Wilhelmum Hautænium Zelandici maris præfectum jubent Hispanis in freto Morinorum occurrere, captosque sine venia mari mergere. Non classe bellica Hispani, sed onerariis adventabant, & quidem, quo laterent facilius, Germanicis aut Britannicis. Hautænius parte datæ sibi classis Flandriam, parte Britanniam prælegens, quicquid medio mari navium explorat. Reperti hostes Doberniam juxta, cum nec vela submitterent, & ultro se glandium jactu tuerentur, pars occisi; cæteris nando, aut scaphis Anglorum excipientibus effugium fuit. Aliam navem jam portu propinquantem Zelandicæ duæ cum premerent, pariter vadis adhæsere. Sed Zelandicæ ut mole, ita periculo leviore, hostilem oppugnant capiuntque. Vectores, uti jussum, in mare præcipitantur, multum ante questi de fortuna, non quod vitam eriperet, quam nec perpetuam homines, nec longam sperassent & milites & veterani; sed quod in gladios jurata manus inter undas fluctusque morte non sua caderet. Die postera captæ naves aliæ, una incensa, eodem militum fato. Bini ferme inter se colligati signo simul cunctis e navibus dato jactabantur: unus nihil hostili manu opus dictitans sponte desiliit, ignotus inter ignotos, gloriæ tamen circa suprema avidus. Ea clades virum naviumque partem ferme alteram absumsit: nam naves quatuor vento ferente portum tenuere, ibi quoque multis per hostium tela peremtis aut sauciis. At Dobernienses, dum mari pugnabatur, spectatores, mox irati bellum solo

1605.

Fœderatorum castra desolantur.

Militum ex Hispania mari adventantium partem alteram Fœderati capiunt merguntque.

Dobernienses in Batavos iniquiores.

1605. solo suo importari, globos ex arce jaciebant pro nuper hostibus in amicos veteres. Batavos ob hæc aula criminantibus postea Britannis responsum, non quæsitas a se Britanniæ in fluminibus naves, quod tamen impune Dunkerkani fecissent; sed calentem victoriæ impetum hostem magis suum, quam terræ marisque confinium respexisse. At ipsi haud æque facile purgabant, quod specie scrutandi Anglos, qui contra Regis edictum mari militarent, haud ita dudum naves Hispanicas, partam Batavis prædam, suum in littus pertraxerant, datisque pro legato Philippi vindiciis, vim belli eluserant per juris imaginem. Cæterum qui recens appulerant Hispani, Oceani ante hyemem trajectu desperato, mansère illic magnos per sumtus domino graves, atque interim miserrima a facie, dum nudo littore positis tuguriis vivunt inopes, aut ægri pereunt: nam tabe, vulneribus consumti haud pauci, & ipse Cubiara. Iam ex Italia sex validæ cohortes sueto per terras itinere adventabant, præter novos Archiducis per vicina regna delectus: haud alias tanta partium vi: quippe Spinola, in Hispania apud Regem cum esset, captæ Ostendæ gratiam auctoritatemque præferens, facile persuaserat, lentum bellum pro hostibus, cui finem imponi posse si Rex in longum danda contraheret, passim pro dicto usurpans, signisque inscribens, Iam aut Nunquam. Seditionum igitur mala commemorans pecuniam & binos poscebat exercitus, quorum altero sua tueretur, altero Frisiam quateret, magno statim fructu, quia Transrhenana tributa damno hostium sibi accessura: tam hosti plurimas urbes, quas nunc amnis defenderet, limitem fore, justoque exercitu opus spargenda ad præsidia, spe mox majore, quando inde ipsa Batavorum viscera terra marique patescerent. Sapiens consilium ut primi successus juverint, cæteris haud pro spe secutis, pergam memorare. Sedentibus adhuc in Flandria ducibus, dum Princeps Clusæ providus Isendicum munit, & Spinola illum falso metu retentat, Buquoius justa cum manu haud procul Agrippinensi Colonia, pulsis amne Batavorum navibus (machinas enim secum traxerat) Rhenum transit, magno circum Germanicarum urbium terrore, quibus Mendosæ facinora & multa ludibria necdum exciderant. Lustrandis copiis Pontificis legatus adstitit, solemniter precatus victricia ipsis arma. Irent alacres, liberatores recta sentientibus, ultores in cæteros: non principum magis

Spinolæ ad finem celerius bello imponendum consilium.

quam

1605.

quam Divum causam agi, quos aris templisque exutos ipsorum manu velle restitui. Vbi ventum ad oppidum, cui Cæsariswerta nomen (coloniam Trojanam olim inibi fuisse sunt qui putent) castellum ponere incipiunt utraque ripa, queis transitus muniretur. Pons, quo Rhenum sterneret, structus Colonia Agrippinensi, & magna inde alimentorum copia, haud obscuro studiorum civitatis ejus Senatu, quoties res Hispanorum invaluere. Quibus auditis Mauritius, ex suis Mendosæque consiliis conjectans haud iturum quenquam infestas in gentes Berca a tergo relicta, Henricum fratrem, Ernestumque mittit, & pedites quater mille, bis mille equites, queis Ordines suo e conventu legatos addidere. Nec hi dubitarunt primam Bercæ muniendæ curam, validis operibus multum extra oppidum spatii amplectentes, queis mora hosti, sedes præsidio augeretur. His militem detinebant, quanquam Transisalanæ Frisiæque urbes, & Linga præcipue subsidia militum, & quæ bello usui, certatim orabant, privatum per metum omissa publici cura. Lingam missæ quinque centuriæ. Eques interim, qui cum Nassaviis, obvium hostem bis fudit. Media nondum æstate marchio Spinola, relicto ad Flandriam Friderico Herenbergensi, (is sex mille pedites, quingentos equites regebat) ipse Buquoii copias, & quos inde sibi præmiserat, subitus petit. Rurordamque locum, Rura ubi amnis Rhenum illabitur, munitioni oportunum tacitus notat. Dein convocatis castrorum primoribus, cunctis hactenus quid pararet nesciis, mentem aperit: Lingam peti, præcipuum illarum partium munimentum, si properaretur capi facilem, inesse paucos & belli rudes: sed cuncta in eo, ut hostium subsidia prævertcrent, quæ Lingam conventura, si Bercam ipsi & Grollam & ignota oppidorum nomina consectarentur: nec ignarum sibi, quam adversum priscis ducum institutis, cunctis pone hostilibus in ulteriora semet immergere: sed prout res tulerint vertenda consilia, nec ulla præcepta semper valere, & sæpe audendo plus quam cavendo profici. Lectum sibi quod optimum temporis, maturis frugibus, necdum deportatis: & ad latus Westfaliæ oppida, victum sponte allatura si pretium daretur. Id quoque sibi provisum, adfuturum quidem Mauritium, sed tarde, imparatum terrestri itineri, quo non classis illum, non sueti amnes sequerentur; &, ut veniret, datura plana camporum prælio locum, quod suis tam acriter

Buquoius ad Cæsariswertam castella ponit.

Henricus Arausionensis in Buquoium cum Ernesto missus Bercam munit.

Spinola Buquoii copias petit.

peti-

1605. petitum, quam hosti anxie vitaretur. De castellis quæ cœpta Buquoio, dubitatum, dirui, in reditu instauranda, an defendi placeret: plerisque monentibus, noxium alienos in fines eunti, divisis copiis robur famamque infringere. Paucioribus Spinola assentit, & Buquoium ripa Rheni Germanica ponere æstiva jussit, augendisque & servandis operibus attribuit sex millia, novum maxime militem & gravi itineri haud suffecturum. Simul, ista exercitus specie, inanis pro Berca sollicitudo Batavis intendebatur, vetabatque ad vera pericula dimitti copias, metu, ne simulatum in Frisios iter, & abducto milite illuc potius Spinola incumberet. Ipse novem peditum, equitum duo circiter millia ductare satis credidit, gnarus attritas Mauritii copias, partemque in Flandria mansuram, quæ Herenbergensi obsisteret. Ibat terno agmine divisus pedes, additis cuique machinis, undecim simul numero. Latera carri tegebant, victum scaphasque & pontes transeundis amnibus ac paludibus ferentes, queis circumjecti custodes: at frontem tergumque eques clauserat. Spinola ipse prima in acie, præmissis qui vias explorarent æquarentque. Ubi latius patuerant campi, festinando itineri, prima mediaque acies pariter incessere, duplicata & curruum serie. Pro vallo nocturna quies machinis & turmis defendebatur: de die, medii primis, ultimi mediis certa vice succedebant. Magno tunc experimento compertum, adulta quamvis vitia quam brevi correxeris, si curæ constantia accedat. Corruptam namque jamdiu seditionibus & licentia disciplinam restituit illico dux, ut stipendiis fidus, largusque præmiis, ita adversum delicta inexorabilis, nullique gratiæ obnoxius: nec furta tantum & rapinæ, sed agmine excessisse, capital. Latrunculator obequitans, & cum laqueo carnifex, paucique, spectante exercitu, leves ob culpas suffixi cunctos sanavere. Ad proximas Germaniæ civitates Philippus Croiacus mittitur Solræ comes, qui, demto metu, favorem proliceret: non enim, ut olim, turbidos & inobsequentes impetu ruere, adesse paratos regere, suetos regi, & qui pacem bello discernerent: non se oppidis, non agris graves: alimenta tantum venalia & innoxium per agros transitum posci. Verbis facta haud discrepabant: unde parabilis annona & a vicinis laudes gratesque, veteres injurias cum præsenti securitate comparantibus. Trans Ruram Luppiamque amnes (quanquam ad exscindendum Luppiæ

In Lingam ducit.

pon-

pontem missi Batavorum equites, sed tardius processerant) 1605.
quarto die ad Oldensaliam ventum, Transisalani juris oppidum, veteris adhuc sæculi munimenta præferens, nec mutatum, ex quo Mauritius anno ante septimo ceperat. Visum, quantumvis properantibus, in transcursu posse rapi, quando mox, aucto præsidio, crebri inde excursus & commeatuum pericula formidabantur. Intus ferme quadringenti: quorum eques primum, inde pedes erupere, non sine clade eorum qui primi accesserant. Sed impares repressit insequens exercitus: contemtisque missilibus nocte una tribus partibus fossam usque oppidi penetravit: neutiquam ambigente Spinola, quin paucorum morte ac vulneribus, quod belli potissimum, tempus redimeret, contra quam Mauritio probatum, cui mos sequi tuta eoque tardiora. Mane, exploso quod advexerat machinarum, deditur oppidum: cognitoque per captivos Lingæ statu, & plus militis exspectari, anteire equitem jubet, ipse altero die figit castra. Lingam claudendis finibus utilem, proprio quoque affectu ut sibi concessam, Mauritius percolens suo sumtu suaque arte munire cœperat, profunda satis ac patente fossa & sex propugnaculis oppidum arcemque amplexus. Sed recens & parte sui imperfectum opus, necdum solidatus agger, oppugnantibus proniora: accedebant miles modicus, (sexcenti erant, nec excursus, nec pro vallo pugnam ausuri) duces quanto inexperti tanto pavidiores, nec cuiquam ponendarum machinarum peritia. Dum trahuntur tormenta, dum locus dispicitur, sine noxa hostis, adjutus hortorum anfractibus, credito citius, fossæ marginem tenuit. Quatuor nationes totidem e locis transitum festinabant, accedente æmulatu: pars ductis rivis in veterem exigui amnis alveum aquam abducere, pontem alii doliis imponere, aut fasces & virgulta colligare, reperto ad Ostendam more, adeo securi, ut nudi quidam intra fossam agentes opus promoverint. Nonus erat obsidii dies, & Walones propugnaculum sibi adversum subierant. Itali, Hispani, Germani partim fossa media, partim propius versabantur. Præfectus oppidi Martinus Cobbius, senio fractus & gressu debilis, centuriones in consilium vocat, & super cætera incommoda globorum penuriam ostendens, quid usus facto rogat: nec cuiquam animus periclitantibus munimentis nova præducere, corpora opponere, arcem saltem defensari: mirari magis, quod non deditionem hostis exposceret: alii vetus id, nec ad Ostendam aut Clusam fa-

Oldensaliam in potestatem accipit: Lingam obsidet.

1605. ctitatum. Præfectus, velut forti consilio, monebat in vesperam, sin id nimium, in meridiem pacta differri: turbare cæteri: non illis in horis momenti quicquam: cito postulata cito accipi. Exsequuntur haud minus festine quam decreverant. Læto Spinola, cujus vota, quantumvis properantia, hostium tamen pavor prævenerat. Interea Mauritius ad famam Transrhenanæ expeditionis quantum poterat accelerans, Flandriæ castella Clusamque tutandam Notio tradit, &, raptis inde viginti quinque centuriis, Daventriam petiit. Decem aliæ a Rheno accitæ, & e præsidiis contractæ totidem: octo insuper, novus e Britannia delectus: machinas venti morabantur. Altero tertioque post deditam Lingam die, solvendum in obsidium accingebatur, in eam spem nudatis milite urbibus, cum amissi oppidi nuntius occurrit, tristis non minus quam improvisus. Præfectus Cobbius, centurionesque alii longo carcere detenti, inter sævas populi voces & cognatorum gratiam fluctuante sententia. Defensionis capita, quod missis ad duces Nassavios & vicina oppida litteris, haud satis missum militis, & quæ liberando oppido: quodque plebs oppidana numero validior, excubias abnuens, precibus minisque impulerat, in tempore paciscendo imminens exitium antevertere. Tandem, cum facti invidiam dies mitigasset, placuit, motos ordine, haud ultra puniri. Manente obsidio Thomas Fillerius, eorum unus qui ex Hochstratana seditione penes Batavos hæserant, animosus prædæ quæsitor, comitem Solræ incidit, centumque equites præsidio datos; cepit horum triginta, occidit inter alios baronem Ciaccium, Ricardoti generum. Comes retardatus vulnere vix effugit. At fœderati Ordines, si forte inedia Spinolam afflictarent, palam edixere, qui victum in castra ferrent, se pro hostibus habituros. Nec tamen commeatus cessavere, spe lucri, mox & terrore victoriæ: adeoque nihil defuit, ut quidam venalia e castris domum retulerint. Stetit in Linga Spinolæ cursus: atque ipse velut attonitus tam addicta fortuna, mirari operum vim artemque, & tamen tuendis alia extra fossam objicere, quod Mauritio nuper destinatum intelligens, ipse exsequebatur, velut imminente obsidio. At si plura quærere quam quæsitis timere maluisset, idem ille impetus & recens fama pleraque perculerat: ad Covordiam & Bortaniana castra, queis Frisia premitur, rarus miles: trepida imprimis Groninga: nec Emda procul ignara belli, fessa discordiis; quas augebat Enno comes, ut ad-

qua deditur.

Mauritius sero in solvendum obsidium accingitur.

Cobbius Præfectus festina deditionis reus in carcerem compingitur.

Spinola novis operibus Lingam munit.

1605.

Mauritius laborantia loca præsidiis munit.

ut adversis Ordinum rebus ferocior. Cessante hoste vacuum tempus Mauritio datum. Laborantia Frisiæ ac Transrhenanæ firmare præsidiis: ipse cum Wilhelmo Nassavio, novem contractis millibus, Covordiam incedit, tegendis interioribus, & quo hostium vestigia propius insisteret, additque loco nova propugnacula. Inter manifesta nec subitis & incautis abstinebatur, repertore talium Terralia, qui Gallia profugus, repudiatam a Batavis operam, quod honorum præmiorumque nimia poscere videretur, ad Hispanos transtulerat, fidens animi, & nitrati pulveris artium egregius. Huic Archidux (nam miles supererat) rectore Torricurtio Hulstæ præfecto mille quingentos pedites, trecentos equites assignat, spe Bergas capiendi ad Zomam. Hi nocte, refluxu maris camporum per stagnantia portumque ingressi, munimenta occupant duo, majus alterum quo portus, minor quo porta tegebatur, refugis custodibus. Quod si portu perrexissent irrumpere, periculum erat urbi, milite ac plebe juxta improvidis eoque turbatis. Portam, cui Flumineæ nomen, petunt: admotisque instrumentis septa duo, quæ intercedebant, disjecta; quod portæ appensum humore per iter concepto in vanum crepuit; nec alia ad manum: nam cœno attinebantur. Ita irriti, instante æstu, reditum festinavere, derelictis quæ invaserant, cum jam conglobata propugnantium multitudo, non glandes modo, sed saxa desuper moliebantur, queis proruti triginta, debilitati plures. Nec terruit infelix exitus, quo minus interjecto mensis spatio idem majoribus copiis animisque tentarent. Sæviusque certatum, quia adventu per exploratores præcognito cuncta intus parata. Sed ne hoc quidem viso illi demovebantur. Nocte plus media, pluvio cœlo eoque obscuriore, signo undique dato tribus locis fit impetus. Duobus, aqua intercedente, pontes admoti, & quamquam haud sufficiebant, pedibus manibusque non pauci in vallum enisi, ubi ad summum pervenerant proturbabantur. Nam præfectus oppidi Paulus Baxius, permista militi plebe, cinxerat oppidum; ipse cunctos obequitans, medioque foro centurias duas ad subita retinens. At qua Steenbergam iter est, non doli nocturni species, sed aperta vis: quippe oppidani stramine incenso, piceisque orbibus lucem fecerant, quo cuncta hostium introspicerent. Portas illic duas, pontemque pensilem vis nitrati distulerat; jamque intra oppidi mœnia strepebat hostile tympanum: simul equites occanebant tubis;

Archidux Torricurtio & Terralia vectoribus, irrito eventu bis Bergas ad Zomam tentat.

1605. velut jam jamque irrupturi. Septum adhuc unum morabatur, quod curruum trabumque objectu oppidani obstruere, illi quando ex Terralianis operis plerosque priora absumserant, securibus gladiisque diffringere certabant. Oppidani propinquum hostem ex mœnibus despectantes flammas, & tormentis tuborumque vi certa vulnera, quin & convitia ingerere: invisum ducibus militem ad lanienam trahi, longeque Hallensis Divæ & Aspricollis numina. Nihil in urbe ignavum: magistratus, quin & sacrorum ministri, cincti & ipsi armis, hortatores & exemplum cæteris aderant. Romanæ quoque religionis, siqui erant, cives, gnari victoriam nocti iræque commissam, ista non discernere, intentius agebant, ne causam dissociare viderentur. Sed & fœminarum spectatum robur & labos: ferre murices, glandes, picem, & emotis quædam infantibus cunas lapide implere, molliores flexis per vias genubus, oculos manusque tendentes cœlo, Deum precabantur, adesset propugnantibus, cruentaque consilia in auctores verteret. Die illucescente Antverpiam minores redierunt. Intra oppidum uno haud plures desiderati, & perquam pauci vulnera acceperant, ex edito tutiores. Similiter & Grobbendoncus Graviam per noctem pontibus scalisque aggredi conatus, cognito oppidanis quid pararet, haud perstiterat. Iam Lingam Spinola permunierat, dubius quid cætero anni ageret, incipiente primum autumno. Germaniæ agris refovere militem infame & ignavum. Bercam missi inspectores retulerant magna opera & lenta vinci: nec major in Mursam spes. Tandem relicto ad Lingam Oldensaliamque præsidio, mutatis castris aliquoties, ad Rurordam sedet, & ponte ibi facto Rheni utraque ripa castellum locat, quæ ad Cæsariswartam structa dirui Germanis postulantibus; at Rurorda Mursaci juris, solum hostile, situsque melior, & consulto factum pro beneficio imputabatur. Sub hoc tempus nova cohors Italica in Belgicam advenerat: aliaque Anglorum simul & Scotorum, pars & Hiberni Romana sacra sectantes, qui Batavis inobservati mare trajecerant, Hispano auxilium, Britanniæ levamentum. Hac cum manu & quos suis e copiis Spinola addiderat, Buquoius mittitur Wachtendoncæ in obsidium. At Mauritius astus metuens hostem sequebatur, Isalæ propior, ne illac bellum longius penetraret. Vbi fixum Spinolam videt, ipse quoque inferius castra locat sub oppidum Vesaliam: nec unquam ratus majorem audendi occasionem, quam dum partem

Frustra quoque Grobbendoncus Graviam aggreditur.

Spinola utraque Rheni ripa castellum locat.

Auxiliis auctus Buquoium in Wachtendoncæ obsidium mittit.

tem hostium Flandria, partem Wachtendonca retinet, equitatum Spinolæ, & cohortes aliquot vico Mullemo positas; tum id si evenisset, reliqua exercitus invadere statuit, laudabili consilio & magnam illo die victoriam daturo, ni Deo visum longa Batavorum prospera & belli gloriam adversis retundere: namque haud alii rectius causæ tam fatalem pavorem adscripserim. Vicus Mullemum Ruræ amni adjacet, qui utcunque late patens pluribus tamen vadis transitur: equiti tantum haud passim pervius, quippe stantibus ripis, nisi ubi eas manus planavere: contraria ripa arcem Brukiam habet, & circum camporum eminentia. Princeps equite omni, & cohortes aliquot curribus vehens, properat: cum parte turmarum prægredi fratrem jubet, cum altera Marcellum Baxium, divisis viis: hic Ruram ultra, Brukiam versus arcem, ut effugium circumventis clauderet, ille arcta inter hostes semita, cujus claustra forte patebant hosti incustodita per neglectum militis id curare jussi: isque postea hanc culpam capite expiavit. Erratum in eo, quod non confestim Mullemum perrexit Henrici Nassavii eques, sed opperiendo pediti substitit, sparsos alioqui adversis locis hostes reperturus: qui interim conglobati ad amnem & quæ ultra erant edita ac patentia vertebantur. Idque solum Batavos perterruit, quod non, ut spes fuerat, imparatum hostem offenderant, cæterum haud dubie validiores: hinc, velut captis animis, fœda fuga nullo insistente. Vix Mauritii cohortiumque aspectus inhibuit, quo minus per socios, per ducem attoniti ruerent. Interim Baxius extima arcis Brukiæ irrumpens (interiora vix decem milites tuebantur) occurrit hostium turmis, quæ forte commeatui agendo processerant. Nec tamen exterritus, atque ultro urgens impulerat: cedebantque, ni pedes & Mullemo adveniens eques sustentassent. Ita pressum numero, longoque prælio fessum erexit conspectus Henrici principis, quem fuga integri pauci sequebantur, quosdam pudor reddiderat. Ergo utrinque invadunt equites equosque flumini implicitos: sed Ludovicus Velascus audito suorum discrimine, cum turmis aliquot e Spinolæ castris advolans iterum pavorem intulit, priorem adhuc fugam animo vultuque gestantibus. Turbati dare terga, habenas fundere: nec jam Mauritius, stans in aperto ripa altera, cum machinis copiisque retinebat, hortamenta quanquam & opprobria ingerens: modo parta ipsis decora memorabat, ne ad Turnholtum & in Flandria

1605.

Spinola castra adorti Mauritii sui pavore proprio impediuntur, quominus ingenti potiantur victoria.

 primi

1605. primi semper victoriæ, tot signis ab hoste raptis, tot pugnis incliti, mansuras laudes tali flagitio macularent: fratrem suum, ipsorum ducem mediis in hostibus relinqui: modo pavidum gregem appellans, equorum pedibus quam manibus suis fidentem, at rapinis impigrum, & inermibus gravem: inde ad preces flectebat, ubi illa ora, ubi voces prælia toties poscentium? hoc unum dedecus patriæ mihique remittite; absens rectius vincar: quin potius purgate noxam egregio facinore, ut mox vos alios alius videam. Nequicquam omnia, immotis in pavorem animis. Nassavius juvenis, paucis etiam domesticæ turbæ comitantibus, cum se ad Baxium retulisset, armis, habitu conspicuus undique premebatur. Præfectusque turmæ hostilis juxta equitans, quo minus tubum exploderet, directo contra tubo exterritus, mox humerali fascia apprehendit, quam insignes equitum ostentui ferunt, usu periculosam, exemtus tamen instanti: cujus id meritum fuerit, etiam recente facto dubitatum. At Mauritius non jam victoriæ, sed exercitus incolumitati sollicitus, ne cœpta trepidatio cunctos prosterneret, partem cohortium trans amnem mittit. Primus cum Britannis Horatius Verius pedes equitem repressit, hastis protentis in cuneum coactus. Successit tribunus Gallorum Omarvilla, mortem isthic adeptus: nec tantum sustinuere equestrem impetum cohortes, sed, equitum nonnullis exemplum sequentibus, repulere hostium haud paucos, quibus, aditu recepto, in arcem Brukiam effugium fuit. Vertebatur fortuna. Sed elusit Spinola nobili astu crebra in proximo tympana quatiens, velut omnis cohortium vis immineret, quas longo satis itinere distinebatur. Tum metuens Princeps, ne falsi metus in verum caderent, & quanto equestri robori fisus olim, hoc nunc belli incerta altius reputans, canit receptui: quem tutum habuit, ripa interiore dispositis peditum telis. Hostium Trivultius occubuit, dux, miles juxta egregius: & cædes, vulnera, signa, hominesque capti utrinque, & æquato damno plus penes aggressores infamiæ. Vitatum periculum Spinola in prudentiam vertit, & contractiore spatio copias locat. Tum ipse visum it quæ Buquoio agebantur, cunctisque ex sententia repertis, Rurordam redit. Favebat Buquoio siccus imbrium autumnus, humenti alias solo. At obsessi, quanquam mille ducenti præsidio erant, rectore Rihovio, manibusque nec levibus munimentis fisi fortia promiserant, non extra opera struendo, non eruptionibus

Omarvilla occiditur.

Cadit & Trivultius.

morati hostem, quin amne Niersa ponte transmisso, fossam oppidi octavo attingens die, aquas, discusso quo cohibebantur septo, deduceret. Vento ad propugnacula, primum cuniculis, tum facto impetu, territi vicesimo die Wachtendoncam dedidere. Geldra interim tentata Principi, ut cætera improspere: quatuor leucis castris aberat oppidum, quo nocte profectus equitem p[illegible]mque cohortium trahebat. Præmissi qui viam nitrato panuerent: sed ubi ad pontem ductilem venerant instrumenti vis evanuit: admotum alterum in fossam procidit, deditque oppidanis coeundi spatium, qui proximos astantium telis stravere, quos inter Philippus Philippi Mornæi Plessiaci filius, discendi per cupidinem periculi incuriosus, haud indecora patri soboles, quem literis actuque rerum illustrem magno gradu eadem per vestigia sectabatur. Nec omisit Spinola felicem annum ultra fatigare, missoque Buquoio Cracoviam Mursici juris arcem facile capit: nam quod munimenti præcipuum, solum palustre cœlo diu sicco defecerat. At in Flandria Fridericus Herenbergensis castellum struxit Clusæ imminens, qua flumina Dulcis ac Salsi cognomento portum influunt, modica illis partibus hostium vi, & dolo adjutus; quia Brugenses jus struendi aggeris, velut recuperando solo, quod per illuviem ereptum humanis usibus jacebat, a Clusanis impetraverant. Sub exitum autumni pluviis madentem Spinola, perfectas ad Rurordam munitiones conspiciens, prior solvit exercitum. Idem Mauritius fecit, equesque ad hyberna rediens obviam in itinere Grobbendonci turmam cecidit, magnamque partem abduxit captivos, intentus occasionibus, queis Mullemianæ pugnæ memoriam aboleret. Nec terra aliud gestum: at mari Sarmientanæ cohortis reliquiæ furtim hyberno pelago, dum ventus Batavas naves alio dispulerat, in Flandriam transmissæ: mox Dunkerkanarum navium potissimam, centumque & viginti armatam viris centurio navalis Roterodamensis Lambertus nomine, cominus aggrediens, omni telorum genere velut in solido certabat, numero minor, par animis, nec pro vita pugnantibus cedebat; ipse pro gloria dimicans. Sed ubi Enchusanorum præfectus Iohannes Gerbrandi suam quoque navem hostili applicuit, Dunkercani amisso inter cæteros duce (Adrianus Theodori vocabatur, prædis nobilitatus) simul spe veniæ infracti dedunt sese. Navis capta exinde bellorum usibus destinatur, hominum sexaginta circiter patibulo suffixi:

1605.

Buquoio VVachtendonca deditur.

Geldram irrito eventu Princeps tentat.

Cracoviam Buquoius capit.

Herenbergensis Clusæ imminens struit castellum.

Grobbendonci turma ceditur.

Navium Dunkerkanarum præcipua a Fœderatis expugnatur.

1605. paucis ætas veniam meruit, quidam ad supplicia ducti aufugere, retinente nemine, quia longa pœnarum series animos ad misericordiam flexerat. Inter eos qui India hoc anno rediere, erant, quos Hemskerkius rimis ægra navi ulterius Bonæ spei montibus reliquerat. Illa vento delata in Madagascaris littus hæsit octo per menses, egena rerum omnium; & nautæ morbis, bello in barbaros, postremo animi tædio absumebantur, magno ex numero octodecim superantibus. Forte alias Batavorum naves Cygneam insulam petentes, simile fatum easdem in oras appulit. Ibi illi inter se gaudio, lachrymis, confusi, narrare pericula, Dei benignitatem agnoscere. Laceræque navis fragmentis alias reparare, & merces transponere. Ipsi patriam, exercitores quæstum, diu desperata recuperant. E Ceilone insuper duæ naves tristem ferentes nuntium, cæsi præfecti (Sebaldus Wartius vocabatur) dolo Fimalæ, quem Candiæ regem prono in Batavos affectu alibi memoravimus. Sed irritaverat suspicax ingenium, ut ferme est barbaris, Sebaldus, concessa Lusitanis, quos bello ceperat, libertate, quod ille barbarorum moribus alienum, ut colludentium inter se argumentum interpretabatur: magisque etiam accendit, dum, inter colloquia de bello Lusitanis inferendo, hortatur ipsum naves ut suas introspiciat, vimque inde æstimet, urgens acrius quam in reges concessum: ille officii per speciem cædem suam quæri ratus, creditum scelus prævenit. Et socii, ne commercio exciderent, ulcisci ducis mortem omisere. At rex Hispaniæ, metuens ne longinqua minusque firma imperii cunctis notescerent, severo edicto vetuit, nequis externus ad Indos aut alia Lusitanici juris navigaret, quamvis accepto civitatis jure: &, qui nunc essent illo in orbe, certum intra diem remeare jussi. Quod Batavorum conatibus adeo non obfuit, ut hoc anno duodecim naves Indiam peterent, queis rector datus Matelifius, unus rei Indicæ curatorum. Interim & Cardenus, quem in Brasiliam missum narravimus, rediit, haud inops prædæ. Apud vicinos, quanquam manente pacis nomine, sævi motus in bellum ducere frustra crediti. Aquisgrani enim, Brabantis semper ducibus cupita civitate, rectores novi, imperatorii decreti, &, quod tunc silentio conditum postea patuit, arcani cum Alberto fœderis fiducia, reformatæ religionis ritibus publice privatimque oppressis, eos qui magistratum ante gesserant, ut seditionis modo, non rite lectos, contumeliis damnisque affficta-

VVartius dolo regis Candiæ in India trucidatur.

Philippus vetat nequis externus ad Indos naviget.

Matelifius cum duodecim navibus Indiam petit.

Reformatorum in urbe Aquarumgrani persecutio.

afflictabant, conquisiti qui accusarent, & qui patrocinium praestabant poenis jungebantur. Legati Coloniensis episcopi, cui id curae Imperator mandaverat, per conciliationis speciem publicam culpae professionem flexis genubus, deinde & pecuniam reis indixerant, sumtuum in litem factorum nomine, plerisque supra virium modum, & cum non solverentur, pars acti in carcerem; alii solum mutavere: quibus inquies exsilium, & plebis in potentes odium, in miseros favor, quanto in praesens pressa, olim altius eruptura. In Gallia, praeter caeteras Hispani fraudes, patuit Merargium, missum a Narbonensibus, qui provinciae preces ad Regem perferret, clam de tradenda Massilia cum Balthazare Zunica Philippi legato pepigisse: captusque ipse & una Brunellus Belga Balthazaris scriba, apud quem indicia proditionis deprehendebantur. Cum legatus ministrum suum gentium jure reposceret, Rex contra facti indignitatem ostenderet, & jus legationis ab ipso violatum, instat ille, siquid minus amice factum foret, haud id ipsum exsequi debere, qui, contra pacem Verbinianam, palam rebellibus & quidem religionis verae hostibus ferret suppetias, nec Herenbergenses tantum comites, aliosque in Belgica tentasset corrumpere, sed & Mauros in exitium Hispaniae concitasset. Quibus Rex commotior, religionem Romanam plus semper majoribus suis sibique quam Hispanis debituram: at Belgicis armis eam causam falso praescribi, cum de dominatu certaretur: quod si aut ipse pecuniam Batavis debitam persolveret, aut Galli, impatiens quietis natio, ut in ultima Pannonia, ut apud Archiducem, ita illis in partibus egregio sub magistro militiam discerent, quid hoc simile tot in urbes structis insidiis, tentataeque tot procerum fidei? (tum singulos memorabat) & laborato undique, ut propria regni mole ipsum se obruerent? Falsa quae de Mauris dicerentur, & confessiones per vim extortas. Quod si Herenbergenses, non Belgas sed Germanos comites, haud turpes ad operas pellexisse illicitum, quid meritos qui Terraliam non subditum modo, sed domus suae partem, licitando ad se traduxissent? Sed haec minora, aut si quis forte legatus arcana per artes rimaretur, dissimulari mutuo & ignosci: cruenta consilia & jugulum petentia a se refelli. Zunica Britanniae regem laudante, cui religionis diverso pacem tamen sanctius servari, respondit Rex, nova illi Hispanorum hospitia, & quo tenderent brevi experturum. Iam ad minas prolabentem

1605.

Hispanus per legatum Henrico in Gallia dolos struit.

Henrici in legatum indignatio.

1605. Regis iram lenivit legatus, nihil opus dictitans; Henrici Quarti tam virtutem quam sapientiam ignota nemini. Tandem Merargio ad supplicium rapto scriba legato redditus, probatumque Regi dolos dolis, quam bello ulcisci. Apud Britannos horrenda erupit conjuratio quorumdam salutem suam & fidem, divinaque & hominum jura post studium Romanæ religionis habentium. Nam quia precibus rituum libertatem non impetraverant, defossa subter curiam nitrati pulveris copia, Regem filiumque & regni proceres publico gentis conventu interimere decreverant. Iesuitarum in Britannia principes, consulti ab his, qui id facinoris destinabant, an fas esset magnæ sontium turbæ paucorum insontium exitium miscere, responderunt egregio in Ecclesiam bono etiam non merentes aliquos recte impendi, hoc ipsum urbium obsessarum argumento firmantes. Vnus consciorum amicum monens, ut ne præstituto die in concilium veniret, advertit animos, excussoque loco scelus scelerisque minister apparuit. Hoc audito participes conjurationis apertam rebellionem in remotis Britanniæ moliuntur, animante pavidos Iesuita Oldecornio, ne ex uno eventu de causa judicarent: sæpe Deum cœptis sibi probatis successum denegare, quo constantia probaretur adversis: sed in ipso conatu oppressi ad judices trahuntur. Etiam Garnetus multa olim & in Elisabetham ausus, jus Pontificis in reges ac regna in tantum extollere solitus, ut principi diris devoto non modo fidem obsequiumque non deberi, sed si juberetur, opponenda arma vel cum vitæ periculo dictitaret. Vnde intelligant potestates, quibus non Romana religio, haud classes, haud exercitus æque formidanda, atque istos auctoritate sacrorum violentissimos vulgi concitores. Accedit alterum pestilens placitum, quo magistratuum interrogata docent ambiguis vocibus, & alio quam verba innuunt mentis proposito eludere, editis eam in rem libris, quos contra mendacium mendaci titulo inscripsere. Et quicquid in peccatorum confessione audierint, id arcanum atque aperiri nefas, quamvis in principis populorumque pernitiem tenderet: tum quæcunque voluere colloquia confessiones vocant. Non dubitabatur has spes Hispaniæ opibus niti, ubi jamdudum Iesuitarum Anglorum sodalitia turbandæ paci alebantur. Sed conscii prodidere, haud apertam cuiquam externo consilii formam, ne dispalesceret: at qui Romæ quique in Hispania agebant fidem fecisse, auxilia illinc occasionibus

Anglicanæ conjurationis relatio.

nibus

nibus non defutura. Et Comitiſtabuli Caſtellano, in Britannia cum ageret, hactenus dictum, ni Rex novus religionem Romanam permitteret, paratos qui vim auderent; foritque ſuſpiciones Archidux, Britannos apud ſe agentes, quibuſcum captivi participaſſe conſilia fatebantur, poſcenti Iacobo dedere abnuens, eorumdem præcipuo in Hiſpaniam ablegato. Nec tamen aut Iacobus injuriam prætulit, edicto vulgans compertam ſibi externorum principum innocentiam; aut omiſit Philippus per Iohannem Mendoſam vitatum ipſi exitium vultu verbiſque ſeriis gratulari. 1605.

HUGO.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER QUINTUS DECIMUS.

SUMMARIUM.

Militi suo ægre a Philippo Spinola stipendia obtinet. Bellum inter Henricum & Bulionium sopitur. Turba inter Brunovicenses eorumque ducem componuntur. Iacobus novum a suis sacramentum exigit. Magna inter Pontificem & Venetos turba; hi Iesuitas ejiciunt. Batavi classem in Hispaniam mittunt. Captum a Terralia Brefurtum Henricus princeps iterum ad deditionem cogit. Clusam conatu irrito Terra[illegible] tentat. Buquoius in agrum Batavum transire cum exercitu jubetur. [illegible]tius contra Spinolam sua munit: huic se Lochemum dedit. Grollam & Bercam obsidio Spinola expugnat. Venloa Henrico principi frustra tentatur. Spinolani militis seditio. Ernestus Nassavius Lochemum expugnat. Spinola adventu Mauritius Grollæ omittit obsidium. Hautanii infelix maritima expeditio. Res Fœderatorum per Indiam Orientalem feliciores. Rerum ibi a Batavis gestarum relatio. Hohenloius & Iohannes Nassavius obeunt. Borbonia nubit Philippo Arausionensi. Lusitanorum pro Batavorum pace ad Philippum preces. Fœderati eam suspectam habent. Cum legatis Archiducum de ea agere differunt.

1606. Gregium Spinolæ decus addiderant, defensa princeps urbium Antverpia, capta oppida præcipua munimentis, & illatum hostico bellum, ubi minore periculo, & spe majore certaret; primusque fortunam simul & disciplinam partium, quindecim per annos labefactata, refovisse videbatur. Igitur quaqua iret per Belgas festæ voces plaususque, & ubi in Hispaniam venit, ut mos ipsi quotannis, clam procerum invidia, palam Regis favor. Sed consilia belli morabatur attritum valido prioris anni nisu ærarium, ægreque obtinuit stipendium ad geminos exercitus, belli curam aliter abnuens; &, si daretur, paratam ostentans victoriam: ut ante Rheno, ita nunc Vahali atque Isala trajectis staturum se in ipsis Batavorum

Spinola a Philippo ægre militibus suis stipendia obtinet.

vorum penetralibus. Ergo convenit, ut afflictam fidem regiam ipse suis atque amicorum opibus præjuvaret, quanto cum ipsius discrimine, anni exitu memorabitur. Contra fœderati Ordines, provisis longe malis, quæ trahere secum solent copiæ vires ultra adauctæ, (& magnis præsidiorum impensis fatigabantur) in annum instantem cedere statuunt violentiæ haud sane duraturæ, contenti fines tueri, donec impetus desævisset. Quin & novi delectus per Galliam Sedanensi, per Germaniam Brunovicensi bello impediebantur. Sedanum Mosæ adjacet in ipso imperii Francici Belgicique confinio, si quando res ad bellum vergerent, momentum haud leve. Marcia domus tenuerat antiquitus. Sed Henricus Turrius vicecomes ante Turenæ, ducta in matrimonium Bulioniæ gentis hærede, Bulionium nomen & jus oppidi acceperat, ac mortua quamvis uxore, per speciem testamenti, cæterum vi Gallica subnixus, retinebat, privatis adhuc Borbonii rebus, & mox ambiguo regno ducum inter primos. At postquam Rex sacra verterat, & tutando regno nova reperta onera materiam querelis dabant, reformatæque religionis haud spernenda multitudo Bulionium maxime spectabat, clarum bello & fortium sæpe consiliorum auctorem, creditus res movisse, cum dicendam ad causam vocaretur, quo tempore Bironius procubuit, causatus validas inimicitas & suspectos judices, in Germaniam abscesserat: rogatusque Elector Palatinus, ut affinitatis meminisset (nam sorores principis Mauritii uterque duxerant) missis ad Regem legatis qui iram mitigarent, haud multum promovit, inviso semper regibus externas potestates suis offensionibus interponi. Inde per viduam Wilhelmi principis Arausionensis res cœpta agi, gratiorque fœminæ solicitudo: sed Rex pignus fidei poscebat Sedani custodiam, Bulionius oppidum arcemque in tutelam regni Gallici dare, in id fœdus sacramentum præfecti ac militum offerebat, aliaque dum ne possessione dimoveretur; interim cuncta parans tolerando bello, necessitas si ingrueret. Id audaciæ, simulque potentes inimici, quos dudum in se irritaverat vir honorum cupidus & prævalentium impatiens, Regem impulere, ut magno cum exercitu isto vere progressus ipse castra ad Mosam poneret: Rex maximus non Hispanum non Burgundum saltem, ut olim, sed amicum veterem, unius oppidi dominum, tanta belli mole impetiturus. Sed reperta pacis ratio Bulionium periculo, Regem inglorio certamini exemit.

1606.

Fœderati contenti fines tueri.

Ortum inter Henricum & Bulionium bellum sopitur.

1606. exemit. Rex præfectum Sedano quatuor in annos imposuit, elapso tempore Bulionio custodiam redditurus: in ante facta ipsius inquiri vetitum, si in posterum fidem mutaret, juravere oppidani alium se principem facturos. Pace facta, vetus ipsi gratia apud Regem, ut irasci facilem, ita fidum veniæ; mirantibus cunctis hostem modo, rursus lateri proximum, curisque & remissionibus individuum, arx ipsa intra mensem alterum Bulionio reddita. Vtrisque in Belgica bellantibus gratus is exitus fuit. Nam & Bataris triste, religionis socium, domus Nassavicæ partem afflictari: & longus Archiduci metus, ne simulata in Bulionium arma ipsi incumberent. Quin & Ludovicus Velascus, tutando limiti missus, Sedanensibus auxilium obtulerat. At Brunovicensis motus jam priore anno cœperat, infenso urbi Duce, quod jura a majoribus suis partim emta, partim extorta contumacius defenderet, innixa Ansiatico fœderi. Ille spe plenus posse sua virtute restitui imperium, quod progenitorum ignavia amisisset, collectis copiis, velut Spinolam Rhenum transeuntem metueret, primum per insidias immisso milite, binorum, quæ urbem cingunt, mœnium exteriora invaserat. Sed repulsis insessoribus ad apertam vim & obsidium transgressum, quanquam Daniæ rex, cujus soror nupta duci, in auxilium egregia cum manu venerat, hyems diremit. Rogati a Duce Ordines fœderati ut Ernestum Nassavium bello ducem copiasque ipsi transmitterent, haud parum dubitavere, quia & grave alienam opprimere libertatem pro sua certantibus: & tamen potior Brunovicis ac Dani gratia, quam Ansiaticarum urbium, quæ nec ope nec beneficio ullo rem Batavam juvissent. Igitur ita temperatum, non ut mitteretur, sed ut copia juveni, si vellet, eundi fieret: cui se comites aliquot tribunorum Centurionumque e Batavis addidere, impetrato ut ad tempus sacramento solverentur, avidi præmiorum, quæ novis bellis promtius oriuntur. Sed brevi impetu transactum. Nam vere novo, positis iterum castris, rupta moles, qua Dux coercitum amnem urbi superfundere speraverat, ut obsidium omitteret, mox coortæ Ansiaticorum copiæ ut & bello desisteret evicere. Partibus utrisque sumtuum intolerantibus, Imperatoris auctoritas subvenit, ut sponte & legum reverentia, quam coacti arma ponere viderentur, jussi judicio contendere. Præter has causas Batavis hostibusque communes, propriæ causæ hostiles delectus per Britanniam Italiamque

Turba inter Brunovicenses & illorum ducem componuntur.

liamque morabantur. Nam in Britannia Rex maximo suo periculo admonitus quam formidolosi essent subditi, qui regia potentia majorem aliam agnoscerent, in verba concepta adigi cunctos jusserat, fateri sese verum ipsum Britanniæ regem, nec aut Pontificis aut ecclesiæ Romanæ imperio posse destitui: & si id tentaretur, sibi tamen sanctam obsequii fidem, &, quæ Regi noxia prodituros: nec aliam jurantibus mentem quam verborum communis usus exprimeret, nec se ejus juramenti gratiam sperare. Hinc orta gravis ipsorum inter se Romanensium discordia, dum pars Georgio Blacuello Angliæ archipresbytero (id nomen ipsi Pontifex indiderat) auctore intrepidi dicunt sacramentum, profana sacris discreta rati, & religionem Deo, cætera principibus parere Dei ipsius instituto: contra alii Iesuitis accedunt, humana divinis subjacere, ac proinde religionis arbitrum, si id usus exigat, posse transferre regna, eumque ordinem pulcherrimum cuncta ut uni obediant. Interim qui eum in modum jurare cunctabantur, vetiti externas ad militias abscedere. At per Italiam eadem Pontificis potestas alias turbas conciverat. Nam Veneti, sacerdotum potentiam opesque veriti, & sua olim & aliarum gentium scita imitantes, edixerant ne templa condere, neu sacris collegiis dare prædia, nisi ex Senatusconsulto, liceret; utque vectigales ecclesiarum agri nullo tempore ad ipsas reverterentur. Quosdam insuper sacerdotes, ob veneficia, parricidia, incestus, falsimonias & vim publicam accusatos, in vincula duci jusserant. Hæc Pontifex (Paulus erat quintus nomine) ante alios incitantibus Bellarmino & Baronio, in se contumeliosa interpretatus, cum non demerentur, sacris civitatem interdixerat. Baronius, missis ad Venetos literis, monebat inter cætera viderent, ne Deus, ut quondam Hebræo populo, ita ipsis iratus erepta libertate dominum imponeret. Diu libellis disceptatum, quæ legum, quæ judiciorum potestas in sacris mancipatos: & an Pontificum iniqua jussa animos obstringerent. Major pars sacerdotum sub imperio Veneto sacris faciendis haud abstinuere: Iesuitæ, idem cum facere abnuerent, finibus ejecti. Dum res ad arma ventura sperabatur, Hispanus, cui avitum Italiæ motibus increscere, retinebat illic militem, propugnatorem se ostentans Pontificiæ majestatis. Vicissim Batavi & Pontificis odio & amore liberæ civitatis, maritima auxilia Venetis, si periclitarentur,

1606.

Iacobus novum a suis sacramentum exigit.

Magna inter Pontificem & Venetos turba.

Veneti Iesuitas ejiciunt.

1606. tur, promisere, pro quo actæ per literas gratiæ multa verborum comitate. Cæterum prudens Senatus, ut jura imperii fortiter tuebatur, ita quæ paci aut majorum cæremoniis turbandis erant, anxie vitabat. Id interim principium amicitiæ fuit inter duos validissimos omnium, qui non regnantur, populorum. Quæ dum apud externos aguntur, initio hujus anni Batavi classem in Hispaniam mittunt, augendæ, quæ illic esse ferebatur, inopiæ, simulque vindicandis quæ modica damna acceperant, irruptis a Ludovico Faizardo navibus, quæ sali quærendo Americæ apud insulas incustoditæ atque inermes palabantur: quarum nautæ mersi, suspensi, exusti. Sed prius edixere Ordines, ne quis civium, aut gentis alterius frumentum aliave in Hispaniam ferrent, & olim & nuper comperto allectas in spem commercii naves bellicis usibus attineri: ire se obsessum hostiles portus, eo quisquis tenderet, prædam fore. Missæ viginti quatuor naves publicæ, Wilhelmo Hautænio imperante: tum quas privati in spem prædæ armaverant, magno numero, sed regi indociles. Iussa acceperant venientem ex America classem intercipere, & Lusitanicis navibus in Indiam ituris præcludere exitum, quam in rem societas Indicana pecuniæ haud parum ærario intulerat, quo & armis hostium & contra licitantibus liberi, tuta ac lucrosa commercia agitarent. Hautænio tardum iter ventis obluctantibus, sed prædarum haud egenum, cum & mercatores obvios & littora popularetur. Lusitanicæ naves retentæ, donec desperato exitu acceptum jam onus in terram reponerent. De Americanis allati nuntii, unam argento regio onustam, Batavæ navi implicitam pariter arsisse, tres tempestatibus absumtas, quatuor Havanæ portu inanes, id enim addebatur, opperiri navigandi tempora. At Hautænium jam victus defecerat, & missas e Batavis recentes navium, quæ alimenta ferrent, venti morabantur. His de causis cœpta æstate domum revenit, exspectato celerius. At quanquam tarde exercitus prodiere, non cessatum a belli curis, inquieto præcipue Terralia, ex quo irritos ad Bergas conatus non sibi, sed militi imputabat. Et forte in Batavos equites illapsus, acceptoque vulnere vix fuga incolumis, ut revaluerat, flagrantior in ultionem ferebatur. Hoc incitante quingenti Hispanorum equites Rhenum transiere, præmisso rumore Batavum a se equitem peti, qui perducto ad Brunovicum fines Ernesto Nassavio redibat acta per agrum Parel-

Batavi classem in Hispaniam mittunt,

imperante Hautænio.

Classis domum prædarum haud egena redit.

Captum a Terralia Brefurtum Henricus princeps, iterum ad deditionem cogit.

Patelbornensem præda gravis. Sed Mauritius cognito per 1606.
exploratores adesse ipsis Terraliam, monuerat Transrhenana præsidia, ne quid securitate peccarent. At ille ex Oldensalia assumtis peditum mille ducentis, vitata in itinere Grolla, longo ambitu Brefurtum nocte advenit. Hilaria tum forte agebantur, quæ & paganum & militem in conviviorum licentiam solverant. Excubitores decepti primum, clamantibus ultro, qui cum Terralia erant, Mauritianos sese cum hostis premeret amica sub mœnia refugisse. Vix dolum suspectaverant, cum appensis machinis, portæ duæ, tum porta intima dissiliunt, tam modico inter hæc tempore, ut pauci in vallum procurrere, mox oppidum tutari frustra tentaverint, cæteris in arcem refugis, quæ propriis munimentis, & jam rescisso ponte oppido sejungebatur. Quod virorum remanserat trucidatum; quædam & fœminæ expleta libidine interemtæ. Quatuor in arce tormenta, in oppido totidem, sed nitratum hic deerat. Nec omisit præfectus arci Lavicus proxima in oppida nuntios dimittere, rogans succurrerent parato ultima pati, quam loco cedere. Coortæ statim Transisalanorum turmæ duce Warmeloo, assumtos equis pedites palustri solo arci intulere, perrupto munimento, quo claudere aditus Hispani paraverant. Miserant & qui oppidum tenebant ad Ludovicum Velascum auxilia orantes: Rurordam is valido præsidio insidebat, isque ire jussit pedites quadringentos nitrato onustos: sed audito circumfusum oppido Batavum haud ausi penetrare, quanquam locorum stagnantia & tenebræ, necdum multus hostis, ad fallendum opportuna. In reditu a Filleri equite profligati, pars cæsi, pars in potestatem venere. Atque interea profectus Haga Henricus Nassavius, contracto quantum poterat cohortium, & equite, quem Patelbornensi ex agro regredi memoravimus, perficit obsidium: quod haud diu pertulere graviter ex arce telis obruti, ita ut octavum intra diem centum suorum desiderarent, reliqui fossis sub terram scrobibus vitam tutarentur. Pactum fuit, ut exirent incolumes, reddita præda, etiam captivis, quos oppido potiti Oldensaliam ablegaverant. Properare scilicet obsidentibus visum, consurgentibus undique Hispanorum copiis: quod si perstitum foret, potuit captus Terralia gratum regi Galliæ munus dari, exemplumque statui, quo & crudeliter usi victoria punirentur, & alios infelicium insidiarum terror impelleret, justis potius armis, quam dolo

 gras-

1606. grassari. Nihil his fractus Terralia majora aggreditur, parumque absfuit, quin dignum totius anni labore opus nocte una conficeret. Acceperat ex perfugis, qua Clusa orientem aspicit, nullas extra oppidum excubias, deustis neque dum repositis stationibus. Igitur Cadsantæ madentibus campis mille ducentos Walones & Hibernos secum trahens, castello hostium, quod itineri interjacet, haud observatus, quo destinaverat, pervenit. Convenerat ut Fridericus Herenbergensis alias majores copias Damma duceret, capto oppido arcem oppugnaturus. Primis supra spem prosperis extrema contra evenere. Pontes duo pensiles, portaque una dirupta adhærentibus machinis: interior, quæ supererat, hactenus crepuit, ut binos transmitteret: nec quicquam obstabat, quo minus & in vallum haud sane editum eniterentur, cunctis intus securis. Audierat Notius hosti aliquid parari, monueratque vicinos præfectos, castellis metuens, nec unquam suspicatus id ipsi audaciæ, ut abstrusum intimo recessu oppidum invaderet, tot circum custodiis cingentibus. Itaque in quietem se & ipsius exemplo alii dederant. Primum ingressos id ipsum terruit, quod tantum in oppido silentii, prævisos se, dolumque subesse falsó credidere. Accessit quod pars militum, præfinitum ad tempus jussi alia oppidi regione movere arma, defuerant imperatis, quia æra forte oppidi horam significantia id noctis haud sonuerant. Dum cunctantur illi, qua patebat, irrumpere, pauci & crepitu portarum, & armorum sono exciti, semermes, seminudi, ut stratis exsilierant, portam intimam obstruxere; peccatumque ab oppugnatoribus fuerat, quod non tubos, sed hastas in fronte locaverant, quibus haud æque promtum contra tela ingredi. Primis dejectis, auctus in cæteros pavor, captaque fuga, confusis ordinibus proturbabantur, qui densi ponte steterant. Iamque Notius prolatis tormentis conglobatos in arctum late sternit. Quingenti ferme confossi telis, aut aquis cœnoque obruti: nec reditus sine sanguine, cædentibus terga, qui manifesto jam hoste castellis undique proruperant. Vitato ingenti discrimine curatum, quod ante oportuit, ut munimentum portæ prætenderetur. At Archiducum jussu militum rectores aliquot, quorum ante alios ignavia accusabatur, supplicio affecti, documentum in alios fuere, honesta pericula mallent, quam detrectatis imperiis certum ac turpe exitium. Iam dilata spe belli Veneti ob gravem Italiæ annonam,

Successu haud feliciori Clusa Terralia tentatur.

nam, Hispanorum cohortes Belgium intraverant: venit & Spinola febribus quanquam tardatus, vulgataque morte securitas Batavis creverat, haud minus falso gaudio, quàm quo per arma externa quietem sibi speraverant. Soluto Galliæ exercitu, nonnulli ad Fœderatos: e Brunovicensibus copiis plures ad Spinolam transiere, partemque ejus equitis ducens Iohannes comes Ridbergius, Transamasiani comitis frater, damnum passus est incursu hostium. Pars quoque pecuniæ ad Marchionem quæ ferebatur intercepta: & per Machliniensium agros tributum negantes exercita a Batavis populatio. Spinola ubi crescente primum æstate progredi statuit, quippe incessurus locis ingenio suo madentibus, cum Buquoio curas copiasque partitur. Illi decem peditum millia, mille ducentos equites, tormenta duodecim asscribit, cum mandato, ut in agrum Batavum transiret, quem Rhenus in Vahalim suique nominis alveum divisus amplectitur. Ipse undecim peditum millia sibi sumit, equites bis mille, machinas octo haud amplius, plura simul agitans, Frisiæque, sed magis Velaviæ intentus: ita pars Geldriæ dicitur, quam Rhenus idem & commissus Rheno Isala ambiunt, Trajectum Batavorum mox animo agitans, magnam urbem quam validam, & vulgo mobili promtam seditionibus. Quo expeditior pergeret, remoto castris mulierum comitatu, victum curribus, tum scaphas, pontes, etiam molas attraxerat. Quod si destinata provenissent, & utroque ex latere coissent exercitus, Fœderatorum intima minusque firma ad vim patebant, extima eademque munitiora auxiliis & commeatu avellebantur. Sed Tubantum finibus euntem Spinolam tenuit fœdum assiduis imbribus cœlum: unde æger miles viisque fluentibus lentum adeo iter, ut quo primi pervenerant, postremi vix altero die sequerentur. Ita in Frisiam aditum quæ intercedunt palustria plus solito humentia abstulerant. Simul Isala, alias quoque haud spernendum flumen, aquis pluviis ita intumuerat, ut vado transitum non daret. Nactusque inter has moras Mauritius tempora subvehendi militem (decies mille pedites, bis mille quingenti equites erant) adsidere amni, Daventriam, Zutfaniam, Dusoburgum, præcipua oppidorum præsidio atque opere firmare, cætera permittere eventui. At Marchio alia atque alia consilia versans, dum cuncta explorat, dum cœlum commodius opperitur, infensus otio, mittit interim qui Lochemum Zutphaniensis

1606.

Buquoius cum exercitu in agrum Batavum transire jubetur.

Ipse Spinola Frisia Velaviæque intentus.

Mauritius præcipua urbium contra Spinolam munit.

1606. pitionis oppidum, levibus munimentis, sed illis in locis moranti haud incommodum, obsidio premant. Trecenti tantum servabant, imminuto præsidio, dum majoribus urbium consulitur; præcipue simulata petr Daventria Mauritium in se traxerat: itaque postero die, perductis jam ad fossam operibus, oppidum dedunt: visum Hispanis & collem in proximo immunire. Sub idem tempus Buquoii jussu Pompejus Iustinianus quatuor mille pedites ducens, quingentos equites, machinas duas, mane primo vicum advenit, cui Spardorpo nomen est, ripa Vahalis sinistra, promtissimosque militum imponit lintribus, quas triginta advexerat, ipse mox cæteros traducturus, egregio ordine, simul solvere jussi, simul exscendere lecto ad id loco: neque enim ubique appulsus facilis. Sed Warnerus Dubosius, cui latus istud imperii tuendum Princeps dederat, repentibus nuntiis Noviomago excitus ripam interiorem oppleverat. Isque conspectus terruit nautas, qui simulantes impetu se fluminis abripi, quo minus destinatum ad locum pertingerent, mox retro cessere. Parabat Iustinianus iterum Vahali militem immittere, sed agglomerantibus copiis valescentes Batavi, devectæque Gravewarta bellicæ naves vetuere. Tum sollicitus, si unquam alias, Mauritius, ne tot simul locis, tantisque copiis imminente hoste improvisum vulnus acciperet, quicquid a primo Rheni divortio Bommelianos usque confluentes Vahali prætexitur, tum quicquid latere altero Arnhemo atque inde Hattemo tenus Rhenum intra atque Isalam jacet ingens spatium subitis munimentis obducit; intervallis haud majoribus quam ut signa commode oculis auribusque transmitterent. Naves quoque crebras amnibus jussit discurrere, spectandis hostium conatibus, ferendisque nuntiis. Infra Hattemum Isala quatuor horarum itinere haud longius Frisicum maris sinum illabitur. Iuxtaque Vidrus, quem nunc Vectim vocant, Westfalorum finibus veniens, acceptis mox aquis, quæ Tarantiorum solo bituminoso colorem ducunt nomenque Atri fluminis, flexus suos Isalæ proximat, donec eodem condatur ingenti sinu. Agri quod amnes ac mare inter patescit, Masterbrukia dicitur, haud absurda ex antiquo conjectura, Mattiacorum paludes ea voce indicari: peninsula fuit, nunc insulæ in modum redegit ducta inter amnes fossa atque opera alia, qua parte Suolla est, Transisalani juris oppidum. Postquam adempta cætera, hæc per loca jungi pelago,

Huic se dedit Lochemum.

Iustinianus militem Vahali traducere a Dubosio prohibetur.

Mauritius contra imminentem hostem ingentia spatia munimentis obducit.

lago, aut certe Suollam claudere, spes Spinolam invaserat. 1606.
Et quo falleret, ipse legens Zutphaniæ propiora, atque illac missis libratoribus Isalam pertentans, cum parte exercitus Solrium mittit. Sed & hujus conatus celeritatem imbres distinuerunt, donec Suollam perlatus adventantium rumor: & qui ibi tum curabat Warmelous, adjuvantibus bellicis navigiis duobus, hosti Vidrum transire paranti restitit. Tormenta Solrius attulerat duo, sed & globis justo majoribus & tabulatis, queis sustinerentur, per errorem inspectorum haud respondentibus, nulli usui fuere. Vbi nec hoc successit, & tota illa spes amnes transeundi in vanum abiit, versæ ad obsidia curæ: & ipse Spinola Grollam, Zutphaniensi in comitatu, castris circumvenit: Buquoio mandat Noviomagum aggredi, ut, si nihil aliud, hostem Isalæ tutela averteret. Buquoius primum Archiducis jussa scitari, postquam idem & ipsi placitum, alias Vahalis transeundi vias novosque conatus obtendens diem ducere, veritus ne irrito labore famam corrumperet. Grolla, nisi qua Slinga amnis præfluit, vallo duplici ambitur. Præsidium mille trecenti milites Dortio regebantur, juveni claris majoribus nec ultra noto. Primum erumpere ausi, mox haud ultra tela certavere, quæ spreta hosti, cui gravior temporis quam militis jactura. Exteriora mœnium non exspectato impetu deserta, duobus locis Itali Hispanique septimum intra diem capiunt, adjuti pontibus, quos imposito doliis panno exstruxerant. Germani, queis tertia regio obvenerat, segnius irrepsere. Mox primi obruta fossa Itali propugnaculum subeunt, cæteri repulsi, aut longius aberant. Tum oppidani suffossiones, & propiora prælia metuentes, præfectum adeunt, orantque præveniat ultima, nec irritet ducem suorum quoque sanguinis, nedum hostilis prodigum. His ille victus, quanquam acceptis literis, quæ auxilium biduum intra promittecent. Nam Mauritius Vahali quoque & Transisalanis urbibus præsidia abduxerat, tentaturus si qua obsidium perrumperet. Gnatum id Spinolæ, ideoque addiderat minas in pertinaces, & cedentibus benignas pactiones. Haud tacendum reor, adeo nullam plerisque partium curam, ut Grolla aliisque ante oppidis captis, cum per pacta egredi liceret, manserint oppidani prope omnes contenti qualibuscumque sacris, qualicumque republica. Capta Grolla Marchio, cum imbres & per victus inopiam & humentibus campis fatigarent,

Spinola tentato frustra Suolla obsidio sibi Grollam, Buquoio Noviomagum expugnandam injungit.

Capta Grolla Bercam obsidet.

1606. rent, Bercam obsidere statuit, sitam eminentiori solo, & propinquo ad castra commeatu: postquam majora consilia haud evenerant, non aliam urbem digniorem ratus, de qua totis viribus certaretur, seu commoda loci seu famam spectaret. Nam Berca, prioris ævi in morem, lapideos quondam muros nulla arte sinuatos fossamque habuit: hoc bello, mutata sæpius possessione, aggerem leviter structum fossamque aliam partim Hispani, partim Batavi circumjecerant. At anno proxime elapso Ernestus, in id ipsum missus, novum ambitum lunatis operibus & alibi propugnaculorum in modum excurrentibus continuaverat; & his sua fossa, modico prædu&a aggere: tum, quo largius præsidio spatium foret, cunei in morem loricæ addebantur: sparsimque per campos, qua oportunum, quadrato opere militum stationes. Et quæ oppido præjacet insula castello similesque per loricas ac stationes tenebatur. Pons inde impositus Rheno Germanicam ducit in ripam, inque ipsa ripa justa castelli moles, minor altera, iterumque loricæ. Prior relicta Geldria Buquoius Agrippinensium per agros ad oppidum venit, capta in itinere Batavorum nave, quæ Rheno ferebatur, & aliis exustis, quarum nautæ profugerant. Sed priusquam aditus clauderet, profectus Mauritii castris (ea ad Dusoburgum hactenus fuerant) frater Henricus, multo equitum comitatu, centurias peditum quatuordecim oppido intulit: quibus increvit magnum & ante præsidium, ut essent jam equites prope ducenti, pedites supra ter mille. Reliquum equitis in castra reduxit Henricus, nec lacessens hostem prælio nec lacessitus. Sed clausere se oppido clari sanguine atque opibus Gallorum juvenes, quos inter Subisius ducis Rohanii frater, ostentandæ virtuti, parandisque artibus, quibus urbes impetere, aut tueri longus bellorum usus invenerat. Paucis post diebus, vergente in autumnum anno, per Clivios & Spinola incessit, sibique sumsit Transrhenana munimenta infringere, illaque arcere Mauritium, si forte sequi auderet. Obsessus eques primum illac prorupit, parumque absuit, quin ducem ipsum cum paucis progressum caperet. Proximus in Buquoii castra impetus, ubi Baro Flessius e Gallica nobilitate, dum promtius se quam cautius hosti infert, in manus venit. Dum Spinola castris jam ponte junctis, quod trans flumen erat castellum, aliaque operum telis fatigat, Edmundus Scotorum tribunus, isti curæ præpositus, vulnere occu-

Princeps Henricus auxilia oppido infert.

Subisius aliique Gallorum nobiles juvenes se sponte sua oppido claudunt.

occubuit; tantumque valuit mors & fortis viri & periti rectoris, ut qui præsidio erant omissa ripa retro in insulam cederent: tuta hæc adversus hostem, Rheno tuente. At Agrippinensi ora ipsa oppidi munimenta, tormentis, fossionibus, postremo manu oppugnabantur. At Mauritius primum per literas tentare proceres quid faciendum censerent: cum hi cuncta ipsius arbitrio permisissent, etiam ut si vellet prælio certaret, palam multa velut soluturus obsidium moliri, quo suis animum, hosti moram adderet, clam fixerat animo, Bercæ damno annum extrahere, ut adversus rumores pervicax, ita fortuitorum timens; nec aberat metus, ne, si media, abducto exercitu, paterent, Spinola relicto obsidio Isalam Vahalimque repeteret: tum vero recepto intra viscera hoste, damnaturos jactantiam, qui speciosa tutis prætulissent. Igitur nec contra tendere: nec alia ipse oppida aggredi: sed Vesaliam propter sedere speculabundus: & modo caussari quod pontes tardius adventarent, modo propius hostem progredi, sed ardentem in pugnam militem in castra reducere. Castellum hosti inchoatum qua Rheno Luppia miscetur, accepit in deditionem perfecitque, pellendo otio, & ne quid obstaret quocumque usus tulisset iter vertere. Multisque audendi imitamentis movit hactenus Spinolam, ut aperta prius castra muniret, occupatis, qui in proximo, collibus. Proruptum ab obsessis iterum sæpiusque, majore ubique numero, nec infeliciter, & clara ubique Gallorum audacia. At ubi propius vis hostium urgebat, haud parum noxæ cuniculis dederunt. Sed elanguit animus, postquam auxiliorum spes nulla, & hostes cladium securus, opera, tela, pugnas urgebat. Nitrati copia in longum superfuerat: sed prodige usi effecerant, ut hujus quoque penuria deditionis festinandæ caussis accederet. Volebat videri Vtenhovius (is Bercæ præerat) & Galliæ dedisse, ne florem juventutis & magnarum domuum pignora in exitium projiceret, patriæ haud profuturum. Ereptis in partem propugnaculis, nec sane validis interioribus, deduntur oppidum, insula, & quod intus navium. Quingentos e castris, intus haud æque multos, sed hos inter Sanctangelium Gallum claris natalibus, globi aut prælia absumserant. Movit Batavos famosi oppidi jactura, quæ posthac belli fortuna reputantes, si nec exercitu contra iretur, nec munimenta nisi breve in tempus subsisterent: id partum immenso muniendi labore, ut in paucos ultra mensem

1606.

Mauritius Bercæ damno annum extrahere statuit.

Berca deditur.

1606. sem dies exiret obsidium. At veterem rudemque operum Bercam, sexto ante anno, arma sua diutius contemsisse. Pridie quam Berca traderetur, Henricus Nassavius accepta parte copiarum, nocte Venloam conabatur irrumpere, discussa porta vi machinæ, quam appenderat, & quidam militum per propugnaculum, quod amni Mosæ imminet, enisi. Sed porta alia obstabat, & priusquam frangeretur, oppidani & qui sub præsidio erant equites peditesque impetum retudere. Parte alia maritimis Flandriæ oppidis per natatores navesque e Zelandia structas insidias eventus destituit. Nutantem multo fœnore Spinolæ fidem infausti ex America nuntii graviter afflixerant, quibusdam mercatorum, quorum implicitæ cum ipso rationes, coactis conturbare. Vnde pecunia deficiebat, & solitus solari militem parte stipendii repræsentata, jam ne id quidem poterat. Ac nuper Wachtendoncæ ortas discidii voces unius militis cæde, & pœna insuper duorum, præfectus oppresserat. Mox continua itinera & in castris labores retinuerant disciplinam. Postquam Berca cesserat, nec aliud hostile in proximo nisi Mursa, quam præsidio gravem aggredi Spinola autumno augescente verebatur, accensi otio questus: nec tantum paupertas, sed morbi, lassitudo alios omnes, equitem præcipue pabuli egestas irritabat. Multi ad Mauritium, pars alio fugere: quibus plus animi, ignava habere, quæ singulis fierent, ipsi per globos palari campis, mox eligere rectorem, aliaque ordinare quæ seditiones indicant validas ac duraturas. Dum paucitas contemnitur, Spinola primum proscribere nomina, ac velut legibus reos agere: ubi invaluerant, per legatos blandiri: sed illis sine viribus minæ, & sine rebus promissa perinde curabantur. Sexcenti ferme, pars major equites, Hochstratam concessere, notam talia cœptantibus sedem. Sed nulla loco jam munimenta, quia Archiduci Batavisque nuper convenerat, ut ipse hanc arcem, illi Woudam vicissim, nudata belloque excepta dominis permitterent. Et consurgere Alberti jussu in ultionem copiæ audiebantur. Igitur Bredam propius consident, mittuntque ad præfectum Iustinum Nassavium, qui dicant aliorum se exemplo Mauritii ad opem confugere, quem norint æquum viris fortibus: non adeo leve in ipsum pugnare, ut sine pretio haberi debeat. Data postulantibus alimenta, arma, quinetiam, et si periclitarentur, spes suppetiarum. His motus Spinola, ne longius

Venloa frustra Henrico Principi tentata.

Spinolani militis seditio.

Dantur illi a Iustino Nassavio alimenta; fitque suppetiarum spes.

gius malum serperet, fidissima cohortium propinqua in oppida dimittit, reliquum exercitus Agrippinensium per agros spargit, ut quondam Mendosa, quibusdam & a civitatibus pecuniam accipit, quo finibus ipsarum militem abstineret; honestorum retinens dum necessitas absuit. Turbatæ res hostium spem fœderatis Ordinibus fecere recuperandi quæ hoc anno trans Rhenum perdita, valido satis exercitu postquam Berca egressi accesserant. Erant peditum millia non minus quindecim, equitum tria. Haud nimis properatum, velut affluente tempore, nec cuiquam suspecto futurum, ut hostium copiæ stipendio obsequioque exhaustis revalescerent. Lochemum Ernestus Nassavius cum parte militum missus quartum intra diem subegit, iisdem quibus nuper Spinola conditionibus. Nec ante Grollam impetiit Princeps, præcipitante jam autumno. Henricus Herenbergensis sexcentis peditibus, turmaque sua, ac multa machinarum vi, oppidum tuebatur. Ac forte fusi uberius imbres, haud acceptante humo fodientium opera, moram obsidio, simul morbos intulere. Parcebaturque militi in spem cœli mitioris, cum nuntii adsunt præsidiis agrisque sparsas cohortes Spinolæ colligi. Tum vero avido Principe & obsidium impellere, & castra munire adversus vim externam, duplicatus militi labor: tardum id fuit propinquo jam hoste. Nam Spinola ipse & per duces, quorum præcipua apud milites auctoritas, promissa precibus cumulans permoverat, ne abnuerent brevem operam magno usui famæque. Septem millia peditum contraxit, equites mille ducentos, Mauritio multo impar; attamen prælio incessit, virtuti suorum fisus, an expertus hosti aciem vitari, quæ conjectura haud fefellit. Ipsi mille ducenti in fronte, lectus toto exercitu miles: tum pariter duo Hispanorum Italorumque agmina: postremo novus ex Germania miles: decem omnibus machinæ: eques latera circumfundebatur, munitus vehiculis ne obrueretur Mauritii turmis: namque eam partem hostilium copiarum maxime formidabant. Cognito per exploratores quæ pars castrorum leviter nec nisi palis firmata, illac, longiore quamvis & per palustria impedito itinere, ostentat aciem. Mauritius, quanquam Ordines potestatem pugnandi fecerant, militesque in pugnam ardentes, Galli præcipue, clamabant, quærendas perpetuo latebras cedendumque hostibus, si nunc in paucos, madoribus, frigore, eundo fatigatos certamen defugerent, in tuta ca-

1606.

Lochemum Ernestus Nassavius subegit.

Adventu Spinolæ Princeps Grollæ obsidium omittit.

1606. strorum retraxit copias; multos suorum morbidos causatus, & facilem inde in cæteros pavorem. Spinola solvisse obsidium, suis auxisse animum, hosti imminuisse gloriam pro magna victoria habuit. Mox itum utrinque in hiberna. Ordines Foxii Germanicam cohortem conscriptam hoc anno dimisere, majora quam cæteri stipendia merentem, eoque exemplo gravem. Et terra quidem bellum hac stetit. Mari Hispanico, postquam publica arma abscesserant, privati haud parum damni dedere: magnæque naves Hispanorum Batavas insecutæ singulas & minores, ultro oppressæ. Æstatis exitu missus iterum Hautænius America Indiaque adventantes classes excipere, viginti quatuor cum navigiis; sed horum sex dispulsæ tempestatibus. Mox improvidis imparatisque Fasciardus supervenit, cujus octo magnæ naves, Galeones vocant, vento secundo ferebantur: aderant & longæ naves, sed hæ vim venti haud ferentes littori successere. Vt moles Galeonum, ita terror ad id usque temporis ingens erat: & quasdam olim procellis diruptas aut impactas scopulis, ut meminerant Batavi, ita victarum prælio nondum exemplum exstabat. Vnam harum, Zelandicæ navi a prætoria secundæ, cui Reinerus Nicolai præerat, implicitam, ita exhorruere cæteri, ut primum aspectarent, inde, suborta nocte, retro cederent. Ille a sociis relictus, vir magni animi, non tamen destitit duos totos per dies, plerisque suorum amissis, malo disjecto, lacera nave morari victoriam. At postquam nulla usquam auxilia, & fluctus ingruebant, ne quis vivus in potestatem hostium veniret, una omnes consensere in facinus acre & patriæ profuturum. Flexis genibus Deum precati, veniam ut daret, quod brevi exitio ludibria hostium effugerent, nitrato pulveri flammam injiciunt: ea vis sexaginta homines abripuit: duo semiusti paulum provixere, ab Hispanis excepti, cum miraculo spectantibus horridos vultus vocesque, & in ipsa morte contumaciam. Sparsis huc illuc Batavis, ex India naves Vlyssiponem, ex America Fanum Luciferi subeunt. Sed India adventantes, ut ab hostibus tutos, ita tempestates afflixerant. Naves duæ haud procul Bonæ Spei montibus jactu facto inanes Mosambicæ littoribus mare vitaverant. Duas itidem sub ipsa Tagi ostia fluctus hauserat, servatis vectoribus, sed merces humore corruperant. Americanæ naves numero quinquaginta fausto navigatu argentum mercium-

Hautænii infelix maritima expeditio.

Reineri Nicolai acre facinus:

ciumque pretiosa, duorum annorum proventum Regi ac mercatoribus tulere: eo sublevata jam manifesta Hispaniæ paupertas, fidesque subito refecta. Batavis impensa periit. At eorundem per Indiam res fato meliore administrabantur. Rediit quippe Stephani Verhagii classis, quam tertio ante anno egressam memoravimus, claras toto orbe victorias & fœdera regum ferens. Primum namque obviam Mosambica haud procul Lusitanorum Caraccam ceperant, incenderantque, ne oneri foret. Aliaque navis easdem sub oras, atque alia Calicuto veniens oppressa. Ibi Samorinus Malabarum late rex Lusitano nomini per data acceptaque damna infensus, societatem belli cum Batavis ultro oravit, firmavitque sacramento; terrestribus copiis ipse validus, navium egens. Literæ, quas ad Mauritium misit, indicabant, placere ipsi, ut Batavis castellum suo in solo strueretur, tum pertracto idem in fœdus Hidalcano vicinorum regum potentissimo (Mahumetistæ sunt ambo) Cochino Goæque, præcipuis Lusitanorum coloniis, imminerent. At legati, quos rex Achiemensium ad Ordines Principemque miserat, in patriam reportati, inclitarum regionum & gentis domi quoque bellatricis fama Sumatram vicinosque populos implevere. Mox obvia navis, Moluccarum præfectum Hispanicum ferens, in manus venit. Moluccis haud procul nobilis est Ambonæ insula, quam, ut multa ejus orbis, colonia arceque Lusitani insederant. At indigena populus odio impotenter dominantium amicitiam Batavorum, ut primum eo venerant, avide acceperat, & ob id gravia passus, in hos fidem, iram in illos obduraverat. Arcis præfectus, cum sub ipsa munimenta subire classem prospiceret, misit ferociter qui interrogarent, qui essent, quid illis rei apud præsidium sibi creditum. Respondere illi, Ordinum fœderatorum ac principis Mauritii imperio venire, se regis gentisque Hispanorum atque ipsius publicos hostes, cæterum qui forent brevi sensurum. Simul oppugnandæ arci expediebantur. At ille, ut atrox in imbelles, ita adversum armatos pavidus, haud exspectato impetu, dedidit arcem triginta instructam machinis. Sexcenti cum ipso datis navibus proxima in littora devecti. At quadraginta sex Lusitanis cum sua cuique familia manere suetis locis, inque Ordinum & Mauritii verba adigi volentibus fuit. Cum indigenarum primoribus (namque hi Insulam regunt) fœdus factum quale cum Bandanis ante memo-

1606.

Paupertas Hispanica Americanis navibus sublevatur.

Res Fœderatorum per Indiam Orientalem feliciores.

1606. memoravimus. Additum, ut fidem Batavis juramento singuli firmarent. Relicto hic præsidio, divisa classis, & Bandam alii, quinque naves, Cornelio Sebastiano ducente, in Moluccas ferebantur. Sed, ut intelligatur quanta tum de re certatum fuerit, inter duos populos mari potentes, res altius repetenda est. Insulas inter, quas tot millia Oceanus Indicus complectitur, ut numerari hactenus nequiverint, eminent quinque, vel hoc uno, quod aroma clavi specie, quod caryophyllum dicimus, suavissimi odoris, nec minoris usus condiendos ad cibos, prope solæ ferant. Nomina illis nunc nota sunt Ternata, Tidoris, Motiel, Makiam, Bacian: olim alia fuere, Cupe, Duco, Moutil, Mara, Seke. Magnitudo singulis fere, quæ Walachriæ apud nos: cœlum ut percoquendis aptum frugibus, ita corporibus humanis grave, ob vapores, quos sol adeo imminens haurit; quippe positis sub Æquatore terris, quarum & visceribus incensis flammant juga. Sinenses circa annum, qui Christianis numeratur a millesimo tertius & decimus, late per Indiam effusi has quoque insulas tenuere, non sine sumtu & sanguine; quorum tandem pertæsi introrsum se recepere, derelictis quæ sexaginta per annos possederant. Post hos profecti Malaccensi regione insedere, & his pulsis, Persis mixti Arabes, qui & Mahumetismum intulere, mixtum diu inolitis superstitionibus & paulatim quoque ab his secretum. Nec aliunde ipsum nomen, nam regna Moluccas Arabes vocant: ab iisdem regum nomen Sultanos, & alia vocabulo usurpant. Græcis veteribus ac Romanis ignoratæ hæ insulæ, nisi quod videri possunt latuisse sub communi Sinarum nomine, aut inter insulas Iambulo visas, quas Diodorus Siculus memorat. Ipsum tamen caryophyllum habuere per Orientis populos: & quia Ægypto transibat auctum hinc Ptolomeis regibus, & qui in eorum potentiam successere Romanis vectigal. Labescente re Romana, Genuenses & secuti hos Veneti per Theodosiam petiere, quæ Caffa post appellata est. Ex quo Constantinopolis in Latinos cesserat, & Græca invidia alias imperii sedes, inter has Trapezuntem legerat, tractum huc per Caspium mare mercimonium; itinere olim quoque Romanis non tam usitato, quam cognito, ut ex Varrone Plinius docet, & postquam ibidem Turcæ invaluerant per camelos ac dromadas Aleppum ivit: sed Cairum qui tenuere Sultani rubro iterum mari & Alexandriæ reddiderunt. Lusitani postquam multi Afri-

Rerum in India a Batavis gestarum altius repetita descriptio.

cæ

cæ Asiæque cognoverant, coloniisque insederant, anno primum exacti modo sæculi duodecimo in has insulas venere, armatique regum ibi dissidiis & sua classe facile caryophylli se dominos fecere, corruptis etiam navibus, si quæ ab Arabum aut Persarum oris venirent, & omni in Ægyptum itinere præcluso: ita Sultanis non minus octuagesies mille ducatis annuum periit. Reges erant ea tempestate Ternatæ Bolcisus Borgei filius, vaticinari etiam inter suos ausus; Tidoris Almansor, infesti inter se veteri certamine & dominationis augendæ avidi, quod servitutis utrisque initium fuit. Lusitani Ternatensis, ut qui latius regnaret, societatem prætulere, &, ut nihil illicitum crederent in homines Mahumeticæ religionis, Almansorem jussa sua detrectantem veneno necant, quam ob causam filius ac hæres ejus Raxamira fidei se permisit Castellanorum, qui octavo post anno in eas partes palam, ac velut possessuri, venere, quas tamen e suis Magallano priusquam Lusitanis visitatas ajebant, & divisi orbis pacta locorumque positum, multo adhuc dimensionum incerto, sic interpretabantur, ut suis finibus hæc includerent. Hinc cum barbarorum odiis Hispaniæ duo populi implicarentur, pugnatum acriter, nec diu tamen, quia in Castella regnans Carolus quintus Imperator pecuniæ egens, necdum satis intellecto quanta res ageretur, acceptis a Iohanne tertio Lusitaniæ rege ter centum & quinquaginta ducatorum millibus, jus illi suum in Moluccas pignori tradidit. Ex eo Lusitani pro libitu illic agere. Caryophyllum omne Goam mittere, unde Persæ, Turcæ, Sinenses, Afri petebant, vix tertia parte remanente; quæ Europæis gentibus venderetur. Itaque haud mirum ex Moluccis insulis & Ambona, quæ haud longe eandem fert frugem, & Banda, ubi nux odorata optime nascitur, cujus est flos, quem macin vocant, venisse quotannis Lusitaniæ regibus ducenta millia ducatorum. Nihil ad hæc piper & zinziber, passim nascendo vilia, nihil aroma casiæ, maris ægre tolerans. Cum opibus & in barbaros reges injuriæ crescebant. Versa palam in dominationem societas, & quæ olim fidei vincula, fallendi nunc artes erant. Bolcifo mortuo, qui in regnum successerat filius Bajanus pro captivo habetur, & post eum frater idemque & rex Dajalus. His quocunque modo mortuis, regnum accepit Airias, qui & ipse vinctus primum & post trucidatus, nullam sane ob culpam, integer obsequii, sed invidia potentiæ. Nam multæ insulæ circum 1606.

quæ

1606. quæ primoribus ante hac regebantur, admiratione virtutum ejus in regnum ipsius concesserant, ita ut supra septuaginta imperio teneret, & Celebum, Mindanai, Giloli haud exiguas partes. Filii majores duo tam tristi exemplo territi, regium nomen ac periculum defugere. Tertius, Babus nomine, ausus accipere diadema, & promittere ultionem, mirum quanta pro se subditorum & vicinorum studia repererit: hoc imperante primi ab Europa Angli Draconis ductu possessionem Lusitanis turbavère, anno sæculi septuagesimo nono. Ab his Babus auxilia exspectare jussus diu spei irritus, barbarorum quoque, ut solent, paulatim languescentibus animis, audito coiisse in Philippum Castellæ ac Lusitaniæ opes, misit ad eum qui paternæ cædis ultionem excusarent, & fidem in posterum pollicerentur. Sed ambiguis responsis elusus, & mox mortuus ad fratrem Zaidam cum regno pro spe veniæ odium in Hispanos transmisit, data occasione erupturum. Nec deerat Molæus, qui post Raxamiram Gunæ patri, quem Zaida interfecerat, & Gnapabagunæ fratri, incertum cujus per venenum sublato, in Tidoris regiam successerat, Lusitanos officiis sibi illigare, in æmulum accendere. Tales eos Batavi invenere cum primum, ut suo loco memoravimus, in eum orbem delati sunt. Anno sæculi ultimo prima, quæ Lusitanorum potentiæ æquari possent, arma Batavorum Zaida lætus vidit, descenditque in partes tanto animo, ut non Hispanos tantum hostes, sed & Anglos commercia orantes contemneret, Batavos vere socios ac suos marisque liberatores vocans. Contra Tidoris rex etiam arcem in suo struere Lusitanis permiserat. Antequam Cornelius Sebastianus pervectus huc esset, Angli rursum navibus aliquot advenerant, late jactantes Britanniæ Hispaniæque pacem apud Lusitanos, quibus externa cuncta illic hostilia, sed tunc amicitia in Anglos simulabatur, prægravante Batavorum metu. Nec tantum quæstus his imminutus, mercantium copia, sed bellum in Tidorim parantibus, hactenus Angli obstitere, ut nitratum, cujus maxime penuria laborabatur, Lusitanis venderent. Perstitum tamen in consilio: interque Zaidam & Batavos ita comparatum est, ut ipse, traducto in insulam Tidorim suorum exercitu, bellum ostentaret tantum, Batavi arcis oppugnationem soli peragerent, quia barbari ira quam consilio feruntur, & retusi propere languescunt. Nautæ igitur Caraccas primum duas, stationem pro-

pter

pter habentes, scandunt expugnantque: tum vici aliquot 1606.
incensi, terraque simul & navibus directa in arcem tormenta. Ac postquam centurio Mollius, re propius inspecta, ruinis patere aditum retulit, faciunt impetum, telisque & immissis ignibus rejecti repetunt. Ibi Torrim Hispanum infesta in se hasta ruentem Mollius, vitato leviter ictu, amplexu premit, atque una humo decidit; proximumque e sociis monet, dum ipse luctantem tenet, ille Hispano caput tubi ictu diverberet, quod factum. Sed enisi in arcem numero haud plures septem recedere cogebantur. In recessu fracto crure procumbentem Mollium comites humeris deportant, renitentem diu, clamantemque iterum hostibus ac validius consilirent, vilem sui curam, & ubi arcem cepissent, socium recepturos. Forte turris, & in ea vis nitrati, globo percussa ignem concipit, quo sexaginta Lusitani conflagravere. Eo in pavore oppugnatores arcem invadunt, capiuntque. Fœminæ & imbellis ætas in rupes confugerunt, armis impervias, sed victu aquisque præcisis ad deditionem coactæ, simulque virorum, quod arci captæ superfuerat, in Philippinas travectum: pulsumque Moluccis Lusitanorum imperium, nisi quod modicum castellum Timosa insula restabat. Regi Tidoris non vitam modo, sed & potentiam Batavi servavere, dum famæ quam securitati consulitur. Ille, spe nulla alia, amicitiam cum Ternatensi, cum Batavis fœdus simulans, premebat dolos in tempore erupturos; exoravitque, velut quo certior insulæ libertas foret, ut arx dirueretur, quam custodiri augerique rectius fuerat. Aliæ quoque naves India rediere, missæ a mercatoribus antequam unam in societatem coiretur; nec hæ sine præda: nam Caraccam Machaunte venientem interceperant, Pataniam apud insulam, cui tum fœmina imperabat. Ea, cum suo in regno parta spolia ad se pertinere contenderet, movit Batavos, ut prædam partirentur, partitamque ab ipsa redimerent. Pars Indicanarum mercium præcipua sericum e Sinis petitur, valido florentique imperio. Sed advenis aditum præcludere pars prudentiæ habetur: & extrema ora morantes Lusitani gentem suspicacem multis artibus territabant, ne Batavos pugnaces, ac mari potentes finibus admitterent. Sed dum vicinorum regum per gratiam ambitur iter innoxium, interim per Sinenses mercatores, qui Iavam aliaque loca frequentant, eadem commercia celebrabantur. Vicissim e Batavis ad Indos mit-

titur

1606. titur Paulus Cardenus octo navibus: nona priusquam exiret fortuito igne periit. Ac ne vicini tanto labore quæsita defensaque ultimæ Asiæ commercia suos in usus verterent, Fœderati edicto cavere, ne quis indigena aut incola domo aut aliis e terris eas in oras proficisceretur, extra imperium societatis quæ in Batavis coierat: quod contra obtrectantes necessitate & paribus exemplis excusatum, auctumque secutis temporibus per novas cautiones & severiora supplicia, prout fraudes admonuerant. Clara & funera hic annus habuit. Virorum principum Philippus Hohenloius in Batavis, in Germania Iohannes Nassavius obiere. Hohenloius militia acer atque intrepidus, dux haud æque providus, Mauritii olim per juventam ductare copias solitus, mox ubi nullum sui usum videt, tædio ac mœrore tandem & per crebra convivia solutis artubus, exitum habuit lentum viroque forti gravem. Nassavium senecta extinxerat, Wilhelmi Arausionensis fratrem, cumque ipso avitas possessiones ita sortitum, ut Gallicas & Belgicas ille, ipse Germanicas retineret. Res fratris inopes pecunia, turbidas consilio juverat, suscepto & Geldriæ regimine, Trajectini fœderis, illis temporibus per quam necessarii, præcipuus auctor. Post in sua regressus filiorum armis partes adjuvit: quorum Wilhelmus, Frisios regens, & Ernestus, ducta sub id tempus ducis Brunovicensis filia, supererant: Philippum & Ludovicum bella absumserant: nec minus domi ampla sexus utriusque soboles. Inter clara literis ingenia celeberrimum nomen Iustus Lipsius occidit, postquam famam & sapientiæ præceptis & Romana vetustate, tum novo atque conciso scribendi genere partam diuque servatam editis de Hallensi & Aspricolli narrationibus apud multos imminuerat. Vulgatis contra libellis respondere distulerit, an contemserit, mors brevi secuta dubium reliquit. Nec tamen omiserant Batavi ac Belgæ certatim insignem viri memoriam versibus atque orationibus celebrare. Conjugium quoque illustre Nassaviæ domui contigit: Borbonia virgine Condæi filia nupta Philippo principi, qua affinitate Rex ipsi illigatus possessionem Arausionensis oppidi terræque liberam restituit; quamvis Delphinas Senatus conventus sui partem regnoque subjectam diceret. Priusquam opus prioribus dispar, res Batavas ex bello tam gravi ac diuturno hunc circa annum ad pacis consilia versas aggredior, quid tota Europa quietum, aut in armis, qui apud ipsos vici-

Hohenloius & Iohannes Nassavius obeunt.

Lipsius moritur.

Borbonia nubit Philippo Arausionensi.

Rerum interim per Europam gestarum relatio.

vicinosque animorum motus privatim aut publice breviter 1606.
aperire haud incongruum putem; quando magnis ubique mutationibus velut fatale id temporis, externaque nostris, nec minus nostra externis, momentum tulere. Totus Septentrio, regnis antiquitus libertate permistis, in arma exarserat, prope iisdem, queis olim Batavi causis. Sigismundus, dum Iesuitarum jussis obtemperat, amissa Suedia, ægre Poloniam retinebat. Nam in Suedia Carolus posito ducis nomine, decreto Ordinum suorum regem se nuncupans, post acceptam Rigæ obsidio cladem vires reparans, imminebat Livonum finibus. In Polonia Samoscius, regni Cancellarius, dum vixit, sapientibus consiliis & reverentia sui Regem proceresque flexerat ut leges & pax servarentur. Ejus morte odia primum, mox vis aperta: & erant qui supremis propinquo monitos primores dicerent, multis artibus attentari libertatem, & se quidem, quam accepisset rempublicam, relinquere superstitibus, viderent nunc ipsi, nequid inscitia aut ignavia peccaretur. Sane haud multo post procerum primi, Palatinos vocant, in arma prorupere, accusantes Regem, quod amisso priore matrimonio, inconsultis Poloniæ Ordinibus, ducta mortuæ sorore, simul regnum incestu polluisset, & arcano fœdere Austriacæ se domui obstrinxisset: quodque in honoribus exuta æqualitate, Protestantes Romanensibus posthaberentur. Postulabant & Iesuitas pelli Cracoviæ præfectura: litesque etiam sacerdotibus ortas, non Romæ longinqua per itinera & sumtus, sed domesticis judiciis disceptari. Indictoque gentis concilio Regem vocabant diluenda ad crimina; ni veniret, additis minis, sceptrum se ac coronam, imperii insignia, quæ more patrio ipsi custodiunt, in alium translaturos. At Rex, collecto exercitu, & multis per dona conciliatis, quanquam primis successibus prosperum ipsi bellum, pacem prætulit, factumque fœdus Sendomirianum, quo vetera jura novis muniebantur. Sed armis magis quam offensis cessantibus, dum ille ut victos spernit, illis impunitas suadet iterum audere, quies infida nec duratura. Super, quæ diximus, crimina, & hoc Sigismundo objectum, quod injussu publico auxiliis Demetrio missis Poloniam bello implicuisset. Is Demetrius, Basilidæ crudelitate notissimi filium, &, qui post illum Moscoviæ potitus est, Theodori se fratrem, postquam Boris imperium invaserat, quæsitum ad mortem, & supposito qui occideretur alio, in

1606. Poloniam avectum, claritatem generis diu dissimulasse memorabat: & plerisque persuaserat, similes corpore notas præferens. Sed adversus Borim regnandi bellandique veterem, infelicia ipsi arma. Vbi is mortuus filium reliquit Theodorum quem diximus, tenera ætate matri obnoxium, pars magna Russorum, queis æque insolita puerorum ac mulierum imperia, ad Demetrium descivere. Statimque præcipuam urbium Moscoam plebs ipsi aperuit, trucidatis in gratiam novi domini vidua Boris filioque. Sed brevis regni fortuna: nam sacerdotes offenderat Iesuitarum auctoritas, quibus ille suasoribus misisse ad pontificem Romanum, Græcasque cæremonias Latinis mutaturus ferebatur. Nec minus proceres indignabantur, quod externos corporis custodes, inque aula & interioribus consiliis Polonos haberet. At plebs amorem atque odium, non sponte, sed qua duceretur, rapiens, excitatur vulgata fama, non Demetrium, qui putaretur, sed monachum esse fugitivum, magicis instructum artibus, immissumque a Polonis mancipium, quo res Russicas perverterent. Ipsis in nuptiis, quas Polona cum virgine, Palatini Sendomerii filia, celebrabat, orto tumultu Demetrius, seu quisquis ille fuit, (nam post mortem quoque ambigitur) cum saltu e sublimi vitare pernitiem frustra certasset, casu debilitatus, statimque confectus est. Addita ingens Polonorum strages: & concitor aliorum Scutskius imperium occupavit, initio instabile, dum externati feritate animi, tardeque in novum principem consentitur: mox, ut barbaris solitum, metu suppliciisque firmatum est. Transilvaniam quoque & proxima Hungariæ magnis motibus involverat seditio imperatorii militis, præfectorum rapinæ, & Protestantibus jus religionis ereptum: incumbente & hic in Iesuitas belli invidia, ut talium auctores. Erumpebant simul oppressæ diu querelæ, contemni se plane, nec, ut majoribus servatum, adesse conventibus principem, audire populi preces: sed clauso intra aulam Rudolfo, armorum consiliorumque summam penes externos, quæ servituti quoque suetis gravia, sibi hoc magis intoleranda, queis regum juramento sacratæ leges, pactumque, ne fraudi neu dedecori foret violantibus obsistere. Igitur in prælia & oppugnationes urbium itum, gaudente Turca, a quo missum sibi Hungariæ sceptrum ac coronam Stephanus Botscajus, dux lectus dissidentibus, & supra publicas privatis accensus injuriis, perstitit recusare, Transilvania & principis contentus vocabulo. Sed

breve

breve bellum, cui tertius hic annus erat, pax excipit: Turca Persarum victoriis & nova per Asiam rebellione infracto; nec ultra nitente Botscajo, quam ne libertas amitteretur. Imperator Rudolfus duobus hostibus impar, Botscaio Transilvaniam, Hungaris indigenas rectores, præsidem fratrem Mathiam Belgicis olim rebus immixtum, & jura queis Iesuitarum opes coercerentur, Turcæ possessa retinere concessit. Ita positis armis haud multo post domestico veneno Botscaius intercipitur, publico providus etiam cum de vita desperasset. Quippe morti imminens Transilvanis Hungarisque arctam concordiam, crebra concilia, &, dum leges manerent, pacem cum Cæsare commendabat. Sed illo sine prole extincto, cum ex pactis principatus ad Imperatorem rediret, turbata iterum Transilvania, e longinquo regi impatiens. Germania adhuc religionum studiis discors: & apud Brunovicum, Patelbornam, Emdam, ut non jam bellum, ita proxime bellum discordiæ erant principes inter ac civitates, dominandi nimios, aut parere indociles. Veneti adhuc intra libellos se tuebantur, quorum auctores, dicta die, Romam haud sane ivere, causantes itineris fortuita, & infestos judices; interim duces utrinque, exercitus, classes expediebantur. Nec dissimulabat Hispanus Pontifici se auxilio futurum, quo Gallus comperto, significavit Romam, ita meritos majores suos, ut ecclesiæ pericula non alias magis quam Francicas manus respicere deberent: sin Pontifex Hispanum prolatandæ dominationis avidum sibi assumeret, haud immerito suspectum id sibi, & vel coactum contrariis in partibus fore His minis exterrita Italia, nunquam impune externis armis adita, quippe scisso minutas in potestates corpore facilis præda victori. Sed Gallus, ut bellum haud nimium formidare, ita pacem malle: quare nunc Venetos, nunc Pontificem hortabatur, ponerent iras publicum in exitum erupturas. Ipse domesticam quietem legibus, pecunia, fœderibus muniebat. Britannia post detectas nefandæ conspirationis insidias horrida suspicionibus: quas auxit Pontifex, suis edicendo, ne præscriptum a Rege sacramentum dicerent, adversum id religioni prædicans: quia eo fides & obsequium in Regem etiam si Pontifex vetaret, mansura jurabantur; quod ipsis Romanensibus tarde creditum, variis mox animis excipitur, ut apud quemque patriæ charitas, aut præcepta de sacris opinio prævaluerant. Multæ & Anglorum querelæ, quod jus mercatoribus per Hispaniam 1606.

1606. haud æqualiter redderetur. At in Hispania sævitum in Belgas illic morantes, quorum commercia cum Batavis ac præcipue Indicano collegio innexa: ærarium quoque diligentius curatum, captis quorum in pecuniis tractandis fides arguebatur. Sed minora malis remedia, quotidianis ad Regem precibus Lusitanorum, ecquem miseriæ finem poneret? dum bellaretur in Batavos longe remotos, atteri atque exhauriri propiora: uri capique tot naves, solas regni quondam florentis divitias: obsessos nuper portus Hispaniæ, nunc & Moluccas eripi: quin & Castellanorum prægrave jam bellum, quod proxima per tempora haud minus trecentis scutatorum millibus menstruis Hispaniæ constitisset, spe nulla exitus, ac præcipue quia navium America venientium pericula ingravescebant. Sumtus quoque in annos aucti adeo supra reditus, ut vitari seditio militaris, etiam tam exacta Spinolæ cura, nequiisset, & quæ bello parta neutiquam tanti, & contra experimento cognitum, quam firma hosti amnium atque operum munimenta, quam clausum sibi mare, & per alienos fines incerti militum transitus; tum si manente Batavico Veneticum ingrueret bellum, non paupertas ultra, sed egestas aderat. Rex ipse juvenis, armorum inexpertus, & qui regiam fortunam voluptatum, quam finium modo metiretur, ni consiliis cederet, sponte in bella non ferebatur. Accessere metus, veri falsis adaucti, non sine arte primorum, quibus res Batava in manu, quo cunctantem Hispaniam in vera pacis consilia impellerent. Sparsus quippe rumor, laborare Gallum, ut Batavos definitis sub legibus, regno suo adsc isceret, perruptaque Flandria proferret limitem. At tolerabilius Hispanis, liberos relinquere Batavos, quam sui imperii damno alienum ac maxime æmulum augere; & in vacantes quidem spes manebat, per offensarum oblivia, per discordiam inter ipsos, aut cum regibus, quorum ope florebant; occupati in perpetuum amittebantur. Præterea allubescente Indiæ fortuna, nova apud Hollandos Zelandosque societas parabatur, quæ valida classe vim simul mercesque in Americam ferret, & hostem terra marique pelleret, spe magna prædæ quanta belli sumtibus sufficeret. Mox alia fama, ut quondam Genuensium ministerio Turca Hellesponti fauces trajecisset, ita nunc Batavorum navibus Mauros Granatam & majoribus possessa repetituros. Alberto quoque & Isabellæ, huic ut fœminæ, illi ut religiosa ad studia educato, jam & annis gravi alienum a bello ingenium:

Lusitanorum ad Philippum pro pace cum Batavis facienda preces.

inopia

inopia quoque, & toties renata militum seditione, populi gemitus fletusque movebant, ut certum ac placidum principatum, quam spem cum metu mallent. Sed ante alios Spinola consilii ejus auctor, quia paucis annis multum gloriæ partum, ne retro fortuna ferret verebatur: simul fracta nuper & sua & regia fide, si manerent onera, & Americanos reditus fors aliqua interverteret, nulla spe recuperandi quæ erogasset, mersus ære alieno, e clara fortuna dedecus atque inopiam prospectabat. At Fœderatas apud gentes pauci sperare otium audebant, metuebant quin idipsum plerique, ita a parentibus eruditi, repudianda infido cum hoste colloquia, & qualicumque pactione tutius bellum, & magnæ hominum multitudini, haud militum modo, sed & reliquæ plebis, arma, machinæ, exercitus, classes quæstui erant. Nec paucis formidatum, ne ut olim immota, ita nunc reddita pace, Antverpiæ commodissimam sedem mercatura deligeret: etiam, amoto ab hoste metu, civitatum dissidia ac turbamenta Reipublicæ timebantur. Nec tamen deerant, illis præcipue in populis, quibus hostis & pericula propiora, qui jampridem, dum rapi velut impetu urbes, nec usquam contra iri, & per prudentiæ speciem fines imminui vident, eosdem mox sibi casus & sera remedia fingentes, ad pacem animos nimium quoque deflexerant. Æquiores, ut vitandas insidias, ita tentandum putabant, possentne arma poni æquis legibus, incolumi Republica, salvis sacris: nec omittendum hoc tempus, dum res hostium inclinatæ, coalita longo obsequio Ordinum auctoritas, & velut ad latus validi duo principes, alter Hispano, alter Pontifici justis de causis infensi, eoque Batavis fideliores. Hoc intus atque extra rerum statu Hermannus Wittenhorstius, jussus Archiducum, Hagam advenit, anni exitu. Idem & antequam prodirent exercitus, vere ipso, Geldriam Hollandiamque obierat, sed privata tantum colloquia serere jussus, quorum multa ipsi occasio per majores aut connubia devincto Batavis nobilitatibus. At nunc, comite Iohanne Gevardo scriba Turnholtano (uterque id solum habitans, quod tributa partibus penderet, faciliores habebat aditus) potissimis procerum mandata Alberti & Isabellæ ostendit in hanc ferme sententiam: Nihil ipsis optatius, quam quietem populis, finem cruentis laboribus dare: nec ignota Ordinibus Archiducum jura, haud aliena poscentium: ipsi contra promerent, quæ firmandæ securitati arbitrarentur, pacem seu indu-

1605.

Eam quoque Spinola suadet.

Multi Fœderatorum pacem suspectam habent.

VVittenhorstius jussu Archiducum de pace actures Hagam advenit.

Illi comes accedit Gevardus.

1606. cias, & colloquia palam an secreta mallent, ipsis permitti; iniqua omnia & insidiosa longe fore. Sed quia literas ad Ordines nullas Archiducum ferebant, res dilata. Quos gradus, quæ augmenta ceperit, quibus sit studiis agitata, cum cura memorabimus: quia & civium id magis scire interest, quam aut fodientium artes, aut equitum excursus: & externæ gentes fama non ante majore Batavos acceperunt.

Fœderati nullis ab Archiducibus acceptis literis rem differunt.

HUGO.

HUGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS LIBER SEXTVS DECIMVS.

SVMMARIVM.

Arcem Groningæ impositam Ordines diruunt. Hispanus comitem Brukium insidiis circumventum occidit. Henricus princeps expugnato Erkeleno Herenbergensem capit. Angli Batavique naves in Indiam mittunt. Angli de occupanda Virginia consilia agitant. Societatis Indiæ Occidentalis apud Fœderatos initium & leges: Libellis defenditur & oppugnatur. Colloquiorum de pace initium apud Fœderatos arduum: Princeps Oldenbarneveldii suasu ea admittit. Legatis Archiducum pacem urgentibus a Fœderatis respondetur. Franciscus Naia pacis promotor literas Archiducum Ordinibus offert; horum responsa & postulata. Ordinum super hac re ad singulas fœderatas nationes litera. Suppliciorum indicunt diem. Albertus omnia in Fœderatos vetat hostilia: Fœderatorum nonnulli a pace alieni. Gloriosa Hemskerkii in Hispanos maritima expeditio. Naia Haga pacem urgens classem ex Hispania revocari petit: de quo inter Fœderatos dubitatur. Henricus per Ianinum aliosque legatos operam suam illis offert. Hi alios quoque principes in consilium adhibent. Naia Arsenium donis sibi conciliare conatur: hic rem Ordinibus pandit. Fœderati & Iacobus legatos mittunt ad se invicem. Artes Hispanicæ deteguntur. Fœderatorum indignatio. Allatæ ex Hispania chartæ Ordinibus displicent. Oldenbarneveldii in Verreickium exprobratio. Aliud scriptum Ordinibus offertur. Diversa inter Fœderatos studia. Nihil cum Hispano agere volunt nisi claris verbis stabilita libertate. Archiducibus longiorem armorum vacationem offerunt. Extra indigenas unum alterumve legationi adhiberi permittunt. Dani aliorumque principum ad illos legati. Illorum ad Imperatoris literas responsum. Alberti equites stipendio onustos deprehendunt Batavi. Albertus Fœderatique partem externi militis dimittunt. Diestani seditiosi contra fidem Archiducum fines excedere jubentur. Bamestra lacus siccatur. Naves Fœderatorum ex India reduces. Ortæ iterum lites inter Emdam ejusque principem componuntur. Suecorum regis legatio. Brevis rerum per Europam gestarum relatio.

Iems remisso frigore, ventis inhorrescens ut ab hostium incursu securos Batavos præstitit, nihil impedito amnium fluxu, tanquam ad pacis consilia cœlum quoque accederet, ita damnum alia parte intulit fractis navibus, quæ Texeliam pro- 1607.

1607. pter, infidam hibernis stationibus insulam, diversas terrarum in oras exitus tempora morabantur. At fœderati Ordines, quo domesticæ quieti, famæque rectius consulerent, postquam ortos olim Groningæ motus imperia fortia, animos quoque in partem dies ipsa sanaverat, arcem urbi impositam dirui jussere, ut quondam necessariam, ita, si maneret, haud decoram æquali omnium libertati. Præcipua securitatis tantæ causa, dati illis magistratus, quorum cognita in partes & publicam religionem fides, ingens sine sumptu, sine odio præsidium. Nec militibus iners tempus abiit. Bommeliensis insulæ munimentum haud sane magnum irrupit Hispanus, incenditque, silentio excubitoris quem pretio occupaverat. Qui loco præerat centurio trucidatus: cujus hæc arguebatur culpa, quod vigilias haud mutando spem fecerat proditioni. Comes quoque Brukius, fratrum natu minor, Batavis militans, cum patrios ad lares equitaret modico comitatu, in hostiles insidias incidit. Prægressus forte scriba, tormentis coactus, sequentis heri indicium fecerat. Ipse manus conserere ausus; spe nulla, sed quia capi pudebat. Illata & mortuo vulnera, sequente filium patris odio fortunaque. Nam hunc quoque sævitia simili, scelere majore, Mendosæ miles trucidarat. At Henricus Nassavius, multo cum equite cædendas ad Spinolæ cohortes profectus, quæ Limburgico agro neglectius hibernabant, cum illi se, audito periculo, in urbes recepissent, Erkelenum, itineri adsitum impetu rapit, postquam porta in machina pensili discusserat. Modicum id Geldriæ oppidum infirmitatis quondam conscientia, tributum utrisque partibus penderat. Sed tum forte in Batavos hostilia induerat, recepto Henrico Herenbergensi, qui prædis agendis eam legerat sedem. Quinquaginta intus equites concisi; reliquum præsidii aberat: captus Herenbergensis, quæ avehi poterant rapta; cætera permissa flammis: acriori militum ira, quam ut ducis imperio retineretur, quod quosdam illic suorum durius habitos meminissent. Sed fratris iniquiorem fortunam ut egregio facinore compensaret, Fridericus Herenbergensis in Flandria Ardenburgum, munitum a Batavis oppidum, parabat invadere, quibusdam intus militum consciis. Verum pars horum ob flagitia vincti in quæstione fatentur incognitum scelus, cujus jam exitus imminebat: quippe cum in proximo Fridericus valida cum manu signum a proditoribus exspectaret. Longinqua navium itinera certatim Batavis & Anglis festi-

Arcem Groningæ impositam Ordines diruunt.

Hispanus Bommeliensis insulæ munimentum irrumpit.

Comitem Brukium insidiis circumventum occidit.

Henricus Nassavius Erkeleno impetu rapto Henricum Herenbergensem capit.

Friderici Herenbergensis in Ardenburgum irrita spes.

festinabantur. Namque Indiam versus hoc vere duas Batavi, tres Angli naves misere. Anglorum major in præsens quæstus: sed fama laborabat. Nuper enim reversus ex eo orbe Eduardus Michelbornus, cæde barbarorum ac rapinis maculasse commercia ferebatur. Ipse culpam Indis delegabat, contra causam dicente nemine. Nec deerant qui similem audaciam accenderent, ita majorum legibus cautum ferentes, commissa in externos, quibuscum publica fœdera non essent, in Britannia non vindicari. Simul agitatum ne Hispano soli America permitteretur. Partem ejus Virginiam nomine tricesimo quarto cis Æquinoctialem gradu, jamdudum Angli sibi vindicant, quod primi eam oram interius penetrarint, indito in honorem reginæ Elisabethæ, quod nunc quoque apud illos servat, vocabulo. Coacti, quibus iners domi pecunia lucrum peregre sperabat, collegia duo fecerant, a queis singulæ coloniæ eas in terras deducerentur. Addiderat rex Iacobus leges & præmia, augendæ Britannorum gloriæ: auri quoque & argenti venas humo condi, audacter affirmatum, facile, ut a cupidis, creditum. Initium magno molimini fecit navis una, structo leviter castello reperti amnis in ripa, cujus piscibus atque agri proximi fruge vitam tolerarent qui præsidio relinquebantur; coactis indigenis introrsum recedere. At alia navis Hispanorum venit in manus, nec illi vectoribus pepercere: quippe qui pace ac jure domi relictis immensam novi orbis possessionem solo terrore custodiunt. Nuper & Guianam Britanni repetiverant: sed in itinere orta seditione pars omissa navi in insula manserat, atque ibi lacessitis per injuriam barbaris, petiti bello, victus inopes, cavata arbore Oceano se commisere: ita decem continuos dies jactati tempestatibus, expulsique in scopulos, vix terram tenuerunt. Nec minus illic periculi. Nam capti ab Hispano, qui tamen veniam, velut non sponte illas in oras delatis, dedit. Altiora longe in Batavis consilia, &, qui mos magnis conatibus, tarde struebantur. Iampridem ingens mercatorum, ingens nautarum copia, tum pecuniæ, quantæ credi non possent, penes privatos vacuæ, ademto Hispaniæ commercio, nec sufficiente India, sola America satiari posse videbantur, quæ præter sal & saccarum, ac pretiosa ligna & medicamenta metallis insuper scateret. Sed spem mercandi præcidebat insidens præcipua littorum Hispanus. Quare ad privatas opes accedere debebat ex publico vis & auctoritas.

1607.

Angli Bataviquenaves in Indiam mittunt.

Angli de occupanda Virginia consilia agitant.

1607. Iamque ditissimi mercatorum, simul alii, quibus e libris ac nautarum relatu cuncta ejus orbis juvandæ patriæ studio indagata, novæ societatis regimen ac jura descripserant, triginta sex in annos duraturæ. Hanc extra nemini civium liceret adire oras, quæ a Terranova, Gallorum piscatibus cognita, ingenti tractu freto tenus Magellanico ad utrumque Oceanum porriguntur, & quicquid contra Africæ littorum Æstivum inter circulum ac Bonæ Spei montes jacet. Quinque menses inferendis pecuniis præstituti. Adderent fœderati Ordines bis centena florenorum millia annua, sex annis primis, mox tanto amplius quantum publicæ rei status permitteret. Belli ac mercaturæ seorsim rationes haberentur: bellum administrarent naves privatorum sedecim bellicæ, celoces quatuor, totidemque bellicæ ac celoces publicæ, sed quas societas suo milite instrueret, uno cunctæ sub imperio. Curatores societatis Amstelodami quidem triginta dimidium sortis totius tractarent, octodecim in Zelandia quadrantem obtinerent, per Westfrisiam & ad Mosæ ostia quindecim residuo imponerentur: nec perpetua potestate, sed ut sexto quoque anno parti curatorum tertiæ succederetur: non aliis ei officio deligendis, quam qui plurimum pecuniæ intulissent. Penes hos mercium, armorumque arbitrium: & præmium laboris evectorum invectorumque centesima; lucrum divideretur quoties sortis decimam æquasset. De præda maritimi judices cognoscerent. Ea omnis sexennio primo maneret indivisa, ut belli ex fructibus belli onera sustentarentur. Deinceps fœderatorum Ordinum fiscus decimam, Princeps Mauritius tricesimam, reliquum mercatores haberent. Quatuor e curatorum collegiis lecti septendecim pariter de re summa consulerent. Præfecti ducesque ab his missi, jurati in Ordinum verba, jus redderent, castella struerent, fœdera facerent, prout usus ferret. Domum reversæ Ordinibus fœderatis exhiberent rerum a se gestarum commentarios. Merces immunes vectigalium forent, veterum perpetuo, aliorum, quæ bella repererant, in annos viginti. Egregii sane operis auctores impulsoresque, ut sua cuique blandiuntur commenta, & semel laxatæ spes in immensum procurrunt, verbis libellisque disserebant, quod hactenus hostilis potentiæ validissimum, idem infirmissimum fore, si armis peteretur. Ita verti in mare bellum, quo genere certaminis, ne multo quidem majoribus hostium copiis victos unquam Batavos, quantoque longius id iter foret, tanto illis diffici-

Societatis Indiæ Occidentalis apud Fœderatos initium, & leges.

Libellus pro instituta societate apud Fœderatos disseritur.

difficilius, queis molles artus calore diffluerent, præ quos suus Septentrio, & infusa Oceano patria in omnis incommodi patientiam durassent. Americæ extima, qua in utrumque mundi cardinem procurrit, adeo non usurpata vix dum nosci. Trinitatis ab insula Æquinoctialem usque nudum & sine domino littus. Cæteris terris sparsa Hispanorum præsidia, sed tantis intervallis, ut nec mutuo sibi auxilio esse possint, nec interjecta defendere. Iam si arma darentur, magistri & usus accederent, quot essent illius plagæ populi, totidem in Hispanum exercitus fore, fideliores, quam si stipendiis emerentur, per pristinæ crudelitatis memoriam tædiumque durissimæ servitutis. Iam illam magnitudinem, quæ terribilem Hispanum faceret, sibi spondere audebant, gloriam certe illius militiæ perpetuam fore, quod, ab se remoto periculo, hostem in sui imperii discrimen, raro exemplo, ausi essent adducere: nec illud in humanum genus leve meritum, Christianam religionem apud gentes ignaras, aut uno ex errore in alium traductas, purius atque sincerius propagasse. Contra alii, multos casus bellum, multos mare recipere, nec quicquam Marte maritimo incertius. Si Atheniensium pigeret meminisse, quorum florentissima civitas hac una temeritate concidisset, missæ haud ita dudum sub Petro Dousa classis improspera cogitarent. Superatos sane aliquot præliis navalibus Hispanos: sed nec Batavos circa belli initia terrestris militiæ fuisse egregios: qui si tempore & cura disciplinam accepissent, cur minus idem ab hostibus metui? Sæpe victos eo proficere cladibus, ut tandem & vincere incipiant. Et ut maxime maritimi Hispaniæ populi classium usibus haud sufficerent, tamen & Anglos & Brittonas, Armoricos & Saxonas conduci faciles. Nec justam in Batavorum corporibus fiduciam, quæ ut tolerantia frigorum, ita perpetua Æquinoctialium calorum intemperie liquescere experimentis indubitatum. Quadragintane navium id opus, obsidere immensum illud Oceani spatium, ubi insulæ, portus, stationes, sibi clausa, aperta hostibus omnia, nulla ex propinquo commeatuum, ne quidem aquæ copia? Sane non omnem Americam continuis septam arcibus: sed ubi divitiæ laterent, ubi commodi appulsus, nusquam omissas munitiones. Vt facilis sit exscensus tot inter adversa, ubi jam pedestrem exercitum, qui Hispanicas cohortes illa totum prope per sæculum coalita possessione depelleret? Quod si & hunc mitti placeret, simulque (nam id profecto necessa-

1607.

Alii illam oppugnant.

1607. cessarium) alia classe Hispaniam claudi, ne qua in Americam auxilia penetrarent, munus id mercatorum viribus, ne Reipublicæ quidem tolerabile, quæ cum eo quod nunc est domi copiarum fines suos defensare non possit, aut alieno se æri penitus sit immersura, aut ipsa nudata præsidiis, prius exiguam hanc amissura soli patrii sedem, quam justam alterius orbis partem armis quæsiisse. Nam omnem sperare insanum; quem captum quoque contineri vix posse, tam grave cœlum plærisque in locis, tantam morborum vim, acrius in Batavos quam Hispanos sævituram, quod hi cibum potumque magis cum modo habere didicissent. Barbarorum societati adeo nihil tuto credi, ut adversum hos quoque non minus quam in Hispanos paranda sint munimenta. Ignotam illis fidem, & quæ alia virtutum nomina: externa omnia invisa; nunc Hispanum odisse, mox quicumque Hispano in potentiam succederet ejusdem odii hæredem fore: indigna libertate ingenia, & quæ tamen servitium asperum indignarentur, molle contemnerent. Nunquid enim ignotum, fuisse illis in populis, atque esse etiamnum, qui humanis vescantur carnibus, eum optimum arbitrantes cibum, ignotosque passim trucident, non aliis odii causis, nisi quod homines sint? Indis certe & Asiæ populis multo cultius ingenium, & tamen ibi quoque multis perfidiæ exemplis coactos Batavos amicitiam in speciem dominationis convertere. Nedum illo in orbe pax aut fœdera sperarentur, quem a meliore sui parte non situ magis quam moribus avulsum, & Oceano suo seclusum undique ultimæ feritati natura damnasset. Hi tum de America sermones erant. Certe bellum finire cupientium intererat ne spes istæ nimium in animos penetrarent. Nec difficile cœpto moram injicere urbium æmulatu, certatim navium instructionem ad se trahentium, quibusdam & intercedentibus ne salis ex America petendi libertas ulla lege includeretur. Semota igitur hac deliberatione, non eo minus tamen pacem volentibus difficultates aliæ obversabantur. Nam ut certa esset maxime hostium voluntas, rectores tamen civitatum fœderatarum haud pauci, accepta ab Arausionensis temporibus sententia, ipsum pacis nomen exhorrescebant. Multum huic persuasioni decessurum apparebat, si palam profiteretur hostis, contentum se ea pace, quæ non recuperaret amissum bello imperium. Nam quod olim spem conciliationis abrumpere pars habita esset prudentiæ, causam fuisse non aliam, quam quod pax sola speraretur, quæ secum

Societati mora injicitur.

secum dominum traheret. Contra & ad securitatem, & ad gloriam Reipublicæ pertinere, si libertatis suæ confessionem hosti exprimeret. Sed bello strepente, & novis quotidie irarum causis, seu victoria feroces, seu clades aliqua ultionis cupidos redderet, rationes quæ pro pace facerent expendere non posse occupatos affectibus animos. Sin aliqua armis remissio daretur, non defuturos paci fautores, quæ alias etiam per se grata Batavorum præcipue ingeniis ad mercaturam factis conveniret: tum qui proxime hostem essent populi haud facile passuros, gustatis semel otii bonis, retro se in arma ferri. Initium tantæ rei invenire arduum, ea in Republica, in qua magni nihil nisi consultis nationibus, atque etiam ad urbes singulas facta relatione geri consuesset: quem circuitum res ista magnis haud dubie dissensionibus implicanda non ferebat. Qui in consessu erant Ordinum fœderatorum suscepturi in se non erant tam subitæ mutationis invidiam, ni Mauritius & belli dux, & genere & meritis inclitus, temporariæ pactioni magnus auctor accederet. Ille vero, quantum vix ante quisquam nomen adeptus bello, nec spernens amplissimam gloriæ materiam, secum quoque sentiens, omnem cum Hispano pacem fraudibus misceri, ab Oldenbarneveldio tamen, cujus præcipue providentia, & triginta annorum fide suffulta auctoritas pacis consilia sustinebat, persuadetur, ne cum hoste colloquia incipi nollet. Quippe sedere Britannum tanti belli otiosum spectatorem: Gallum vero affectare societate majora; nec obscura ejus rei indicia. Si Ordines fœderati ad pacem viam sibi quoque patere ostenderent, illos qui referre sua existimarent, ut bello Batavico vires Hispaniæ eliderentur, adduci posse ut auxilia certa, nec in nomen euntia, promitterent. Wittenhorstius igitur & Gevardus acceptis jam ab Alberto & Isabella litteris, quæ verbis fidem facerent, in conventum fœderatorum Ordinum admissi, quæ privatim ante dixerant, publice commemorant, laudantes pacis commoda præ belli incertis. Sed quia legati juris Archiducum mentionem fecerant, visum est Ordinibus respondere, in aperto esse omnibus, queis notæ res Belgarum, ne specie quidem juris ulla Archiduces adversum Fœderatos populos juvari, nisi si quod jus ex victoria speraretur. Enimvero, cum jam olim plurimæ nationes, post firmatam decreto inviolabili libertatem, unum in corpus coiissent, optimo jure sese abducta ab eo corpore membra armis repetere, cujus causæ æquitatem reges & principes maximos ictis secum fœde-

1607.

Initium colloquiorum de pace apud Fœderatos invenire arduum.

Princeps persuasu Oldenbarneveldii illa admittit.

Legatis Archiducum in conventu Fœderatorum pacem urgentibus respondetur.

1607. fœderibus comprobasse. Quare perstare se omnes in ea, quam Imperatori nuper indicassent sententia; tutam, piam, honestamque pacem cum illis esse non posse, qui sanctissimi decreti auctoritatem vano abjudicati juris obtentu infringerent. Belli mala utramcumque in partem caderent, imputanda his, qui aliena improbe impeterent, non qui sua fortiter tutarentur. Digressus hoc cum responso Wittenborstius, scripsit deinde Ordinibus, compertum sibi Archiduces hoc esse animo ut paciscendo quicquam proficere non cuperent, mansura cuncta quo tum essent loco. Sed aptior promovendo negotio visus inter Franciscani instituti monachos suæ gentis princeps Franciscus Naia natus Antverpiæ, sed ortu Zelandus, patre genitus qui Arausionensem Principem sectatus quondam fuerat, ipse lingua promtus, & quanquam haud ignarus aulæ, nam & Hispaniam viderat, & Bruxellæ magnis negotiis immixtus vixerat, apertum quale Belgis ingenium præferens, ut dolum haud facile suspicaveris, vitæ etiam professione adversus pudorem munitus, nec repulsæ nec contumeliæ admodum metuens. Hic Bruxella missus, Riswici primum (proximus Hagæ vicus est) delituit, per conscios explorans, quæ maximæ difficultates cœpto obstarent: inde perductus ad Principem convenientia Wittenhorstii literis exponit: edoctusque spem esse nullam inchoandi colloquii, nisi prius simpliciter Archiduces Fœderatorum libertatem agnoscerent, Bruxellam reversus mox literas affert Alberto Isabellæque signatas tertio Eidus Martias in hanc sententiam: Pertæsos se cruenti Martis, paratosque cum Ordinibus fœderatis, ut cum populis liberis, quos ipsi tales haberent, & in quos nihil juris arrogarent sibi, pacem facere sempiternam, aut, si ita mallent, in annos duodecim, quindecim, viginti inducias pacisci, aut arma suspendere, æquis legibus, quibus & fidens securitas & populorum commercia munirentur; hac quoque inter cæteras, uti tum possidebatur, ita deinceps possideretur, nisi permutare oppida aut regiones aliquas communis utilitas suasisset. Missuros se esse ad colloquium legatos, gente Belgas: totidem alii ab Ordinibus mitterentur: tempus se locumque conventus ipsorum arbitrio permittere. Hæc quo rectius procederent, placere sibi, si ipsis idem videretur, octo in menses terra marique tam apud Belgas, quam apud Hispanos, cunctis hostilibus abstineri. De colloquio sententiam suam Ordines ante Calendas Septembres explicarent. Non poterat Batavis displicere ductus iste literarum, quem paulo

Franciscus Naia Wittenborstio ad promovendam pacem sufficitur.

Edoctus a Principe paci obstantes difficultates, literas ab Archiducibus Ordinibus affert. Literarum sententia.

paulo minus ipsi præscripserant, mutatis, quæ prior formula ab eodem Naia oblata ingratiora continebat: qualia erant, ut induciis quidem retineret quisque possessa, pace autem ea demum quæ retineri convenisset. Item ut Indiæ navigatu abstineret Batavus. Sed quando mari omnino, terra autem equestribus copiis valentiores se judicabant, non ultra ipsis placuit armorum usum octo in menses inhibere, quam ne obsidere aut capere urbes, aut regiones invadere, neu novas struere munitiones interim liceret. Additum, ut rex Hispaniæ tertium intra mensem rata faceret Archiducum pacta, repetita eadem libertatis Batavicæ agnitione. Promisit Naia, ante diem octavum Calendas Maji, effecturum se ut ista conventa Alberto atque Isabellæ signarentur, dum idem Ordines facerent. Rem sane improvisam, quo favorabilius ipsum etiam vulgus acciperet, e re visum Ordinum conventui ad nationes singulas scribere: quod bene verteret, de Principis Senatusque sententia, acceptam sibi conditionem, quam Albertus atque Isabella, de cessatione armorum tulissent, ut vacuum haberent cum Galliæ Britanniæque regibus ac principibus aliis, deinde apud sese dispiciendi quid de cætero opus factu foret. Superesse ut Deo immortali cuncti gratias agerent, quod & bellum secundasset hactenus, & nunc hostium animos flexisset ad veri confessionem. Sed dicta suppliciorum die, cum jam vulgato rumore crescere studia inciperent, divinarum rerum interpretes, ut cuique animus, in laudem pacis, aut in odium adversarum partium orationem vertebant. Circiter octavum Calendas Maji Ordines, eorum, quæ nuper convenerant, signatas a se tabulas Antverpiam misere, ferente Diderico Verdusio. Naia primo scriptum, uti Hagæ exaratum fuerat, protulit; addita duntaxat Archiducum ratum hoc esse jubentium manu. Sed Verdusio instrumentum poscenti augustius, & par suo, paruit Naia, statimque tale Bruxella attulit, & Verdusio aureum torquem, simul orans, quia in pactione illa dubiæ interpretationis nonnulla continerentur, se cum ipso una redire ad consulendos Ordines pateretur. Albertus sane adeo a se hostile nihil incipi volebat, ut plane extra conventa præfectis ediceret, præsidiis militem continerent, nautasque & piscatores cunctos Dunkerkæ captivos libertate donaret. Verdusius cum de Naiæ postulatione ad Proceres scripsisset, nec certi quicquam responderetur, non vetitum pro permisso accipiens, illo comite Hagam redit. Iam illos, qui primis de pace sermonibus non interesse-

1607.

Fœderatorum responsa & postulata:

Illis plene satisfactum iri promittit Naia.

Ordinum super hac re ad singulas nationes litera.

Suppliciorum indicunt diem.

Verdusius signatas ab illis tabulas Antverpiam ferens aureo donatur torque.

Albertus omnia in Fœderatos hostilia vetat, captos libertate donat.

Verdusius cum Naia Hagam redit.

1607. cesserant, metuentes ne res fingi credita in verum abiret, pœnitere silentii sui cœperat: itaque alii rogare, quo decreto monachus hostili solo pedem inferret: alii Verdusium accusare, quod privato consilio rem tantam suscepisset: plane ut appareret non facile impetraturum fuisse Naiam, quod audendo sibi concesserat. Quæ dum his in partibus aguntur, clara interim Batavis parta mari victoria, cupidiorem pacis hostem, ipsos in bellum flagrantiores reddidit. Cum anno proxime præterito sequius ad Hispaniam bellatum foret, non sine aliqua labe veteris gloriæ navalis, classem aliam eodem mitti placuerat, tum recuperandæ famæ, tum Indicanæ societatis acri rogatu, metuentis ne suas in naves vis tota Hispaniæ irrueret. Eligitur dux, maris peritus, Iacobus Hemskerkius, Wilhelmo quondam Barentio ejus itineris comes, quo in Septentrionis secreta penitus inquiri asperrima fortuna vetuit; bis præterea ad Indos profectus, unde opulentissimam nuper navem bello captam adduxerat. Viginti & sex naves ei attributæ, bello paratæ, quatuor aliæ ferendis commeatibus; cum mandato, faceret quod usu facto videretur. Nec dubitabat ipse promittere, futurum, ut mortuo seu superstiti gratias sibi patria ageret: quantaque fiducia plenus iverit, hinc quoque intelligi potest, quod stipendium aliud noluit, quam partem octavam ejus demum prædæ, quæ quingenta florenorum millia excederet. Erat omnino non tam pecuniæ, quæ ipsi supererat, quam gloriæ avidus; hoc quoque studium nulla sui jactantia prodens, quippe civilem in vultum habitumque compositus alte absconderat animum militarem. Vere inchoato, paulo antequam prima inter Archiduces atque Ordines pactio fieret, in mare profectus, ubi ad Hispaniæ oras pervenit, Tagi ostia invehi constituit, ut nobilissimam urbium Vlissiponem testem haberet suarum virtutum. Sed per exploratores, quos mercatorum specie miserat, perque obvias Gallorum ac Britannorum naves edoctus, quæ illic fuerant naves plerasque ad Indos abiisse, &, quæ secuturæ essent, imparatas adhuc, cæterum egregiam Hispanorum classem Calpetano sinu se tenere, quæ naves Batavorum interno ex mari in Oceanum transeuntes ipso in freto exciperet, illuc vela dirigit, ut venti jusserant, modo Mauritaniam, modo Hispaniam propius adnavigans. Nam primas Atlantici Oceani in terras se insinuantis angustias montes duo prælalti cohibent, Mauritaniæ Abila, Hispaniæ Calpe. Fabulosa antiquitas unum olim fuisse montem (& est sane, si fretum

Fœderatorum nonnulli a pace sunt alieni.

Gloriosæ Hemskerkii in Hispanos maritimæ expeditionis relatio.

tum excipias, velut perpetua jugi facies) sed diremtum Herculis 1607.
labore tradidit, ut, quod mole sua submovebat, pelagus admitteret: unde Herculis columnas dici abruptorum collium ultima. Calpe vetus vocabulum mansit, donec victor Arabs sua rebus nomina imposuit. Quo enim tempore Saraceni novitati Mahumeticæ superstitionis arma adjunxere, primus regulorum Africam tenentium Moses, Nuziris filius e gente Maravadinarum, in Hispaniam trajecit, comite Tarica Abdallæ filio, qui crematis navibus, ne se miles desereret, cum se Calpen intra commisisset, Gibaltaricam locum appellavit, quo Mons Taricæ Arabum lingua significatur: quod nunc corruptius Hispani Gibraltaram pronuntiant. Ita montem, ita urbem vocant Carteiam, olim montis radicibus adsitam, qua ille, se theatri in speciem cavans, sinum navibus facit; cujus cornu alterum, quod Atlanticum in mare prominet, arce insidetur. Hoc inter editissimæ rupis brachia tuto maris recessu, propinquo urbis arcisque præsidio, classis Hispana anchoras defixerat. Galeones erant novem, quarum quæ maxima præfectum Iohannem Alvarem Avilam ferebat: bellicæ aliæ naves quatuor; tum Lubecensis una ingens, & quatuor Gallicæ privatorum, sed in usus publicos ad tempus assumtæ: Batavicæ præterea mercatorum tres captæ bello. Machinarum nautarumque vis magna, multum & classiarii militis, auctumque voluntaria nobilium manu, qui, simul Gadibus ac Luciferi fano conspectas hostium naves nunciabatur, fidei in Regem virtutique ostentandæ crebri confluxerant. Septingenti in prætoria erant milites; ab hac altera paulo minus quingentos habebat. Ingressus jam fretum nec procul Calpetano sinu Hemskerkius, vocatis in consilium navium ducibus. Qua de causa huc ventum sit scitis, inquit, commilitones. Clara patribus nostris parta mari decora, sed domi. Populati sunt insulas, clausere portus, fortuito concurrerunt alii. Primi omnium regiam classem & in ipso Hispaniæ limine oppugnatum ultro venimus, ostensuri gentibus, quam falso hostis in illa superbissima titulorum serie Oceanum sibi ascribat. Non potuit ad gloriam optari locus illustrior. Spectanda Deus Batavorum robora statuit in ipso Europæ Africæque confinio. Hinc hostes ipsos habebimus certissimos virtutis nostræ suis cladibus testes: altero in littore Turcæ Maurique sunt, quibus vix auditi hactenus innotescere, nisi permagno facinore non debemus. Sumite modo eos animos, quos Berga olim, quos Middelburgum, quos

 Frisici

1607. Frisici maris sinus videre. Eadem vos toto orbe fortuna sequitur. Difficile est nobis mari non vincere. Nec quenquam hostilium navium magnitudo terreat. Quin illa ipsa moles, verti agique inhabilis & ad vulnera patens exitio erit. Illud vero vel præcipuum, quod apud nos nautæ pugnant, apud illos milites, quos ego mihi videre videor, ut sunt delicati, sentinæ odore ac jactatione fluctuum prope exanimes in vertiginem dari. Nihil a quoquam posco, nisi cujus ipse daturus sum exemplum. Tu mecum, Lamberte, in prætoriam invehere. Quæ ab hac secunda est vestras, Brassi atque Alterasi, manus sentiant. Cæteros cæteri aggredimini; bini singulas. Leviores navium circumvectabuntur, quo fugam hostium impediant. Sed ubi cœperit prælium, mementote vos navibus depugnare, captos omnes cæsosque ni vincitis. Expediamus procerum super re summa ancipites curas. Aut hic dies ingens auspicium dabit in bella redeuntibus, aut faciet ut pacem Hispanus serio velit. Tum ponere, an retinere arma rectius deliberet victor Batavus. Felices nos interim famæ, seu maritimi triumphi hinc numerari incipient, sive inter pacis causas nos quoque censebimur, & quadraginta prope annorum bellum nobili ad posteros fine claudemus. Hæc ille dicens non verbis magis quam oculis vultuque toto centuriones commoverat, qui large operam pollicentes, ipsi insuper sese priscis ac recentibus Hispanicæ crudelitatis exemplis in ultionem stimulabant. Ita circumlato poculo ac renovata sacramenti fide disceditur. Præfectus Avilas ut recto in se cursu ferri vidit tanto suis minora navigia, captivum quem secum habebat Batavum solvi jubet, & quid illis animi esse crederet interrogat. Ille vero, aut nostros non novi, inquit, aut isti jam tibi in prælium aderunt. Ridebat Hispanus, indignum putans, si vel tota hostium classis una cum prætoria sua compararetur. At cum jam illa propius accederet, coactus, quod verum erat, credere, prætoriam suam, quæ forte jacebat exterior, præcisis anchoris, propius urbem reduxit, ut prælii fortuna in aliis navibus prætentaretur. Nec eo tamen minus propositi tenax Hemskerkius prætervectus cæteras unam illam petit, ac primum voce edicit prædam omnem capientium fore, præmiumque insuper ei qui hostium aplustre detraheret. Tela nisi e contiguo mitti vetuerat, quo major est subitis terror. Itaque prævertit Hispanus; sed levi noxa. Modico intercedente spatio, incipit e prora jaculari Hemskerkius, statimque impactus hosti juxta anchoram figit.

figit. Stabat media nave conspicuus, cum machinarum jactum repetente Hispano globus forte interempto alio, crus ipsi lævum abrumpit, sternitque armis gravem. Sentiebat adesse mortem, itaque Deum precatus exeuntem ut animum propitius exciperet, hortatur adstantes, ne segnius rem gerant; quærendum in hostis clade amissi ducis solatium. Celata a centurione Verhoevio mors præfecti, nonnisi commisso prælio in classem manavit. Idem operam dedit, ut dextri lateris machinæ disploderentur. Hispanus jam consumto tormentorum usu tuborum missilibus ingruebat, sed Batavorum contra nitentium certiores ictus, quanto densior hostis constiterat. Lambertus, ut jussum erat, insequens, principio puppim Avilæ ferit, inde lateri se & ipse applicat. Acris oritur pugna, fumique nebulæ cuncta involventes die plus medio imaginem exhibebant nocturni certaminis. Reliqua prælii casu, non ex præscripto regebantur. Nam cum Zelandus Alterasius secundam a prætoria sibi destinatam aggredi cunctaretur, tres eam alii invasère, mox & quartus accessit. Quæ ubi assiduo globorum jactu flammam conceperat, jamque ad oppugnantes periculum penetrabat, retrahunt se Batavi ac vela eodem ardore correpta restinguunt. At Hispani pavore attoniti, projecta navis cura, postquam cancta carina tenus adederat incendium, in mare præcipites hostium quoque telis impetiti, mortem morte mutabant. Aliam Galeonem centurio Batavus Henricus Longus calidius oppugnans globo interimitur, sed & illa gliscentibus telis funditus exarsit. Rursum alia ejusdem magnitudinis rupta compage aquas hauriens onere pressa subsedit. Cæteræ Hispanorum, nonnullæ & Batavorum naves, non ausæ inter se manu periculum facere, eminus cernebant, promiscuo ferme in hostes ac socios malo. Carteiani quoque ex oppido arceque jaculabantur. Sed repentina vis Hispanos perculit egregia navi suomet pulvere disjecta, hostes sive ipsi ignem indiderant. Postquam horrendus fragor sinu omni intonuerat, laceræ navis reliquiæ ardentes proximas navium, illæ vicissim alias in idem exitium traxere. Quæ supererant, priusquam ad ipsas quoque pestis penetraret, abscissis funibus, littori incurrunt. Sola pugnæ exitum prætoria morabatur, duas in naves fortiter dimicans, donec tertia supervenit. Tum vero abrupto aplustri una animi conciderunt, penitusque ingressis victoribus cædes magis orta quam prælium. Catervæ totæ Hispanorum ut 1607.

1607. pariter in fluctus desilierant, spe enatandi, glandibus hastisque fodiebantur: nec ullam in sinus partem defigi visus poterat, ubi non tristis mortuorum aut morientium facies occurreret. Non multum Hemskerkio supervixerat Avilas, maritimi imperii vetus, quippe Iohanni quondam Austriaco in Naupacteum prælium comes. Inter chartas ejus Philippi mandata reperiebantur atrocia, non in Batavos modo, sed in omnes, qui Batavis commodi re aliqua fuissent. Galli, quorum arreptas naves Hispanus fuga deseruerat, receptum ad victores tutum habuere. Servati & captivi, qui rara felicitate, missum a centurione Hispano militem, qui ipsos trucidaret, globo interceptum, mox alterum eadem mandata exsecuturum simili letho periisse, postremo vincula sua incidente telo dirupta memorabant. Quieta post prælium nocte, mane sequenti apparuit prætoriam Hispanorum, quam Batavi cepisse satis habentes custodire neglexerant, integram fluitare, paucis vectoribus, qui grassante victoris ira in latebras abditi, inde prorepserant, sed his in oppidum elapsis, Calpetani ultro navem, ne præda hostium fieret, incendunt. Biduum ipsum Batava classis prælii in loco mansit, ostentui quam usui habens victoriam. Cernebantur armati per littus discurrere: contra collectis sarcinis fugam struere oppidani. Pavorem cuncta præferebant, similes nuntii Gadibus afferebantur; magna Hemskerkio, si vixisset, audendi materia. Nunc sua cum ipso consilia conciderant. Tituanum, urbs Mauritaniæ haud vetus ad montis Atlantis radices mari fretum extra incumbens, Turcæ paret: huc se Batavi recipiunt navium reparandarum, ægrorumque causa, quos habebant sexaginta, centum fere aliis in prælio desideratis. Præfectus urbis Hispano infensæ excepit multa cum gratulatione victores, donisque percoluit. Etiam pedestre auxilium offerebat, si Septam, ejusdem oræ oppidum, sed interius paulo situm possessumque Hispano, adoriri placeret. Verum illi prædæ quam belli cupidiores, in comparant inter se, ut pars maxima Lusitaniæ littus legeret, Azores alii, rursum alii Fortunatas peterent insulas, quidam & Antabrum circa promontorium vagarentur. Naves duæ, ex his quæ commeatus tulerant, missæ in Hollandiam, quæ saucios ipsumque Hemskerkii corpus unguentis medicatum perferrent. Prælii ad Calpen, quod VII Calendas Maji commissum est, nondum fama ad Batavos venerat, dubium an citis nuntiis ex Hispania in Brabantiam perlata, cum

Naia

1607.

Naia Hagæ tum agens v. Eidus Maji conventum petit, Ordinibusque exponit, nuper se, ipsis postulantibus, cum ejus rei mandata haberet nulla, pollicitum, curaturos Archiduces ut sua pacta rex Hispaniæ rata haberet. Archiduces cum defugere auctoritatem possent, pacis studio, idem pollicendo, fidem ipsius liberasse. Æquum nunc ut sicut illi Principes optima fide nihil omitterent, quod ad sarciendam concordiam faceret, ita vicissim Ordines cuncta huic instituto adversantia amoverent, revocarentque classem, quam infestandæ Hispaniæ miserant. Orabat præterea explicari clarioribus verbis, quæ de non ponendis castris, invadendisque regionibus obscurius nuper convenissent. Ac quando intra Calendas Septembres evenire multa possent, quæ Archiducum nomine nuntianda Ordinibus forent, fidei publicæ codicillos poscebat, queis tutus ultro citroque commearet. Iam negotii quod in manibus erat magnitudo cunctorum animos adverterat. Ac missi, qui concilio adessent, cujusque nationis præcipui adventabant, eoque difficilius ac tardius consultabatur. Imprimis de revocanda classe dubitatum, nonnullis jam rei ad Calpen bene gestæ rumoribus. Erant qui insistendum dicerent fortunæ faventi, nec, nisi inter pugnandum, audiendos de pace sermones. Alii non verbis modo, sed reipsa ostendendum, non alienos sibi animos a vera pace, quæ, si non coalesceret, patitura tunc quoque maria, concordesque omnes resumturos arma, non veterum modo injuriarum, sed & illusæ pacis ultricia. Fermeque evenit, ut & qui otium cuperent, Hispanum præstando securiorem, & qui id ipsum nollent, dum metum hosti, & quærendæ pacis causas intendunt, sua ipsi consilia frustrarentur. Inter hæc e Gallia legati adveniunt: princeps erat Petrus Ianinus, pars quondam magna Lotharingici fœderis, sed cum duce Meduanio in obsequium Regis transgressus, ex eo claris fidei, nec minoribus prudentiæ, experimentis rerum maximarum minister, & consilii auctoritate inter primos habebatur; super rerum tractandarum peritiam legumque cognitionem incoctum cunctis bonis artibus ingenium. Vultus autem sermonisque adeo potens, ut cum maxime abderet sensus apertissimus videretur. Huic aderant Buzanvalius, apud Ordines regius antehac orator, &, qui jussus erat hanc in dignitatem Buzanvalio succedere, Elias Placius Russiacus. Indignius Rex ferebat, ita paucis consciis, se inconsulto, jacta ejus rei fundamenta, quam, nisi se arbitro, incipi

Naia interim Hagæ pacem urgens classem ex Hispania revocari petit:

De quo inter Fœderatos dubitatum.

Henrici ad illos Legati:

Ianinus legatorum princeps.

1607. cipi non debuisse pro sua magnitudine, suisque in Batavos beneficiis judicabat. Legati igitur dato ipsis consilio multa de Regis in hanc rempublicam meritis præfati, statim ad querelas transeunt, primum graviter in illos invecti, qui Regem cupiti in ipsos imperii suspicione perstrinxerant. Deinde quod cum hoste colloquiis hucusque se immersissent clam Regem, factum id quoque minus grate. Illum tamen quam non morose amicitias exerceat nunc quoque ostendere, missa in hoc legatione, ut aut arma retinentibus auxilio se futurum demonstret, aut si pax placeat, auctoritate sua æquam in præsens, in posterum stabilem reddat. Lecti e Fœderatorum conventu qui legatis coram ærarii vires pacisque rationes expenderent. Ac ne Galli auctoritas alios Batavis necessarios offenderet, placuit & reges Britanniæ ac Daniæ, tum Palatinum ac Brandeburgicum principes interpellari, ut res ambiguas suis quoque consiliis adjuvarent. Super Naiæ postulatis diu altercato, vicit sententia ut revocaretur ab Hispania classis, simul Philippus Archiducum pacta firmasset; interim nec novæ illuc naves, nec commeatus mitterentur. Vicino autem pelago quod freto Morinorum clauditur jam tunc arma quiescerent, hac tamen lege ut Flandriæ portubus exire nonnisi piscatores permitterentur. Acceptis autem Philippi tabulis, vacaret insuper bello quicquid Oceani Galliam Hispaniamque præfluit Gadium tenus, & a Gadibus omne internum mare. Sed & terrestri otio propius consultum. Et Fœderati securitatem suam claris terminis Amasio, Vidro, Isala, Rheno, Vahali & infra Graviam Mosa magnisque ostiis sepsere. Archiducum ex parte amnes obscuriores Demmera & Geta Brabantiæ, Leia ac Manda Flandriæ limites facti. Vltra jacentia permissa bello, exceptis duntaxat urbibus castellisque: sic tamen ut milites ipsos inter se tam mari quam terra nulli fines tuerentur. Priusquam discederet Naia, quam non frustra in Batavis moras necteret apparuit. Hagæ illi manere nondum concessum, occupatis haud inani suspicione Ordinum animis. Assignato Delphis hospitio, ingressus exitusque observabantur. Cujus ille consilii rationem facto suo comprobavit. Quippe Cornelium Arsenium Ordinum scribam arcanum ad colloquium invitat. Ille, quod res erat futurum præsagiens, principem Mauritium adit, jubeturque, si quid magni muneris offeratur, accipere, detegendis hostium insidiis. Vbi convenere, monachus facunde gratias agere, quod ipso adjutore

Prolatis Regis sui nomine querelis, ejus tamen operam Fœderatis offerunt.

Qui alios quoque reges ac principes in consilium adhibent.

Naia Arsenium donis sibi conciliare conatur.

pax

1607.

pax initia habuisset. Nam cum primum in Batavos Naia venerat, sequestre Craulio qui Arsenium sanguine attingebat, primos apud illum invenerat aditus. Addit inde, haud sibi ignarum, quantum hoc facto Arsenius periculum adiisset, si res non ex voto utriusque evenisset, invido semper ac suspicace plurium imperio. Cupidum hunc Belgicæ concordiæ animum diligere ac grate æstimare Archiduces, daturosque olim majora, nunc domum ipsi reddere, quam Bruxellæ habuisset. Marchionem Spinolam eorumdem votorum participem, si aut pax, aut novem annis induciæ convenissent, quinquaginta ipsi scutatorum millia polliceri. Horum millia quindecim ubi vellet repræsentaturum, aderatque manu ipsius Spinolæ signata cautio. Suo deinde Naia nomine uxori Arsenii donabat lapidem adamantem non vulgaris pretii. Arsenius de domo gratias agens, quam etiam sibi ex urbis Bruxellæ, quo tempore dedita erat, pactione deberi existimaret, cætera aliquamdiu recusans, ut fidei suæ gravia, tandem & gemmam & syngrapham accipit, remque Principi & Principe auctore procerum paucis renuntiat. Princeps ad tempus rem clam habendam ratus, munerum custodiam abnuebat. Mox de recipiendis quindecim millibus sollicitatus novis Naiæ literis Arsenius, verensque ne anceps arcanum in pejus erumperet, omnem rei ordinem concilio pandit. Visum Patribus chartam simul atque adamantem apud communis ærarii præfectum, Georgium Debiæum, notæ fidei virum servari. Nec tamen plebis odium vitavit Arsenius, quæ sinisterius acceptum rumorem interpretando accendebat, ita ut necessarium crediderit sævienti famæ libello occurrere. Sub hoc tempus pervenit Amstelodamum Hemskerkii corpus, multa gratulatione nec minore luctu exceptum: quia idem ut victoriæ auctor, ita magnum amissus patriæ damnum credebatur. Funus ac monumentum primo omnium publicitus data, cum inscriptione, quæ res ipsi patratas magno verborum honore testaretur. Ad regem Britanniarum, cupientem rei Batavæ statum propius noscere, missi Iohannes Berkius magistratuum Dordrechtanorum adsessor, & Iacobus Maleræus Zelandiæ in conventu principem obtinens locum, præsentes ipsi reipublicæ vires oneraque exponunt, & quantum ærario deesse Princeps ac Senatus judicassent ut bellum bona cum spe gereretur. Excepti comiter, promisitque Iacobus rem sociorum sibi curæ fore. Satis hic intelligebat Batavorum armis suam quietem ac maxime Hiberniam defendi.

Hic rem Ordinibus pandit.

Berkius & Maleræus Ordinum ad Iacobum Legati.

1607. Sed haud minus videbat quam non idoneus esset belli suasor, qui pecuniam, cujus id bellum maxime egebat, nec contulerit antehac, nec habebat unde conferret. Missi ab eo haud multo post Hagam venere Ricardus Spenserus, memorata Anglicis Annalibus domo, & Rudolfus Winwodus tum Britannia rediens, alioquin perpetuus apud Ordines regis sui legatus. Spinola interim datis ad Ordines literis, firmata regi Hispano Archiducum pacta memorat: commeatum Ludovico Verreikio poscit, Alberti scribae, qui instrumentum ferret, aliaque ad rem facientia exponeret. Sed is ubi venit, apparuere Hispanicae artes. Non enim justi foederis in morem intexta pactorum verba auctoritate regia muniebantur, sed chartae vulgares Gallico sermone, quo & Belgarum principes usi soliti, octavo Maji ipsisque Iunii Calendis conventa praeferebant, quae subscriptione sua Rex & quidem ejusmodi, qua ad subditos uti solebat, hactenus firmabat, ut ratam fore armorum intermissionem promitteret; Albertum atque Isabellam principes dominosque Belgicae appellans, nullo interim verbo, quo, uti postulatum, libertatem Ordinum & ipse agnosceret. Quin in ipsa priore Alberti pactione omissae erant voces, quibus libertas affirmabatur. Scriptoris incuriam vocabat Verreikius, ridiculo colore. Objectum id sibi cum Bruxellam significasset, nihil Archiduces, tantum Iohannes Ricardotus interioris consilii princeps respondit, non recte captari verba, cum nullam pactorum partem rejiciens Philippus cuncta probasse censeri deberet. Ac quanquam testari possent Archiduces cuncta sibi, quae promisissent, impleta, quo magis tamen ipsorum benignitas spectaretur, in Hispaniam missuros, emendandis quae arguebantur: dum ne differrent Ordines classem ab Hispania tollere, ne qui pacem cordi esse profiterentur, dicta factis refellerent. Hic vero nova Foederatorum certamina, multis indignantibus, palam se illudi ab Hispano, qui libertatem velandis insidiis ostentasset tantum, at nunc fraudum manifestus arma ipsis excutere id unum moliretur. Et audiebatur hostis tum in Hispania tum in Flandria classem parare, incertum quo erupturam. Aderant his Galliae legati, paci etiam tunc infestiores, qui compertum sibi praedicabant Hispani ingenium, officiosi nunquam, nisi dum malo cogeretur. Sed vix integrum sibi fecerant hac super re consultare, qui jam ante receperant nec commeatus se nec subsidia missuros classi, cui hoc ipso, quovis imperio fortior, redeundi necessitas imponebatur. Igitur huc ventum est, ut Ordinum

Ejus nomine Spenserus & VVinvvodus ad Ordines veniunt.

Adveniente Verreikio artes Hispanicae apparent.

Multi Foederatorum se ab Hispano illudi indignantur.

num nomine Oldenbarneveldius responderet, non congruere promissis allatas ex Hispania paginas. Itaque Ordines aliter verba concepisse Latino Gallicoque sermone, quæ imitanda Regi essent intra sesquimestre tempus, si ultra colloquium speraret; simul exemplum tradebat. Et quoniam mora inde accidisset, prorogandum Ordinibus deliberandi spatium post novæ confirmationis tabulas, quantum ab præsenti tempore ad Calendas Septembres interesset. Datum tamen honori Archiducum, quibus invitis peccatum ista in parte viderent, ut classis revocaretur, & ne post sesquimensem ex eo die capta in prædam cederent. Regis tamen literas servaturos sese, dum meliores afferentur, in hoc duntaxat, ut de armorum vacatione constaret. Neque interim, inquit, mirari satis possumus, si ex fide res agitur, quo largitiones istæ pertineant. En adamas, en torques, en Spinolæ manus, (& singula proferebantur.) Hæc adeo in donantibus non suspecta esse non possunt, ut etiam qui jussu publico accepere, immerita apud populum invidia laborent. Ne quid erretis, non hic ut in regnis duo tresve cuncta pro nutu versant, cætera servientium turba est. Vicibus regimus regimurque. Et hoc tantum concilium, hic senatus, si non satis munita adversum donationes vestras videntur, numerum augebimus. Refer ad dominum dona, quæ nec pro pace dare opus est, & summum sit nefas accipere contra libertatem. Deprehensus inopinato Verreikius quod diceret non habuit, nisi si quid tale factum, Archiducum injussu contigisse: nec mirum adeo, si monachi, avarum imprimis hominum genus, alios ex se æstimarent. Iam præfinitum sesquimensis tempus exierat, & avocata erat ab Hispania classis, cum impetrato commeatu pariter adsunt Naia ac Verreikius, atque aliud ex Hispanica scriptum proferunt. Verba ferme ut concepta Ordinibus fuerant. Hoc intererat, quod quo loco paratum se profitebatur ut cum liberis populis agere, in quod nihil sibi vindicaret, addebat Philippus, id se asserere tum implendæ Archiducum fidei, tum muniendo pacis aut longarum induciarum fœderi, de quo ubi convenisset, cætera, quæ ad ejus sanctionem desiderari possent, abunde præstiturum. Agendum autem eo in fœdere, tum de aliis partium postulatis, tum de religionis negotio. Quod ni coiisset, tum nihilo per scriptum istud deterius jus suum fore, sed cuncta partibus integra mansura. Curiosiores notabant rem tantam non saltem ad diuturnitatem membrana dignatam, sed papyro commissam, satis indiligenter. Nec subscriptum ut

1607.

Allata ex Hispania charta Ordinibus displicent.

Oldenbarneveldii in Verreikium exprobratio.

Naia & Verreikius aliud scriptum proferunt.

1607. ad æquales, Philippi nomen, sed regis, qui mos ipsi ad subditos. Prior Naia odium, quod præsentiebat, verbis mollire aggreditur, narrans semet, ut cui optime cognita & Archiducum & Ordinum in pacem voluntas, ivisse in Hispaniam, & quo res partium in loco, quam necessaria Belgis quies, docuisse Regem. Ibi rem in consilium missam, quo firmiora & diuturniora essent quæ agerentur: nec Rex tantum, qui mortalis, sed regnum ipsum, quod immortale, pactis illigaretur. Testari se optima fide, cupidum pacis Regem, ire ad eam recta ac simplici via: ideo mentem suam clare scripto explicasse, abditurum sensus si fallere voluisset. Post hunc Verreikius, multum laudata Archiducum fide, quod non Latine aut Gallice, sed Hispanice concepta essent a Philippo verba excusabat: hoc illum sermone principes Christianos, hoc populos liberos affari; nec æquum sibi hanc eripi libertatem, qui Ordinibus, qua vellent lingua loquentibus, credidisset.

Quod ut Ordines accipiant, omni ope nituntur.

Incipiebant magis magisque inter Fœderatos exardescere diversa sentientium studia, suspectante colloquia Principe, Zelandis quoque & nonnullis Hollandiæ urbibus uberiorem bello quæstum, quam pace sperantibus. Igitur etiam sedatis animis & idem volentibus displicitura tanto infestius excipiebantur. Quippe libertatis confessionem, quo solo pretio occupati audire cœpissent periculosos de pace sermones, deduci in irritum, parumque id visum, ni Romanensium quoque factio, spe hostilis beneficii, a Republica avelleretur. Naia tamen & Verreikius monstrato quid in Hispanico scripto Ordines desiderarent, aperte professi sunt, frustra futuros, si aliud exspectarent: in ipso pacis aut induciarum fœdere, si quid obscuri subesset, clarius explicandum. Tantum illis fiduciæ accesserat, perspecto magnam Fœderatorum partem belli pertæsam: nec dubium Hispano quin pacisci cum singulis quam cum universis mallet. Ordines, capto Principis, Galliæque & Britanniæ legatorum consilio, tandem in hanc sententiam conveniunt, ut Archiducum legatis edicerent, non respondere pollicitis allatas ex Hispania literas. Postrema quin adeo verba eam videri interpretationem accipere, ut prius concessa per obliquum elideret. Liberos quippe se populos, & in quos nullum imperium Philippus, nullum Archiduces vindicarent, internæ quieti sponte sua consulturos, nec in rebus suis aliena passuros arbitria. Ne ultra in colloquia penetrarent præbitam forte occasionem. Se tamen id daturos speratæ concor-

Diversa inter Fœderatos studia exardescunt.

Allatum scriptum illorum exspectationi nondum respondet.

cor-

cordiæ, ut nationis cujusque concilio de literis ac re tota judicium deferrent, testati prius, nihil se libertati suæ inimicum admittere. Quid visum ipsis esset, post sesquimestre tempus scituros Archiduces, ut, si pacis rationes audiri placeret, decimum tum intra diem legati ipsorum, quales ipsi se missuros promiserant, Hagam adventarent, ubi & suos legatos adfore, hac sane fiducia, neque Regem, neque Archiduces ullam laturos conditionem, quæ ad ordinandas intus Fœderatorum res pertineret. Hagam autem Ordines conventui destinabant, ne regum legatis migrare indecorum foret; simul quia in multos sparsa potestate rectius cuncta domi consultabantur. Cum dubitarent Naia & Verreikius an hoc accepto responso Regis literas penes Ordines relinquerent, an secum reportarent, Ordinibus præ se ferentibus haud multum se curare utrum fieret, profectus Bruxellam Naia renuntiavit, mansurum scriptum penes ipsos dum faterentur data syngrapha id sibi acceptum, eoque dato Archiducum fidem liberatam; reddituros denique ni fœdus coiisset. Quæ cum Fœderatis repudiarentur, consultis iterum Archiducibus, Naia sine ullo stipulatu mox literas tradidit. Ad singulos populorum conventus deliberatione perlata, dubitarunt haud pauci insidiosum hostem intra ipsum imperii sinum excipere, quid aliud quam explorandis viribus animisque, & si quid usquam pretio aut armis pervium? Metuebant quoque ne qui inter ipsos pacem cuperent, velut in præceps delati, ad iniquiora conditionum sensim prolaberentur. Igitur ubi in concilium commune legati rediere, primum omnium mutuo se fœdere cuncti obstringunt, velle sese, si ad pacta veniretur, primo capite stabiliri libertatem verbis id ipsum aperte testantibus, quæque adhibitis in consilium regum legatis sufficere crederentur. Neque ullas se conditiones de sacris profanisque rebus admissuros, quæ libertati fraudem facerent. Contra si hostis pertenderet, monstraturos se humano generi, penes illum stare quominus pax coalesceret, collatisque viribus, & invocata faventium principum ope, resumturos arma, quibus eventum prosperum causæ justitia sponderet. Mauritius ac Zelandi ultra volebant ipsa verba libertatem sancientia jam tum concipi, mittique ad Albertum, ut, ni placerent, colloquio absisteret. Durior aliis visa hæc sententia, quibus audiri hostem placuit. Iam novus instabat annus, eoque ineunte, exiturum erat tempus, quo armis supersederi convenerat; nec prorogari

1607.

Se rem totam ad nationum concilium delaturos Legatis significant.

Fœderatorum nonnullis periculosum videtur hostis legatos Hagæ ad colloquium admittere.

Nihil cum hoste fieri volunt, nisi claris verbis stabilita libertate.

Mauritius Zelandique omni colloquio absistendum suadent, nisi libertatem sancientia verba prius obtinerentur.

1607. gari diem Archiduces poscebant, exspectantes ut ipsi rogarentur. Quare scribunt Ordines se fretos Archiducum pollicitis, hoc animo, quem nuper Naiæ ac Verreikio prompsissent, colloquium exspectare. Septem se aut octo suorum huic rei præposituros, si totidem ipsis aut pauciores mittere placeret, & tales quidem quales se missuros jampridem receperant, cum mandato, tum suo Archiducum, tum Philippi regis nomine, conficiendi celeriter negotii. Dispicerent etiam num e re judicarent armorum vacationi mensem unum, aut sesqui superaddere. Sibi quidem id placere, dum ipsis idem videretur. Quod legatos Ordines tales esse volebant, quales futuros Archiduces receperant, id hunc habebat sensum, ut Belgæ mitterentur. Namque id primæ Archiducum literæ, quibus invitati ad pacem Ordines, clare continebant. Nec parum Batavorum intererat pacis rationes secum expendi a consanguineæ gentis primoribus, quibus & minus fallaciæ, & communia secum vota, si non pro libertate, at contra externam dominationem. Tanto acrius Archiduces alio tendebant; atque ipso ab initio rem omnem clam habuerant Belgarum proceres, donec in ipsos pariter vulgumque erumperet. Ac Naia nuper & Verreikius Hagæ cum essent, jacto sermone percunctati fuerant, num passuri essent Ordines alienigenas legatos, quando non minus Hispani quam Archiducum res ageretur. Verum tunc nihil impetraverant. Hoc vero tempore Batavorum rectores, qui paci studebant, cum aut conjectarent, aut secreto rescivissent futurum, ut ipse belli dux Spinola & senator Hispanus mitterentur, quorum Spinolam privatis quoque de caussis in pacem propendere cognoverant, neque usui judicassent factis ad concilium verbis turbare suspicaces animos, dant operam ut ad Naiam & Verreikium scriberentur Ordinum literæ, quibus ipsos rogarent, ut se de numero ac nominibus legatorum certos facerent, quo commeatui idonea curarentur. His literis injecta schedula, non sane quasi alicujus momenti res ageretur, significans, quod ipsi postulassent, unum ne & alterum extra indigenas adhibere legationi liceret, ea in re placuisse Archiducibus morem geri: nec intercedere Ordines quominus Hispanus aliquis, non tamen e præcipuis militiæ præfectis, ad colloquium veniret. In ambiguum verba implicabantur, ut Batavis videretur unus duntaxat peregrinus admitti, Archiduces ita interpretari possent, ne duos quidem prohiberi, ac ne ipsum quidem belli ducem, qui Hispanus non esset. Indigenarum quoque appella-

Fœderati longiorem armorum vacationem Archiducibus offerunt; Solosque Belgas legatos volunt.

A quo Archiduces plane sunt aversi.

Aliquem extra indigenas legationi adhiberi Batavi permittunt.

tio

tio produci ad Burgundos poterat, Belgis adsitos & principatu indivulsos, ne Ricardotus excluderetur, quem consiliis & longo usu aulæ illius primum hoc tanto negotio haud abfore satis apparebat. Rediere e Dania Iacobus Boulesius Amstelodamensis, Nicolaus Iacobus Simonides Hornanus, Iacobus Magnus Middelburgensis, missi illuc qui Regem salutarent, consiliaque ejus exposcerent. Nec multo post adsunt Daniæ legati Iacobus Vlfeldius, clari generis ac prudentiæ senator, & Ionas Charisius. Venit & a Brandeburgico principe Hieronymus Discua, & mox a Palatino Hippolytus a Collibus, clarum libris editis, obitisque legationibus nomen. At Rudolfus imperator literas misit inscriptas ad Hollandiæ Zelandiæque & sociarum nationum Ordines, queis labores sibi patrique susceptos audiendis ipsorum querelis & quieti procurandæ commemorabat. Iam vero differri rumoribus, paci ipsos cum Philippo rege atque Alberto imminere, sed velle imprimis Rempublicam suam liberam pronuntiari: mirari nihil se tanta de re monitum, cum Belgica omnis imperii Romani feudum esset & portio. Viderent ergo ne quid suo injussu inchoarent, quod feudi legibus prohiberetur. Visum est Ordinibus respondere, nunquam id sibi cogitatum, aut Albertum fratri, aut cognato Philippum sua consilia celasse. Se alioqui non commissuros fuisse, ut ignarum incepti Cæsarem paterentur. Haud immemores se questuum, quos iniquissimo dominatu oppressi ad Imperatorem & conventus Germaniæ pertulissent, priusquam Mathias causam, regimenque susciperet, & postquam idem ille Belgica excesserat. Sed nullas inde venisse suppetias, ne id quidem oblitos. Sane mox Coloniæ in urbe coram imperii legatis de pace disceptatum. Sed cum hanc ipsam occasionem belli acrius gerendi hostis arriperet, coactos se morbo aliter insanabili supremum quærere remedium, ut decreto publico plurimarum nationum principatum Philippo, quem juratis sub legibus acceperat, easdem ob leges multis modis violatas abdicerent. Ex eo de libertate sua jure parta, armis defensa, ne regibus quidem dubitatum. Sanguis & belli mala quam sibi displicerent sæpius se & Imperatori, & his quæ avulsæ a fœdere nationes Alberto regerentur, testatos; addito tamen semper, nullum se exitum sperare, nisi præsentem statum retinente Republica. Atque huc tandem Albertum, huc & Philippum devenisse, ut intactam relinquerent libertatem; quod utriusque literis doceri, quarum exempla transmittebantur. Nunc confidere

1607.

Dani aliorumque principum ad Fœderatos legati.

Imperatoris ad illos litera.

Ordinum responsio.

1607. dere sese, futurum, ut Cæsar Germaniaque omnis pro vetere in ipsos benevolentia faveant tam piis exuendi belli conatibus. De feudo silebatur, quia & refellere odiosum, & fateri inglorium. Nec minus Philippus & Albertus, ad quos paria de suo jure Imperator scripserat, responso nihil se moliri quo jus cujusquam deterius fieret, juris disputationem silentio transmiserant. Certe Geldriam utcunque Egmundani invitis Imperatoribus diu tenuere, veteres principes in fide ac clientela imperii habuere, qui tutores primum, dein comites, mox duces appellabantur. Trajectinos quoque pontifices, qui & Transisalanam rexerant, quibusque in profanæ ditionis jura Carolus Quintus successit, sacramentum Cæsaribus dixisse in comperto erat. At Frisii cum Translavicanis levibus tantum tributis & armorum ope Francos primum, inde Germanos imperatores venerati, de cætero libertatem tenuere, quam & concessam sibi a Carolo Magno prædicant, firmatam ab aliis sæpius ac postremum a Sigismundo constat; septingentosque per annos mansisse mixtum ex primoribus & populo regimen, lecto interdum uno, qui potestatis vocabulo vim principis perpetuam, aut præscriptum ad tempus, exerceret. Conatum inde Maximilianum Cæsarem præfectos imponere Saxonum e gente, sed hos ipsos, lacerata quanquam factionibus Republica, integram possessionem adipisci nequiisse, donec fessi certamine jus suum in Carolum Quintum Belgico-germaniæ principem transcriberent. Hollandiæ, cui Zelandia adhæsit, Carolus Calvus Francorum rex dedisse principem creditur, sive illi stirps Aquitana, sive indigenæ nobilitatis præcipuus fuit. Sed hujus famæ auctores tabulæ Diderico imperium ac jus concedunt hæreditarium, nulla feudalis nexus mentione: idque in ea tantum, quæ Ecclesiæ Egmondensis fuerant, pravo ejus sæculi more de rebus sacratis principes ditandi. Scisso mox in Galliam Germaniamque imperio, circa Rhenum Germani prævaluere. Sed diploma exstat Othonis tertii, quod comiti Hollandiæ, quæ beneficiario usu tenuerat, jure mancipii habere concedit. Bella mox Imperatores inter & comites, postulantes negantesque obsequium. Fuere tamen principes qui affectandis Germaniæ studiis vasallos se imperii dixere, sed liberos, & præter reverentiam nihil debentes; quos inter Wilhelmus fuit factus ipse Cæsar. Nec mutavere Boioari, nati quippe Imperatoribus, sed Burgundi, & post hos Austriaci sacramentum abnuere, repetentes ex antiquo libertatem, seu

Solam Geldriam ac Trajectum imperii esse feudum probatur.

Fride-

Fridericus imperator Philippo Burgundo jus omne imperii remiserat. Maximilianus Austriacus Friderici filius, non Princeps, sed pater tutorque principis, & adversum cives vi externa nitens, Hollandiam aliosque Burgundicæ ditionis populos in corpus imperii asscripsit: sed Ordines acriter restitere, ortorumque tunc motuum hoc etiam inter causas fuit. Carolo autem quinto imperium affectanti, cum Gallum vellet ut externum repellere, objectum Germanis ab ipsis, nihil magis Belgas ad Teutiscum imperium quam Gallos pertinere: non conferri tributa, non pareri legibus, non judicia agnosci. Sed ille, ut acriter cupitum honorem consequeretur, promisit facturum se ut certo fœdere Belgæ Germanis coalescerent, præstititque mox hactenus, ut auditis, quæ pro jure Germaniæ aut libertate Belgarum afferri poterant, Geldriam duntaxat & Trajectum feuda esse fateretur: velletque nihilominus in posterum cætera quoque Batavorum Belgarumque unam pariter efficere imperii Germanici partem, non ut judicia legesque acciperet, sed ut conferret ad publicas necessitates quantum duo principes Electores, ac vicissim in tutela esset Germaniæ, jusque haberet suffragii in conventibus, integra de cætero libertate. Hoc ex fœdere Batavi Philippi principatu adversum Hispanorum injurias opem Germaniæ invocarunt; & Bredano colloquio ab Arausionensi dictum Hollandiam & Zelandiam ad imperium Germanicum pertinere captandæ ejus gentis gratiæ, pernegantibus id Philippi legatis. Sed coacti, nullis inde auxiliis, sibimet præsidio esse, eo ex tempore aliena & ipsi onera detrectant. Neque novum fœdera hunc in modum dirimi, cum Europa fere omnis Byzantinis se imperatoribus, adversum barbaros indefensa, subduxerit: & civitatum Italiæ libertas contra Imperatores eodem jure nitatur. Sed nostrum non est longius ista prosequi, quos institutæ scriptionis ordo dudum revocat. Igitur postquam pacta armis modum posuerant, non omisere toto anno milites, qua licebat, ultimum bellandi tempus invadere. Paucos Albertus equites Lingam ire jusserat, onustos stipendio. Forte hos in itinere, agro Benthemensi deprehendit validior Batavus: & cum se Steinfurtum intra oppidum recepissent, quidam insequentium una penetraverant, alios oppidani clausis portis arcebant. Conserebantur intra portas manus inter captandæ & retinendæ pecuniæ avidos. Ii qui extra erant, ni portæ tam ipsis quam hostibus paterent, impetum minabantur. Tum ad proximas sociorum

1607.

Alberti equites stipendio onustos deprehendunt Batavi.

1607. rum urbes mittunt quisque auxilia rogatum. Levique initio ingens prælium instabat. Sed oppidi cives veriti ne ipsi fierent accessio victoriæ, persuasere utrisque, potius quam incerto eventu in solam auri spem concurreretur, acciperent tria Albertinorum millia Batavi, prædamque dimitterent. Captus ab Hispano Sidnisquius Graviæ præfectus dum justo securius Mosam devehitur: occisusque Warnerus Duboisius, juridicus militaris, Tilano in agro, dum curru fertur, & circumfuso hosti dedere se pertinacius negat. Bellantium utrique pactorum fiducia partem externi militis dimisere: prudenter Ordines, Archiduces etiam necessario. Nam seditiones imminebant undique erupturæ, ni novos sumtus temporaria quiete redemissent. Ne sic quidem vitaverant malum, multis militum per agros gravi colonorum damno grassantibus: & quibus Diestæ sedes data, si stipendia differrentur, admissis aliis suum se numerum aucturos minabantur. Mox ex Hispania nonnihil pecuniæ venit: aliquid & Belgarum populi contulere. Hinc Diestanis stipendium, simulque venia data est, diditique centuriatim varias in urbes. Sic fracta consentientium vi, Archiduces quod ab hoste vacabat tempus impendunt muniendæ per exemplum severius disciplinæ, auctore talium Didaco Ivarra ex Hispania misso, qui ærario militiæque prospiceret. Narrant igitur edicto Diestanæ seditionis flagitia, in publicum noxas, quorum datam quidem veniam, sed non ideo invitis retinendum militem. Omnes igitur ejus culpæ participes intra diem noctemque unam jubent excedere, nec unquam in posterum pedem inferre aut Archiducum, aut Hispani in terras. Manentibus redeuntibusve proposita capitis pœna, & ingens præmium exsequenti. Prudentiores judicabant non ejusdem esse temporis fidem suam prædicare suspicaci Batavo, & tam callida interpretatione promissa militi, utcunque merito, eludere. Fraudari posteritatem non decet raro Hollandicæ opulentiæ & adversum naturam obluctantis ingenii exemplo. Nam privati aliquot Bamestram lacum Purmerendæ adsitum septem horarum ambitu demerso in sex pedes fundo, exhaurire machinis, quas venti versarent, & contra externam aquarum vim munire aggeribus annixi sunt, & præstitere. Sane & olim Batavorum insulæ pleraque humili situ nisi improbo labore atque industria emergere non potuerunt. Nec cessavit se vindicare Oceanus oppidis agrisque per illuviem quondam obrutis, & verso fluminum cursu non alibi tantæ aquarum & terræ vices.

Albertus Fœderatique partem externi militis dimittunt.

Ivarra consilio Diestani seditiosi contra fidem fines Archiducum excedere jubentur.

Bamestram lacum privati aliquot Batavi siccant.

Ex

1607.

Ex India Sibrandus Warvix rediit navibus duabus, quas Cygnea in insula (Mauritianam Batavi vocant) refecerat, nudo desertoque in solo positis cudenda ad ferramenta incudibus. Tredecim aliæ illuc remissæ duce Petro Verhoevio, qui comes nuper Hemskerkio & pars magna ad Calpen victoriæ. Trans Amasium princeps Enno post captam Spinolæ Lingam minus vereri Fœderatorum vim credebatur. Nec ita dudum ferocius legatis responderat. Rapuere tempus Emdani, multa pariter accusantes, quod urbano præsidio stipendium aliaque sustentandis oneribus ad ærarii curatores deferri obliquis artibus prohiberet, quod nullo concilii decreto tributa solus indiceret, quod Hispanum militem impune grassari per agros populabundum pateretur. Sed atrocissimum crimen, quod profectis in Hispaniam nautis non uniusmodi literas dedisset, sed ut quemque suarum partium, aut pro patria stare cognoverat: unde qui capti essent ac crudeliter habiti (erantque non pauci) eos tacito principis fœdere proditos arguebant. Fœderati proceres, cum & Christophorum & Iohannem Ennonis fratres in Transamasiano solo morari cognovissent, tuendis Emdæ suburbiis militem misere; & ad Ennonem non legatos ultra, sed tubicinem cum literis, quibus octavum intra diem, quæ contra pacta fecerat demere jubebatur, dareque operam liberandis in Hispania captivis: ni faceret, invitos se ad arma & ipsi dolitura cogi testabantur. Ille in Britanniam misit, ambitum Regis gratiam, cui sperabat probari facile posse qualemcumque principis adversus subditos causam. Sed & Ordinibus per legatos se purgabat: præsertim de nautarum malis, quæ nulla sua perfidia accidisse, sed postquam Batavicum præsidium Emda acceperat, cunctos inde venientes in Hispania pro hostibus haberi. Ordines utrosque ad pacem monitos ita in præsens dimisere. Audita & Caroli Sueonum jam regis legatio, concessumque illi ut militem Batavorum per urbes conscriberet. Nam acrius bello instabat Livonas infestans, dum Sigismundus nova domi rebellione atteritur. Hos præter & resurgentes Pannoniæ motus, quieta aut sine armis Europæ cætera. Venetos Pontifici Gallus conciliaverat, his legibus, ut nova in sacerdotes jura quiescerent: qui ob crimen capti fuerant Pontifici traderentur. Ita Pontifex sacrorum interdictionem sustulit, quique hæc ob dissidia exierant, in urbem rediere. Solos Iesuitas recipere Veneti pernegabant. Fidelem patriæ operam navaverat consilio scriptisque Paulus Servita, in hunc re-

VVarvix duabus navibus ex India redux.

Verhoevum tredecim alias reducit.

Ortus inter Emdam ejusque principem turbas Ordines componunt.

Sueonum regis ad illos legatio.

Brevis rerum alibi per Europam interim gestarum relatio.

1607. bus jam compositis immissi percussores, inflictis vulneribus, parum ab cæde absfuerant, ipsisque, & qui eos emercati fuerant, Pontificius ager perfugium fuit. Senatus in tutela esse publica Paulum pronunciavit, & si quis facinoris reos tradidisset necassetve, vim pecuniæ promisit, ac quo magis alliceret, jus quos vellent duos alia ob crimina extorres domum revocandi. Fontano Mediolanensium præsidi cum Rhætis de finibus erat controversia, quam ille non coram arbitris, ne bello quidem indicto persequi statuerat, sed vi inopina, conscriptas Venetico motu copias in id retinens. Advertit Rhætos detecta, consciorumque supplicio expiata proditio. Sed aperta in arma spectantes Gallus & Veneti composuere. In Germania urbem Danubiwerdam, Istro adsitam, ob tumultum in sacerdotes & sacra Romanensia proscriptam ab Imperatore, dux Boioarus, proavorum simul jura repetens, armis suam sub ditionem traxerat. Protestantes Germani quod antevertere neglexerant, sero post exitum accusabant, multi inter se conventibus & querelis, ad Imperatorem audendo tardiores. Rex Hispaniæ, dum nulla mari hostium arma, tuto receptis America atque India classibus, indicto præterea Hispaniæ tributo, in hoc erat totus, ut ingenti se ære alieno paulatim exsolveret, privatæ fidei ut olim vim publicam miscens, creditoribus minuebat usuras, sibi prorogabat diem. Galliam nata mascula proles jam altera in spem longæ pacis evexerat. Apud Britannos adversus nobilium avaritiam agrestium orta coitio in tempore repressa est: veniaque in præsens, in futurum legibus quies munita. Ex Hibernia comites duo Tironus & Tironellus, ille rebellione quondam notissimus, in Galliam primum, mox in Brabantiam profugi, Romanæ religionis studium exsilio suo præscribebant, quod in se injurium rex Iacobus existimans libello vulgavit, nimium recepto sæculi more sceleribus causam religionis obtendi. Nam quæ sacrorum cura vere barbaris, quibus conjugia ignota, cædes laudatæ, decus summum rapto vivere? Sed illos, qui dignitatem non sanguine aut meritis, sed ipsius aut Elisabethæ beneficio obtinerent, suam ingratam mentem, suæ perfidiæ conscientiam perhorrescere, quod semel condonata iterum ausi, sollicitata ad dissidium provincia, in Anglorum omnium occidionem conjurassent; nec defuisse solitæ operæ sacerdotes ac Iesuitas, præcipuos nunc talium concitores: sed externæ potentiæ imploratis frustra auxiliis, impios conatus nihil ipsis integrum præter fugam reliquisse.

HUGO-

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS

LIBER SEPTIMUS DECIMUS.

SUMMARIUM.

Fœderati novum cum Gallo fœdus faciunt. Germanorum ab Ordinibus postulata. Advenientibus hostium legatis Mauritius obviam procedit. Delecti qui seorsim cum illis agant. Hispani moras nectunt: ipsi inducias, Batavi pacem volunt. In Fœderatorum libertatem consentit Philippus. Contra Hispanorum postulata libellis disseritur. Fœderati India decedere nolunt: colloquii exitum festinant. Obscure summa rerum capita Hispani, Ordines aperte proponunt. Ricardoti obtestatio. Naia ad Regem consulendum in Hispaniam proficiscitur. Fœderatorum cum Anglis novum fœdus. Iniqua Hispanicorum postulata. Jus dicenda sententia Brabanti Fœderati frustra repetunt. Super bonorum restitutione dissidia. Batavorum petitione Hispanici offenduntur. Ianinus in inducias proclivis. Artes pacem volentium frustra vitare studet Princeps. Philippi ad Gallum & Britannum legatio Fœderatis suspecta. Hispanicis India abstineri, & Romanensibus sacra publica restitui postulantibus, Fœderati colloquium finire volunt. Galliæ Britanniæque legati eos ad inducias hortantur. Libelli contra inducias in vulgus sparguntur. Causa ob quas Fœderati ad inducias proclives. Magna inter illos contentiones. Mauritius literis ad Hollandiæ urbes inducias dissuadet. Dissentiens literarum interpretatio. Lipsii de induciis litera. Hispanicorum in Ordines exprobrationi Oldenbarneveldius respondet. Relicta a Ricardoto arcana in vulgus emittunt. Ianini pro induciis in Fœderatorum concilio oratio. Magnis animis res inter Fœderatos agitur. Oldenbarneveldius omnes Fœderatos, exceptis Zelandis, in inducias consentire facit. Ianini in Zelandos invectio. Inico Archiducum nomine in Hispania inducias urgenti pondus addit Lerma dux. Philippus Arausionensis in Bataviam veniens Emanueli Lusitano domum Nassaviam reconciliat. Adolphus Nassavius cæditur. Super religionis aliquot capitibus inter Gomarum & Arminium dissidia: Ordinum jussu in colloquio audiuntur. Palatinatus Catechismus & recepta apud Fœderatos fidei confessio controversiis materiam addunt. Matelifius re bene gesta ex India in patriam redux. Batavorum societas Indicana hostilibus quoque pecuniis juvatur. Rerum alibi gestarum brevis historia.

ADventum differentibus hostium legatis frigus hujus anni asperrimum, & rara inter exempla memorandum, in causa; seu pars Hispanici fastus erat exspectari: interim Ordines cum amicis egere, ut quid ab ipsis pace bellove sperandum esset explo- 1608. *Legatorum ab hostibus adventum asperum frigus retardat.*

1608\. explorarent. Gallorum insigne in hanc rempublicam studium tunc sane emicuit, haud facile invento, qui factum ipsorum imitaretur. Nam fœdus fecere, daturum Regem operam ut justa pax coiret: ubi coiisset, adversum ejus violatores, qui aut publicas Batavis intulissent injurias, aut privatas interpellati dissimulando fecissent suas, auxilio missurum decem peditum millia. Si Rex regnumve Galliæ hostilia paterentur, Ordines aut quinque peditum millia, aut æqualis impendii naves suppeditarent. Si quid ultra alter alteri præstaret, id creditum fieret, finitoque bello rependeretur: neuter nisi volente socio cum hoste pacisceretur. In commerciis Batavi apud Gallos, Galli apud Batavos civibus æquarentur. At Britanni quominus simile fœdus & ipsi facerent, primum veterem movebant controversiam de pannaria negotiatione, quam una apud Anglos societas obtineret: deinde ut ante omnia de veteri Ordinum ære alieno propius secum transigeretur postulabant. Germani, cunctabunda natio, quibus & ab Hesso legatus accessit, præ se ferebant nihil malle principes suos quam super mutuis auxiliis fœdus firmare, sed nullam se accepisse ejus rei certam potestatem. Interim quæ ipsi Ordinibus commendabant, si pax fieret, hæc ferme erant: domus Nassaviæ indemnitati ut consuleretur: resarciret Hispanus quæ Mendosa Germaniæ nocuisset: ne cui Ordinum sub ditione libertas fieret Romanos sacrorum ritus usurpandi: dimittendo militi ea adhiberetur cautio ne quid inde ad vicinos mali difflueret: commeatus onera in posterum cessarent. Ineunte demum Februario mense legati hostium Spinola, Mancicidor Hispanus, rei militaris regius scriba, dein Ricardotus, Verreikius, Naia, concretas per aquas traha vecti intrant nudam tum sane, nec quæ solet amnium munimenta præferentem Hollandiam. Quaqua transirent ab urbium rectoribus comiter excepti. Paulum Haga aberant, cum obviam illis Mauritius procedit, simul immensa hominum corona, quos spectaculi illius magnitudo exciverat, visuros rem anno ante nemini creditam, ut belli maximi imperatores duo, qui nuper infestas duxissent acies, inermes amplecterentur se mutuo, proque vi armorum & belli artibus unum haberent humanitatis certamen. Transgresso Mauritii in currum Spinola, collatisque sermonibus, magnum uterque virtutis suæ fructum percepere, verum experti hostis de hoste judicium. At postquam distributa ex dignitate hospitia, & pretiosam supellectilem cunctaque parata ostentui explicare dux Italus cœpit, mirum dictu,

Fœderati cum favente sibi Gallo novum fœdus faciunt.

Quominus simile cum Anglis fiat, pannaria obstat negotiatio.

Germanorum ab Ordinibus postulata.

Legatorum hostium adventus.

Mauritius illis obviam procedit.

ctu, quantus quotidie hominum ultima ex Hollandia concursus, qui ministeria, qui mensam, qui ipsum spectarent. Multos sane exciverat sola pascendi visus libido, sed fuere & qui Romanæ religionis affectum proderent, jactarentque. Nec ille difficilis se dare adeuntibus, quin & plerosque per interpretem prior affari; pulchrum id ratus, sive & ausus adversum proceres plebis studia sperare. Legatis hostium postulantibus conventus datur solito celebrior, ubi Principe senatuque coram, salute peracta, quorsum sint missi aperiunt. Delecti qui seorsim cum ipsis agerent, totius Fœderatorum concilii nomine, Wilhelmus Nassavius & Walravus Brederodius: nationes singulæ singulos, Geldria Cornelium Gentium, Hollandia Iohannem Oldenbarneveldium, Zelandia Iacobum Maleræum, Trajectina Nicolaum Berkium, Frisia Gellium Hillamam, Transisalana Iohannem Sloetium, Groningana Abelem Cundertem addidere. Primi dies transiere dum mandata alii aliorum inspiciunt ac refellunt. Rex Philippus codicillis suis Archiduces summos Belgicæ principes appellabat: & de libertate agens Fœderatorum repetebat legem, quam & nuper dixerat, ut ita demum valeret, si pax convenisset, qua & de religione & de rebus controversis aliis statueretur. Archiduces suis in literis narrabant verba, queis Philippus rata ipsorum pacta nuper habuerat, postulatis Ordinum congruere, contra sæpe testatis questisque Ordinibus. Præterea, cum Philippus Archiducibus potestatem faceret pacem faciendi per se, aut per eos, quos isti negotio delegasset, Archiducum mandata jus illud a Philippo acceptum in legatos a se transferri haud exserte satis loquebantur. Quibus objectis Hispanici, cætera comiter excusantes, ne quid in delegationis jure desideraretur propediem se curaturos spondebant. Sed arguebant vicissim, quod novo plane exemplo Ordinum mandata actores a se paci impositos arcanis imperiis alligarent. Responsum est nihil id negotio obstiturum, quando adessent Ordines ipsi, qui ut quodque pacis caput convenisset, auctoritatem suam confestim adjicerent. Vtrique enim convenerant, ne semel in universum omnia, sed per partes ea quæ definienda essent proponerentur: Batavi quidem, ut, a difficillimis facto initio, tentaretur hostium animus, colloquium duntaxat, an pacem cupiissent: Hispanici vero nectendæ moræ, & ut concessa quoties liberet everterent. Pacem vel inducias obtulerat Hispanus, presso diu arcano quod sero erupit, pacem se

1608.

In senatu quorsum sint missi aperiunt.

Delecti qui seorsim cum illis agant.

Batavis a difficillimis incipere volentibus Hispanici moras nectunt.

1608. æquis conditionibus ferre non posse, inducias posse. Contra Ordines ab initio professi finem se bello, non intermissionem quærere; manifesto scilicet, exhaustas Hispaniæ vires tempore revalituras, & posse interim vicina regna in pejus mutari, quæque alia contra inducias disputata mox memorabimus. De pace igitur cœptum agi: fuitque de libertatis Batavicæ confessione primum caput; qua super re inchoatis sermonibus, per nos, inquit Ricardotus, vel regnum esse si libet non intercedimus: rogabat tamen illis ut vocibus pactio fieret, quæ regiam dignitatem quam minimum læderent. Fœderati volebant Regem & Archiduces suo posterumque nomine, septem nationum & Lingæ ac Tarantiorum imperio, quæque ipsis possidebantur, in perpetuum absistere, ita ut nec titulos nec insignia usurparent. Sed hanc, ut ipsi vocabant, contumeliam graviter incusavere Hispanici apud Gallos Britannosque. Indignum id sane, acerbiores sibi istis a populis imponi leges, quam reges regibus præscriberent. Teneri Hispano Navarræ regnum: nec tamen veteribus possessoribus extortum nominis honorem. Britannum Galliæ se regem scribere: neque aut hoc Gallum, aut illud Hispanum injuriam interpretari, cum & Hispanus ipse Hierosolymorum regni præter vocabulum nihil habeat. Ad quæ cum Batavici responderent, regna sua majestate defendi; at populis liberis nunquam satis sollicite caveri: nec gravem tantis Austriacæ domus titulis paucarum vocum jacturam. Accepere tandem Hispanici conditionem, si modo & cætera convenirent: suspecta prudentibus ista Hispani facilitas; nec immerito jam tum conjectabatur assensisse in speciem populari gratoque omnibus postulato, quia restarent alia, quæ concessæ intra verba libertatis vim opesque destruerent, aut non æque Fœderatis communia dissidiis eos implicarent. Procedente colloquio, solennia illa fœderibus, de ponenda hostilium memoria, de pignerationibus prohibendis, nullum aut leve certamen habuere. Sed simul ad commercia ventum est, edixere Hispanici, abstinendum Batavis Indiæ, aliisque longinquis navigatibus ut ante bellum insolitis, eamque præcipuam Philippo cupitæ pacis causam; nec indignam libertatem pro qua id pretium daretur: nullo insuper damno, cum illius in locum Hispanica negotiatio tutior propiorque succederet, qua manente olim nunquam ipsi Indiam cogitassent. Addebant nec Gallis Verbiniano, nec Anglis Londinensi fœdere concessum adire eas oras, quas Castellani Lusitaniquc

Inducias hi, illi pacem volunt.

In Fœderatarum Provinciarum libertatem consentiunt Hispanici. Hispanicorum facilitas suspecta.

Postulant ut Indiæ aliisque navigatibus abstineant Batavi.

ſitanique ſibi primis repertas longiſſimo tempore ſoli urſurpaſſent. Sed refellebant hoc Galliæ Britanniæque legati, dictantes quod jure naturæ liceret, prohibitumque fœdere non eſſet, permiſſum merito cenſeri, eoque ſe jure uti. Hic vero adhæreſcente colloquio, quibus privatus ex India quæſtus, aut patria cordi, libellis diſſerunt, quam iniqua Hiſpanorum imperia, quanta Batavis contra certandi neceſſitas, ut queis ſterile ſolum aut paludibus obſitum, in mari opes & gloria, & in validiſſimum hoſtem unicæ vires. Nec alendæ turbæ ſufficere proxima Oceani: viginti egregiis navibus Guineam adiri, Salarias inſulas octoginta, cæteram Americæ oram ferme viginti, Indiam ſolam quadraginta; nec minus octo nautarum millia iſtis itineribus occupari, quibus victum eripi, aut indici fugam tali fœdere; rem in quovis cive indignam, adverſus illos vero fœde ingratam, quorum maxima eſſent in rempublicam merita. Privata ſeu publica utilitas ſpectaretur, notum quo brevi excreviſſent Indicani commercii quæſtus, & quid in poſterum ſperari debeat, ex quindecim annorum profectu colligi. Reſtare Cambaiam & Malabaras, & Ceilonem & Narſingam, & Coromandelem & Quedam, ignota hactenus, aut leviter tentata. Iam quid ſi & Sinæ, & obverſum alteri Oceano Americæ latus adeantur, & Auſtrino ſub vertice latens adhuc orbis inventorem exſpectet Batavum? Contenderentur ſane inter ſe Indicana & Hiſpanienſis negotiatio, quanquam hæc ne amiſſa quidem hactenus cum per Gallos Britannosque retineretur: nimirum id recuperari quod eripi ſemper poſſet, eripi quod recuperati non poſſet; diſſolutam enim ſemel ſocietatem nunquam revicturam. Indicanas naves bello habiles, quarum ſemper aliquæ domi in ſubitos uſus ſine ſumtu publico publicam eſſe claſſem: Hiſpanicas quid, niſi, cum libuiſſet, hoſtium prædam? Lucrum hic cum hoſte dividi, illic & quæſtum uberiorem, ſimulque atteri Hiſpaniæ divitias, orbis paci nimias. Vt ſciatur quid negari Philippo debeat, videndum quid ille acerrime petat, quam petitæ pacis cauſam fateatur. Pauperis quondam regni dominos Indiæ Americæque debere illud fortunæ faſtigium, ex quo nunc reges deſpiciant. Namque & vicinorum principum cauſa agi, quibus inutiles efficeret Batavos mare amiſſum. Si æquum ſpectaretur, huc niti hoſtem ut injuriam facere, cum velit, poſſit: Batavos id unum, ne pati cogantur. Si vis aut fas quæreretur, pro ſe divinas humanasque leges, quæ navigandi mercan-

1608.

Libellis contra diſſeritur.

 dique

1608. dique jus, ita ut cœlum solumque, omnibus ex æquo adjicerent. Si ante bellum navigatum non esset ad Indos, at jus fuisse navigandi, nec ullam valere, quamvis longissimam, possessionem adversus juris gentium auctoritatem. Qui mare clauderent, qui solis sibi mercatum vindicarent, quid aliud facere quam piratas, quam annonæ flagellatores? Antiquitati visum justa in eos arma esse, qui suis portubus quenquam excluderent, quanto magis qui alienis arcerent? Pacem sine commercio, non pacem esse, sed perpetuam sublato se tuendi jure hostilitatem. Iam vero Batavorum intemeratam hactenus fidem non posse insigniori exemplo fœdari, quam si prodant & Hispanorum inclementiæ objiciant, Indorum populos regesque fœderatos. Si pactis stare velit Hispanus, jam tum rem esse transactam, cum liberos Batavos pronuntiavit, & cum convenit, ut possessa quisque retineret. Nam nec liberis præscribi quicquam debere, & inter possessa esse commercium. At magni æstimare Philippum quod imperio cederet, non eo sane quod haberet; nec id donum, sed veri esse confessionem, sine qua spes nulla concordiæ. Pacem illum dare, pacem accipere, nec tam secundis suis rebus ut vendere eam debeat; ni crederet, denuo experiretur. Periisse quadraginta annorum sanguinem, frustraque sumta arma pro libertate & contra Albani illam commerciorum fugatricem decimam, si nunc tanta servitus sponte subeatur, & majoris mundi partis exsilium imponi sibi ab hoste patiantur, quod a principe nunquam tolerassent. Hæc illi: pauci contra privatum esse negotium, quod publicæ paci obstare non deberet. Saltem non nisi maritimarum nationum causam agi, cum belli mala ad omnes pertineant. Postremo ubi Hispanica negotiatio, brevis ac tuta, nautas pellexisset, casura sua sponte itinerum longinqua & morbis obnoxia. Re expensa, Ordinibus fœderatis justæ causæ esse videbantur, cur India haud decederent; attamen, ne quid exuendo bello intentatum relinquerent, altercato diu, optionem Hispanicis deferunt, ut aut solidam ineant pacem cum navigandi libertate, aut ad Galliæ Britanniæque exemplum, quicquid æstivum ultra circulum jacet armorum permittatur arbitrio, aut pax hic, illic induciæ fiant. Illi nec eam negotiationem permittere volebant, & pacem bello misceri prodigio ajebant simile: de induciis per Indiam ita demum spem esse, si elapso tempore navigatu abstineretur. Verum Ordines, qui ab ea lege abhorrebant, si forte metu hostem ad æquiora verterent, Americanæ socie-

Fœderati India decedere nolunt.

Delata Hispanicis optio rejicitur.

societatis sopita nuper consilia resuscitant: minas esse tantum intellexit hostis, nec ultra res processit; dum qui inter Batavos paci student ferociam addere verentur dissentientibus. Non dubie noxius erat Fœderatis populis iste rerum status, armis duntaxat inhibitis pace juxta belloque incertis: unde plebs multa, cui ex bello victus, nec promtum se ad alia vertere, otio atque inopia affligtabatur: quo magis festinandum sibi Ordines existimabant, colloquii exitum. Monent igitur Hispanicos, ut præcipua, de queis acturi essent, capita pariter proponerent: idem se facturos. Illi causari rem esse insolitam, ut prioribus nondum transactis nova congererentur. Parent tandem, sed ut summa duntaxat rerum genera obscuris vocibus, non ut distincte atque explicate res ipsas exponerent. Agendum enim ajebant de finibus, de bonorum restitutione, de externis commerciis, de monetæ, earumque immunitatum, quæ Anglis aliisve per Belgicam concessæ, paritate, de religione, de vicinis principibus. Interrogati quod de religione mentionem facerent, quando in Philippi literis idipsum contineretur, hunc ne haberet sensum, ne qui ultra citroque commearent sacrorum obtentu infestarentur, an ut ipsi Batavis jura præscriberent, queis res divinæ apud ipsos ordinarentur? Rem dignam dixere, de qua principes suos consulerent, compositisque cæteris eo ubi ventum esset clarius promturos sententiam. Contra Ordines non pauca & in ambiguum implicata, sed capita octo & viginti tradiderant, verbis apertis complexi quæ firmandæ paci aut demendis belli injuriis adhiberi solent: nec privata commoda omiserant, aut Nassaviæ domus, ut Emanuelis, cui pater Antonius breve tenuerat Lusitaniæ regnum. Instituta de controversis capitibus collatione, statim Indicano certamini alterum accessit de Europæis commerciis, non minimas hoc quoque difficultates ferens, nam adaperto Antverpiam itinere labem negotiationibus suis Hollandi magisque etiam Zelandi metuebant: accessitque delectos Ordinum Ricardotus, cum lachrymis obtestans, ne pertinacius tuendo quæ ipsis placita, tam paratam pacem e manibus amitterent. Nec obscure præ se ferebat nihil de commerciis statui posse, nisi explorata propius regis Hispani voluntate: meminissent igitur Ordines eam inire paciscendi rationem quæ probari posset, nec victo, nec captivo, sed pacis cupido principi. Affecto jam Martio mense haud longe erat finis præstitutus armorum cessationi, convenit igitur, ut Aprilis Majusque adderentur. De India Ordines hanc conditio-

1608.

Ordines colloquii exitum festinant.

Hispanici obscure summa rerum capita proponunt:

Ordines sua aperte.

De Europa commerciis difficultas.

Ricardoti obtestatio.

Ordinum de India oblatas conditiones

1608.

Ordinum de India oblatas conditiones.

ditionem tulere, ut liberum esset suis civibus novem per annos a pace facta cuncta illius loca adire, nisi quæ Hispanus dominatu teneret. Hæc vero ne accederent, ni finerent rectores, aut necessitas cogeret. Hostilia inter ipsos ipsorumque socios tantisper abforent. Si quis contra faceret, ne alibi jus esset ulcisci, quam ubi patrata injuria, injuriæve auctores degerent: tum vero ut ante novem annorum exitum certior pactio tentaretur.

Repudiant Hispanici.

Repudiabant hæc Hispanici, planeque volebant circumscribi in præsens Indicanam negotiationem, omitti in posterum.

Super interno commeatu dissidia.

Interni vero commeatus libertatem, suspectam Batavis, munire parabant his legibus: primum ut onera demerentur bello reperta, modicis olim vectigalibus: deinde ne suum ad forum merces trahendi privilegium, quod urbes quædam usurpant, ut in vino Germanico Dordrechtum, in Gallico Middelburgum, adversus alterius nationis, aut imperii cives, valeret. Contra Batavi, intellecto, hæc quo tenderent, placere sibi ostendunt, ne commerciorum duriora externis onera quam civibus imponantur: jura autem urbium eo sint loco, quo ante motus Belgicos fuerint. Sed & æquum arbitrabantur caveri, sibi tutas fore, quæ a se Hispaniam peterent naves.

De hisce cum Rege acturus in Hispaniam proficiscitur Naia.

His super controversiis acturus cum Rege in Hispaniam mittitur Naia, quadraginta intra dies promisso reditu: sed pollicitationem aut falsam, aut temerariam eventus revicit. Non tamen vacuum omnino tempus transiit:

Ordines interim cum Anglis fœdus faciunt.

nam primum Ordines de pecuniis creditis cum Anglo transigunt, fœdusque mox faciunt, valiturum si pax fieret, iisdem pene legibus, queis cum Gallo convenerat: nisi quod auxilia dimidio minora promittebantur, tum regressis suas ad nationes,

Fœderati ab hostium legatis sua expediri petunt.

qui supra numerum convenerant, præfecti pacis negotio hostium legatos interpellant, sua ut postulata cæteris de capitibus expediant. De finibus orto sermone veriti non sunt contendere Hispanici, ut Brabantia Flandriaque & omni Geldria trans Vahalim Ordines decederent, acciperentque

Iniqua Hispanicorum postulata.

vicissim Lingam, Oldensaliam, Grollam, iniquissima comparatione. Cum eo descendissent, ut oppidorum custodiam breve ad tempus Fœderatis permitterent, sic tamen ut summa

Ius dicenda in consilio sententia

potestas jurisque dictio penes Archiduces esset, nimium se liberaliter partiri Belgicam dicebant, relicta apud vicinos ea parte quam firmiorem belli fortuna judicasset. Emanante hujus rei rumore, Brabanti Ordinum ditionis, non contenti obtinere ne hosti dederentur, occasionem datam judicabant,

cabant, qua jus dicendæ in consilio publico sententiæ recuperarent. Nam postquam principes urbes, ultimaque earum Antverpia Parmensi cesserant, reliqua, ut minora, quam quæ per se regerentur, septem nationum imperio leges, tributa, magistratus, acceperant, quanquam Bergæ ad Zomam fidæ semper partibus, Breda vero aliaque bello capta ac recepta postliminio libertatem ex Trajectino fœdere repetebant. Sed non ea erant tempora, quibus augeri deberet censentium turba & conciliandi labos. Parum adhuc actum cum hostibus erat, jamque & Majo mensi finis imminebat, cum pacis inter Batavos studiosi ægre a cæteris impetrant, ut anni labentis residuum armorum otio adderetur: hac tamen lege ne Quintilem ultra colloquia prorogarent. Bonorum tum restitutio tractabatur, prioribus nondum confectis nova dissidendi materia: quam ob rem profectus Bruxellam Verreikius, brevi rediens, quæ sit mens Archiducum refert: æquum ut onera bello nata pace moriantur. De oppidis Brabantiæ Flandriæque gratiam facere, dum agro integro potirentur. Vt privatis sua cuique, ita & principibus reddenda bona, quæ majores tenuissent, diversam quippe possessionum utilitatem ab imperii majestate: nec quia hanc abdicassent Archiduces, iccirco convenisse ut & illa mulctarentur. Contradixere Ordines, nec imperium fisco, nec urbes agro exui posse, sine imperii urbiumque exitio: & ni ad æquiora se verterent, rectius colloquium abrupturos. Instabant illi, si de fisco abnuerent, certe cur ea, quæ privati principum patrimonii fuissent reddere negarent, colorem nullum reperturos. Repudiatum hoc quoque tam callidum discrimen, quando his in locis nunquam æris fiscalis, principumque patrimonii separatæ rationes fuerant. Et quanquam cunctabantur illi aperire quid rei privatæ nomine comprehenderent, apparebat oppida regionesque totas emtas principibus, aut peculiari titulo quæsitas isto sub involucro tegi. Cum vero Batavi securitatis magnam partem futuram dicerent, si Hispanica præsidia Belgicis finibus deducerentur, indignum dixere Hispanici hoc ab iis posci qui res suas Gallo ac Britanno milite tutarentur. Haud magis obtemperavere, rogati ut quæ juris Teutisci loca ipsis insiderentur, Germaniæ redderent. Iterum Bruxellam Verreikius, atque ubi redierat, collati sermones de privilegiorum usu, de bellicarum navium ad littora accessu, de muniendi jure, de legendis earum urbium magistratibus, qui privatos dominos pace sortirentur, de cau-

tionibus

Margin notes:

1608.

Brabanti fœderatis frustra repetunt.

Super bonorum restitutione nova dissidia.

De aliis quoque minoribus capitibus non conveniunt.

1608. tionibus pacis, nec nisi denuntiato resumendis ob injurias armis. Nec de his satis conveniebat, & ut convenisset, exigua erant præ prioribus adhuc controversiis. Præcipue vero offenderat Hispanicos quod Batavi petierant ut fœdus non Archiducum modo, sed procerum quoque ac civitatum ipsis parentium sponsionibus firmaretur. Tentati de religione iterum opperiendum dicebant Naiam, quem sperato longius per Hispaniam detineri haud festinæ circa magna gentis ingenio. Hoc obtentu exoravere ut præfinitum colloquio tempus citra Calendas Sextiles, ad Eidus usque Septembres produceretur. Interea in Galliam Ianinus ierat, ut Regi quis apud Batavos Reipublicæ status, qui motus animorum, quæ ad bellum vires, quæ spes pacis, exponeret: ipse jam tum inducias animo struens, quia publicis arcanisque colloquiis Fœderatorum plurimos a bello aversos, & Hispanum pacis æque impatientem cognoverat. Non parum momenti huc addiderat, quod Ordines, si bellum maneret, ingens auxilium reges socios poposcerant, testati nullum sibi restare tributi genus, & tamen longe impar ærarium istis copiis, quas bello gerendo necessarias Mauritius quondam judicasset. Erant hæ pacem volentium artes, quas sero Princeps belli jam rationes in minus contrahens vitare speraverat. Agebat tum in Gallia Petrus Toletanus, quem Philippus miserat orando Henrico, ita Batavicam pactionem moderaretur, ut regiæ dignitati quam minimum decederet. Etiam filio ipsius despondenda in conjugium Philippi filia offerebatur: haud avido ejus affinitatis Henrico, qui pridem sibi ipse in Medicæa potius, quam plena fœminarum Austriaca domo matrimonium quæsiisset. Suspecta tamen & Batavorum quibusdam, & Anglis præcipue ista legatio fuit, & dos dicta nuptiis, jus in Batavos ferebatur. Sed Britannum mitigavit Hispanus pari honore legationis ad eum directæ, quam obiit Ferdinandus Gironus Hispanos inter belli ductores dignatione eminens. At Daniæ legati, qui Hagæ agebant, domum abiere, pertæsi moræ, sed nec dissimulantes nolle se ejus fabulæ spectatores sedere, cujus scena omnis in Gallia strueretur. Onerabat Ordinum curas, quod ex Anglia, Gallia, Germaniaque nuntii congruebant, prædicare Hispani ministros, nunquam id animi Philippo ut imperii sui jura projiceret, sed obtinendo colloquio datam Batavis usuram brevem temporariæ libertatis. Nunc ita ipsi cognita istarum nationum intima, ut pace seu bello prosperos exitus speraret. Nec pacem

Batavorum petitio Hispanicos offendit.

Ianinus in inducias proclivis.

Artes pacem volentium frustra vitare studet Princeps.

Philippi ad Gallum & Britannum legati.

Legatio Batavis suspecta.

Sparsi rumores Ordinum curas onerant.

cem daturum, nisi India abstineretur, & Romanensibus sacra suo more peragendi potestas fieret. Ianinus Hagam regressus, fidum in socios Regis animum, & repudiata Toletani turbamenta, nec ultra aperit. Deinde legati hostium, absente adhuc Naia, sed acceptis ex Hispania literis, Regem ajunt bona fide libertatem ipsis permittere, æquum ut ei vicissim de India aliisque nuper postulatis mos geratur. Cupere præterea Regem sua pro pietate ut impune sit Romanensibus ex animi sui sententia Deum colere: darent hoc consanguineis: darent suis quisque majoribus, ne probatam ipsis religionem sævius odissent, quam nova & nata dissolvendis imperiis Anabaptistarum placita: darent denique patriæ ne fugarent inde cives, erepto quod mortalibus dulcissimum est. Sentiebant Ordines intendi machinam quæ Reipublicæ stabilimenta subrueret. Idem Germanis Anglisque videbatur. Ianinus non consilium improbabat, sed consilii auctores, nec enim debere rem tantam hostile beneficium fieri. Tandem Ordines, & damnosæ rebus suis moræ & iniquarum conditionum haud ultra tolerantes, finire colloquium statuunt. Perscriptoque decreto, quam magnis experimentis formidatum sibi cum Hispano de pace agere, ut ipsi priores aditi mentem statim suam promisissent, hostes contra quibus grassati essent insidiis, quomodo singula eorum postulata concessæ toties libertatis jura vimque destruerent, totam denique rei gestæ seriem ordine commemorant. Decreto hoc sibi tradito Hispanici deliberandi spatium petiere. Interea regum Galliæ & Britanniæ legati, præsentibus magis quam probantibus Germanis, in conventum Fœderatorum prodeunt, pressaque hactenus efferunt regum mandata, ut pacem quatenus fieri posset, curarent: ea desperata, saltem inducias suaderent utrisque partibus, sed tutas honestasque, & per quas maneret Batavis indubitata libertas, jus integrum navigandi, nihil imminuta possessio. Tales inducias sapienter rempublicam administrantibus in pacem verti. Scire se, quam justas haberent irascendi adversariis causas: sed omnes animi perturbationes infidas esse consiliis. Cogitarent, quam per se ipsi bello impares, nec regibus arma sumi, nisi ex occasione, aut necessitate. Hic ex bello nihil posse majus quam mutua damna sperari: & abesse necessitatem, quamdiu haberi possent induciæ. Si convenissent, eadem tuendo fœderi, quæ pace facta auxilia promitti: sin Hispani, quod omnino verendum, ut pacem ita inducias defugerent, futuram tunc quoque amicorum salu-

1608.

Hispanici Indiæ abstineri, ac Romanensibus a Fœderatis publica sacra restitui postulant.

Fœderati colloquium finiendum esse decernunt.

Galliæ & Britanniæ legati illos ad inducias hortantur.

1608\. salutem regibus cordi. Hæc ubi fama percrebuit, tum vero effrænis libido sine auctore scripta in vulgus spargendi totum per annum vagata ardentius erupit. Alii tali ex fœdere solitudinem, seditiones, postremo servitium vaticinari: alii odiose exagitare quæ unquam per Americam Hispani, aut adversum Granatenses & Arragones, ipsa denique in Belgica crudeliter aut perfide patrassent. Producere libros qui docerent pacta Romanæ religioni nocentia, aut subditos inter principesque inita servari non oportere. Nec omiserant inculare, quod non urbium rectores, non indigena nobilitas huc missa, sed Itali, Hispani, monachi, fallacissima hominum genera, qui si quid usquam infirmum aut malefidum rimarentur, quin & legatos regum & procerum potissimos, ut donis a recto aversos, oblique notabant. Non minimum ego istius Reipublicæ malum arbitror, tantam in plebe libellis concitanda proterviam, vetitam sæpe, & tunc novo edicto, nec repressam tamen, dum acris indago & graves pœnæ repudiantur ut libertati contraria. Ordinibus quanquam in conventu plerisque res inopina obvenerat, & præsumta spe pacis ægre se ad inducias detrudi patiebantur, ne tamen monita regum spernerent, præcipuæ hæ causæ erant: quod belli impendia, ita ut postremo gestum fuerat, trecenta florenorum millia in menses singulos tributorum reditus superarent: quod hæc ipsa nondum sufficere judicarentur, ni tuendis amnibus sexies mille pedites ad veteres copias accederent: quod commune Fœderatorum æris alieni haberet novies millena millia: nationes ipsæ privatim bis tantum: ac proinde bellum nolentibus regibus geri nulla bona cum spe posset. Nam partes imperii abscindere atque intima tueri, etsi erant qui suaderent, crudele, ac, si emanaret, periculosum. Quod vero nonnulli dicerent, ita constitutam Rempublicam, ut armis quiescentibus ipsa quiescere non posset, ea vero aliis impia atque infamis confessio videbatur. Iustius metui, ne plebs, cognito justas leges repudiari, infensa rectoribus, belli onera detrectaret. Respondent igitur paratos audire se de induciis, dummodo libertas non sub conditione, aut in diem, sed simpliciter atque in perpetuum firmetur. At Hispanici, ubi eos legati regum accesserant, nullam talis conventionis spem fecere: sed aliam conditionem ferunt, ut quæ in præsens armis suspensis rerum sit facies, maneant per annos septem, sic tamen ut Hispanus eligat duos intra menses, Indiæ commercium permittere velit, an de eo armis

Libelli sine auctore contra inducias in vulgus sparguntur.

Causæ quibus Fœderati ad inducias propendebant.

Illibatam libertatem petentibus Hispanici aliam conditionem ferunt.

armis contendere. Non esse autem cur repetatur semel antehac facta de libertate professio, tardumque id impetratu, quando durior hic Hispanus, nec Archiducum facilitatem imitetur. Hæc si Ordinibus non placerent, saltem exspectandis propioribus Philippi mandatis tempus sibi indulgeri Calendarum Octobrium tenus postulabant. Hoc ubi per regum principumque legatos concilio renuntiatum est, perstitere in priore decreto proceres: cæterum de tempore dixerunt legatis se idem rogantibus obtemperaturos. Interim & ipsis ad suas cuique nationes abeundi spatium fuit, ut in rem novam nova jussa acciperent. Magnis contentionibus res agitata est. nec tantum nudiores ad hostilem injuriam populi a Zelandis, mari suo tutis, discrepabant, sed in ipsa Hollandia aliud aliæ urbes, nec intra urbes idem omnes volebant, ut quemque spes propriæ, aut valida utrinque argumenta impulerant. In hac animorum fluctuatione consilium Mauritio datum est, ut palam nec dissimulanter auctorem ageret fortioris sententiæ: fecitque non verbis modo asperioribus, sed & missis Hollandiæ ad civitates literis. Tandem, inquit, artes majoribus formidatæ eruperunt. Speciosæ illæ voces, quibus emtum colloquium, nihil nisi voces fuere, nec pax hosti cupita, sed ut suo magis quam nostro tempore bellum gerat, aut bello gravius per discordias ac dona affligat Rempublicam. Brevi revivíscent illi opes, nuper exhaustæ adeo, ut ære solo in auri argentique pretium pecuniam signaverit. Nobis manebunt onera, perfidiæ metu, diffluet mercatura & quicquid bello alitur: ipsumque militiæ robur, præsertim equestre, alibi gloriam & prædam quæret. Non corporibus modo, sed & animis ventura desidia est, tot olim injuriarum exolescente memoria: cujus jam nunc quam exiguum restat, seniorum in locum succedentibus aliis, qui vetera audiunt tantum, audita segniter credunt. Fac, quod sperari non debet, ut in Republica nemo aliud quam Rempublicam spectet, tamen regum subiti sunt impetus; populi sæpe dum deliberant pereunt. Quare vos memores parentum virtutis, qui toties Imperatoris ac regum de pace legationes, non ut amicorum consilia, sed ut hostis insidias vitavere; memores decretorum, quæ olim facta & nuper sæpius repetita de statuenda extra controversiam libertate, nullam admittite pactionem, nisi quæ hosti & jus omne imperii, & titulum, & insignia abjudicet. Si fraus nulla subest, quid cunctatur claris verbis exprimere, quod serio agitur? At

1608.

Ordines in decreto persistunt.

Magnæ inter illos contentiones.

Mauritii de non faciendis induciis ad urbes Hollandiæ litera.

1608. At vestra profecto interest, ne aut principes externi vestro de statu dubitent; aut cives ipsi dominum sibi cogitatione destinent. Erunt qui ambigua vobis verba & ad Hispani gustum temperata laudabunt, necessitatemque obtendent: sed honesta ac salubria necessitatis patrocinio non egent; præceps est ista mollities & ad deditionem trahit. Fœdera meis consiliis haberi, si ego non merui, meruerit pater. Neque hic mea, meorumve res agitur, ac si publica privatis posthabere sivisset animus, patuit dudum patetque lucrosus e bello exitus. Vos principes fœderis, exemplum date minoribus & vestra ex auctoritate pendentibus populis. Quæ Senatus nuper Reipublicæ necessaria proposuit, decernite. Quos ad conventum mittetis, mandatis adstringite, nequid in libertatis pactione commutent. Imperate iisdem ut nobiscum de Republica consilia socient, sicut veteres erga præsides & meum postremo parentem factitatum est. Hanc ego vestram pro publica salute curam omni beneficio gratius accipiam. Non eadem fuit ubique literarum interpretatio: & quidam primores urbium ad conventus ire soliti, ita accepere quasi traducta esset apud collegas sua in mandatis obeundis fides. Prodiere sub hoc tempus & Iusti Lipsii literæ, alibi nobis memoratæ, queis vir civilium rerum non imperitus, manente adhuc Galliæ ac Britanniæ bello, auctor Hispano fuerat, ut cum Batavo inducias pacisceretur. Principes mora valescere, & ubi odium desiisset, redire obsequium: non alia quondam arte Sextum Pompejum cecidisse validæ classis atque insulæ dominum. Abibat September præfinitus nuper Hispanicis manendi terminus, itaque legatos adeunt regum, narrantes accepta sibi Archiducum mandata, quibus septem in annos per Europam inducias faciendi potestas fieret, hac formula, pacisci se cum Ordinibus ut liberis, & in quos nihil sibi arrogarent. Philippo ut idem placeret daturos operam. Negarunt legati se de re, quam ingratam fore præsentirent, ad Ordines verba facturos. Apparebat Hispanicos severitate postremi decreti, quo exire finibus jubebantur, offensos, ut moram precarentur contra suam magnitudinem judicare: mansuros tamen libentius, si Ordines id sponte sua, aut legatis suasoribus, concessissent. Sed legatis consultius visum hostium abitu satiare Ordinum iras, quam invisa adeo postulatione odium in se quoque accendere. Veniunt igitur in concilium Hispani vale Ordinibus dicturi. Ibi Ricardotus multum laudatis principibus suis, qui

Dissentiens literarum interpretatio.

Lipsii de induciis prodeunt literæ.

Hispanicorum Ordinibus valedicentium in Ordines exprobratio.

res maximas paci condonassent, Ordinum præfractam duritiem accusabat, a quibus nunc quoque haud satis decore se finibus pelli. Fatidicus, inquit, non sum, sed aut vehementer ego animi fallor, aut jam diem prævideo, cum tam contumaciter repudiata reddi vobis frustra optabitis. Vos spretæ pacis reos peraget qui fundetur in posterum sanguis. Huic Ordinum nomine ita respondit Oldenbarneveldius, ut simpliciter egisse Ordines ostenderet, qui colloquium non admisissent, nisi accepta fide relictum sibi iri libertatem. Quo minus fœdus coeat per ipsos stare, qui promissa exsequi aut non possint, aut non velint. Ab illis reposcendum sanguinem, quorum jura armis omnibus cruentiora armorum fecissent necessitatem: quorumque recentia etiam in imbelles nautas ac piscatores sævitiæ exempla existerent. Adstabat Spinola eo sane vultu, in quo desperatæ pacis dolor deprehenderetur. Abiens Haga Ricardotus, forte an consilio, arcana Archiducum mandata de ratione instituendi colloquii inter chartas quasdam in hospitio reliquit, quæ reperta brevi in vulgus emanarunt His cuncta, quæ de pace acta narravimus, ita jubebantur, atque inter cætera illud, de libertate asserenda nequid contenderent. Sed Fisci jura, si non redderentur, eorum in vicem annuam pecuniam poscerent. Atque ubi cætera provenissent, tum callide insinuarent Batavis, validum esse, si cohæreat, Belgicæ corpus; divulsum facile externo alicui in prædam cessurum. Recte igitur facturos, si Archiduces sibi defensores adsciscerent, aut saltem eam inirent societatem, qua hostis utrique parti fieret, qui alteram læderet. Si ne id quidem posset obtineri, hoc tamen conveniret, ne pars altera alterius hosti ope aut consilio adesset, aut quenquam suorum ei militare pateretur. Sed hæc Hispanici celare Gallos Britannosque jubebantur: eorundem tamen opera uti ad res alias, & Ianini præsertim ad impetrandos Romanensibus suos ritus, & bonorum quondam sacerdotalium partem. Commendabatur & ipsis Transamasiani comitis negotium, & privata quædam alia. Qui scriptum hos a Ricardoto per incuriam relictum credere non poterant, has illi cur relinqueret causas fuisse suspicabantur, ut de libertate nihil nisi serio actum persuaderet, & de auxiliari fœdere cogitationem injiceret Batavis, quod verbis promere immaturum fuerat. Qui vulgavere, aut suspecta facere voluerunt legatorum, ac Galliæ præsertim, consilia, aut acriori regum odio objicere Archiduces. Ricardotus per literas & suam negligentiam accusavit, &

1608.

Oldenbarneveldii Ordinum nomine responsio.

Relicta a Ricardoto arcana mandata in vulgus emittuntur.

1608. quod sparsum esset in vulgus scriptum, violata in eo hospitii jura conquestus est. Nihilominus Galliæ ac Britanniæ legati, Germanis, queis ea actio minus placebat, abitum parantibus, cognito per sermones nuper & nunc ex literis Ricardoti, obtineri posse ab Alberto Philippoque in decem annos inducias, sed de libertate non alia verba, quam quæ usurpata essent armis primum inhibitis, fœdus eum in modum concipiunt. De India permittitur Philippo, inducias & illic, aut bellum eligere; de finibus atque alia controversa pacatiori in posterum colloquio servantur. Labor in eo erat, ut hæc paciscendi ratio probaretur Ordinibus de munienda in perpetuum libertate sollicitis, quibusdam & hanc arrepturis occasionem, quo fœdus everterent. Veniunt igitur in concilium legati, quorum Ianinus, senatoriam in gravitatem compositus, ita fari orsus est.

Regum legati induciarum fœdus concipiunt.

Meretur & dignitas & virtus eorum, quibus nostra de induciis consilia displicent, ut ipsorum argumenta cum nostris comparentur, quo vobis sit, Proceres, promtius dispicere, utra sit salubrior sententia. Verba, ut audio, incusant; qui si hoc agunt, ut sit tuta libertas, & non armorum cupiditati obtentus quæritur, est ut liberentur laudando forte, sed inani metu. Nam libertas illis rebus annumeratur, quæ nec diem nec conditionem recipiunt, & semel datæ semper valent. Quanquam si recte rem inspicimus, non dari vobis libertatem, sed agnosci cupitis: nam & dare ille non potest, inconcesso principibus imperia transcribere, & datam accipere pudor sit vobis, qui eam jam olim decreto publico obtinetis. Agnoscere autem manifestius non potest, qui & liberos vos appellat, & nihil se in vos sibi arrogare profitetur. In ipsa pacis actione satis id nobis visum: sed quia erant qui plus impetrari posse confiderent, non intercessimus. Insignia vero nomenque abdicari, probrosum nobis jam tum videbatur, ideoque suspectum in rege non victo. At si ita sentit hostis, quin clarius loquitur, inquiunt. Ille vero æquum negat ad alia se verba cogi, quam quæ vobis ante colloquium placuere. Iam vero cui persuasam vultis vestram libertatem? amicis nimirum regibus. At illi ista verba idonea pronuntiant. Neque vos id credo timetis ut vobis Hispanus in jure manum injiciat, vindiciasque dici adversum vos sibi postulet. Sed exactis induciis, si ita ipsi visum erit, bello utetur judice. Victos nulla defendet cautio: victoriæ, ut nihil cautum sit, ratio facile constabit. Neque illud magnopere metuendum, ut magnam pecuniæ vim hostis accumulet. Mos iste

Ianini pro induciis in Fœderatorum concilio oratio.

iste liberis populis, nec aliena petentibus in futurum prospicere, uti præsentibus regium putatur; alia luxus, alia latius imperitandi cupido absumit. Et juvenis Philippus, & gentem regit quiescere indocilem. Vobis promtius, expedito ære alieno, fidem refovere, quando præsidiis tantum manentibus castrorum impendia, pars altera onerum, cessabunt. Potestis jam nunc, & suaserim, tributa in annos induciarum prorogare. Munera hostium & dissidia his, qui timere se dicunt, cavenda facile concesserim. Nec puto leges vobis aut judicia deesse: ut taceam frustra paucos corrumpi, ubi penes multos nec semper eosdem sit regimen. Socordiam quoque hostis ipse excutiet, ejus quippe ingenii, ut diu non suspectus esse nequeat. Alioqui ista si ratio admittitur, æternum bellum suscipiatis necesse est: nam pace multo etiam magis metuenda securitatis vitia: imo nec bello interna pericula aberunt, si qua magna calamitas obsequium rumpet. Nec id temere formidatur, quando publici reditus adeo inferendo impares vix arcendo bello, hoc est, exitii ad moram, sufficiunt. Hoc interest, quod induciarum incommoda cavere vestra in manu est, belli tristes exitus sæpe nec sapientissimus effugit. Imponitur nobis necessitas etiam Lipsii literis respondendi, qui hosti inducias suasit, sed breves: sed sine libertatis mentione: neque tum iis Galliæ viribus, quæ metum hosti, vobis fiduciam adderent. Exemplis si certatur, stant a nobis plura, & non alieni sæculi. Gandavico fœdere Hollandia ac Zelandia revixerunt. Helvetii sumta paribus de causis arma per inducias posuere: libertatem tanto jam tempore retinent, peditatu sane & montium jugis defensi: sed non minora sunt vobis munimenta, navales copiæ & circumfusus Oceanus. Sunt & qui metuunt ne quondam infirmiores in arma redeatis, quia incerta sit principum faventium vita. Sed non cum regibus & causæ societatis intercidunt, quin, ut regna, immortales sunt. Hoc ipsum quod vivunt florentque socii, quod Belgicæ princeps arma exosus imperat, excitare vos debet, ne effluere sinatis tam opportuna quieti tempora. Venit a providis, venit ab amicis regibus hoc consilium, & quorum id unum, ut salvi sitis, interest. Plura quæ huc faciunt, sed prudenter tacentur, sibi quisque subjiciat, ne contrariæ sententiæ auctores sola dicendi quidvis libertate nos vincant. Hac oratione commotos nonnihil animos postridie iterum aggreditur: præcipua fœderis capita singulatim percurrens, ut iniquum nihil aut infidum latere 1608.

1608. convinceret. Addebat, primos esse omnium populorum quibus is honos concessus, ut libertatem suam abdicati principis confessione munirent. Non Helvetiis id obtigisse, ne captivo quidem Christierno id imperatum a victoribus Danis. Tum graviter eos increpat, mendacisque & ingratæ mentis accusat, qui mussitarent Petri Toletani in Galliam adventu aversum a Batavorum commodis regem. Firmiorem ipsius benevolentiam, nec posse hostium precibus, sed sola talia spargentium contumelia mutari. Putavit officii sui Winwodus senatui quoque, cujus ipse pars esset, inducias commendare, regem Britanniæ affirmans haud aliud suadere, quam cujus ipse dedisset exemplum. Iusta arma, quæ necessaria, his & Deum favere & pios reges: at necessaria non esse, e quibus honestus pateret exitus. Si sua ope consisterent, tamen non repudiandum fœdus incolumi religione, libertate, commerciis. At nunc quod post inducias futurum sit eminus conjectari, belli tanto propiora pericula non videri. Mirum quantis animis per omnes consessus res acta sit: & quotidie novi libelli aderant, fomenta discordiæ. Iam nec regibus parcebatur, tanquam qui spes reconditas in Fœderatorum malis haberent. Sed præcipua in Oldenbarneveldium invidia, ut talium repertorem; & immensa auctoritate etiam superioris fortunæ hominibus gravem, nedum æquales illum sui tanto eminentem faciles aspicerent: & apparuerunt literæ, quibus jam tum non obscure ad cædem destinabatur. Ille igitur in Hollandiæ conventu testatur non novas sibi potentium offensas, nec ulla se pericula defugisse, quo patriæ inserviret, adversum rumores & fortuita fretus conscientiæ solatio: sed quando cerneret rem per se non gratam suo insuper odio gravari, orare se, ut expediendis quæ e republica viderentur, minus invisa aliorum ministeria deligerent: simul cœtu excedebat. Missi e primoribus qui rogarent, ne adjutam hucusque fidelibus consiliis Rempublicam tam difficili tempore desereret. Ergo solita repetens, dum nunc regum beneficia auctoritatemque extollit, nunc belli onera explicat, nutantes erigit, quamvis acriter obloquentes absque iracundia refellit, Amstelodamo longissime renitente, tandem omnem Hollandiam unius fecit sententiæ, quam & quinque aliæ nationes amplectebantur. Sola Zelandia propriis de causis, & instigante Mauritio, inducias abnuens obstabat aliorum consensui; nec perrogari decretum patiebatur, Trajectini fœderis verba urgens, quod arma poni

Inducias & VVinwodus suadet.

Magnis animis res inter Fœderatos agitur.

Oldenbarneveldius invidia præcipue obnoxius muneri suo renunciat.

Primorum rogatu ad illud reversus omnem Hollandiam aliasque quinque nationes unius facit sententiæ.

Soli, instigante Mauritio, Zelandi inducias abnuunt.

ni nisi communi omnium voluntate non sineret, & quæ inter 1608.
nationes controversa præfectorum deferret arbitrio. Indignari alii, ac dicere non jam de induciis quæri, sed an una Zelandia cunctis legem poneret. Calentibus animis interveniunt regum legati, violentissimis argumentorum tracturi, quos ducere nequiissent: Priorque Ianinus, prolatis Henrici ad Ordines literis, queis dicta ipsi factaque rata habebantur, orsus laudare bona concordiæ, aut diversas citra contumaciam sententias, ad Trajectinum fœdus ubi venit, Non nostrum est, inquit, externa scita interpretari: sed tamen communis ratio docet, super deditione eo tempore, non æquo de fœdere agitatum. Et si mens est alia, aut abroganda, aut seponenda lex est, salute publica ita postulante, quæ legum omnium sanctimoniam in se continet. Nam quis alius erat exitus, si quidem non hi sociorum regum justius, quam illi præfectorum arbitria recusant, quod utrique in hac consultatione partes jam fecerint. Restat igitur ut pauciores pluribus cedant: hoc uno stant populorum imperia, aliter casura. Sic apud Helvetios majori parti placita etiam qui contra dixerant exsequuntur. At Achæos olim Ætolosque, validos quanquam, dissidia obtrivere, dum sibi quisque, non in medium, consulunt. Nam nimia libertas ad servitutem via est. Præterea ne quis spe vana sibi imponat, jam nunc vobis jussus edico, non adeo vestri egere regem, ut opem sit laturus consilia sua aspernantibus. Similia Britanni nomine Spenserus loquitur, adjicitque rempublicam, in qua jus plurium sententiarum non valeat, virgini esse similem, quam prisci auctores memorent discerptam contendentium inter se rivalium manibus, narratque facunde, quantum intercedendi tribunitia potestas populo Romano nocuerit. Suasere etiam legati, ut certa in posterum tributorum iniretur ratio: tum si quid in republica morbidum ac bello dissimulatum emendaretur; quo magis & ipsi inter se concordes & hostibus formidolosi forent. Eadem haud spernendi civium monebant, queis optimum videbatur regimen, summa nationibus earumque legatis, præfectis vero ac senatui, qui non partes singulas, sed universum corpus respicerent, quotidiana ac subita permitti. Sed convellere haud promtum morem probatum viginti annorum rebus haud improsperis. Quorumque intererat manere præsentia, facile evicere, ne, dum pendet induciarum deliberatio, negotia negotiis implicarentur. Inter jurgia labens hic annus paulo

In Zelandos Trajectinum Fœdus causantes invehitur Ianinus.

Idem Spenserus facit.

1608. minus exierat, crebrescebatque rumor ne Hispano quidem placituras, quas legati molirentur, inducias. Scripseratque sane ad Ianinum Ricardotus, difficiliorem nunc Philippum, sed culpam regi Britanno assignabat, velut per illum spe injecta silentii de libertate. Et in Fœderatis quosdam jam otii dulcedo in tantum pellexerat, ut pati id quoque posse viderentur. Cordatiores restitere: legatique regum ad Archiduces mittunt percunctatum, ecquid fidere deberent his, quæ nuper ipsorum cum ministris agi cœpissent. Relato & jussisse Archiduces & habere a Rege paciscendi potestatem, Ordinibus hoc ipsum indicant, monentque ut finitura nunc armorum cessatio mense uno proferatur, in spem faciendi fœderis: ne tamen alias leges quam nuper a se præscriptas exspectent, tantum daturos operam ut septem annis longius induciæ maneant; ac per Indiam pacata sint potius quam armata commercia. Archiduces interea, satis gnaro non defuturos in Hispania, qui armorum avidi aut pro regni gloria certantes, verba illa de Batavorum libertate arguerent, præsertim cum nec Indiæ commercio decederent Batavi, nec in Romanensium gratiam quicquam statui paterentur, misere eo Inicum, Bruxellensem sacerdotem, Hispana & nobili e domo, Alberto & sacris confessionibus, &, quod ferme connectitur, consiliis intimum. Iussus hic ostendere, quæ commoda per inducias Flandriæ portibus, quibus per arma aditus clausi: religioni quoque Romanensi augmenta sperari quando odia defervescerent inter avidos novorum & de sacris discordes. Neque metuenda nimium verba illa in ambiguum implicata; quæ non modo regum legati assererent nihil Hispano demere, sed & Batavorum plerique subtiliter cavillando inania monstrassent. Ut hæc contra nitentibus prævalerent, maximum pondus addidit flagrantissima tunc apud Philippum gratia non aulam modo, sed & vim consiliorum in se trahens Lermæ dux, pacis artibus florens, eoque metuens ne alii per parta bello decora altius attollerentur. Hoc primum anno in Batavos venit Philippus Wilhelmus princeps Arausionensis, Mauritii frater natu major, belli tempore alibi acto, nunc communi omnium jure usus. Causas obtendebat, ut per induciarum fœdus suis quoque commodis prospici curaret, sed & quod, Gallica affinitate inclitus, melius speraret transigi posse præsentibus Galliæ legatis, quæ ipsi cum fratribus paterna de hæreditate disceptabantur: sequius interpretantibus aliis, velut contra fraterna consilia pacis adesset lau-

Rumor Hispano displicere inducias.

Super quo rogati Archiduces Inicum in Hispaniam ablegant,

Cui inducias omni ope urgenti pondus addit Lerma dux.

Philippus Arausionensis princeps in Bataviam venit.

laudator. Hoc conciliante Emanuel Lusitanus, cui sororis ob matrimonium infensum Mauritium alibi memoravimus, cum domo Nassavia in gratiam rediit. Militia actum nihil hac tempestate; nisi quod juxta Ardenburgum cæsi, qui oppidanorum pecori insidiabantur. Vicissim Germanico agro licentius cursitans eques Batavus pœnas dedit, nam seorsim noctem agentes aliquos e Bercano præsidio immissi opprimunt: occubuitque inter cæteros Adolphus Nassavius magni animi adolescens, sed qui militem indulgentius haberet. Verum breve victoribus gaudium: nam coortis undique turmis majori cæde cædes pensata est. Habuit hic annus haud spernendi quoque mali semina, vix ut arma desierant, exorto publicæ religionis dissidio, latentibus initiis, sed ut paulatim in majus erumperet. Lugduni sacras literas docebant viri eruditione præstantes Gomarus & Arminius, quorum ille æterna Dei lege fixum memorabat, cui hominum salus destinaretur, quis in exitium tenderet. Inde alios ad pietatem trahi, & tractos custodiri ne elabantur: relinqui alios communi humanitatis vitio & suis criminibus involutos. Hic vero contra integrum judicem, sed eundem optimum patrem, id reorum fecisse discrimen, ut peccandi pertæsis fiduciamque in Christum reponentibus veniam ac vitam daret, contumacibus pœnam; Deoque gratum, ut omnes resipiscant, ac meliora edocti retineant: sed cogi neminem. Accusabantque invicem, Arminius Gomarum, quod peccandi causas Deo asscriberet, ac fati persuasione teneret immobiles animos: Gomarus Arminium, quod longius ipsis Romanensium scitis hominem arrogantia impleret, nec pateretur soli Deo acceptam ferri, rem maximam, bonam mentem. Constat his, queis cura legere veterum libros, antiquos Christianorum tribuisse hominum voluntati vim liberam, tam in acceptanda, quam in retinenda disciplina; unde sua præmiis ac suppliciis æquitas. Neque eidem tamen omisere cuncta divinam ad bonitatem referre, cujus munere salutare semen ad nos pervenisset, ac cujus singulari auxilio pericula nostra indigerent. Primus omnium Augustinus, ex quo ipsi cum Pelagio & eum secutis certamen (nam ante aliter & ipse senserat) acer disputandi, ita libertatis vocem relinquere, ut ei decreta quædam Dei præponeret, quæ vim ipsam destruere viderentur. At per Græciam quidem Asiamque retenta vetus illa ac simplicior sententia. Per occidentem magnum Augustini nomen multos traxit in consensum,

1608.

Emanueli Lusitano domum Nassaviam reconciliat.

Adolphus Nassavius caditur.

Super aliquot religionis capitibus inter Gomarum & Arminium dissidia.

Arminii sententia antiquis Christianorum consentanea.

Primus Augustinus aliter docere cœpit.

1608. sensum, repertis tamen per Galliam & alibi, qui se opponerent. Posterioribus sæculis, cum schola non alio magis quam Augustino doctore uteretur, quis ipsi sensus, quis dexter pugnare visa conciliandi modus, diu inter Francisci & Dominici familiam disputato, doctissimi Iesuitarum, cum exactiori subtilitate nodum solvere laborassent, Romæ accusati ægre damnationem effugere. At Protestantium princeps Lutherus, egressus monasterio quod Augustini ut nomen, ita sensus sequebatur, parte Augustini arrepta, id, quod is reliquerat libertatis nomen, cœpit exscindere: quod tam grave Erasmo visum, ut cum cætera ipsius aut probaret, aut silentio transmitteret, hic objiciat sese: cujus argumentis motus Philippus Melanchthon Lutheri adjutor, quæ prius scripserat immutavit, auctorque fuit Luthero, quod multi volunt, certe, quod constat, Lutheranis, deserendi decreta rigida & conditionem respuentia; sic tamen ut libertatis vocabulum quam rem magis perhorrescerent. At in altera Protestantium parte dux Calvinus, primis Lutheri dictis in hac controversia inhærescens novis ea fulsit præsidiis, addiditque intactum Augustino, veram ac salutarem fidem rem esse perpetuam & amitti nesciam: cujus proinde qui sibi essent conscii eos æternæ felicitatis jam nunc certos esse, quos interim in crimina, quantumvis gravia, prolabi posse non diffitebatur. Auxit sententiæ rigorem Genevæ Beza, per Germaniam Zanchius, Vrsinus, Piscator, sæpe eo usque provecti, ut, quod alii anxie vitaverant, apertius nonnunquam traderent, etiam peccandi necessitatem a prima causa pendere: quæ ampla Lutheranis criminandi materia, & supra illud de Eucharistia nova certaminis seges. Apud Batavos initio motæ religionis super his contendere haud vacuum fuit, facile, quamvis inter diversa sentientes, æquo jure agebatur. At ubi multa juventus a Genevensibus, Palatinis, Nassaviis doctoribus veniens, instituendis præfecta ecclesiis, numerare se cœpit, tempus rati, quæ ipsi didicerant in legem vertere, diffidendi manifestos certabant aut non admittere ad sacra munera, aut admissos excludere: unde crebri ad Ordines questus, Anastasium Velausum in Geldria, in Frisia Gellium Snecanum, Trajecti Hubertum, apud Batavos Hiltamum, Clementem Martium, Hermannum Herberti & alios eadem palam & tuto docuisse testantium; donec duo, quos dixi, Gomarus inde, hinc Arminius, in ipsa Lugdunensi schola sua quisque firmare, aliena labefactare aggressi sunt. Stillabant

Per Occidentem multos traxit in consensum.

Inter monachorum familias super hac re controversia.

Lutheri, Melanchthonis, Erasmi opiniones.

Calvinus Lutheri sententiam novis præsidiis fulcit.

Beza aliique sententia Calvini rigorem augent.

Quorum discipuli Ecclesiis inter Fœderatos præfecti dissidentes non tolerant.

Vnde dissidia & crebri ad Ordines questus.

in juventutem magistrorum dissidia, jamque & in partes alii per Hollandiam sacrorum Ministri vocabantur. Occurrere Ordinibus visum, & supremo judicum consessui mandare, ut professores duos audiret. Longum post certamen haud aliud consultius visum quam colloquii acta silentio premi. Sed non eo minus percrebuit utraque, & ferme placuit, illa sacrorum ministris, ut receptior, hæc magistratibus, ut popularior sententia. Atque hinc aliud jurgium; cum hi de religione judicium partem esse summi imperii, illi sacra sacris in cœtibus disceptanda contenderent. Libelli quoque duo, alter Palatinatus exemplo instituendis ad pietatem pueris per Belgicam usurpatus, alter, quo dominanti quondam Hispaniæ regi edita erat Reformatorum cœtuum professio, controversiis materiam addidere. Namque haud ita pridem fœderati Ordines, postulato a se ut septem e nationibus sacrorum ministri inter se conventum agerent, assenserant hac lege, ut libelli isti duo isto cœtu examinarentur, ad sacri codicis normam. Hoc qui cum Gomaro erant dissentientium artibus tribuebant, quasi novandi cupidis signum daretur: ipsi laudantes probatum sæculis omnibus morem, ne consensus vincula temere solverentur. Namque aliter discerpi plebis animos, ubi quisque sibi placita doceret: quare & sacris admoveri quenquam, nisi libellos istos signassent, iniquum & anceps judicabant. At ab Arminio stantes, hominum de scriptis ajebant dubitare haud nefas: nunquam tanta de re legitime deliberatum tumultuariis, ut fit, rerum initiis, & exinde occupatis bello reipublicæ moderatoribus. Atque etiam melius actum iri cum Christianitate, si nullis aut brevioribus formulis uteretur. Quin & Goudæ prodiit exiguus liber paucis credenda complectens, nec aliis vocibus, quam quas divina pagina præscriberet. Exorti statim ex altero agmine, qui publice id detestarentur, nec ullum dicerent tam horrendæ opinionis portentum, quod non talibus verbis velaretur. Convenisse primis temporibus simplicitatem cum ignota adhuc mala remediis non indigerent; mox, ut quæque ætas errorem genuerat, ita reperta loquendi genera, quæ devios latebris suis excuterent. Ita quod illi servitium, hi pacem; quod illi libertatem, hi rerum perturbationem vocabant. Et splendidis utrinque nominibus crescebant dissidia, magnis quondam odiis alimentum & nomen datura. Ex Oriente Matelifius rediit, rebus feliciter gestis, & quas non dubium est inter causas fuisse, cur Indiam Hispanus bello permittere noluerit. Exierat

1608.

Colloquii Ordinum jussu inter Gomarum & Arminium instituti acta silentio premi jubentur.

Nova controversiarum materia.

Matelifius re bene gesta in patriam ex Oriente redux.

1608. patria annis ante tribus, mensibus totidem, provecto jam tum longius vere, quam ut annui Austrorum flatus Æquinoctiali sub cœlo in Africæ littora impellentes vitarentur. Mandata habebat belli multa magnaque. Sed reluctabatur imperiis nauta, non militari se operæ addictum obmurmurans. Dux ipse parandæ laudis avidus, potissimos societate gloriæ, vulgus spe prædæ illexit, modo pro concione universos, modo, ut se occasio dederat, singulos alloquens, & pro ingenio cuique adhibens hortamenta. Vt ad Indos ventum, captæ naves aliquot Lusitanicæ, aut quæ Lusitanos mercatu juverant. Sed barbarorum quæ fuerant ipsis remissæ, quo latius studia affectarentur. Gangetici sinus cornu sinistro Malacca jacet, qua Indiæ continentem Sumatra obumbrat, ingens insula freto diremta, quod Cincapuram vocant. Iora haud longe absita, cujus reges olim & Malaccæ solum tenuere. Sed postquam Lusitani eum in orbem venere, illecti situ loci struxerant arcem, muro quadrato collem & domubus, quod satis videbatur, spatium amplexi. Paulatim & extra habitari cœptum, ac maxime trans flumen, quod ad dextram jacet; hæc quoque ædificia, qua littori imminent, muro tegebantur. Hinc Ioræ regibus perpetua in Hispanos odia, ideoque Batavis ea prima societas fuit. Hoc tempore Ioræ regnabant fratres quatuor, quorum imperio maximus Iandepatuan, sed ingenio atque industria Sabrana prævalebat, tuendæ augendæque rei intentus, contra quam plerisque Indiæ regibus solitum, queis Venus potusque cordi, & alia in præsens grata quam in posterum profutura. Matelifio ad Malaccæ obsidium plus animi erat, quam virium: namque arcem oppidumque Andreas Furtado tuebatur, bello inclitus, virorumque cum ipso tria ferme millia; sed Indi pars major; quia Lusitani aliquammulti missis Sinam navibus præsidio ierant. In Batava classe, navium undecim, homines erant mille & quadringenti. Quare augendis copiis auxilia petuntur a regibus Ioræ, facto fœdere, ut ager ipsis, oppidum Batavis cederet, prædam inter se partirentur. Primum ex navibus, inde ex insulis, quæ modicæ præjacent, jacta tela. Tum dextro littore castra posita: ac propere admodum deserto quod defendi poterat trans amnem suburbio, rescissoque ponte, intra arcem arcique adsita defensio stetit. Ita tutum Batavis alium amni pontem injicere, tergumque oppidi, & instructum tumulo monasterium invadere, ac brevi altero quoque latere ad mare penetratum

est.

est. Ergo Matelifius & castella locis oportunis disponit, & propugnaculum, quod Furtado paulo ante arci addiderat, machinarum incussu disjicit, & cum stagnans humus fodientium opera non admitteret, oppletas terra turriculas ligneas, cæsarumque arborum materiam (ac forte multa in propinquo pomeria erant) propius arcem admovet, translatis rudem in orbem belli Batavici artibus. Mirum dictu, quam nullus eo in obsidio Iorensium, & quos alii vicinorum regum miserant, usus fuerit. Primum, quem promiserant numerum non præstitere; tum militi obsequium & constantia non minus quam peritia aberant, nec ad eruptiones tantum, sed ad quemvis telorum jactum stationes deserebantur, claroque tum experimento patuit, Lusitanorum istis de gentibus prædam magis fuisse, quam victoriam. At Batavi, pressi toto belli onere, per casus fortuitos, nec minus ipsa lassitudine & nocturnis imbribus carpebantur. Spes non erat, vi posse obsessos, numero validiores, a minoribus capi: supererat ut fames exspectaretur. Sed quarto jam obsidii mense pertendere ultra vetuit a Goa classis veniens, cui imperabat Alphonsus Castrensis regius Indiæ prætor. Galeones erant quatuordecim, longæ quatuor, minores navium sedecim: vehebantque Lusitanos aut alios ex Europa ter mille septingentos: barbarici ministerii prope tantundem. Mandatum illis, ut postea ex captivis literisque cognitum, loca, quæ Batavi mercatu adire soliti, bello invadere, Achemum, Ioram, Pahamum, Pataniam, Bantamum & Ambonam. Prope Achemum ut venerant, regi ejus urbis impensas classis ut solveret, Batavos traderet, arcem strui pateretur imperabant, quasi jure victoriæ. Sprevit hæc ille armis fretus & munimentis, quibus oram maritimam firmaverat, monstrante Batavo. Vnum tamen horum irrupere Hispani: sed cum clade repulsi, nec ausi ultra. Simul cognito Malaccæ obsidio, illuc properant, vacuas, si possent, naves, terraque sparsum hostem oppressuri. Prævertit Matelifius per exploratores monitus: & quanquam ipse militiæ novus, implevit egregii ducis officium. Impedimenta primum & machinæ navibus impositæ: inde Iorensis miles: mox Batavorum ut quisque longissime aberat, ita ante alios ingredi castellum jubebatur, quod in littore situm. Pars jam naves intraverant, pars terra morabantur, cum e Malacca vi magna prorumpitur; sed represso hoste facilis de cætero inscensus fuit. Quamprimum se invicem classes conspexere, telis eminus certatum, Lusitanis, quod 1608.

1608. quod ventus Sumatram versus & ab hoste ferret, pugnam vitantibus. Vt postera dies illuxit, ventusque a Sumatra flare cœperat, Matelifius, incubiturum sibi hostem præsentiens, tolli anchoras jussit. Sed una navium, cui nomen Nassaviæ, cum anchoram emoliri non posset, & funem præcidere cunctaretur, ab Hispanicis duabus oppressa incensaque est. Manabat in auctores periculum, ni longarum præsidium adfuisset: quod auxilii genus Batavis deerat: actæ igitur remulco flammam jam adhærescentem vitavere. Tentarant & suis conflagrantibus succurrere Batavicæ naves, quæ Middelburgum & Arausio vocabantur; sed ventus repente languescens cursum destituit, ultroque ipsas aggrediuntur tribus navibus Alvares Carvalius, Henricus Norona & Duartes Guerra, Lusitanorum duces. Queis inter se implicitis Mauritius, alia Batavorum navis, injecit flammam, quæ Duartem quidem & Carvalium suis cum navibus, sed una & Middelburgum absumsit. At Noronam cum Arausione decertantem Matelifius ipse prætoria sua invehitur, telisque fatigat, donec lacera navis in deditionis signum aplustre submitteret. Nec tamen ausus ille transire jam parantes Lusitanos recipere, metuens ne nauta, difficili adhuc prælio, in prædam animos manusque verteret. Igitur navem jam suam existimans, parcique telis imperans, fune devinctam trahebat. Sed rupto sponte vinculo Norona ad socios elapsus, fefellit anxiam nimis atque infelicem prudentiam. Nec tum ultra pugnatum, fesso Hispano, & caventibus Batavis ne æstu rapido infra hostem segreges truderentur. Æquarant victoriam perditæ naves binæ utrinque, Lusitanorum quidem majores; sed in Batavos, ut minores classe, acrius damnum. Hominum impar clades: Batavorum octo desiderati: Lusitanorum complures telis, flammis, mari perierant; nec paucos scapha ignem effugere quærentes ira nautarum, contra ducis quoque imperium, trucidarat. Proximi dies per quietem aut globorum jactus transiere, cœpitque Batavos nitratum deficere; majusque malum, nautram contumacia prope seditionem venit. Nam quia conventionis lege non tota classis, sed sua cuique navis supposita pignori fuerat, hi, quorum exustæ naves, velut mercede simul amissa, mœsti iratique alios jacturæ similis metu prælia abnuere impulerant. Igitur sedandis animis, simul ut ægra corpora ac naves reficerentur, Ioram cum classe Matelifius secedit, atque inibi cum regibus de firmando contra Lusitanorum impetus oppido con-

consilia sociat. Hic mensem moranti alterum lætus venit nuntius, divisam hostium classem: partemque præsidio ivisse imbellibus navigiis: nec ad Malaccam amplius residere quam Galeones septem, longas tres. Nautas igitur modo minis, modo promissis aggrediens, vix tandem permovet, ne tam benignam juvandæ patriæ occasionem de manibus emitterent. Vt ad Malaccam ventum est, conspectumque hostium classem sub arcis tutela anchoris teneri, quo eam apertum in mare deduceret Matelifius, hoc usus est consilio. Extimam quæ jacebat navium (Nicolaus dicebatur) cum prætoria sua duabusque aliis ipse circumvenit, præcisoque anchorali fune secum in altum trahit. Parcusque nitrati ob ejus penuriam paucos sed certos globorum jactus destinat, non ima petens, quippe cum tranquillum mare mersare navem abnueret, sed foros, & qua vis hominum densissima constiterat. Statimque irrumpi navem jubet, ac si quid obvium obtruncari: nec segnis in obsequium nauta, ut prælio incaluerat, domestici certaminis oblitus; fit magna strages. Vacuam jam navem, nisi si qui forte delituerant, cum incendere Matelifius vellet, elapsi nuper Noronæ memor, centurio quidam custodiam ejus depoposcit, nec præstitit: nam rupto quo attinebatur reste, navis ad suos rediit. Interea tota Lusitanorum classis, quo periclitanti Nicolao subveniret, solutis anchoris in mare descenderat. Expectabant Batavi singulis, interdum & binis, navibus singulas. Hispanicarum una cremata est, alia Sebastianum Suarem vehens se dedidit. Cæteræ & laceræ & cruentæ fluitabant, cum victoriæ nox intercessit. Eximia eo die Batavorum & virtus & fortuna fuit, multis hostium interemtis, ex ipsis vix quoquam, nisi quos prædæ aviditas contactu navis ardentis una in pernitiem tulerat. Mane postero navis una, quæ maxime vulnerata, paucis vectorum reliquis apparuit, hæc quoque dedita est. Reliquæ ad stationem redierant. Cupiens has quoque corrumpere Matelifius, ut præclari operis summam absolveret, metu tardabatur, ne tam propinquo littore fundo semet ipse illideret. Hac in deliberatione cum dies hæsisset aliquos, videt ecce ultro Lusitanorum manibus quod reliquum ipsis erat navium incendi, fruiturque lætus insani pavoris spectaculo. Captivos quos habebat, Alphonso Castrensi remisit, primoribus indicto pretio quod nauta divideret, cæteros hac conditione, ut pauci vicissim Batavi Malaccæ aut alibi detenti redderentur: hostesque tam viles, aut suos tam caros habuit, 1608.

ut

1608. ut decem prope ducentis permutaret. Naves hostium captas exussit, ne oneri forent: servatis machinis, quæ bello partæ, viginti quatuor. Atque ut hic egregiæ res, ita e Moluccis contraria nuntiabantur. Nam postquam Tidorim veteri possessori Verhagius permiserat, Lusitani quidam dilapsi in Philippinas, (Castellani imperii ea portio est, quam indigenæ Lusoniam vocant) præfectum Petrum Acunam auxilia orant, exorantque. Sed lex addita, ut Castellanis quoque paterent in posterum Moluccæ, quondam inter ipsos certatæ, ut alibi narravimus: unde haud temere creditum, maluisse Castellanos recuperari insulas quam in tempore custodiri. Triginta & septem magnis minoribusque navigiis ad Tidorim ventum, & quo facilius occuparetur juvit rex ipse, res Batavas voce, non animo, secutus. Inde in Ternatam transiere. Capiuntur munimenta & rex fidissimus Batavis, qui, præviso dudum periculo, monuerat sæpe ne sine munimento Tidoris relinqueretur, pœnas nunc alienæ culpæ luens, fugæ se primum, mox Hispano credidit, vitam pactus & cætera sperare jussus. Sed regna ipsius Hispani arbitrio in reges olim æmulos distributa: ipse custoditus & in Philippinas avectus fuit. Matelifius, captam ubi Ternatam audiit, simile malum Ambonæ metuens, navem forte nactus hostium haud magnam, armis instruit, mittitque una quos in classe habebat gnaros muniendi artium. Ipse Butonem petit, insulam modicam, quærendo quod classis Lusitanicæ reliquum, ac Malacca, ut narravimus, digressum ibi tum morabatur. Sed conspecto hoste Lusitani pugnam perhorrescentes, naves ipsas inter se, littorique devinxerant, machinis omnibus unum in latus obversis; lecto insuper maris sinu, ubi æstum ventumque hosti opponerent. Ad hoc lignorum struem arenamque telis obtenderant. Matelifius nulla accedendi copia, per naviculas incendiarias flammam conatus est inspargere. Sed immissa ipsi scaphis amoliebantur: partim & venti reflabant. At Batavos, mandatis vetitos bello quam mercatui vacare, longius opperiri anni tempestas non sinebat, statis, qui in Moluccas ferrent, jam ingruentibus ventis. Pars Quedam abeunt, cujus loci rex, parandæ victoris gratiæ, Lusitanos apud se degentes vinxerat. Vicissim ipsi dono dati qui gentis Indorum mixti hostibus in potestatem venerant. Obitisque & regnis aliis compertum ex eventu prælii nutasse barbarorum fidem: adeo ut agitaverint quidam, traditis institoribus Batavis, pacem

cem Hiſpanicam emere. Mox alia Luſitanorum navigia, ſed ad mercaturam ſtructa, in prædam veniunt. Ambonam hinc properatum, ubi amantiſſimus Batavi nominis populus arcem magna diligentia ædificabat. Matelifius duo eſſe præcipua vincula exiſtimans, queis alienæ gentes inter ſe coaleſcerent, matrimonia ac religionem, ſacra ad tradenda magiſtros ſecum habebat nullos, haud ſatis imitante quæ eſt in Batavis ſocietate Hiſpani prudentiam, qui præcipuum regni inſtrumentum habet Ieſuitas. Cæterum jus connubii Batavis illic præſidium obtinentibus cum indigenis mulieribus eſſe voluit, quo facilius propagatis familiis coloniæ initium fieret. In Tidorim exſcendi brevia prohibebant, neque vero ex uſu erat, aut dignitate invadi quæ mox per hominum penuriam nuda hoſti exponerentur. Rectius viſum Ternatæ, cujus Auſtrina regione oppidum juſtis munimentis firmaverat Hiſpanus, & quadringentis militibus inſederat obverſum in Septentrionem angulum, qua vicus eſt Malaia nomine, & juxta pars frugum maxima, caſtello ac propugnaculis occupare: ut qui inde per Hiſpani victoriam in montes aut Gilolum aliaſque inſulas profugerant, duce Modeſari captivi regis filio, patrias repeterent ſedes. Proceſſit res feliciter, atque ubi in ſpem defenſandi moles operis excreverat, digrediens Matelifius, custodiæ loci quadraginta quinque homines delegat, additis quatuor navibus, quæ propinquo mari vectarentur. Fœdus factum cum Ternatæ rectoribus quale cum Bandanis olim. Additum ob imminens periculum præſenti ut auxilio juvarentur, & ne Batavi pacem aut inducias cum Hiſpanis facerent, niſi queis illi comprehenderentur. Maquianis inſulæ populis octo, qui ſub Ternata olim, nunc Tidoris imperio premebantur, ad rebellionem feſtinantibus edicit, premerent laudanda, ſed immatura, conſilia in novæ claſſis adventum. Ipſe cum tribus navibus ac celoce una Sinas petit, expetito diu commercio inhians. Sed a Mandorinis (id præſidum nomen eſt) diu fruſtra habitus, Luſitanos Machaunte conſpicit ſex magnis navibus & minoribns aliis in ſe invehi. Temerarium videbatur in conſpectu gentis ignotæ famam vireſque in diſcrimen adducere, imparibus copiis. Accedebat quod naves, ut ſolitum longis ac perpetuis itineribus, ſquallidæ & per inquinamenta prægraves erant. Igitur, ſpe magna excuſſus, viam relegens intelligit dejectum in Ternata fortiter Hiſpanum, cum in nova munimenta impetum feciſſet. At Ioræ regem, 1608.
e Ma-

1608. e Malacca progressis hostium copiis, incenso sponte oppido, in avia & saltus profugisse. Ternatensibus missa auxilia: nam forte navis recens e Batavis advenerat. Ioræ rex per literas culpæ suæ admonitus, quod cum sæpe interpellaretur munire urbem haud institisset, adjectum solamen, venturos qui ipsius injurias vindicarent. Ad Iavam Paulus Cardenus occurrit, septem cum navibus, unam vado illisam in Mosambicæ obsidio amiserat, coactus absistere morbis suorum. Sed captam sibi Caraccam unam, corruptas illic hostium & Bengalæ sub oram alias memorabat. Cum Matelifio a Siamensi rege legati venere & dona ad Principem: ab aliis regibus literæ. Reduxit ipse naves duas, tres aliæ sequebantur; plenæ aromatum omnes. Hoc ipso tempore cum Indicana societas non domesticis modo, sed externis quoque & hostilibus pecuniis juvaretur, accusato apud Archiduces ejus criminis mercatore haud ignobili & in vincula abducto, multis aliis necessitas indicta est fugæ. Florebat cum maxime Gallia rege quondam armorum potente, nunc pacis terrarum arbitro, tertioque jam reginæ partu sexus imperii capacis. Eo ex regno Montius, ut alibi memoratum, Americæ, quæ in Septentrionem vergunt, Canadæ amni proxima, per colonias insederat: sed nullo inde fructu præter fibrinas pelles, (& harum quoque in partem Batavi venerant) societas sumtus gravata dissiliit. Tamen assumtis aliis, missæ iterum naves, quæ deserta jam loca repeterent, Porturegali, ac Quebeco sedes fixere, cognito Crucis insulam cœlo insalubrem. In Britanniam e Virginia renuntiatum, nihil obstitisse excensui, & humano victui sufficere fruges: sed quæ telluris venas scrutati effoderant, haud operæ pretium reperta. Hiberniam Tironi factio turbaverat, irruptis quæ mari proxima castellis, dum Tironus ipse Romæ apud Pontificem agit, sed nullis subvenientibus auxiliis pulsi facile rebelles, & in sylvarum avia protrusi. Hispania, postquam reclusum ipsi mare, jam pacis commoda præsentiens, non tamen omisit missis ad Indos navibus tredecim, præter merces, militem imponere, gnara, quod quisque præcepisset id, si fœdus fieret, in lucro fore. Rex ipse positas nuper creditoribus leges emolliens fidem reparabat. Raro præterea exemplo filio infanti & trimo adhuc, media ipse ætate, sacramentum dici jussit, ut regnorum hæredi. Mauritania, semper inquies, dum mobiles superstitione animos fatidici, ut libitum, nunc huc nunc illuc trahunt,

Indicana societas hostilibus quoque pecuniis juvatur.

Rerum alibi gestarum brevis historia.

hunt, tunc inter Abdalam, patruumque ejus Zidanum, Hametis quondam regis natu minimum, ſed ex juſta, ut ferebat, uxore filium, raptabatur: quorum ille Cheſi patris nomine Feſam tenens, Marocum, nobiliſſimam quamvis urbem, brevi ſpatio perdidit, vocato a civibus in regnum Hametis abnepote Mahumete; recepitque. Incerto Africæ jure, & facili inter bellantes receptu, prædonum haud ſpernenda vis citra fretum mare inſederat. Venerat ejus rei rumor in Batavos quo tempore Hagæ Spinola morabatur. Itaque Ordines, audito Batavam navem unam piratis acceſſiſſe, ne diſſimulando malum publicum alere viderentur, paratos ſe oſtenderant armata claſſe pœnas expoſcere, ſi tutum ab Hiſpanis iter fore Spinola ſpopondiſſet; ſed ille ſe ejus rei negavit habere poteſtatem. Plerique prædantium Britanni: nec indignum memoratu accidit, ut Zelandicam navem Angli aliquot, mercatorum ingreſſi ſpecie, mox nautas incluſerint. Vna forte Turca vehebatur, eorum ex numero, qui Cluſa capta, libertate donati, ſed poſt id tempus vitam in Zelandia egerat; is, rem auſus minime ſervilis ingenii, nocte excubantes Anglos duos, ſed vino ſocordiores, ferro tranſigit, nautaſque exſolvit, qui directis in patriam velis, raptores ſuperſtites ſupplicio tradiderunt. In Germania acto Ratisbonæ conventu nihil niſi deliberatum. At Cæſar, cui nuper ad Batavas uſque res curam oſtendere vacaverat, ſuis ipſe regnis exuebatur. Nam Mathias habere malens quam exſpectare potentiam, contemta Rudolfi deſidia, haud paucos in Hungaria Auſtriaque invenit, qui præſentia gravarentur. Ac procurato gentis utriusque fœdere, & vocatis in odium Germanis, qui ſub Cæſaris perſona regnarent, collectum exercitum Pragam ducit, ubi fratris erat regia: ſed Boiohemis a Rudolfo ſtantibus colloquium & mox pax inita, ſic ut Hungariæ regnum qua Chriſtiana eſt, Auſtriæque & Moraviæ principatus Mathiæ in præſens cederent: Boiohemum inpoſterum, ſi Rudolfus ſine virilis ſexus prole moreretur. At ubi vix adepta poſſeſſione Mathias mores mutavit, ex comi ſeverus, & Auſtriacis Proteſtantibus uſum religionis negans, animi ab ipſo, arma in ipſum verſa: nec minus Boiohemi ſimilibus de cauſis imperatorem fatigabant. 1608.

HUGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBUS BELGICIS LIBER OCTAVUS DECIMUS.

SUMMARIUM.

Zelandi cæterarum provinciarum consensui cedunt. Induciis obstantia minuuntur. Novum colloquium Antverpiæ indicitur. Monstratam sibi formulam Hispanici signare differunt. De multis ejus capitibus acriter disceptato tandem induciarum fœdus pangitur: Ejus leges & publica recitatio.

1609.

Zelandi cæterarum provinciarum consensui cedunt.

ANno novo, Zelandis per minas ægre adductis ut consensui cederent, quo incensi altercationibus animi melius coalescerent, ac de re protrahenda metus omnis demeretur, promittunt inter se nationes, non pacturas cum hoste, ni libertas verbis, quæ legatis placuerant, concessa re quoque præstaretur: nec quicquam ei adversum admissuras sacra seu profana res foret. Et si hostis contra pertenderet, exspectatis diebus octo haud amplius, abruptum iri colloquium, reditumque in arma quantis maxime posset viribus. Literis hactenus hinc regum legati, inde qui ab Hispano Albertoque missi nuper domum redierant, minuere controversa laboraverant. Verum id cum tardius procederet, nec facile inter absentes negotia explicarentur, judicata res colloquii egere; cui lectus locus Antverpia, quia & Batavorum multis invisa hostium apud se mansio, & illi qui priores pacem petitum venerant, nunc velut rogari vicissim pro magnifico ducebant. Festinando colloquio hæc inventa est via, ut simul venisset Antverpiam Spinola, & qui cum ipso Hagæ fuerant, irent eo regum legati, formulam secum ferentes præcipua fœderis capita continentem, in quam Ordines rogatu legatorum, paucis duntaxat mutatis, assenserant. His ubi subscripsissent Hispanici, tum demum mitterentur Antverpiam Ordinum legati, transigendis cæteris,

Antverpia novo colloquio legitur locus.

ipsi

ipsi Ordines Bergis ad Zomam consisterent, ut si quid arduum incidisset e propinquo consulerentur. Monstrata sibi formula Hispanici, ut signarent rogati, quippe non hostium postulata, sed amicorum habentem arbitria, cum imperiosum id nimis dicerent, ac breve saltem deliberandi spatium poscerent, effecere, ut regum legatis id in se suscipientibus armorum vacatio ad Februarii usque exitum produceretur; polliciti sunt responsum se interea daturos. Ut legi capita & excuti cœpere in verbis libertatem asserentibus nihil novatum, sed potentium sublimiumque vocabulo a legatis appellatos Ordines non ferentes Hispanici, illustres scribi pervicere. Voluerant Ordines ea tributa, quæ redimendis militum populationibus situs in medio ager hactenus bello reperta penderat, per inducias manere. Id rejectum ut hostile & iniquum, nam Batavorum pleraque septa nec hosti vectigalia: ipsi in Brabantiam Flandriamque latius penetraverant. Nitebantur Hispanici & navium onera Scaldi aliisque amnibus belli occasione imposita rescindere: has quoque armorum reliquias dictando, nec sibi modo, sed Gallis quoque & Britannis graves. Sed non obtinuere, ut quippiam mutaretur: cognito legatis haud aliud magis perhorruisse Zelandiam. Spes tamen facta, post fœdus, amicis inter se mercatorum colloquiis rem melius transigendam, quippe jactantibus Hispanicis sua esse in manu, ut illa ipsa onera exigentibus damno cederent. De India longissime & acriter disputatum, quam diserte nominari debere Ordines contenderant. Ricardotus ne id fieret regis Philippi interesse dicebat, multis de causis, quæ ad Ordines non pertinerent: alioqui hoc exemplo alias quoque gentes postulaturas navigandi libertatem, quam ne Galli quidem, aut Britanni, ut concessam, sed suo periculo usurparent; itaque ut induciæ sine exceptione fierent, patiebatur: sed commercia coerceri volebat intra ea, quæ Philippo per Italiam Hispaniamque possessa; extra indulgeri posse negans. Sicubi tamen non ipse imperaret, haud obstiturum quo minus illic Batavi negotiarentur; neque id tamen evulgandum publico fœdere: satis fore si arcanis pactionibus sanciatur. Responderunt legati, multa hic esse quæ Ordinibus persuaderi non possent: nam sui quoque imperii ex solo relegare quenquam, hosticum id plane: & si carendum sit pacis fructibus, malle Batavos armis de illius orbis possessione certari. Præterea haud satis tuta,

1609.

Acriter utrimque disceptatur.

1609. quæ conventa privatim non omnium ad notitiam pervenirent. De Hispania autem Italiaque quod diceretur, procul dubio angustum nimis, cum fretum intra Gaditanum jacentes insulas, Fortunatas denique ipsas, & omnem Mauritaniæ oram, nemini hactenus clauserit Hispanus. Illi vicissim, ad longinqua & Philippo possessa ne bello quidem navigatum, quin & pacis colloquio id remisisse Batavos. Non debere plus per inducias peti, quam aut arma dedissent, aut pace speraretur. Bello Indicana permitti non placere Philippo: & dissimilem Galliæ ac Britanniæ causam; inde paucas naves & furtim ire, Batavos justis classibus proficisci. De cætero videbantur id daturi, ut pro Hispania atque Italia Europa omnis nominaretur, & si privata pacta displicerent, ita cupiebant institui publicum fœdus, ne Indiæ vocabulum compareret. Postquam hujus capitis formula sæpius innovata, nec his reperta illis probabantur, consultique per Verreikium prius, inde per Ricardotum Archiduces, tandem in hæc verba conventum est. Subditi regis Philippi, Archiducum atque Ordinum, manentibus induciis amicitiam colunto, malorum, quæ per bellum data acceptaque, immemores. Commeare ac mercari inter se jus esto, terra, mari, amnibus: quod tamen Hispaniæ rex coercendum judicat Europam intra, & quæ alia loca permissu suo pacatis sibi amicisque gentibus antehac patuere: at extra eos fines possessis sibi regionibus, oppidis, portubusque negotiari non licere, nisi accepta privatim venia. Verum quominus illic quoque aliis cum regibus populisve volentibus mercatum exerceant, Philippus ministrique ac subditi ejus ne obstanto, nec molesti eo nomine aut Batavis, aut qui Batavos ad commercia admiserint, sunto. His verbis adjici & ista regum legatis placuit: quando tempore opus est, ut qui prædictos extra fines cum navibus ac copiis versantur, fœdus factum intelligant, induciæ illic ex anno demum incipiunto: si nuntius ante pervenerit, armis utrique abstinento. Post annum, si quid hostiliter factum erit, damnum resarcitor. Huic additamento Hispanici valde reluctabantur, tum quod Indiam, non minus quam si nominaretur, claris indiciis exprimeret, tum quod res quidem illo in orbe raptas si exstarent, reddi cuperent, at cædes & incendia non vindicari: ipsi ad atrocia proniores, cum Batavis præda sit quam sanguis potior. Tandem cessere, sed vultu verbisque velut injuriam acce-

accepissent. Legati, his rebus confectis, postquam celeribus nuntiis regum quoque suorum voluntatem cognoverant, rogatis Ordinibus ut Bergis adessent, quæ sibi laborata exponunt: orantes ut rebus contenti supra spem omnem egregiis, verba non anxie nimis expenderent; idem regibus placere; &, ne quid ad securitatem desit, ultro polliceri, si Indicana commercia per vim turbaret Hispanus, sumturos se ut de violatis induciis ultionem. Ordines aliquantum disceptato legatos Antverpiam mittunt, eosdem qui pacis negotio præfuerant, nisi quod Trajectini Nicolai Berkii in locum Cornelium Renessium suffecere. His mandatum ut restantia conficerent, & qua possent, obscuriora clarius evolverent. Vt annos duodecim induciis darent, Hispanici rogari voluere. Fines, ne singula persequentibus longum certamen oriretur, hactenus discernere satis visum, ut possessas quisque regiones ac oppida retineret, ager oppida sequeretur. De commerciis super ea, quæ ante memoravimus, convenit, ne alii apud alios graviora onera paterentur, quam aut cives, aut amicorum, qui minima sentirent. Ac ne religionis crimen peregrinantes premeret, concessa Batavis eadem, quæ Velascus Britannis arcana pactione promiserat. Naves alienas in publicos usus retinere, aut pignorandi jus, nisi ex legum præscripto, decernere vetitum. Privatis de rebus multa & paci quam induciis propiora. Captivi gratis solverentur. Duorum & quadraginta retro annorum tempus res diversas secutis ad præscriptionem ne noceret: neu dictæ adversum indefensos sententiæ. Rerum mobilium, perceptorum fructuum, acceptoque latorum nominum, restitutio ne esset. Res soli ad veteres dominos, atque etiam eos ad cœtus, qui sub Archiducum imperio sacris destinati, statim redirent, demta tamen alienandi potestate. Sed quæ a fisco vendita, horum in locum reditus per annos induciarum solverentur, & pro his, quæ publicis operibus insumta, pretium. Distracta ob æs alienum prædia intra annum redimere liceret: sic tamen ut impensarum utilium æqua haberetur ratio. In domibus, quæ intra oppida, jus idem ne esset; sed penes emtorem manerent. Pro alluvionibus quoque & lacubus, quos privati suo sumtu siccassent, nihil præstaretur, nisi si quod vectigal inductum agris. Impositos quondam prædiis pecuniæ reditus, in annos queis prædia tenuisset, fiscus, non vetus possessor, agnosceret. Ex reipublicæ dignitate fuit, Nassaviis,

1609.

Restantia quoque conficiuntur.

1609. ut optime de libertate meritæ domui, nominatim prospici, non modo ut sua reciperent, sed ne obnoxii essent æri alieno, quod ab Albanicis usque temporibus pater contraxerat. Testamenti factio esse jussa inter utriusque imperii cives, neu valerent tabulæ, quæ partium odio propinquos exhæredes facerent. Vrbibus, quarum ex fœdere jurisdictio privatis redderetur, nihilo sequius hinc Ordines, inde Archiduces magistratus daret: & illud non minus prudenter, ut his quoque prodessent induciæ, qui egressi Belgarum finibus armorum metu externas quæsierant sedes. Pleraque hæc Oldenbarneveldius perscripserat, ut quidque aut inde insidiosum metuerat, aut patriæ profuturum eminus spectabat, ita mira sollicitudine verba temperans. Securitati hæc præsidia circumdata: ne bellicæ naves oras portusque alienos accederent, ni id permissum, aut tempestas cogeret. Nova castella struere interdictum. Promissa communis opera, quo terra marique prædones fugarentur. Privata commissa adversus auctores ipsos, aut ubi degerent, vindicarentur. Sed eo obtentu inducias frangere ne liceret. Fœdus hoc Ordines ratum facerent, item Philippus & Archiduces & suo posterorum nomine; Ordines atque Archiduces ante diem quintum, Philippus tertium intra mensem: promitterent singuli nihil se contra facturos, aut passuros fieri, recta seu per obliquum tentaretur: si quis suorum auderet, jus & pœnam præsto. Et hæc quidem palam. In arcano illud Hispanici acriter cupitum Gallis annitentibus obtinuere, ut quod agri Brabantici cessurum Ordinibus, ritusque Latinos hactenus habuisset, illic ne quid in religione mutaretur. At Ordinum legati a regum legatis scriptum accepere testimonium, professos sæpe in colloquio adversarios commerciorum capite Indiam comprehendi; at quo minus nominaretur, Ordines legatorum precibus dedisse, tantundem fore spondentium: præterea eam fuisse Ordinum mentem, ut cuncta per Indiam Hispanis in se usurpata ipsi in Hispanos statuerent, & si qui illic sunt Batavorum fœderati oppugnarentur, eos defendere ne contra inducias foret: ut finibus Ordinum continerentur Bredana Bergensisque ditio, & quicquid Graviæ cohæret. Vicissim postulantibus Galliæ legatis, Ordinum legati testati sunt, inter eos, qui bona recuperarent, numerandos principis Spinoii, res quondam Fœderatorum secuti, hæredes: futurumque, si Ligniaci reddere cunctarentur, ut Ordines Wasse-

narias

narias per Hollandiam Ligniacorum possessiones Spinoiis addicerent: datum hoc Roniaci gratiæ, præpotentis id tempus in Gallia, ut qui ærarium regeret: namque ejus filia Spinoiæ comiti innupserat. Nono Aprilis die factum est fœdus, quo illa per Europam notissima & pervecta jam alterum in orbem arma in spem pacis per inducias ponebantur. Statimque Archiducum & Ordinum literis probatum, ac publice recitatum est Antverpiæ illisque in partibus magno plebis gaudio: apud Batavos haud æque, dum sponte pacis amans populus, sed quadraginta annorum malis prosperisque confusus tarde ad ingenium redit. At externi, ubi ad eos fama manavit, extorqueri potuisse regi potentissimo libertatis confessionem & Indiæ partem, utrumque sine exemplo, nec credita hactenus, tanto impensius mirabantur. Hinc vires, hinc consilia æstimabant. Certe eo ex tempore multi reges, principes, nationes, Batavam ad societatem respicere cœperunt.

1609.

Archiducum & Ordinum jussu fœdus publice recitatur.

FINIS HISTORIARVM.

INDEX
IN ANNALIVM LIBROS.

LIBER I.

Anno 1566.

Inter

Anno 1567.

LIBER II.

Anno 1568.

 cim

Albani

Quod

Anno 1584.

LIBER V.

Anno 1585.

IN HISTORIARUM LIBROS.

LIBER I.

Anno 1588.

Fœ-

L I B E R V.

Anno 1596.

LIBER VI.

Anno 1597.

Heren-

LIBER VII.

Anno 1598.

 dream

LIBER VIII.

Anno 1599.

Pala-

Mili-

LIBER XI.

Anno 1602.

LIBER XII.

Anno 1603.

Aper-

LIBER XIII.

Anno 1604.

LIBER XIV.

Anno 1605.

LIBER XV.

Anno 1606.

LIBER XVI.

Anno 1607.

Initium

LIBER XVII.

Anno 1608.

Lutheri,

LIBER XVIII.

Anno 1609.

FINIS.

